

کۆمهله و تارى

(:وارگه و ناودارانى) كورد

به ليكۆئينه وه ونوسين به شيوهى دايره تولمه عاريف
به رگى چواره م

ههركهسى فهرهنگ و زانين به دهس بيئى
رهحمهت و بهر كهت به سه ر خويئا دهباريئى (شه پۆل)

نوسه ر: محمه د صالح ئيبراھيمي (شه پۆل)

لاپه‌ره‌ی کتیب وه ک شاپه‌ره که روحی ئیمه
بولای نورو روناکی ده‌خاته هه‌لفرین: ویلتیتر.

ناسنامه‌ی کتیب :

کۆمه‌له و تارێ: وارگه و ناودارانێ کورد

به لیکۆلینه وه ونوسین به شیوه‌ی دایره‌تولمه‌عاریف
به‌رگی چواره‌م.

□ - نوسراوی: دوکتور محهمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل)

□ ویرستار: ئەندازیار مام ئازاد ئیبراهیمی.

□ پیت‌چینی به کامپیوتیتر: مؤتسه‌سه‌ی نه‌قش چه‌لیپا خانم تاهیره شامانیان

هه‌رکاتی ده‌چمه په‌رلانه خه‌فه‌تمه؛ که ته‌مه‌ن، چه‌ن
کورته، بوکه‌لک وه‌رگرتن له‌و سفره‌ره‌نگینه (شه‌پۆل).

ئهم کتیبه پیشکەشه به باوک و دایکم.

چۆن بژی مه‌رج و شه‌رته، نه‌ک چه‌نده بژی (پوشکین).

که‌سی نه‌توانی یارمه‌تی خوی‌بدا، هه‌یج‌که‌س ناتوانی یارمه‌تی‌بدا
(گاندی).

به‌خشه‌رو به‌خشه‌نده، نه‌و که‌سه‌یه، که نه‌گه‌ر به‌لیتی‌دا، جیی به‌جیی بکاو
نه‌گه‌ر، ده‌سه‌لاتی هه‌بو، لیبورده‌بی.

پاراستنی حه‌ق و مافی مرو، باشتین و به‌رزترینی مروفانی و ره‌سم و
قانون و یاسا، یه.

سه‌ره تا

خودایه هه‌رتو کارسازی، هه‌ر تو فریاد ره‌سی بوئی دهره تانان، سپاست ده‌که‌م و له‌به‌ره‌ت ده‌پاریمه‌وه خواجه‌ه‌م هه‌موزولم و زوره، له‌وزه و تا‌قه‌تی ئیمه‌به‌ده‌ره، تویش هه‌لی نه‌گری و به‌فریامان وه‌ره‌ه‌م زولمه‌بی‌ویته‌ی ئه‌ردو‌غانی تورکمان، له‌سه‌ر لابه، خو‌ت فه‌رموته: «توله‌ی مه‌زلوم له‌زالم و توله‌ی بزنی کوله‌له‌ بزنی شاخ‌دار، ده‌ستیمه‌وه. کورد، خوئی گوریووه و بو‌ئزادی مرو‌فانی و ئینسانی خوئی ده‌کوشی و ئه‌وه‌مه‌موه خوینته‌ی بو‌ئزادی داوه و تویش توله‌ی نه‌ته‌وه‌ی به‌شخوراوی کوردت، له‌بومدیه‌نی ئه‌له‌جه‌زایر و سه‌دام حوسین عه‌فله‌قی و حه‌مه‌ره‌زای په‌هله‌وی بو‌ئه‌ستاندوین، ده‌ی به‌لوتفی خو‌ت توله‌مان له‌ئه‌ردو‌غان و مه‌ردو‌غان و چیچه‌ک و میچه‌ک بو‌بستینه‌و ئیمه‌ی کوردیش هه‌روا ده‌کوشین و کول‌نا‌ده‌ین و له‌راست زالم‌ان و مارزاند‌ا هه‌روا له‌خو‌مان به‌رگیری و دی‌فاع ده‌که‌ین و به‌رخو‌دان به‌رده‌وامه، له‌ئیمه‌راپه‌رین و بزاو، له‌تویش به‌ره‌که‌ت و به‌ئا‌کام‌گه‌یان‌دن. دیاره‌نا‌سنامه‌ی هه‌رکه‌سی، کتیبچه‌ی نا‌سان‌دی ئه‌وه، نا‌سنامه‌ی نه‌ته‌وه و ره‌گه‌زه‌کانیش، میژوی ئه‌وانه. ره‌گه‌زی نه‌ته‌وه‌ی کورد، له‌سه‌ره‌تای په‌یدا بو‌نیه‌وه، که‌فره‌ش که‌ون و که‌و نارایه و کورد، گه‌نمی په‌یدا کردوه و خاو‌هن و خیوی ئه‌م خاک و نیشتمان‌ه‌بووه و هه‌یه، که‌ئیس‌تالی ده‌ژی و فره‌ترپان و به‌رین تریش بووه و هیرشکاران و شه‌ر خوازان لیان داگیرکردون و دنیا‌یش ده‌زانی کورد، شه‌ر خوا‌زیه و شه‌ر خوا‌زیش نه‌بووه و ته‌نیا له‌مال و نیشتمانی خوئی دی‌فاعی کردوه و زه‌رده‌شت ئه‌وی به‌(هومان) ناو بردوه. فارابی و مه‌سکوویه، به‌هه‌بونی بال‌آتر و نیچه nigh ی‌ئه‌لمانی به‌مرو‌فی به‌رز و زانایانی ئینگلیسی به‌مرو‌فی قه‌وی و پته‌و، ناوی ئه‌وه‌یان بردوه. فره‌هه‌له‌یه، کورد، به‌ژی‌ده‌سه و په‌یردوی ئه‌م و ئه‌و، دا‌بنری یا خه‌تی کورد، به‌ئارامی یا ئاشوری یا بابیلی و عه‌ره‌بی، دا‌بنری، چونکا، بی‌باکی، سوارچاکی، ژیری و مرو‌فانی و میرانی کورد، ئیس‌تایش (۲۰ تا ۲۹/۲/۲۹۹۸ ز) که‌سپای تورک به‌و ته‌یاری‌یه، به‌ده‌س چه‌ن گریلای کورد، به‌زی و له‌ترسا به‌رده‌و داو، بی‌ئاو‌ر دانه‌وه، رای کرد و خوئی کرد به‌کونای ئه‌ردو‌غان و چیچه‌کدا - ئازایی و نه‌به‌زی کورد، و پردی زمانه، کورد، له‌ره‌گه‌زی: که‌یمورس: کیومرث: گایومی‌رت: گه‌ییو: می‌ری کامل - ه، له‌کیانه، له‌زه‌رده‌شت پیغه‌مبه‌ره، که‌زه‌رده‌شت له‌کتیبی ئاو‌یستادا، ده‌لی، بار و بکه‌ینه

ئافەرگار و بلین: خودایا ره گهزی ئیمه به سەر تاریکی و رهشی و ئههریمهن و چه پهلی، سەر، بخره، ئیمه همیشه بو پایهداری ره گهزی خویمان بهرگیری کردن و بهر خودانمان له راست هیرشکاراندا، نیشان داوه و بهره وانیمان له خویمان کردوه و دوژمنانمان له وارگه و نشینگه ی خویمان، وه دهر ناوه، جهنگمان بو ناشتی، نه کت بو شهر فروشتن به خه لکی تر، کردوه، جهنگ له راست ته مه لی، جهنگ له گهل بیگانه، جهنگ له گهل هه ژاری و فه قیری و بی فه ره نه گیدا، جهنگ له گهل، درو، زمان لوسی، بی ئه خلاقی و ناپاکیدا. جهنگ له گهل فروفیل و نامروفانیدا، له گهل خو به که مزانی و بی باوه ری به خو و بی باوه ری به نه ته وه ی نه جیب و شهریفی کورد و کوردستان، جهنگ له گهل پوچی و خورافات و زورداران و مارزاندا، تاکهس نه ویری بو مال و ناموسی ئیمه به نامروفانی پروانی و زمان و ته ده ب و هونه ر و فه ره نه گگی کوردی، له نه ته وه ی کورد، قه ده غه بکه ن، تاکوردستان به ئازادی، سهر به خوئی خوئی بگاوه به شادی و به خیر و خوشیه وه، به بی وه ی بژی.

دیاره زمانی کوردی ئه م سه رده مه، ههر ئه و زمانه یه که ماننا و ماد، قسه یان پیتی کردوه و ئاو یستای زه رده شتی پیتی نوسراوه، که به در یژی میژو، ئال و گوری به سه ردا هاتووه و نه ته وه ی کورد، زاروکی ماننا و ماد - ن (سه بک ناسی، به هار بهرگی یه که م په ره ی ۵ و تاریخی لوغانی سامی دوکتور ئیسرا ئیل چاپی میسو کورد و کوردستان واسیلی نیکتین، ته رجه مه ی محمه د قازی). پروف سو ر ساییس ده لی: «ماد - ه کان خیلی کورد بوون، له شهرق یانی له غه ربی ئیراندا نیشته جیبون و نیشتمانه که یان له خلیجی فارسه وه تا ده ریای خه زه ر، در یژه ی هه بووه. (کورد و کوردستان به نه قل له توحفه ی ناسری په ره ی ۱۹). دارمیسته ته ر، موسته شریقی فه رانسه وه ی ده لی: «زمانی کوردی له ریشه و ره گاژی زمانی ماد - ه - سه رچاوه ی به رو). هوارت و دارمیسته ته ر، باوه ریان وایه که زمانی ماد، زمانی کوردی موکری ئه مرویه (تاریخی ئایه توللامه ردوخ، کوردستانی).

سیسیل. جی. ئیندموندز نویسه یه تی: «کوردی ئه مرو ماد - ی که ونارا و سیوه مین پاشایی گه وه ی شهرقه (کورده کان، عه ره به کان و تورکه کان). دیاکو ئوف به ناساندنی سهر زه روی تاریخی ماد و ناو بردنی ۱۲ ناوچه ی جوغرافیایی بنه ره تی وارگه و نشینگه ی ماد - ه کان، دو به شی ناوه ندی خاکی بن ده س ماد - ی به و خا که زانیوه، که له

ده‌ریاچه‌ی ورمی تا به‌شی لای سه‌روی چۆمه ئاوی دیباله، دریشه‌ی هه‌بووه. یانی ناوچه‌ی شاره‌کانی ئیستای (۲۰/۳/۲۰۰۸ز) میانداواو، بانه، سلیمانی، زه‌هاو، سنه‌ی کوردستان و به‌شی سه‌روی چۆمی دیباله، ئه‌وه‌ی له‌سی کوچک‌ه‌ی شاره‌کانی ئیستای سلیمانی، زه‌هاو و سنه‌دایه، یانی **وارگه و نشینگه‌ی کورد**، له‌که‌نداوی فارس‌ه‌وه تا ده‌ریای مازنده‌ران، پان و به‌رین بووه (تاریخی ماد، په‌ره‌ی ۸۷، ئه.م. دیاکوئۆف، ته‌رجه‌مه‌ی که‌ریم که‌شاوه‌رز).

له‌جه‌م وکۆی: بیرورای توێژته‌ران، له‌سه‌ر بنه‌ره‌تی، تایه‌تمه‌ندی یه‌کان، جیی دلنایی زانیی زمان ناسی، ئه‌مه‌ده‌سه‌لمیندیری، که‌زمانی کوردی زمانیکی سه‌ره‌به‌خویه و عیلم و زانییه‌کانی زمان ناسی، دیان به‌سه‌ر به‌خویی زمانی کوردیدا، ده‌نی. نه‌قل له‌کتیبی ئاواناسی و ده‌ستوری زمانی کوردی په‌ره‌ی ۲۷ تا ۲۵ دوکتور عه‌لی روخزادی، ئه‌ندامی هه‌یه‌ت عیلمی زانکۆ، چاپی ۱۳۷۹ هه‌تاوی.

خوایه‌خۆت باش ده‌زانی له‌به‌ر، زۆلم و زۆری زۆرداران و بی‌ده‌ره‌تانی ئیتمه‌ی کورد زمان، ئه‌وانه‌ی له‌بازاری عیلم و زانی و وتاردا، گه‌وه‌ه‌رفروشن و دور ناسن له‌م دیو، که‌متر، به‌زمانی کوردی باس و خواسی، گه‌رناسان و زانایان و سه‌رناسانی کوردیان کردوه و له‌**وارگه و نشینگه‌ی کوردان**، به‌زمانی شیرینی کوردی، که‌م‌تر خوی له‌قه‌ره‌دراوه. جائه‌وه‌بوو، که‌وتمه‌سه‌ر ئه‌و خه‌یاله‌که‌به‌زمانی زگماکی و کوردی به‌ئه‌ندازه‌ی وزه‌وزانیی خۆم، ئه‌وه‌نده‌ی بۆم لواء، له‌باس و خواس و به‌سه‌ره‌ات و زانیی و دانایی و میژوی گه‌وره‌پیاوان و ژنان و هه‌ستیاران و شاعیران و خاوه‌ن‌ناوان و سه‌رداران و هۆنه‌رو هۆنه‌ری کورد و کوردستان، کۆبکه‌مه‌وه‌ئه‌وه‌ی له‌نیووتوی کتیبه‌ فارسی و عه‌ره‌بی و... دیتومه‌و ئه‌وه‌ی له‌ئینسانه‌ ژیر و پیره‌کانی پریرو تاگادار، بیستومه، به‌زمانی شیرینی کوردی، بی‌نوسمه‌وه‌و ناوی لی‌بنیم **وارگه و ناودارانی کورد**: کۆمه‌له‌ و تاری. - شوکر بو‌خوا توانیومه‌زیاتر له‌سی و چواره‌زار (۳۴۰۰۰) په‌ره‌به‌زمانی کوردی له‌قه‌تعی وه‌زیری دا بنوسم و به‌کامپیوتیر پیت چنی و تایپی بکه‌م و له‌**به‌رگی وه‌زیریدا**، ئاماده‌ی چاپی بکه‌م. ده‌بی‌بلیم شوکرانه‌بژیرم که‌تائیستا ۲۷ فه‌وره‌ی ۲۰۰۸ ز - توانیومه، ئه‌م خزمه‌ته، فه‌ره‌ه‌نگیانه‌یش ئه‌نجام بده‌م و له‌چاپ بدرین و بگه‌نه‌کتیبخانه‌ی کورد، زمانان.

۱- دین و ئه‌ده‌ب چاپی ۱۳۶۱/۶/۲۸ تاران مه‌تبوعاتی عه‌تایی دو به‌رگ.

- ۲ - ته‌فسیری سورهی فاتحه‌الکتاب چاپی ۱۳۶۷. به‌خشی بین‌المللی سازمانی ته‌بلیغاتی ئیسلامی.
- ۳ - په‌ند یا ته‌مسالی قورئان چاپی ۱۳۶۲. چاپی - نه‌لۆسی شنۆ.
- ۴ - کۆزانی فه‌ره‌ه‌نگی زمانی کوردی (ئاداب و رسوم: فولکولۆر) چاپی دوهم / ۱۳۷۹/۱۱/۲ - چاپی ته‌وه‌ل چاپخانه‌ی جواهیری سالی ۱۳۶۰ تاران.
- ۵ - باوی کۆمه‌لایه‌تی و میژویی و ... چاپی نه‌ورۆزی ۱۳۵۷ - تاران چاپی دوهم / ۱۳۷۹/۱۱/۲ هه‌تاوی تاران.
- ۶ - ژیناوه‌ری زانایانی کورد ... یا گه‌نجینه‌ی فه‌ره‌ه‌نگ و زانست چاپی ۱۳۶۴ تاران
- ۷ - به‌رگی دوهمی زانایانی کورد چاپی ۱۳۷۹ - نه‌شری محهمه‌دی سه‌قز.
- ۸ - نوژماره‌ کۆفار به‌ ناوی گرشه‌ی کوردستان چاپی ۱۳۵۹ - وه‌ یه‌ که‌م ژماره‌ی گرشه‌ی کوردستان له‌ ۱/۳/۱۹۸۱ له‌ چاپ دراوه‌ و بلاو‌کراوه‌ ته‌وه‌.
- ۹ - میژوی را‌په‌رینی ژه‌نرال مسته‌فا بارزانی را‌به‌ری که‌بیری هه‌میشه‌ زیندوی نه‌ته‌وه‌ی کورد و هه‌ماسه‌ی په‌رینه‌ وه‌، له‌ ئاوی تاراز ته‌م هه‌ره‌ که‌ته‌ له‌ هه‌ره‌ که‌تی مائوله‌ چین زۆر گرینگتر بووه‌ و ته‌م کتیبه‌ له‌ چوار ده‌فته‌ردا، دراوه‌ته‌ ده‌س دوکتور پیروت ته‌حمه‌د له‌ تاران که‌ بی‌نیری بو‌هه‌ولیر بو‌چاپ.
- ۱۰ - چریکه‌ی هه‌زه‌تی یوسف یا ته‌فسیری سورهی یوسف به‌ کوردی به‌ کامپیوتیر جوان حروف‌چینی کراوه‌ و ئاماده‌ی چاپه‌.
- ۱۱ - زریزه‌ی زیرین له‌ بن‌ژماره‌ی ۲۲۷ له‌ ۱۹۹۹ ز له‌ هه‌لیر، ئاراس چاپکراوه‌.
- ۱۲ - را‌په‌رینی مه‌لیک غازی هه‌زه‌تی شیخ عوبه‌یدیلا نه‌ هری شاهی شه‌مزین به‌ کامپیوتیر جوان حروف‌چینی کراوه‌ و ئاماده‌ی چاپه‌.
- ۱۳ - زیندوی کوری بیدار - وه‌ کتیبی شاره‌ هه‌نگ که‌ له‌ لایه‌ن نو‌سینگه‌ی فه‌ره‌ه‌نگی ئیسلامی یه‌وه‌ له‌ تاران له‌ سالی ۱۳۷۵ له‌ ۱۵ هه‌زار دانه‌ی ره‌نگین له‌ چاپ دراون. ته‌م دوکتیبه‌ ته‌رجه‌مه‌ن.
- ۱۴ - به‌رکی ۳ و ۴ و ۵ و ۶ زانایانی کورد به‌ کامپیوتیر جوان حروف‌چینی کراون.
- ۱۵ - ته‌رجه‌مه‌ی ئینسان و بروا، چاپی ۱۳۶۱ سروش تاران، نو‌سراوی ئوستاد شه‌هید موته‌هه‌ری.
- ۱۶ - یوسف و زوله‌یخا به‌زبانی کوردی به‌ کامپیوتیر جوان حروف‌چینی کراوه‌ و

ئاماده‌ی چاپه.

۱۷ - شیخی ئیشراق - به کامپیوتیر جوان حروف چینی کراوه و ئاماده‌ی چاپه.

۱۸ - سه‌لاحه‌دین ئه‌یوبی - به کامپیوتیر جوان حروف چینی کراوه و ئاماده‌ی چاپه.

۱۹ - مه‌ولانا خالد شاره‌زوری - به کامپیوتیر جوان حروف چینی کراوه و ئاماده‌ی

چاپه.

۲۰ - ئایاتی مونته‌خه‌به - به کامپیوتیر جوان حروف چینی کراوه و ئاماده‌ی چاپه.

۲۱ - باوه‌ی کورده‌واری به‌رگی به‌که‌م چاپی ۱۳۷۸/۵/۷ هه‌تاوی. به‌مجوزی

شماره‌ی ۶۲۰ - ۱۳۷۸/۱/۲۲ تاران.

۲۲ - باوی کورده‌واری به‌رگی دوهم چاپی ۱۳۷۸ ی هه‌تاوی تاران.

۲۳ - ته‌رجه‌مه‌ی قورئانی که‌ریم له‌ئه‌وه له‌وه‌ئاخ‌ترین سوره‌به‌ته‌واوی که‌ره‌نگین و

جوان له‌سالی ۱۳۷۶ له‌لایه‌ن سازمانی ته‌بلیغاتی ئیسلامی یه‌وه له‌چاپ دراوه‌و بو

جاری دوهمیش له‌سالی ۱۳۷۷ و ریگه‌وتی هاوینی سالی ۱۹۹۹ ی زاینی له‌چاپ

دراوه‌ته‌وه‌وله‌لایه‌ن نویته‌ری ده‌شاری کوردنشین له‌مه‌جلیسی شورای ئیسلامی له‌تاران

ته‌قدیر و ته‌شویق به‌ویته‌که‌تبی له‌ته‌رجه‌مه‌ی قورئان به‌کوردی: (شه‌پۆل) کراوه‌و ئه‌م

ته‌قدیرنامه له‌روژنامه‌ی جمهوری ئیسلامی ئیزان چاپ کراوه، ئه‌م ته‌رجه‌مه‌جاریکیش

له‌لایه‌ن کاک‌مه‌لا هادی و دانا که‌ریمی کانی سور، لای بانه له‌۱۳۷۹/۹/۱۱ و

۲۰۰۰ ز - له‌ده‌هزار نوسخه‌به‌نیوکتیبخانه‌ی سوننه له‌چاپ دراوه‌و واتای بیسمیلا

کان و ئاخ‌ری ئه‌و مه‌به‌ستانه‌ی چاپی سازمانی ته‌بلیغاتی ئیسلامی لابران و ته‌نیا له‌سه‌ر

جه‌لده‌که‌ی نیوی محمه‌د صالح ئیبراهیمی چاپ کردوه.

۲۴ - کومه‌له‌و تارێ (وارگه‌و ناودارانی کورد) به‌رگی چواره‌م، به‌لینکۆلینه‌وه‌ونوسین

به‌شیوه‌ی دایره‌تولمه‌عاریفی کوردی داگری: سه‌ره‌تا، نیشتمانی نه‌ته‌وه‌ی کورد، ره‌گه‌زی

کورد، سمکۆی مه‌زن، ویته، ئیحسان نوری پاشا، ئه‌میرانی کورد، ئه‌میر به‌درخان پاشا،

راپه‌رینه‌کانی سالی ۲۰ تا ۳۰ ز - ده‌وله‌تی حه‌سنه‌وه‌یه، ده‌وله‌تی دوسته‌کی، راپه‌رینی

نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌۳ ده‌وره‌دا، کورد و میژونوسان، ده‌ره‌تان له‌ده‌س‌دان، ناوی هه‌ندی نه‌

ئه‌میرانی شوانکاره، ره‌وادییانی هه‌زبانی: شه‌دادیان، کوردستان، ئازادی خوازی،

کیله‌شین، ئه‌شنه‌یاشنو، شناختی از کورد و کوردستان، داواکردنی مافی ره‌وا‌ی کورد،

حه‌ماسه‌ی درویش عبیدی، حماسه‌ی دوازه‌سواره‌ی مریوان، شیرمردانی شکاک، استاد

محمد سعید، کوردکیه و کوردایه‌تی چیه، هه‌زار، یوسف و زوله‌یخا، داواکردنی مافی ره‌وای کورد.

٢٥- کۆمه‌له و تارێ به‌رگی ٢: داگری شیخی ئیشراق و سولتان سه‌لاح‌ه‌دین ئه‌ییوبی و... کۆمه‌له و تارێ (وارگه و ناودارانێ کورد) به‌رگی ٣ به‌ لیکۆلینه‌وه و نوسین به‌ شیوه‌ی دایره‌تولمه‌عاریف کوردی. داگری: سه‌ره‌تا، ره‌گه‌زی کورد، ده‌وله‌تی بابان، بی‌توشی، ئیلام، ئین خه‌لکان، ئاواز: یه‌یاتی کورد، ده‌نگ و ئاواز، ناودارانێ موسیقی زانانی کورد، پاچه‌لان، لیکۆلینه‌وه‌یه‌ک، هه‌له‌بجه‌ی شه‌هید هه‌روشمای کوردستان، باله‌وه‌ند، بالول: بالولی کورێ ئه‌میرجه‌مشید: دونبولی، بالول: حاجی به‌گ کورێ ئه‌میر فه‌ره‌یدون (: ئه‌میر قلیچ)، بالولی کورێ ئه‌لوئه‌ند به‌گ کورێ شیخ ئه‌حمه‌د له‌خانه‌دانی کوردی شاری سلیمانی، بالول ئه‌بووه‌هیب، بالولی خاریجی که‌شاره‌که‌له‌سالی ١١٩ مانگی له‌هیشامی بن‌عه‌بدولمه‌لیک ئه‌مه‌وی راساوه و له‌شاری موسله‌وه‌تاکوفه‌ی هه‌یناوه‌ته‌بن فه‌رمانی خو‌ی، بالولی شولێ که‌عارفی گه‌وره‌بووه و ئیبنی به‌توته‌ی ته‌نجه‌لی له‌لورستان چاوی پێی که‌وتوووه، بالولی کاکه‌بی ئه‌هلی یاری و یارسان. بوگان، قه‌لایچی بوگان، به‌هار (: وه‌هار)، واژه‌کانی کوردی، بدلیسی: ئه‌میرشه‌ره‌فخان، بدلیس، شاری بدلیس، یاسر بدلیسی عارفی ناودار، به‌درخان، بوختی، برادوست، حه‌کیم ئیدریس بدلیسی، بانه: شاری بانه، بیجار: شاری بیجار، بیروه‌ند، بیستون، بیستون و که‌و ناراناسان، بیژهن و مه‌نیزه، بابه‌زید (: شاری بابه‌زید)، باینگان، پازوکی، پاوه، به‌لیکۆلینه‌وه، پشتکو، په‌ریشان لور: مه‌لا ئه‌ولقاسم ناودار به‌مه‌لا په‌ریشان) بلباس. پیران، پیرانشار، مامه‌ش، مه‌نگور، شه‌هید هه‌مزاعای مه‌نگور، به‌گزاده، (فه‌یزوللا به‌گی)، ته‌ختی سلیمان، کوردستان، که‌له‌هور، لیکۆلینه‌وه‌یه‌ک له‌بابه‌ت که‌لوره‌وه. ورمی، مه‌لا خه‌لیل گورامه‌ری، هه‌ورامان، قه‌واله‌کوئه‌کان به‌لیکۆلینه و لیکدانه‌وه. بادینان (به‌هیدینان) بازرگان، بازگیرێ کورد، بجنورد، به‌راهویی کورد، ئاتروپاتین، وندابونی گه‌نج، جلکی ژن. سه‌لماس (زاروه‌ند) ئاویتته‌ی میژو، نوگه‌نجی نادیار، سه‌ردار ره‌شیدخانی ئه‌رده‌لان: عه‌باسخان، سمیناری سه‌قز و ته‌وسیه‌ی فه‌ره‌ه‌نگی، که‌کاری عیلمی و لیکۆلینه‌وه‌ن، ته‌وریر به‌شیوه‌ی ته‌حقیق.

Dr.Saleh Ebrahimi

Tahîrî Hemedanî

ژياني بابه تاهير:

خواناس و ههستياري لورساني سهدهي ۵ ي مانگي و ۱۱ ي زاييني كه سرودگه لي -
 كه زوربه يان - چارينهن، له قاپوركي دوھوتينه دان، كه به زاروھي تايهت به گوران و
 له ك و لورن، له و زانايه، به ميرات بو ٽيمه ماوه و ههروا، واژه و بيژه گه لي كورت و پر و
 تهژي له واتاي خواناسانه و عارفانه شي لي جيماوه.

له بابته له دايمك بوون و سالي وهفاتي بابه تاهير، جوړي ژيان يا خوښندن و بهدهس
 هيټاني زانين و عيلم و مهعريفهت و مهسله كي عارفانه ي ټه و زاته، له سهچاوه كوټه كان،
 ټاگاداري يه كي ورد و روناك بهدهس نايي، ټاټه و شوينه ي كه (ټيدواردهيرون ټالين) بابه
 تاهير - ي به (كه سايه ټيكي مهرموز) ناو بردوه و دهنوس: له بابته ټه و هيچ نازانين
 (پهري ۱۲،۳) وه ليكولهري ديكه (بروانه: ټيرانيك ۱۱۱/۲۹۶) له سهري ټه و باوهريه
 كه هه مو ټه وانه ي له بابته تاهيره وه، دهيزانين ټه مه يه كه شاعيري سوڤي خو، بووه،
 ټه وه ي كه زياتر هو ي نه ناسيني بابه تاهيره، يه كه م سوڤي بوني ټه وه و خوي گوشه گير بون و
 له ټاكاما ژيان به گوم نيوي و ټه و چريكه و ټه فسانانه ن كه به وينه ي كه شف و كه رامته و
 دوډي و بوډي له لايهن ټوگردارانيه وه، ټه دريټه پال بابه تاهيره وه.

سال و روژي له دايمك بوني بابه تاهير: له هيچ سهچاوه يه كي كوټه وه، ديار ي
 نه كراوه و قسه ي لي نه كراوه، ههندي له نوسهران به گومانه وه، چهندي شتيكيان نوسيوه،
 ميرزا مه هديخان كه و كه ب له سهري بنه رته ي چارينه يه كي موعه ماما وينه كه ټه كري لي ي
 بكوډريټه وه و ده لين هي بابه تاهيره:

موټان به حريم كي دهر زهر ف ټامه دهستم

موټان نوخته كي دهر حهر ف ټامه دهستم

به هر ټه لفي ټه لف قه ددي به رايو

ټه لف قه ددم كي دهر ټه لف ټامه دهستم.

سالی له دایک بوونی تهوی به ژماره ی ۳۲۶ [ق] به نیوی سالی له دایک بوونی بابه تاهیری لور: لیک داوه تهوه. (بروانه ۱۲/۸۳۹، E۱۲ ئیرانیکا هر تهو شویته). پرزانا قهزوینی قسه کانی کهوکه بی به (ههلسه نگانندی فره سهیر و به عه جیب و غه ریب ناو بردوه (۲۸۱/۵) - وه دوکتور رهشید یاسمی کوردی کرماشانیش، تهوه ی به (به خو غافلاندن و حیساب تراشی) (په ره ی ۶۸ - ۷۰) داناوه. به لام یاسه می به پیی هه ر تهو چارینه ی بابه تاهیر، هه روا، به ئامازه کردن به گرینگی ژماره ی هه زار، له لای زوربه ی گه لانی دنیاوه، به تایهت له لای برواداران و پهیره وانی زه رده شت که باوه ریاں به هاتنی نوسخه ی جامعوه و نابیغه یه ک له سه ره تای هه ر، هه زار ساله دا هه یه، جا هه ر له و رووه وه، یاسه میش لای وایه، مه به سنی بابه تاهیر له واژه ی ئه لف سالی ۱۰۰۰ ی زاینی بووه و له ئاکامدا، بابه تاهیر له ساله کانی ۳۹۰ و ۳۹۱ ی مانگی و ریکه وتی ۱۰۰۰ ی زاینی له دایک بووه.

تهو قسه به گومانه ی یاسه میش له ره خنه ی توانج و یژانه ی مینه وی (په ره ی ۵۵) نه پار یژراوه. سه ره نجام، مه به ست (رافه ی ...، ۳۲ - ۳۴) گومان و یژانه ی کهوکه ب و رهشید یاسه می به بی کا کل و به پوچهل دانریاون، وه به نه قل له سولتان عه لیشا گه ناوایی له سه ره تای کتیبی ته واریخ (بروانه: کلکه ی وتار) نیوه ی چاری چارینه ی ناو بریاو، به روناک که ره وه ی میژوی ژیا نی بابه تاهیر له نافینی هه زاره ی یه که می مانگی، یانی به سه ده ی ۵ ی مانگی و ۱۱ ی زاینی، داده نی، و دیاری ده کا. (هه روا بروانه هه ر تهو سه رچاوه، بابه تاهیر ...، ۶) هه رچه ند ه یچ کام له و قسه و گومانانه، وه رنا گیر درین. به لام هه ندی له لیکوله ران، به سه رنجدان به روزگاری وه فاتی بابه تاهیر (دوای ۴۷۷ - ۴۵۰ مانگی) بروانه کلکه ی وتار) ئاخو و ئوخری سه ده ی ۴ ی مانگی یان، به نیو میژوی له دایک بوونی بابه تاهیر قه بول کردوه. (بروانه: سه فا، ۲/۳۸۳: مه به ست، هه ر تهو شویته، ۵). وه فاتی بابه تاهیری لور: هیدایهت بی له بهر چاوگرتنی سه رچاوه یه ک، وه فاتی تهو

زاتې به ۴۱۰ مانگي داناوه. (رياز...، ۱۶۷، مه جمعه...، / ۱ (۲) / ۸۴۵). يه كه مين
 سه چاوه يه ك كه له وا به نيو (تاهير) - بي ناو بردني (بابه) و (عوريان) - ثامازه گه لي له
 نامه كاني (عه ينولقوزاتي هه مه دانسي دا هه يه) (كوژياو - ۵۲۵ مانگي) كه گويا
 عه ينولقوزات چوو ته زياره تي قه بري (تاهير) (۲۷/۱) يا (فتهحه) - له خواناسان و كه
 هاو خول و جي بي ريزداناني عه ينولقوزات بووه. كه ۷۰ سال كوشاوه، تا خوشه ويستي
 خو ي سه باره ت، به بابه تاهير، بته و، رابگري (۲۵۸/۱) وه يا عه ينولقوزات جار به جار
 نامه يه كي له شوي تي قه بري (تاهير) نوسيووه (۳۵۱/۱، ۴۳۳) ته مه وا ده گه يتي كه بابه
 تاهير له هه مه دان ژياوه و له ويش وه فاتي كرده و نيژراوه و له لاي مرو ف گه لي زاناو به
 ماري فته قه در و قيمه تي تايه تي هه بووه و خواناسي هاوشاني پيري وه كو (به ره كه) و
 (فتهحه يا فته ته) ي بووه، كه به دو كه س كه له مه زنه كاني نه هلي ته ريقه تي هه مه دان
 هاتونه ته ژمار. به لام كو نترين سه چاوه ي ميژويي كه له ودا ديدار و وتوو يزي توغرو ل
 سه لجوقي (مردن: ۴۵۵، مانگي) و بابه تاهير به لگه يي نه داته ده س، راگه يان دني
 راوه ندي يه (په ره ي ۹۸ - ۹۹). له كتي بي راحه تولسو دور (كه له: ۵۹۹ مانگي و
 ۱۲۰۲ ز - نوسراوه) - له م چاوپي كه وتنه كه توغرو ل بارگه و بنه ي خستبو (هر نه و كتي به،
 ۹۹) وه به تايه ت به ورد بونه وه له قسه كاني بابه تاهير و به لگه هي ناوه به تايه تي
 قورئان (ان الله يامر بالعدل و الاحسان...) وا ده ده كه وي كه بابه تاهير له ئاخو و
 ئو خري نيوه ي سه ده ي ۵ مانگي نه و نه، ناودارو سه نكي ن و پر ماري فته بووه،
 كه سولتاني به وزه ي سه لجوقي، گوي بو پهندي نه و رابگري و ده سي بابه تاهير ماچ
 بكا و به قسه ي بكا و لوله ي شكاوي ثافتاوه ي بابه تاهير، وه ك نه گوستيله له
 قامكي خو ي بكا، تا پهندي بابه تاهير له بير نه با ته وه و ره فتاري يي بكا. (هر نه و
 شوي نه) له وه ده چي وه فاتي بابه تاهير دواي تي په ربوني توغرو ل له هه مه دان،
 ياني له ساله كاني ۴۴۷ - ۴۵۰ مانگي (بروانه براون، ۱۱/۲۶۰) روي دايي، له م

رووہوہ، قسہی رہزاقولیکھانی ہیدایہت (ہەر ٿو شویتہ) لہبابہت سالی و ہفاتی بابه تاهیر (۴۱۰ ی مانگی) نابی راست بی و درویہ، بہلام ہا وچاخبونی بابه تاهیر لہ گہل دہیلہ میمان دا، ہەر وہ ک ہیدایہت ٹامازہی بوکر دوہ (ہەر ٿو شویتہ) لہ ناراست ناچی و ٿہبی دروست بی، زور بہی لیکولہ رانی دواین، بہ پیسی قسہی راوہندی و ہفاتی بابه تاهیریاں دوا ۴۴۷ یا ۴۵۰ ی مانگی داناوہ. (بروانہ: ۱۲ E ہەر ٿو شویتہ: سہفا، ۳۸۳/۲؛ مہ بہست ہەر ٿوئی.) لہ ٹاکامدا قسہی حوزوری بابه تاهیر لہ سہر جہ نازہی عوینولقوزات و قسہ کردنی ٿو لہ تہک کوژراوہ کہی (ٿو ہدی، ۶۳۴) و ہہروا چیروکی رویشنی خاجہ نہ سیرہ دین توسی (۴۲۸/۵ ی مانگی) قہ بول ناکری (ٿو ہدی ہەر ٿوئی) براونیش دیتن و قسہ کردنی بابه تاهیر و کوری سینای، بہ ہہند دایناوہ (۱۱/۲۶۱) نیوی باوکی بابه تاهیر نہ زانراوہ، بہ لام خیوی (زہریفہ) بہ فہرہ یدون ناوی بردوہ. (ئاغابوزوگ، ۶۴۲(۲)۹). نازناوی بابه تاهیر، واژہی (بابہ) لہ گشت سہرچاوہ کوٿہ و دواینہ کاند، ج کتیبہ تاریخی یہ کان یا تہزکہرہ نامہ کان بہ نیو (بہر یا پیش) نیو، بو ٿو زاتہ یان بہ کار بردوہ، دیارہ ٿو ہش بو ریژ لیٹان بو ٿو بہ کاریان بردوہ، ہەر وہ ک لہ کوردی دا دلین: بابہ! بو باپیرہ یا بابہ گہورہ، باپیر، باپیرہ، یا بابہ گہورہ یا بابہ شیخ، باوہلی، بابہ سہیید، مام، خال، مامہ، خالہ، کاک، کاکہ، بو ریژ دانان لہ کہسانی خوشہ ویست و ریژدار، بہ کار دہ برین، بابہ یش وایہ، ہەرچہند بو کاک، دلین: (شاکاک) بووہ. ہەر جوڑ بووہ یا دہبی، بابہ تاهیر لہ سی غزہل دا کہ بہ و زنی چارینہن، تاهیر و لہ غزہلی ترا بابہ تاهیر - ی کردوٿہ، نازناوی خوئی. (بروانہ: مہ بہست شہرح، ۱۷۴ - ۱۷۶) و لہ ہمہ دانیشدا بہ بابہ نیو دہبری (ٹازاد، ۱۷۳). بہ لام نازناوی (عوریاں) لہ ہیچ یہ ک لہ سہرچاوہ کوٿہ کان دا بہ لانی کہم تانافینی سہدہی (۹) نوی مانگی لہ تہک ناوی ٿو، نابینری. لہ دہفتہریکی خہتی نووسراوہی ۸۴۸ مانگی موڑہ خانہی شاری قونیہ یش لہو زاتہ بہ ناوی (قدوة العارفین - بابہ تاهیر (رہ حمہ تی لی بی). ناوبراوہ (بروانہ:

مینه‌وی، ۵۵ - ۵۶) زور له‌وه ده‌چی (عوریان) به کار بردن بوئه و زاته له‌بهر ئه‌وه بی‌که خوئی له ئوگر داربوون به ژیانی دنیاوه، دارنیوه و به رووت و قووتی ژیاوه و پشتی له دنیا کرده. بهم جور‌هش ئه‌و نازناوی (عوریانه) ئه‌و قسه ده‌خاته می‌شک که بابه‌تاهیر به سه‌ری رووت و پیی خاوس و پیی په‌تی بووبی. (ئه‌و حه‌دی، ۶۳۳) و هه‌روا به رووت و قووتی به‌ملاولادا گه‌رابیت (تالین ۱۵) هه‌رچه‌ند رو‌حیه‌ی ده‌رویشانه‌و خوی قه‌له‌نده‌رانه و له ئاکام‌دا، ره‌فتاری جار به‌جاری جیاو بی‌جیی بابه‌تاهیر، ئه‌و بیر و هزارانه‌ی به‌دی هیئاوه که به رووتی و پیی خاوس، گه‌رابی (بروانه: زه‌رین کووب ۴۴) له هه‌ندی سه‌رچاوه‌دا بابه‌تاهیریان به شیتوکه، دیوانه، دیوانه‌ی فره‌زانا، گیل و گه‌وج ناو برده (راوه‌ندی ۹۹ هه‌مدوللا ۷۱؛ ئازهر، ۲۶۳؛ هیدایه‌ت، ریا، ۱۶۷، ئه‌و حه‌دی، هه‌ر ئه‌و شویته). ئه‌مه‌یش واده گه‌بیته که بابه‌تاهیر له ژیرانی دیوانه‌کان بووه، هه‌بوونی بابه‌تاهیر له هه‌مه‌داندا له زور به‌ی سه‌رچاوه‌کاندا ده‌بیندری، بیجگه‌له‌و سه‌رچاوانه له نیو بیر و هوشی زور به‌ی خه‌لکی ئیران به بابه‌تاهیری هه‌مه‌دانی ناو ده‌بری. به‌لام لوری یا لوری یا لورستانی وه یا ئه‌و که سه‌ی بابه‌تاهیر به لور و به یه‌کی له هوزی لوری ده‌زانی لای ئه‌وانه به لور نیو ده‌بردری و به لور ناسرواه، به شایه‌دی هه‌ندی سه‌رچاوه‌ی باوه‌ر پیکراو (بروانه: کتیبی ئاساری باستانی و تاریخی لورستان چاپی جو‌زه‌ردان، ۱۳۵۰ ی مانگی خورماوی، لورستان) دانراوی هه‌مید ئیزه‌د په‌نا په‌ره‌ی ۱۴۲ و هه‌روا بروانه: ۸۴۰. E ۱۲ مینه‌وی، ۵۴؛ سه‌با، ۴۹۵). ئه‌مه‌که بابه‌تاهیر به لور دانراوه، چونکا به زاراوه‌ی لوری یا گورانی و له کی شیعری دانراوه، که هه‌ندی که‌س وه ک وه حید ده‌ستگردی ده‌سی له زاراوه‌ی شیعه‌کانی بابه‌تاهیر وه‌رداوه و به خیری خوئی بردویه ته سه‌ر زارای فارس، که ئه‌وه‌ش به شه‌ر داده‌نری. نه‌ک خیر، (بروانه سه‌فا ۳۸۴/۲؛ براون، ۱/۸۳؛ ئه‌دیپ، گوینو، ۳۱۸ - ۳۱۹). لور یا لیر LER له فه‌ره‌نگی نه‌فیس‌ی دا جه‌لدی ۴ له په‌ره‌ی ۲۹۵۸ دا هاتووه که لور Ior ئیسمی فارسی‌یه و نیوه بو‌تایفه‌یه کی ته‌نومه‌ن و قه‌وی و

کہ لہ گت و بیابان نشین و نیوہ بو خہ لکی قہہستان: پھلہ: قوہستان: کوہستان: جہ بہل: جیبال. ہروا نیوہ بو دوو ویلاہت یہ کئی لوری گہورہ و ئہوی دیکہ یان لوری بچوک، کہ ئیستا بہ لورستان ناودارہ. وہ بروا وایہ کہ بابہ تاهیر (عوریاں)، لہ نیژاد و ریشہ و رہ گاژوی خہ لکی لورستانہ، وہ ئیستا و لہم سہر دہ مہدا لہ شاری خورہ ماوادا گہرہ کئی بہ نیوہی بابہ تاهیر ہہیہ و ناودارہ. لہ کئیبی ئاساری باستانی و تاریخی لورستان چاپی جوژہردانی ۱۳۵۰ی ہہ تاوی خورہ ماوای لورستان دانراوی حمید ئیزہ دپہنا لہ پھرہی ۱۴۲ دا نووسراوہ، کہ لہ گہرہ کیکدا بہ ناوی بابہ تاهیر قہ بریک ہہیہ کہ لہ باشوری شاری خورہ ماوا: «شایورخواست: دز بہزہ» و لہ روژئاوای قہ لآی فہ لہ کول ئہ فلاک دایہ. بروانہ، لسترنج، تہر جومہی سہرزہوی یہ کانی خیلافہ تی شہرقی لاپہرہی (۲۱۷). کہ خہ لکی خورہ ماوا، باوہریان وایہ کہ ئہو قہ برہ قہ بری بابہ تاهیر - ۵ و تاییہ تیہ کانی ئہو قہ برہ بہ ریک و پیکی نووسراوہ. ئایہ توللا شیخ محممد مہردوخ کوردستانی لہ فہرہ نگی خویدا لہ بن واژہی لور (lor) دا نووسیویہ تی: لور ناوی تاییہ یہ کہ لہ کوردان، لیر (ler) جہ نگہل، دارستان، ئہ مرو لہ زمانی کوردیدا لیرہ وار، فرہ و فراوان بہ کار دہ بردری. ئہو کہ شف و کہرامہ تانہی دہ دریتہ پال بابہ تاهیر، زوربہی ئہوانہ باری ئہفسانہ یان بہ خوگر تووہ، ہہر ئہوہش پہردہی گومبونی بہ سہر کہ سایہ تی بابہ تاهر دا کیشاوہ، ہہر وہ کو داستانی بہ ماریفہت گہ یشتنی بابہ تاهیر، بہ قسہی ئالین (پہرہی ۱۱ - ۱۰) و ئہم قسہ «امسیت کردیا و اصحبت عربیا» لہ زمانی بابہ تاهیر خوہیوہ (بو ئاگاداری لہ ہندی کہ شف و کہراماتی بابہوہ، بروانہ: ئہو حہدی ۶۳۴، زنوزی، ۹۹/۲ - ۱۰۰؛ ہیدایہت، ہہر ئہو شوینہ؛ ۱/۱۴۱، ۱۲E؛ مہ بہست ہہر ۲۶ بی) تا ئہو شوینہی میژو دہ لی: جا راست یا ہلہ بی ئہم سی زاتہ: ۱ - بابہ تاهیر عوریاں، ۲ - شیخ عہدو للا ناودار بہ بابویی کورد، کہ لہ ۳۷۴ی مانگی و ہفاتی کردوہ و لہ شیراز نیژراوہ (نہفہ حاتولٹونس چاپی کہ لکہ تہ پھرہی ۳۶۲ بابویی، سہرہ تای شہدو لٹیزار کو بہی عہلامہ قہزوینی بہ

نەقل لە بلاوکی ئەنجومەنی ئاساری نەتەوویی پەرە ۰۴۸ - ۳ ئەبۆبە کر زینهارانی حوسەین بن عەلی بن یەزدانیاری کوردی، کە لە ۳۳۳ی مانگی لە ورمی وەفاتی کردووە و گۆرە پیرۆزە کەوتۆتە نیو حەوشە (فیرگە ی نەوید فەتح)، کە باوێ گەورە ی زیائو لەحق حیسامەدین حەسەن چە لە بی کوردە، کە مەولانا جەلالەدین بەلخی (امسیت کردیا و اصحبت عربیا) لە ئەبۆبە کر زینا رانیووە نەقل دە کا کە دەلی:

سرامسیت کرد یا بدان - راز اصحبت عربیا بخوان - سرامسینا و اصبحنا ترا - می‌رساند جانب خدا را / (دیباچە ی دەفتەری ئەوڵی مەسنەوی شەرحی کەبیری ئەنقەرەووی لەسەر مەسنەوی تەرجمە ی دوکتور عیسەمت سەتارزادە پەرە ۷۰ تا ۹۶ و نەفەحاتی جامی و کتیبی بوزورگان و سوخەن سەرایانی ئازەربایجان چاپی ۱۳۳۳ی هەتاوی. شەدولئیزار کۆبە ی ۵۱۲ - ۵۱۴ بە نەقل لە بلاوکی ئەنجومەنی ئاساری نەتەوویی پەرە ی ۴۹ سەرچاوە ی بەرو. بە قسە ی (م کلمان هوار خۆرەهە لاتناسی ناوداری فەرانسەوی ۱۸۵۴ - ۱۹۲۶) بابە تاهیر بە زمانی ماد - ی یا لوری: (ئاوئستایی) شیعری وتوووە (پەرە ی ۹۱۳ بلاوکی ئەنجومەنی ئاساری نەتەوویی سەرچاوە ی بەرو، هەر وای برواننە کتیبی زریزە ی زیرین نو سراوی دوکتور محەمەد صالح ئیبراهیمی (شەپۆل) چاپی ئاراس چاپی یە کە م ۱۹۹۹ - ز - هەولێرە واژە ی چە لە بی واژە ی کێ کوردی کۆتەووە و بە واتای خوا، پاک؛ خاوین هاتوووە، کتیبی کورد و کوردستان واسیلی نیکتین چاپی ۱۳۶۶ هەتاوی تاران تەرجمە ی محەمەد قازی. بابە تاهیر و ئەهلی حەق یا (یارسان و ئایینی یاری) پەیرەوانی ئایینی یارسان (ئەهلی حەق و ئایینی یاری) بابە تاهیر بە یە کێ لە مەزنەکانی ئایینی خویان و بە یە کێ لە یاران و هاو بیرورا، هەر وای بە جیی رەمز و رازی شا خۆشین لورستانی دەزانن. (۶ - ۴۰ - ۴۶۷ی مانگی) بە قسە ی کتیبی سەرەنجام بابە تاهیر یە کێ لە گەورەکانی ئایینی یاری یە و لە شاخۆشین فرە نیریک و رازداری بوووە (برواننە E۱۲ هەر ئەو ی) ئولوھییەت دارای ۷ وینە: نمودار و مەزھەرە و هەر یە کە ییش

له وانہ یش ۴ مه لائیکه ی له گه لڊایه؛ بابه تاهیر به یه کی له مه لائیکه و هاوری شا خوشین و به (سیوم مه زهه ری حق) ده ژمیردری (برواننه مینورسکی، ۵۸۷). تایفه یی دیکه له ته هلی حق یانی نوحیبیه کانیش بابه تاهیر و شیعه کانی که به زاراهوی لورین، فره لایان پیروز و مدفهرک و به قهدهر (گبینو، هر تهوی).

گلکوٲی تازه رازاهوی بابه تاهیر، تم بینایه له بان ته پولککه یه که وه یه له باکوری خوراوی شاری همهدان، روبه روی دوندی چیا ی ته لوه ند ساز دراوه (برواننه: مه به ست هر تهوی ۸۲ - ۸۳) دوا ی عینولقوزات، همدوللا مؤسته و فی یه که م که سیکه له زیمنی ژماردنی: قه بره پیروزه کان، ی شاری همهدان، نیشانه ی قه بری بابه تاهیر ده دا (هر تهوی گلکوٲی کوٲه ی ته و له سه ده ی ۶ مانگی به وینه ی بورجی خشتی ۸ گوشه یی ساز درابو، (مه به ست هر تهوی، ۶۱). تم بورجه له سه ره تای سه ده ی ۱۴ ی هه تاوی له وانه بو، تیگ پته بی؛ جا له بهر ته وه سه ره تاله سالی ۱۳۱۷ ی هه تاوی که وتنه بیری ته وه ی پینه و په روی بکن، به لام به ناته واوی مایه وه، جاری دیکه له ساله کانی ۱۳۲۹ و ۱۳۳۱ ی هه تاوی پینه یان کرده وه، سه ره نجام له لایه ن ته نجومه نی ئاساری نه ته وه یی ئارامگه ی ئیستا که ی بابه تاهیر له ساله کانی ۱۳۴۶ و ۱۳۴۹ ی هه تاوی بناغه ی دانرا و به م شیوه ساز درا (برواننه هر تهوی، بابه تاهیر، ۱۸، شرح ۶۲، ۶۴، ۶۸، ۶۹؛ صفای ۱۲ - ۱۷) له ده وره بیری گلکوٲی بابه تاهر، قه بری زوری له ناودارانی همهدان هه ن. شیعی بابه تاهیر: زورتر بابه تاهیر به شیعه کانی وه، له نیو خه لکدا ناوبانگی کرده و که وتوته سه ر زمانی تم و ته و، چ شیعه ناسان یا خه لکی ره مه کی و ئاپوره ی مه ردوم، له سه ده کانی دوا یین، ته مجوره شیعه رانه یان، به سترا ن، ته رانه و دوه بیتی ناو برده و، به لام پیشینه کان به فهله وی یا فهله ویات ناویان بردون و ته مه یش خوٲی شاخه یی له زمانی کوردی یه (برواننه شه مس قه یس، ۱۱۲ - ۱۱۳ - ۱۶۲) به پیی ته و به لگانه ی به ده سه وه ن ئیرانه کان لانی که م له نافین و خوراوی ئیراندا له کوٲه وه، خه لک

به و جوړه ساکارو سادانه شیعریان و تووه و ئوگری بون: خیوی موعجم نوسیویه تی: «همو خه لکی عیراقي (عه جهم)» زور به دل و داو ټه و جوړه شیعرانه یان دهوت و خه لکیش به شادی و خوشیه وه گوئی یان بو راگرتووه و له بهریان کردون (هر ټه وی)، ۱۶۲، هر و ا برواننه راوهندی (۳۴۴). له هندی سرچاوه ی فارسی دا له بهر جیوازی دوه بهی له ته ک چارینه (له بهر وزن و واتا) سرنجی ټه و ټو نه دریاوه. جا له بهر ټه وی چوار له تین، دو بهی یه کانی بابه تاهیر یان به چارینه ناو بردووه، یا له هندی شوین به هر دو واژه ی زاروه: (دوه بهی و چارینه) ناو بریاون. (هیدایه ت، ریا ۱۶۷، مه به ست هر ټه وی ۸۶، ۹۸، ۹۱) له نیو خوره لات ناسان، ټالین سرنجی داوه ته ټم نوکته و به سرنجدان به وزنی تایه تی دو بهی، یانی (هزه جی موسه ده سی مه حزوف) ده نوی: ټیرانه کان هه میسه سرودی چوار له تی بابه تاهیر یان به چارینه ناو بردووه (په ری ۷) به لام خوره لات ناسه کانی تر بی ټه وی ټماژه به بیژه ی «دوه بهی» بکن، سروده کانی بابه تاهیر یان به چوار له ت ناو نیاوه (بو وینه برواننه ۱/۸۳۹، E۱۲، ریکا ۲۱۶).

زاروه ی هونه کانی بابه تاهیر: به روناکی نه زانراوه که بوچی هندی له دوه بهی شاعرانی تر چ شاعیری ناسراو یا گویم نیو خزانته ته نیو نوسخه خه تی و چاپی یه کانی بابه تاهیر (شهمیسا، ۲۷۰، ۲۷۴، ۱/۸۴۵، EIL) وه له لای دیکه وه له بهر ئوگر داربونی فارسی زمانان به دوه بهی و هونه کانی په هله وی، وه دهس به دهس گهرانی ټه و تهرانانه، له نیو خه لکدا، له زارو زاروه ی سروده کانی بابه تاهیر دا، ټال و گورو دهس ټیوه ردانی ټه نجام دراوه و به داخه وه واژه کوردی و لوریه کانی یان کردو ټه زاروه ی فارسی (یه ک له وانه وه حید ده ستردی یه)، (سه فا ۲/۳۸۴) ته نانه ت هندی کهس عه روزی فه هله وی، هندی له سروده کانی بابه تاهیر یان بردو ټه سر عه روزی ره سی دوه بهی یا (به حری هزه جی موسه ده سی مه حزوف (مه قسور) مفاعیلن، فعولن (مفاعیل) و ته تیقیان کردون (برواننه شه میسا ۱۱۳) کونه ترین سرچاوه یه ک، که له وایه کی له و

دوبہیتی یانہی کہ بهی بابہ تاهیر (بیٔ ناماژہ کردن به نیوی شاعیرہ کہی) ده زاندری و هاتووه، کتیبی ئەلموعجم - ه (شەمس قەیس ۱۱۳) هەر ئەو دوبہیتی یانہ، دوای ئەوہی ئال و گوریی کہ له وەزن و زمانی ئەودا بەدی هاتووه له نوسخە دیوانی بابہ تاهیر (پەرہی ۵۶، شم ۲۱۰) وەحید دەستگردی دا چاپ کراوه و ئەمەیش نمونە یە کی دیار و ئاشکرایە، بو ئەوہی بزانی کہ ئال و گوریی بەسەر شیعەرہ کانی بابہ تاهیردا هینراوه و دەسیان لی دراوه. هەندی له نوسەرانی کتیبە تەزکەرہ و لیکولەرانی سەر دەم و هاوچاخ، لایان و ابوہ بابہ تاهیر به زمانی (راژی) شیعری وتووہ و زمانی بابہ تاهیر زمانی خەلکی رەہی (ریی، ریگا) بوہ (ئەو حەدی ۶۳۴). «راجی» (ئازەر ۲۶۳) و «رازی» هیدایەت هەر ئەوی. ئیتە ۳۱. دیارە ئەو سی وازە یە (راژی، راجی و رازی) دەگەریتەوہ سەر زاراوہی کوئی خەلکی رەہی (ریی، ریگا) هەندی کیش شیعەرہ کانی بابہ تاهیر به لوری دەزانن (ئەدیب ۱: سەفأ، هەر ئەوی گینۆ ۳۱۹ ریگا) زاراوہی شیعەرہ کانی بابہ تاهیر - ی به (مەحەلی) و سرودە کانیشی به مەقولە ی و یژە و ویژەوانی عامیانە زانیوہ، - (چونکا ئەوان یا له هونەر و شیعری زمانی کوردی، بی خەبەر بوون یا نہ یان و بستووہ، شیعری بابہ تاهیر به شیعەر، دابنن و به وجورە به سەلیقە ی خوینان، یا بەعەرەزو مەرەز، به وجورە قسە یان له شیعری کوردی بابہ تاهیر، کردوہ (شە پوئل). وە لایشی یان وایە کہ شاعیرانی دەورە کانی دواین (بو ویتە عوبەیدی زاکانی و...) زاراوہی مەحەلیان له شیعەرہ، تانە و توانج و گەپ و گالته و تەشەرہ کانی خویناندا به کار بردووہ. (پەرہی ۹) به لام ئابراھامیان (برواننە ئیرانیکا ۱۱/۲۹۶) لای و ابوہ نیزیکیاتە ی له نیوان زاراوہی سرودە کانی بابہ تاهیر و (جولە کہی) هەمەدانی دا هە یە، ناتل خانلەری (پەرہی ۳۸ - ۳۹) له زیمنی ژماردنی شویتنگە لی له جیا بون، له زەمیر و ویتە ی تەسریفی ئەفعال له نیو زاراوہی جولە کہی هەمەدان و سرودە کانی بابہ تاهیر، بیرورای ئابراھامیانی رەد کردو تەوہ، براون زیمنی ئیشارە به بیر و باوہری چەن کہس له خوژە لائناسان (۲۷) -

۱/۲۶). ئەم قسەى کلما هووار، نەقل دە کاکە ھەندى لە زاراوہ کانى خەلکى روژاواى ئیزان (کورده کان) لە گەل زمانى ئاویستایى یەك دە گرنه وه، که هووار ئەوانەى بە (ماد-ى نوئ) یا (پههلهوى موسولمان پههلهوى دهورهى ئیسلامى) ناو بردون و لە بەر دەر وامى قسە کانى دا، زاراوہى سرودە کانى بابه تاهیریش، بە زاراوہى، لەوانە زانیوہ (ھەر وای برواننە هووار ۵۰۳) لە بابەت تەلەفوز و گوو و ئاواناسى سرودە کانى بابه تاهیر - ھوہ. کار و تیکۆشانى کرایوہ: هووار ھەندى لە نیشانە کانى زمان ناسى و ئاھەنگى واژە کانى ھوئە و شیعەرە کانى بابه تاهیر - ى داوہ تە بەر سەرنج (برواننە پەرەى ۵۱۵ - ۵۰۷) و ئەدیب توسى (پەرەى ۲ - ۱۶) و میھرداد بەھار (پەرەى ۷ - ۱۲)، ھەندى لە شیعەرە کانى بابه تاهیرى تەجزیە و تەحلیل و توێژى و تەوہ و ئاوانوسیشى کردوہ، وە واتای واژە و ھوئە محەلى یە کانى ئەوانى رون کردوئەوہ. نوسخە کان: کۆتەترى دەسخەتى ناسراو لە سرودە کانى بابه تاهیر دەسخەتیکە لە قونیه دایە لە مەجموعەى ژمارەى ۲۵۴۶، کە داگرى ۲۵ ھوئە (دو قەتە و ۸ دۆبەتتى) کە لە ۸۴۸ مانگى نوسراونە تەوہ و سەر و ژیر و بۆریان بۆ دانراوہ (برواننە: مینوئ ۵۵ - ۵۸)؛ و ۸ دۆبەتتى بابه تاهیریش لە عەرەفاتو لعاشقین داھاتوہ (برواننە: ئەو حەدى ۶۳۴) لە ھەندى لە و تەزکەرانی و لە سەدەى ۱۲ و ۱۳ مانگى دا، دانراون، لەواندا، ھەندى لە ھوئە کانى بابه تاهیر نەقل کراوہ، بۆ ویتە (برواننە: ئازە و ۲۶۳ - ۲۶۴، ھیدایەت ھەر ئەوئ ۱۶۷ - ۱۶۹ مەجموع، ۱ - (۲) ۸۴۵ - ۸۴۶). دەسخەتى فرە لە سرودە کانى بابه تاهیر لە گەل کوو کراوہى ترا یا بە ویتەى سەر بە خوئ لە پەرلانە جیا جیا کاندایە (برواننە: موزوہوى خەتى ۲۸۲۷/۴ - ۲۸۲۸، خەتى موشتەرەك، ۱۵/۷، ۳/۹، ۲۰ - ۲۰۰۴). لە نوسخە چاپکراوہ کانى ھوئە و چارینە کانى بابه تاهیر، یە کە مین چاپکراوہى ھى هووار - ھە کە لە ۱۸۸۵ ى زایینى لە ۵۹ چارینە دا لە گەل تەرجمەى فەرانسەوى یە کانی دا لە چاپ دراون. بە ئیشارە کردن بە جیاوازی نوسخە جیا جیا کاندایە ژیر ھەر چارینە یە کدا

(برواننہ: هووار ۵۱۳ff). ہر ٹہوہ، لہ ۱۹۰۸ ی زاینی، ۲۸ چارینہی دیکھی لہ گہل
 غہزہ لیکھی بابه تاهیریشدا بلاو کردو تہوہ (مہ بہست رافہ، ۹۷ - ۹۸). ٹہوسا ٹالین، لہ سہر
 ۵۹ چارینہی چاپی هووار و نوسخہی کوتر کہ کوکراوہ کانی ٹالین خوی بووہ (برواننہ:
 پەرہی لہ ۱۹۲۰ ی زاینی، تہرجہ مہ بہ وینہی مہ تن و دہق) کہ چارینہی بابه تاهیر - ی
 لہ گہل تہرجہ مہی مہ نزومی خانم (کرتیس برتن بہ ٹینگلیسی، لہ لہندن بلاو کردو تہوہ.
 دوای ٹہوہ چہن کہس لہ خورہہ لاتناسان و دیلمانجان، سرودہ کانی بابه تاهیریاں بہ
 زمانی ٹہلمانی (لشچینسکی)، ٹہرمہنی (ابراہامیان، بارون ٹارام گارونہ)، ٹوردو
 (حوزور ٹہحمہد سلیم) و... تہرجہ مہیان کردون. (برواننہ: ٹہزکایی ۷۳ - ۷۴، مہ بہست
 ہر ٹہوی ۹۷، ۹۸، ۹۱۵ - ۹۱۶). واتاکانی ہونہ و شیعہ کانی بابه تاهیر: چارینہ کانی
 بابه تاهیر لہ بہر ٹہوہی ٹیسک سوک، رہوان، سادہ، بی گری و گولن و لہ سہرزار خوشن
 و گوی دہلاویننہوہ: خویان لہ نیو بیر و میشکی کورد و ٹیراناندا جیگیر کردوہ و ہیلانہی
 دل و دہرونی خہلک بہ جی نایہلن و توگرداران جارجار بہ (شمشال و تار) یا بی ساز و
 موسیقی بہ ٹاوازی دل و دہرون، دہیان خویننہوہ و بہ گورانی دہیان لین: تہنانہت
 ٹاخوندیش لہ رہوزہ خویندا، لورہ لوری پییدہ کہن و خہلکی پی دہلاویننہوہ. ہندی
 لہو چارینانہی بابه تاهیر رہنگی پہند و مہسہلی بہ خوگر تووہ و بونہ تہ مہسہل (پہند و
 ٹہمسال) پر و تہژین لہ قسہ کردن لہ گہل خورسک، گول، گیا، چیا، بیوان، خوگرد و
 سروشت، ہہروا تہژین لہ ہہست، ٹہوین، جوانی، عاتیفہی لہ تیف و زہریفی مروفانی و
 خودایی، واتای عہشق، دہرویشانہ، عارفانہ و ناسہوہری قہلہندہری، مہلامہتی، خہفہتی
 غہریبی، دہردی دلنہنگی، خہمی بی سہر و سامانی و حہسرہتی و یسال، شکایہت لہ
 ناپاہہداری و بی وہفایی، دلداران بہ ٹہوینداران و وہفا کردن بہ عہد و پہیمان، دیاندانان
 بہ تاوان، عوزرخوازی، لہ پەر و ہرندہ و خالیقی دلاوا و دل لاوین. گلہ و گازندہ و شین و
 گریان لہ دہس دوری و ہیجران، لہ یاران و غہمخواران، ہہ لہبہز و دابہزی جہزبہی

ٲه وینی ٲهفلاتونی و... له وینه کانی واتای شیعی بابه تاهیرن (بو وینه برواننه: هر ٲهوی ۱۰۳ - ۱۰۶، ۱۰۸ - ۱۱۲، ۱۱۸ - ۱۲۲، جم) جیا کردنه و هی عهشقی لاهوتی له عهشقی ناسوتی له سروده کانی بابه تاهیر دا فره سهخته، له قسه یه کدا بابه تاهیر ههستیار و شاعیریکه، خاوهن دهر د و رهنج و راگر و پاریرری، ٲابروی فهقر و قه ناعهت: ههژاری و رهزا به مه وجود، هر ٲه و خووناکاره، بابه تاهیری له نیو هندی شاعیر و ههستیاری دیکه دا به تایهت له نیو شاعیرانی که پایه و پلهی شاعیریاں تا پایهی هوکار بو به دهس هیٲانی پاره و پله و پایهی دنیایی، خوار کردوٲه و وه دایان نه واندوه، به لام شاعر و هوٲنهی بابه تاهیر له و ناوه دا سه ربه رز و بلیند، به زهق و زیندوی بی مل که چی ماوه و فره سه ربه رزانه راوه ستاوه و به گهشی و نهژا کوی هر ماوه و له بهر چاوه. واژه کورت و پرواتا کانی بابه تاهیر: بیجگه له چارینه کانی بابه تاهیر، (ریساله): سی پاره یه کی عیرفانی و ناسه و هیشی هه یه، که داگری ٲیشاره و زه مرو زاره، وه به واژهی کورت و پرواتا ناودارن و به زمانی عه ره بیسن، به جیاوازی یه کت که هه یه له ۲۳ باب و ۳۶۸: (بابه تاهیر ۸۲ - ۱۱۲) و ۵۰ و ۴۲۱ «واژه» (برواننه: مه به ست هر ٲهوی ۲۶۰، ۷۴۰ دانراون و هه ن، ٲه سی پاره ته ژیه له واژهی کورتی پرواتا، له دیرزه مانه وه، که وٲوٲه بهر دل و سه رنجدانی بیروه زری دهر و ن پاکان (سوٲی ساویلکه). هیدایهت (مه جمه ع ۱ (۲) / ۸۴۵). شهرح و راقه یی دیکه، به نیوی فتوحاتی ره بیانی له مه زجی ٲیشاراتی هه مه دانی، هه یه. که محه مه دین ٲیبراهیم خه ٲیب وه زیری، له سه ر داوا کردنی شیخ ٲه بولبه قا ٲه حمه دی له نیوان مانگی شابان ۸۸۹ / تا ۸۹۰ مانگی دایناوه (برواننه: مه به ست هر ٲهوی ۷۴۱ - ۹۰۸) شهرحی نیو براو به شیوهی مه زجی ٲیکلاو له گهل دهق و مه تنه - واژه کانی بابه تاهیر، له گهل دهق و قسهی عارفان و سوٲیانداندا ٲیکهل بون، به جورری واٲه و خوینده و ارانهی که به واژه کانی بابه تاهیر ناسیا و نه بن ناتوانن ٲه وانه لیکن جیا بکه نه وه. بیجگه له وانه دو شهرحی دیکه له سه ر واتای واژه کورته پرواتا کانی بابه تاهیر به هوٲی

مہلا محمہد گہ نابدی ناودار به سولتان عہ لیشاه (۱۲۵۱، ۱۳۲۷ ی مانگی) دانراوہ؛
یہ کہم شہرحیّ به زمانی فارسی به نیوی تهوزیح (۱۳۲۶ ی مانگی) کہ له ۱۳۳۳ ی
مانگی چاپ کراوہ، ئەوی دیکه یان به زمانی عہ رہبی یہ و به نیوی ئیزاح (چ ۱۳۴۷ ی
مانگی) به لام ژماردنی نوسخه خه تی به کانی شہرحی واژه کانی بابه تاهر، کہ دە ی دنه پال
عہ نیولقوزات کہ له پەرلانه جیاجیاکاندا هه ن زورنن (برواننه: هەر ئەوی ۲۴۹ - ۲۵۲).
به سهرنجدان و خویندنه وهی واژه کورته کانی بابه تاهیر و ورد بونه وه له شہرح و
رافه کانی، وادەرده که وی که بابه تاهیر عامی و نه خویندنه وار نه بووه، به لکو زاتی پزرانا
بووه که له بابته و اتاگه لی وه ک عیلم و زانین، ماریفته، ئەقل، نهفس، دنیا، ئاخیرهت،
ئیشاره، وهژد، سهماع، دیتن، موراقه به، خو پاریزی له حه رام و ته رام، پشت به ستن ته نیا به
خوا، رها به مه وجود، سه کر، محه بهت، فهقر، فهنا و... یانی به جوزئترین و وردترین،
ئوصولی فیقه و شہریعت تاگری پوچکه ترین ورده کاری فهلسه فه و عیرفان و
ناسه وهری و سوفی گه ری، زانینی ته وای هه بووه، خواناسی ته و او، وه پیژی، ده سگری
ته و او کا ره وهی روژگاری خو بی بوه، دیاره حه ق به (بیرتلیس) بووه که وتویه تی:
کهسانی پزرانی وه ک بابه تاهیر دوا ی فیروونی زوری له زانینه کان و سه رکه وتن له
زانسته کاند، خو یان ده خزنده نیو جه گه ی سوفیان و خواناسان ور ده بونه عارف و
ناسه وهری (په ره ی ۳۴۰ - ۳۴۲). سه رچاوه: ئازهر بیگدلی، لوتفعه لی، ئاته شکده، به
کوششی جه عفر شه هیدی، تاران ۱۳۳۷ ی هه تاوی، ئازاد هه مه دانی، عه لی محمہد
«مه شاهیری هه مه دان»، دیوان به کوششی محمہد ئازاد تاران ۱۳۵۶ ی هه تاوی، ئاقا
بوزورگ، زه ریع، ئەته، هه رمان، تاریخ و ئەده بیاتی فارسی، ته رجمه ی ره زازاده،
شه فهق، تاران ۱۳۵۶ ی هه تاوی، ئەدیب توسی، محمہد ئەمین «فه هله ویات، لوری»
نه شریه ی دانیشکه ده ی ئەده بیات، ته وزیر ۱۳۳۷ ی هه تاوی، ئەزکایی په رویژ «دیوانی بابه
تاهیر» هونه ر و مه ردوم، تاران ۱۳۵۴ ی هه تاوی، ژماره ۱۵۲، ئەو حه دی، بلیانی محمہد،

عہرہ فاتولقاشقین، نسخہ‌ی خہ تی کتیبخانہ‌ی میلی مہ لیک، ژمارہ‌ی ۵۳۲۲، بابه تاهیر دیوان به کوششی وه حید ده‌ستگردی تاران ۱۳۴۷ی هه‌تاوی. بیرتیلیس، ی، ئی. تاریخی ئەده‌بیاتی فارسی له ده‌ورانی فیرده‌وسی تا دواین عه‌هدی سه‌لجوقی، ته‌رجه‌مه‌ی سیروسی ئیزدی، تاران ۱۳۷۵ی هه‌تاوی، به‌هار، میهرداد «شعیری چهند به گویشی هه‌مه‌دانی» په‌ژوهیش نامه‌ی فه‌ره‌ه‌نگستان، زمانی ئیران تاران ۱۳۵۷ی هه‌تاوی، حه‌موللا موسته‌وفی، نه‌زه‌ه‌ تولقو لوب، به‌کوششی گ، لسترنج لیدهن ۱۹۱۳ز - دانش په‌ژوه‌ محه‌مه‌د ته‌قی «سه‌ره‌نجام ته‌هلی حه‌ق و بابه تاهیر هه‌مه‌دانی» راه‌نومای کتیب تاران ۱۳۵۴ی هه‌تاوی سالی ۱۸ ژماره‌ی ۴-۶، محه‌مه‌د، کوری عه‌لی سلیمانی راه‌ندی راحه‌تولسدور و ئایه‌تولسرور، له میژوی ئالی سه‌لجوقی، سالی ۵۹۹ مانگی و ۱۲۰۲ ز - به‌کوششی محه‌مه‌د ئیقبال، تاران ۱۳۳۳ی هه‌تاوی و نویسی کو‌مه‌ی موجته‌با مینه‌وی، ره‌شید یاسه‌می غولام‌ره‌زا «بابه تاهیر عوریاں، ئه‌رمه‌غان تاران ۱۳۰۸ی هه‌تاوی س ۱۰ ژماره‌ی ۱؛ زهرین کوب عه‌بدو لحو سین، کلکه‌ی (جستجو) له ته‌سه‌وف، ئیران، تاران، ۱۳۶۲ی هه‌تاوی، زنوزی محه‌مه‌د حوسین، ریاز جه‌ننه، به‌کوششی عه‌لی ره‌فیع، تاران، ۱۳۷۸ی هه‌تاوی، شه‌مس قه‌یس رازی ته‌لموعجه‌م به‌کوششی سیروس شه‌میس، تاران، ۱۳۷۳ی هه‌تاوی، شه‌میس سیروس سه‌یری روباعی له شعیری فارسیدا، تاران، ۱۳۶۳ی هه‌تاوی، سه‌با محه‌مه‌د موزه‌فه‌ر حوسین ته‌زکه‌ره‌ی روژی روشن به‌کوششی محه‌مه‌د حوسین روکن‌زاده‌ی ئاده‌مییه‌ت، تاران، ۱۳۶۳ی هه‌تاوی، سه‌فا، زه‌بیحوللا، تاریخی ئەده‌بیات له ئیران، تاران ۱۳۳۶ی هه‌تاوی، سه‌فا ئیبراهیم «ئارامگه‌ی بابه تاهیر». ئه‌رمه‌غان، تاران، ۱۳۳۸ی هه‌تاوی س ۲۸ ژماره‌ی ۱ - عه‌ینولقوزاتی هه‌مه‌دانی، نامه‌کان، به‌کوششی عه‌لی نه‌قی مونزه‌وی و عه‌فیف عه‌سیران، تاران، ۱۳۶۲ی هه‌تاوی، قه‌زوینی محه‌مه‌د، یادداشته‌کان به‌کوششی ئیره‌جی هه‌وشار، تاران، ۱۳۴۶ی هه‌تاوی، گینو، ز، ته‌... سه‌فه‌رنامه، ته‌رجه‌مه‌ی عه‌بدو ره‌زا هوشه‌نگ

مہدہ وی ۱۳۶۷ی ہه تاوی، مه قسود جهواد بابہ تاهیر عوریان، هه مه دانی، تاران، ۱۳۵۵ی هه تاوی، ههر ئه وه، شهرحی ئه حوال و ئاسار و چارینه کانی بابہ تاهیری عوریان، تاران، ۱۳۵۴ی هه تاوی، مونزه وی خه تی، ههر ئه وه، خه تی موشته ره ک، مینورسکی، و... «شهرحی حالی بابہ تاهیر، عارف، شاعیری ئیرانی» ته رجہ مه ی نوسره توللا کاسمی، ئه رمه غان، تاران، ۱۳۰۷ی هه تاوی، سالی ۱ ژماره ی ۱، مینه وی موجته با له «خه زاینی تورکیه» گو فاری زانکووی ویزاوه ری، تاران، ۱۳۳۵ی هه تاوی، سالی ۱ ژماره ی ۹، هه جویری، عه لی، که شفولمه حجوب، به کوششی زوکوفسکی، تاران، ۱۳۷۱ی هه تاوی؛ هیدایهت، ره زاقولی ریازولعاریفین، تاران، ۱۳۱۶ی هه تاوی، ههر ئه وه مه جمه عولفوسه حا، به کوششی مه زاهیر موسه فا، تاران، ۱۳۹۹ی هه تاوی.

Allen, E.H., introd. and tr. Baba Tahir hamadani urgan, Tehran, 1963;
Browne, E. G., A literary History of Persia, cambridge, 1951; El², Huart, C.,
"Les Quatrains de Baba Tahir Uryan", JA, 1885; vol. VI, Iranica; Rypka, J.,
Iranische Literaturgeschichte, Leipzig.

هورموز ره حیمیان، دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج. ۱...، چاپی ۱۳۸۰ی هه تاوی، تاران، (شہ پوئل).

نوکتہ شیوه ی قه بره که ی بابہ تاهیر له باشوری شاری خوره ماوا که له روژاوا ی قه لای فه له کوک ئه فلاک دایه، قه دیمی و کوته و درگای چونه ژوره وه ی له لای باشوری یه وه، ده کریته وه خانو ئه سلیه که هه شت گوشه یه، که چوار گوشه ی ئه سلیه یه که ی ۴/۵ میتره و گوشه فه ریه کانی ههر یه که ۱/۷۰ میتره، له گوشه کانی دا چوار تاق ساز دراوه و تاقی ئه سلیه له سه ر ئه وانه وه ساز دراوه، به زایی گومه زه که تا ته ختی عه رز ۶ میتره (ویته ی ژماره ی) ۴۷ کتیبی ئاساری باستانی و تاریخی لورستان، چاپی جوژه ردانی ۱۳۵، په ره ی

۱۴۲، حمید ٹیڑدپہنا) له نیوہ راستی گومہزہ کہدا، کہ مہودای ٹہوہ (۵۲ × ۱۰۰ × ۱۷۷) سانتی میترہ - لہم دوایانہدا یانہی ٹہوقاف سہحنی حہرہم و روی قہبرہ کہی موزائیک کردوہ و بہسہر قہبرہ کہیشدا زہریعی دارینی بہمہودای (۱۲۷ × ۱۲۸ × ۱۹۸) داناوہ. لہلای سہری «لای روژاوا» وہ تاغیک بہ دریژی ۵ میتر و پانایی ۵/۲ میتر کہ خہلکی بہ (قہلندہرخانہ) ناوی دہبہن بہ باوہری خہلکی خورہماوا ٹہمہ قہبری بابه تاهیر، عارفی ناودارہ، کہ شیعہ کانی خوئی بہ زاراوہی لوری - کوردی داناوہ. ہر بوئی بابه تاهیر خویشی فہرمویہ تی: (زان سپیدہ بازہم لورستانی (پہرہی ۴۸، - نوکتہ بازی سپی نازناو یا لہ قہبی شیخ عہدولقادر گہیلانی کوردی لای کرماشان بوہ کہ لہ ۱۱۶۴ ز وہ فاتی کردوہ (الباز الاشہب). - بروانہ: سرودہ کانی بابه تاهیر، پیراستہی م. ٹہورہنگ. یہ کی لہ ریش سپیہ کانی ٹہو گہرہ کہ رای گہیلاندوہ کہ شہ جہرہ و نہسینامہی (نیژراو) بہ نیوی بابه تاهیر لہ گہل چہند ہونہ لہسہر تہختہ داری نوسرابو کہ کابرای خول و دیوانہ چہن سال بہر لہ مرو، لہ نیوی برد (پہرہی ۱۴۲ و ۱۴۳ کتیبی ٹاسار، باستانی و تاریخی لورستان چاپی ۱۳۵۰ ہی ہہتاوی، جہلدی نہخوست دانراوی حمید ٹیڑدپہنا) ٹایہ توللا شیخ محہمد مہردوخ کوردستانی لہ فہرہنگی خویدا لہ ژیر (ل، ر) نوسیویہ تی: لور نیوی تايہ فہیہ کہ لہ کوردان، حمید ٹیڑدپہنا لہ فہرہنگی لہ کی دانوسیویہ تی: لور پیاو یاژن کہ زیدی لورستان بی، چاپی ۱۳۳۶ ہی ہہتاوی، لیتر بہ واتای دارسان، جہنگہل، ٹہمرو لہ زمانی کوردیدا (لیتر یا لیترہوار) فرہ بہ کار دہبری. موسٹہوفی لہ (زبدۃالتواریخدا) نوسیویہ تی: بہو ہوزہ دہلین (ل، ر) کہ لہ مانرود گوندی ہہیہ کہ بہ (کورد) نیوی دہبہن و لہو نیوہ شدا (بہندی) ہہیہ، کہ بہ زاراوہی لوری بہ (کول) ناوی دہبہن و لہو بہندہ شدا شوینی ہہیہ کہ بہ (لور یا لیتر) ناوی دہبہن، چونکا دارسانہ و داری زورہ و پرو چرہ لہ درہخت. لر بہ کہسہری (ری) یا لیتر، کہ لہ دواییدا بہ بوری لام (لامی بوردار) خویندراوہ تہوہ. لہ بہرا نیوی پہللہ، برا، کہ میژوو دہلی: نیوہ بو پینج شار (ٹیسفہ ہان،

رهی (ریی)، هه مه دان، ماهنه هاوهند، نازه ربایجان، ماه سیدان یا ماه سبدان: حوسین ئاوا، رد، دی بالآ، دیو آلان: ئیلام، ماه به سره به سره، سیمره، ماه کوفه و قرمیسین: «کرماجان»: کرماشان، که داگری پیشکو و پشتکیف - ه، دیاره زوربهی و ژهی زاراوهی لوری قه دیمی و کوته و به په هله نیو براوه، یاقوتی حه مه وی له قه ولی حه مزه ئیسفه هانی به وه، له کتیبی (التنبیه علی التصحیف) ده نوی: زمانی په هله یی یا په هله وی، و ژهی په هله یا فه هله داگری کرماشان، ئیلام، تیسفون و مه دائینه. په هله یا فه هله زاراوهی زمانی ئیرانی که ونارا پینج جور بووه (په هله یی یا په هله وی) ده ری یانی، ده رباری: «کوردی» پارسی، خوزی، سریانی، (- یاقوت حه مه وی ۵۷۵ - ۶۲۶ ی مانگی موعجه مولبودان چاپی میسر جه لدی ۶ په ره ی ۴۰۷) - ئایه توللا شیخ محه مه د مه ردوخ کوردستانی له جه لدی یه که می میژوی خویدا چاپی یه که م، تاران، ۱۳۳۲ ی هه تاوی، په ره ی ۴۵ نویویه تی: (نیزیکتترین زاراوهی کوردی به په هله یی یا په هله وی، یه که م زاراوهی لوری یه، چون لوره کان له ناوه ندی په هله یی قه دیم فره نیژیک بون و که متر تیکلاوی بیگانه بوون، ته نانه ت له کلده و ئاشوریش ئه ونه شوئیان، وهرنه گرتووه و زاراوه یان نه گور دراوه، دوای لوری که لهوری یه، که له زمانی په هله یی نیزیکتره، ئه وس زاراوهی گوران و هورامانی یه، دوای ئه وان گیلکه کی و دوای ئه و زاراوهی کرمانجی یه، به لام گورانی و کرمانجی که له کلده و ئاشور نیژیک بون، هندی و ژهی ئه مانیان و هرگرتووه، که و ژهی کلده ئاشوری و ه ک خوئی به سر زاری گوران و کرمانجدا ماوه ته وه. لورستان هه ریمیکه له روزاوی ئیران له دو شیوه لی دریز و دو رشته کیف و کیوی گه وره ساز بووه که له نیوان رشته کیفی ئه لوه ند و کرماشان و فه لاتی به ختیار و دهشتی خوزستان و عیراقی عه ره بدایه، له شیوه لی خوراوی دا چه می سیمره «که رخه» له نیوان که وه ره کیف: «که بیره کو» و پیشکیف له شیوه لی روزاوی چه می که ئاو دریزئی له نیوان پیشکیف له باکو ره وه، ئه و ئاوه به ره و باشور ده خوشی. دارسانه کانی ویشک و له گوران دان. له م

ہہریمہدا له ناوہندی ھوژہ لورہ کان، عہشایری ناوداری لور، بریتین: له «حہسہ نوہند، سہ گوہند، بیراوند، پاپی و... کہ له وەرگہ و دارسانی پەرہ دار و چرو پری ئهوی بو مہرو مالآت و ئازہ لداری دہ نالیئی و کہ تیرہ و دانہ ویلہ و شیرہ مہنی زاف فرہیہ، شوینہ و رای میژوی زور گرینگ له ژیار و شارستانی ماد، کاسی، عیلامی و ساسانی له لورستان دا دہ بیندین بو وینہ قہ لای فہ لہ ک ئہ فلاک کہ به شاپور خواستیش ناسراوہ. شیعری فولکلوری:

/ به ههشت دوزخه ئه ره له تو دور بیم / با هه ر یار، وه م لام بی، بیل وه دهره ک بیم /
 تهره نه نی هه ی تهره نه نی / من چه هوشم تو چه ژه نی / - هوشم: ده لیم. نوکته: / خوژیا
 بو باش خویندنه وه ی (و) که ده نگی به نی «و» و «ی» هه یه له سه ر کاغز و کامپیو تیر،
 ئه نجام بدرایی. یا ئه م فولکلوره ی زاروه ی که لهور: که لور: / کرماشان حه یف چاله
 زه مینه / قه لاشان خوه شه، سه روین لاردیری / . یا. له و بالا خانه خوه م وه خواره و
 / خوه م خه م وه باو هه شه و سه روین لاره و / بالا خانه: باله خانه، سه روین لار، شه ده لار.
 قه لای شان نیوه بو دیهستانی سه ر به سه ر پیل زه ها و که زور به ی دانیشتوه کانی که لورن. له
 کتیبی راحه تولسدوری راوہندی که له ۵۹۹ مانگی نویسنه که ی ته واو بووه و له
 ۱۹۲۱ ی زاینی له لیده نی هولہند چاپ کراوه، ده نوی: بیستم کاتی سولتان توغرو ل
 به گ چوتہ شاری هه مه دان له خواناسان سی پیر: «بابه تاهیر، بابه جه عفره و شیخ حه مشاد»
 له وی له کیو خدر خه ریکی عیبادت بون، توغرو ل له گه ل ئه بونه سر کندی وه زیری دا
 ده چیتہ زیاره تیان و ده سی بابہ تاهیر ماچ ده کا، بابہ تاهیر پیی ده لی: ئه ی تورک له گه ل
 خه لکی چده که ی، توغرو ل ده لی: هه رچی تو دستور بده ی، بابہ یش ده سی توغرو ل
 ده گری و پی ده لی: وا بکه که خوا فرمویه تی ان الله یامر بالعدل و الاحسان - نه حل
 ئایه تی ۱۹۲ توغرو ل ده گری و ده لی: به و جورہ ی تو بفرموی وا ده که م، بابہ سه ری
 لوله ی ئافتاوه پی شکیاو که ساله ها بووه ده سنویژی پیی گر تووه له قامکی دا ده بی، ده ری

دیتی و له تپلی توغرولی ده کاو پیی ده لی: مهمله که تی عالهمم ناوا کرده، دهس تو، دادگهر به، توغرول له جهنگدا همیشه له قامکی دا بووه، دلی پاک و ئه قیده ی په یدا کرد بو، له پهره ی (۲۲۳) دایره تولمه عاریفی ئیسلامیه دا که له زمانی ئینگلیسی، ئه لمانی و فه رانسه وی کراوه ته عهره بی، چونی توغرول بو مه مه دان به قسه ی راحه تولسدور له سالی ۴۴۷ ی مانگی دا بوگه. وه قسه کانی پروفیسور مینورسکی روژه لات ناسی روسی له ژماره ی (۱۰) سالی ۱۳۰۷ ی هه تاوی گو فاری ئه رمه غان ههر به و جوړه یه. پهره ی ۲۵ - دوکتور ره شید یاسه می کرماشانی له ژماره ی (۱) سالی ۱۳۰۸ ی ئه رمه غاندا، چن جار له سهر سالی ۴۴۷ ی مانگی دوپاته ی کرده، به لام و ه حید ده سترگدی له پیش وتاری دیوانی بابه تاهیر چاپی ۳ سالی ۱۳۳۱ ئه و سه فه ره ی به نیزیکی سالی ۴۴۷ یا ۴۵۰ زانیوه، له نوسراوه کانی وابسته به ئایینی یارسان (یاری) که به ناوی (که لام) نیو ده بودری له یه ک ده سه ی ئه وانه دا که وابسته به دوره کانی بهر له سولتان سه هاک یا سولتان ئیسحاق که بنچینه دانه ری ئایینی یارسان - ه له روژگاری شاخوشین لورستانی تا زه مانی په یدا بوونی ئه و ئایینه یه، که لامی سه رئه نجام، به خه تی سام ئه دین نه یریزی و دیوانی خه تی چه زره تی سه ی فه رزی و دیوانی خه تی بابه تاووس ده سه ی دوهم که، که لام گه لیکه ن به ناوی سه رئه نجام نیو ده بردین، که به لای په یره وانی ئه و دینه وه فره به رز و به ریزن. سولتان سه هاک له سه ده ی ۸ مانگیدا ژیاوه، شاخوشین له پیشه وایانی نیو به دهره وه ی ئه و ریاز و ته ریه ته یش له چاخی بابه تاهیر دا ژیاوه و دیده نیشی لی کردووه و له سروده کانی ئایینی یارسان زه مانی په یدا بوونی شاخوشین به سالی ۴۰۶ ی مانگیده زانی. به پیی و دانی کتیبی راحه تولسدوری راوه ندی و سروده کانی ئایینی یارسان (یا ئه هلی حه ق و یاری) ئه شی بیژین بابه تاهیر له ساله کانی نیژیک به ۳۹۰ ی مانگی له دایک بوی و له ساله کانی ۴۴۷ یا ۴۵۰ وه فاتی کردی. له ده فته ری سه رئه نجام که به ده س غولامحسین ئازاد عه لی نوینه ری ئاغای سه ید مه نسور

موشه عشهع ریہری خانہ دانی ثاتہش به گی و ئه و سہرہ نجامہی و ا بہدہس سہید کازم نیک نیژاد ریہری خانہ دانی یادگاریہ کانہ و یه و ہہروا مہ جموعہ رہ سائل و ئہ شعاری ئہہلی حق کہ بہ کوششی ئیوانوف روسی چاپ کراون، مہ بہست گہلی لہ بابه تاهیر و فاتمہ لورہی ئہوینداری دیرینہی بابه تاهیر قسہ کریاوه و پیدابونی شاخوشین - ی بہ سالی ۴۶۶ مانگی ناو بردوہ، ہہروا لہ نیو ئہو دہفتہراندہ دا نوسراوہ، کہ سولتان سہہاک لہ ۲۴۴ی مانگی دوای شاخوشین لہ دایک بوہ (بروانہ سہر گورد. م. ئہورہنگ کتیبی سرودہ کانی بابه تاهیر - چاپی ۱۳۵۰ ی مانگی - تاران، نوسخہ یہ ک کہ لہ سالی ۸۴۸ی مانگی) دہس نووس لہ کتیبخانہی موزہی قونہ لہ سہر گلکوی مہولانا جہ لالہ دین بہلخی رومی دایہ، ئوستاد مینوی میکروفیلمی ئہوہی بوژانکوی تاران ہیئاوہ و لہ ژمارہی ۲ سالی ۱۳۳۵ی ہہتاوی لہ گوڤاری زانستگہی ویژاوہ ریشدا چاپی کردوہ، کہ لہ گہل زاراوہی کوردی زاراوہی گورانی و بادینانی و پہہلہ ویدا یہ ک دہ گرنہوہ و فرہ لیک نیژیکن. (بروانہ پەرہی ۱۱ سرودہ کانی بابه تاهیر پیراستہی: م. ئہورہنگ چاپی ۱۳۵۰ تاران. راحہ تولسدوری راوہندی کوتترین کتیبیکہ، کہ ناوی بابه تاهیری بردوہ و دہلی نوسراوہ کانی بابه تاهیر دوبہشہ عہرہبی و پہہلہوی، بہشی عہرہبی واژہ کور تہ کانی بابه یہ، یہ کہم بہ شہرحی عہینولقوزاتہ بہ عہرہبی، دوہم شہرح بہ عہرہبی، ہی خانی بہگ عہزیزہ کہ لہ سالی ۸۹۰ دا بہ تکای ئہبولوفا ئہحمہدی نوسراوہ و بہ نیوی: «الفتوحات الربانیہ فی مزج الاشارات الہمدانیہ» کہ لہ شہرحی واژہ کور تہ کانی بابه تاهیر دا لہ پەرہی ۱۶ سالی ۸۹۰ دا نوسراوہ، سیوہم نوسخہ، خہتی یہ کہ، بہ ژمارہی ۱۰۹۳ لہ کتیبخانہی نیشتمانی پاریسدا ہہیہ و میکروفیلمہ کہی لہ سالی ۱۳۵۰ بو. م. ئہورہنگ لہ تاران ہاتوہ. وہحید دہستگردی بہ پیی سہرہتای ژمارہی ۱۰ سالی ۱۳۰۷ گوڤاری ئہرمہغان نوسخہ خہتی یہ ک کہ لای سہردار موئہد مہراغہیی بوہ، بہ دہس کاری یہوہ ئہوہی چاپ کردوہ بروانہ سرودہ کانی بابه تاهیر پیراستہی م.

ٲورهنگ ٲهري ۲۶. ههروه ك له نوسراوه كاني وا بهسته به ٲاينني يارسان (ياري) يا ٲهلي حق دهرده كهوي بابه تاهير ٲهوينداري كيڙي ده بي به ناوي فاطمه لوره له خانهداني كورداني لور، جا چونكه به هلائي ناگه نه به كتر هه ر دوكيان له هاولف وهرگرتن و از ديتن و سه بارهت به به كتر به ٲاكي و ٲاك داويٲني ريگاي خواناسي و خوٲناسي و ناسه و هري ده گر نه بهر و به خودا ده گن. ٲهري ۲۹ سروده كاني بابه تاهير. م. ٲورهنگ. شيعري بابه تاهير به شيوه زاري رازي (ره بي - راڙي) به.

دلٲ ٲهڙ عيشقي رويهت كيچ و ويجه / گه هي سوچي دهر ٲه تاش گه هي بريجه / دلي عاشق ميسالي چوبي ٲهر بي / سهري سوچه، سهري خونابه ريجه / ديواني كه لام (هه زرهت شيخ ٲه مير) به ٲهٲيمامي نهر (حسين روحتابي).

□ نوكته دل هم مهلبه ندي دلدار و چا كه به و هم مهلبه ندي خرايي و خرابكار به، جه وههري ٲاسماني و جبي رهنجي زه مينه. بابه تاهير ده لي: مه گهر شيرو ٲلهنگي ٲه ي دل ٲه ي دل / به مو دايم به جهنگي ٲه ي دل ٲه ي دل / ٲه گهر ده ستوم ره سه خونت وه ريڙم / وه وينم ٲاچ رهنگي ٲه ي دل ٲه ي دل / دلا! راهي ٲه ٲر خار و خه سه ك بي / گوزه رگاهي، ٲه، به رفه له ك بي / گهر ٲهڙ ده سٲه م بهر ٲايو، ٲوست ٲهڙ ٲهن / بهر ٲه فگن ٲا كي بارهت كه مٲه ره ك بي / دلت ٲه ي سه نگدل بهر ما، نه سوچه / عه جه ب نه بووه، ٲه گهر خارا نه سوچه / بسوچه م ٲا بسو جانهم دله ٲرا / دهر ٲا ٲهش چوو بي ٲهر ٲه نهانه سوچه ر دلي ديروم كه بيه بودهش نه مي بو / نه سيحهت مي كه روم سودهش نه مي بو / به بادهش مي ده هم، نهش مي بهر ده باد / به ٲا ٲهش مي نه هم دودهش نه مي بو / جوره بازي بدوم ره ٲوم به نه چچير / سيبه ه چه شمي به زه ده به بالي مو ٲير / بره و غافيل مه چهر، دهر كو هساران / ههر ٲون غافيل چهره، خوره ٲير / دلا: ٲوشه م ڙ هي جرت جامه بي نيل / كه شه م باري غه مهت چون جامه به رزيل / ده م ٲهڙ ميهرهت زه نه م هم چون ده مي سوبح / ٲهڙين ده م ٲاده مي سوري سه رافيل. - جيي وردبون نه ويه، بابه تاهير، نيل - بي به كار برده

کہ نہ تہوہی کورد: بو پرسہ و عہزا، سو رانی خوئی له خوم دہدا یا سہر شانی بہرہنگی شین بہ خوم شین دہ کا (شہ پوئل).

چریکہ و چیروگی شاخوشین له کتیبی شانامہی حقیقت سرودہی شادرہوان حاج نیعمہ توللا جہ یحون ئابادی موکری: (فاتمہ لورہ و بابہ تاهیر له زہمانی گہنجی و عازہ بی دا ئہ و بنداری یہ ک بوون، بہ لآم بہ یہ ک نہ براون و چیژیان له ہی کتر نہ کردوہ و ہیچیشیان ہا ولفی تریان نہ گرتوہ بہ یار و ہہروا بہ چاکی و پاک داویتی ماون. ئیستا ہہر دوکیان پیر و له ئہ و بنداری دور کہ و تونہ تہوہ و خہریکی خوادوژی و عبادہ تن و فاتمہ لورہ له خانہ دانی بیرہ شاہی یا باراشاہی یہ و له خاکی گوران له ئوستانی کرماشان نیشته جی بووہ. ہہروہ ک له سہر ئہ نجام و شانامہی حقیقت، شاعر و ہونہی ئہ ہلی حہق و له سی پارہی ئہ و اندا ہاتوہ: میرزا ئامانا له مہزنہ کانی لورستان، شہش کور و کیتیکی دہ بی، کچہ ناوی جہ لالہ دہ بی، روژی جہ لالہ رو دہ کاتہ تیشکی روژ و لہ ناکاو تیشکی له تیریزی روژ، دہ پیرئہ گہروی و قوتی دہدا، ہہرچی دہ کوخی و دہ پشمی بوی نایہ تہ دہری و بو دایکی دہ گیرئہ و دایکی گوئی ناداتی. چہندی بہ سہر ئہ و دہ تہ دہ پیرئی، کچہ تیگہیی کہ لفہ و دوانہ یہ. باوکی له وہ گہیی، وہ بہد گومان بو، بہ کورہ کانی راگہ یاند جہ لالہ بہرن و بہ نہیئی بیکوژن با نہ بیئہ ہوئی بہد نیوی. کورانی میرزا ئامانا، جہ لالہی خوشکی بی تاوانی خوین برد و له ئاواپی دور کہ و تہوہ و له ریئی برا چکوئلہ کہ یان دلی سوتاو وتی: با دہسمان بہ خویتی خوشکمان سور نہ کہین باشہ، له جیی دور بہرہ لآی بکہین، درندہ بین و بیخون. دہ لین: چوار برا ئہ و پیشنیارہ یان قہبول کرد بہ لآم یہ کی له براکان وتی: من لہ سہر بہ لیئی باوکم دہ بیہم و دہ بیکوژم، براکانی دیکہ دایانہ دہس ئہ و گشتیان بہرہ و مال گہرانہ و ہ، ئہم کورہ جہ لالہی خوشکی بردہ شوینی دوور، چاو و دہسی بہست و شیری داہینا. بیکوژی بہ لآم دہسی له ہہوا ویشک و رہق و ہستا، ویستی بہ دہسی چہ پی بیکوژی، دہ ناکاو دہنگی ہاتہ گوئی: ہا کورہ! نہ یکہی جہ لالہ بی تاوانہ،

زارو پئی کہ له مندالډانی به، له نوری خوايه و دواي له دايڪ بون، له نیو خه لکدا به پياو چاک و چاکه و چاکي ناودار ده پي، کوره به شهرمه وه عوزر له جه لاله ی خوشکی ده خوازی و هه ر دو به ره و مال دینه وه و مه به سته که ی گئرایه وه، پاش ماوه یه ک جه لاله کورپنکی بوو ناویان نا (موباره کشا) له دوایدا که نیشانه ی مه زنی لی دباری به شاخوشین ناویان ده برد، له و روزانه دا چاک مه ردی به نیوی (کا که ریدا) هاته لای جه لاله و مزگینی دواروژی رووناکي بو مناله که ی پی دا. شاخوشین، په روه رده کرد او ورده، ورده فیه رو که مالی ده ر که وت وسه ره انجام نوری ئیزده ی له نیو چاوانیدا ده ر که وت و گه وره بوو ده سی کرد، به گه ران به شار و دیدا و پهیره وانی زوری گیر هیئا و له پرا که وته ئه و بیره که بچی بو زیاره تی بابه تاهیر و کاتی گه یشته خزمه ت بابه تاهیر ئه و دوو گه وه ره چاک و پاک و زانا و خواناسانه، ده سیان کرد به راز و نیاز و وتوو یژ کردن، له گه ل یه کدا. بابه تاهیر مه نجه لی بچو وکی بو که چاره گی برنجی ده برد فاطمه لوره ی به ره شاهی که دلی له دنیا دار نیو له وی له خزمه ت بابه تاهیر دا بوو. به قسه ی بابه تاهیر له و مه نجه له دا خوار دنی ساز کرد و خوار دیان. شاخوشین ویستی یارمه تی مالی به بابه تاهیر بکا نه ویست و پی وت: تو بو من له گه نج و مال و دارایی باشتر و به قیمه ت تری. له دلی بابه تاهیری دا بوو، که فاطمه لوره گه ره ک یه، له گه ل شاخوشین دا بروا جا ئه وه بو، له شاخوشین دا وای کرد که به فاطمه لوره بفرمی تا بیته ماره بری، بابه تاهیر و فاطمه لوره ش هه رچه نده ئه وینی زاهیری له دلیانا نه مابوو به چاوی باتن بابه تاهیری خوش ده ویست، له بهر ده ستوری شاخوشین خوی لی ماره کرد و بوونه جه لالی یه کتر، له ملاشه وه شاخوشین له لایان روی و مریدی زوری پیدا کرد، به لام له ئاخریدا که وته نیو چه می گاماساو له نزیکي هه رسین، کرماشان وله چاوخه لک گووم بوو. برواننه دائره تولمه عارف ئیسلامیه، له کتیبی گوینو Gobneau به ناوی (سی سال له ئاسیا). له ته رجه مه ی پروفیسور مینورسکی له ژماره ی ۱۰ سالی ۱۳۰۷ ی هه تاوی مه جه له ی ئه رمه غان و کتیبی سه ره نه انجام، یارسان که به زاراه ی

کوردی گورانی یا هه ورامانی یه، برواننه سروده کانی بابه تاهیر پیراسته ی. م. ئه وره ننگ. گوینو ده نوسی: فاطمه لوره ده یویست بیته پهیره وی شاخوشین و له گهل ئه و آبروا، سهری کرده سهر چوگی و دوا ی ماوه یه ک سهری بهرز کرده وه، شاخوشین مزگینی به بابه تاهیر دا که پیوهندی بابه تاهیر له گهل فاطمه لوره، ههروه کو پیوهندی له یلی و مه جنون له قیامه تدا، جی به جی ده بی، به لام مینورسکی له و و تاره دا نوسیویه تی: فاطمه لوره سهری کرده سهر چوگی شاخوشین و کوتوپر مرد و گیانی دهرچو، جا ئه وه بو شاخوشین بابه ی دلخوشی داوه، که له قیامه ت دا وه ک له یلی و مه جنون پینک ده برین. جگه له فاطمه لوره له فاطمه بی تر که خوشکی بابه تاهیر بو، قسه کراوه و ههر دو فاطمه له نیو نارامگی بابه تاهیر نیژراوه. که فاطمه ی خوشکی بابه تاهیر به نیوی (بی بی فاطمه یا فاطمه له یلی) یاد کریاوه، ئازاد هه مه دانی ده لی: قه بری خالی بابه تاهیریش له وی یه، حاجی میرزا عه لی نه فی که وه سهری که له ده رویشه کانه، له وی نیژراوه؛ پیر قوباد دیوانه که له ۷۲ پیری ده وره ی سولتان سه هاگ دامه زربته ری ئایینی یارسان له سه ده ی ۸ ی مانگی دا له ژاندا بووه، له (په یمان دین) که به مه زنی و پله و پایه ی هه ندی له گه وره کانی دین شایه دی ده دا له هاتنی باره گای شاخوشین بو مالی بابه تاهیر قسه ده کا و ده لی: ئاو یانه ی تاهیر ئاویانه ی تاهر / بارگه ی شام وه سته ن ئاویانه ی تاهیر / ئاو یا ئه و، یانی شاخوشین ده چپته یانه: مالی بابه تاهیر یانه له مالی تاهیر عالی قه ندهر که له پیران و مه زنه کانی ده وره ی سولتان سه هاگ بووه له ری مه عه وی و یه کبونی روچه وه، خوئی به نوینگیه ی نموداری بابه تاهیر ده زانی و ده لی: شام بی وه میهمان شام بی وه میهمان. / عالی نان عالی شام بی وه میهمان. / - چه نی نوسه د باش قه له ندهران یانی چاکی قه له ندهران یا باشتربنی قه له ندهره کان. بابه تاهیر بیم میرد - ی هه مه دان. / به کورتی عالی نان عالی، یانی من عالی پایه بهرز بوم، بابه تاهیر بیم میردی هه مه دانی. یانی من عالی قه له ندهرم من هه مان بابه تاهیری هه مه دانیم و نوسه د سال له گهل شاخوشین بوم. یانی ههر دو کمان دارای فه ری ئیژه دین و روحمان

یه که و له گه وهه ریکین، هه ر وه ک به فهرموده ی مهوله وی رومی، موته حیدی گیانی میژان خوایه، شاخوشین به نیوی نو سه د ناو ناوی دهن، چونکا یاران و پیرانی خوئی به دهسته دهسته ی نو سه د (۹۰۰) به ش کردوه.

پیر دانیال دالاهویی که له ۷۲ پیری دهوره ی شا سولتان سه ها ک بووه له (په یمان دین) دا له باره ی فاطمه لوره وه ده لی: له ریگای پاکی دل و دهرونه وه فاطمه لوره نموداری خاتو ره مزبار - ی دایکی سولتان سه ها که وه لی: «فاطمه لوره ره مز باره ش وانه» یانی فاطمه لوره به نموداری وینه ی ره مزبار دانراوه. ره مزبار وه ک پاژ (له قه ب) ئایینی یارسانان بو ته و به کار براوه، یانی له بهر پاکی و پاک داوینی فاطمه لوره له راست خاتو ره مزبار دانراوه و یارسان ته و به وینه ی ته و پهری یه ی دهوره ی سولتان سه ها ک داده نین، یانی ده لین: فاطمه لوره هه ر وه ک ره مزبار بو و هه ر دوکیان له یه ک گه وه هری پاک که لکیان وه رگرتوه، که فهری ئیزد له دو قاپورک یا یه ک روح له دو له ش بی. ناوی په هله یی یا په هله وی ساده، واژه ی ئاو یستایی و کوردی و لوری خو ره ماوایی و مه لایری و تو یسرکانی به رفره له نیو سروده کانی بابه تاهیر دا جیی خو یان. کرد و ته وه، هه ر وه کو له حهوت له غه زه شیعی یه که ی بابه تاهیر دا هاتون: که میکر و فیلی ده سخه تی ۲۵۴۶ کتیبخانه ی موزه ی قونیه ی تورکیه که له ساله کانی ۸۴۷ و ۸۴۸ نوسراوه ته وه. ده بی ته ویش بزاین که شه مس قه یس رازی له کتیبی (ئه لموعجه م فی مه عاییری شه شعاری عجه م) که له سه ره تای سه ده ی حه و ته م دا نوسراوه، یادی شیعر و سرودی ده کا که به فه هله ویات ناویان ده با و ده لی: خوشترین وه زن وه زه نگه لی فه هله ویاتن که ئاواز و له حنه کانی به نه ورامان (هه ورامان) نیو ده برین. کتیبی بورهان قاتبع یا به هه له دا چووه و نه یزانیوه جو ره واتایه کی بو ته ورامان داناوه. یا ویستویه تی به دلی خو ی بیباته سه رزاری پارسی، به لام دیاره ئاواز و له حنی ته ورامان تایبه تی خه لکی هه ورامانی کوردستانه، (له ساله کانی ۱۳۴۸) له زانکو، که زانینخواز بووم، هه میشه له گه ل ئوستاد ره زی له سه ر ته و

سروده په هله وی و کوردی یانه که قه یسی رازی باسی کردون، شه ره قسه مان بو (شه پۆل). جا چونکه هۆزی له کیش شاخه یه که له هۆزی لور هر له بهر نه وه لورستانی و کورده کان فره تر به شیوه ی وهزن و ئاههنگ و ئاواز شیعر و سرودی خویان به یان ده کهن، ههر وه کوجهنگنامه ی نادرشای هه وشاری کوردی قهراخلو و ههروا کتیبی (شیرین و خوسرهو) سروده ی خانای قبادی و چهن کتیب و (سی پاره ی دیکه، ههر وه ک سروده کانی دینی یارسان و یاری که به و شیوه دانراون و هه موشیان له ته ک زاراوه ی په هله ویدا فره لیک نیریکن. ههروا ده بی بزاین له راستیدا فره ترینی واژه ی شیعره کانی بابه تاهیر له ره گاژوی واژه ی په هله وین، که له زاراوه ی خه لکی نیشتمانی سپهان، ره ی: «ریی» و دینه وه ری کورده وارین، چونکا واژه ی په هله وی به واتای پاله وان و شاری و زمانی خه لکی شاره و له کوردیشدا پاله هه یه. ده کری بلین: په هله وان یا پاله وان به واتای شاره وان، پاسه بان و پارێزهری شار - ه، چونکا له رابردودا، پارێزهری شار یان ده دا به ده س مروفی پرهیز و قهوی و نه ترس و بویر. ههر وه کو ئاترو پات که مروفی کورده ماد - ی پرهیز و ئاقل و بویر و نیشتمان خوشه ویست بووه و به دژی داگیر که رانی یونانی و ئیسکه ندهر، راساوه و تهواوی نه و ناوچانه ی که نه مرو به ئازربایجان ناوداره له دوژمن و داگیر که ر، پاکی ده کاته وه و ژبانی پرله خیر و خوشی و شادی بو خه لکه که، دابین ده کا و خه لکه که یش بو ریزدانان له و سه رداره به مشورو دلسوژه تهواوی ناوچه که تائه و پهری ئاوی ئاراس به ناو نه و، ناوی ده نین ئاترو پاتان که ئه لف و نونه که بو نیه ته که له زه مانئ ئیسلامدا ناوه که، کرابه ئازربایجان، دیاره ئاتر: ئاگر، ئاور، ئازه ر، ئاته ش، ئه رته ش هه مویان ره گاژوی یه کن و هاو خیزان، ئاتر: ئاگر، پات: پارێزهری ئاگر (شه پۆل) له وه ش ده چی که زمانی په هله وی کو، زمانی بووبی شاری که پیته ختی و لات بووه و نامه و کتیب و سی پاره یشی پی نوسراوه و خه لکی دیش پهیره ویان لیکردووه. له زمانی کوردی نه مرودا (ه) ده بیته (ا) ههروه ک (پهلوان: پاله وان - شهر: شار، قهرمان:

قاره مان و... ههروه ک وازهی دهری یانی زمانی درگاووانانی شاو پاشاکان. که نامه و کتیبیشی پیی دهنوسرا. به کورتی و به کوردی سروده کانی بابه تاهیر لهسه ره و زنی (مفاعیلن، مفاعیلن، مفاعیل) و تهژین له وازهی رهسه نی په هلهوی کوردی و لوری خوژه ماوایی، ئاو یستایی، تو یسرکانی، مه لاییری و برو جردی (ده یرم، دیریم، ده یروم، نه نالم، نه نالیم، نه ناله) وه ئه مهش خوئی ده بیته شاکار. وه هیژ و دهسه لاتی بابه تاهیر نیشان ده دا که ئه وه مووه زار او هی زانیوه و سه یریش ئه وه یه، زیاتر له ههزار ساله که ئه و شیعرانهی و تو وه، که چی ئیستالای ئیمهش شیرین و دلنشین و دلگیر ماوه و ئوگرداریمان بو لای فره ته و اووه چ کاری له وه به سودتره که ئه وه دم به زار و زمانی کوردی بو ئیمه دو اووه و ئه و سروده دلگیرانهی بو نه ته وهی کورد به جیماوه و بوته گه نجینهی زمانی شیرینی کوردی و لوری. ئیوه جوان له م دو شیعره که له ۸۴۸ نوسراوه ته وه و له کتیبخانهی موزهی قونیه دایه، ورد بنه وه که بابه فهرمویه تی:

یا، کم خور، دی که هان په یدا نه بو یار مه ن ته ژان رو به دامانی ته زده ده ست
 ده گه ردونه ت په ر و پایی نه بود یار یا کم دور دی هه نی ده ریه نه بود یار
 واتای وازه سه خته کان یا: جا (کوردیه) کیم = که من، کورتکراوی (که م) جیی که من
 دورم دی، وازهی (دی) کوردی و لوری یه و له ریشهی (دیین) له کوردیدا ده دیسه له
 لوریدا، وازهی (دی) له ئاو یستادا به واتای دیتن و بینینه. خور یا خوژ: روژ، تیشکی
 خوژ و روژه، که هان: که یهان: جیهان، دنیا - یامیر نه ورۆزی لورستانی که فهرمویه تی:
 «ئیمروسی چه شیات شیت بیمه لیوه / که سه نه داره م دی مه کان سیم بگریوه / واتای وازه
 سه خته کان ئیمروسی: ئه مروکه - چه شیات چاوانت. لیوه یانی بو ئه و چاوانت یا بو
 لیوه کانت، سیم بگریوه، بو م بگری - (ئیمرو خال وه لوی کرد که واوم / نمه نه هو ش د.
 سه رم مال خراوم (واتای وازه کان، د سه رم یانی له سه رم - لوی: لیوی، نمه نه: نه ما (د، د)
 پیتی: «لوری، بادینانی و زازایه» (ئه ر بیایی ئه ر نه یایی کار، وات نارهم / خوه ت دانی دی،

نمہ نہ، ٹو روژگارم / کاروات نارہم، یانی کارم پیٹ نیہ، خوٹ دہزانی. دیوانی میر
 نہ وروژ لورستانی به تیکوشانی ئاغای ئیسفہندیار غہزہ نفہری ٹومہ رای خورہ ماوایی
 چاپی ۱۳۴۷ به نقل له سرودہ کانی بابه تاهیر. م - ئورہ نگ پهری ۱۰۵ تا ۱۰۴.
 - ئمہ یش شیعی جوان له دیوانی عارفی رہبانی مه لا ئہ حمہد جزیری کہ له سہدہ ی
 ۱۱ ی مانگی ژیاوہ کہ فہرمویہ تی: «شوخ و شہنگی زوہرہ رہنگی / دل ژمن بر دل
 ژمن» یا خاناخانی قوبادی زانا و ہونہری ناوار کہ پیشتر له ۲۵۰ سال له مہو بہر بہ
 زاراوہی گورانی، ہہورامانی، له کی و لوری دیوانی شیرین و خوسرہوی داناوہ و بہ شیعر
 فہرمویہ تی: / به نام ئو کہس (شیرین) ئہر مہن / پہیدا کہرد فہرہاد پہیش بی، وہ کو
 کهن / ہہر سوب تا ئیوار نہ پای (بیستون) / تہ ققہی قولنگہش یاوا بہ گہردون / نہراش
 چہدین جہور چہند جہفا بہردہش / (تعالی) چہ سونع پہرورہدہ گاریش / جہفاکار
 شیرین شیرین کرداریش / ئمہ شیعرہ کوردیانه زور له شیعرہ فارسی بہ کانی نیزامی
 گہنجہوی کورد شاعیرانہ تر، دلگیرتر، ئہویندارانہ تر و بہ سوزترن. کتیبی زانیانی کورد
 نوسراوی دوکتور محمہد صالح ئیبراہیمی (شہ پوئل)، بہ زمانی کوردی، چاپی سالی
 ۱۳۷۹ ی ہہتاوی، تاران، پهری ۹۸. دیوانی خاننا، چاپی کوری زانیاری کورد، سالی
 ۱۹۷۵ ی زایینی، پهری ۱. دیارہ ئہ گہر بہوردی بروانینہ سرودہ کانی بابه تاهیر جوان
 دہردہ کہوی واژہ رہنگینہ کانی بابه له تہ ک ئو واژانہی و امیر نہ وروژی لورستانی، مہلا
 جزیری و خانای قوبادی و... له شیعی خویاندا بہ کاریان ہیناوہ له یہ ک ریشہ و
 رہ کاژوی یہ کهن، یا تو بروانہ ئمہ دو شیعرہ پرواتایہ کہ بہ زاراوہی تویسرکانی یہ / مو
 مہوجہم کی وہ حوکمی دہیرا، میروم / ژ خوہم غافل و ئی لا ئولا میروم / ئہر ئی ٹومہ و
 رہف، دہسی من و توس / شہ بی مہیل خوہم ئہ ئیجا میروم). واژہ سہختہ کان (دہیرا،
 زہریا، ئیلا ئولا: ئمہ لا ولا - شہ: ہوی چہ). ٹومہ لہ ریشہی نامہ، ئامان، کہ ہہورامانی و
 لہ کہ یہ (بہ پی لیکولینہ وہ یی، کہ (زوکوسکی Zukowski) لہ بابہت بابه تاهیر وہ

کردویہ تی، دہرویشہ عارفہ کانی ٹیرانی بابہ تاهیر به ٹهوتاد و ٹهولیاى خوا دہ زانن و لاشیان وایه خیوی کتیب و دیوان و نوسراوہ یی، فرہ یه له عیرفان و ناسه وهری و حکمه تدا. (ئیتہ Ette و بلوشه Bloeche) یش نوسیویانه که دو نوسخه ی خه تی ته فسیری واژه کورته عیرفانی یه کانی بابہ تاهیر، یه کی له ٹوکسفورد Oxford و یه کی تر له کتیبخانه ی نیشتمانی پاریسدا هه یه. زانای ناودار عه لائهدین سه جادی هم له (میژوی تهده بی کوردی، چاپی ۱۹۵۲ - ز - به غا) و هم له (تهده بی کوردی و لیکولینه وه، له تهده بی کوردی دا، چاپی ۱۹۶۸. ز) نوسیوبه تی: «بابه تاهیر کورده و له خانه دانی لوره و به زاراوه ی کوردی که زاراوه ی لوریشی تیدایه ٹه و سرودانه ی داناوه و باسی فاطمه لوره ی ٹه و بنداریشی کردوه و هه روا به ٹهده بی کوردی لوری ده زانی و فهرموبه تی: ٹهوانه ی هونته کانی بابہ تاهیربان نوسیوه ته وه چون به زاراوه ی کوردی و لوری ناسیا نه بوون، بردویانه ته سهر شیوه زاری فارسی و رهنگی فارسیان لیداهه، دیاره ٹه مه یش راست و دروسته و هونته کانی بابہ دهسکاری کریاون. (برواننه ژیناوهری زانایانی کورد له جیهانی ئیسلامه تی یا گه نجینه ی فهرهنگ و زانست، نوسراوی (شہ پوئل)، چاپی ۱۳۶۴ ی هه تاوی، تاران)، یا ٹه هونانه:

موسه لسه ل زولف بهر رو ریته دیری

گول و سونبول به هم ٹامیته دیری

په ریٹشان چون کهری ٹان تاری زولفان

به هه تاری دلی ٹاویته دیری

بی ته سهر دهر گریبانه شهو روچ (روژ)

سرشک ٹه ژ دیده بارانهم شهو روچ (ج = ژ)

موسه لسه ل گیسوان پورتاب مه ککه

خومارین نه رگسان پور خواب مه ککه

برینی تو کہ میہر ئەژما بورینی
بورینہ روزگار ئەشتاب مە ککە
بە سەحرا بنگەرەم سەحرا تە وینەم
بە دەریە بنگەرەم دەریە تە وینەم
بە ھەر جا بنگەرەم کێف و دەر و دەشت
نیشانی ئەژ قەددی رەعنای تە وینەم
یە کی بە رزیگەری دیدەم دەرین دەشت
بە ھونی دیدە گانەش لالە می کیشت
ھەمی کیشت و ھەمی گوفت ئەی دەریغا
کی بایەد کیشتەن و واھیشتەن دەرین دەشت
ئە گەر ئایی بە جونەم وانە واژەم
وہ گەر نائی ژ ھیجرانەت گوداژەم
ھەران داخی کی داری بەر، دلەم نی
بمیرەم یا بسوزەم یا بسازەم
جوړە بازی بو دەم رەفتەم بە نەچچیر
سییە دەستی بزەد بەر بالی من تیر
برو غافل مە چەر ژ کوھساران

ھەران غافل چەرە غافل خورە تیر
چەرە، چەرەن، لە ریشە ی (چەر)ە - لە ئاویستادا بە واتای چەرینە - لارستانی:
چریدە، لوری: چەریدە، لە پەرە ی ۱۹۶ کتیبی (ئەلئە کراد لە بادینان دا نوسراوی زانای
ھیژا ئەنوەر مایی بە زمانی عەرەبی، چاپی ۱۹۶۰. ز. موسل، سرودە کانی بابه تاهیر، بە
کوردی بادینانی دەزانی و دوکتور سەعیدخانێ کوردستانی لە دایرتولمە عاریفی

ئیسلامیدا نوسیویه تی: بابه تاهیر، به کوردی شیعی و تووه و بوئه هلی حهق (یارسان) ی
ناردوه تاله کاری دینیدا ره فتاری پیی بکهن و ئایینی یارسان بوخواناسی له م سرودانه وه
سه رچاوی گرتووه. شیعر:

گهر تهژ زهر ته ونه هی دیوانه تهژ گیل کی په رچینه ش کری وانو وشه و ول
گهر تهو بشنش نه هی ئان دار شمشاد گهر تهو رونش که ری ئاواج بولبول
سه ره نجامان بشی، پا به رزی پای ته گور وی ماوای ته گل
مانای شیعره کان: ۱ - ته گهر له زیر ئاوبده ی خانو یا کوشکی ساز کراو له گل و
په رزینه که ی به ونه وشه و گول بچنی، ته گهر به ته ندازه ی بلیندی خانوه که، داری شمشاد
بچه قینی که بولبول به ده وریدا ئاواز بخوینی و چه هچه هه بکا، سه ره نجام له پیی
ده که وی و ده سوی، پیت و جیت له گوره و له نیو گل، - جاکه وایه مرو ده بی له ژبانی
دنیادا چاک بی و چاکه بکا، چاکه. (دیوان: دیوه خان، خانو، کوشکی میری، دیوان و
کتیپی شیعر، ول، گول به تایبهت گولی سور (ول ههر به و واتایه - ول: شکوفه، به تایبهت
خونچه و شکوفه ی تری - ول: یار، دلبر (ولا: ته ی یار، ولان: گولان) شمشاد: داریکی
راست قهه و بالا، شمشال: ئاواج: (ئاواز = ج) وی: ته بی ههروه ک واژه ی بیم: بوم له
بیه) به واتای بون، بی له لوریدا یانی بو، له ئاویستادا (بوتهن) له په هله ویدا بون.

۲ - زاریجه م دی وه دای مور یج ته د خوهر د

مور یجانی دو دهستی وه خوا دهر د

ناگه هان با مه دهند بازی وه داری

زاره جهش کوشت و موران زاریج ته د خوهر د

دالی جه ته لوه ند کوهان که رد په رواز

بازهش به کوشت و خونتهش پاک وا خوهر د

بمہد نہ چچیرہ وان دہردین و ہد ٹایین

بہ و کدہش تیر و دال ٹہ ژکار بہد ر ہد

بشہ نہ چچیرہ وان دہستہت و چا دہست

چہ مہنہت بہد کەرہ ٹہ ژکار بہد ر ہد

نہ نامی نششہ ٹہ ئینی کہ مہن کەر د

بہ من ہہران کەرہند، مہر و ہد، کی من کەر د

۲ - کہ ویکم دی (جا خاسہ کہو یا زرہ کہو: میرو لہ یہ کی خوار د، میرو لہ کان

دودہ سیان بو لای خوا بہرز کردہوہ، لہ ناکاو بازی لہ داری ہاتہ خورای، کہوہ کہی

کوشت و میرو لہ کان چونہ نیو لاشہی کہوہ کہ و خوار دیان؛ خہرتہل و لاشخورای لہ

ٹہ لوہند کیف ہہ لفری و بازہ کہی کوشت و خوینہ کہشی خوار دہوہ و ہہ لبقورانہ، لہ

دواییدانہ چیرہ وانای کہ لہ (دین ٹایین) خراپ بوو، ہات و تیریکی خستو و دالہ کہی لہ کار

خست و تیا بہر د، بروا و نابود بی نہ چیرہ وان دہست، دہست بہ برین چی و بکہوی

دہست، چونکا خراپہت لہ گہل مندا کرد.

یا خواناودار نہ بی، ٹہوہی بہ منہت کرد، لہ گہل مندا ہہر ٹہوہ دہ کەن، لہ راست ٹہو

خراپہی کہ من کردم «واژہ سہختہ کان: زاریج = زہرہ ج، زہرہ چ یہ عنی کہو چ خاسہ یا

زرہ کہو، بہ ہہورامانی: ژہرہ ژ. ٹہو خورد = خوار دی - مورج یا مورجانی میرو لہ،

میرو لہ کان - واخورد: خوار دی - وا: با - لوری یہ، لیڑہ دا زیادہو لہ بہر و ہزنی شیعر

ہاتوہ. شیعر:

خورہ مٹان کیژ کو و ہد کارہ نہ بی خوشدل ٹان کیژ کو و ہد نہ توای کەر د

یانی خوشا بہ حالی ٹہو کہ سہی کہ بہدکار نہ بی، دل خوش بی، ٹہو کہ سہی کہ

نہ توانی خراپہی بکا و خراپ بی.

۳ - یا کیم دور دی ہہنی دہریہ نہ بود یار یا کیم خورہ، دی کہ ہان پیدانہ بود یار

من ٹهژان رو به دامانی تهزهده، دهست ده گهر دونیت پهرو پائی نه بود یار
 - واژه سوخته کان یا - جا (کوردی یه) کیم: که من کور تکراری (که م) کیم جیگایه ک
 که من دورم دی، دی واژه یه کی کوردی و لوری یه و له ریشه (دیین) له کور دیدا. (دییه)
 له لوریدا، واژه ی دی له ئاو یستادا به واتای دیتن و بینینه. خور یا خور روژ، تیشکی خور
 و روژ، که هان، که یهان جیهان، دنیا. بابه تاهیر له م دو شیعه دا ئافریدگار و پهروه رهنده ی
 جیهانیان به (یار) نیو دها و خوا به یار و یاوه ر دهزانی. دور یانی گهنجی نه پئی که خوا
 که نزی مه خفی به و دنیا و مافیهای ئافراند، بابه تاهیر له م دو شیعه دا ده لی: نه ی خوی
 دلاوا و دلوفان جیگایه ک که دور، دوری سپی له زه ریایی خودایی تو دا هه بوو، منیش له
 یه که م روژه وه له وی بوم و تهویم دی، هیمان ده ریا و شتانی دیکه نه بوون له دنیا ی پاکی
 خودایی دا که من روژی خودایی تو م دی، هیمان، جیهان و جیهانیان به دی نه هاتبون. من
 هر له و روژه دا که ده سم له داویتی به خشش و که رمی تو وه راند به خودایی تو
 شایه دیدم دا، هیمان له گهر دونی گهر دان نیو و نشانی نه بو و جیهانی ئافه رینیشیش په ر و
 بالیکی نه بو، نه گهر پر سیار بکری بابه تاهیر چلون له ناسیاوی خوی به جیهان، گهنجی
 په نهان یا دوری سپی قسه ی کرده و په یمانی به نده یی خوی له و کات و ساته دا دپیتته
 یاد، وه لام نه مه یه که گه وه هری مرو له خوا وه یه و له جیهانی رو حدا له گه ل خوا
 په یوه ندی هه بووه و له ویشدا توانیویه تی بیته وجود. مه ولانا جه لاله دین به لخی له و
 با ته وه یه که فهر مویه تی:

صورت از بی صورتی آمد برون باز شد کانا الیه راجعون

وه له دیوانی شه مسیشدا له و پیوه ندی یه، قسه ی کرده که ده لی:

ما ز بالائیم و بالا میرویم ما ز دریائیم و دریا میرویم

هم از اینجا و از آنجا نیستیم ما ز بیجائی و بیجا میرویم

به لی: بابه تاهیر له روژی به ریوه له ته ک خوادا ناسیاو بووه و هر له ویوه په یمانی

بہندہ یی له گهلّ خوا بہ ستووه. جا ہر بویّ مہولانا جہ لالہ دینیش له بلیندی پایہ یی ئہو
پیرہ خواناسہ، گہورانہ، له دنیای بہر له ئافہرینش دہدویّ:

آنچه تو در آینه بینی عیان پیراندر خشت بیند پیش از آن
پیر ایشانند کاین عالم نبود جان ایشان بود در دریای جود
پیش از آن تن عمرها بگذاشتند پیشتر از کشت برداشتند
پہیمانی روژی بہریّ بہناوی (روژی ئہلہست) و پہیمانی ئہلہست ناو بریاوہ،
(ہہروہ ک حافیز شیرازی فہرمویہ تی):

مقام عیش میسر نمی شود بی رنج بلی بحکم بلا بستہاند عہد الست
له جیگایہ کی دیکہ دا فہرمویہ:
برو، ای زاہد و بر دُر دکشان خردہ مگیر

کہ نداد جز این تحفہ بہ ما روز الست

یائہوہ کہ بابه تاهیر دہلیّ:

۴ - (یاکی ئہژ میہری تہم دہم می زہد ئہی یار

خویّش و بیگانہ گان سہنگم زہد ئہی یار

جو رمہم ئینہ کی ئہژ تہ دوست داروم

نہ خونہم کہرد و نہم راہی می زہد ئہی یار).

یار ئہ گہر بہواتای خودای دابنیین. شاعیر گازندہ و گلہیی لہوہیہ کہ لہ ریگای
خواناسی و عیرفانہوہ، بیری بہرز ببوہوہ و لہ گهلّ بیری، ناعارفان و خہلکی رہمہ کی،
یہ کی نہدہ گرتہوہ، خہلک ئازاریان دہدا، جا دہلیّ: خوّمن نہ خویّنی کہ سیکم رژاند بوو
نہ ریّی گریم کردبو، تہنیا لہ بہر ئہوہی توّم خوش دہویّ، ئازارم دہدہن، یا مہ بہست لہ یار
دلّہرہ کہی بیّ، دیارہ ئازاردانی خہلک لہ بہر ئہوہ بووہ کہ زور سور بووہ لہ سہر
دلّاری دلّہرہ کہی، دیارہ ہہر دو واتا دہ گونجیّ.

۵۔ (مہن ئان پیرم کہ خوانندہم قہ لہ نندر نہ خانہم بی نہ مانہم بی نہ لہ نگہر
 رو ہمہ رو، وہ رایہم گیدی گیتی شو دہ رایہ و ئہ و سہنگی نہ ہم سہر
 بابہ تاهیر کہ لہ نیوہی ۲ شیعری یہ کہم دا فہرمویہ تی: نہ خانہم بی... ئاماژہی بہ بی
 خان ومانی خیلاتی لورو کورد، کردوہ کہ خویشی لہ وان بوہ - ئہم دو شیعہ کہ لہم
 نوسخہی خہ تی موزہی قونہ دایہ، کہ خہ تہ کانی لہم نوسراوہ دا دہ کہ ویتہ بہر چاوتان لہ
 ۳۲ نوسخہی دیکہ دا نوسراوہ. بابہ تاهیر خویشی بہ قہ لہ نندر: «مروقی پاک و
 خواپہ رست کہ خویشی لہ دنیا دار نیوہ و خووی داوہ تہ خواناسی و عیبادت کردن»
 ناساندوہ، کہ لہ دنیا بیبہ شہ. (ئہ و بہ واتای سہر، رو، بالآ، لہ ریشہی ئاویستایی ئہ ئی وی)
 ہر بہ و مانایہ. (ئہ و: ئہ ف) فہرہنگی ئاویستا. یانی (سہرم دہ نیمہ سہر بہرد). (وہ رایہم:
 بی: بیبہ ژوری).

۶۔ یا ئہ زین بہند دہر ئیز ناوہ کہ تتیم خونہم ئہ و خورد و دہر خوناوہ کہ تتیم
 یا دہرین شومہ گیتی ئوم نہ یایہ ئہ ژ خوبی بارہ، دہر، وہر لاوہ کہ تتیم
 واژہ سہختہ کان: ئہ ز ناوہ شوینیکہ لہ لای ہمہ دان. ئہ ژ: پہ ہلہوی و بادینانی و
 کوردی یہ. کہ تتیم: کہ و تم ئہ کہ و م. لہ کہ و تن، کہ فتن، کہ تن - ہ - شومہ: شوم، بہد فہر،
 وہر، بہ و لاوہ، وہر: پیش، وہر: وہرہ - کوردی، لوری و پہ ہلہوی یہ. بابہ تاهیر لہ دہردی
 دوری دلبراوہ کہی فرہ لہ رہ نجدایہ، ئارہ زویہ تی لہ خویناو خوار دہنوہ، رزگاری بی و
 بکہ ویتہ (ئہ ز ناوہ) تالہ یارہ کہی نیزیک بیبہوہ یا لہ خہودا بمری و بیدار نہ بیبہوہ.

۷۔ پہنج روزی ہہنی خورہم کہ ہان بی زہمین خہندان بہرہ ممان ئاسمان بی
 پہنج روئی ہہنی ہازید وہ سامان نہ جینان نام نہ ژ ئان نیشان بی
 بابہ تاهیر لہم دو شیعہ دا دہیہ وی بلی: ژیانی مرو بہ ہارو تاوسان و پاییز و زمسانی
 ہہیہ، چہند روژی بہ خوشی و شادی دہژی و دنیا خویشی بو دہراز بیبہوہ و بہ دہمیہوہ
 پیدہ کہ نی، لہ پرائہ و خوشی و شادی یہ لہ کیس دہچی و نیشانیک نامینی کہ ابی توشہیی

بو خوت تازو خه بکه.

۸ - ئه لیف که ژ کاف نونهش سهر به بهر که رد

همهش هاماں که هان ئه و لاجوه رد که رد

ئانکیش ئه د ئافری گهر دونی گهر دان

ئانهش ئه دساتو و مهن ئه نداجه ئه ر که رد

(کاف و نون دیاردی یه بو (کن) له عهره بیدا که به واتای (ببه) یه. سهر به بهر کردن یا سهر دهر هینانی ئه لف له نیو کاف و نوندا ده بیته (کان) یانی: بوو یا ئه نجام گرتن؛ سهره نجام (کن) ده بیته (کان) ئیشاره به ئایه تی: «انما الامر اذا اراد شیئا ان یقول له کن فیکون» بابه تاهیر ده لی: کاتی ئه لف له کاف و نون سهری دهر هینا و دنیا و مافیها هاتنه دی و خوا هموو جیهان و جیهانیانی به رهنگی (ئاو: شین) ئابی ساز، دا و به دی هینا، ئه وسا خوا گهر دونی گهر دانیشی به دی هینا و منیشی کرده ئه ندازه گیر و له بهر تیشکی نوری ئیلاهی به راز و ره مزی دینی و داوه ری کردن ناسیاو بوم.

۹ - بشه م به ئه لوه ند دامان مه و نیشانو م دامهن ئه ژ ههر دو گیتی ها وه شانهم

نیشانه م توله وو مو یه م به زاری بی کی بولبول هی نی وا ویل نیشانه م

بشه م: برو م، مهو: داری تری، توله میو یانی خه لفی داره تری (ها) لوری یه به واتای هه یه، لی ره دا به واتای: ئاوا، ئاوه ها، دنیا له خو م دور ده خه مه وه. ها وه شانهم.) وه شان: بلا و بو ونه وه - راتله کان - وه شاندن: بلا و کردنه وه (تو م وه شاندن) وه شانن: وه شاندن. وول یا ویل یانی گول. وه ل: شکوفه و خونچه. ویل: یار، دل بهر. ویلا: ئه ی یار. وولان: گولان.

۱۰ - ئه زئان سپیده بازه م لورستانی به ته نهائی که ره م نه چچیره وانی

همه به مهن وه دیره ند چرخ و شاهین به نامی مهن که ره ند نه چچیره وانی

ئه سپیده باز: بازی سپی. ده یر: په رستگهی ره هبانان. ده یری: کوردی، په هله وی و

لوریه، به واتای هه بون، داشته ن. شاهین بالداریکی راوه که ره، زوانه ی ته رازو، داری

دریژی تہرازو کہ تاتہرازوی لی قایم کراون. چرغ: سہ قر، بالندہ یی پرهیژ و بلند، رهنگ
خولہ میٹس، کہ، لکہی رھش و سپی ہہیہ و بال و پھری کلکی دریژن. سرودہ کانی
بابہ تاهیر. م. تہورہ ننگ.

۱۱ - زاریجہم دی و ہدای موریح تہد خوہرد

موریجانی دو دہستی و ہخوا دہرد

ناگہان با مہدندی بازی و ہ داری

زارہ جہش کوشت و موران زاریج تہد خوہرد

دالی چہ تہلوند کوهان کہرد پہرواز

بازہش بہ کوشت و خونہش پاک و ہ خوہرد

بمہد نہ چچیرہوان دہردین و ہد ٹابین

بہ و کہدہش تیر و دال تہژکار بہدد رہد

بشہ نہ چچیرہوان دہستہت و چا دہست

چہ مہننت بہدت کہرہ تہژکار بہدد رہد

نہ نامی نششہ تہینی کہ مہن کہرد

بہ من ہہران کہرہند، مہر و ہد، کی من کہرد

۱۲ - یاکیم دور دی ہہنی دہریہ نہ بود یار

یاکیم خوہردید کہہان پہیدا نہ بود یار

من تہژان رو بہ دامانی تہزہد، دہست

دہ گہردونیت پہرو پائی نہ بود یار.

چہن نوکتہی وردو جوان جوان

ویژہ رانی (اَمْسِيْتُ كُرْدِيًّا وَ اَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا)

□ بابا تاهیر - ی عوریاں کہ بہ زار اوہی ماددی کوردی: (ٹاویستایی) یالوری شیعری وتوہ و شیعره کانیشی لہ سہر وہ زنی مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل لہ بہ حری ہہ زہ جی موسہ دہسی مہ حذفہ کہ (ن) مفاعیل لہ ٹاخردا قرتاوہ بابا تاهیر لہ ۴۴۷ ی مانگی وہ فاتی^(۱) کردوہ.

بابا تاهیر بیجگہ لہ چارینہ کان ۴۲۱ واژہی کورتی (کلماتِ قصار) ہہ یہ کہ دہ لَین: عین القضاة راوہ تی کردون و بہ (الفتوحات الربانیہ...) ناوبراوہ.

پروفیسور مینورسکی^(۲) لہو تاریکدا، کہ دوکتور کاسمی کردویہ تہ فارسی دہ لَی: بہ پی ی نوسخہی دہ سخہ تی کتیبی (سہر تہ نجام) کہ لہ پەر لانہی نہ تہ وہ پی پاریس لہ ژیر ژمارہی ۱۹۰۳ زہ بت کراوہ، ہندی کہس بابا تاهیریاں بہ ہمدانی زانیوہ، بہ لام بہ قسہی (م. کلمان ہوار^(۳)) بابا بہ زمانی ماددی یالوری: (ٹاویستایی) شیعری گوتوہ.

چہن ہونہ لہ بابا تاهیر

نہوچہ پورہم ہشی روژی بہ نہ چیر سییہ بورس بمی پابہ ندو زہنجیر
ٹانچی مودی چہ شہم کہس نہوینو مورده نہ چیرہ وان و زیندہ نہ چیر
بابا تہم چارینہی بوکوژرانی کوری خوئی وتوہ کہ ٹاسکولَی بہ کہ مہند بہ زیندوی
دہ گری و بہ قہ لپوزی زینی تہ سپہ کہی دہ بہ ستی و بہرہو مال رای دہ کیشی لہ ریگہ

۱. راحة الصدور، ٹیدوارد براون بہ نہ قل لہ زنجیرہی بلاوہی تہ نجومہنی ٹاساری نہ تہ وہ پی ژمارہی

۱۱۳ چاپی دوہم سالی ۱۳۵۵ ی ہہ تاوی تاران لاپہرہی ۳۶ شہرحی حالی بابا تاهیر و...

2. PROFESSOR MINORESKY

3. M. KELMAN HEVAR

ئەسپە کە ی لەو ئاسکۆلە سلّ دە کا و کورە کە دە کەوی بەلام قاچیککی لە ئاوەزنگی دا،
گیر دە کا و ئەسپە کە، بەراکیشانی ئەو کورە، دە گاتەو بەر دەر وازە ی ماله بابا، باباش بوشین
ئەو چارینە دەلی و ئاسکۆلە کە ئازاد ئە کا و کورە کە یشی لەو شوینە ی ئیستاگوری
پیروزی بابای لییه، دە ی نیژی، ئەمە تابشت و صەورو تاقە تی بابا نیشان ئە دا.^(۱)

خوشا ئانانکی ئەز پا سەر نەزونن
کە نیشت و کە عەو بو تخانە و دەیر
لوایی کەز لوان ئان گول ئایو
بە شەو بەر زولفە کان گەر زەنەم دەست
یکی بەرز گەر نالان دەرین دەشت
هەمی کیشت و هەمی گوفت ئە ی دریغا
گەرەم رانی وەرەم خانی تەزانی
وەرەم بەر سەر نە هی ئە لوهند و میمەند
ئە گەر دل دلبەر، دلبەر کودومە
دل و دلبەر بە هەم ئاویتە وینەم
مە گەر شیرو پلنگی ئە ی دل ئە ی دل
ئە گەر دەستوم رەسە خینەت وەر یژم
ژ دەست و دیدەو دل هەردو فەریاد
بەسازەم خەنجەری نیشەش ژ پولاد

میانی شوعلە خوشک و تەر نەزوتن^(۲)
سەراییی خالی ئەز دلبەر نەزونن
بەمو خوشتەر ژ دەنگی بولبول ئایو
ژ دەستور روژ بویی سونبول ئایو
بە چەشم خون فشان ئالالە می کیشت
کی بایەد کیشتە نو هیشتەن دەرین دەشت
وەرەم ئاخر بسوزانی تەزانی
نەمی وازەم خودا زانی تەزانی
ئە گەر دلبەر دلە، دل راچ نومە
نەزونوم دل کی و دلبەر کودومە
بەمو دایم بە جەنگی ئە ی دل ئە ی دل
بیی نوم تاچ رەنگی ئە ی دل ئە ی دل
هەرانچی دیدە، وینۆ دل کەر و یاد
زەنەم بەر دیدە تا دل گەر دەد ئازاد^(۳)

۱. بلاوی ئەنجومەنی ئاساری نەتەوایی لاپەرە ی ۹۱۳ سەرچاوی بەرو.

۲. لاپەرە ی ۳۸ و ۵۸ بلاوی ئەنجومەنی نەتەوایی چاپی ۱۳۵۴ - سەرچاوی بەرو

۳. بلاوی ئەنجومەنی ئاساری نەتەوایی لاپەرە کانی ۳ و ۳۱ و ۱۵ و ۱۷۶ کە دەلین: دەستگەردی

□ شیخ عبدوللا ناودار به بابوئی^(۱) کہ له ۳۷۴ ی مانگی وه فاتی کردوه و له شیراز نیژراوه.

□ ٹه بوبه کر زینهارانی: حوسین بن علی بن یزدانیار که له ۳۳۳ ی مانگی له ورمی وه فاتی کردوه و گوڑه پیروزه که ی له لای فیترگی نه وید فه تحه که باوه گه وری ضیاء الحق حسام الدین حه سن چه له بی یه که هه ندی لایان وایه مه سنه وی ثم بو مه ولانای رومی داناوه، که مه ولانا جه لاله دین رومی له دیباجه ی ده فته ری ٹه وولی مه سنه ویدا، ده لی: (يقول العبد الضعيف... محمد بن محمد بن الحسين البلخي اجتهدت في تطويل المنظوم المثنوی... لاستدعا سيدي... ابو الفضائل حسام الحق والدين حسن بن محمد المعروف بابن اخي ترك ابو يه زيد الوقت و جنيد الزمان... المنتسب الى الشيخ المكرم بما قال: فنعم (أَمْسَيْتُ كُرْدِيًّا وَ أَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا) الخلف و نعم السلف^(۲) که عه للامه قه زویٹی به ناوی حوسین بن علی ٹه بوبه کر زینهارانی، بن یزدانیار ناوی بردوه، مه و له وی له بهر مه شهور بون به لازمی نه زانیوه ناوی بیا.^(۳)

→ چارینه کانی بابا تاهیری گوڑیوه ته سهر زمانی فارسی

۱. نفحات الانس چاپی که لکه ته لاپره ی ۳۶۲ بابونی - مقدمه ی شدالازار ص ج - کوّبه ی عه للامه

قه زویٹی به نه قل له بلاوه ی ٹه نجومه نی ئاساری نه ته وه یی لاپره ی ۴۸.

۲. شدالازار کوّبه ی ۵۱۲ تا ۵۱۴ به نه قل له بلاوه ی ٹه نجومه نی ئاساری نه ته وه یی لاپره ی ۴۹

سهرچاوه ی بهرو.

۳. لاپره ی ۴۵۹ و ۴۶ کتیبی گه نجینه ی فهره ننگ و زانست چاپی ۱۳۶۴ نوسراوی (شہ پوئل).

گزارش قطعه‌ها

قدوة العارفين بابا طاهر همدانی علیه الرحمه فرماید

۱

گر آرزو آونہی دیوانہ از کیل
گر آوبشنش نہی آن دار شمشاد
سرنجامان بشی بپا بہرزی
کہ پرچینش کیری وانوشہ و دل
کر آورنش کیری آواج بلبل
یای تہ کور وی ماوای تہ کیل

۲

زارجم دی ودای مورج ادخورد
ناگهان بامدند باز وداری
دال جالوند گوهان گرد پرواز
بمد نیچروان دستت و چادست
نامی نشہ ائینی کہ من کرد
مورجانی دو دستی و خدا دزد
نارجش کشت و موران زارج ادخورد
بازش بکشت و خونش پاک واخورد
چہ منت بدکرہ از کار بدرد (خدا)
بمن ہر آن کردند ہرود کہ من کرد

۳

یاکم دودی ہینی درینہ نبدیار
من از آن رو بدامان تہ زد دست
یاکم خوردید گہان پیدانبد یاد
دہ کردونت پرو پائی نبد یاد

۴

یاکہ آرمہرتم دم می زد ای یار
جرم آینہ کہ از تہ دوست دارم
خویش و بیگانگان سنکم زدای یار
نہ خونم کردو نم راہی زد ای یار

۵

من آن پریم کہ خوانندم قلندر
رو ہمہ رو ورایم کرد کیتی
نہ خانم بی نہ مانم بی نہ لنگر
شو ذرایہ و او سنکی مهمم سر

۶

یَا اَزِین بَند دَرِ اَزِ نَاوَه کِتِیم
یَا دَرِین شومَه کیتی اُم نِیا یا
خُونَم اَدْ خُوْرَد وَ دَرِ خُونَاوَه کِتِیم
اَزْ خویی بَادَه دَرِ وَزِلاوَه کِتِیم

۷

پَنجِ روزی هَنی خُرْمِ گَمانِ بی
پَنجِ روئی هَنی ها زِید وَ سَامَانْ
زَمینِ خَنْدَانْ بَرْمَانْ آسْمَانِ بی
نَه جِینانِ نامِ وَ نَه زْ اَنانِ نِشانی بی

۸

اَلِفِ کَزْ کافِ وَ نُوشِ سَرِ بَیرِ کَرْد
اَنکَشِ اَدْ اَفِرِی کَرْدُونِ کَرْدَانِ
هَمَشْ هَامَانِ گَهانِ اَوْ لاجورِ کَرْد
اَنشِ اَدَسَاتْ وَ مَنْ اُنْداجه اَر کَرْد

۹

بُشْمِ بِالْوَنَدِ دَامَانِ مَوْنِشَانْمِ
نِشَانْمِ تَوْلَه وَ مَویمِ بَنارِی
دَامَنْ اَزْ هَرِ دو کیتی هاوِشَانِمِ
بی کِه بُلُیْلِ هَنی وَ اَوِلِ نِشَانِمِ

۱۰

اَزِ اَنِ اَسْیِدَه بَازِمِ هَمْدَانِی
هَمَه بَمَنْ وَ دِیرنْدِ چِرْغُ وَ شَاهِینِ
بَتنْهائیِ کَرْمِ نِچیره وَانِی
بَنامِ مَن کَرنْدِ نِچِیروانِی

به‌درخان پاشا: پیشه‌وای ناسیونالیزمی کورد

به‌درخان پاشا (۱۲۱۷ - ۱۲۸۵ مانگی و ۱۸۰۲ - ۱۸۶۸ ز)، له میرانی کورد، که راپه‌رینی گه‌وره و به‌رچاوی به‌دژی داگیرکه‌رانی تورکی عوسمانی له ناوچه کوردنشینه‌کاندا به‌دی هینا. به‌درخان پاشا له جزیره‌ی عه‌بدولعه‌زیز بن عومه‌ری کوردی به‌رده‌قیتی (= به‌ر قه‌عید - برواننه وه‌فیات له باسی جزیره‌دا) ناوه‌ندی ئەمیرنشینی بو‌تان له **خانه‌دانی هۆزی بوختی کوردی نازیزان** که له سه‌ده‌ی ۸ مانگی و ۱۴ زایینی حوکومه‌تی ئەو مه‌لّه‌نده‌یان له ده‌سا بووه. له دایک بووه و دوای مردنی باوکی له ۱۲۲۷ مانگی و ۱۸۱۲ ز - بووه میروجی‌نشینی باوکی (که‌ندال، 28-29). له‌م روژگاره‌دا بزایوی نه‌ته‌وه‌یی و ناسیونالیسمی نه‌ته‌وه‌کانی جیا‌جیای بن ده‌س عوسمانی بو‌ینه‌ راپه‌رینی کوردایه‌تی کورد، بو‌ به‌ ده‌س هینانی سه‌ربه‌خویی و نازادی کورد و کوردستان، هاته‌ پله‌یی تازه و نوی، به‌ تابه‌ت مله‌پوری و مارزی سولتان ئەولحه‌مید، هوی راپه‌رین و بزایوی نه‌ته‌وه‌یی کوری توندتر و خیراتر کرد (برواننه: ئینتیسار، 49؛ نیکتین، 186).

له نیوه‌ی یه‌که‌می سه‌ده‌ی ۱۳ مانگی و ۱۹ زایینی میرمه‌مه‌د میری گه‌وره حاکمی میرنشینی سو‌ران (نیوان زیی گه‌وره و سنوری ده‌سکرده‌کانی ئیران) که‌وته‌بیری نازادی و سه‌ربه‌خویی نه‌ته‌وه‌ی کورد و یه‌کیه‌تی و یه‌کگرتنی نه‌ته‌وه‌ی کورد و سه‌ردارانی کورد و به‌درخان پاشایشی بو‌هاوکاری یه‌کیه‌تی کورد، بانگ کرد؛ به‌لام به‌درخان گه‌رچی به‌رواله‌ت دژایه‌تی نه‌کرد و برای خوی ناردە‌لای میرمه‌مه‌د میری گه‌وره‌ی ره‌واندز، به‌لام چونکا خوی له سه‌ربه‌خویی و پیشه‌وایی دابوو، تیکۆشانی ئەوتوی له خو‌نیشان نه‌دا (که‌ندال، 27). له هه‌والیکدا قسه‌له‌وه‌ کراوه که میری گه‌وره میرمه‌مه‌دی ره‌واندز، له به‌رده‌وامی په‌رده‌ان به‌ده‌سه‌لات و فه‌رمانه‌وایی خوی، بو‌تانی گرتوووه و به‌درخان پاشای هیناوه‌ته‌ بن فه‌رمانی خوی (دوره، ۸۵). هه‌رجو‌ری، به‌درخان پاشا له سه‌ره‌تای فه‌رمانه‌وای خوی، بو‌ به‌ دیهینانی نازادی و سه‌ربه‌خویی، ده‌سی به‌راپه‌رین و بزاوگه‌لی کرد و هۆزه کورده‌کان و ئەمیرانی کوردی وان، هه‌کاری، خیزان و چه‌ن ناوچه‌ی

دیکه‌ی له ده‌وری خوێی کو‌کرده وه و ده‌سی دایه دامه‌زراندنی هه‌ندی کارگه و کارخانه، بو‌سازدانی چه‌که‌مه‌نی و باروت، ته‌نانه‌ت که سانیکیشی بو‌فیربونی فه‌ن و فنونی سپایی ناردو‌ته ئوروپا (کو‌چه‌را، ۲۲؛ که‌ندال، هه‌رئه‌وی، مه‌ردو‌خ رو‌حانی، ۳ (۲) / ۵۲۳). به‌جو‌ره، به‌درخان پاشا له ۱۲۴۴ مانگی و ۱۸۲۸ ز، ئه‌و نه‌خو‌ی ته‌یارو قه‌وی و پره‌یز کرد، که ئیتر سواره‌ی شه‌روان و تفه‌نگچی به‌داگیر که‌رانی عوسمانی نه‌ده‌دا (کو‌چه‌را، ۲۳). هه‌ر له وکات و ساتانه‌دا، ئازادی و سه‌ربه‌خو‌ی را‌گه‌یاند، جاکاتی له ۱۲۵۲ مانگی و ۱۸۳۶ ز سپای تورکی عوسمانی ده‌وری جزیره: پیته‌ختی ئه‌ویان‌دا، به‌درخان پاشا به‌خو‌ی و به‌سپایی تیکلاو له کورد و ئه‌رمه‌ن و ئاسوری، به‌ره‌نگاری هه‌یشتی تورکی داگیر که‌ری عوسمانی بو‌وه و جه‌نگ تا سالی ۱۲۵۴ مانگی دره‌ی کیشاو و سه‌ره‌نجام به‌درخان پاشا، به‌سه‌ره‌یترشکارانی عوسمانیدا زال بو‌و پاشای عوسمانی ناچار له ۱۲۵۵ مانگی په‌یمانی ئاشتی له‌گه‌ل به‌درخان پاشا‌گریدا (هه‌ر ئه‌وی)؛ به‌لام چه‌ن چه‌و تو پاشتر که عوسمانیه‌کان له نه‌سیبه‌ین (نیکتین، ۱۹۳) که له به‌را به‌رسپای ئیبراهیم پاشای میسر تیکشکا، کورده‌کان ده‌ره‌تانی زیاتریان بو‌ره‌خسار و جاری دیکه به‌را به‌ری به‌درخان پاشا، ده‌سیان کرد به‌را په‌ریتی گشتی و هه‌مه‌لایه‌نه‌و له ۱۲۶۰ - ۱۲۶۲ مانگی و ۱۸۴۴ - ۱۸۴۶ ز - به‌درخان پاشا؛ وزه‌و قودره‌تی وه‌های په‌یدا کردبو و که له هه‌مو ناوچه‌کانی کورده‌واری بن فه‌رمانی، خودبه‌ی هه‌ینیان به‌ناوی ئه‌و ده‌خو‌یتدوسکه‌ی لیدا (کو‌چه‌را، هه‌رئه‌وی). له‌و کاته‌دا ده‌سی به‌درخان پاشا تاشاری وان، مو‌سل، سابلاخ (مه‌هابادی موکری)، ورمی و دیار به‌کر، ده‌رو‌ی و ده‌سه‌لاتی په‌یدا کردبو و (نیکتین هه‌رئه‌وی).

له سالی ۱۲۶۱ مانگی له‌گه‌رما و گه‌رمی خو‌سازدان و ته‌یارکردنی سپا بو‌نه به‌رد له‌گه‌ل عوسمانیدا، نه‌ستوری په‌کانی شاری وان له به‌درخان پاشا هه‌لگه‌رانه‌وه و له مالیات دان و یارمه‌تی دانی به‌درخان پاشا خو‌یان راگرت. به‌درخان پاشا به‌ناچار هه‌یتریکی سپایی بو‌ته‌می کردنی ئه‌وان به‌ری کرد (هه‌رئه‌وی)؛ قس: مه‌ردو‌خ کوردستانی، ۶/۲، مه‌ردو‌خ رو‌حانی ۳ (۲) / ۵۲۴؛ که‌ندال، ۲۹-۳۰) که بو‌وه‌هوی کوشتاری مه‌سیحیان (دوره ۹۰).

وتراوه که عوسمانیه کانیش ده‌سیان له‌م شو‌رشه‌دا هه‌بووه (قاسملو ۴۸). وه به‌هوی ده‌سه‌ی چاو را داخستنی مه‌سیحی ئینگلیسی و ئه‌مریکایی که له‌کوردستانی بن ده‌سی عوسمانیدا بوون، مه‌سیحیه‌کانیان به‌دژی به‌درخان پاشا هه‌لده‌خراند (که‌ندال، هه‌رئه‌وی) جادوای ئه‌م روداوه، ده‌وله‌ ته‌کانی ئینگلیس و فرانسه، بو‌پشتیوانی له‌مه‌سیحیان، له‌سولتانی عوسمانیان ویست تا ئاگای له‌مه‌سیحیه‌گان بی و بیان بیاریزی (کوچه‌را، ۲۴؛ قاسملو، هه‌رئه‌وی). عوسمانیه‌کان که‌وتنه و توویژ له‌گه‌ل به‌درخاند، جاجون نه‌یان توانی بیری ئازادی و سه‌ر به‌خویی له‌میشکیدا لابه‌ن، به‌سپایی شه‌رانی گه‌وره، هه‌رشیان کرده سه‌ری، به‌لام عوسمانی تیکشکان و سه‌خت سه‌ریان لیشیواوو پرش و بلاوه‌یان پی‌کرا؛ به‌تایبه‌ت که‌ لای‌وا بو‌ئیران پشتیوانی له‌راپه‌ربینی به‌درخان پاشا ده‌کا (کینان، 23) تورکانی والیکرد، تا به‌سپایی شه‌روانی فره‌تر به‌فه‌رماندیی عوسمان پاشا بنه‌رینه شه‌ری به‌درخان پاشا، سپای هه‌ردولا له‌نیزیک شاری ورمی ئاوقه‌ی یه‌کبون (۱۲۶۳ مانگی و ۱۸۴۷ ز) و شه‌رسازبوو. له‌وکاته‌دا میرعه‌یزه‌دین شه‌یر (یا یه‌زدان شه‌یر) که‌خزمی به‌درخان و یه‌کی له‌فه‌رمانده‌ی جه‌نگی ئه‌بوو، به‌نه‌ینی له‌گه‌ل عوسمان پاشای تورک بووه هاوکیس و به‌گشت پیشمه‌رگه‌ی شه‌روانی خوی چووه پال عوسمان پاشای شه‌روانی تورکی عوسمانی (مه‌ردوخ رو‌حانی، که‌ندال، دوره، هه‌رئه‌وجیی یانه، مه‌ردوخ کوردستانی، ۷/۲؛ نیکیتین 186، جه‌لایی پور، ۴۰؛ زه‌کی، ۲۲۷) وه‌تی‌شکان که‌وتوته نیوسپای پیشمه‌رگه‌ی به‌درخان پاشا، عوسمانیه‌کان جزیره‌یان داگیرکرد و به‌درخان پاشا دوای شه‌ری فره‌و نابه‌را به‌ر، به‌ناچار په‌نای برده نیو دژی «ئاروخ» ۱۲۶۶ مانگی و ۱۸۵۰ ز - به‌درخان پاشا ۸ مانگ له‌راست سپای‌ها و به‌شی عوسمانی، شه‌ری کرد و خوی راگرت تا ناچار له‌قه‌لاو دژها ته‌ده‌ری و به‌خوی شه‌روانی که‌م له‌گه‌ل دوژمن ده‌سه‌و یه‌خه‌بوون و سه‌ره‌نجام به‌درخان پاشا یه‌خسیرکرا (مه‌ردوخ رو‌حانی هه‌رئه‌وی)، تورکانی عوسمانی به‌درخان پاشابان له‌گه‌ل خا و خه‌یرانیدا برده‌کاندی (شاری له‌جزیره‌ی کرت) و له‌پاشان بردیانه دیمه‌شق و له‌وی شار به‌ده‌ریان کرد. به‌درخان پاشا هه‌رله‌وی دس به‌سه‌ر بوو، تا له‌ ۱۲۸۵ مانگی له‌وی وه‌فاتی کرد (کوچه‌را، که‌ندال،

نیکتین، هەر ئه‌و ئی؛ هه‌روا برونه ئیرانیکا).

به‌درخان پاشا مروڤیکی دیندار و وه‌فادار به‌عه‌د و په‌یمان و به‌لینی خوویی بوو (کوچه‌را، ۲۲) و له‌گه‌ل په‌یره‌وانی ئاینی غه‌یری موسولمان که له‌ناوچه‌ی بن ده‌سه‌لاتی ئه‌ودا ده‌ژیان به‌دادگه‌ری ره‌فتاری ده‌کرد و لایه‌نگری سیاسه‌تی چاو پووشی له‌جیاوازی دین و مه‌زه‌ب بوو و باوه‌ری به‌پیکه‌وه ژیا‌نی به‌ناشتی و دوستی هه‌بو و تا، له‌ریگای نا‌شتیه‌وه بتوانن زیاتر به‌ئاوه‌دانی و په‌رده‌دان به‌ئابوری و باری ژیان و ئاسوده‌یی خه‌لک به‌دن (نیکتین، هەر ئه‌و ئی؛ که‌ندال، ۲۹) جه‌نگی به‌درخان پاشا له‌گه‌ل نه‌ستوری یه‌کان ته‌نیا له‌به‌ر ئه‌وه‌بوو که ئه‌وان له‌مالیات‌دان سه‌رپه‌چیان ده‌کرد و به‌دژی به‌درخان پاشا خه‌یا‌نه‌نیات به‌راپه‌رینی ئه‌و له‌راست تورکی عوسمانیدا کرد که عوسمانی دوژمنی کورد و نه‌ستوری بوو، نه‌ک جیا‌یی دین و مه‌زه‌ب (نیکتین، ۱۹۳). هه‌رچه‌ند راپه‌رینی به‌درخان پاشا به‌ناکامی ما، به‌لام ئه‌و راپه‌رین و بزاهه، به‌یه‌که‌مین راپه‌رینی ناسیونالیستی و کوردایه‌تی، بو‌رزگاری کردنی نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌بن زولم و زوری نامروڤانی تورکی عوسمانی زانراوه (کینان، هەر ئه‌و ئی). به‌درخان پاشایش هه‌روه‌کو‌پیشه‌وای ناسیونالیسم و کوردایه‌تی نه‌ته‌وه‌ی کورد، ده‌ینواندو هه‌روایش بووه (کوچه‌را، ۲۱).

راپه‌رینی که به‌درخان پاشا به‌دیهینا، رانه‌وه‌ستا، به‌لکو‌دوای ئه‌ویش هه‌ندی رو‌له‌کانی ئه‌و له‌راست هیرش و درنده‌خوویی عوسمانیدا راوه‌ستان و به‌ر خودانیان له‌خو‌نیشان دا و لایان وابو به‌رخودان ژیا‌نه و هه‌ندی‌کیش له‌ده‌زگای ئه‌واندا بونه‌خواه‌نی پله و پایه‌ی به‌رز و عالی. له‌ ۱۲۹۴ مانگی و ۱۸۷۷ ز - ده‌وله‌تی عوسمانی بو‌شه‌ر کردن له‌گه‌ل روسیه‌ی ته‌زاری، له‌عوسمان و که‌نعان، کورانی به‌درخان پاشا یارمه‌تی ویست، ئه‌و دوانه‌ش سپا و هیریکیان کو‌کرده‌وه و یه‌که‌لک وه‌رگرتن له‌وه‌هل و مه‌رجه‌دا، میرنشینی جزیره‌یان به‌سه‌ر به‌خو و نازاد را‌گه‌یاند و سه‌رزه‌ویی به‌فراوانیان له‌زاخو‌وه‌بگه‌ره‌تا نه‌سبیه‌ین، ماردین و عیمادیه، خسته‌بن فه‌رمانی خو‌یا‌نه‌وه. هیرشی تورکی عوسمانیان چه‌ن جار تیکشکاند. سولتانی عوسمانی که له‌رزی نیشیووه سه‌ردل، ئیمتیا‌زاتیکی به‌به‌درخانیان دا و ئه‌وانی بو‌ناشتی و سازان بانگ کرد، عوسمان و که‌نعان به‌درخان

ئەو وەیان قەبۆل کرد و چونە شاری ئەستەمبول، هەرکە گەشتنە ئەوێ قۆل بەست و زیندان کران (مەردوخ روخانی، ۳ (۲) ۵۲۶؛ دۆرە، هەرئەوێ، مە کدا ویل، ۹۰).

لە ۱۲۹۸ مانگی و ۱۸۸۰ ز - بە در، کورێ دیکە ی بەدرخان پاشا دەسی کرد بە بازی یەکی سیاسی دولایەنە، لە نیوان دەرباری ئەستەمبول و مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلائی نەهری شاهی شەمزین لە پیشەوایانی راپەرین و بزای ناسیونالیسم و کوردایەتی نەتەوێ کورد - لە ۱۳۰۷ مانگی و ۱۸۹۰ ز، ئەمین عالی و میدحت کورانی دیکە ی بەدرخان پاشا، دەسیان کرد بە مۆتەحید کردنی نەتەوێ کورد، بەلام بەر لەوێ سپایی کۆبکەنەوێ گیران. میدحت بەدرخان لە دواییدا دەسی کرد بە بلۆ کردنەوێ روژنامە ی کوردستان کە شوینی پۆزیتیوی فرە گرینگی فرەهنگی لە نیو نەتەوێ کورد و خەلکی دیکە دا. دانا، ئەم روژنامە بە زمانی (شیوەزاری کوردی کورمانجی و تورکی (ئیدموندز، ۱۱). لە قاهیرە، لەندەن و ژنیو لە چاپ دەدرا و بلۆ کراوەتەوێ و ئەویش بە دورخستنەوێ کانی سیاسی عوسمانی لە ئوروپا دا پیوەند بوو. کە تورکی عوسمانی وە ک ئیستازوری بوو و لە تەکان دەهینا و میدحت بەدرخانیش بە ناچار شوینی لە چاپ دانی ئەو روژنامە کوردی یە لەم ولات، بو ولاتی ترده گوێرتەوێ. عەبدورەحمان بحرانی میدحت بەدرخان کە لە کومەیتە ی «ئیتحاد و تەرەقیدا» کاری دە کرد، لە کورێ نوسەرانی ئەو روژنامە جیی گیر بوو لە گەل حکیمەت بابان کە لە سەر کردە کانی کوردی عوسمانی بو، لە ۱۳۲۰ مانگی و ۱۹۰۲ ز لە کۆنگرە ی تورکانی گەنجدا لە پاریس باشداری کرد (مە کدا ویل، هەرئەوێ، هەر و براواننە: ئیتیسار، ۸۲؛ ئیدموندز، هەرئەوێ). یە کەم ژمارە ی روژنامە ی کوردستان لە ۳۰ زوقە عیدە ی سالی ۱۳۱۵ مانگی و ۹ نیسانی ۱۳۱۴ ی رومی و ۲۲ نیسانی ۱۸۹۸ ز - لە قاهیرە، لە چاپ دراوێ و بلۆ کراوەتەوێ، لە سەر تەوێ، بەهوی، میقداد بە گ میدحت بە گ نەوێ بەدرخان پاشا ئامادە کراوێ و لە چاپ دراوێ. ژمارە ی (۶ - ۱۹) لە ژنیف و ژمارە ی (۲۰ - ۲۳) دوبارە لە قاهیرە و ژمارە ی (۲۴) لە لەندەن و ژمارە ی (۲۵ - ۲۹) لە فولکستون و ژمارە ی (۳۰ و ۳۱) بو چاریکی تر لە ژنیف لە لایەن عەبدورەحمان برای میقداد بە گەوێ

له چاپ دراوه و بلاو کراوه ته‌وه. - ژماره‌ی (۱ - ۳۱) ئەم روژنامه، بیجگه‌له ژماره‌ی (۱۰، ۱۲، ۱۷، ۱۸ و ۱۹) هه‌روه کوله سه‌روهه باسکراوه، ئیستا له شاری ماربورگ له به‌رلینی روژاوا له کتیبخانه‌ی ده‌وله تیدایه و ژماره‌ی ۳۱ ی روژمه‌ی کوردستان له ۶ ی مانگی موحه‌رمی سالی ۱۳۲۰ ی مانگی و ای نیسانی ۱۳۱۸ ی رومی و ۱۴ ی نیسانی ۱۹۰۲ ز، ده‌رچوووه.

ئەم روژنامه به کوردیه کی جوان و ره‌وان (زاراوه‌ی کورمانجی باکوری، به‌شیوه‌ی جزیره و بوټان به دو‌حه‌و تو جارێک له چوار لاپه‌ره‌ی (۲۵/۵۰ x ۳۲۵۰) سانتی‌میترا له چاپ دراوه، جوژی کاغەز و چۆنیه‌تی) چاپه‌که‌ی شاری خراب نه‌بووه. به‌پیتی عه‌ره‌بی له سه‌رشیوه‌ فارسی چاپ کراوه. له ژماره‌ی چواره‌وه به تورکیش و تارێ سکاڵا‌نامه‌ی تیبدا بووه که بو سولتان عه‌بدولحه‌مید نوسراوه که دژی له‌گه‌ل روژنامه‌که کراوه، که ئازاری نه‌وه‌کانی به ده‌رخانیه‌کان دراوه. جادوای ئەوه سولتان له‌سه‌ر روژنامه‌که به جواب نه‌هاتوووه یا هه‌یرشی کردووه سه‌ر لئان و دارو ده‌سه و پێوه‌نده‌ مارزو زالمه‌کانی، فره‌بو‌یرانه له سه‌رکوشتنی میده‌حت پاشا و هاویری‌کانی و له‌سه‌ر راپه‌رین و بزای ئازادی خوازانی مه‌به‌ستی جوانی نوسیوه و له به‌ر رقه‌ به‌رایه‌تی عوسمانی روژنامه‌که، به ئاسانی نه‌یتوانیوه له چاپیدری. جائه‌وه‌یه به ناچار له شویتیکه‌وه، بو شویتێ‌تر له چاپ دراوه، نرخێ ئەم روژنامه هه‌م له‌وه‌دایه‌که‌یه که م روژنامه‌ی کوردیه‌که زیاتر له سه‌دو ده‌سال له مه‌وه‌به‌ر به زمانی کوردی چاپ کراوه و هه‌م بایه‌خی میژوی و سیاسی و فره‌هه‌نکی هه‌یه، ئەم روژنامه نیشانمان ده‌دا که بزای کوردایه‌تی له سه‌ره‌تاوه ریگای یه‌کیه‌تی له پیش کرتوووه تا کورد ئاساتر به ئازادی و سه‌ر به‌خوبی بگا (برواننه سه‌ره‌تای روژنامه‌ی کوردستان کو‌کردنه‌وه و سه‌ره‌تا بو نوسینی: د. که‌مال فوئاد چاپی سیوه‌م تاران ۲۰۰۶ ز.

له جه‌نگه‌ی جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م، کورده‌کان و لایه‌نگرانی مسته‌فاگه‌مال پاشاکه له سه‌ره‌وه‌نه خونکردنی خیلافه‌تی عوسمانی، یه‌ک ئامانجیان هه‌بو و پێوه‌ندی نیزیکیان په‌یدا کرد و به شی‌ فره‌گرینگ له سپای که‌مالی یه‌کان، له جه‌نگ له‌گه‌ل یونانیه‌کان و کێ به‌رکی له‌گه‌ل موته‌فیقین، کورده‌کان سازیان دابو، به‌لام کاتی، که مالیه‌ سپله‌کان زالبون و

سه‌رکه‌وتن، که‌وتنه‌گیانی کورده‌کان، به‌تایبته‌سه‌رکو‌تکردنی‌خانه‌دانی به‌درخان که‌
 نه‌یانه‌ویست‌کورد و کوردستان‌نازاد و سه‌ر به‌خو‌بکه‌ن، به‌درخانیه‌کان‌دوای‌جه‌نگی
 یه‌که‌م‌له‌دانان و دامه‌زراندنی‌کو‌ر و کو‌مکار و ریک‌خراوه‌کانی‌کوردی‌له‌نیو‌کوردی‌بن
 ده‌س‌تورک و شوینه‌کانی‌تری‌کوردنشین‌فره‌کو‌شاو‌به‌کاربون، ده‌لین: «جه‌معیه‌تی
 ئیستیقلالی‌کورد» - که‌سوره‌یا‌به‌درخان‌ئه‌وه‌ی‌له‌قاهیره‌دومه‌زراند‌بوو - (جه‌معیه‌تی
 ته‌عالی‌کوردستان) که‌شیخ‌عه‌بدو‌لقادر‌بن‌مه‌لیک‌غازی‌شیخ‌عوبه‌یدیلای‌نه‌هری‌شاهی
 شه‌مزمین و ئه‌مین‌عالی‌به‌درخان‌سازیان‌دابوو‌له‌به‌یان و را‌گه‌یاندنی‌ویستی‌نه‌ته‌وه‌ی
 کورد، نه‌خشی‌فره‌گرینگی‌هه‌بووه (به‌یات ۱۶ - ۲۰) به‌لام‌به‌درخانیان‌له‌پاش‌ماوه‌یه‌ک
 له «جه‌معیه‌تی‌ئیستیقلالی‌کورد» جیابونه‌وه و «جه‌معیه‌تی‌ته‌شکیلاتی‌کو‌مه‌لایه‌تی
 کوردستان» یان‌سازدا (دوره، ۹۷). له ۱۳۰۶‌ی‌هه‌تاوی و ۱۹۲۷‌ز، حیزب و
 کو‌مه‌له‌ی‌کورد، که‌له‌سو‌نگه‌ی‌زو‌لم و زوری‌حو‌کومه‌تی‌تازه‌ی‌تورکیه، له‌ده‌ره‌وه‌ی
 تورکیه‌بوون، له‌لوبنان‌کو‌بونه‌وه‌یه‌کیان‌سازدا و گشت‌حیزب و ریک‌خراوه‌جیاجیا‌کانی
 کوردیان‌هه‌لو‌ه‌شاندوه و له‌باتیان‌سازمانی «خو‌یبون» یان‌سازدا و له‌کومه‌یته‌ی
 ئیجرائی‌خو‌یبون‌دا‌چهن‌که‌س‌له‌به‌درخانیان‌که‌سانی‌وه‌ک‌جه‌لاده‌ت‌به‌درخان و
 دوکتور‌کامران‌به‌درخان‌ئه‌ندامبون (به‌یات ۲۵ - ۲۶، له‌بابه‌ت‌تیک‌وشانی‌ئه‌ندامانی
 دیکه‌ی‌به‌درخانیان، برواننه: مه‌کداویل، 93-129,203).

له‌نیو‌به‌درخانیانی‌که‌له‌ده‌رباری‌عوسمانی‌خاوه‌نی‌پله‌و‌پایه‌بوون، ئه‌کری‌ناوی
 ئه‌مانه‌بنوسین: محهمه‌د‌نه‌جیب‌پاشا، کوری‌به‌درخان‌پاشا‌که‌پله‌ی «میری‌میران»‌ی
 هه‌بوو و کاری‌گه‌وره‌تریشی‌به‌ده‌س‌بووه (د ۱۳۱۵ مانگی و ۱۸۹۷ ز)؛ کوری‌ئه‌و:
 عه‌بدو‌ره‌زاق‌به‌گ‌که‌له‌سه‌ره‌تاوه‌خاوه‌ن‌پله‌بوو‌له‌پاشان‌به‌دژی‌تورکان‌ملی‌بادا و له
 ۱۳۳۴ مانگی و ۱۹۱۶ ز کو‌ژراوه و مسته‌فا‌پاشا‌کوری‌به‌درخان‌که‌له‌ناو‌چه‌ی
 جیاجیادا، پله‌ی‌بیگ‌له‌ر‌به‌گی‌هه‌بووه، مرو‌فی‌زانا و کارزان‌بووه (مه‌ردوخ‌رو‌حانی، ۳
 (۲) / ۵۲۶ - ۵۲۷). سه‌رچاوه: به‌یات، کاوه‌شو‌رشی‌کورده‌کانی‌تورکیه و شو‌یندانانی
 ئه‌و‌له‌سه‌ر‌پی‌وه‌ندی‌ده‌ره‌وه‌ی‌ئیران، تاران، ۱۲۷۴ هه‌تاوی؛ جه‌لایری‌پور،

حه میدره‌زا، کوردستان، تاران، ۱۳۷۲ هه‌تاوی؛ دوره مه‌حمود، ئەلقه‌زیه کوردیه، بیروت، ۱۹۶۶ ز؛ زه‌کی، محمه‌د ئەمین، کورد و کوردستان، مه‌هاباد، ۱۳۵۰ مانگی و ۱۹۳۱ ز؛ د قاسملو، عه‌بدوره‌حمان، کوردستان و ئەکراد، بیروت، ۱۹۷۰ ز؛ کوچه‌را، کریس، جونبوشی میلی کورد، ته‌رجه‌مه‌ی ئیبراهیم یونسی، تاران، ۱۳۷۳ هه‌تاوی؛ مه‌ردوخ روّحانی، تاریخ مه‌شاهیری کورد، به‌کووشی ماجید روّحانی، تاران، ۱۳۷۱ هه‌تاوی؛ مه‌ردوخ شیخ محمه‌د ئایه‌توللا کوردستانی، تاران، ۱۳۵۴ هه‌تاوی و هه‌روا:

Edmonds, C. J., Kurds, Turks, Aabs, london, 1951; Entessar, n., Kurdish Ethnonationalism. London, 1992; Iranica; Kendal. 1. sh., "the kurds under the ottoman Emfire" peopl Without a country, thekurds and kurdistan, tr. m. pallis, ed. G. Chaliand, London, 1980, Kinnane D., the Kurds and Kurdistan London / New Vork, 1970; Me Dowall, D., Amodern History of the Kurfds, London, Newrork, 1996; Nikitine, B., Les Kurdes, Parics, 1956.

موحسین ئەحمه‌دی، دایره‌تولمه‌عاریفی ئیسلامی ج ۱۱ په‌ره‌ی ۵۳۶ تا ۵۳۴ چاپی ۱۳۸۱ هه‌تاوی تاران (شه‌پۆل).

به‌در خان پادشا ئەو سه‌رداره‌شت‌زانه و پیشه‌وا ئاکار جوانه، ریبواری شاری ته‌ریقه‌ت، شاره‌زای، ده‌ستوری شه‌ریعه‌ت، کارمه‌ی گری ره‌هانی، تیشکده‌ری ئاسوی بی‌گومانی، نمونه‌ی یه‌کتا په‌رست و خواخوازان.

ئه‌میر به‌درخان له (۱۸۴۳-۱۸۴۶) مه‌سیحی را په‌ریوه، به‌تایبه‌ت دوای تیشکانی تورکان له نه‌صبه‌ین له سالی ۱۸۳۹ توانی زیاتر په‌ره به‌فه‌رمانه‌وایی خوئی بدا وتا، وان، موصل، زاخو، خیزان، موش، کارسا، سنجار، سیرت، وه‌ران شار، سواره‌ک، شنو، سابلاغ: (مه‌هاباد)، ورمی، دیار به‌کر - ی گرت و خسته‌یه بن فه‌رمانی خوئی و له گه‌ل خانه مه‌زندکانی کورد دا، وه‌کو، حوسین به‌گی قارس و ئاجوره‌و ئه‌میری ئه‌رده‌لان، یه‌کی گرت و موته‌حید بوو له سالی ۱۸۴۲ مه‌سیحی به‌ناوی خوئی سکه‌ی لیداوه.

له‌وسه‌رده مه‌شدا مه‌حمود پاشا له سلیمانی را په‌ری بوو له گه‌ل به‌درخان پاشا

چهن نوکته ی وردو جوان جوان

ویژه رانی (أَمْسَيْتُ كُرْدِيًّا وَ أَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا)

□ بابا تاهیر- ی عوریان که به زاراهه ی ماددی کوردی: (ئاوئستایی) یالوری شیعیری وتوه و شیعره کانیسی له سه ره وه زنی مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل له به حری هه زه جی موسه ده سی مه حذفه که (ن) مفاعیل له ئاخردا قرتاوه بابا تاهیر له ۴۴۷ ی مانگی وه فاتی کردوه^۱.

بابا تاهیر بیجگه له چارینه کان ۴۲۱ واژه ی کورتی (کلماتِ قصار) هه یه که ده لئین: عین القضاة راهه تی کردون و به (الفتوحات الربانیة...) ناویراوه.

پروفیسور مینورسکی^۲ له و تاریکدا، که دوکتور کاسمی کردویه ته فارسی ده لئ: به پی ی نوسخه ی ده سخه تی کتیبی (سه ره نه نجام) که له په رانه ی نه ته وه یی پاریس له ژیر ژماره ی ۱۹۰۳ زه بت کراوه، هه ندی که س بابا تاهیر یان به هه مدانی زانیوه، به لام به قسه ی (م. کلمان هوار^۱) بابا به زمانی ماددی یا لوری: (ئاوئستایی) شیعیری گوتوه (۲).

1 - M. KELMAN HEVAR

چهن هونه له بابا تاهیر

نه وچه پوره م بشی روژی به نه چیر

سیه بورس بمی پابه ندو زه نجیر

ئانچی مودی چه شه م که س نه وینو

مورده نه چیره وان و زینده نه چیر

بابا ئه م چارینه ی بو کوژرانی کوری خو ی وتوه که ئاسکو لئ به که مه ند به زیندوی

ده گری و به قه لپوزی زینی ئه سپه که ی ده به ستی و به ره و مال رای ده کی شی له ریگا

۱ - راحة الصدور، ئیدوارد براون به نه قل له زنجیره ی بلاوه ی ئه نجومه نی ئاساری نه ته وه یی ژماره ی ۱۱۳ چاپی دوهم سالی ۱۳۵۴ ی هه تاوی تاران لاپه ره ی ۳۶ شه رحی حالی بابا تاهیر و...

2- PROFESSOR MINORESKY

ئەسپە كەي لەو ئاسكوۆلە سلّ دە كا و كورپە كە دە كە وئى بەلام قاچىكى لە ئاوەزنگى دا،
گىردە كا و ئەسپە كە، بەراكىشانی ئەو كورپە، دە گاتە وە بەر دەروازەى ماله بابا، باباش بوشين
ئەو چارىنە دەلى و ئاسكوۆلە كە ئازاد ئە كا و كورپە كەيشى لەو شوپنەى ئىستاگورپى پىروۆزى
باباى لىيە، دەى نىژى، ئەمە تابشت و صەورو تاقتەى بابا نیشان ئەدا^۲
خوشا ئانانكى ئەز پاسەر نەزونن
مىانی شوعلە خوشك و تەر نەزونن^۳
كەنىشت و كەعبەو بوتخانەو دەبر
سەرايى خالى ئەز دل بەر نەزونن
لواينى كەز لوان ئان گول ئايو
بەمو خوشتەر ژدەنگى بولبول ئايو
بەشەو بەر زولفەكان گەر زەنەم دەست
ژ دەستوم روژ بوى سونبول ئايو
يكي بەرز گەر نالان دەرىن دەشت
بە چەشم خون فشان ئالالە مى كىشت
هەمى كىشت و هەمى گوفت ئەى درىغا
كى بايەد كىشتهنو هىشتهن دەرىن دەشت
گەرەم رانى وەرەم خانى تەزانی
وەرەم ئاخىر بسوزانى تەزانی
وەرەم بەر سەر نەهى ئەلواند و ميمەتد
نەمى وازەم خودا زانى تەزانی
ئەگەر دل دل بەر، دل بەر كودومە
ئەگەر دل بەر دلە، دل را چ نومه
دل و دل بەر بە هەم ئاوتە وینەم
نەزونوم دل كى و دل بەر كودومە

۲- بلاوهى ئەنجومەنى ئاسارى نەتە وەيى لاپەرەى ۹۱۳ سەرچاوهى بەرو.
۳- لاپەرەى ۳۸ و ۵۸ بلاوهى ئەنجومەنى نەتە وەيى چاپى ۱۳۵۴ - سەرچاوهى بەرو

مه گهر شیرو پلنگی ئه‌ی دل ئه‌ی دل

بهمو دایم به جهنگی ئه‌ی دل ئه‌ی دل

ئه گهر ده‌ستوم ره‌سه خپهت وهریژم

ببی نوم تاج رهنگی ئه‌ی دل ئه‌ی دل

ژ ده‌ست و دیده‌و دل هه‌ردو فه‌ریاد

هه‌رانچی دیده، وینو دل که‌رو یاد

بسازم خه‌نجه‌ری نیشه‌ش ژ پولاد

زه‌نهم به‌ر دیده تا دل گه‌رده ئازاد^۱

□ شیخ عه‌بدوللا ناودار به بابویی^۲ که له ۳۷۴ی مانگی وه‌فاتی کردوه و له شیراز

نیژراوه.

□ ئه‌بویه کر زینهارانی: حوسین بن عه‌لی بن یه‌زدانیار که له ۳۳۳ی مانگی له ورمی

وه‌فاتی کردوه و گو‌ره پیروزه که‌ی له‌لای فی‌رگی نه‌وید فه‌ت‌حه که باوه گه‌وره‌ی ضیاء‌الحق

حسام‌الدین حه‌سه‌ن چه‌له‌بی یه که هه‌ندی لایان وایه مه‌سته‌وی ئه‌م بو مه‌ولانای رومی

داناوه، که مه‌ولانا جه‌لاله‌دین رومی له دیباجه‌ی ده‌فته‌ری ئه‌وه‌لی مه‌سه‌ن‌ویدا، ده‌لی:

(يقول العبدالضعيف... محمد بن محمد بن الحسين البلخي اجتهدت في تطويل المنظوم

المثنوی... لاستدعاء سيدي... ابو الفضائل حسام الحق والدين حسن بن محمد المعروف

بابن اخي ترك ابو يه‌زيد الوقت و جنيد الزمان... المنتسب الي الشيخ المكرم بما قال: فنعم

(أَمْسَيْتُ كُرْدِيًّا وَ أَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا) الخلف و نعم السلف^۳ که عه‌للامه قه‌زوینی به‌ناوی

حوسین بن عه‌لی ئه‌بویه کر زینهارانی، بن یه‌زدانیار ناوی برده‌وه، مه‌وه‌وی له‌به‌ر مه‌شه‌ور

بون به‌لازمی نه‌زانیه ناوی بیا^۴

۱ - بلاوه‌ی ئه‌نجومه‌نی ئاساری نه‌ته‌وه‌یی لاپه‌ره‌کانی ۳۰ و ۳۱ و ۱۰۵ و ۱۷۶ که ده‌لین: ده‌ستگردی چارینه‌کانی

باباتا‌هیری گو‌ریوه‌ته‌سه‌ر زمانی فارسی

۲ - نفحات الانس چاپی که لکه‌ته‌لاپه‌ره‌ی ۳۶۴ بابونی - مقدمه‌ی شدالازار ص ج - کو‌به‌ی عه‌للامه قه‌زوینی به‌نه‌قل له

بلاوه‌ی ئه‌نجومه‌نی ئاساری نه‌ته‌وه‌یی لاپه‌ره‌ی ۴۸.

۳ - شدالازار کو‌به‌ی ۵۱۲ تا ۵۱۴ به‌نه‌قل له بلاوه‌ی ئه‌نجومه‌نی ئاساری نه‌ته‌وه‌یی لاپه‌ره‌ی ۴۹ سه‌رچاوه‌ی به‌رو.

۴ - لاپه‌ره‌ی ۴۵۹ و ۴۶۰ کتیی گه‌نجینه‌ی فه‌رهنگ و زانست چاپی ۱۳۶۴ نوسراوی (شه‌پول).

یه ککه‌وت، ئەمیر بەدرخان لە ۱۸۲۱ زاینی بو ماوه‌ی ۱۸ سال میری کردوه، بەدرخانە خوی بەرەبەری ئاینی و روحانی مەلبەندە ئازاد کراره کان ئە زانی که توانی بوی لەبن چرنوکی تورکی وەسمانی دەریان بینی و ئازادیان بکا.

بەدرخان فەرمویەتی: لە روزگاری سولتان سەلیم لە ۱۵۸۳ مەسیحی که لەوین تیک شکا، فەرمانداریکی گشتی نارده دیار بە کرو لە سیاسەتی (تەفرەقە ساز بده و حوکومەت بکه) که‌لکی وەرگرت و تادەورە‌ی سولتان حەمید که کورد کز بو.

شازادە بەدرخان لە جزیرە سالی ۱۸۴۷ مەسیحی زوری شکست بە تورکی وەسمانی دا، بەلام لە سوینگە‌ی فریو خواردنی عیزەدین شیرکورمامی خوی، ئەم را پەربنە‌ی بە درخانیس میوه‌ی ئازادی بو کورد نەبو.

شازادە ئەمیر ثوریا بەدرخان دوای پەیمانی تەرکی موخاصەمە‌ی (مود روس) ئەنجومەنی سەر بەخویی کوردی لە قاهیرە پینک هینا.

ئەمیر بەدرخان لە تەبەید لە کاندی (جزیرە‌ی کرت و دیمەشق بو لە سالی ۱۸۶۸ مەسیحی هەرلەوێ وەفاتی کرد. (میژوی لوتنی پەره‌ی ۲۲۷).

بەدا خەوه دو کوری بەدرخان پاشا بە ناوی (ئەمیر ئەمین عالی و ئەمیر مدحەت بەگ لە سالی ۱۸۸۹ مەسیحی لە که‌مینگاداگیران و کوژران، ئەمیر ئەمین عالی و کامران عالی بەدرخان و سەناتور عەبدولقادرین شیخ عوبەیدیلا نەهری شاهی شەمزین چەن کسی تر (کورد تە عالی جەمعییەتی) یان سازداو لەدوای ئەمانەش (جە معییەتی فیرقەسی) و (کورد تەشکیلاتی ئیجتیماعیە جەمعییەتی) پینک هینران. بەلام کاتی مستەفاگە مال پاشا قوستەنتەنی یە‌ی گرت ئەو جە معییە تانە بلاو کران، بەلام نەتەوگە کورد، لە خەبات و چانیان نەداو لە ۱۹۲۷ مەسیحی لە سەردەمی پینک هینانی کومەیتە‌ی (خویی بون) دا ئەو مە کوو جەمعییە تانە یان هەمو لە (خویی بون) دا کو کردەوه.

نوکتە: مەسەلە‌ی موسل (کمیسۆنی تەحقیق مورە که بە کونت پ، تیلیکی. م. ویرسین، و سەر هەنگ پائولیس) بە شورای سازمانی میلەل لە میژوی ۱۶ ژوئیە ۱۹۲۵ مەسیحی رای گە یاند که سازمانی میلەل بو ماوه ۲۵ سال بە سەر ئەم مەلبەندە دا

قه‌یمومه‌تی هه‌بی، کار و باری ئیداری و قه‌ضایی و فی‌کردن له‌م مه‌لبه‌نده دا‌ئه‌بی بدریته ده‌س خودی کوردان و زمانی کوردی به‌ناوی زمانی ره‌سمی و باوی ئه‌وی بنا‌سری. به‌ر له‌وه‌ی ئه‌مه بخریته به‌ر لیک‌کۆڵینه‌وه و نه‌تیجه‌ی لی‌ بگیر دری له (فه‌وری یه‌و ئاوریلی ۱۹۲۵ مه‌سیحی) را په‌رینی شیخ سه‌عید ده‌سی پی‌کرد ئه‌مه بیرو‌رای ئینگلیسی والی‌کرد که موس‌ل به‌عیراقه‌وه بلکی.

له‌ فه‌وری یه‌ی ۱۹۲۶ مه‌سیحی سه‌روک و ه‌زیرانی عیراق له‌ مه‌جلیسی شورای ئه‌و ولاته‌دا له‌ به‌غاوتی: (ئیمه‌ ئه‌بی‌ماف و حوقوقی کوردان بده‌ینه ده‌س خو‌یان، کار به‌ ده‌سی ئیداراتی خو‌یان له‌ خو‌یان بی، زمانی خو‌یان ئه‌بی به‌ ناوی زمانی ره‌سمی و باوی خو‌یان بنا‌سری و منالانی کورد له‌ فی‌رگه و فی‌رائتو و زانینگه و زانکوکا‌ندا به‌ زمانی کوردی بخو‌ینن.

دوای سه‌رکوت کردنی را په‌رینی شیخ سه‌عید له‌ ۲۵ تا ۱۹۳۰ مه‌سیحی ئارامبو‌نیکی رواله‌تی له‌ تورکیا هه‌بو، تا له‌ به‌هاری ۱۹۲۷ جه‌معیه‌ تیک له‌ یه‌کی له‌ گونده‌کاندا به‌ ناوی (خو‌یی بون) پیک هات، هه‌مو ئه‌ندا مانی، خو‌یی بون و سو‌یندیان خو‌ارد تا سه‌ر به‌ستی و ئازادی کوردستان له‌ سه‌ر را په‌رین به‌رده‌وام بن.

ژه‌نرال ئیحسان نوری پاشاکه ژه‌نرال تیکی قه‌دیمی بو له‌ ۲۱ مارس ۱۹۲۰ مه‌سیحی را په‌ری و ئالای له‌ ئاگری داغ هه‌لدا وله‌ ۱۳ تا ۲۶ مای ئه‌م را په‌رینه هه‌مو کوردستانی تورکیای ته‌نیه‌وه و تا یه‌ک سی‌وه‌می خاکی تورکیای گرت به‌رو تا سا‌لی ۱۹۲۵ ئه‌و را په‌رینه به‌ سه‌روگایه‌تی ژه‌نرال ئیحسان نوری پاشا هه‌ر به‌رده‌وام بو، به‌لام به‌داخه‌وه ئه‌م را په‌رینه‌ش تیک چو، ئه‌لین: له‌ ۴ یا ۷ دیون (: سپتامبیر - ی) ۱۹۲۵ شیخ سه‌عیدیان به‌ ۵۲ که سه‌وه کوشته‌له ۲۸ سپتامبیر دیون ۱۹۲۵ زیاتر له‌ ۹۳ که سی‌تریان له‌ کورده‌کان هه‌ر له‌ دیار به‌کر کوشته.

له‌ ۲۳ ژانویه ۱۹۳۲ مه‌سیحی تورکی و ه‌سمانی له‌ گه‌ل ئیران نی‌زیک بو هه‌و سنوری تازه‌یان به‌دژی کورد سازدا.

خالد به‌گ جه‌برانلی هه‌مو کومه‌یته‌کانی را په‌رینی ئاگادار ئه‌کرد، که یه‌ک له‌وان

کومه‌یته‌ی دیار به‌کر بوکه‌ شیخ سه‌عید را به‌ری بو.

له‌هیرشی تورک بو سه‌ر کوردستان زیاتر له‌ ۱۵۲۰۶ که‌س کوژران و ۷۸۵۸ خانو
بره‌ سو‌تینران و ۲۰۶ گوند ویران کران.

ره‌شید عالی گه‌یلانی کورد، له‌ ۱۹۴۱ مسیحی به‌دژی ئینگلیسه‌ داگیر که‌ره‌کان
راپه‌ری وله‌مانگی سپتا به‌ردا بوه‌سه‌ره‌ک وه‌زیرانی ولاتی عیراق دوای سالیک
کوژراوه‌و به‌ره‌گه‌ز، ئه‌چینه‌وه‌ سه‌ر چه‌زهره‌تی شیخ عه‌بدولقادر کورد-ی گه‌یلانی
(غه‌وئی ئه‌عظم)، چه‌زهره‌تی شیخ عه‌بدولقادر له‌ ۱۰۹۶ زاینی ته‌ریقه‌تی قادری
دامه‌زراندوه‌و به‌پیری گه‌یلانی لای کرماشان یا جیلانی بازی ئه‌شه‌ه‌ب و غه‌وسی ئه‌عظم
به‌ناو بانگه‌، (په‌ره‌ی ۴۲۰ و. نیکتین). به‌ر له‌ ره‌شید عالی گه‌یلانی ژه‌نرال به‌کر صدقی
کورد، کودیتای کردوه‌ و هه‌روه‌ها نوره‌دین مه‌حمودیش کورد بووه‌. (بروانه‌ کتیبی
وامبیری به‌ناوی ئه‌خلاق و ئادابی مه‌شریق زه‌وین چاپی ۱۸۷۶ مه‌سیحی برلین، و کتیبی
بیتنیرو په‌ره‌ی ۳۲۰ و. نیکتین. میژوی کوردو ئه‌رمه‌نی نوسراوی ئاگوب شه‌هباز چاپی
۱۹۱۱ قوسنه‌ته‌نی یه‌ومه‌قاله‌ی حیرانیک چاپی قوسنه‌ته‌نی یه‌ی سالی ۱۹۳۰ مه‌سیحی.
به‌وته‌ی مینوریسکی و شوون و ئادامف، و یگرام. و. نیکتین په‌ره‌ی ۴۰۵).

له‌میژودا نوسراوه‌: دوای تیشکانی رومیان: (تورکی وه‌سمانی) سه‌رانی کورد کو
بیونه‌وه‌ و له‌ ۱۹۱۹ مسیحی له‌ (که‌ هتا) کاربه‌ ده‌سانی ئینگلیسی له‌ چه‌له‌به‌وه‌ چونه‌ نیو
ئه‌و کو بو نه‌وه‌ بو فریودانی کورد، به‌لینی به‌ کورده‌کان دا که‌ له‌ لایه‌ن موته‌فیقینه‌وه‌،
ویستی نه‌ ته‌وه‌یی کورد له‌ به‌ر چاو ده‌گیردری.

دوکتور کامران به درخان

به ریژ دوکتور کامران به درخان نویښه‌ری عالی کوردستان هم زانایه ده‌ستیکی بالای له‌وه‌ر گټرانی ثایهت و حه‌دیسی پیغه‌مبه‌ری مه‌زنی ئیسلامدا هه‌بوه، بو هینانه سهر زمانی کوردی. خزمه‌ت و راژه‌ی ئه‌و زانایه به‌فهره‌نگی جیهانی ئیسلامه‌تی ئه‌مانه‌ن:

۱ - ته‌فسیری قورټانی که‌ریم به زمانی کوردی، ۲ - چهن ده‌رسیک له‌بابه‌ت شه‌ریعه‌تی ئیسلامه‌وه به کوردی، له ۱۹۳۸ مه‌سیحی له‌دیمه‌شق له‌چاپ دراوه. چهن ده‌رسیک له‌بابه‌ت دیانه‌ت و ئه‌حادیسی پیغه‌مبه‌ره وه به کوردی.

دوکتور کامران به درخان کوری ئه‌مین عالی به درخان هونراوه‌ی هوتنه‌رانی به‌ناو ناوداری جیهانی وه کو (لامارتین) هیناوه‌ته سهر زمانی کوردی وله چاپی داوون. له‌سهره‌تای جه‌نگی یه‌که‌می نیو‌گه‌لانی له‌ئهلما‌ن ده‌ژیاو له‌پاشان چوته‌فه‌رانسه‌و. له‌سالی ۱۹۴۸ مه‌سیحی که‌له‌زانکووی (سوربون) له‌پاریس ده‌رسی ئه‌وته‌وه، رۆژنامه‌یه‌کی بو ناساندنی کوردی به‌زمانی فه‌رانسه‌وی بلاو ئه‌کرده‌وه و تا ۱۳ ژماره‌ی چاپ کراوه. ئه‌و پیاوه‌زانایه، به‌ر له‌مردنی وه‌صیه‌تی کرد له‌دوای مه‌رگی ئه‌و، دارایه‌که‌ی ته‌رخان بکری بو‌ساز کردنی فی‌رانکوویه‌کی فه‌ره‌نگی به‌ناوی فی‌رانکووی (به‌درخان - کوردستان) که له‌وی دریژه به‌کاره‌کانی ئه‌وبدری.

له‌رۆژی چله‌ی مه‌رگی دا له‌زانکووی (سوربون) له‌پاریس کوژیک بو‌ریژ لینگرتنی ئه‌وزانا دلسۆزه‌کوردی پینک هاتبو، پیاوه‌پایه‌به‌رزه‌کانی زانکو و هه‌ندی له‌هاوال ده‌ره‌کانی رۆژنامه به‌ناو بانگه‌کانی فه‌رانسه‌وی له‌و کۆر‌ده‌دا به‌شداریان کرد بوو یادی خیریان له‌تیکۆشانه‌کانی ئه‌و زانا‌کوردی کردبو.

له‌دوایی دا سه‌روکی زانکووی سوربون وتی: داخی گرانم ئه‌و زانایه‌مان له‌کیس چوو هه‌چشیمان له‌ده‌س نایه، هه‌زاران درود و سلاوئه‌نیرین بو‌گیانی پاک‌ی وله‌خوا داوا‌ئه‌که‌ین بیاته به‌ر ره‌حمه‌تی خو‌ی. ئه‌م زانا مه‌زنه‌کوردی، نیژیکه‌ی ۸۳ سال عومری کروه و له ۱۳۹۹ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و به‌راستی سه‌رتا سه‌ری ته‌مه‌نی خو‌ی له

پیناوی راژہ و خزمہت کردن به فہرہ نگہ کورد و بہرز کردنہ وہی پلہ و پایہی تیگہ یشتنی نہ تہ وہی کورد، رابواردہ وہ.

دوکتور کامران بہ درخان ماوہ تیگ لہ زانکوئی دیمہ شقی سوری بہ دا زمان و فہرہ نگہ و میژوی نہ تہ وہی کوردی بہ زانایان ناساندوہ.

ثم مروّفہ ئازاو زاناو مہزنہ کہ زمانائیگی مہزن بووہ لہ سالہ کانی ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۴ مہ سیحی بہ ہاوکاری برای خوا لیخوشبوی خوئی: (جہ لادہت عالی بہ درخان) گوّقاری (ہاوار) وہ (رّوناہی) لہ دیمہ شقا لہ چاپ داوہ، رّوژنامہی (رّوژانوئی) ی، لہ بیروتا بہ (زمانی کوردی و فہرانسہوی)، بلاو کردو تہ وہ.

لہ نیوان سالہ کانی ۱۹۴۳ تا ۱۹۴۵ مہ سیحی رّوژنامہی (ستیر) یا تہ ستیرہی بلاو کردو تہ وہ، بہ شیکی بہ جہنگی نازی بہ کان پرہ وہ کردوہ و تہو جہنگہی تیدا شی کردو تہ وہ. کارہ فہرہ نگہی بہ کانی دوکتور کامران بہ درخان تہ مانہن:

- ۱ - نوسینی (ریزمانی کوردی) چاپی ۱۹۵۶ دیمہ شق.
- ۲ - تہ لف و بی ویتہ داربو تازہ خویندہ وارن چاپی ۱۹۳۸ دیمہ شق
- ۳ - ریژمانی کوردی بہ فہرانسہوی چاپی ۱۹۵۳ پاریس.
- ۴ - فیژکردنی زمانی دایکی (: کوردی) بو تازہ کاران چاپی ۱۹۶۸ دیمہ شق.
- ۵ - چلوّ کوردی فیژبین ۱۹۶۸ چاپی عام دیمہ شق
- ۶ - زمانی کوردی بہ کوردی و تورکی بہ ہاوکاری س، شان چاپی دیمہ شق سالی ۱۹۷۶ مہ سیحی.

- ۷ - قاموسی کوردی فہرانسہوی کہ زیاتر لہ ۹۵۰۰۰ واژہ بہ.
- ۸ - تہ رجہ مہی ہہ لہژاردہ یہ ک، لہ جوانترین ہو تراوہی ہونہ رانی جیہانی بہ زمانی کوردی ۱۹۷۱ دیمہ شق.

- ۹ - چارینہ کانی خہ یام بہ کوردی چاپی ۱۹۳۲ دیمہ شق
- ۱۰ - ئالای کوردستان پاریس ۱۹۷۶.
- ۱۱ - دیوانیک لہ ۱۹۳۲ مہ سیحی دالہ دیمہ شق چاپ کراوہ و بہر لہ مردنی ہہ مو

هوټراوه کانی خوئی کوکرده وه، به لام نه په رڙا، له چاپی بدا له دوای مردنی هاواله کانی به ناوی دواهمین وه سایه بو کوردستان له یه ک بهرگا بویان له چاپ داوه.
دوکتور کامران به درخان هندی چریکه و پهنی پیشینان و گورانی کوردی، هیناوه ته سهر زمانی فه رانسه وی و ئالمانی وه کوئه مانه:

۱ - پهن و مه ته لی کوردی و ته رجه مه ی ئه وانه به زبانی فه رانسه وی به هاوکاری (لوسی پول مارگریت) پاریس ۱۹۳۸ ز
وه رگیانی هوټراوه ی کوردی بو ئه لمانی به هاوکاری (فون و ندرلینج) برلین ۱۹۳۵ ز.

۳ - هوټراوه ی غنایی کوردی به فه رانسه وی پاریس ۱۹۷۳ ز تم شهرحه حاله ی دوکتور کامران به درخان، برای زاناو دلسوزم کاک سه یید محمه د - ی سه مه دی به دیاری ناردبوی تاله گوټاری گرشه ی کوردستان له چاپ بدری ژماره ی یه که می، گوټاری گرشه ی کوردستان له ۱/۳/۱۹۸۱ ز - به سهرنوسه ری و به رپرسی دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) له تاران له چاپ دراوه و تا ۹ ژماره ی لی بلاو کراوه ته وه. برؤانه کتیبی ژیناوه ری زانایانی کورد یاگه نجینه ی فه ره ننگ و زانست به قه له می (شه پوئل) چاپی ۱۳۶۴ تاران.

بەرێزدوکتور کامران بەدرخان نوێنەری عالی کوردستان.

عەبدو رەزاق بەدرخان ١٨٦٤-١٩١٨ز

عەبدو رەزاق بەدرخان کوری محەمەد نەجیب پاشایەو لە ١٨٦٤ز - لە ئەستە مەبۆل لە دایک بوو و دوای پێگە یشتن و خویندن، کوردایەتی کردن لە حاجی قادری کوێی فیربوو و زمانە کانی روژەهلاتی و ئورویایی باش لای زانایان فیربوو و گەرەکی بوو بوخویندن بچیتە پاریس، بەلام سولتان ئەولحەمید - ٢ - ئیجازە ی پێ نەداو و لە پاشان لە بالۆیترخانە ی عوسمانی لە پترسبورک بە ناوی سکرتیری ٣ و پاش ماوہ یەک لە بالۆیترخانە ی عوسمانی لە تاران بە سکرتیری ٢ دەس بە کاربوو. - تورکی عوسمانی بە دل لە بنە مالا ی بەدرخانیا ن دە ترساو هەمیشە لە بیانو گرتندا بو، جائەوہ بوو و یستیان عەبدو رەزاق بەدرخانە بخەنە گیر، بەلام ئەو روی کردە روسیە و لە ویوہ بوئینگلیس کە سەرەنجام بە زوری تورک بو محەمەد نەجیب پاشا، عەبدو رەزاق گەر اوہ، ئەستە مەبۆل و لە بن چاوہ دیریدا، کرایە یارمەتی دەری سەرۆکی تەشریفات ی کارو باری بالۆیترخانە کان، لە کوێشکی خەلیفە لە ئەستە مەبۆل. لە ٢٢/٣/١٩٠٦ز - بوو، هوتا عەبدو رەزاق بەدرخانە و عەلی شامیل بەدرخان سەرۆکی ناوچە ی ئوسکو دار، لە گەل هەندی کوردی ناو بە دە رەوہ ی دیکە، بە تۆمەتی کوژرانی رەزوان پاشا، لە ژیر چاوہ دیریدا، بوشاری تەرا بلوسی لیبیا، شار بە دەر کران. بەدرخانیا ن بیانوی ئەوہ ویشیا ن لە سەر بوکە ریک خراوی (ئیرشاد) یا ن سازدا بوو سەر کردایەتی را پە رینی بدلیس، یا ن کردبو. لە سەر کردە ناودارە کانیان: (حەسەن فەوزی بەدرخان، حوسین کەنعان بەدرخان و سلیمان بەدرخان بون و حەسەن و حوسین بەدرخان لە نیوہ راستی ١٩١٣ز - دا، بنکە یە کیا ن بو را پە رین بەدژی عوسمانی لە بو تان و ترا بو ژان سازدا بوو لە گەل شیخ مەحمود مەلیکی کوردستان پیو نديان گرت و قەرار بو، پشتیوانی روسیە بولای خو یا ن را بکیشن و ئەو سارا پە رن و بز او، دەس پێی بکەن، کە بە داغەوہ جیا یی و دو بەرە کی کەو تە نیوان بەدرخانیا ن و حوسین کەنعان بەدرخان و یوسف بەدرخان بەدژی چالاکی یە کانی عەبدو رەزاق بەدرخان لە روسیا،

رەقراوەستان. بەدرخانیاں کەدیتیان ئالمان لەنیۆ دەولەتی عوسمانیدا تەشەنەیی کردووە، خوڤیاں لە روسە کان نێزیک کردووە و لایان وابوو روس، بو ئازادی، کورد، یارمەتیاں، دەداو دەولەتیکی کوردی سازدەدەن.

عەبدو رەزاق بەدرخان کە لە گەل (چاریکوف) بالوێزی روس لە ئەستەمبول، ئاشنایی پەیدا کردبو، لە تەرابلوس، گەرایەو، بو ئەستەمبول و لە ۸ کانونی ۲ سالی ۱۹۱۰ز - خوڤی گەیا نە بدلیس و هەندی کە سایەتی روس پیشوازیان لی کردو عەبدو رەزاق بەدرخان لە سالانی ۱۹۱۰ تا ۱۹۱۳ز - شیرانەو بویرانەو توندو تولانە بو دامە زرانندی کوردستانی سەر بە خو له ژیر چاوە دیری روسیە، مرویانە تیکو شاو، بو وینە، لە شاری وان کە چاوی بە (ئولفیریف) بالوێزی روس کەوت، فرە بە ئاشکرا، ئەو دی پێی راگەیا نە، بە لام روسیە رازی نە بو کە دە و لە تی کوردی سەر بە خو، دابمە زری ندری. (برواننە حامید مەحمود عیسا، قەزیەیی کورد، لە تورکیا، چاپی ۲۰۰۲ز - قاهیرە، بە نەقل لە و تاری سەلاح هروری پەرەیی ۳۰۷ تا ۳۱۴ کتیبی کونگرەیی یاداوهری سەد سالەیی بارزانی نەمر، بەشی یە کەم چاپی ۱۴/۳/۲۰۰۴ز - هەولێر).

عەبدو رەزاق بەدرخان لە و ماوهدا لە نیوان شارەکانی (بدلیس، ماکو، خو، قوتور، وان، ورمی و تەوریز) لە هاتوچو دابوو و چاوی بە شیخ عەبدو سەلام، بارزانی (۱۸۸۴-۱۹۱۴ز) و سمکوی مەزن (۱۸۹۵-۱۹۳۰ز) و سەبید تاها کوری شیخ محەمد، صدیق بن مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلای نەهری شاهی شەمزین، کە و توو و تەگبیر و مەشوهرەتی لە گە لیاندا کردو، بو سازدانی دە و لە تی ئازاد و سەر بە خو کورد و کوردستان. عەبدو رەزاق دە لی: (چیرکوف) ی روسی لە بابەت شیخ عەبدو سەلام بارزانی لە منی پرسی لەو لە مەدا و تەم: شیخ عەبدو سەلام کە سایە تیکی مەزنە و جیی خو یە تی پشتگیری بکری (برواننە: Cankurd: jederedere شیخ عەبدو سەلام بارزانی لەرا پەرینی بدلیس دا لە ۱۹۱۳ز - بەشدار بوو و عەبدو رەزاق و سمکوی مەزن و یستویانە پشتیوانی روسیە، بو خوڤیاں وەر بگرن (جەلیلی، چەن لا پەرە لە بزای عەبدو رەزاق بەدرخان، بەرگی ۴) عەبدو رەزاق دە یویست بە یارمەتی سەبیدها و سمکوی مەزن سپای تورک

لەو ناوچە سنوریە، دەسکردانە ی ئێران و تورکیا، دەربکا و خویشی بۆرزگار کردنی بوتان بکوژی، بەلام روسیە کە دەیزانی ئێران و عوسمانی و دەولەتی ئەلمان، دامە زرانندی دەو لەتی کوردستانی پێی خوش نیە، یارمەتی کوردی نەداو خویشی، لە دەولەتی سەر بە خوێ کورد خویشی، نە دەهات. هەرچەند عەبدو رەزاق بەدرخان لە چاوپێکەوتن لە گەل (سازانووف) وەزیری دەروەهی روس لە ١٩١٣ز - لە پەترسبۆرگ و هەر ووالە دیتنی (فورونتسوف داشکوفی) جیگری کونسولی تەزار لە قەفقاسیا، لە تیلیس و لە دیتنی (کلیمی) سەرۆکی بەشی رۆژە لەتی نافین، فرە بە تیروانی و بە ئاشکرا داوای لیکردن کە پشتگیری لە دامە زرانندی دەولەتی کوردی، بکەن و تە ناهت رایشی گەیان، ئە گەر روسیە بە دەنگیەو، نەیی، لەوانە یە، رۆبکاتە، ئەلمان. عەبدو رەزاق فرەزیرە کانه و ژیرانه پیوەندی لە گەل سەرانی کورد و (پتروس) سەرۆکی ئاسوریە کان و پارتی ئازادیخوازی تورکیش، سازدابوو خوێ قەوی و پڕهیزکردبو و سمکۆی مەزنیس میرانە پشتگیری عەبدو رەزاق بەدرخان - ی، بەدژی عوسمانی دە کرد. تورکی عوسمانی فرە تیکۆشا بە رەشە کوژی عەبدو رەزاق لە نیۆ بەرن و تە ناهت رۆژنامه کانیاکان هاندابوو کە دەیان نوسی عەبدو رەزاق بەدرخان لە ئیسلام وەرگە راوه و دەیهوێ لە ژیرچاوه دیری روسی دەولەتی کوردستان سازیدا تالە نیۆ موسولمانانی کورد، بە دنیوی بکەن و دەیان وت عەبدو رەزاق و شەمزیی و ئەو دەرسیمیانە ی یارمەتی عەبدو رەزاق بەدرخان دەدەن لە ئیسلام وەرگە راون.

گۆفاری کوردستان

عەبدو رەزاق بەدرخان، بو بەرز کردنەو هی ئاستی روناک بیری لە کوردستاندا، کۆمە لە یەکی روناک بیری کوردی و لە چاپ دانی کۆفاریکی کوردی بو بلاو کردنەو هی بیرو باوهری کوردایەتی کردن دامەزرانندو لە سالی ١٩١٢ز - لە شاری خوگۆفاریکی مانگانە ی بە ناوی کوردستان لە چایدا و بلاوی کردەو هی نوسینی ئەو گۆفاره تا هەلگیرسانی شەری دوهمی نیوگەلانی لە سالی ١٩١٤ز - بەردەوام بوو سمکۆی مەزن و (چیرکوف) کونسولی روس لە شاری خو، پشتیوانیان لە عەبدو رەزاق دە کرد. هەر ووا

عبدو رهزاق بهدرخان (کۆمهله‌ی فیربونی (: جیهاندانی) له شاری خو، له ۱۹۱۳ز - دامه زراندو زوربه‌ی ده‌وله‌مه ندو سه‌رانی کورد، چونه نیو کۆمه‌له، بو‌ینه کهسانی وه کو سه‌ییدهای نه‌هری، سه‌عید به‌گ، موسا به‌گی سه‌روکی خیللی کورجیکان و شوکرا غای گرافی و زور که‌سیش یارمه‌تی مالیان به‌کۆمه‌له‌ کردوه و کهسانی وه ک شیخ عببدو سه‌لام بارزانی و مورته‌زاقولی خان، سه‌رداری ماکو، پشتیوانیان له (کۆمه‌له‌ی جیهاندانی) کردوه و کۆمه‌له‌ گوروتنی فره‌ی په‌یدا کردبو. عببدو رهزاق بهدرخان هه‌روا له سالی ۱۹۱۳ز - داوای له روسیه کرد، تا (ئوربیلی) بنیرته کوردستان، تاریرمان و واژه‌نامه یه‌کی کوردی، دابنی و ویره و وه‌یژه‌وانی روس بکاته کوردی، کۆمه‌له‌ له‌سه‌ره تایی ۱۹۱۳ز - له شاری خو‌فیرگه یه‌کی، سازدا، که به‌ره‌سمی و ئاهه‌نگیکی گه‌وره له ۲۳ ته‌شرینی یه‌که‌م به‌ئاماده بونی که سایه‌تی گه‌لی له کوردو روسه‌کان، زه‌نگی چونه سه‌ر که‌لاسی ده‌رس، لیدرا. هه‌لسورینه‌ری فیرگه‌و عببدو رهزاق بهدرخان و سمکۆی مه‌زن به‌و بو‌نه‌وه قسه‌یان کرد، عببدو رهزاق له‌باره‌ی پیدایه‌یسته‌کانی ئه‌و فیرگه، قسه‌ی کرد، به‌لام سمکۆی مه‌زن سپاسی له‌ده‌وله‌تی روسی کرد. که بو‌سازدانی ئه‌و فیرگه، پشتیوانی له نه‌ته‌وه‌ی کورد، کردوه و سمکۆی مه‌زن، راسپیردراوه تازه‌کات و یارمه‌تی بو‌به‌رنامه‌کانی ئه‌و فیرگه، کوردیه، کوبکاته‌وه. ژماره‌ی خوینده‌وانان له‌وکاته‌دا (۲۹) منال و میرمنال‌بون و به‌زمانی شیرینی کوردی ده‌رسیان خویندوه، که به‌ئه‌لف و بیی کوردی له‌سه‌ر بنه‌ره‌تی ئه‌لف و بیی روسی، دانرابوو. دارتاشی خه‌یاتی و درومان، ئاسنگه‌ری، بیرکاری، وه... ده‌خویندرا دیاره‌که‌ره‌سته‌ی پیدایه‌یسته‌ی بو‌فیر کردن سازدرا بو. میژوو، جو‌غرافیا و زمان و ئه‌ده‌بی کوردی فیری خوینده‌اران، ده‌کراو ده‌رسی فیرکردنی زمانی روسیه، ده‌وترا. له‌حه‌وشه‌ی فیرگه، که دا، نه‌خوشخانه و ده‌رمانخانه یه‌کیش سازدرا بو، که مرو‌فیکی روسی کوردی زان، سه‌رپه‌ره‌ستی ده‌کردن و (چیرکوف) داوای له‌روسیه کردبو تاله‌ناوچه‌کوردنشینه‌کانی دیکه، فیرگه بو‌خویندن دابنری و موعه‌لیم و فیرکار فیربکری تا باش بتوانن ده‌رس بیژن و بو‌ئه‌وه‌یش لاوانی کوردی بچنه‌یه‌ریفان. حوکومه‌تی ئیران و عوسمانی به‌جوته، ده‌سیان کرد، به‌چاورا داخستن و ده‌یان‌وت:

عەبدو رەزاق و سمکو، دەیانەوی کورد، بکەنە مەسیحی و لە ئیسلام وەریان گیرن و لەم لایشەووە بو فریودانی کورد، بەدرو، عوسمانی رای دە گە یاند پارە و دراویکی فرە ی تەرخان کردووە کە دە یەوی فیڕگە و فیڕانکووی کوردی لە ناوچە ی وان و... سازدەدا. (کولرشتین) کونسولی ئەلمان لە شاری موسل، رای گە یاند، کە ئەلمان لە دامەزراندنی فیڕگە ی کوردی لە ناوچە کوردنشینە کانی عوسمانی پشتیوانی دە کا. نە ک لە وانە ی کە بە پشتیوانی روس دامەزراون و بە لژیکیش هەروا دوژمنی دە کرد لە دا مەرزاندنی فیڕگە ی کوردی و لە ریگای کونسولگەری یە کانیەووە، بە کوردانیان، رادە گە یاند، زە کات و یارمەتی بە و فیڕگەنە، نە دەن کە روس دایناوە. فرە زودەر کەوت کە عوسمانی و ئەلمان لە سازدانی فیڕگە و فیڕانکو، بونە تەووە ی کورد، درویان کردووە و نایانەووی خزمەتی و ابە کورد، بکەن، بە داخەووە، نا کوکی لە نیوان عەبدو رەزاق بەدرخان و سمکو ی مەزن، سەری هەلدا، سمکو ی مەزن، لای وابو، ئەو پۆل و دراوہ کوکراوہ، دە بی. بو پەرەدان بە فیڕگە و خویندەواری خەرج بکری و عەبدو رەزاقیش دە یویست لە کزی و کە نە فتی عوسمانی کە لک وە ر بگری و پۆل و دراوہ کوکراوہ کان بو سازدانی هیزی شەروانی چە کداری کورد، خەرج بکاو بە گز عوسمانیدا بچی و دە و لە تی کوردی سازبدا، دیارە بارو دوخی شەری یە کە می ناو گە لانیش نە خشی لە و نا کوکیە ی کوردا، هە بووە. دوای ئالوز بونی نیوان ئەو دورابەرە، عەبدو رەزاق چوووە پە تروسبورگ و داوای پشتیوانی کردن لە روسیە کرد، تا بتوانی کارە سیاسە کانی بە ئەنجام بگە یینی، بە لام روسیە پشتیگری نە کردو عەبدو رەزاق تا سەرە تای جەنگی یە کە می نیوگە لانی لە پە تروسبورگ، ماو لەوی چاوی بە روژ هە لاتناسانی وە کو (ن، ی، مار) و (ئوربیلی) کە وت و لە بابەت خویندن بە کوردی و پیو نندی نیوان کوردو روسیە، قسە ی لە گە لدا کردن و ئەووە بوو روسیە لە پە تروسبورگ خویندگە ی بو پەرەدان بە زمان و ئە دە بی کوردی، دامەرزاندو ئوبیلی بوو ماموستای و لە پاشان هەر لە و شارە بە شی خویندن بە زمان و ئە دە بی کوردی، کرایەووە. بە داخستنی فیڕگە ی کوردی لە شاری خو، عەبدو رەزاق بەدرخان لە ۲۵ شوباتی ۱۹۱۵ ز - ۲ پێشینیازی دابە روسیە - ۱ - سازدانی ئەلف و بیی کوردی لە سەر بنەمای،

زمانی روس، که دیاره پیتی روسی یارمه تی به خوینده واران کورد، ده داتا ئاسان به زمانی روسی و فرههنگی روسیه، ناسیاوین - دوهم پیشنیاژی شی ئه وه بو تا (ئوربیللی) بنیرنه کوردستان، تائه لف و بی کوردی و واژه نامه یه کی کوردی، دابنی و زمان و ئه ده بی روس بکریته کوردی و ئه و ٢ پیشنیازه له بتلیس، نوسی و دای به کار به ده سانی روس.

دیاره، ده بی بزاین: کومه له ی (جیهاندانی) و فیگرگه، کوردی یه که ی، شاری خو، یه کی له و ده س که و ته میژووانه بووه، که به بیروهرزی عهبدو رەزاق بەدرخان و به هاوکاری سمکوی مهزن، دامه زراوه و نه خشی گرینگی له بیدار کردنه وه ی کورد، بوگوردایه تی کردن، هه بووه، هه چنده، ته مه ن کورت بون. نه قل له و تاری سه لاح هروری به کورتی سه ر چاوه ی به رو (شه پۆل). دوکتور که مال مه زه ره، ده لی له مه هاباد له ١٩١٤ ز - گو فاریک به ناوی کوردستان له لایه ن میسیونیره ئه لمانیه کان له چاپ دراوه، جاکه وای ٢ گو فارقار، به ناوی کوردستان ١ به هو ی عهبدو رەزاق بەدرخان و هاوکاری سمکوی مهزن و چیرکوف له خو له چاپ دراوه و دوهم ٢) گو فاری کوردستان که له مه هاباد به هو ی میسیونیره ئه لمانی یه کان له چاپ دراوه و هه روا روژنامه ی کورد که له ١٣٤٠ مانگی له ورمی به خه رجی سمکو و به یارمه تی عه للامه، ماموستامه لا محمه د قزلجی چاپ کراوه. بروانه گو فاری گره ی کوردستان به زمانی کوردی که یه که م ژماره ی له ١٩٨١/٣/١ ز - له تاران، به سه رنوسه ری و به ر پرسی (شه پۆل) له تاران تا ٩ ژماره ی لی چاپ کراوه.

به درخانیا ن، به درخان پاشا که له ١٢٢٧ له ته مه نی ١٨ سالی دا بوته پاشای جزیر و بوتان و له ١٢٣٢ دا که هیژی فره ی سه ند، ده سی کرد به کیه تی کردنی نه ته وه ی کورد و کوردایه تی، ده کرد، که به جوانی باسمان کردوه.

- میر عیزه دین شیر، برازای به درخان پاشا که سپاسالاری جهنگی به درخان، پاشا بو و فریوی تورکی عوسمانی خواردو خه یانه تی به مامی کردو بووه هو ی تیشکانی به درخان پاشا و دوایی راپه ری و بووه حاکی بوتان و بو ماوه یه ک سه ره خوژیا، تاله سالی ١٢٧١ مانگی عوسمانی شه ری پیی فروشت و به قول به ست زیندانی کراوله پاشان

عہ فوی بودہ رچوو بہ ناوی میری میران کرایہ حاکمی ناوچہی (یانہ) لہ ولاتی ٹالبانی و لہ سالی ۱۲۲۸۴ لہ وی مرد. لہ ۱۲۹۴ مانگیدا، لہ نیوان روس و عوسمانیدا بوبہ شہر، دہ ولہ تی عوسمانی، تکای لہ عوسمان پاشا و کہنعان پاشا، کورانی بہدرخان پاشا کرد، تا لہ شہر بہ دژی روس یارمہ تی عوسمانی بدن و ٹہوانیش ٹہوہ یان بہ دہرفہ تی باش زانی و دوی راو تہ گبیر لہ گہل ژماری لہ ٹہفسہران و سہرانی کورد، بہ کیان گرت و لہ سالی ۱۲۹۷ بودامہ رزاندنی حوکومہ تی نازاد و سہر بہ خوئی کوردستان خوین گہ یاندہوہ جزیرہ و کوردستانی سہر بہ خوین، راگہ یاندو تا جولہ میرگ، ٹامید، زاخو، ماردین و نہسین - یان ہینایہ، بن فہرمانی خوین و چہن جارہیرشی تورکی عوسمانیان، بہر پہرچ دایہوہ و عوسمان پاشا تاجی پشایی لہ سہرناو لہ بان میمبہری مزگہ و تانہوہ خوبہی بہ ناو دہ خویندرا، تیشکانی یہ پتا پتہ تیای عوسمانی و پہرہ گرتنی دہسہ لآت و ہیر عوسمان پشای بہدرخانی، پشوی لہ سولتان ٹہولحہ مید (- ۱۲۹۳ و خہل ۱۳۲۷ مانگی) ساند بوو لہوانہ بو، دیق بکا، بہ ناچار سہری بو کوردان چہ ماندہوہ و دہستوری دازیندانیانی بہدرخانی و دوست و ٹاشنایان، نازاد بکرین و درگای ٹاشتی و سازانی کردہوہ ولہ ریگای نامہ نوسین و ہہروالہ ریگای ٹہو بہدرخانیانہی کہ لہ ٹہستہ مبول دہ ژیان، عوسمان پشایان والیکرد تابچیٹہ ٹہستہ مبول ہہر چہند عوسمان پشای بہدرخانیان دلی ری نہدہ دا، بچیٹہ ٹہوی و لای وا بوو فرو فیلی لیدہ کھن تاییخہ نہ داو، بہ لام سہرہ نجام لہ گہل کہنعان پشای برای چونہ ٹہستہ مبول و دوی ماوہ یہ ک و تووویژ، ہہردو کیان بہ قول بہستی خرانہ زیندان و لہ پاشان نازادکران و لہ ٹہستہ مبول دہس بہ سہر و لہ بن چاوہ دیریدا بون. حوسین پاشا بہدرخانی برای عوسمان پاشا و کوری بہدرخان پاشا فرہ خزمہ تی بہ برای خوئی لہ حوکومہ ت داریدا ٹہنجام دا.

مستہفا پاشا بہدرخانی یہ کی دیکہ لہ کورانی بہدرخان پاشا، بہ پلہی میرمیران و بیگلہر بہ گی لہ ناوچہ جیاجیاکانی عوسمانی کاری کردوہ، تا لہ ۱۳۱۵ مانگی و ہفاتی کردوہ و بہزمانی فارسی، کوردی، عہری و تورکی قسہی کردوہ و پیاوی چاک و زانو دیندار بووہ. - نہجیب محمہد پاشا بہدرخانی یہ کی تر لہ کورانی بہدرخان پاشا کہ لہ

سالی ۱۳۰۲ پلهی میری میرانی پیدراوه و فرە خزمەتی کردووە، تا لە ۱۳۱۵ لە تەرابولس، وەفاتی کردووە. عەبدو رەزاق بەدرخان کوری محەمەد نەجیب خان کە لە ۱۳۳۴ بە دەس تورکان شەهید کراوە و لەم کتێبه‌دا بە جوانی باسمان کردووە. - میقداد بە گە بەدرخانی کورۆ میدحەت بە گە و نەوێ بەدرخان پاشاکە مرویی زانا و دلسوژی کوردو کوردستان بوو روژنامە ی کوردستانی بلاو کردووە و لەبانی بەدرخان پاشا ناسراوە. - ئەمین عالی بەدرخان کە لە سالی ۱۳۰۶ لە گەل میدحەت بە گە برای هیژی فرەیان لە کوردانی ئازا و بویرو سەرانی کورد، لە دەوری خویان کو کردووە تا بو دابین کردنی مافی ره‌وای، نەتەوێ کورد، بەرە نگاری حوکومەتی زالمی عوسمانی ببنەو، کە بە داخەو، بەرلەوێ خویان ئامادە بکەن، تورکی عوسمانی هیژی کردە سەرانی و سپای کوردیان تیشکاند و ئەمین عالی و میدحەت بە گە بەدرخانیاں قول بەست کرد، ئەمین عالی بە کەمین حیزبی سیاسی کوردی لە سالی ۱۳۲۸ مانگی لە ئەستەمبول دا مەزاند بوو کە سانی وە کو فەریق شەریف پاشا، زولکیفل پاشا، شیخ عەبدو لقادر بن شیخ عوبە یدبلای نە هری شاهی شەمزینی لە و حیزبە دابون. - ئەمیر سوریا بە گە بەدرخانی کورۆ ئەمین عالی کە مرویی زانا و دوربین و کارزان بوو، دوای راگە یاندنی مەشروته لە تورکیه، لە شاری ئەستەمبول خەریکی چاپ و بلاو کردنەوێ روژنامە بە زمانی کوردی بوو.

- میرجە لادەت بەدرخانی کوری ئەمین عالی بەدرخان لە ۲۶ نیسانی ۱۸۹۷ز و ۱۳۱۰ مانگی لە ئەستەمبول لە دایک بوو و تاوێ رگرتنی لیسانسی حقوق و ماف دەرسی خویندووە، کە دوای دەس بە کاربونی مستەفاگەمال لە تورکیه، بەرە و میسر خوێ دەرباز کردووە و کامران بەدرخان چۆتە ئەلمان و دوای ماوێه ک جەلادەت بەدرخانی برایشی چۆتە لای ئەو. لەو سەردەمانەدا، راپەرینی شیخ سەعید پیران لە کوردستان پەرە ی سەندووە و ئەو جوتە برابە لە ئوروپاوە، خوێ دە گە ییننەوێ کوردستان و دەس دە کەن بەسپاخەر کردنەوێ کوردو دوای تیشکانی ئەو راپەرینە، ئەو دوو برابە ناچار خویان شارده وەو جەلادەت لە ۳۰ ئوتی ۱۹۳۰ز خوێ گە یاندە سوربە و تااخەر تەمەن لەوێ

بەهەژاری دەژیا و روژنامەی روناھی و یتەدارو «هاوار»ی بەزمانی کوردی بلاو دەکردهوه، جهلادەت بەدرخان زمانی کوردی، عەرەبی، تورکی، ئەلمانی، فەرانسەوی، ئینگلیسی و روسی باش دەزانی و لەبارەی کورد و کوردستان بە زمانانە، شتی نوسیوه و بلاوی کردووتهوه و لە سالی کانی ۱۹۳۴ و ۱۹۳۶ز. لە دیمەشق لە هونە رستانی سەنعتی، بەزمانی فەرانسەوی تەدریسی کردوه و ماموستا بووه و لە سالی ۱۹۳۹ز. لە کۆمپانی ریچ کاری کردوه، سەرەنجام لە ۱۵ تەموزی سالی ۱۹۵۱ز. و ۱۳۷۱ مانگی دوای ۲۱ سال خزمەت کردن و ژیان لە سوریه، وهفاتی کردوه. - باسی دوکتور کامران بەدرخانیش بەجیا هەر لەم کتیبەدا کراوه (سەرچاوه ئەماراتی کورد، ئەمین زەکی، میژو، دوکتور که مال مەزھەر و...).

EBDURRIZAQ BEDIRXAN

تازیانی بوختی

حاکمانی تازیان که له هوژی بوختی کوردن ئەم خانە دانی تازیانە پیته ختیان له شاری جەزیرە ی عومەر-ی کوری عەبدو لەعزیز کوردی بەردە قیتی (بەر قەعید) بوو. شاری جەزیرە له که ناری ئاوی دەجلە، سازدراو و ناوچە گەلی فرە ی هەیه، وە کو ناوچە ی «گورگیل، فنیک، تەنزه، بادان، تورو ئەروخ» فەرمانرە وایانی جزییرە دە چنەو و سەر هالیدی (خالیدی) و دین و ئابینی یە کتا پەرستیشیان هەبوو و خاکی بوټان، جزییرە و بوټان هەر له ناوی هوژی گەورە ی که و ناری بوختی، بوختی گیراوه. دیارە ئیستا خەلکی ئەو ناو و موسولمانن و زاتی وە کو عارفی رەببانی مەلانی هەمەد جزییر-ی بان له نیو خویاندا، پیگە یاندو وە که جیی فەخر و شانازی یە، بو نە تەو و کورد. یە که مین حاکمی موسولمانی جزییرە سلیمانی بوختی بن خالید-ە که بە بنیاتنەری حوکومەتی بوختی عەزیزان (تازیان) دادە نری ئەم میرە کورده له نیو ی ۲ سە دە ی ۷ دە ژیا و ۳ کورری بە ناوی حاجی بەدر. میر عەبدو لەعزیز و میر ئە بدال، هەبوو و میر عەبدو لەعزیز له جیی باوکی بوو تە حاکمی جزییرە، میر حاجی بەدر له ناوچە ی گورگیل و میر ئە بدالیش له فنیک حوکومە تیان گرتو تە دەس. میر عەبدو لەعزیز بن سلیمان بوختی تا سالی ۶۸۰ مانگی له سەر حوکم بوو و فرە میرانە و مرویانە له گەل خەلک هەلده ستاودا دە نیشت. ئەم میرە - ۲ کورری بە ناوی سە یفە دین و مەجدە دین هەبوو. که سە یفە دین له جزییرە له جیی باوکی دانیشت، بە لام فرە زو، مەرگ یە خە ی گرت و مەجدە دین-ی برای بوو جیی نشین، مەجدە دین بوختی عەزیزان، پیاوانە دەسی کرد بە ئاوه دانی و دابین کردنی ژیا نی پرله خیر و خوشی بوخەلکی و لە و پەری شکو و مرو فانیدا خزمەتی کرد و سەرەنجام له ۷۲۰ مانگی وە فاتی کرد و میر عیسای کوری بوو حاکم له جزییرە و فرە، بو ئاوه دانی و دابین کردنی ژیا نی پروتەژی له خیر و بەرە کەت بو خەلکی کوشاو له نیو خەلکدا فرە بەرپر و خوشە ویست بوو سەرەنجام له ۷۴۰ مانگی وە فاتی کرد و میر بە درە دین-ی کوری له جزییرە بوو جی نشینی باوکی و شەرە فنا مە دە لی: فرە خو و ئاکار

چاک بووہ و دواى ماوہ يہ ک حوکومت کردن، له سالی ۷۵۵ مانگی وه فاتی کردوه. کوره که ی به ناوی ته میر ته بدال عهزیزان له جزیره له جیبی باوکی بووہ ته، حاکم، ته میش مروفتی چاک بووہ و له سالی ۷۸۰ مانگی وه فاتی کردو ته میر عینزین عهزیزان - ی کوری له جزیر بووہ حاکم و ته میش له حاکمانی گه وره ی جزیره بووہ، جاکاتی ته یموره شه له، به غای گرت، له و پوه هیرشی برده سهر ته کریت و ویرانی کردو هیرشی کرده سهر ناوچه ی ماردین، ته میر عینزه دین عهزیزان خوئی له گهل به کخست، به لام سهره انجام ته یموره شه له، هیرشی برده سهر جزیر و تالانی کردو ناچار له نیوهوژی ته روخی، خوئی شارده وه، تاله سالی ۸۳۰ مانگی له گوشه گیریدا، وه فاتی کرد، جادواى ته و کوره ته و کوره که ی ته میر ته بدالی دوهم - ی عهزیزان، خهلکی جزیره ته میان له جیبی باوکی کرده، حاکم، به لام فرزو له تافی گهنجی دامرد، ته وسا ته میر ئیبراهیم کوری تری ته میر عینزه دین عهزیزان کرایه حاکمی جزیره، که ته میش فرزو مردو ۳ کوری به ناوی میر شه ره ف، میر به درو کاک محمه د، هه بووه، ته میر شه ره فی کوری له سالی ۸۵۰ مانگی، کرایه حاکمی جزیره و دواى ده سال حوکومت کردن وه فاتی کردو ته میر به دری برای بووہ حاکم و ته میش له سالی ۸۷۵ مانگی وه فاتی کردوه و ۳ کوری به ناوی میر شه ره ف، میر محمه د و شاعلی به گ، هه بووه، جادواى مردنی ته میر به در - ی عهزیزان، براهی دیکه ی به ناوی ته میر کاک محمه د عهزیزان، کرایه حاکمی جزیره، که له زه مانی ته مدا حسه ن ثاق قویونلو که له ۸۸۲ مانگی دا مردوه، هیرشی کردو ته، سهر ته و ناوچه و خاکی بن دهس کاک محمه د - ی داگیر و ویران کردوه و خهلکی زوری کوشتووه و کاک محمه د و برازاکانی (میر محمه د و شاعلی به گ) به دیلی گیراون و بوماوه يه ک چه له بی ناوی له لایه ن حسه ن ثاق قویونلو، کراوه ته، حاکمی جزیره. ته میر شه ره فی دوهم کوری میر به دری عهزیزان که خوئی شارده بووه له سالی ۹۲۰ مانگی که حاکمانی ثاق قویونلو، دوايان براوتیا چون، میر شه ره فی دوهم خوئی گه یانده وه جزیره و هه مو سهرانی هوژو ته میرانی بوختی کو کرده وه و قسه ی بوکردن و خهلکه که ی دلخوش کرد و دواى سالیانی دهر به دری سهره انجام کراوه حاکمی جزیره و سهر و

سامانی فرہ باشی بہ جزیرہ داوڑیانی باش و پرلہ خیر و بہرہ کہ تی بو خہ لکی دابین کردو کاک محمہد و برازا کانیشی لہ کوٹ و بہندی تورکہ رہشہ (ثاق قویونلو) رزکاریان ببو، گہرانہ وہ لای میرشہرہ فی دوہم لہ جزیرہ۔ شائیسماعیل سہ فہوی کہ لہ (۹۰۷) لہ بان تہخت دانیشٹ و لہ (۹۳۰ مرد) لہ کاتی دہسہ لاتا، چہ ندین جار ہیترشی کردو تہ سہر جزیرہ، بہ لآم بہ دہسی پریزی میرشہرہ فی دوہم، تیشکاوہ و میرشہرہ ف تا مردنی لہ سالی ۹۲۵ مانگی فرہ میرانہ و شیرانہ، ژیاوہ و خزمہ تی بہ خہ لک کردوہ و ۴ کوری بہ ناوی (: بہ در بہ گ، ناسر بہ گ، کاک محمہد یا میر محمہد) ہہ بوہ۔ دوای وہ فاتی میرشہرہ ف، خہ لکی جزیرہ و ہہروا ہوزو تایفہی بوتانی، شاعہ لی بہ گ، برای میرشہرہ ف، یان، کردہ حاکم و سہرداری خویمان لہ جزیرہ و ناوچہی (فنیک) یشیان، دادہس میر محمہد۔ ی برای شاعہ لی بہ گ، دوای ماوہ یہ ک لہ گہل ژماری لہ سہرانی کوردی ناوچہ کانی تر، چونہ لای شائیسماعیل، سہ فہوی، کہ چی ہہرگہ یشتنہ ٹہوی قزلباشان ہہ مویانی بہ قول بہست زیندانی کرد۔ بہ لآم بہریشوہ دان نازاد کران و گہرانہ وہ نیشتمانی کوردہ واری و سہر مال و حالی خویمان، شاعہ لی بہ گ پاش ماوہ یہ ک لہ گہل میرشہرہ فخانہ بدلیسی، چونہ لای سولتان سہلیم (۹۱۹-۹۲۶ مانگی) و فرہ ریژ و حورمہ تیان لی ترا و ٹیتر بہ دنیایی گہرانہ وہ و دہسیان کرد بہ خزمہت کردن بہ خہ لک و حوکومہ تہ کہی تا سالی ۹۵۰ مانگی بہ رده وام بوو، جادوای شاعہ لی بہ گ بہ در بہ گی کوری کہ بہ بہدری ۳ ناو دارہ کرایہ حاکمی جزیر و فرہ ٹاوہدانی و خیر و بہرہ کہ تی بو خہ لک دابین کرد و خزمہ تیشی بہ سولتان سلیمانی عوسمانی (۹۲۶-۴۷۴ مانگی) کرد و لہ زور بہی سہ فہرہ کان لہ گہل ٹہو سولتانہ دا بووہ و فرہ زیردار بووہ۔ بہ در بہ گ فرہ ریژی بو زانایانی دینی و ٹہہلی قہ لہم داناوہ و ژیانی ٹہوانی فرہ جوان دابین کردوہ و لہ سہر دہمی ٹہوا، زانایانی وہ کو (: مہولانا محمہد بہر قہ لعی، مہولانا ٹہبوبہ کر، مہولانا حہسہن سورچی، مہولانا سہبید عہ لی و مہولانا زہینہ دین بہ بی) ہہ بون کہ ہہ مویان ٹہستیرہ یی پرنور بون لہ عیلم و فہلسفہ و حکمہت و زانینہ کانی ٹیسلامی و ٹہلیفات پرنرخیشیان ہہ یہ۔ بہ در بہ گ۔ ی سیوہمی عہزیزان لہ ۹۷۰ مانگی وہ فاتی کردوہ۔

جادوای مردنی بہدر بہگ کورہ کہی بہ ناوی میرمحہمد عہزیزان کراوہ تہ، حاکی جزیرہ کہ بہ داخوہ بہ راوہ ژوی باوکی فرہ تہ ماعکار و پول و دراو، خوشہ و بست بووہ و خوئی لہ پول و مال و دراو مرکردو دوا۷ سال حوکومت لہ شہری قزباشان کوژراو سولتان محہمدی کوری لہ جیی تہ و کرایہ حاکی جزیرہ، تہم کورہ میر مندال بووہ، لہ وہ، دہچی ناوی تری بویی، بہ لام خہ لکی بہ ناوی باو کہ، کوژراوہ کہی بانگیان کردیی۔ دایکی تہم کورہ کچی مہلیک محہمد بن مہلیک خہ لیل حہسن کیف و ئافرہ تی لہ کارزان و پرعہ قل و ژیر و پرمشور و بہراو تہ گبیر بووہ کہ فرہ بو بارہینان و پەر وہ ردہ کردنی کوران و کچانی خوئی کوشاوہ و کچہ کانی خوئی لہ تہ میر ناسر و میر شہرہ ف، کورانی خان تہ ودال، مارہ کردوہ و ئیدارہ ی جزیرہ ی بہ ویتہ ی کاتی داوہ تہ دہس تہ وان و لہ ہل و مہر جیکدا، کورہ کہی لہ گہل خویدا ہلگر تووہ و چونہ تہ تہستہ مبول، لای سولتان مرادخانی عوسمانی و دیاریی باشی پیداوہ و فہرمانی حوکومتی جزیرہ ی بو سولتان محہمد۔ ی کوری خوئی بہ فہرمی و ہر گرتووہ، کہ بہ داخوہ، تہوشیرہ ژنہ دوا۷ سال و ہفاتی کردوہ و کورہ کہیشی، دوا۷ دایکی فرہ ی نہ خایاند کہ لہ سالی ۹۸۷ مانگی مرد۔ جادوای سولتان محہمد۔ ی عہزیزان، ناصر بہگی عہزیزان، کوری شاعہ لی بہگ کرایہ حاکی جزیرہ و لہ بہرا، ناوچہ کانی (تور و ہہیتہم) ی سہر بہ جزیری بہ دہس بووناسر بہ گیش، دوا۷ ۲ سال مرد و کورہ کہی، کہ ناوی خان تہ بدال بوو، لہ جیی باوکی دانیشٹ و ہیمان تہ و ہندہ ی حوکومت نہ کردبو و کوژرا و ۷ کوری بہم ناوانہ (میر ناسر، میر شہرہ ف، میر محہمد، شاعہ لی، میر سہ یفہ دین، میر عیزہ دین و میر تہ بدال) لئی بہ جیما بوو۔

جادوای خان تہ بدال، ناسر، کوری گہورہ کہی بووہ حاکی بہ لام لہ تافی لاویدا لہ سالی ۹۹۱ مانگی بہ ناکامی، مرد و دوا۷ تہ و میر عہزیز کوری کاک محہمد بووہ تہ حاکی جزیرہ، بہ لام کورانی خان تہ بدال بہ دژی راوہستان، تالہ سالی ۹۹۹ لہ لایہن حوکومتی عوسمانی لہ کار لادراو میر محہمد بن خان تہ بدال لہ جیی دانرا۔ میر محہمد۔ ی عہزیزان کوری میر تہ بدال دوا۷ ماوہ یی کہم، تی گہ یی کہ خہ لکی فرہ تر

پیان خوشە میرشەرەفی برای بیته حاکم و ئەویش ناچار حوکومەتی جزیره‌ی، دایه دەس
میرشەرەفی برایکە‌ی و خویشی له لایەن عوسمانیە‌وه کرایه حاکمی حەسەن کیف.
میرشەرەفی عەزیزان، کوری خان ئەبدال مروفی شەریف و له کارزان و دادگەر و دلسۆز
بووفره کۆمه‌گی به‌هه ژاران و نەداران دە کرد و هاوسەر دەمی میرشەرەفخان، دانەری
شەرە فنامە بووه و میرشەرەفخان له شەرە فنامە دا فرە دلپە سەند، قسە‌ی له چاک‌ی و ئاکار
چاک‌ی میرشەرەفی کوری ئەبدال کردوه، ئیتردوای میرشەرەف له جزیره‌دا تا روزگاری
به‌درخانیان، ئاگارداری یه‌کی ئەوتوله‌ دەسانیه، به‌لام دوای به‌درخانیان دوباره‌ هەرله
حاکمانی تازیان میر و حاکم په‌یدا بون و له جزیره‌ حوکومەتیان کردوه (بروانه‌ شەرە فنامە
به‌ کورتی و کوردو کوردستان، ئەمین زه‌ کی).

بدلیسی ئەمیر شەره فخان

بدلیسی، ئەمیر شەره فخان (زیقە قیدەیی ۱۰۱۲-۹۴۹-مانگی و فەورەیی پەیی ۱۵۴۳-۱۶۰۳ز)، سەرۆکی عەشیرەتی روژەکی، کە یەکی بوو لە ئەمیران و والیانی دەسگای صفەوی و عوسمانی و نوسەری کتییی شەره فنامە یە، کە گرینگترین سەر چاوە یە بوئاسینی ئەو نوسەرە کوردە، فارسی نوسە، میژو زانەیی کوردو کوردستان، کە خوئی لە ئاخیری بەشی یە کەمی ئەم کتیبە دا لەبەت خوێوە هیناویەتی: ئەمیر شەمسەدین؛ باوکی شەره فخان سەرۆکی هوژی روژەکی و لەبەنە مالهی خانەداننی ناوداری نەتەووی کورد - ە، کە حاکی بدلیس بوو (سورەیا، ۱۳۸/۳) بدلیس کە لە غەری دەریاچی وان دایە، لە روژگاری شاتیەماسب صفەوی، کە و تە بن دەس تورکی عوسمانی و ئەمیر شەمسەدین، هاتە ولاتی ئیران و شاتیەماسب سەراب و چەن شوینی تری پێ سپاردولە پاشان ناردیە سەر مەراغە و سەر دە میکیش دەماوەندی پێدا و لە نیزیکی شاری قوم (گوم: گومی خوئی) دامە رزاو و بارگە و بنەیی داناو و شاتیەماسب داھاتی جەھرود، گریھرو دوو فە راھانی عیراقی بە موچە پێداو (نەفیسە، «تاریخچە»، ۳۶؛ رییو، ۱/۲۰۸) و ھەر لەوئی لە گەل کچی ئەمیرخان موصلو کە لە ئەمیرانی بایندە ریان و لە حاکیمانی ئەرزەنجان بو، زەوجی و بونە حەلالی یە کتر و شەره فخان لە گریھرود (قیس: وولکف ۲۹۱، کە بە کەرە مرود نوسراو) لە و کچەیی ئەمیرخان موصلو لە دایک بوو، ئەو تا ۹ سالی لەوئی ژیاو و لە گەل تاکە تاکە قازیانی گریھرود کە لە زاناو مەزنە کانی ئەو ناوچە داھاتە ژمار، هاتوچوو دوستایەتی و نیزیکی ھەبوو (بدلیسی، ۱/۵۷۵-۵۷۶)، ئەمیر شەمسەدین بدلیسی زوربەیی کاتی لە زوزان و گەرمە سیران لە خزمەت شادا رای دە بوارد، نیزیکی سەدو پەنجاکەس لە روژکیان چونەتە ریزی پاسە وانان و پاریزەرە، گەورە کان و نۆبە چبە خاوەن پایە کان. دولەوانە کە شیخ ئەمیر بلباسی و دە دە بەگی قە والیسی بون پلەیی بەرزی سەر لقایە تیان درایە و بەو پلە سەر فراز کران. شاتیەماسب کاری

فرە گرینگى بە میر شە مسەدین بدلیسی سپاردووە؛ بووینە بە سەرداری سپایی ناردیە سەر ئەرجیس کە ئەو شارەى گرت و بە سەر تورکی عوسمانیدا زال بوو. شاتیهماسب بوو ئەو هی منالان و روڵە کانی ئەمیران و گەورە کان زیاتر توگر بە صفەوی بکاو باش پەروە رده بکریڻ و باش فیڤڻ و چاک بارین، دەى بردنە دەربار و فیڤی خویندنی دە کردن و باری دە هیڤان، جاهەر لەو سوڤنگەووە، شەرە فخان لە ۹ سالیئەووە تا ۱۲ سالی لە حەرەمی تایبەت بەشا، دەژیا، تاباوی لە کار کە نارەى گرت و شابه تە قازای کوردان، شەرە فخانێ کردە سەر وک و ئەمیری خیلێ روژە کی و حوکومەتی (سالیان و مەحموداوا) کە ناوچەیی لە تایعی شیروان بو، بەودرا، جا چون ۳ سال دواى ئەووە شیخ ئەمیر بلباسی، سەر پەرست و پیشکاری، شەرە فخان، وەفاتی کرد، ئەمیر شەرە فخانێ ۱۵ ساله چوووە لای شاتیهماسب و لە پاشان بە دەستوری ئەو بە محەمەد بەگی خالی کە حاکمی هەمەدان بوو سپێر درا. (هەر ئەو، ۱/۵۷۶-۵۷۷).

دواى ماوێه ک، شاتیهماسب تکای لە ئەمیر شە مسەدین بدلیسی کرد، دوبارە بیئەووە سەر وکی هوزی روژە کی و هەرلە و رویشەووە بردیە قەزوین و فرە ریڤ و حورمەتی گرت و حوکومەتی گریهروود و قوم (:گۆم) یشی پێدا، بەلام شە مسەدین دوبارە دواى ماوێه ک دەسی لە و حوکومەتە بەردا و سەر وک و ئەمیر عەشایری دوبارە خرایە ئەستوی، شەرە فخان، لە کاتی راپە رینی خان ئەحمەد گیلانی والی (بیە) (۹۷۵ مانگی و ۱۵۶۷ ز) شاتیهماسب ئەمیر شەرە فخانێ بدلیسی بە سپایە کەووە ناردە ئەوێ تاگیلان ئارام بکاتەووە و خان ئەحمەد گیلانی دامرکینێ (هەر ئەو ۱/۵۷۸؛ روملو، ۴۴۰) و ئەمیر شەرە فخان فرە مەردانە و شیرانە، خان ئەحمەد گیلانی بە چوکاهینا و گیلانی ئارام کردە وەو شالە خوشیان شاگە شکە و شادبو (بدلیسی، ۱/۵۷۸-۵۷۹؛ قیس: نەفیسى، تاریخ...، ۱/۳۸۲؛ ئیبراهیمی (شەپۆل) کتیبی زانایانی کورد، (بەزمانی کوردی چاپی ۱۳۷۹ هەتاوی).

ئەمیر شەرە فخان لە گیلان مایه‌وه و دوای چەن سال له بەر ئەوهی کەش و هه‌وای شیرجە بوو به‌وه، نه‌ ده‌ سازا، چووه قه‌زوین لای شا، دیتی به‌ وجۆره‌ی خوێ ده‌یه‌وێ له قه‌زوین بوێ نالوێ، تکای له‌ شا کرد، بینیرێته‌ شوینی تر، شایش چەن ناوچه‌ یه‌ کی له‌ شیروان و قه‌فقاژ به‌وه و به‌ هۆزی رۆژه‌ کی به‌خشی (بدلیسی، ۱/ ۵۸۰؛ نه‌ فیسی هه‌رئه‌وێ، ئیبراهیمی (شه‌ پۆل) زانایانی کورد هه‌رئه‌وێ) به‌ مردنی شایه‌ماسب، ئەستیره‌ی به‌ختی ئەمیر شەرە فخان له‌ ده‌رباری صه‌فه‌وی روی له‌ وندا بون کرد، له‌ سه‌ره تاوه شایسماعیل دوهم فره‌ ریزو حورمه‌تی ئەمیر شەرە فخان بدلیسی گرت و کردیه‌ هه‌مه‌ کاره‌ی غه‌ری ئیران، بو‌ ئارام کردنه‌ وه‌ی هۆز و تایفه‌ی کورده‌ کان و لوره‌ کان. له‌ ولاشه‌وه‌ بی فه‌ران و هه‌سودان، لای شا بویان تی چانکه‌ ده‌یه‌وێ سازاده‌ حوسین میرزا برازای له‌ جیاتی شایسماعیل دابنی، شایسماعیلش به‌ قسه‌ی ئەو شه‌یتان و شوفا‌رانه‌، هه‌ندی کسه‌ی له‌ دار و ده‌سه‌ی ئەمیر شەرە فخان گرت و سزای دان و ئەمیر شەرە فخانیشی، دورخسته‌وه‌ و کردیه‌ حاکی نه‌ خججه‌وان (بدلیسی، ۱/ ۵۸۰-۵۸۱، ئیبراهیمی): (شه‌ پۆل) زانایانی کورد، هه‌رئه‌وێ).

په‌ ریشانی ده‌رباری صه‌فه‌وی له‌ رۆژگاری شایسماعیلی دوهم و محه‌مه‌د خوابه‌نده‌، بووه‌ هو‌تا ده‌رباری عوسمانی، دوای یه‌ کسال و ۴ مانگ حوکمرانی ئەمیر شەرە فخان بدلیسی له‌ نه‌ خججه‌واندا، ئەو بانگ بکه‌ن و بیکه‌نه‌ حاکی بدلیس که‌ له‌ نیو‌خانه‌ دانی ئەمیر شەرە فخاندا به‌ شیوه‌ی میراتی بووه‌ و ئەمیر شەرە فخان، فره‌ به‌ شادی و به‌ خوشحالی یه‌وه‌، حوکومه‌تی بدلیسی گرت هه‌س و له‌ ۹۸۶ مانگی و ۱۵۷۸ز، به‌ ۴۰۰ که‌ سه‌وه‌ که‌ نیوێ له‌ وانه‌ له‌ هۆزی خوێ بون، چووه‌ کوردستانی بن ده‌س عوسمانی و سولتان مرادی سیوهم فره‌ ریز و حورمه‌تی گرت، هه‌مشه‌ به‌ ریزه‌وه‌، چاوی لیده‌ کرد. (هه‌رئه‌وه‌، ۱/ ۵۸۱-۵۸۲، هه‌روا؛ سه‌فا، ۵/ ۱۶۹۳؛ قیس: نه‌ فیسی، «تاریخچه‌...»، ۳۶، ئیبراهیمی): (شه‌ پۆل) زانایانی کورد، هه‌رئه‌وێ). له‌وه‌ به‌دوا، ئەمیر شەرە فخان بدلیسی

چەندین جار گە یشتە پلە ی بەرز ی سپایی و پایە ی بەرز ی ولات و بە پاداشی ئە و راژە و خزمە تانە، ناوچە ی موش و... کرایە بەشی لە خاکی بن فەرمانی ئە و. لە ۱۰۰۵ مانگیدا لە کاتی پاشایی محەمەدی سیۆم ئەمیر شەره فخان بدلیسی هەلسورانندی کاروباری بە کردە وە بە ئە بولمە عالی شەمسە دین بەگی کوری خوێ سپارد، هەرچەند هەر خوێ میروسە روگت بو. ئە و کارە ی بوێی کرد تا خوێ بە دلگرمی و بی هەرا و هوریا بتوانی خەریکی کاری عیلمی و نوسینی تاریخی کوردو کوردستان، بی. (بدلیسی، ۵۸۲/۱-۵۸۴)، وە فاتی ئەمیر شەره فخانیا ن بە سالی ۱۰۱۲ مانگی داناووە کە سولتان محەمەدی سیۆمیش هەرلە و سالا دا مردووە (برواننە، بروسە لی، ۷۲/۳). دەسە لاتی خانەدانی شەره فخان تا ئازربایجان و سکه یان بە ناوی خوێ داووە و خود بە یان بە ناو خوێندراووە و ۲۲ حاکمیا ن بە شوین یە کدا هە بوو، شەره فنا مە، ئە م کتیبە ی ئە و میژوانە کوردە بە ناوی میژوی کوردستان و بە تاریخی نە تە وە ی کوردیش ناودارو نوسراووە (بووینە برواننە: ئیلا هیات، ۸۸/۱، ئا تابای، ۷۷۲)، مە بەستی ئەمیر شەره فخان لە نوسینی شەره فنا مە بوێیک هینانی دە ولە تی کوردو نوسینی میژوی گە لی کورد، بوو، کە میژوی ئاواریک و پیک و لە سەریە ک بوئە تە وە کە ی نە نوسرا بوو بە و کارە ی خزمە تی عیلمی فرە گرینگی بە کوردو نە تە وە ی کورد، کردو و نە تە وە ی کورد مە تباریە تی (: شە پۆل). لە نیوان نوسراووە گە لی کە لە میژوی سەر زنجیرە ی حاکمان و پاشایانی ناوداری گە لی کورد، دانراون و نوسراون و زمارە یشیا ن کە م نیه (برواننە: حاجی خەلیفە، ۲۸۲/۱) شەره فنا مە کە بە فارسی دانراووە، لە بابەت پاشاکانی نە تە وە ی کورد، ئەمیران و حاکمانی کورد و کوردستان بە دورو دریشی، هەر و لە بابەت پاشایانی صفە و ی کورد، زاده و عوسمانی بە کورتی، قسە ی کردو و نوسین (بروسە لی، هەر ئە و ی) شەره فنا مە دارای دۆبە شی بنەرە تی یە، کە یە کە میان دوا ی سەرە تا، داگری ۴ صفە یە لە میژوی پاشایانی کورد، والیا ن، ئەمیران و خانە دانه ناودار و ناناوداری

کوردستان بهر ه گه ز کوردی ناوچه کانی دیکه، که صه حیفه ی چواره میان، تابه ته به ته
میران و حاکمانی بدلیس و له ئاخره که یشیدا ژیناوه ری نوسه ر خوئی و هندی له بابه ت
باوکی یه وه، نوسیویه تی و له ئاخره ته م به شه داگونجانده و یه تی.

وولکف بو یه که مجار سه رنجی شهره فنا مه ی داوه و له و تار ی هندی کورت به لام
پچر پچر رافه یه کی له سه ر نوسخه ی موژه خانه ی ئاسیاسی ئاکادمی عولومی سین
پترزبورگ نوسی و له ویدا ژیناوه ری ته میر شهره فخان بدلیسی له گه ل شی کردنه وه و
رون کردنه وه، له بابه ت به شه کان، کژه کان و کتیبه که ی هیناوه و ناوی خانه دانه کان، سه
رزنجیره کان و ناوی جیی وشوینه کانی به ئیمیلای عه ره بی و فه رانسه وی نوسیوه
(وولکف ۲۹۸-۲۹۱). دوا ی چند ده یه، زیرنوف zernof، ۷۰۷ له ساله کانی
۱۲۷۶-۱۲۷۸ مانگی و ۱۸۶۰ و ۱۸۶۲ ز- شهره فنا مه ی له ۲ به رگدا ل سین
پترزبورگ بلاو کرده وه (برواننه: ئیدواردز، ۶۶۱؛ هه روا، ئاربی ری، ۴۸۲ / (۴) ۱۱).

شهره فنا مه له روی ده قی فارسی یه که یه وه، چهن سال دوا ی ئه وه له
۱۸۶۸-۱۸۷۵ ز- به قه له م (: نوسینگ) ی شارموا charmoy وه رگه راوه ته سه ر زمانی
فه رانسه وی و له ۲ به رگدا له سین پترزبورگ بلاو کراوه ته وه (ئاربی ری، هه ر ئه وی)،
ئیدواردز، ۶۶۲-۶۶۱). له م کتیبه به تورکیش وه رگه راوه یه ک هه یه (بروسه لی، هه ر،
ئه وی). شه معی له ۱۰۹۲ مانگی و ۱۶۸۱ ز- نوسخه یی کورتی له و ته ر جه مه به تورکی
به ته ر تیب (هه ر ئه وی) وه رگیرانی شهره فنا مه له فارسی یه وه بو عه ره بی، مه لاجه میل
باندی روژبه یانی ته نجامی داوه (برواننه مشار، ۳ / ۳۲۶۴-۳۲۶۵)، محمه د عه لی
عه ونی که له سالی ۱۸۹۷ ز- له سویره ک، لیوای دیار به کرله دایک بووه، دوا ی ته واو
کردنی پله ی او ۲ خویندن، له کوردستانه وه چو ته قاهیره بو خویندن له نه زهه ر له میسر،
دوا ی ته واو کردنی پله ی به رزی خویندن هه رله قاهیره ماوه ته وه، زمانی کوردی،
فارسی، عه ربی و فه رانسه وی باش زانیوه وه گه ل به در خانیان کوردایه تی کرده وه و له دامه

زراندنی خۆیی بوندا بە شدار بووه و لە دیوانی پاشایی بوو وەرگیرانی زمانە روژەهەلا تێه کان دامە زراوه و شەرە فنامە ی فارسی لە چاپ داوه و پیشە کی و په راویزی زورپرنخی لە سەر نویسه و ههروهها شەرە فنامە ی کردو ته عەرەبی و لە دوای وەفات کردنی عەونی، وەزارە تی تەریبە ی میسر لە ۱۹۵۸ ز- لە چاپی داوه تەوه - مەسەلە ی کورد (القیضة الكردية) ی بلج شیرکو، عەرەبی یە کە ی: عەونی نویسویە تی. خولاسە ی کورد تاریخی کورد و کوردستان و تاریخی دوول و ئە ماراتی کوردی زانای میژوزانی بە ناو بانگی کورد، ئەمین زە کی، کرد پە عەرەبی و بە په راویزی فرە با یە خدار، رازاندونیه وە. جزمی دوو می (مە شاهییری ئە کراد - ی) ئەمین زە کی لە چاپ داوه تەوه. فرە نوسراوه ی بە نرخی لە سەر کتیبی کورد و کوردستان هە یە کە تا ئیستا بلا و نە کرا و نەوه.

عەلی عەونی لە سالی ۱۹۵۲ ز- لە ۱۱ تەموز لە قاهیرە وەفاتی کردو و لە تە کبە ی شیخ موغاوری لە جە بەل مە قتم، لە نیریک عومەرین فاریز نیژراوه (شە پۆل) بە نەقل لە شەرە فنامە ی شەرە فخان بدلیسی کە هە ژار موحە قیق، وەرگیر و شاعیری ناو داری کورد، کردو یە بە کوردی پە رە ی ۵۲ و ۵۳ ئوفسیتی جە واهییری تاران سالی ۱۸۱ ز- چاپی عەلی عەونی لە بابەت دیقەت و راست و دروست بون پە سە ند کراوه (عە باسی، ۱/ ۱۰۶-۱۰۷)، بە زیاد کردنی سەرە تاوکۆبە و پیرست لە ۱۳۴۳ مانگی بە کوششی محەمەد عە باسی لە تاران ئوفسیت کراوه و لە ۱۳۴۷، دو بارە لە چاپ دراوه تەوه، سە د حە یف و سە د مخابن هە ژار ئە م شەرە فنامە، کە عە باسی لی زیاد کردو و ئاوا زانایانە کۆبە و سەرە تاو پیرستی بو نویسه لە بە ر دەس هە ژار دانە بوون کە بوغە نی تر بونی شەرە فنامە بە و کوردیە پاراوه تە ر جە مە ی بکا (شە پۆل) سەرچاوه: ئاتا با ی، بە دری پیرستی میژو، سە فەر نامە، سە یا حە ت نامە و جو غرافیایی خە تی کتیبخانە ی سە لته نە تی تاران، ۱۳۵۶ هە تاوی، ئیلا هیات تاران، خە تی، بدلیسی، شەرە فخان، شەرە فنامە، بە کوششی محەمەد عە باسی، تاران، ۱۳۴۳، برو سە لی، محەمەد قاهیرە، عوسمانلی مو ئە لیف لە ری

ئەستە مەبۆل، ۱۳۴۲ هەتاوی، سوره‌یا، محەمەد سەجیل عوسمانی (تەزکەرە ی مەشاھیری عوسمانیە) ئەستە مەبۆل، ۱۳۱۱ مانگی، حاجی خەلیفە، کەشف؛ رۆملۆ، حەسەن، ئەحسەن تەوارینخ، بە کۆششی چارلیز نارمین سیدین، تاران، ۱۳۴۲ هەتاوی، شە پۆل محەمەد صالح ئیبراھیمی، زانایانی، کورد، بەزمانی کوردی، چاپی ۱۳۷۹ هەتاوی، سەقز، محەمەدی، صەفا، زەبیحوڵلا. تاریخ ئەدەبیات لە ئێران، تاران، بلاۆکی فیردەوسی، عەباسی محەمەد، سەرە تالە سەر شەره فنامە (برواننە، هەر ئەو، بدلیسی)؛ مشار، خانبابا، پیرستی کتیبە چاپیە کانی فارسی، تاران، ۱۳۵۵ هەتاوی؛ نەفیسە سەعید «تاریخچە ی ئەدەبیاتی ئێران»، سالنامە ی پارس، ۱۳۲۸ هەتاوی، بەشی یە کەم، تاران، هەر ئەو، تاریخی نەزم و نەسر (پەخشان) لە ئێران و لە زمانی فارسی دا، تاران ۱۳۴۴ هەتاوی، هە روه‌ها:

Arberry; Edwards; A catalogue of the persian printed Books in the British museum London, 1922; Rieu, ch, catalogue of the persian manuscripts in the British museum London 1879 wolkow, noticesurl, ouvrage persan intitule scheref name, J A, 1876, vol, 111.

مەنۆچەر پزیشک؛ دایرە تۆلمە عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۱ پەرە ی ۵۷۵ تا ۵۷۴ چاپی ۱۳۸۱ هەتاوی تاران (شە پۆل).

رون کردنە وه یە ک:

بە قسە ی میژوانان فەرمانرە وایانی بدلیس دە چنە وه سەر کیسرایە کان و هەندیکیش لایان وایە لە ره گەزو نەتە وه ی ئەنە و شیروانن. بە لām ئەمیر شەره فەخان لە شەره فنامە دا نوسیویە تی: دە چنە وه، سەر جاماسب کوری فیروژ - ی بیستە می کیسرا، کە بریکاری کیسرا قوباد، لە ئەرمەنستان و شیروان بووه و میرانی بدلیس نە وه ی جاماسبن. بە کورتی عێزە دین لە بدلیس و زیائە دین لە حەزو، بونە تە سەردار. بە لām زیائە دین بە فیل بدلیسی لە

عێزەدین ساندووه و عێزەدین بە ناچار چۆتە سەر حەزۆ و سامسوون و بوته حاکمی ئەو ۲ شوینه. حاکمانی بدلیسی لەره گەزی زیاتەدینن که به (دیادین) یش ناوبراون. میرانی بدلیس ۱۸ کهسیان و فرەتر له ۴۵۰ سال به بی ناوبر حوکومەتیان کردوه. تا ئاقسو نقور ئەتا به کی موسل له سالانی ۵۲۱ به دوا حوکومەتی بدلیسی له دەس دەر هێتان و لهو سەر دهمە ی که سولتان جەلالەدین کوری محەمەد، خوارەزمشا چۆتە بدلیس، مەلیک ئەشەرف حاکمی بدلیس بووه و دوا ی مەلیک ئەشەرف، مەلیک مەجدهدین و بەدوا ی ئەهوا، عێزەدین و لەدوا ی ئەو میر ئەبو به کرو دوا ی ئەمیش میر شیخ شەرف و دوا جار میر زیاتەدین که هاو سەر دهمی تەیموره شەله بووه و یه کتریشیان دیوه و لهو سەر دهمه وه، تا سەر دهمی ئەمیر شەره فەخان نوسەری شەره فنامە به میرات ماوه و له سالی ۵۲۱ مانگی و ۱۱۲۷ ز - که خاوهنی موسل ئەما و خرایه بن دەس عیما دەدین زەنگی و شام و حەله بێشی گرت و له ۵۳۴ مانگی و ۱۱۳۹ ز - په لاماری کوردستانی دا و بدلیس و ئاشوت و ئاکری و... ی گرت و قەلای ئاشوتی ویران کردو به ناوی خوێ قەلای عیما دیه ی له سەر ساز داو کردیه، پێتەخت و کوردستان به تاییهت بدلیس له چل سال زیاتر له بن دەسی سه لجویان زالە ی، ده هات. له ۵۶۹ مانگی و ۱۱۷۳ ز - صالح ئیسما عیل ۱۰ سالانە ی کوری نوره دین مەحمودی زنگیه، کراوه ته پاشای شام و له دوا یی دا سولتان صە لاحتە دین ئەییوبی، تەنیا حەله بی به دەس هێشت، جا که له ۵۷۰ مانگی و ۱۱۷۴ ز - مرد، له دوا ییدا سه یفه دین غازی کوری قوتبه دین مهودود، له ئەتابه کانی موسلی له ۵۶۵ بانگی و ۱۱۶۹ ز - کراوه ته حاکمی موسل تا ۵۷۵ و ۱۱۷۹ ز - حوکمی کردوه. جادوا ی ئەو هه مووه، نه هاتیه، سەرەنجام روژی به ختی روژه کیان له ئاسوده رکەوت و میر ئەشەرف، ئەوگه وهه ره، به کدانه، هیم دانه ری خانه دانی میرو مه زنه کانی بدلیس بووه: بوته حاکمی بدلیس و ئەو ناوه و پاشایانی میسر و شام فره ریژیان بو داناوه و ئاگایان لێ بووه تا دوژمن دەسی لی نه وه شیتی و هاو سەر دهمی مەلیک ئەشەرف موزه فەره دین ئەبو فەتح موساکوری مەلیک عادل سه یفه دین ئەبو به کر محەمەد، برای سولتان صە لاحتە دین ئەییوبی زەرزاری، دوین، که له ۵۷۸ مانگی له

دایک بووه و له محهره می ۶۳۵ مانگی وه فاتی کردوه و له گهل که یقوباد پاشای رومدا، به دژی جه لاله دین مه لیکشا به جوته له ۲۸ رهمه زانی ۶۲۷ مانگیدا، شکاندا و یانه. - به کورتی میر ته شرف بدلیسی به بریکاری مه لیک ته شرف برازاری سولتان صه لاهه دین ته ییوبی زهرزاری، کراوه ته سهر په رستی بدلیس، ته نانهت له و سهرده مه می که میر ته شرف له سهر بدلیس و مه جده دین - ی برای له سهر ئیخلات (: خه لات) بووه و له ۶۲۵ مانگی و ۱۲۲۷ و ۲۸ ز - سولتان جه لاله دین خواره زمشا، که له ترسی جه نگیز، رای کردبو، کاتی ده بیسی جه نگیز مردوه، ههروه کوره شه باهمو، ئه و، و لاتانه ی به دهس جه نگیز و ته تار - بووه، له ته تار و جه نگیز یان پاکی ده کاته وه، به لام ئوکتای قانانی کوری که له ۶۲۴ مانگی و ۱۲۴۲ ز - مردوه، دوا ی ۲ سال که زانیویه تی سولتان جه لاله دین خواره زمشا، له ئیران چروی داوه، - ۳۰ هزار مه غولی و هک غولی نارده سهری، جه لاله دین، له ترسا له ئیران، به ره و ئه رمه نستان و ئاران، رای کردو له ریگا تفلیسی داگیر کرد و شه ریشی به میر ته شرف حاکمی بدلیس و مه جده دین حاکمی خه لات فروشت، به لام سپای پاشایانی میسرو شام چون به هاواری ئه و ۲ میره کورد - ه وه و له دهس دوژمن رزگاریان کردن و جه لاله دین خواره زمشایش به شرت و گوئی تیاچوونه ما. - میژو ده لی: دوا ی ئه وه ی میر ته شرف حاکمی بدلیس مرد، مه جده دین - ی برای جی گرتوه و دوا ی ئه میش نه وه و نه وه زایان جییان گرتو نه ته وه، تاهیرشی ته یموره شه له، که س هیرشی بو نه بردون. - جا حاجی شه ره ف کوری زیاته دین، که بوته حاکمی بدلیس و ئه و ناوچانه له ۷۹۶ مانگی و ۱۳۹۴ ز - له خاکه لیوه ی مانگی جه لالی که ئه و ساله یش سالی سه گ بووه، ته یموره شه له، دوا ی گرتنی به غا و جزیره و موسل و ته کریت و ماردین و ئامید، له سیوا سه وه، به ررو، زوزانی (ئاله تاق) وه ری ده که وی و له روژی شه مه ۱۱ ره جه بی ئه و ساله، له دهشتی موش بو پوشدان بارگه و بنه ده خا. به پیسی (زه فه نامه) حاجی شه ره ف خان که مرویی له یه کرنگی، سه نگینی، دوستایه تی و مه ردایه تیدا، له و سهرده مه ی دا، بی وینه بووه، به دیاری گه لی فره پرنخ، ده چینه پیشوازی ته یموره شه له و ته نانهت کلیلی قه لای بدلیسی ده داتی، ئه ویش له پاداشا قه لای بدلیس، ئه خللات،

موش، پاسبین، ٹونیک و مهلازگور دیشی به خه لآت و بهرات پیی ده داته وه و فخرمانیشی بو مور ده کا و فرهیش ریژی بو داده نی و جبهی تان تالی زیرین و حماله شیری زیری خه لآت کردوه و ثایق سوفی پاشازادیکي توزه ک، که به دژی حاجی میر شه ره ف بووه، ته یمور، به دیلی ده یلاته دهس میر شه ره ف تاله بدلیس زیندانی بکا، ده لین: کاغزی فخرمانی ته یموره شه له تا سالانی ۹۴۰ مانگی و ۱۵۳۳ ز - هه رما بو - (جیی ورد بونه وه یه، به راستی ته و کارهی حاجی میر شه ره ف که به دیاری و خه لآت به رگیری له هیرشی ته یموره شه له ی گرتو وه فره له کاری ئیسکه نهر یا هه رکه سی که دیواری چینی بو به رگیری کردن له هیرشی مه غول، سازداوه، مرو یانه تر و گرینگتر بووه، چون بو سازدانی دیواری چین هه زار کهس له بهر زه حمهت مردوه و ته و هه موه خه رج و زه حمه ته یشی بووه و هه ر بو ته و سه رده مه یش به که لک هاتو وه که به رگیری له هیرشی ناموبکا.

هه ر جوربی میژو ده لی: دوا ی وه فاتی حاجی میر شه ره ف فخان میری بدلیس، میر شه مسه دین خانی کوری به دلمه ندی له گه ل هوزی روژه کی ئاواره ی ئیران و نیو عه جه م بون و کوری میر شه مسه دین که به (وه لی) ناودار بو، کرایه جیی نشینی باوکی (بروانه شه ره فنامه به کوردی ته رجه مه ی موحه قیق شاعیری ناوداری کورد - په ره ی ۶۸ تا ۶۹۶ به کورتی). ئیستا با بزاین باوه کیشی له ئیران چی به سه ره هاتو وه.

میر شه مسه دین:

به سه ره هاتی میر شه مسه دین کوری میر شه ره ف فخان بدلیسی (باوکی خاوه ن شه ره فنامه): میر شه مسه دین له جیی یاوکی خو ی که به (حاجی شه ره فخان) که جار به جاریش حاجی که یان لابر دوه و هه ربه (شه ره فخان) ناویان بر دوه. بو وه ته، فه رمانه وه ای بدلیس و سولتان غه زاکه ری عوسمانی! لیتی ره نجاوه و له نیشتمانی باو با پیرانی ئاواره بووه، جا دوا ی ته وه ی حاجی شه ره فخان له (تاتیکی) شه هیدکرا، هوزی روژه کی چونه دوی میر شه مسه دین و له قه لای (ئیختیمار) هوه، هیئایانه، بدلیس و کردیانه فه رمانه وه ای خو یان و سه ریان، وه بهر باری هیئاو کاروباری دنیا داریش؛ خرائیوله پی. (حاجی شه ره ف کوری محمه د اغای که لهو کچی)، دوا ی سالیگ و ۶

مانگ فہرمانرہ وایی لہ بروانہ وہی سالی (۹۴۱ مانگی = ۱۱۵۳ و ۳۵ ز۔) لہ سہر دنہ دانی (ٹولمہ) بہ دستوری سولتانی خہزاکہرا، ٹیبراہیم پاشای سہرہ زیر کرابہ سہررداری سپا و رہوانہی نازربایجان کرا، جاکاتی گہیشٹہ دیار بہ کر، شہ مسہ دین بدلیسی بہ دیار یہوہ چووہ، پیشوازی و ٹہویش دوای ریژلینائی فرہ، لہ باتی سولتان فہرمانرہ وایی بدلیسی بوٹیمزاو مورکرد و میرشہ مسہ دین لہ گہل ٹیبراہیم پاشا بہ سپا وہ رویان لہ تہوریزکرد، شاتیماسب صفہوی کہ بہوہی زانی گہ عوسمانی ہیرشی بوہینا وہ، دہسی لہ خوراسان بہر داوہ و بہہ لہ داوان بہرہ و نازربایجان بوئی نازو تووہ، جاکاتی ٹیبراہیم پاشا بہوہی زانی بہ پہلہ پیاوی ناردہ لای سولتانی عوسمانی، ٹہمیش بہ سپایی فرہ و تہیارہوہ لہ تہستہ مبول، وہ دہر کہوت و بہغار بہرہ و تہوریزہات و لہم لاشہوہ شاتیماسبی صفہوی گہیشٹہ (سولتانیہ) و بہ ۸ ہزار سوار بہرای سوبای عوسمانی گرت، بہ لام لہو دہمہی دا قزلباشان ہر خو بہ خو تیک بہربون، شاتیماسب دیتی ناتوانی و بہ وجورہ، شہری پیی ناکری، ناچار بہرہو (دہرگہ زین و ہہمہدان) چو و سہرما و توفان و باو بوران و بہفر، ریگا و بانئ لہ سپای عوسمانی شیواندو سولتان بہ ناچار (ینگچہری و گرانباری) لہ تہ وریز لہ لای (ٹولمہ) بہ جیی ہیشت و بہرہ و (بہغا) و ہری کہوت. محمہد خان شہرہ فہدین ٹوغلو تہ کہلو، کہ بہ سہر بہغا رادہ گہیی، کہ بیستی و سولہ یمان، ہات، وہ ک میرولہ عہجہمانہ کہوتہ پہلہ و پہلی مال و منالی گرت و بہرہو (شوشترہ و دزفول) قاچاندی و بہیی شہر سولتان بہغای گرت وزستان لہوئی گوزہ راندی. شہ مسہ دین بدلیسی کہلہ و ماوہ دا ہر لہ گہل سولتان بولہ (بہغا) ٹیزنی خواست و گہ رایہوہ بدلیس.

لہ خاکہ لیوہی بہہار، کاتی سولتان خہزاکہر، لہ ٹالتون کوپری یہوہ، روی کردہ نازربایجان، لہ پشت ٹہخلات بارہ گایان بو سازداو جالہ سونگہی گوٹمہزی (ٹولمہ) و ہہندی لہوہ زیرہ چاو برسہ کان، لہدوی شہ مسہ دین بدلیسی یان ناردوہ لہ دیوانی سولہ یمانی تی یان گہ یاند، کہ شا وای نیازہ لیت بخوازی دہس لہ بدلیس ہہلبگری و ناوچہی (مہلاتیہ و مہر عیش) بہ مولکاپہتی و ہرگری. ٹہویش لہوہ لامدا فہرموی: مولک و سہرو

مالی ئیمه هی پاشایه!

مه حمود عیما دان بایه کی: ئاغایه کی سه ناسی هوژی روژه کی که له و کوره دا ئه وهی بیست: روی کرده شه مسه دین و به کرمانجی پیوت: ئه گر بدلیس داگیر بکه ن و ئاگردانی خانه دانمان کویر بکه نه وه، روژه کی ژانیان بوچی یه؟ گه وره م ئه گه ر ئیزنم بدهی، هه ر ئیستا ئیبراهیم پاشا گه وره ی وه زیر به م خنجیرم ده ی هه نجنم، ئیستا له م دیوانه داسه دو په نجا روژه کی هه ن، هه مویان له ری ئیوه دا گیانی خو یان فیدا ده که ن.

میر شه مسه دین بدلیسی له وه لاما فه رموی: پاشاو وه زیر خراپه م له گه ل ناکه ن، سوچ و تاوان له (ئولمه) یه.

به کر به گی روژه یانی که سه روکی کو یله کانی دیار به کر بوه؛ هه رله و ده مه یشدا به سنجه قی (عه دلجه واز) راده گه یشت؛ ئه ویش به کوردی گو تی: نه که ی به قسه ی کوردی نه زان به لایه ک به سه ر خو ت بی تی، بدلیسیشت له ده س بچی هه رخو ت بی مزه ره ت بمی تی، فره ی پی ناچی، دیسانه وه ده یسیننه وه.

کاتی جوابی دلسوزانه ی شه مسه دین به گ به خزمه ت پاشا گه یشت: خه لات و براتی شاهانه و ئه سپی به زین، لغاو، ره شمه و زیره ی زیره وه و پسوله ی فه رمانره وایی (مه لاتیه) ی بو هاته ده ر،! بدلیسیشت درا به (ئولمه). میر شه مسه دین بدلیس، قه لاکانی ولاتی بدلیسی چو ل کردو دایه ده س کار به ریوه به رانی سولتان، یازده که سی له سه ر ناسانی روژه کی له پیتش خویدا، نارده مه لاتیه، میر شه مسه دین مال و خاوخیرانی بردو به نیاز بو، له سامسو نه وه، بچیته مه لاتیه. له و سه رده مه یدا سلیمان به گی غه ززانی میری ولاتی سامسو ن بو، چونه که ی میر شه مسه دین به گی به دل نه بو. کاتی که هه ر خو به خو بون پی گوت: له خانه دانی ئیوه، هه ر تو ماوی، که له به ری پر بکاته وه، رومی بلحن جیی باوه رین، ئه گه ر له نیوت به رن، خانه دانی بدلیس بنه برده بن، ئه و قسانه، میر شه مسه دینی بی دار کرده وه و له چون بو مه لاتیه دودل کرا و له وه ده مه یشدا شاتیه ماسی صه فه وی له ئه رجیش بو، موته شا سولتان و عه بدو لالا خان و به در خانی ئیستا جلوی به سپاوه نار دبو تاموش و ئیخلات تالان بکه ن، میر شه مسه دین له باتی ئه وه ی بچیته مه لاتیه چوو له لای

شاتیهما سب و روی کوچی خسته، ته وریر و ۶ ئاغای هوژی روژه کیشی له گهل کهوتن. کاتی (ئۆلمه) بهوهی زانی ترساو بدلیسی به جی هیشته و به پهله پروزه خوئی گه یانده دیار به کر؛ که پاشای عوسمانی لهوئی بو. تا ماوه یه ک قه لای بدلیس بی خواهن و بی دژدار، مایهوه، لهدوا پیدا به فرت و فیللی (ئۆلمه) هر ۴ ناوچهی: (ئاموره ک، خویتی، پوغنادو کرنج) له بدلیس جیا کرانهوه و ناوی سنجه قیان لی نراودران به ئیبراهیم به گی کوری شیخ میری بلباسی. (سنجهق: ناوچه، مه لبه ند، به خش و ناحیه)، ئیبراهیم به گ قه لای کانی ئاموره ک، که لهوئک و پوغنادی، وه رگرت. به لام نه یتوانی دلئی ئاغای روژه کیان به جی بیئی و قه لهنده راغای لی رهنجاو به هاو کاری میر محمه د ناصره دینی و دوده به گی قه والیسی (قه والیس گوندی سهر به هه کاریه) و چوار سه د چه کداری روژه کی، چون به گز میرلیوا که ی بدلیس دا، له و که ین و به ینه دا، شاتیهما سب ئاوری له میر شه مسه دین دایه وه و هر وه کو میره مه زنه کان ده یخوینده وه و ناز ناوی خانی پیدا و (سهراب) و چهند شوینی تریشی پی سپارد و پاشان، ناردیه سهر مه راغه و سهر دمیکیش ده ماوه ند و دارالمه رزی پی داو سهره نجام داهاتی جه هرود و گریهرودو فه راهانی عیراقی به موچه پیدا. زور به ی کاتی له زوزان و گهر مه سیران له خزمهت شادا رای ده بوارد، نیزیکه ی ۱۵۰ کهس له روژه کیان چونه ریزی پاسه وانه گه وره کان و نو به چی یه خواهن پایه کان. دوله وانه که شیخ ئەمیری بلباسی و دوده به گی قه والیسی بون پایه ی به رزی سهر لقا به تیان پی درا، دوا ی کوچی قه لهنده راغاو دوده به گ و میر محمه د. خوسره و پاشا میر میرانی دیار به کر له ئیبراهیم به گ در دو ئنگ بو، ناردی تاییته دیار به کر ئیبراهیم به گ له خوئی ترساو خوئی له قهره ی پاشا نه دا و قه لاکانیشی دابه ستن، کانی ئه و خه به ره به گوئی پاشای عوسمانی گه یی فه رمانی بو میرانی کوردستان نارد، هه مو ویکرا بچنه سهر ئیبراهیم به گ و بیگرن، گشت میره کان به و ده ستوره، ده وری قه لای که لهوئک یان داو ئه ویش ناچار داوای ئاشتی کردو قاسماغای برای نارده لای خوسره و پاشا که بی به خشی، پاشاوتی: خوئی بی تا بی به خشم، برایم به گ زانی نه کرد، خو بخته داوی ش، ئه مجاره شیخ میری برای نارده لای ئه و میرانه ی که ده وری قه لایان گرتبو تانکای بو بکه ن،

پرسیان بە خوسرە و پاشا کرد. ملی نەدا و قاسماغای لەشاری دیار بە کرکۆشت و دەستوری بە میرە کانیش دا تا شیخ میری برایشی بکوژن و دەوری قەلای بەر نە دەن، شیخ میر لە دوستانی خۆی بیست کە دەه بیچی لە گەل بکری، نوێزی شیوان بە بیانوی دە شوێزگرتن لە کۆری میران دەر کەوت و بە نیومیشە و لیروادا، رای کرد و خۆی گەیانە نیوھە کاریان و لەویشەووە چوووە لای قزلباشان. برابم بە گک کە زانی قاسماغای برای کۆژاوە و شیخ میریش خۆی دەر باز کردووە، لە قەلای (کە لەهوک) وە چوووە نیو قەلای ئامورە ک و لەویشەووە، چوووە ئیزان لای قزلباشان. ئەوانە و لە نیو قەلای کان بە دەورە دراوی مابون، لەمیرە کان پارانەووە نەیان کۆژن بە هۆی بە هائەدین بە گی حەزو، بە خشران و هەر ۳ قەلای ویران کران.

شائیماسب و میرشەمسەدین خان رویان بە برابم بە گک نەداو دوای ۲ سال، بە ناچار چوووە لای سولتانی خەزا کەر! سلیمانی دوهم و ئەویش بەخشی و لەناو چەمی رۆم ئیلی سنجاقیکیان پێدا و لەدواییدا چەن کویله یە کی خۆی کوشیتان. شیخ میر لە سەرە تاووە فرە ریزی بو دانرا و کرابە سەرلقی بەرزی پاسەوانە کانی شا، بەلام لە دواییدا ئەو و نەدی تریاک دە کیشا لە بەر چاوی شا و خزم و کەس و کاری کەوت.

لەسالی (۹۶۵ مانگی و ۱۵۶۱ز) کە من (ئەمیر شەره فخان بدلیسی کوری میرشەمسەدین خان) کردبومە بریکاری خۆم لە شیروان، وەفاتی کرد. دەدە بە گیش لە سەرلقی قولچی تارانیا دەر کرد. وە و برای چل قولچی رۆژە کی کە بری کاری و خزمەتکاری باوکی بەریمی دە کرد و لەسالی (۹۵۶ مانگی و ۱۰۰۰ز) لە کوردستان شەهید کرا! میرشەمسەدین خان بە یە کجاری لەھاو دەمی شا، وەرەزو گوڤشە نشین بو و پپی خوش نەبو، کەس بی بینی. مانگانە سەد تمدن لە باجی ئیسفەهان بە موچانە پپی دەدرا و حوکمی تەر خانیشیان پێدا بو، دە سال لەو شارە بە و جوړە رای بوارد، تا شائیسماعیلی دوهم لە قەلای (قەهقەهە) وە چوووە قەزوین و لەسەر تەختی پاشای ئیزان دانیشت و ناردی میرشەمسەدین خانی باوکی بە ریمی برده قەزوین. بەلام میرشەمسەدین ۶۷ سال تەمەنی بو، تریاک کیشان میشکی و شک کردبو، نەدی دە پەرزا هاو دەمی شابی و حەزی

له ته‌نبايي ده‌ کردو به تايهت ته‌می دوری کور و کيژان و خزمان، ژيانيان لی تال کردبو، که چووه، قه‌زوین، هه‌ندی که‌س له‌ روژه کيانی سه‌ر ناس له‌وی بون به دیداریان شادوگه‌ شایه‌وه و دواي ماوه یه‌ کله‌ قه‌زوین باره‌ گه‌ی به‌ره و لای خوا و به‌هه‌شتی به‌ رین تیکنا و له‌وی نیژراو ۲ کور ی هه‌بون یه‌ کيان شه‌ره‌ف که‌ئه‌م په‌رانه (کتیبي شه‌ره‌فنامه‌ی) نویسه‌وه دوهم (خه‌له‌فه‌گ) که‌ سه‌رده‌ می‌ک نو‌به‌چی شائيسماعیل بو و چه‌ن سالیکیش به‌ شانازی یله‌ی سه‌رلتي پیدرا، هه‌مزه‌ میرزا فره‌ی خوش ده‌ویست و دواي کورژانی هه‌مزه‌ میرزا چووه‌ لای سولتان مرادخان، عوسمانی سنجه‌قی ئەلشگور دو‌مه‌لاز گردی، پی به‌ خشرا. کاتی چاره‌ نوس پالی به‌ باوی خاوه‌ن ناوی منه‌وه‌ ناوله‌ نیشتمانی باو باپیرانی هه‌لوه‌ دابو، که‌وته‌ ئیران کيژی (ئه‌میرخان موصولی) خواست که‌ئه‌و ژنه‌ دایکی منه‌، ئەمیرخانی بابی دایکم کور ی گولابی به‌ گی کور ی ئەمیر توقاتی باینده‌ره‌ که‌ سه‌نه‌ به‌ گ بایندوژی میریگی به‌ده‌ سه‌لات و له‌وزنجیره‌یه‌ بووله‌ قه‌ره‌ باغ له‌ گه‌ل سولتان سه‌ عیدی کوره‌ کان بو به‌ شه‌ریان و ئەو جاره‌یش که‌ له‌ گه‌ل سولتان محمه‌د خانی خه‌زا که‌ر! له‌سه‌ر سارای بایبورتی پینک هه‌لپه‌ژان، باپیرم له‌هه‌ر ۲ شه‌ر دافره‌ بو‌یرو گه‌ر ناس بووه‌ و جاهه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌ کرا به‌ میری ئەرزنجان، هیمان شوینه‌ واری باشی مزگه‌وت و فی‌رگه‌ له‌و شاروکه‌ دا هه‌رماون. شه‌ره‌فنامه‌ی موحه‌قیق و نوسه‌رو شاعیری ناوداری کورد، هه‌ژار کردویه‌ به‌ کوردی ئوفستی جه‌واهیری تاران چاپی ۱۹۸۱ز).

۷ سال بوو که‌ باو کم که‌ تبوو ئیران و کيژی ئەمیرخانی له‌ شاروچکه‌ی گریه‌رود. سه‌ر به‌ قومی (عیراق عه‌جه‌م) له‌ میژوی روژی ۲۰ زیعه‌عیده‌ی سالی ۹۴۹ مانگی و . . . (ز) که‌ سالیس که‌ رویشکه‌ سال بو له‌ مالی قازیانی گریه‌رود، که‌ ده‌چه‌وه‌ سه‌ر قازی شوریحی کوفی، له‌دایک بوم (په‌ره‌ی ۵۷۶ تا ۵۷۵ شه‌فه‌رنامه‌ به‌ فارسی به‌ خوش کردنی محمه‌د عه‌باسی چاپی ۱۳۴۳ هه‌تاوی. شه‌پۆل بو‌یی په‌نای به‌ فارسی یه‌ که‌ هیناوه‌، شه‌ره‌ فنامه‌ کوردی یه‌ که‌ لی‌ره‌ دا شیواوه‌). بو‌زیاتر ناسیاو بوون به‌ خزمه‌ته‌ کانی ئەمیر شه‌ره‌فخان به‌ میژوی نه‌ته‌وه‌ی کورد، بروانه‌ کتیبی زانایانی کورد، به‌زمانی کوردی، چاپی یه‌ که‌م سالی ۱۳۷۹ هه‌تاوی تاران، چاپه‌مه‌نی سه‌قر، به‌قه‌له‌می (شه‌پۆل)، په‌ره‌ی ۱۹ تا په‌ره‌ی ۴.

بدلیسی ئەبو عەمار بن یاسر

بدلیسی ئەبو عەمار بن یاسر بن مەتەر بن سەحاب، عارف و خواناسی سەدهی ۶ مانگی و ۱۲ ز - ناودار بە عەمار یاسر بدلیسی و مولەقەب بە زیائەدین میژوی لە دایک بون و زیدی لە دایک بونی ئەو خواناسە مەزنە، نەزانراوە، بەلام بە ورد بونەو، لە وهی کە بە بدلیسی ناسراوە، لەوه دەچی لە بدلیس (هەم) لە دایک بوئی.

عەمار یاسر یەکی لە فەقیکان و پەروەردە کراوە کانی شیخ ئەبو نەجیب زیائەدین سوهرەوهردی کورد - ه «۵۶۳ مانگی ۱۱۶۸ ز -) بووه و بوووەتە خەلیفەیی ئەو، - نوکتە سەعدی شیرازی و کەمالە دین ئیسفەهانی مریدی ئەم سوهرەوهردیە بون کە سەعدی لە پەسنی ئەوا بە شیعر دەلی

مقالات مردان ز مردی شنو	نە از سعدی از سهروردی شنو
مرا شیخ دانای مرشد شهاب	دواندرز داد بر روی آب
یکی آنکه در نفس خودین مباش	دیگر آنکه در جمع بدین مباش

دیارە تەوای کەندوکوسبی دنیا لە خوینی و بەدینی یەو سەر هەل دەدا - ئەبو عەمار یاسر، ئەو هەندە ناو دار بووه. تا ئەو جیگایە، کە لە نیوێ دوو می سەدهی ۶ مانگی بە یەکی لە پیرانی دەسگیر و شیخانی گەورە، دەهاتە ژمارە؛ نەجمەدین کوبرا «مردن ۶۱۸ مانگی و ۱۲۲۱ ز -). عارف و خواناسی گەورە و بنیاتنەری ریبازی کوبرەو یە. یەکی لە مریدانی ئەو بووه؛ کە دوای فیر بون لە بابە فەرەج تەو ریزی (هەم)، بو تەواو کردن، کە زیاتر فیری مەعرفەت بی (۵۸۰ مانگی و ۱۱۸۴ ز) چوووەتە خزمەت عەمار یاسر بدلیسی و لە فیرگەیی ئەوزاتە فیری زانین و خواناسی بووه و چوووەتە سەر ریبازی ئەوزاتە، وە خەر قەیی تەبەر وکی لە دەس عەمار یاسر بدلیسی کورد، وەرگر تووه (نەجمەدین، ۲۲۷ - ۲۲۸؛ عەلا ئودەو له، چل مەجلس، ۲۲۸ - ۲۲۹؛ یافعی، ۴/ ۴۰ - ۴۱؛ جامی، ۴۲۱؛ خواریزمی، ۱/ ۱۱۸؛ خواندمیر، ۳/ ۳۵ - ۳۷، بن کەربەلایی، ۲/ ۳۰۸)، نەجمەدین کوبرا لە کتیبی فەوائیحو جەمال، فرە بە گەورەیی و بەرێژ ناوی بردو و یادی عەمار یاسر - ی کوردی، کردو (هەر ئەوی)

جامی فرە بەرێژ لە پەسنی عەمار یاسر بدلیسی قسەیی کردو و لە پەسنی ئەودا

فہر مویہ تی: بو پھروہ رده کردنی تازه فیربوان و فیبرکردن و بارهینانی مریدان و دوزینه و هی رو داوه کانی تهوان که مالی تهواوی هه بووه (هه ر تهوی) و هه ر و امحه مه د نوره بخش تهوی به (وه لی، مورشید) و زانا به (زانینی زاهیر و باتین) و به یه کی له تهویای روژگاری خوئی ناسیووه (بروانه: کوری کهر به لایی، ۳۳۵/۲).

شیخ عمار یاسر، له بدلیس وه فاتی کردوه و هه ر له ویش نیژراوه (عه لائوده وله، ته زکه ره، ۳۱۹؛ کوری کهر به لایی هه ر تهوی). له سالی وه فاتی تهودا بیرو باوهری جیاواز هه یه، هه ندی لایان وایه له ۵۸۲ مانگی و ۱۱۸۶ ز (غولام سرور، ۱۲/۲، مه عسوم عه لیشا، ۱۰۸/۲؛ ئیسته خری، ۱۸۹) و هه ندی تر ده لین: له نیوان سالانی ۵۹۰ تا ۶۰۴ مانگی و ۱۱۹۴ تا ۱۲۰۷ ز - وه فاتی کردوه (هه ر تهوی؛ ئیرانیکا، ۱۷/۱۷۷) نه جمه دین کوبرا به نه قل له ماموستا کهی ده لی: (هه رکات و ساتی ده چی یه خه لوه ت یه ک چله ت به س نه بی، به لکو به خوت بیژه که دوای یه ک چله له خه لوه ت نایمه ده ری) و دوای ته ویش وتی: (ته وهی راگه یندرا نوکته یی ورده که بیجگه له وانه ی که گه یشتونه ته، سه ر سنور و ئاسوی که مال و به یار و ده سگیر گه ییون، که سانی تر له وه ناگن (په ری ۱۹۱).

بدلیسی له سه ر ساغ کردنه و هی نیه ت بهر له چونه نیو دنیای خه لوه ت، فره ته ئکید ی کردوه (بروانه جامی، کوری کهر به لایی، هه ر تهوی) ته و زاته له سه ر ته مباوهره بو که به گه یشتنی به نده و عه بد به پله ی که مال، باتینی ته و هه ر وه ک ئاخیرت و زاهیری ته و هه ر وه ک دنیای لیدی و له وه به دوا، به دل و دهرونی خوئی له ئاخیره تدا و به له ش و لاری خوئی له دنیا داده بی؛ جائینسانی کامیل: (مروئی گه ییو و ته و او) بو هه رچی به چاوی بینایی سه ر بوئی بروانی، به چاوی دل و دهرون، خودا له ودا یا به و، یا بهر له و ده ی بینی، چونکا دل بو خودا و بو ناسینی ته و ئافریندراوه و هه رکاتی خوئه ماسیوه للافاریغ یا خو خالی بکا بیجگه له سرنجدان و روانین بو خودا بو مروئی دل مژولیه ک نامینتی (ئیسته خری، ۱۹۴).

نوسراوه کانی عمار یاسر بدلیسی - ۱ - به هجه تی تایفه؛ نوسه ر له م کتیبه دا له بابته مه وجود قسه ولیکولینه و هی کردوه (ئالوارت، ژماره ی ۲۸۴۲) - ۲ - روژی دل یا به

روژوبونی قولوب: دلآن، بدلیسی له م پراوهدا له مه به سنگه لی عیرفانی کولپوه ته وه، یا ههروه ک له نیوی کتیبه که ی دهرده که وی، له بابهت دل و دهرونه وه، قسه ی کردوه. نوسخه یی له و کتیبه، له و کتیبخانه دا، هه یه (هه رته و ژماره ی 3133). - سه رچاوه: کوری که ره لایی، حافیز حوسین، ره وزاتی جینان، به کوششی جه عفر سولتان قهرابی، تاران، ۱۳۴۹ هه تاوی، ئیسته خری، ئیحسانوللا عه لی، ئوسولی ته سه وف، تاران، کانونی مه عرفهت؛ جامی عه بدوره حمان، نه فحاح ئونس، به کوششی مه حمود عابیدی، تاران، ۱۳۷۰؛ جه واد شه ریعت، ئیسفه هان، مه شعل؛ خواندمیر، غیاسه دین، حه ییب سیه ر، به کوششی محمه د ده بیر سیاقی، تاران، ۱۳۶۲، عه لئوده وله سه منانی، نه حمه د، ته زکه ره ی مه شایخ موسه نه فاتی فارسی، به کوششی نه جیب مایل هیره وی، تاران، ۱۳۶۹، هه رته و چل مه جلیس، به کوششی نه جیب مایل هیره وی، تاران، ۱۳۶۶ هه تاوی، غولام سرور لاهوری، خه زینه ی ئه سفیا، لکهنو، ۱۲۹۰ مانگی؛ مه عسوم عه لیشا، محمه د مه عسوم، ته رایق حه قایق، به کوششی محمه د جه عفر مه حجب، تاران ۱۳۱۸ هه تاوی، نه جمه دین کوبرا، نه حمه د فه واتیح جه مال ته رجه مه ی محمه د باقر ساعدی خوراسانی، تاران ۱۳۶۸، یافعی، عه بدوللا، میرثاتی جینان بیروت ۱۳۹۰ مانگی و ۱۹۷۰ ز - هه روا - Ahlwardt; GAL, iranica. محمه د جه واد شه مس، دایره تولمه عاریفی بوزوگی ئیسلامی ج ۱۱ / په ره ۵۷۳ تا ۵۷۲ چاپی ۱۳۸۱ هه تاوی، تاران (شه پوئل).

نه بو نه جیب سوهره وه ردی له ۵۶۳ مانگی وه فاتی کردوه و نه جمه دین کوبری له ۶۱۸ وه فاتی کردوه. شیخ عمار یاسر کوردی بدلیسی له سالی ۵۸۲ مانگی و ۱۱۸۶ ز - وه فاتی کردوه و عارف و زانای پر، حسامه دین عه لی بدلیسی خپوی ته فسیری (جامع التنزیل و التأویل) مریدی عمار یاسر بووه که له ۹۰۰ مانگی وه فاتی کردوه (نفحات الانس جامی په ره ی ۴۱۷ - ۳۱۳ چاپی ۱۳۳۷ تاران و مه شاهیری کورد، بابا مه ردوخ روحانی شیواج ۱ په ره ی ۵۲ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران و کتیبی عارفان و خواناسان، زانایانی کورد ج ۶ په ره ی ۷۵ نوسراوی - د - محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل).

بدلیس

شاری بدلیس، شارو ناوەندی ئۆستانی کە هەربەو ناوێ له ئاناتولی شەرقی و باکوری کوردستان و له رۆژ هەلاتی بن دەس تورکیه.

باری جوغرافیایی: ئەم شارە له ۳۸° و ۲۰° پانایی باکوری و ۴۲° و ۵۰° درێژیی شەرقی، له فاسیلە ۲۵ کیلومتری بەندەری تاتوان، له باشوری غەربی دەریاچەیی وان و له کەناری چۆمی شاری بدلیس دایه. بەرزی ئەوێ له تەختی دەریا ۱۴۴۰ - ۱۴۵۰ مێتره (14,11,657-658). چۆمی شاری بدلیس، له رێژاوێ ئاوه کانی حەوزەیی سەروی دیجلەیه، کە له پێک گەشتنی ۲ شە تاوی چکۆڵه - یه کی له لای باکورو ئەوی تر له لای رۆژ هەلاتهوه - سازدەری (هەر ئەوی؛ لینچ، ۱۴۶). شار له شیوی ئەم چۆمه دایه، وه به تاوی ریبوارگەیی فرە گرینگی نیوان چیاکانی ئەرمەنستان و دەشتا یه کانی نیو دوروان « بهینه نه هه رین» - یا به و ته یی تر نیوان قه ققاز تا بان به ستینی خلیجی ئیرانیان «فارس» و مه دیرانه - له دیرزه مانه وه دارای گرینگی یه کی تایه تی بووه، هه روه ک له نوسراوه ی خودی بدلیسی (له سه ده ی ۱۱ مانگی و ۱۶ ز). شار و چکه ی بدلیس له به ند ریکا بووه له نیوان ئازربایجان و دیاربه کرو ره بیعه و ئەرمەن... که حاجیانی تورکستان و هیئند و ئیران و... وه بازرگانانی نه ته وه جیا جیا کان چ روس، ئیسلاو، عه رهب، کورد و عه جه م که ئەبو له ویوه برون (په ره ی ۴۴۵). تی په ر بونی سپای ۱۰ هه زار، سواره ی یونانی له سه ده ی ۴ به رله زاین که گزنفون یادی ئەوه ی کردوه، که هه ر له م ریبوارگه وه بووه (14, 11/658). له به ر بارودوخ و گرینگی بازرگانی بدلیس، حاکمانی ئەوی له دابین کردنی ئازوخه و بی وه ی راگرتنی رینگاکان، فرە کوشاون (هه ر ئەوی، 11/659).

مه لبه ندی بدلیس له هاویناندا گه رم و به زستانانیش ساردو پر به فره (هه ر ئەوی، 11/658). بازرگانانی وینیزی ئەویان «به کان و خه زینه ی به فر» داناوه (سه فه نامه کان...، ۳۷۱). به پێی ئاماری ۱۳۷۶ هه تاوی و ۱۹۹۷ ز. حه شیمه تی شاری بدلیس - زوربه ی خه لکی بدلیس کوردن و - ۵۱،۹۲۷ که سه ن و به خه لکی گونده کانی تایبعی بدلیس

۶۸,۳۰۸ کەسن، وە حەشیمەتی ئۆستانى بدلیس کە شارە کانی خەلات: «ئىخلات» عادلجەواز، گورا و یماق، خیزان، موتکی و تاتوان دە گریته بەر تا ۳۳۹,۶۴۵ کەس بون (DIE, n.pn.) لە سەدە کانی رابوردوا لە بدلیسدا ئەر مەنى و موسولمان (کورد و تورک) هەبون (سامى ۱۲۳۹/۲؛ هوانسیان، 35؛ سە فەرنامە کان، هەر ئەوی).

هووی ناولینانی ئەو شارە بە بدلیس: بە قسەى واژە نامەى قاموسى فیروزاواى: بدلیس بە جیگایە ک دەلین: کەش و هەوای خووش و سازگار بی (شەرە فنامە بە زمانى کوردی پەرەى ۶۳۵ ئوفسیتی ۱۹۸۱ ز - تاران) هەروا و تویانە: کە ئیسکە نەدر لە کاتى سپا کیشى بو شەرق لەوئ ماوە تەو و لە بەرکەش و هەوای خووش و سازگارەو، بە یە کى لە غولامانى خوئى کە ناوی بدلیس بوو فەرمانى پى داو و شوینە دژ و قەلایە ک سازبدا کە بە کەس نە گیردرى، ئەویش دژو قەلای ئەوئ سازداو ناوی خوئى لە سەردانا (بو فەرزانى ئەو مە بەستە، برواننە: هەر ئەوی، ۴۴ - ۴۴۳؛ ئەولیا چە لە بی، ۸۵/۴). ئەم شارە کە لە سەرچاوە کانی ئەر مەنى بە باقىش یا باگش یاد کرایاوە (14,11/658). لە سەرچاوە کانی ئیسلامیدا بەوئەى بیدلیس، بەدلیس، بودلیس و بتلیس هاتوو.

پیشینهى میژویى: میژوی بیچم گىرى و سازبونی شار نادیارە، لە ئاسەوارى جوغرافیا نوسانى موسولمان؛ کە سانى وە ک، ئیستەخرى (پەرەى ۱۵۹). میقدەسى (پەرەى ۳۷۴). ئینى بی بی (پەرەى ۱۸۵ - ۱۸۶). نوسەرى حودود و لعالم (پەرەى ۱۶۰). یاقوت (۱/۵۲۶). ئەبولفیدا (پەرەى ۳۹۴). بدلیسى بە یە کى لە شارە کانی ئەر مینیه هاتو تە ژمار، لە پاشان هەندیکیش ئەویان بە یە کى لە شارە کانی ئازربایجان داناو (بدلیسى، ۴۴۰) کە لە دەورانى ساسانیانى کوردا، چەن جار لە نیوان ئەم دەو لە تە و دەو لە تى رومی شەرقى دەس بە دەس بوو و جادواى دابەش بونی ئیمپەرآتورى شەرقى لە ۳۹۵ زدا، کە و تە بن دەس ئەو دە و لە تە (دایره تۆلمە عارفى ... tükyiye - 71/226).

بەر لەو هەى بدلیس بکەوئە بن دەسى موسولمانان، حاکمانى ئەوئ ئەر مەنى بون (بدلیس، ۴۴۶). لە روژگارى خیلافەتى عومەر، لە ۱۷ مانگی و ۶۳۸ زو بە پئى قسەئى ۱۹ مانگی دا (هەر ئەو، ۴۴۵ - ۴۴۶، کورئى ئەسیر ۵۳۴/۲ - ۵۳۵؛ کورئى

شده داد، ۳ (۲) / ۵۳۷). عه یازبن غه نهم دوای داگیرکردنی جزیره (ی عه بدولعه زیز بن عومهر کوردی خه لکی بهر قه عیدی؛ سهر به موسل که له (۵۵۵ مانگی و ۱۱۶۰ ز) له دایک بووه، ئه بولفیدا (۳ - ۱۳۹) و کوری خه له کان له باسی جزیره دا و (ع)، کو بهی پهره ی ۱۷۱ شهره فنا مه به کوردی چاپی ئوفسیتی ۱۹۸۱ ز تاران)، خه لات و بدلیسیشی گرت؛ تورکه کانی ههر دو شار حاکمیه تی موسولمانان قه بول کرد و له گهل عه یار ئاشتیان کرد، به لام دهسه لاتی موسولمانان فره ی پی نه چو، که شاری بدلیس که وته وه بن دهس بیژانس و بووه شاری سنوری له نیوان موسولمانان و مه سیحیاندا (دایره تولمه عارف، ههر ئه وی) له پاشان مهروانیان، عه بیاسیان و میرانی به نی حمدان به سهر بدلیسدا حوکومه تیان کردو (ههر ئه وی) له زه مانی موته وه ککیلی عه بیاسی، موسابن زوراره (: زه زاری کورد) له بدلیس به دژی خه لیفه راپه ری (یا قوی، ۲/ ۴۹۸). له ۳۱۶ مانگی و ۹۲۸ ز، دو مستوک به سپایی گرانه وه خوئی خزنده ئه رمه ستان و خه لات و بدلیسیشی گرت و میمبه ره کانی له مزگه وته کان لابرده و له جیاتی ئه وان خاجی داناو خه لکی ئه ویش له دهس ئه وکاره لای خه لیفه شکایه تیان کرد (کوری ئه سیر، ۸/ ۱۹۸ - ۱۹۹).

دهسه لاتی رومیان به سهر ئه و شاره دا ئه ونه ی نه خایاند، چون که می دوای ئه و تاریخه بدلیس که ته بن دهس حمدان. له ۳۶۹ مانگی و ۹۷۹ ز - عه زود، دهوله ی ده یله می بومله به ملانی له گهل ئه بو ته غلبه ئه میر حمدانی که له جه نکه کانی نیو خوئی ئالی بوئه پشتیوانی له به ختیار کردبو، جا له بهر ئه وه سپای شهروانی کیشایه سه رخاکی بن دهس حمدانیان. ئه بو ته غلبه خوئی رانه گرت، به ره و لای بدلیس رای کرد؛ عه زود، دهوله، به دوایدا خوئی گه یانده بدلیس و ئه و شاره ی داگیر کرد، به کزبونی به نی حمدانی، حوکومه تی ئه م ههریمه که وته، بن دهس به نی مهروان، که له ره گه زی کورد بون و له کوئه وه له دیار به کر ده ژیان - وه حوکومه تی به نی مهروان به سهر بدلیس دا تا ۴۷۷ مانگی و ۱۰۸۴ ز - به رده وام بووه. له و ساله دا فه خر ده و له بن جه هیر له فه رمانده رانی نیزامی مه لیکشای سه لجوقی، سپای شهروانی بو ناو چه کانی شه رقی ئاناتولی کیشا؛ وه ئه و

ناو چانه بووینه بدلیسی هینایه ژیر چوگی سهلجوقیان (کوری تهسیر، ۱۳۴/۱۰ - ۱۳۵؛ بازورس 97-98، دایره توله عاریف، هه ره ئه وی). جادوای ئه وه مه لیکشا بدلیسی، دابه دیلماج ئو غلو محمه د و ئه وه هریمه بووه ناوه ندی به نی دیلماج، یا تغانیان (هه ره ئه وی)، بو ماوه یه کیش بدلیس که وته بن دهس قزل ئه رسلان (بدلیسی، ۴۸۰). له کاتی هیرشی مه غوله کان، جه لاله دین خواره زمشا، شه روانانی خوئی خزانه ئه م هه ریمه (نسوی ۲۱۲ - ۲۱۳ - ئیقبال، ۱/۱۳۸)؛ مه غوله کانیش دوا به دوا ی ئه وه خوئیان گه یانده بدلیس و شاربان کرده ویرانه یه ک (هه ره ئه وه، ۱/۱۴۳).

له پاشان، عه لئه دین که یقوباد، ئه وه ل، له سه لجوقیانی ئاسیای بچوک، ئه ویی له دهس مه غولان ده رهینا و خسته سه رخاکی بن دهس خوئی (کوری بی بی، ۱۸۵ - ۱۸۶). له سه ده ی ۸ مانگی و ۱۴ ز - ئه میرانی کورد، که له خانه دانی شه ره فه دین بدلیسی بون، ده سیان گرت به سه ره ئه وه هه ریمه دا (بوژیاتر زانین بروانه بدلیسی، ۴۳۹ بیه، مه ردوخ، ۳ (۲) / ۲۱۵). دوا ی ئه وه ته یموریان و له پاشان ئاق قوه ینلو و قه ره قوه ینلو، خوئیان به سه ره ئه وه ناوه، داسه پاند (ئه بوبه کر تارانی، ۱/۸۴، ۹۶، ۲/۵۴۳، ۵۵۹؛ بدلیسی، ۱۲۸؛ حافظ ئه برو، ۱/۴۸۴، رو ملو ۱/۸۸) و ئوزو ن حه سه ن، سلیمان به گی راسپارد تا قه لای بدلیس داگیر بکا (بدلیسی، ۵۰۵ - ۵۰۷).

له ۹۱۳ مانگی و ۱۵۰۷ ز - شائیسماعیل سه فه وی کورد و کورد، زاده، بدلیسی گرت، ئه میر شه ره فه دین حاکی بدلیس ئیتاعه تی کرد و شائیسماعیل دوباره کردیه وه حاکی بدلیس (هه ره ئه وی، ۵۳۰ - ۵۳۱). شائیسماعیل له کاتی گه رانه وه له کوردستان، له خوئی لای دا، ئه میر شه ره فه دین له گه ل ۱۰ کهس له حاکیمانی کوردستان بو را گه یاندنی ئیتاعه تی دوباره ی خوئیان چونه لای شائیسماعیل، شائیسماعیل به دنه دانی خان محمه د ئیستاجلو حاکی دیار به کر که دژی کوردان بو، ۹ کهس له و حاکیمه کوردانه ی بووینه ئه میر شه ره فه دینی خسته زیندان و دوا ی ئه وه، چاپان سولتانی راسپارد تا بدلیس داگیر بکا. ئه میر ئیبراهیم که دوا ی میر شه ره فه دین کرایه حاکی بدلیس. باوه کو قزل باشه کان په یتا په یتا هیرشیان ده برد، تا ۲ سال خوئی راگرتووه و دوا ی ئه وه بدلیس که وته

دهس چاپان سولتان (هەر ئه‌و، ۵۲۶ - ۵۲۷). دواى ماوه يه ك ئه‌مير شه‌ره‌فه‌دين له زبندان راده كاو ده‌وره‌ى بدلیس ده‌دا، به‌لام به‌ده‌سى كورد به‌گك شه‌ره‌فلو، كه له لایه‌ن شائيسماعیل كرا بووه حاكمی بدلیس و عادلجه‌واز و ئه‌رجیش، تیشكاو ئاواره بو (پا رسادوۆست، ۴۰۰). ئه‌و له كاتی جه‌نگی چالدران (۹۲۰ مانگی و ۱۵۱۴ ز) له گه‌ل هه‌ندی له حاكمانی كوردستان چووه‌لای سولتان سه‌لیم و ئه‌ویش دواى زالبون له جه‌نگ، حوكومه‌تی بدلیسی به‌و سپارد (بدلیسی، ۵۳۷ - ۵۴۰).

له زه‌مانی پاشایی شاتیه‌ماسب، ئولمه‌ته كه‌لو حاكمی ئازربایجان كه‌وته دژایه‌تی كردن له گه‌ل شاتیه‌ماسب دا و بووه په‌نابه‌ری سلیمانی قانونی سولتانی عوسمانی جا ئه‌وسا شای عوسمانی بو به‌هیرش كردنه سه‌ر ئیران دئه‌دا، ئولمه له كاتی دیتنی سولتان سلیمانی عوسمانی دوزمانی له شه‌ره‌فخان حاكمی بدلیس كرد و سولتان سلیمان به‌پیی شه‌یتانی و شوفا‌ری ئولمه، شه‌ره‌فخانی له سه‌رحوكمی بدلیس لایردو ئولمه‌ی كرده حاكمی بدلیس و فیل پاشای به ۵۰ سوار له گه‌ل ئولمه، نارده سه‌ر بدلیس، شه‌ره‌فخان په‌ناى برده به‌ر شاتیه‌ماسب، شاتیه‌ماسبیش شه‌روانانیکى نارده سه‌ر بدلیس، به‌بیستنی خه‌به‌ری هاتنی شه‌روانانی ئیران بو‌لای بدلیس، شه‌روانانی عوسمانی له ترسارایان كرد (هەر ئه‌و ۵۴۰ - ۵۴۸؛ رومیلو، ۳۱۴ - ۳۱۵؛ قازی ئه‌حمده، ۲۱۷/۱). به‌گریدانی په‌یمانی ئاماسیه له نیوان ئیران و عوسمانیدا له ۹۶۳ مانگی و ۱۵۵۶ ز - بدلیس به‌عوسمانی درا (دایره‌تولمه‌عاریف 71/227).

له سه‌ره‌تاری سه‌ده‌ی ۱۳ مانگی و ۱۹ ز - عه‌باس میرزای قاجار وه‌لی عه‌هدی فه‌تالیشا شه‌روانانی برده ئاناتولی شه‌رقی بو‌وینه بدلیس. به‌لام دواى گریدانی په‌یمانی ئه‌رزه‌روم له ۱۲۳۹ مانگی و ۱۸۲۴ ز - سنوری ده‌سكردیان له نیوان خویان دیاری كرد (هەر ئه‌وئ). له كاتی جه‌نگی جیهانی یه‌كه‌م، بدلیس كه له سه‌ر ریگای ئاناتولی - به‌غا بووه، فره‌گرینگی پیدراوه (لانگ، 36). لایه‌نگرانی ئه‌رمه‌نستانی گه‌وره له سه‌ر ۷ ئه‌یالته له شه‌رقی تورکیه türkiye كه بدلیسی گرتوته‌به‌ر، قسه و باسیان هه‌بووه (كازم‌زاده، 255) ئه‌ولیا چه‌له‌بی جیهانگه‌ری تورك له سه‌ده‌ی ۱۱ مانگی و ۱۷ ز - له

قه لای بدلیس، فیرگه و فیرانکو، کاروانسه را کان، مزگه و ته کان و... بدلیس به دریژی قسه ی کردوه و ناوی بردون (بروانه: ۸۵/۴ - ۹۹). تاورنیه (په ره ی 272-273) و هه روا بازارگانانی و نیژی له سه ده ی ۹ مانگی و ۱۵ ز - (سه فه نامه کان، ۳۷۱). له سه ره خوئی نه میری نه وی و تایبه تیه کانی کوردی نیشته جیی نه وی یادیان کردوه. له زانایانی ناوداری بدلیس، بو وینه له ئیدریس بدلیسی دانه ری کتیبی هه شت به هه شت له باره ی ۸ کهس له پاشا کانی عوسمانی که به فارسی نوسراوه یادیان کردوه (بدلیسی، ۴۴۸ - ۴۴۹).

له نیو ئاسه واره، که و ناراکانی بدلیس ئولو جامع که له ۴۵۵ مانگی و ۱۰۶۳ ز - تازه کراوه ته وه (ئه سلان ئاپا، 95) و هه روا مه جموعه ی شه ره فه یه: دایره تولمه عاریف 71/228) ئه شی یاد بکرین. - سه ر چاوه: کوری ئه سیر کامیل؛ کوری بی بی، حوسین، سه لجوقی نامه به کوششی محمه د جه واد مه شکور، تاران، ۱۳۵۰ هه تاوی، کوری شه داد، محمه د ئه علاق خه تیره، به کوششی یه حیا عیباره، دیمه شق، ۱۹۷۸ ز، ئه بو به کرتارانی، دیار به کره، به کوششی نه جاتی لوغال و فاروق سو میر، ئانکارا، ۱۹۶۲ ز - ۱۹۶۴ ز، ئه بولفیدا ته قویم بولدان، به کوششی رینو و دوسلان، پاریس، ۱۸۴۰ ز - ئیسته خری، ئیبراهیم، مه سالیک و مه مالیک، ته رجه مه ی کوهن فارسی، به کوششی ئیره ج ئه فشار، تاران، ۱۳۴۷؛ ئیقبال ئاشتینی، عه باس، تاریخی موفه سه لی ئیران، له ئیستیلای مه غول تاراگه یاندنی مه شروته، بدلیسی، شه ره فخان، شه ره فنامه، به کوششی محمه د عه باسی، تاران، ۱۳۴۳؛ حافر ئه برو، زوبده ته وه ریخ، به کوششی که مال حاج سه یید جه وادی تاران ۱۳۷۲، پارسا دوست مه نو چیه ر، شائیسما عیل ئه وه ل تاران ۱۳۵۷ هه تاوی، حودود عالم، به کوششی مه نو چیه ر ستوده، تاران ۱۳۴۰؛ رومیلو حه سه ن، ئه حه سه ن ته وه ریخ، به کوششی عه بدولحوسین نه وایی، تاران، ۱۳۵۷، سامی، شه مسه، قاموس، ئه علام، ئه ستانبول، ۱۳۰۶ مانگی، سه فه نامه کانی و نیژیان له ئیران، ته رجه مه ی مه نو چیه ر ئه میری، تاران، ۱۳۴۹، قازی ئه حمه د قومی، خولاسه ی ته وه ریخ، به کوششی ئیحسان ئیشراقی، تاران؛ مه ردوخ روحانی بابا، تاریخی، مه شاهیری کورد، به کوششی ماجید روحانی، تاران، ۱۳۷۱؛ میقه ده سی، محمه د، ئه حه سه ن

تہ قاسیم، بہ کوششی دخویہ، لیدن، ۱۹۰۶ ز، نہ سوی، محمہ د، سیرت جہ لالہ دین
مینکبرنی، بہ کوششی موجتہ با مینہ وی، تاران، ۱۳۴۴؛ یاقوت، بولدان، یہ عقوبی،
تہ حمہ د، تاریخ، بیروت دار سادر؛ ہر وا:

Aslanapa O, turkish art and architecure london 1971; Bosworth, C. E, "the
Political and Dynastic History of the Iranian world" the cambridge go History
of Iran Vol, V. ed. J. A. Boyle Cambridge 1968; DiE, WWW. dle gov.Tr/
turkish / sonist / nufus / ilceler htm; Hovonnisian, P. G., Armenia on the road
to independence 1918, Losangeles, university of california press; IA;
Kazemzade h, F., the struggle for (transcaucasia new York; lang, D.M.,
Armenia cradle of civilization London, George Allen and Unwin Ltd; Lynch.
H. F. B; armenia travels and studies Beirut, 1965; tevernier j. B, les Six
Voyages, paris, 1677; türkiye dianet Vakfi islam ansiklopedisi, istnbul 1992
عہلی تہ کبہر دیانہ ت، دایرہ تولمہ عاریفی ئیسلامی ج ۱۱ پەرہی ۵۷۲ تا ۵۷۰
چاپی ۱۳۸۱ ہہ تاوی تاران (شہ پوئل).

بدلیسی، حه کیم ئیدریس

بدلیسی، حه کیم ئیدریس بن حیسامه دین عهلی (د زیحجهی ۹۲۶ مانگی و نوامبر ۱۵۲۰ ز) میژوزان و دهولهت مهردی کورد، له دهرباری پاشاکانی عوسمانی. له بدلیس کوردستانی بن دهس تورکیه له دایک بووه. حیسامه دین عهلی باوکی له خواناسه گهوره کانی روژگاری خویی هاتوته ژمار (هامیژ پورگشتال، ۸۶۱/۲؛ E11,11,715). بدلیسی له سه ره تاوه مونشی تایبه تی دهرباری یاقوب به گک ئاق قوه یئلو (حک ۸۸۳ - ۸۹۶ مانگی و ۱۴۷۸ - ۱۴۹۱ ز) بوو به هوئی نامه یی پیروژ بایی که ۸۹۰ مانگی له لایهن سولتان یاقوبه وه بو سولتان بایزی دوه می (حک ۸۸۶ - ۹۱۸ مانگی) نویسیوی. سرنج و ئافه رینی پاشای عوسمانی هه لخراندبو (هامیژ پورگشتال، ۷۱۴/۱، ۸۶۱/۲، ریو، 1/216-217) له سوئگهی سیاسه تی نه زانم کاری مه زه به بی شائیسماعیل ئه وهل سه فه وی (حک ۹۰۷ - ۹۳۰ مانگی) سه بارهت به نه ته وهی کوردی سوننی مه زه به ب، بدلیسی له ۹۰۷ بو ئیو خاکی عوسمانی کوچی کردو سولتان بایز فه ره به گه رمی به پیره وه چو و له ده رباری خوی دهس به کاری کرد (۱۱۴۲ / ۱۷، E11؛ ریو، ۱/217)، میرجه عفه ری ۳۹۸؛ تاش کوپری زاده، ۱۹۰ - ۱۹۱؛ هامیژ پورگشتال، (۱/۷۱۴ - ۷۱۵). له سه ر ویست و تکای بایز، بدلیسی میژوی موفه سه لی ده رباری خانه دانی عوسمانی نویسی (بروانه دوایی و تار)، به لام پاشای عوسمانی به و بیانوو که بدلیسی له میژوه کهی خویدا، سه بارهت به ئیرانیان، له زاده به ده رچاو پوشی کرده، هه قی نویسی ئه و هه موه زه حمه ته میژو نویسه ی پی نه دا، هه روه ک سولتان مه حمود، حه قی ئه و هه موه نویسه ی به فیژ ده وسی نه دا، دیاره زالم هه رده یه وی مارزی خوی نشان بیدا. بدلیسی به دل ئیشاوی به بوته ی سه فه ر له شای تورکی عوسمانی مه ره خه سی ویست و سه ره نجام له ۹۱۷ مانگی چوو مه که و له ویوه نامه یه کی توندو به هه ره شه ی بو بایز نویسو و سه خت به گژ بایزا چبو که ماف و دهس ره نجی به باداوه و مافه ره وا که ی به فیرو

خواردوہو نو سینی ئهوی له بهرچاو نه گرتووہ خزمت به ناموو بیگانه جه زاو مافه که ی هه وابووہ و له وه زیاترنابی (شه پوئل). (برانته E11, 1,1207؛ ئونات 198-199). به لام دوا ی ئهوی سه لیم ئه وه لی عوسمانی له بان تهخت دانیش (حکا ۹۱۸ - ۹۲۶ مانگی) دلخوشی حه کیم ئیدریس بدلیسی دایه وه و بانگی کرده لای خوئی، بدلیسی له ۹۱۸ مانگی گه رایه وه، ئه سته مبول (E12 هه ر ئه وی) و دوا ی ماوه یه ک سولتان سه لیم سپایی ته یاری ئاماده کرد و له گهل ئیدر بدلیسی به سپاوه چووہ شه ری شائیسما عیل صه فه وی (هامیر پور گشتال، ۸۴۶/۲)، به لام روئل و نه خشی گرینگتری بدلیسی یه ک خستن و به دیهینانی یه کیه تی نیوان سه رداران و سه ر هوژه کانی کورد بوو هه مویانی موته حید کرد و بووه هوئی سه رکه وتن و زال بونی عوسمانی به سه ر شائیسما عیل صه فه ویدا. (بدلیسی ۵۳۷ - ۵۳۸؛ سه عده دین، ۳۰۴/۲، هامیر پور گشتال، هه ر ئه وی؛ برو سه لی، ۶/۳ - ۷).

بدلیسی له جهنگی حه سه ن کیف که ۲ سال دوا ی جهنگی چالداران (۹۲۰ مانگی و ۱۵۱۴ ز) روی دا، به شداری کرد و بووه هوئی زال بونی کورد، به سه ر سپای قزلباشدا، بدلیسی له وه سه رکه وتنهی کوردان نه خشی فره گرینگ هه بو (هامیر پور گشتال ۸۶۲/۲). جادوا ی ئه وه ی دیار به کر و ماردین که وته بن دهس عوسمانی، سه لیم پاشای عوسمانی ریک و پیک کردنی ئه و ناوچه کورد نشینانه ی به ئیدریس بدلیسی سپارد، چون بدلیسی له کارزانی و شیاوی خوئی به باشی نشان دابو، شاسه لیم نامه یه کی پرو ته ژی له منه تباری و ئافه رین به دیاری یه کی پرقیمهت و به نرخ بو بدلیسی به دیاری نارد (سه عده دین، ۳۰۴/۲، ۳۲۲؛ هامیر پور گشتال، ۸۶۳/۲ - ۸۶۴ - ۸۷۵، ۸۷۷، ۱۱۴۲/۱۷، E11)، بدلیسی له بردنی سپا بو سه رمیسر له گهل شاسه لیم بووه هه ر له وه سه فه ره دابو، هه رچهند وه زیره کان بیان ناخوش بو، به لام بدلیسی به دفه ری و به دره فتاری خاوه ن پله به رزه کانی تورکی له میسر، به دانانی قه سیده یه کی فارسی

شاسەلیمی لەو کارە ئاگادار کرد و لە پاشان خووی گەرایەووە بوو ئەستەمبول (ھامپەرپور گشتال، ۲/ ۸۷۷، ۹۲۱ - ۹۲۲؛ رێو، ھەرئەوێ). بدلیسی لە ئەستەمبول وەفاتی کردووە و لە گەرەکی ئەبیوب سولتان لەمزگەوتی شەریف کە زینەب خاتونی ژنی سازی دابو، نێژراو (بروسەلی ھەرئەوێ: رێو، 1/219).

نوسراوێ کانی بدلیسی، ئەو مرویە زاناو سیاسەت زان و لە کارزان و بلیمەتە ئاسەواری لە زۆربەیی بابەتە جوړا و جوړەکاندا لەو نوسەرە، بە توانایە بە جی ماوە کە گرینگترین یان ھەشت بە ھەشت یا میژوی بنە مالاھێ ئالی عوسمانە، ئەم کتیبە یە کە مین تاریخی رەسمی عوسمانیانە کە لە ۹۰۸ مانگی دەسی پیکردووە کە نوسینی ئەو، ۲ سال و ۶ مانگی کیشاوێ تا بدلیسی ئەوێ دانیاوێ و تەواوی کردووە و بدلیسی لە چەن جیادا ئەوێ بە (الصفات الثانية فی ذکر اخبار قیاصرة العثمانیه) ناوی بردووە (برواننە: رێو، 1/217؛ فلوگل، 11/217؛ شورا، ۲/ ۱۵۶، ۱۰ (۳) ۱۳۷۰ - ۱۳۷۱). داگری تاریخی بنە مالاھێ عوسمانیە لە ۷۱۰ مانگی تا روژگاری بایزی دووم (رێو، ھەرئەوێ)، ھەشت بە ھەشت کە روداوێ کانی روژگاری ۸ پاشای عوسمانی لەو کتیبەدا، باس کراون. بیجگە لەو، بدلیسی یە ک خاتیمەیی دور و درێژی بە شیعەر، لە مە ککە دانابو و ئەویشی لە ئاخری کتیبە کە یدا ھیتاوە. (ھەرئەو 1/217-218؛ ئوستوری، 1/413).

دوای وەفاتی ئیدریس بدلیسی، ئەبولفەزلی کوری (د ۹۸۷ مانگی) - کە ئەویش یە کێ لە کار بە دەسانی گەورەیی دەولەت لە روژگاری خویدا بوو، کو بە یە کێ لە بابەت روداوێ کانی پاشایی سولتان سەلیمی ئەوێ لە سەر ھەشت بە ھەشت زیاد کردووە و بە ناوی سەلیم نامە دایناوە (رێو، 1/218-219؛ ئوستوری، 416 / 1(1)؛ قیس: بە ھار، ۳ / ۳۰۰، کە ئەو کو بە تا بە ۹۵۲ مانگی دەورەیی حوکومەتی سەلیمی دووم زانراوە). (جیی سەر سورمانە ئەو ۲ زانایە بە تاییەت حە حکیم ئیدریس بدلیسی کوردی مۆتتە حید کردووە، بوو یارمەتی دان بە تورکی عوسمانی، دژی کورد، بە لام میژوی کوردی نە

نوسيوه و ميژوي توركي نوسيوه و كوره كهيشي لي زياد كردوه و ئاوري له ميژوي نه ته وه ي كورد، نه داوه ته وه (شه پوئل).

ههشت به ههشت نه ته نيا له روانگه ي تاريخي، به لكو له روانگه ي سه بلك و شيوه ي مه سنوعى و پرله گري و گول كه به په يره وي له جيهانگوشاي جوه يني، تاريخي وه ساف، وه ئاسارى موعينه دين يه زدى و شه ره فهدين يه زدى نوسراوه و دانراوه، له ئاسارى تايهت به روزگارى نه و هاتو ته ژمار (ريو، 1/217) به لام به هار نه وه ي به نمونه يي ناقيس له ميژوي كورى بي بي، هينا وه ته ژمار (هه ر نه وي) عه بدولباقي سه عدى له ۱۱۴۶ مانگي ههشت به ههشتي كردو ته توركي (برواننه: شو كرو، 157-131؛ بو وه رگه راوه ي ترو رون كردنه وه ي زياتر، برواننه: ئوستورى، 415-416 / (۱) ۱). له ههشت به ههشت نوسخه ي فره له كتبخانه كانى جيا جيا دا هه يه (مونزه وي خه تى هاوبه ش، ۱۰ / ۶۵۷ - ۶۵۸؛ ئوستورى، ۹۱۳ / (۱) ۱، باينگر، 48). له حه حكيم ئيدريس بدليسى نوسراوى تريشى لي به جيماوه كه ناوى هه نديكيان به م جو رهن: ريساله ي (ئيبا) له بابته (وه با: كوليره) (ئالوارت، ژماره ي 6371)؛ ريساله يه ك له ره واننشاسي (مينگانا، 680)، رافه له سه ر گولشه ني راز - ي شه بسته رى كه له شه سته مبول چاپ كراوه (برواننه ئاقابوزورگ، ۱۳ / ۲۶۹، گولچيني مه عانى، ۸۵؛ مونزه وي، خه تى، ۲ (۱) / ۱۲۴۸)؛ رافه ي مه سنه وي (ناوه ندى، ۱۳ / ۳۰)؛ ۵۵ مه ته قه ي روژ و جيژن (مه رعه شى، ۱۹ / ۳۸۰ - ۳۸۱)، ميرئاتى جه مال (مونزه وي، خه تى ۵ / ۳۶۲۴، پيرستواره...، ۱ / ۴۷۲؛ بو ناسيني نوسراوه كانى ترى بدليسى برواننه: بروسه لى، ۳ / ۷ - ۸، حاجى خه ليفه ۲ / ۱۲۶۴، LGAL, cs, 1/469. - سه رچاوه: ئاغابوزورگ زه ريعه، بدليسى شه ره فخان، شه ره فنا مه به كو ششى محمه د عه باسى، تاران ۱۳۴۳؛ بروسه لى، محمه د تاهير عوسمانلى موئه له فله رى، شه سته مبول، ۱۳۴۲ مانگي، به هار محمه د ته قى، سه بلك ناسى، تاران، ۱۳۴۹ هه تاوى؛ حاجى خه ليفه، كه شف، سه عده دين، محمه د، تاج

تہ واریخ، ٹہستہ مبول، ۱۲۸۰ مانگی؛ شورا خہ تی؛ تاش کوپری زادہ ٹہ حمہ د، شہ قایق نہ عمانیہ، بیروت، ۱۳۹۵ مانگی و ۱۹۷۵ ز؛ گولچینی مہ عانی، ٹہ حمہ د، گولشہ ن راز و رافہ ی جیا جیای ٹہ و، نہ شریہ ی کتیبخانہ ی ناوہندی زانکوئی تاران، نوسخہ گہ لی خہ تی، تاران، دہ فترہ ی ۴؛ مہ رعہ شی، خہ تی؛ ناوہندی، خہ تی، مونزہ وی، خہ تی؛ ہر ٹہ و خہ تی ہاوبہ ش، ہر ٹہ و، پیستوارہ، کتیبہ فارسی یہ کان، تاران، ۱۳۷۴ ہہ تاوی؛ میرجہ عفرہ ی، حوسین، تاریخی تہ حہ ولاتی سیاسی، کومہ لایہ تی، نابوری و فہرہ ہنگی ٹیران لہ دہ ورہ ی تہ موریان و تورکمانان، ٹیسفہ ہان، ۱۳۷۵، ہامیر پورگشتال، یوزف، تاریخی ٹیمپہ راتوری عوسمانی، تہ رجہ مہ ی میرزازہ کی علیابادی، بہ کوششی جہ مشید کیانفر، تاران، ۱۳۶۷ ہہ تاوی و ہہ روا:

Ahlwardt; Babinber, F; Die Geschichreiber Osmanen und thre werke Leip ZIB, 1927; E12; flü 8 bel, Gi Die arabi schen, persis chen und türkischen Hand schriften derkaiserlichköni 8 Lichen Hof bibtiothek Zuwien, wien, 1865 GAL'S; mingana, A; Catalo 8 ue of the Arabic Manuscripts in the john Rylands Librery manchester, 1934; Rieu, ch; catalogue f the persian manuscripts in the Btitsh museum, oxford, 1966; storey, C. A; Persian Literature, London 1927; Sükrü, M; "Des Hešt Bihišt des ldis Bitlis" Der Islam Brlin, 1931, Vol xix; Unatf. R; "nesritarihi üzerinde yapılan Çalissmalara toplu bit bekis"; Belleten Ankara, 1943, vol, vii, no 25.

ہودا سہید حہ سہ ن زادہ، دایرہ تولمہ عاریفی بوزورگی ٹیسلامی ج ۱۱ پہرہ ی ۵۷۲

تا ۵۷۳ چاپی ۱۳۸۱ ہہ تاوی تاران (شہ پوئل).

برادوست

برادوست یه کۆ له ۳ دێهاتی بهشی سوّمای برادوستی شارستانی ورمی و له ئازربایجانی غهربیدا، ئهم دێهستانه له باکورهوه ئه لکۆ به دێهستانی ئهنزهلی باشوری و سوّمای باشوری و له رۆژهه لاتهوه، به دێهستانی نازلوچای و له باشورهوه به دێهستانی تهرگه ور و له خوراواوه به کوردستانی نه خشی شارستانی ورمی؛ ديهقان (۲۸۷). گه وره ترين و پرتاوترين چۆمی که بهم ديهستانه دادی و دهروا، برادوسته که به شاخه یی له نازلوچای ديه ژمارو بهشی له زهوی و زاری کشت و کالی ناوچه که، ئاو ده دا (هه ره ئه و، ۱۵؛ جه عفهری، ۱۲۷ - ۱۲۹). موشیر ده وله، نه وهی به ناوی ناوی برادوست ناو برده و (په ره ی ۱۵۸) یه کۆ تر له چیاو کۆه کانی ئهم ديهستانه کۆی کۆتول و چیا ی قه لای (جم جم: دمدمه (ديهقان، ۳۲۵، ۵، ۳۶۳؛ ئیسکه نده ری نیا، ۵۷).

کهش و هه وای برادوست، کهش و هه وای ساردونیه نمداری هه یه (فه ره هه نگ...

(۷۲/۱۲).

دیهستانی برادوست له ۱۳۷۵ هه تاویدا، دارای ۴۷۷، ۱۷ کهس حه شیمه ت و ۵۴ گوندی ئاوه دانی هه بووه (سه ر ژماری، ناسنامه، ۱۸ - ۲۶). له رابوردوا زیاتر له ۲ هه زار خانه واده له تایفه ی خیلێ شکاک له ناوچه ی برادوستا ژیاون و قشلاخ بهشی له هۆزی ساداتیش له م ناوچه بووه (موشیر ده وله، ۱۶۱؛ مه شکور، ۱۹۲؛ ئه فشار، ۵۷۵؛ ديهقان، ۶۱).

ئاوه ندی برادوست، گوندی ره وه ندی یابینه که له ۳۷ و ۴۳ پانایی باکوری و ۴۴ و ۴۳ دریزایی شه رقی و له به رزایی ۱۵۴ میتر له ته ختی ده ریا دایه و حه شیمه ته که بیشی له سالی ۱۳۷۵ هه تاوی، ته نیا ۱۳۲ کهس بووه (پاپلی ۲۸۴؛ سه ر ژماری، ناسنامه، ۲۲؛ بلاوگ...، ۵) ئهم گونده له ۹ کیلومتری خوراواوی شاری سیرو دایه (فه ره هه نگ، ۵۱/۱۲ - ۵۲). سیرو ته نیا شاری بهشی سوّمای برادوسته، که له سنوری ده سکردی ئیران و تورکیه دا، که له ده ورو به ری ئهم ديهستانه دایه (بلاوگ، هه روا سه ر ژماری،

ناسنامه، هه ره ئه و شوینانه؛ هه ره ئه وئی، نه خشه ی ئاوه دانیه کان (۵۴۰).

روداوه میژوییه کان: سه رزه وی برادوست له بهر باری، سپا و سپاکیشی و هاوسنور بون له گهل کوردستانی بن دهس حوکومه تی تورکیه ی ئه م سه رده مه و هه روانیژ یک بون به کوردستانی باشوری (عیراق) دارای گرینگی یه کی تاییه ته (بوئییرانی داگیر کهری کوردستانی روژ هه لات)، له ۱۰۱۴ مانگی و ۱۶۰۵ ز. سنان پاشاچغال ئوغلو، سهرداری عوسمانی به سپایی فره زور له لای خوژاواوه هاتوته نیوکوردستانی بن دهس حوکومه تی ئیران. شاعه بیاسی یه که م (سا ۹۹۶ - ۱۰۳۸ مانگی و ۱۵۸۸ - ۱۶۲۹ ز). سو بجان و یردی خانی کرده حاکمی ورمی که سپای عوسمانیه کان له سو مای برادوست و هه رنی که ده یانه ویست هیرش بکه نه سه ر ورمی، که له نیوان ئه میرخان حاکمی سو مای برادوست و عومه ر پا، سهرداری تری عوسمانی شه ری سه خت له ناوچه که روی دا که بووه هوئی تیشکان و را کردنی سپای هیرشکار (دیتهقان، ۳۶۲). له ۱۱۵۸ مانگی و ۱۷۴۵ ز - نادرشای هه وشار (۱۱۴۸ - ۱۱۶۰ مانگی و ۱۷۳۵ - ۱۷۴۷ ز) به ره و ئازربایجان بوئی ئاژوت و دوای مانه وه له سایه ن قه لآ: (: شاهیندر - ی ئه مرو، که له زه مانی مانناکاندا به (ئه وکان) ناوبراوه) به ره و لای ورمی بزوت و له دیی گوئیکته په، ئوردوی خست و دهسی کرد به سه ر نجدان به باری شارو ناوچه که و چهن روژیش له قه ز قه لآ له گوئنده کانی ناوچه ی برادوست روئیشت (هه ره ئه و ۳۷۳، ۹۳۴) و له ۱۲۴۶ مانگی و ۱۸۳۰ ز، کاتی عه بیاس میرزا نایب سه لته نه (۱۲۰۲ - ۱۲۴۹ مانگی و ۱۷۸۸ - ۱۸۳۳ ز) له کرمان بو، کاروباری ئازربایجان به تاییه ت سنوره دهس کرده کانی نیوان ئیران و عوسمانی، بووینه سو مای برادوست سه خت تیگ چبووخه یانه تی هه ندی له میرانی حوکومه تی ئیرانیش ئه و نه ی تر بارو دوخه که ی ئالۆز کرد بوو به دنه دانی حاکمی ره واندز سپای عوسمانی هیرشیان هیئابوووه سه ر چهن ناوچه یی له ولاتی ئیران و خه ریکی کوشت و کوشتار بون، به لام چون ده وله تی عوسمانی که وتبووه به ر قار وقینی روسیه و له گهل میسریشدا کیشه و چنگه په لماسه ی هه بو، ده ر کردنی سپای عوسمانی له خاکی ئیران مه یسه ر بوو. جیهانگیر میرزا له گهل ئه میرنیزام: (محمه دخان زه نگه نه)

بەسپایێ ته یاره وه به ره و ده شته كانی مه حمودیه بوێ ئازۆتن و ده سیان کرد، به دلخوشی دانه وهی حاکمانی شاری وان و شاری بایه زید و سه روکی تایفه ی کورده کان و ئه و کاره ی ئه و؛ فره شوینی داناو ئارامی یه کی به رچاوی له نیوسنوری کوردستاندا به دێهنا و ته نانه ت سه ردارانی ئیرانیان به گرتنی قه لای شاری وان هاندا (هیدات یه ۷۳۷/۹ - ۷۳۸، ۴/۱ - ۶؛ ئه فشار مه حمودلو، ۴۱۳).

له ۱۲۹۷ مانگی و ۱۸۸۰ ز، مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلا ی نه هری شاه ی شه مزین پیشه وای ناسیونالیسمی کورد که بو ئازادی کورد و کوردستان را په ری بوو، یه کی له خوله فای خوێ به ۴ هه زار شه روانی کورده وه له ریگای برادۆسته وه بو گرتنی شاری ورمی به ری کردبوو (دیته قان، ۴۰۵، ۴۰۹ - ۴۱۰)، به لگه بو ئه وه ی مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلا ی نه هری پیشه وای ناسیونالیسم بووه، یه کی له و به لگانه سازدانی کو تگره ی میلی و کوردایه تی کردن بووه، ئه وه یه که له نه هری ۲۲۲ که س له سه ران و سه روک هوزه کانی کورده واری کو کردۆته وه که بو نه جاتی کوردستان و ئازادی چ بکه ن و که سانی وه ک عه لیاغای بدلیسی، هه مزاغای مه نگور، خه لیفه سه لیم و حاجی خه لیفه مه لا محمه د (به ها) ئه مین حوزوری شیخ عوبه یدیلا له وێ بون، دوهم به لگه نو سینی نامه ی شیخ عوبه یدیلا یه بو سه فیری به رینانیا (کلایتون) و پێی را گه یاندوه که نه ته وه ی کورد، نه ته وه یه کی جیا یه له تورک و فارس و عه ره ب و ری باز ورچه ی ئاینشمان له وان جیا یه و ناتوانین له گه ل ئه واندا بژین، کورد، ده یه وێ ئازاد و سه ر به خو بێ (بروانه ده رکینان نو سه ری ئیر له ندی و جونبوشی کورد، کریس کو چه را) و ئه بێ کاری بکری که ده وله ته کانی ئور و پایی سه رنج بده نه مه سه له ی کورد و له بابه ت کورده وه، ته حقیقاتی بکه ن. ئه سلی نامه به ده سه خه تی خودی شیخ به وێ نه ی سه ندی تاریخی له ئارشیوی وه زاره تی کار و باری ده ره وه ی به ریتانیا هه یه (شه پۆل) و ئه دگار ئوبالاس له کتێبه که ی خویدا جونبوشی کورده کان، ته رجه مه ی ئیسماعیل فه تاح قازی له په ره ی ۹ دا نو سیو یه تی: یه که مین هه نکاوی سیاسی و میلی گه رای: کوردا یه تی کردنی کورده کان له سالی ۱۸۸۰ ز - به هو ی بیرو هزری شیخی کی کورد به ناوی عوبه یدیلا ی نه هری

هاته گورو ئه نجام درا (هه ره ئه وئ پهره ی ۹) چاپی ۱۳۷۷ تاران بلاوکی نیگا). - یه ک سال دوای راپه پینی شیخ عوبه بدیلای نه هری، له ۱۲۹۸ مانگیدا خیلی شکاک له مه لیه ندی برادوست ده سیان کرد به بزاو به دژی زوئم و زوری حوکومه تی ئیران، به لام دوای شه هید کرانی زیاتر له دو سه ت کهس به ده سی سپای ئیران سه ره نجام خوین دابه ده سه وه (ئه فشار، ۵۷۵ - ۵۷۶).

له نوسراوه کانی سه رچاوه، وادیته به رچاو که پان و برینایی خاکی برادوست له رابوردوا، زیاتر له دیهستانی ئه مرو که دا بووه و لهو، به ناوی ولات و محال - ی برادوست ناو براوه (بدلیسی، ۳۸۶؛ موشیرده وله، ۸۳، ۱۵۸؛ دیهقان، ۲۱۳، ۳۷۳).

ئاسه واری میژویی: که لاوا کون و دار ماوه کانی ئاسه واری کاروانسه رای له سیروئ له محالی برادوست، ماوه ته وه (مه شکور، ۸۶۸). قه لای باستانی و که ونارای «جم جم: دمدم) که له زه مانی شاعه بیاسی یه که م پینه و په رو کراوه ته وه و له م سه رده مه دا، که لاوار و خراوه کانی هه روا ماون و له محالی برادوستایه. ئیسکه نده ربینگ مونشی شه رحیکی فره ی له بابه ت مو حکه می و تابه تی یه کانی ئه و قه لا و دژه سه خته سپایی و میژویی و به شه جیا جیا کانی ئه ویی نوسیوه به یانی کردوه (۲/ ۱۳۱۰ - ۱۳۱۳، و هه روا بروانه: دیهقان ۲۱۳؛ پیدرام، ۴۴ - ۴۸؛ ئه فشار سیستانی، ۲۱۱/ ۱؛ قیس: ته مه دون، ۳۶ - ۳۷).

ته پوله کانی که وناراو باستانی ره به ت و هه نگران که له م دیه ستانه یه و له ژماری ئاسه واری باستانی نوسراوه و زه بت کراوه (مشکوتی، ۳۰۸؛ هه روا بروانه: فه ره نگ، ۱۲/ ۵۰ - ۵۱؛ ۱۲۸).

گوندیکیش به ناوی برادوست له کوردستانی بن دهس تورکی عوسمانیدا هه یه (موشیرده وله، ۱۶۳) که دوای دروس بونی عیراق به ده سی به ریتانیا و سه ره خوئی کردنی عیراق به ده سی ئیستعمار (۱۳۳۹ مانگی و ۱۹۲۱ ز - ئه و گونده له گه ل ویلایه تی موسلی کوردنشین: گوندی برادوست، دهوگ، زاخو، ره واندرز، موسل، که رکوک، شیخان، هه له بجه، هه له بجه کسوتا و هیرو شیمای کوردستان، ده ره ندیخان،

به شی له هه ورامان، سلیمانی، کوپّی، خه له کان، شه قلاوه، هه ولیر و... له بن دهس تورکی عوسمانیان دهرهیناو عیراقیان پیی کرده حوکومهت (نه خشه ی رینوما...، نه خشه ی سیاحه تی...، ئیشمیت، ۱۴۹) ههروا برادوست ناوی هوزیککی کورده، له هوزی زیباری کورد، که له خاکی کوردستانی بن دهس ئیران، تورکیه و کوردستانی باشوریدا بلاو بوو نه ته وه (ئیسکه ندهر بیگ، ۱۳۰۴/۲، ۱۳۰۵، ۱۳۰۵؛ دوره، ۸۵، ۲۱۳؛ عهزاو، ۱۹۵/۲، ۱۹۶؛ ئیشمیت، ۱۲۷، ۱۵۰). له کتیبی شه رفنامه دا فره بهرینک و پیککی، ئیشاره به فهرمانره وایانی برادوست کراوه (بدلیسی ۳۸۲ - ۳۸۶؛ ههروا بروانه: زه کی ۳۸۸ - ۳۸۹). سه رچاوه: ئیسکه ندهر بیگ موشی، عاله ما رای عه بیاسی، به کوششی محمه د ئیسماعیل ریزوانی، تاران ۱۳۷۷؛ ئیسکه ندهری نیا، ئیبراهیم، ساختاری سازمانی ئیلات و شیوه ی ژبانی عه شایه ری ئازربایجانی غه ربی، ورمی، ۱۳۶۶؛ ئیشمیت، د. و. ره حله الی رجال شجعمان فی کوردستان، ته رجهمه ی جرجیس فه تحوللا بیروئت ۱۹۶۴ ز، ئه فشار عه لی «شورشی شیخ عوبه دیدیلا، له گه ل تاریخی هه وشار (بروانه ئه و)، ئه فشار مه حمودلو)؛ ئه فشار سیستانی، ئیره ج، روانینیک به ئازربایجانی غه ربیدا، تاران، ۱۳۶۹؛ ئه فشار مه حمودلو، عه بدوره شید، تاریخی هه وشار به کوششی مه حمود رامیاروپهر ویر شه هر یار ئه فشار، ته وریر، ۱۳۴۵ - ۱۳۴۶ هه تاوی. - بدلیسی، شه رفخان، شه رفنامه، به کوششی محمه دی عه بیاسی، تاران، ۱۳۴۳؛ پاپلی به زدی، محمه د حوسین، فه ره هنگی ئاوه دانیه کان و جیگا ئایینه کانی ئیران، مه شهه د، ۱۳۶۷، پیدرام مه حمود، «به رفه رازی دمدم» هونه ر و مه ردوم، تاران، ۱۳۵۴، ژماره ی ۱۵۱؛ ته مه دون، محمه د باری ئیران له جهنگی به که م یا تاریخی ره زائیه، تاران، ۱۳۵۰؛ جه عفه ری، عه بیاس، چومه کان و چومنامه کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۶؛ دوره مه حمود قه زیه ی کورد، بیروت، ۱۹۶۶ ز؛ دیهقان، عه لی، سه رزه وی زه رده شت، تاران، ۱۳۴۸؛ زه کی، محمه د ئه مین، تاریخی دوهل و ئه ماراتی کودری له عه هدی ئیسلامیدا، ته رجهمه ی محمه د عه لی عه ونی، قاهیره، ۱۳۶۷ مانگی و ۱۹۴۸ ز؛ سه رژماری عومومی نفوس و مه سکه ن ۱۳۷۵ ئاسنامه ی ئاوه دانیه کانی ئیران، شارستانی ورمی، ناوه ندی ئاماری ئیران، تاران،

۱۳۷۶؛ هەر ئه‌وێ، نه‌خشه‌ی ئاوه‌دانیه‌کانی ئۆستانی ئازربایجانی غه‌ری، ۱۳۷۹؛
 عه‌زاوی عه‌یباس، عه‌شایری عێراق، قوم، ۱۳۷۰ ی هه‌تاوی و ۱۴۱۱ مانگی؛
 فه‌ره‌نگی جو‌غرافیایی و ئاوه‌دانیه‌کانی ئێران (نازلو) سازمانی جو‌غرافیایی، سپای
 چه‌کداری ئێران، تاران، ۱۳۷۵، میشکوتی، نوسره‌توللا فیه‌رستی بینا‌کانی می‌ژویی و
 جی‌که‌و ناراو باستانی‌ه‌کانی ئێران، تاران، ۱۳۴۹؛ مه‌شکور، محهمه‌د جه‌واد، نه‌زه‌ری به
 تاریخی ئازربایجان و ئاسه‌واری باستانی و حه‌شیمه‌ت ناسی ئه‌و، تاران، ۱۳۴۹؛
 مو‌شیره‌ و له‌ی ته‌وریزی، جه‌غه‌ر، ریساله‌ی ته‌حقیقاتی سه‌رحه‌دییه، به‌کوششی
 محهمه‌د مو‌شیری، تاران، بلا‌وکی ده‌فته‌ری ته‌قسماتی نی‌و خو‌ی ئێران، مو‌عاوه‌نه‌تی
 سیاسی، کو‌مه‌لایه‌تی وه‌زاره‌تی نی‌و خو‌، تاران، ۱۳۷۹؛ ژماره‌ی ۲؛ نه‌خشه‌ی رینو‌مای
 عێراق، گیتاناسی، تاران، ۱۳۶۵، ژماره‌ی ۱۸۴؛ نه‌خشه‌ی سیاحه‌تی و گه‌ردشگه‌ری
 ئۆستانی ئازربایجانی غه‌ری، گیتاناسی، تاران، ۱۳۸۰؛ ژماره‌ی ۳۴۸؛ هیدایه، رها
 قولی، پێوه‌ لکاوه‌کانی ره‌وزه‌ی صه‌فا تاران ۱۳۳۹ هه‌تاوی؛ که‌ریم شه‌ریعه‌ت؛
 دایره‌تولمه‌عارفی بوزوگی ئیسلامی، ج ۱۱ چاپی ۱۳۸۱ په‌ره‌ی ۵۲۴ تا ۵۲۲
 (شه‌پۆل).

فه‌رمانه‌وایانی برادوست ده‌چنه‌ وه‌ سه‌رهیلال کوری به‌در کوری حه‌سه‌نویه‌ که
 فه‌رمانه‌وای دینه‌وه‌رو شاره‌ زوربون (بدلیسی شه‌ره‌فنامه‌ به‌ کوردی، په‌ره‌ی ۵۴۶ چاپی
 ئۆفستی تاران جه‌واهییری ۱۹۸۱ ز.

هیلال له‌ شه‌ر له‌ گه‌ل شه‌مس ده‌وله‌ی دیله‌می والی هه‌مه‌دان کوژرا و ۳ کوری له‌ پاشا
 به‌ جیماوه‌، یه‌ کیکیان له‌ شاره‌ زوربووه‌ ته‌ جیی نشینی هیلالی باوکی و یه‌ کی‌ تریان، بووه‌ ته‌
 فه‌رمانه‌وای هوژی ئاکو و کوره‌ سی‌وه‌مه‌ که‌ یشی په‌ره‌وازه‌ی لای ورمی بووه‌ و (خان
 ئه‌لماس) ی سه‌ر به‌ ومیی وه‌ گیرکه‌ و تووه‌ و ئه‌و سی‌ کوره‌ سه‌ره‌نجام گه‌ یشتونه‌ ته‌ پله‌ی
 میری و خه‌لکی برادوست باوه‌ریان وایه‌، سه‌رداره‌کانیان نه‌وه‌ و نه‌ تیجه‌ی هیلالن
 (هه‌ر ئه‌وێ) و غازی قرانی کوری سولتان ئه‌حمه‌د، شالکی ئه‌و خانهدانه‌ له‌ لایه‌ن
 شایسماعیلی صه‌فه‌ویه‌وه‌ ناوچه‌کانی: ته‌ر گه‌وه‌رو سو‌ماو دو‌ل و گشت قه‌لا و زه‌وی و

زاری دهورو بهری پیی داوه و فرمانی والیهتی بومور کردوه و له پاشان چوته لای سولتان سلیمانخان (هه رتهوی پهری ۵۴۷) له سهردهمی سولتان سلیمانخان عوسمانی، که، هیژی کردوته سهر تهوویژ، له دارو دهسه و سپای غازی قران که لکی وه رگرت و له پاشان هندی له ولاتی ههولیر و بهغا و دیار به کری به غازی قران داو دواي مردن ۲ کوری به ناوی شامحه مه د و عهلی به گک له دوا به جیماوه (هه رتهوی) و شامحه مه د کوری غازی قران بووه ته حاکی سو ما و له پاش مردن ۴ کوری له دوا به جیما، بداغ به گک، حه سه ن، ئیسکه ندهر زه ینه ل، بداغ به گکی کوری شامحه مه د، نه وه ی غازی قران به ده ستوری سولتان سلیمانخان عوسمانی کرامیر و دواي مردن ۴ کوری به ناوی ئه ولیا به گک و سهیدی و... له پاش به جیما، به لام له بهر مندالی، میرایه تی بهر حه سه ن به گکی کوری شامحه مه د به گک که وت. به لام بزوز بو و خزم و کهس و میره کانی هاوسای ره نجانده و سهر نه جام به هوئی زه ینه ل به گک، گازنده نامه یان نارده ئاستانه و حسین پاشای میری میرانی وان کرایه مه ئمور تا له کاروباری حه سه ن به گک بکوئیته وه و سهر نه جام حه سه ن به گیان له دارداو عهلی به گک کوری غازی قران به فرمانی سولتان سلیمان خان کرایه حاکی برادوست و له پاشان خه لکی رویان لی وه رگیرا و بیان خوشبو ئه ولیا به گک به سه ریان رابگا و ئه ولیا به گک بو ئاستانه بهر یکرا، له و کاته وه که خوسره و پاشاورمی گرتبو، دابووی به ئیسکه ندهر به گکی شامحه مه د... برادوستیان له عهلی ساندو ئیسکه ندهریان له ورمی ده رکرد و عهلی به گیان له جیی دانا، دواي ۲ سال عهلی به گک مردو نیرینه ی لینه که وتو ته وه (هه رتهوی پهری ۵۴۹). ئه ولیا به گکی کوری بداغ به گکی شامحه مه د گک که بابی مرد له بهر منالی پسمامانی مه ز نایه تیان کرد، به لام کاتی سهرو سیمای میرانه و شیرانه ی پهیدا کرد له سالی (۹۸۵ مانگی و ۱۵۷۷ ز، عهلی به گک له میری لابر او مه ز نایه تی به و درا، ناصر به گک کوری شیر به گک کوری شیخ حه سه ن به گک سولتان ئه حمده ناویک باپیره گه و ره ی مه ز نه کانی مه رگه وهر، ناوچه ی مه رگه وهری له برادوست دابرو و خوی به سه ری راگه یشتوو و ده ساو دهس هاتوو، تا که و توت، دهس ناصر به گک و ئه میس له سه ر که وشه ن و سنور شه ری به هوژی دیری فروشتوو و دیریش

که سه ره زه ینهل به گی هه کاری بون، به گژ ناصر به گا چون و نه میش بو لای شاتیهماسب رای کرده و زه ینهل به گک له رقی ناصر به گک، شیر به گی کوری لیهانداوه و سومای بو له مهرگه و هر جیا کردو ته وه و به ناوی سنجاق به سه ره وه دایناوه، شیر به گک چونکا بی دلی ناصر به گی باوکی کرد به هره ی له ژیان نه برد و به چاو قولکه مرد و فه رمانره وایی مهرگه و هر که وه ته دهس زه ینه دین به گی پسمامی شیر به گک و نه میش له سه عبادادی لای ته وریژ و یزای میر و مه زنه کانی کوردستان له شه ری قزلباشدا کوژرا و ناوچه ی مهرگه و هر که وه ته وه دهس ناصر به گک، به لام خدر به گک ناوی به یارمه تی سولتانی عوسمانی مهرگه و هر ی له دهس ساندو ناصر به گیش له توله دا کوشتی، پاش خدر درابه یوسف به گک، دوای یوسف به گک مهرگه و هر که وه ته دهس شامحه مه د به گک وله دواییدا درا، به حوسین به گی شیخ حه سن به گک و سه ره له نوی که وه ته وه دهس ناصر به گک و ناصر به گک بابی ۸ کوران بو: شیر به گک که به چاو قولکه مرد، یوسف، قهره خان، صاروخان، شامحه مه د، ته یمورخان، حوسینی و حه یده ر، یوسف و ته یمورخان به دهسی خدر کوژاون، صاروخانیش به دهس حوسینی برای به گوشت چووه.

نه زانراوه چاره نویسه و نه میر نشینه دوای ناصر به گک چی لیها تو وه... (هه ره ته وی)

په ره ی (۵۵۲).

زانایان و لیکوله رانی دلسوزی کورد نه مین زه کی و حوسین حوزنی له و بابه ته وه نویسیوانه و بوخته که ی به مجوره یه: نه میرخان یه کدهست که له هوژی برادوست بو دوستی شاتیهماسب بووه، ورمی و شنوی پی سپاردوه، له دوای ته وه ی که میره کانی کوردستان په نایان به عوسمانی بر دوه، ورمی و شنو دراون به شامحه مه د به گی برادوست، نه میرخانی برادوست سه ری بو نه چاماند و چووه یارمه تی دانی میر عومه ر سوژان و له شه ریکدا که بوئه وی ده کرد دهسیکی له نائیشکه وه په ری و ناو بانگی به که له یه کدهس ده رچو (پیویسته بزانی که نه میر که له یه کدهس نیوی عومه ر بووه و عومه ر، ناوه کان کراونه ته نه میر) به لام عاله مارای عه بباسی نویسیو یه تی له جهنگی قه فقا زله گهل شاعه بباس دهسی په ریوه. جادوای ته وه ی شاعه بیا صه فه وی چوته سه رتهخت و نازر بایجانی له

عوسمانی سهندو ته وه، شا، نه میرخان کوری ناصر به گی کوردی برادوستی بانگ کردو ته لای خوئی دل خوئی داوه ته وه و فره ریژی لیناوه و به فرمانی شازیرینگه ران ده سیکیان له زیژی سور بو دروس کردوه به گه وه ره و دور و مرواری رازاندویا نه ته وه و له باسکیان گرتو وه و نازناوی (خانی له پ زیترین) ی پیداوه و قه لای مه رگه وه و ته رگه وه و شو و رمیی و سه رو کایه تی هوژی به برادوستی خه لات کردوه و به ریج کرده وه. نه میرخان قه لای ورمی په سندنه کردو قه لای دمدمی له سه ر ئاسه واری قه لای جم جم سه ر له نوئی دایرشته وه، که ۳ فرسه خ له ورمی دوره، فره پته و دایمه زرانده وه و چهن قه لای تریشی له نیودا سازدا و عه نباری ئازوخه و پاسگهی دیده وانی و عه نباراوی لی سازداو دژیکی بو پاراستنی ئاوه که و نه نده رو نیکی فره قایمیشی بو خوئی و مال و منالی سازدا، هه ر له روژی ده س به دارشتنی هیمی قه لا، نه میره شیعه مه زه به کان، که و تنه به ر به ره کانی ولای شابویان، تیده چاند و ته نانه ت پیریداغ به گی حاکمی نازربایجانیش کلکی تی خست و دنه ی شای دا که نه یه لی قه لا سازبدریته وه، به لام نه میرخان گوئی به دوزمانان و حوکمی شانده و قه لای به ته واری و فره پته و سازی دایه وه، له و سه رده مه دا زیتر له ۲۰ هزار که س له هوژی جه لالی له ده س زولمی مرادپاشای عوسمانی، هاتنه کوردستانی سه ر به ئیران و شاده ستوری دا ۱۰ هزاریان بچنه برادوست و حه سه نخانی ئیستا جلوی والی هه مه دانی به سپایه که وه له گه ل ناردن و رای سپارده، لای نه میرکه نه و جه لالیانه لای خوئی جی بکاته وه. نه میرخان له ترس نه وه ی هوژه که ی خوئی نه که و نه ته نگانه وه. به قسه ی شای نه کرد و له گه ل قزلباشه کانی شادا که و ته شه ر و فره یش زیانی لیدان، شاکه زانی نه میرخان، ده س ده کاته وه له ۲۶ شابانی سالی ۱۰۱۷ مانگی و ۵ دیسامبری ۱۶۰۸ ز، سپایه کی به رفره ی به سه ر کردایه تی ئیعتما د ده وه ی وه زیری خوئی، ناردده سه ر نه میرخان و چهن نامه بیکیش له و ناوه دا ئال و گورکرا و داوا له خان کرا قه لا چول بکاو بیته وه بهر حوکمی شا، به لام خان چون له پته وی قه لای دمدمی راده دی، گوئی بو هه ره شه و گوره شه ی شاشل نه کرد و له شکری شاعه بباس ده وری قه لایان داو بو ماوه ی چوار مانگ شه ریان به میری برادوست فروشت

و فره خوینیان به خت کردو چیان بو نه کرا و له نه نجامدا به خه یانه تی همه کی لیتیان سهر
چاوه ی ئاوی قه لایان په بیدا کردو ئاویان لی برین و ۲۱ روز تازاری تونیه تیان کیتشا. به لام
کوت و پربارانی به خور باری و عه باراوی پر کرده وه، سهر کرده ی سپای شاعه بیاس
زانی به ئاو برینیش هیچی بو نه کرا، فه رمانی هیرشی دا و گوتی: که س نابی تا نه مری دهس
له هیرش هه لگری. له و هیرشهر، گشتیه دا که لاکئی فره یان لیکه وت و چونه پیشه وه تا
خزینه بن دیواران و له نیو دژداران و هیرش به راندا شهرئ گران و فره به سام قه و ماو
چه ندمانگی هه رلیکیان دا و خوینی یه کترین رژاند و سهره نجام توانیان بورجی که قه ره
به گ و پیاوه کانی پاسداری بون بگرن و هه مویان بکوژن. پاش ماوه یه ک ئه و قه لایه ی
که پیرداغ دژداری بوو کوری ئه میرخانیش له گه ل پارینز گارانیدا، که وته، دهس
قزه باشه وه، هیری خان له که می دا و گولله توپ و به ره تفهنگ، ههروه کو باران به
سهر کورداندا، ده باری و زوری له پیاوانی خان که تالانی قزلباشیان دهسکه و تبوو رو بیون
و نه گه را بوونه وه و هه رله و ده مه یشدا ئیعمتاد دهوله سهر کرده ی سپای ئیران مردبو و
محهمه د بینگدلی هاتبو وه شوینه که ی، خان زانیوی تا سهر خوئی بورانا گیردری نامه ی بو
بینگدلی نوسی و رایگه یان دبو و ئه گه ر بلینم بده نی نه مکوژن تا چاوم به شاد ده که وی
قه لایان بو به جی دیلم. بینگدلی ئه مه ی پیخوشبو و ئه میرخان هات و له خیوه تی بینگدلی
دامیوانداری لی کرا. حه سه نخان ئیستاجلو فره رقی له خان هه لگرتبو، به محهمه د بینگدلی
وت: و اباشه خان و پیاوه کانی لیک جیابکه یته وه، ئه ویش پیاوه کانی خانی به نیو خیوه تاندا
بلاو کرده وه و ئه میرخان و چن هه والیکی له خه یمه ی خویدا هیشتنه وه، خان ئه ودالی
موکری و پیاوه کانی، وه بهرخیوه تی ئه لپاس خه لیفه که وتن و هیشتایش بو خوئی له
سه نگه ری ده رنه چوبو، کاتی که هاته وه و دیتی: و اخان ئه بدال و پیاوه کانی هه ر
به چه که وه ماونه وه؟ - ده شیه ویست له نیویان به ری - له نوکه ری خوئی راخوری که بو
هینده گیژ و ویژن؟ چون ئه ومیوانه به ریژانه له مالی من هه ر به چه که وه دانیشن و
ماندویان، نه حه سیته وه. وهرن ئه و چه کانه یان لیوه رگرن. خان ئه ودال زانی به دل پیسی و
ده لی و شتیکی له بن سهر دایه. ئاماده نه بو نه خوئی و نه پیاوه کانی چه ک دانین. به لام

ئه لياس خه ليفه ده سي بهر نه داو هه رسور بو كه چه كيان ليوه رگري. خان ئاودال لييرا پهری و به شیر لهت و پهتی كردو پياوه كانی ئه ویشی هه مو كوشت و به وه قزلباش، هاروژان و دارژانه سهر جهنگاوه رانی موكري و برادوست و سپاگه، بو به شه رگه و ههردوكلا، ده سهويه خه بون و گشت پياوه كانی موكري و برادوست له ويذا كوژران و ئه و پالئه وانه، بي باك و بي هاو تايش شه هيد كرا. (ج: ماموستا جه ميل روژ به يانی كو به ی پهری ۵۵۵ تا ۵۵۲ شه ره فنامه به زمانی كوردی چاپی ۱۹۸۱ ز - ئو فستیتی چاپخانه ی جه واهیری تاران). ئه مين زه كي له پهری ۱۸۸ تاريخی كورد و كوردستان ته رجه مه عه ره بيه كه ی محمه مد عه لی عه ونی چاپی به غا نوسيو به تی: ئه ميرخان له گه ل عومه ر به گي سوژان به شهرهات و ده سي پهری، ئه مه پيچه وانه كه ی پيشو وه كه نوسيو ی شهری بو عومه ر به گ ده كرد و ده سيكي دوراند. - هه ژار شاعير، مو حه قيق و مو ته رجيمي ناوداری كورد، كو به له سهر شه ره فنامه هه ره ئه و ی).

ئولوغ به گ: ره نگه كوری ميرخدر كوری ميرروسته م كوری بابا عومه ر، سه يفه دينخانی موكري بوبی. له پاش كاره ساتی جه رگ بری قه لای دمدم كه بو به لسه كه يه ك به ناو چاوان ميژوی جيهانه وه. ئه مير قوبادخانی بيگدلی برای محمه دخانی بيگدلی سپاسالاری عه جه م، كه به سهر قه لای دمدم راده گه يشت له ماوه ی حه وت سال - حو كومه تی زالمآ نه و مارزانه ی خو ی به جوړی نامرو يانه، خه لکی ده چه وسانده وه كه له پهل و پویی خستبون و له و ماوه شدا هوژه كانی برادوست بوژا بونه وه و به بیری تو له و رزگار بونه وه، ده ژيان. په ريزاد خاتونی ژنی ئه ميرخانی له پ زيړين له و ماوه دا هه ره له دمدم به نه ينی ده ژياو كاره كه ری مالانی ده كرد چاوه نوړی هه ليك بو كه تو له ی بو سه نريته وه، ئولوغ به گ له ميرانی برادوست و خزمی نزیکي خانی له پ زيړينيش بو. له و ساوه دا په ره وازه ببو، دور له و ناوچه ده ژيا، په ريزاد خاتون له په ستا نامه ی بو ده نار دو دنه ی ده دا كه ده سی له قزلباش بو وه شي تي، ئولوغ به گ خو ی له ده وری قه لا دا گرت و له ده رفه تيك ده گه را، روژ يك قوباد به نيازی راو له دژ ده ركه وت و ئولوغ خو ی له نيو پاشماوه ی دژداران هه لگرد و ده سي كرد به قه لت و بريان و دوا براوی كردن. قوبادخان

که ئەمەى زانى به ههله داوان هاوآرى بو: ئەمیراڭای سولتانی مهراغه ناردو ئەویش پیربداڭى حاکمى تهوړیژ و شیر سولتانی فهرمانره وای موکوریانی بوهممدادی ئەو، ناردو دهوړى قه لایان دا و ئولوغ به گک که وته خو که به گزیاندا بچیته وه، به لام به ختی چه وتی هینا و له و کاتهى دا که جبه خانهى به سهر پیاوانیدا ده به خشیه وه، ئاگر بهر بووه بارو ته وه و عه نبارى فیشه ک ته قیه وه و گر له سهر و چاوى هالا و خوئى و زور بهى پیاوه کانی به سوتان شپرز ه بون و سوتانه که پرزهى برین و چارى ناچار به نیوه شه و به برینه وه له قه لآوه هاتنه دهرو به را کردن چاره سهرى خویان کرد، ئیتر پارێزگاریک بو دژنه ما. - ج: مامۆستار وژ به یانی کو بهى په رهى ۵۵۶ شه ره فنا مه به زمانى کوردی هه ره ئه وئى - بو زانیاری فره تر برواننه شه ره فنا مه. نوکته: فهرمانره وایانی برادۆست له تو ره مه وه ره گه زى خانه دانى حه سه نوه یه ئه وشیره کوردانه ن که به سهر دینه وه روشاره زوردا حوکومه تیان کردوه، نه سه ب و تورمه ی برادۆستیان ده چیته وه سهر، ئەمیر هیلال کورى ناصره دین و ده وله: به در به رزیکانى، حه سه نوه یه، به رزیکى یا به رزیکانى هیلال له شه ریکدا که به کتر شه مسه ده وله ی ده یله ی والى هه مه داندا، چوو، کوژرا و ۳ کورى له دوا به جیماوه، یه ک له وانه که ناوى تاهیر بووه له دواى باوکى ده بیته حاکمى شاره زور، دوه مېش ده بیته حاکمى هوژى ئاکو و سیوه مېش که باپیری زنجیره ی فهرمانره وایانی برادۆسته، چوته ورمى و دواى، ماوه ی ورمی خستوته بن ده س خوئى. یه که مین ئەمیری ناودارى زنجیره ی برادۆست ناو دار به غازى قران کورى سولتان ئەحمده د و ئاخیرین ئەمیری ناودار و پرهیژى ئەمیرانى برادۆست ئەمیر (: عومەر) خانى خاوه نى قه لآى دمدمه (شه ره فنا مه و تاریخى دوه ل و ئەماره تى کورد ج ۲).

له ئیراندا تهرجی دیمورگانی R.M.M له جهلدی ۲۲ و ۲۳ له مارس و ژوئنی ۱۹۱۳ی زاینی داچاپ بووه که پیوهندی به دامه زرانندی حوکومهت بو کوردان ههیه، که قاجاروره زاخان تیکیان دا. ۱ قه لای جم جم یادمدم راپهرینی ئه میر (عومه ری برادوست که له ۱۰۱۸ی مانگی شاهه باسی صه فهوی شهری به قه لای دمدم فرۆشت، ئه وه به چریکه چروبهیت بیژ له بهیتی هه ماسی ده مدم دائه لی:

دمدم بهردی له نزاری لیاندا توپی ههوشای
هوت شه و روژان ئاور باری خه بهر چوله بو ههوشاری

دمدم بهردی له بهردی لی دهن به توپی نه بهردی
تا روژی مهردو نامهردی

له ۱۰۲۶ی مانگی دا که به کی له ژنه به ناموس و به غیره ته کانی ئه میری برادوست به دژی قزل باشه کان راپه ری و قه لای دمدمی له دهس دوژمن ئه ستانده وه دوباره که وته وه دهس صه فهوی به کانی دوژمنی خه لک.

دمدم بهردیکی شینه چوار زستانه، پینج هاوینه
تییدا خانی له پ زیرینه زه فه ر یان پی نه بردینه
ئه هی دمدمی بهردی ده لان جیگه ی خان و خان ئاوده لان
ئیستا بوی به مه سکهنی خه رده لان خودا خرابکا، مالی هه مکی لی تیانی
پی یان نیشان دا سه روکانی کی بو له کافری بی ئیمان
تی یان کرد هاش و ده رمانه پیی قر ده بون موسولمانه.^۲

۱ - مه سه له ی کوردستان لاپه ره ی ۲۷، و. نیکین لاپه ره ی ۴۰۴
۲ - بروانه لاپه ره ی ۱۰ و ۱۱ی په راوه ی کوزانی فه ره نگی زمانی کوردی پاشکوی گر شه ی کوردستان نوسراوی محمه د صالح نیبراهیمی (شه پویل) چاپی ۱۳۶۰ی هه تاوی و ۱۹۸۱ی زاینی و ۲۵۹۳ کوردی. به که م ژماره ی گر شه ی کوردستان له ۱/۳/۱۹۸۱ی زاینی له تاران له چاپدراوه و تا ۹ ژماره ی بلاو کراوه ته وه. بروانه هیوا - ژوماره ی ۸ هاوینی ۱۹۹۲ی زاینی ئورگانی نه نستیتوی کوردی که له سالی ۱۹۸۳ - ز - له پاریس: فه رانه، دامه زراوه، لاپه ره ی ۴۲ ئه ستونی ۲ ژوماره ی ۴۲.

بوختی

بوختی یا بوختیه، یه کێ له تایفه کانی کۆنی کوردی نیشته جێی له ناوچهی بوختان (بوټان) له جزیره‌ی عه‌بدولعه‌زیزی کوری عومه‌ری کوردی به‌رده‌قیی (به‌رقه‌عیدی) یه، که له بان به ستینی غه‌ری چۆمی ده‌جله: (ئاوی تیکه‌لهات)، ژیاون.

ناویاجیی سه‌ره‌له‌دان: ناوچه‌ی قوردویه، که جوغرافیا نوسانی ئیسلامی که سانی وه‌ک (کوری ئه‌سیر، بلازه‌ری و ته‌به‌ری) ئه‌وه‌یان به‌بو‌قه‌دا یا بو‌قه‌دی خویندو‌ته‌وه، تا سه‌ره‌تای ده‌وره‌ی ئیسلامی به‌ته‌واوی ناوچه و شارو شارو‌چکه‌یی که ئه‌مرو به‌جزیره‌ی کوری عومه‌ر ناوداره، وه‌ له پاشان به‌به‌شی له ناوچه‌و ناحیه‌ی بوټان، ناوبراوه (زه‌کی، خو‌لاسه... ۴۳). له ده‌ورانی کۆندا ئه‌م ناوچه‌ بزاوگه‌ی هات و هوت و بیاو بره‌وی ده‌وله‌تی په‌ره‌زو به‌وزه‌ی خالیدی (= هالیدیا) بووه که له سه‌ده‌ی ۹ به‌ر له‌زایین له مه‌له‌ندی وان سازدرا بوو، ئه‌مه‌ هه‌ر ئه‌و ده‌وله‌ ته‌بووه که ئاشو‌ریان به‌ناوی «ئو‌زارتو»؛ عیبریان «ئارات» (ئیرا‌ط) و یونانیان «ئه‌لیره‌ودی»، «خالده‌وی» و «خالدا‌یوی» ناویان برده‌وه و (کوردبون) تا سه‌ده‌ی ۶ به‌ر له‌ زاین ده‌وامی هه‌بووه. خالیدی‌ه‌کان به‌هاتنی ئه‌رمه‌نیه‌کان بو‌ ناوچه‌ی وان، جائه‌وانیش له‌ویوه، په‌نایان برده‌وه‌ته‌ به‌ر چیاو کێفه‌کان (ره‌شید یاسه‌می، ۹۲، ۹۴، هه‌روا برواننه E12, V448). به‌پێی ودانی گێرانه‌وه‌ی ئه‌فسانه‌یی: رگه‌زی کورد، ده‌چیته‌ وه‌سه‌ر دو‌برا به‌ناوی بوخت و به‌جه‌ن (= به‌ژهن) (برواننه: نیکتین، : به‌جه‌ن). ئه‌و دو‌برایه‌ به‌مه‌به‌ستی به‌ده‌س هینانی فه‌رمانه‌ه‌وایی جزیره، له‌گه‌ل یه‌کدا ده‌که‌ونه‌ پێک هه‌له‌په‌ژان و له‌ ئاکامدا له‌ یه‌کتر جیا ده‌بنه‌وه، بوخت حوکومه‌تی شاه‌ری جزیره‌ی گرت‌ه‌ ده‌س و به‌جه‌نیش چووه‌ حه‌سه‌ن کێفا (بدلیسی، ۲۰۸). حه‌سه‌ن کێف‌یان قه‌لا و شاری له‌بان به‌ستینی ده‌جله و له‌ نیوان ئامید و جزیره‌ی ئه‌ولعه‌زیز کوری عومه‌ر؛ کوردی به‌رده‌قیی، کورد، داناوه و به‌وه‌یان ناساندوه (یاقوت، ۲۷۷/۲؛ بو‌ناولینانی ئه‌م قه‌لا‌وشاره، برواننه‌ بدلیسی ۲۰۱). له‌وه‌ به‌دوا سه‌رزه‌ویه‌ک که هۆز و تایفه‌ی بوختی له‌ویدا ده‌ژیان، به‌ناوی ئه‌و تایفه: (بوختی، بوختان، بوهتان و

بوټان) ناو براوه و یادکراوه (زه کی، ههرټهوی ۴۲، ۲۵۰، مهردوځ روټان، ۳ (۲) ۳۰۷). له دیاری کردنی ره گهزی کورد، مینوریسکی لای وایه، ره گهزی کورد، ده چینه وه سهر بوختیان و به نه قل له هیریدوټ، کورده کانی بوختی ههر به و دهسه داده نی که له گهل ټهرمه نیه کان له نیو خاکی بوختان دا ده ژیان و له روژگاری هه خامه نشیدا سیزده هه مین ساترابی ټیمپه راتوری ټیرانی ټه و ده میان سازد ابو (نیکتین، ههرټهوی).

سهرزه وی و نیشتمانی بوختی: مینوریسکی به پیی نوسراوه ی گزنفون که سهرزه وی کوردو چئی Karduchoi به سهرزه وی که له روژ هه لاتی بوټان زانیوه و هیناویه ته، ژمار، ده نوسی: که ټم ناو و نیوه، له وه به دوا، زورجار له مه تن و ده قه کاندا، هاتووه و به به شی و تراوه که له که نارهی چه پی چومی دیجله، نیزیکی کیوی جودی: «گوتی: کوردی» دایه، ټم ناو چه لای نوسرانی که ونارا به کوردو ټین و ناو گه لی تری وه کو ټه و ناوه، به ناو و ده ننگ بووه و سامیه کان (ک) یان به (ق) خویندو ټه وه. ټم مه لبه نده له زه مانی ټارامیدا به «بهیت - قهر دو» و شاری جزیره ی ټه ول عه زیز کوری عومه ر کوردی به رده قیتی به (گزریتایی قهر دو) و له زمانی ټهرمه نیدا به «کوردوز» و له زمانی عهره بیدا «بقردا» ناو براوه. له دوا پیدا ناوی «بقردا» له پی رستی ناوه کانی ټیسلامی لادراوه و جزیره ی کوری عومه ر و بوټان جیی ټه ویان گرتو ټه وه (E12, V/447-448، بوټا گاداری زیاتر، برواننه: درایویر 393-405). به پیی چریکه یه کی ټوستوره یی، بهیت یا بیټ - قردو یا بقره دی، یه که مین گوندی بووه که حه زره تی نوح دوا ی نیشتنه وه ی ټاوی سیلاوه که وهاتنه وه سهرخوی سهرزه وی ټه و ناوه ناوه، ټه و گونده ی له داوینته ی چپای جودی سازداوه و ټاوه دانی کردو ټه وه و ۸۰ که سی له هاوری کانی خوئی له ویدا نیشته جیی کرده، جا ههر له م سوټنگه وه، ټه و دیی و ټاوه دانی به (بازاری هه شتا که سی) ناو براوه و یادی لیکراوه (کوری قوته یی ۳۴۶/۱، هه روا برواننه: خه زائیلی، ۲۶۲ - ۲۶۳).

مینوریسکی، ولاتی که به ناوی بوختان، بوټان، یا به ختان «بوختان» به ناو و ده ننگ بووه و میژو نوسانی ټیسلامی به جزیره ی عومه ریه یا کوری عومه ر خویندو یا نه ته وه، ههر به وشوینته ی داده نی که میژو نوسانی یوټانی ټه ویان به «کاردو» و «کوردو» و به

زمانی ئه رمه نی به «قردو» ناوردوه (E11, IV/1133). ئه م ناوچه له گه ل مه لبه ندی زوزان له جزیره ی کوری عومهر (مبقده سی ۱۳۷). که له نیوان کیقه کانی ئه رمه نستان، ئیخلات: «خه لات» ئازربایجان، دیار به کر و موسل دایه (یاقوت، ۹۵۷/۲) یه کده گرنه وه و هه ره کن. جوغرافیا نوسانی ئیسلامی شاره کانی زوزان و به شنه وه که وارگه و نیشینگه ی کورده کانی بوختی یا بوختیه و به شنه وه بووه (که له وه ده چی وینه که ی دیکه ی به جنه وی و به چنه وی مه نسوب به به جهن یا به ژهن، به چهن) بی (کوری ئه سیر، ۶۰۴/۱، ۵۱۹/۱۱؛ بدلیسی، ۲۰۸؛ یاقوت، هه ره ئه وی، هه روا ئیعماد سه لته، ۲۱۸۵/۴) که به وییان زانیوه. وه قه لای ئاتیل له زه وه زان یان که له قه لاکانی بوختی نشین بووه، وه (گورد کیل): قه لای جورده قیل (= گور کیل) یان به گه وره ترین قه لاه سه نگه رو به ناوه ندی بوختی یه کانیا ن داناوه و به نوسینیش ئه وه یان ئه و قسه یان سه لماندوه (یاقوت ۹۵۷، ۵۸/۱). بدلیسی گور کیلی به ناوچه یی له ولاتی جزیره داناوه که چیای جودیش هه ره له ویدا یه که ۱۰۰ پارچه ئاوا یی تیدا یه و بدلیسی هه روا نوسیویه تی: موسولمانان و ئه رمه نیان پیکه وه له وی ژیاون، کورده موسولمانه کانی ئه وی ۷ قه بیله بون - ۴ قه بیله حوسه ینی و ۳ قه بیله یه زیدی «ئیره دی» بون، بدلیسی له وارگه و نیشینگه، گرینگه کانی هوژی بوختی به ناوی قه لای (نه شاتل) و ئه رمه شاتی گور کیل، یادی لیکردون که به دهس کورده کانی براسی بووه که یار و یارمه تی ده ری هوژی بوختی بوون (په ره ی ۱۵۸ - ۱۹۱ و ۲۷۶ ک). مینوریسکی (E12, V/451)، عه لله وس و بازولحه مرایش به وارگه و نیشینگه ی دیکه ی تاینه ی بوختی له و ناوچه دا ناوردوه.

شاری جزیره له روزگاری خیلافه تی عومهر بن خه تتاب له ۱۹ مانگی و ۶۴۰ زاینی (بدلیسی ۱۵۷: له ۱۷ مانگی) داگیر کراوه (کوری ئه سیر، ۵۳۳/۲) و به قسه ی یاقوت (۷۹/۲) یه که م که سی که ده سی کرد به ئاوه دان کردنه وه ی ئه وی حه سه بن عومهر بن خه تتاب ته غله بی (ح ۲۵۰ مانگی) بووه، به لام بدلیسی ده لی: عومهر بن عه بدولعه زیز، ئه ویی ئاوه دان کردو ته وه (په ره ی ۲۷۴ کوردی و په ره ی ۱۵۷ - ۱۵۸ فارسی) دیاره مه به ست عومهری کوری عه بدولعه زیزی به رده قیتی کورده، نه ک که سی تر (وه فیات).

شاری جزیره له باکوری شاری موسڵدايه و زیاتر له وهدهچی عهبدولعهزیز بن عومه، کوردی بهردهقیی (بهرقهعیدی) ئاوهدانی کردیتهوه، (باقوت ههروهوئی).

سازمان وریکخراوهی هوژی و تایفهیی: له پیشینهی ساخت و ریکخراوهی مهکوئی کۆمهلایهتی. رامیاری و سیاسی و ئابوری تایفهیی بوختی ئاگاداری یهکی ئهوتو له دهسانیه. له سهردهمهدا ئهوتایفه له بهر یهک پساوه و له نیوخیل و تایفهکانی دیکهی کوردهواریدا پرش و بلاو بون، له چاو خشاندن به میژودا له لاو ئهولائیشاره به تایفهیی بوختی و هندی تیرهیی خزم و کهس و کاری بوختی کراوه، ههروهکو: تیرهیی سندی، محهمهدی راسنی (: تاسنی: داسنی، بدلیسی ۲۶، ۳۵۷، ۳۵۹ ههروهروانه: E12, V/456) 460 وه دونبولی (قس: زهکی، کورد، ۳۲۹/۱؛ مهردوخ کوردستانی ۱/۸۰ که به دونیکی ناویان بردوه، ههروازهنگه نه ۱۰ / ۱۷۰؛ دونبهکی) یان بهخزم و کهسی تایفهیی بوختی زانیوه - داسنی گهورهترینی تیرهیه که بههزار بنه ماله، دانراوه و له شاری موسل، ۵۰۰ بنه ماله، له عهقره (ناوچهیی له ئوستانی موسل) و ژماریی پرش و بلاوی تر که له ئاوايه کانی دهورو بهری عهقره دهژین. سهروکی ئهوان میرعه لائهدینی کورک: (گهورک) بووه که له عهقره ژیاوه (زهکی، ههروهوئی، ۳۲۸/۱ - ۳۲۹).

دهسهیی له دونبولیه کان له ئازربایجان دهژین که ئهوانه، به تایفهیی کوچکردوی شاری جزیره عهبدولعهزیز کوری عومهیی کوردی بهردهقیی یا ولاتی بوختی (بوختان یا بوختان) ناسینراون. ئه دهسه دونبولیه له نیوکورداندا به دونبولی بوخت (بدلیسی ۳۹۹ - ۴۰۰، نادر میرزا، ۲۰۲؛ مهردوخ روحانی، ۳ (۲) / ۸۵) یادونبولی بوختی ناودار بون. ژماریی ئهوان به ههزار بنه ماله دانراون (زهکی، ههروهوئی، ۳۲۹/۱؛ ههروا بروانه مهردوخ کوردستانی، زهنگه نه، ههروهوئی، E12, V/460).

باری ژیاانی کۆمهلایهتی، رامیاری و ئابوری تایفهیی بوختی له سهردهمهدا، رون و دیار نیه. له وهدهچی دواي ئهوهی هوژی بوختی دهسه لآت و قودره تیان له دهس داوه، بوختیه کان، ئه میرانی تایفهیی بوختی بهر بهر، سه زهوی جهزیره یان به جیی هیشتووه و له کوردستان و له نیوهوزه کانی دیکهی کورده واریدا پرش و بلاو بوونه تهوه له گهله

خیلی شکاک (هم)، که له بهشی خاکی سهر به ئیران له نیریکی سنوری دهسکردی
 غه ربی ئیران که به بوتان ناو ده بری، که له (گه روکه) له غه ربی شاری ورمی نیشته جین
 (زه کی هه رته وی، ۳۴۹/۱، دیهقان، ۶۱؛ شه هریار ته فشار، ۳۹). عه زاوی ناوی ئەم
 تایفه ی (۲/۲۲۱) به بو تاو بوتی ناو بردوه و به عه شیره تی که له ئیران و تورکیه دا بلاو
 بونه ته وه زانیوه. تایفه ی بوتان ده سه یی له تایفه ی بوختین، که به ره ی باوکیان له
 کوردستانی بن دهس تورکیه کوچیان کردوه و ده سه یی له وان چونه ته کوردستانی بن دهس
 ئیران و له گه ل هوژی شکاک تیکلاوبون. به یات ده نوسی: له بهر ئه وه ی تورک
 کورده کانیاں له تورکیه دا ده گوشت و نازاریان ده دان، ده سه یی له تایفه و تیره ی کوردی
 نه وی له ۱۳۰۵ هه تاوی هاتنه ئیران و په نایان به حوکومه تی داگیرکهری ئیرانی
 ره زاخان هیئاو له غه ربی ئیران نیشته جیی بون و له نیو نه واندا تایفه یی له بوتانیش له
 چه ربی و شیران چونه لای سمکوی مه زن سه روگی هوژی شکاک (په ره ی ۵۷ - ۵۸).
 زمان: له وه ده چی بوختیه کانی بوتان به یه کی له زاراه کانی کورمانجی یا (کوردی) له
 ده سه ی زاراه ی کوردی باکوری و باکوری غه ربی ئاخه و تبتن و قسه یان کردیی.
 به لگه یشمان بو ئه وه، نه شعاری زاری کورمانجی دیوانی عارفی ره ببانی مه لائه حمه د
 ناودار به مه لای جزیری به که له ویترا وهرانی پرزاناو خواناسی گه و ره و ناوداری هوژی
 بوختی بوتانه، که هه ندی سالی له دایک بونی مه لای جزیره ی به ۱۴۰۷ ز و مرد نه
 که یشی به دوا ی ۷۵ یا ۷۶ سال ژیان داناوه هه ندی دیکه یش لایان وایه له سه ده ی ۶
 مانگی و هه ندی دیکه یش ژیانی ته وزاته یان به سه ده ی ۱۲ مانگی زانیوه (برواننه
 گو قاری رمان ژماره ی ۵۲ - ۵۳ ته شرینی به که م ۲۰۰۰ ز په ره ی ۲۵ تا ۲۱ به قه له می
 دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) به ناوی لیکولینه وه له ژیانی مه لای جزیری)
 و هه روا برواننه روژنامه ی کوردستان به کوردی و تورکی (که ندال 35؛ هه روا برواننه
 ئیدموندز، ۱۱).

مه زهه ب: بدلیسی (په ره ی ۲۶) ته واوی تایفه ی کوردی به شافعی مه زهه ب زانیوه،
 مه گه ر چه ن تایفه له ئه لوسات (هوژی) کوردی نیشته جی له موسل و شام، هه ره وه کو

تایفه کانی تاسنی: (= داسنی)، خالیدی و دونبولی که مهزهه بی ئیزه دیان هه بووه (بو) تاگاداری له تایفه ی ئیزه دی و مهزهه بی ئهوان، برواننه E11, V111/1163-1170، نیکیتین 241-225؛ برواننه ه د، ئیزه دی).

له وه ده چی له سه ده کانی سه ره تای ئیسلامی، بوختیه کان ئایینی ئیزه دی یان لاداو و چونه ته سه ردینی ئیسلام و ریباری ئه هلی سوننه ت جا مزگه وت و فیژگه و فیژانکویان له شاروئاوه دانیه کانی خوین له جزیره و بوکان سازداوه و دی و زه وی و زاری فره یشیان، وه قفی شوینه پیروژه کان کردوه (بدلیسی، ۱۵۶). کوری به توت له په سنی جزیره ی کوری عومهری به رده قیتی، له مزگه وتی کو و پته وی ئه وشاره که به به رد سازدرابوو، قسه و باسی کردوه (په ره ی ۲۳۶).

میرانی بوختی: (میرانی بوختیه کان پاشماوه ی خالیدی (= هالیدی): کالدین که باپیره ی که و نارای کورد بوون. به لکه ش ئه مه یه که هه تا ئه م دوایانه ش هه ره له سه ر ئایینی ئیزه دی یه زدانی مابون - ویش ده چی سه روک هوزیکی پیشویان ناوی خالید بوی. خالید کوری وه لیدیان پی ئازا بووه و لایان و بووه ئه گه ر بلین سه ر به ون، ده بنه نه جیم زاده، ده ناخالید کوری وه لید، وه چاخ کویر و بی میرات گربووه (برواننه لیکولینه وه ی ماموستا جه میل روژبه یانی له کو به ی په ره ی ۲۷۲ شه ره فنا مه به کوردی ئوفسیتی ۱۹۸۱ ز تاران).

یه که مین که سی له بوختی یه کان که له جزیره ده سه لاتی په یدا کردوه سلیمان بن کالیدی بووه که سی کوری به نیوی میرعه بدولعه زیز و حاجی به در و میرئه ودال هه بووه که دوای مردنی ئه و، میرعه بدولعه زیز (حک ۶۶۳ - ۶۸۰ مانگی) حوکومه تی جزیره ی گرتوته ده س و بوته میری بوکان و ناوچه ی گورکیل و خنیکه به دو براکه ی خوئ سپاردوه. (بدلیسی ۱۶۰)، دوای عه بدولعه زیز له و خانه دانه به میرانی ئازیزی: «عه زیزی» ناودار بون و چهن سه ده به سه ر ناوچه ی بوکاندا میریان کردوه.

به مردنی میرشه ره فبن خان ئه ودال له ۱۰۱۲ مانگیدا ده وره ی حوکومه تی میرانی ئازیزان دوای پیهات (بدلیسی ۱۶۱ ۱۹۱؛ مه ردوخ رو حانی ۳ (۲) ۳۰۷ - ۳۱۳ و برویین سین 2222).

ههروه کو دیاره خانه دانی به درخانیان بهره گهز ده چنه وه سه ربنه ماله ی زهرزاری
 ئه ییوبی و ههروا ده چنه وه، سه ربنه ماله ی بهره گهز نازیزان. له میژوی ژیانی
 کو مه لایه تی و سیاسی میرانی بوختی که دوای نازیزان له جزیره حوکومه تیان کردوه تا
 سه ره تای فه رمانره وایی به درخان پاشا (= به گ) سه ر زنجیره ی به درخانیانی بوختی، یانی
 تا ۱۲۲۷ مانگی و ۱۸۱۲ ز (زه کی، کورد، ۲۲۵/۱، ههروا برواننه که ندال، 26،
 بروئین سین، 229، که فه رمانره وایی ئه وی به سالی ۱۸۲۱ ز، داناوه). هه رچه ن ئاگاداری
 یه کی ورد، له بهره سانیه. میر به درخان پاشا دوای ده سه لات په یدا کردنی ته و او به سه ر
 گشت ناوچه ی جزیره، بو زرگار کردنی هوژ و تایفه ی کورده کانی بن دهس حوکومه تی
 عوسمانی، بو یه کیه تی و یه کبونی میران و پیرانی ته ریفه ی شاری وان، هه کاری، خیزان،
 موش و... فه تیکو شا (زه کی هه ره ئه وی ۱/۲۲۵ - ۲۲۶ و مه ردو خ رو حانی ۳ (۲)
 (۵۲۳).

به درخان پاشا له ۱۲۵۸ یا ۱۲۶۱ مانگی (مه ردو خ رو حانی ۳ (۲) ۵۲۴) به دژی
 حوکومه تی عوسمانی راهیری و دوای زالبون به سه رسپای تورکدا، سه ره به خوئی
 جزیره ی راگه یاندوسکه ی به ناوی خوی لیدا، به درخان پاشا بهره بهره په ره ی
 به ده سه لاتی خوی داو تا وان، سابلآغ (مه هابادی موکری)، ره واندزو موسل ره واندنه وه و
 په ره ی به حوکومه تی کوردی خوئی دا و فره یی له سه نگر و قه لاگرینگه کانی ژه نگار (=
 سنجار) ئامید (= دیار به کر)، و رمی و شنوی خسته بن ده سه لاتی خوئی.

به درخان پاشا له ۱۲۶۳ مانگی و ۱۸۴۷ ز - له جه ننگ له گه ل سپای عوسمان پاشا
 سه رداری تورک، له ناوچه ی ورمی له سو نگره ی خه یانه تی عیزه دین شیر - ی برازای
 خوی، شکاو جزیره ی ش که وته بن دهس سپای عوسمانی دوای چه نجار که جزیره،
 ده که وته وه بن دهس به درخان پاشا، سه ره نجام سپای عوسمانی جزیره ی داگیر کرد و
 به درخان پاشایش به دیل گیرا و له ۱۲۶۷ مانگی وه فاتی کرد و به مردنی ئه و، بو تان
 هه ل و مه رجی میرنشینی کوردی له کیس دا (زه کی هه ره ئه وی ۱/۲۲۵ - ۲۲۸؛ مه ردو خ
 رو حانی ۳ (۲) ۵۲۳ - ۵۲۵ و ههروا برواننه ئیدموندز 8، کنین، 23، بروئین سین،

151-256؛ که ندال، 28-30؛ نیکتین، 193، فراتیس، 39).

له ۱۲۹۴ مانگی و ۱۸۷۷ ز، دوکس له کورانی میربه درخان پاشا: عوسمان پاشا و که نغان پاشا، له دهره تانیکدا که به فهرمانی حوکومه تی عوسمانی بو سازدانی سپایی له کوردان بو یان هه لکه و تبوو، چبوونه جزیره ی کوری عومهر و له ۱۲۹۶ مانگی و ۱۸۷۹ ز، حوکومه تی ئازادی کوردستانیان راگه یاند بوو به لام سه ره نجام دوای جهنگی پهی دهر پهی له گهل سپای تورکی عوسمانیدا (و زالبون به سه ره نه واند، کاتی عوسمان پاشا و براهی بو و توویژی ناشتی له گهل سولتان نه ولحه میدا، چبوونه نه سه مبول، قول به ست و زیندان ده کرین و دوای ئازاد بونیش له ژیر چاوه دیریدا بون (زه کی ههر نه وی)، ۲۲۸/۱ - ۲۲۹؛ مهردوخ روحانی، ۳ (۲) ۵۲۵ - ۵۲۶). له نیو میرانی به درخانیدا، میدحت پاشا (بروانه ههر نه وی)، ۳ (۲) / ۵۲۷؛ میقداد پاشا) یه که مین روژنامه ی کوردی به ناوی کوردستان له ۱۳۱۵ مانگی و ۱۸۹۸ ز - بلاو کردو ته وه که ههر دو حه و تو ژماره یه ک بو ماوه ی ۴ سال بلاو کراوه ته وه (که ندال، 35). نه مین عالی به درخان پاشایش یه که مین حیزبی سیاسی کوردی له ۱۳۲۸ مانگی له نه سه مبول دامه زرانده وه (مهردوخ روحانی ۳ (۲) ۵۲۳ - ۵۲۹؛ که ندال 35 - 34، 28 - 31).

له روژگاری حوکومه تی میرانی بوختی، چهن شتی روی داوه که گرینگترینیان، نه مانهن: ۱ - هیرشی ته یموره شه له، له ۷۹۶ مانگی و ۱۳۹۴ ز، بو سه ر جزیره و ویران کردنی شاروقه لای نه وی. چونکا میرعیزه دین بوختی که سی به ناوی شیخ له کوردانی بوختی نه دابووه دهس ته یموره شه له و گوئی نه دابووه ههر شه و گوره شه ی نه و مارزه (شه ره فه دین، ۱/ ۴۷۸ - ۴۷۹؛ بدلیسی ۱۶۳ - ۱۶۵؛ زه کی، ههر نه وی، ۱/ ۱۵۵ - ۱۶۵)، ۲. هیرشی محمه د حسین به گ ئاق قویونلو (د ۸۸۲ مانگی) بو سه ر جزیره له زه مانی حوکمرانی نه میر که ک (کا کا) محمه د بن ئیبراهیم و داگیر کردنی جزیره له لایهن تورکومانان وه، له سالی ۸۷۳ مانگی و ۱۴۶۸ ز - وه کوژانی ژماری فره له گه وره پیاوانی بوختی و سپاردنی حوکومه تی جزیره به که سی به ناوی چه له بی له تایفه ی لوی تورکمه ن. ۳. هیرش بردنی یه ک له دوای یه کی شاسمایلی صه فه وی کورد بو داگیر

کردنی جزیره و له نیوپردنی میرنشینی نهوی و ناکامی نه و له بهر خوږاگری و بهر خودانی سپای بوختی (بدلیسی ۱۶۶ - ۱۶۸؛ مهردوڅ روځانی، ۳ (۲) / ۳۰۹ - ۳۱۱).

سهرچاوه: کوری ته سیر، نه لکامل، کوری به توته، ره حله، بیروت، ۱۳۷۹ مانگی و ۱۹۶۰ ز؛ کوری قوته بیه، عه بدوللا، عویون نه خبار، بیروت، ۱۹۲۵ ز، ئیعماد سه لته نه، محهمده حه سن میر ئاتولبولدان، به کوششی عه بدولحوسین نه وایی و هاشم مو حه دیس، تاران، ۱۳۶۸ هه تاوی؛ بدلیسی، شهره فخان، شهره فنا مه به کوششی محهمده عه بباسی، تاران ۱۳۴۳؛ بهیات، کاوه، شورشی کورده کانی تورکیه و شویندانانی نه و له سهر پیوهندی دهره وهی ئیران، تاران ۱۳۷۴، خه زائیلی محهمده، نه علامی قورئان، تاران، ۱۳۴۱، دیهقان، عه لی، سهرزه وی زهرده شت تاران، ۱۳۴۸؛ ره شهید یاسه می، غولامره زا کورد و په یوه سته گی نیژادی و تاریخی نه و، تاران، ۱۳۶۳ زه کی، محهمده نه مین، خولاسه ی تاریخی کورد و کوردستان ته رجه مه ی محهمده عه لی عه ونی، قاهره، ۱۹۳۹ ز، هه رته و کورد و کوردستان، مه هاباد، ۱۳۵۰ مانگی و ۱۹۳۱ ز، زه نگه نه، موزه فهر، دودمانی ئاریایی، کورد و کوردستان، تاران، چیه ر، شهره فه دین عه لی به زدی، زه فه رنامه، تاران، ۱۳۳۶، شه هریار نه فشار، بیژهن: «ئیلی شکاک» هونه ر و مهردوم، تاران، ۱۳۴۵ هه تاوی ژماره ی ۴۴؛ عه زاوی عه بباس، عه شاییری عیراق، به غا، ۱۳۶۶ مانگی و ۱۹۴۷ ز، مهردوڅ روځانی بابا، تاریخ، مه شاهیری کورد، تاران ۱۳۶۴، ئایه توللا شیخ محهمده مهردوڅ کوردستانی، تاریخی مهردوڅ، چاپخانه ی نه رته ش. میقدسی محهمده، نه حه سه نو ته قاسیم، به کوششی دخویه، لیده ن، ۱۹۰۶ ز، نادر میرزا، تاریخ و جوغرافی داروسه لته نه ی ته وریر، به کوششی غولامره زا ته باته بایی مه جد، ته وریر، یاقوت بولدان، هه روا

Bruinessen, m.m. van, shaikh and state, utrecht, 1978; Driver, G. R. the name kurd and its philogical connexions" IRAS 1923 Edmonds C. J., Kurds, turks and Arabs, London, 1957; E11; E12; Franz, E., Kurden und kurden tum; Haburg, 1986; Kendal, "the Kurds under the ottoman Empire" Peofle without a

country, tr. m. pallis london, 1980; Kinnane, D., the ne, B., Leskurdes, paris, 1956.

بهشی مهردوم ناسی دایره تولمه عارفی ئیسلامی ج ۱۱ په‌ره‌ی ۴۸۳ تا ۴۸۱ چاپی
 ۱۳۸۱ تاران (شه پوئل). به‌ختیاری کاک‌ی له عارفانی گه‌وره‌ی سه‌ته‌ی ۷ مانگی و ۱۳ز
 شهبه‌قاره‌ی هیئند. هه‌رئه‌وی په‌ره‌ی ۴۸۳ - بوختی - بوئی که هوزیکبون له مه‌لبه‌ندی
 بوتان ژیاون بوته‌ترسی، بویری، نازایی، مه‌ردی، نه‌به‌ردی، ناو به‌ده‌ره‌وه‌ن و گه‌وره و
 گچکه‌و نه‌ناس و سه‌رناسیان به‌جهرگ و ره‌شید و خواراگر و نه‌به‌زر و ده‌سکه‌ره‌وه‌ن و
 له‌مه‌یدانداری و چالاکی و چابوکسواری داله‌هه‌موکوردستاندا، هه‌رئه‌وان فره‌له
 سه‌ره‌وه‌بون، چه‌کی جه‌نگیان له لانه‌وشته‌ی سه‌ر دله و ئه‌سپی ره‌سه‌ن و به‌کار و
 کارامه‌یان، پی‌له‌نان و ئاو، جلک و به‌رگ باشتره. به‌کده‌نگ و به‌کره‌نگن و له‌روژی
 هه‌راو جه‌نگدا هه‌موشان به‌شانی به‌کتر ده‌وه‌ستن و ریڼگی سهرکه‌وتن له‌دژوه‌یر
 شکاران ده‌به‌ستن و له‌نیوکوردستاندا، ناویان له‌سه‌روی ناوانه‌وه‌یه. شاری جزیری
 شاریکی که ونارایه. قه‌لا و شاری جزیر له‌که‌ناری چوئی دیجله‌ده‌بیته‌دوپار و قه‌لاو‌شار
 ده‌گریته‌هامیژی خوئی. به‌ندیکی فره‌گه‌وره‌له‌لای ژوروی قه‌لاوه‌به‌قسل و به‌رد،
 هه‌لبه‌ستراوه، بو‌ئه‌وه، ئه‌گه‌ر، له‌هی و سیلاو، گوربستی و زور‌بیئی، زه‌ره‌روزیان به‌قه‌لا
 نه‌گه‌بیئی، له‌هه‌مو‌لاوه‌پرد له‌سه‌ر به‌نده‌که، سازکراوه و خه‌لکی به‌سه‌ریدا ده‌په‌رنه‌وه و
 به‌و جوړه‌بوته‌دورگه‌و پی‌ده‌لین: (جزیره‌ی عومه‌ریه). - له‌شاری جزیر و ده‌ورو
 به‌ری‌دا فره‌دژی دژوارونا و چه‌ی هه‌وا‌خوش و سازگار هه‌یه‌که‌ئیمه‌لی‌ره‌دا هه‌ر ناوی
 چارده‌قه‌لا و ناوچه، وه‌بیردیتین: ۱ - ناوچه‌ی گورکیل: که له‌سه‌رچپای جودی‌یه و گه‌می
 نوح پیغه‌مبه‌ر، له‌نگه‌ری له‌سه‌ر گرتووه (هه‌رچه‌نده له‌وه‌ده‌چی، ئه‌مه‌راستی‌که، که‌شتی
 نوح له‌کیوی سه‌ر که‌شتی که ۱۰۸۰متر به‌رزوه له‌زنجیره‌کیوی «گرین» که له‌نیو‌دلی
 زاگروس له‌ناوچه‌ی (نه‌هاوه‌ند: نوحاوه‌ند: ته‌خت و نشینگه‌ی نوح و له‌غه‌ره‌بی ناوچه‌ی
 دلفان و نورابادایه، له‌نگه‌ری گرتبی: شه‌پوئل) و له‌و ناوچه‌ی ۷ تیره‌ده‌ژین. ئه - شه‌هریوری
 - بی - شه‌هریلی - جی - گورکیل - د - ئه‌ستوری ئه‌م چوارتیره‌شيعه مه‌زه‌ه‌بن - ه -
 نیویدکاون - و - شو‌رش - ز - هیودل ئه‌م سی‌تیره‌ش ئیره‌دین.

- ۲ - قەلاو ناوچەى (بركە) ھۆزى برکەى لىيە و ناوى خوڤيانان لە سەرداناوہ.
- ۳ - دژو ناوچەى (پروز) سەر بە ھۆزى پروزە و ئەوانىش سىلکيان لىبوتەوہ. ئە - جاستولان - بى - بەزم - جى - کرافان.
- ۵ - دژو ناوچەى (بادان) کە بەدەس ھۆزى (گارسى) يەوہ يە.
- ۶ - ناوچەى (تەنزى) قەلاکە بەناوى (کەلھوگ) ناو دەبرى و ئەویش ھەرھى ھۆزى گارسى يە.

۷ - ناوچەى (فنىک) کە چوار ھۆزى لى دەژين.

- ۸ - ناوچەى تور - ۹ - ناوچە (ھەتيم) و تيرەى جلەكى لەوى نىشتە جىن - ۱۰ - ناوچەى (شاخ) و ھۆزى (شىلدى) لەوڤن و (ناوچەى شاخ بە ھەنارى چاک بە ناوبانگە.
- ۱۱ - قەلاى (نەشاتل) - ۱۲ - قەلاى (ئەرمشات) بەدەس ھۆزى (براسى) يەوہ يە و ئەم ھۆزە لە ھۆزە ھەرە بە ھىزە کانى بوټانە، لە پياوى چە کدار و لە سامان و دارايى دا کەسيان ناگاتى. - ۱۳ - قەلاى (کيوەر) کە (قەمىزىش) پى دەلڤن، کە ھۆزى گارسى و قورشى پى رادە گەن. - ۱۴ - قەلاى (دیردە) کە لە ناوچەى تەنزى دا يە. ھۆزە کانى دیکەى بوټان بریەتین لە: ۱ - دونبولى - ۲ - نوکى - ۳ - مەحمودى - ۴ - شىخ بزنى - ۵ - ماسکى - ۶ - رەشکى - ۷ - مەنەھران - ۸ - پەيکان - ۹ - بلان - ۱۰ - بلاستوران - ۱۱ - شىرويان - ۱۲ - دوتوران. ھۆزى دونبولى و مەحمودى فرەلە مېژەلە جزیرە پەريوہ بون. برواننە شەرەفنامە بە کوردى پەريە ۲۷۷ تا ۲۷۳ ئۆفسىتى چاپى تاران ۱۹۸۱ ز.

ناوى ھەندى لە ميرانى بوختى - ميرەبدولعەزىز بوختى، ميرەمەجدەدىن بوختى ئازيزان، ميرەعيسا ئازيزان، ميرەبەدەردىن ئازيزان، ميرئەو دال ئازيزان ميرەعيزەدىن ئازيزان، ميرئەو دال دوہم ئازيزان، مير ئىبراھىم ئازيزان، مير شەرەف ئازيزان، ميرئەو دال دوہم ئازيزان، مير ئىبراھىم ئازيزان، مير شەرەف ئازيزان، مير بەدر ئازيزان، ميرکاک محەمەد ئازيزان، مير شەرەف دوہم ئازيزان، شاعەلى بەگ ئازيزان، بەدر بەگ سىوہم ئازيزان، ميرمحەمەد ئازيزان، سولتان محەمەد ئازيزان، ناسر بەگ ئازيزان، ميرەعەزىز ئازيزان، ميرمحەمەد ئازيزان، مير شەرەف ئازيزان، برواننە شەرەفنامە بدلىسى، کورد و

کوردستانی ئەمین زه کی و مه شاهیری کورد بابا مهردوخ روحانی شیوا.

بوختی یه کی له بوختیان سند بووه که ۲۰۰۰۰ شهروانی هه بووه - ۲ محمهده دی که ۶۰۰ شهروانی هه بووه ۳- داسنی که سهروکه که یان به دره دین بووه (دایره تولمه عاریفی ئیسلامی، یاراسنی که سهروگیان میرعه لئه دین کورک بووه که له عهقره نیشته جیی بووه: ۱۰۰۰ مالی له موسل و ۵۰۰ مالیشی له عهقره نیشته جی کردون و ئاوانی دیکه یان له نیو هوزره کورده کانی دیکه دا بلاو بیونه وه - ۴- لکی چوارهم دنیکی بووه که ههزار (۱۰۰۰ بنه ماله بون (زوبدهی تاریخی کورد و کوردستان په ره ی ۲۴۵ ج ۱ محمهده ئەمین زه کی به گ ته رجمه به فارسی یه دوللاره و شه ن ئه رده لان نه شری توس ۱۳۸۱ تاران - به گیرانه وه له شه ره فننامه که کورد بریه تی بووه له تایفه ی باجناوی و بوختی، یا له باجان و بوخت پهیدا بوون (هه ره ئه وی ۵۵)، به نه قل له هیتری دوت سیزده هه مین ویلایه تی حوکومه ت (ئه خمه نی و... په ره ی ۴۸ زوبده هه ره ئه وی - که له داویدا که وته بهر ئه ره مه نیه (بوخته و بهخ) بووه، که به بیرورای موسته شریقین «نولدکه» و «کی په رت» و «م هارتمان» ئەم ناوه له گه ل ناوی (بوختان = بوهتان) یه کن - ئا، گزنفون - ۴۸۰ زبده هه ره ئه وی - گزنفون له گه رانه وه ی ده هه زار سواره ی خو ی که له ۴۰۰ و ۴۰۱ بهر له زاین روی داوه له هوزی به ناوی «کار دوک» یادی کردوه و گو تویه تی: مهمله که تی ئەوانه تا بوهتان پانی و دریزه ی هه یه و له و روزگار به دوا، ناوچه ی که نارهی چه پی ده حله که ده ور و بهری کیون به «کار دوک» ناو براون، جا ئە گه ر «کار دوک» به «کوردو ئین» ناو براوه له بهر ته غییری ته له فوزی (ک) ی سامی بی. (هه ره ئه وی په ره ی ۴۸ و ۴۹). شوینی که ئەمرو به (بوهتان = بوختان (بهختان) و جزیره ی کوری عومه ر (مه به ست عه بدول عه زیز کوری عومه ری کوردی به رده قیتی به (وه فیات) ناو ده بری، که له قه دیما به «قوردو، کار دوک» ناو براوه و له پاشان مووه ریخانی یونانی به «کوردو ئین» خو یتدویانه ته وه (بروانه کورد و په یوه سته گی نیژادی ته وه، د. ره شید یاسه می چاپی ۴ په ره ی ۹۰ - نوکته مه لیک خه لیل حاکمی مه وروسی حه سه ن کیف و سعرد (سیرت) که له نه وه زاکانی سولتان سه لاحه دین (زه ر زاری) ته ییوی بووه، به دزی

شائیسماعیلی صفہوی کورد، راپہریوہ، بہ لآم گیراوہ و شہید کراوہ و حصہن کیف دراوہ بہ قہرہ خانی برای ٹوستاجہ لیزادہ - وہ بوختی بہ گیش کہ حا کمی جزیرہ ی کوری عومہر بووہ، سپای ئیرانی لہ و ناوچانہ و ہدہر یان ناوہ (۱۲۸ ہہر ٹہوئی)، بہ ختیہ (بہ ختیہ: بوختی) ٹہم تایفہ ہاوسای ہوزی حمیدی کورد بون کہ بہ درپڑایی میٹرو لہ نیو ہوزہ کانی دیکہی کوردا، وندا بون و توواونہ تہوہ.

پاپلی یہزدی جوغرافی زان لہ کتیبی فہرہنگی ٹاوہ دانیہ کان لہ پہرہ ی ۸ لہ بابہت کیتی سہرکہ شتی نوسیوہ تی: سہرکہ شتی جیی لہ نگہر گرتنی کہ شتی نوح - ہو لہ غہربی ناوچہ ی دلفان، زنجیرہ کیویکہ، پیوہندی بہ دہورہ ی ٹہوہ ل و دوہ مہ. لہ ناوہندی زنجیرہ کیوی زاگروس، کیتی بہ ناوی (گرین) ہہ یہ، ٹہم کیوہ لہ باکوری (نہ ہاوند) ہوہ، دہس پیدہ کاتا باکوری غہربی ٹہو شارہ، دہ کشی، چومہ ٹاوی (گاماساو) کہ سہرچاوہ ی چومی گہرخہ یہ، ٹہم کیوہ، سہرچاوہ، دہ گری و لہ راستیدا (نہ ہاوند) ہہر ٹہو (نوح ٹاوبہ ندہ) کہ بہ درپڑایی روزگار (نوح ٹاوبہ ند) بوٹہ نہ ہاوند، لہ بان کیتی سہرکہ شتی، کہ ۱۰۸۰ میٹر، بہ رزہ (۲ قہبری کہونارا) ہہ یہ، کہ ٹیستا بہ ناوی ٹیمام زادہ (بابا گہورہ) خہ لکی، دہ چنہ زیارہ تی، لہ فہرہنگی ئیرانیدا فہقہت ۲ پیغہ مہر بہ ناوی بابای گہورہ ہہ یہ، یہ کی نوح و ٹہوی تر ٹادہم - ہ. لہ کوٹہوہ خہ لکی ناوچہ ی نہ ہاوند و نوروا، بو زیارہت چونہ تہ ٹہوئی. لہ قورٹاندا (و استوت علی الجودی - ٹاہی تی ۴۴ سورہ ی نوح ہاتوہ، سہرنج راکیشہ لہ ناوچہ ی کیفی گرین تایفہ یی بہ ناوی جودی و جودہ کی، لہ و ناوچہ دا دہ ژین و لہ ئیراندا، جودی و جودہ کی فرہن.

(برواننہ رہ ہنومای روژ، بہ فارسی سالی ۶ ژمارہ ی (۱۴۶) پہرہ ی ۲ یہ کشہ مہ ۱۳۸۶/۱۱/۲۸ ہہ تاوی و ۱۷ فہوریہ ی ۲۰۰۸ ز - قہبری نوح لہ ئیران دوکتور علی ٹہ کبہر ٹہ فراسیاب پور). کوری فہقیہ ہمہ دانی لہ سالی ۲۹۰ مانگی (۱۲۰۰ سال پیش) لہ کتیبی ٹہ لبولدان (بہ زمانی عہرہ بی و چاپی ۱۸۸۰ ٹوروا) پہرہ ی ۲۳۷ نوسیوہ تی: نہ ہاوند، لہ ساز دراوہ کانی نوح - ہ و پییان و تووہ (: نوح ٹاوند)، یاقوت حمہوی کہ لہ ۶۲۴ مانگی مردوہ لہ کتیبی موعجہم بولدان لہ پہرہ ی ۳۶۱ دا نوسیوہ تی بوئی بہ و

شارە دەلێن: (نەهاوەند) چونکە نوح سازیداو. ئەبۆلفیدا ئەو سازاوە کوردە ی ئەیبویی، کە لە ۷۲۴ مانگیدا وەفاتی کردووە، لە کتییی تەقویم بۆلداندا چاپی پاریس پەرە ی ۴۱۷ دا، نوسوویە تی: نەهاوەند، شاریکە، لە ناوچە یە کی کویستایدایە و نوح سازی داو. زە کەریا قەزویتی لە سالی ۶۷۴ مانگی لە کتییی ئاسار، بیلاد، پەرە ی ۵۴۵ دا دەنوسی: نەهاوەند، نوح نە بی سازیداو و (نوح ئاوەند) بوو و لە موجهل تەوار یخدا کە لە ۵۳۰ مانگی دا نوسراو لە پەرە ی ۱۸۶ دا، دەلی: «نوح پیئەمبەر، شاریکی بەناوی خوئی: (نوح ئاوەند) ساز داو. کوری ئەسیر لە بەرگی ۳ پەرە ی ۳۳۵ تاریخە کە ی خویدا نوسوویە تی: نەهاوەند، شاریکە لە ولاتی جەبەل، کە دە لێن: نوح سازی داو. لە کتییی عەجایبو لمەقلوقات دا سالی ۵۵۵ مانگی، کە ئورو پایە کان ئەو کتییە یان قەبولد. نوح دروستی کردووە و بە (نوح ئاوەند) ناو دەبری. خەلەف تەوریزی لە سالی ۱۰۶۲ لە کتییی بورهانی قاتیع لە پەرە ی ۱۱۷۳ دا، دەلی: نەهاوەند نوح سازی داو و بە (نوح ئاوەند) ناو دەبری. یانی تەختی نوح، چون وازە ی (ئاوەند) بە واتای تەخت و نشینگە یە و بو تە (نەهاوەند). هیئری راولینسون لە ۱۸۳۸ ز - نوسوویە تی لە ۲۵ مانگی (مەه) دا، گە ی شتمە کیوی (چل با بالغان) کە لە غەربە و دە گاتە زنجیرە کیوی بە ناوی (سەرکەشتی)، لورە کان لایان وایە، کەشتی نوح لەوی لەنگری گرتوو و ئەهلی حەق (یارسان، یاری) خەلکی غەربی ئیران بوگومەزی بابای گەورە کە هەر ئەو (قەبر و مەر قەدی نوح) پفرە ریزدا دەنێن و چەندین سە دە یە، کە بە کاروان لە کرماشان و لورستانە وە، دە چنە زیارە تی. زور بە ی خەلکی ئەو ناو لایان وایە کیتی سەرکەشتی قەبری نوحی لیبە. (ئەندری) لیکۆلەری لە ۱۸۹۱ زدا توفانی نوحی بە ۶۸ ریوایە تی ولاتی خوئی و ۱۳ ریوایە تی ئاسیا و ۴ ریوایە تی لە ئورپا و ۵ ریوایە تی لە ئەفریقایی نوسووە، کە بە داخە وە، تاریخی ئەو توفانە، دیاری نە کراو. تەورات لای وایە توفان ۳۵۰ سال دریزە ی هە بوو. ئەو ی دیارە (۲ قەبر) بە ناوی (نوح و ئادەم) لە بان ئەو کیۆە دیارە و لە سالی ۱۳۷۹ هه تاویدا، دە سە یی ۳ کە سی لە نوح ناسانی ئەمریکایی چونە ئەو شوینە و فیلم یان لی هە لگرتوو، بەردی عەجیب و حەلقە ی زنجیری و چەن قەبری کە پێیان وایە، کە بەر لە ئیسلام

هه بووه و دیوه و چاویان بیان که وتووہ (دوکتور عہلی ئه کبەر ئه فراسیاب پور، هه رئهوئی) له قه دیمه وه، ده لئین: کوردستان ئاوی که و سه ره، خاکی گه وه هر، به هه شتی ره نگینه و پرله گول و نه سرینه، هه رئه وه یه: قورئان به (مُنْزَلًا مَبَارَكًا) ئایه تی ۲۹ سوره ی موئمنون، یانی: سه رزه وی پرپیت و به ره که ت و ته ژی له نیعمه ت که ئاوی که و سه ری و خاکی گه وه ری، هه رئه وه یسه له موسلیم و بوخاریدا له پیتی جیم و سیندا نوسراوه: (ئاوی سیحان و جیحانی کوردستان ۲ ئاوی به هه شتن که ته وراتیش ئه وه ی راگه یانده و له مه ولاش ئاو به تایبه ت ئاوی شیرینی کوردستان که فره زوریشه، چ ئاوی سه رزوی یابن زه وی هوئی ژیانه و دل وده رون و سه رزه وی کوردستان پره له زه خیره و کان و ئازوخه ی هوئی ژیانی مروّف، له گوگرده وه تانه وت، گاز، ئاو، ئاوی بن زه وی، ئورانپوم، مس، ئاسن، پولا، زیر، زیو، گرانیتی به قیمه ت، کانزا، به رده مه رمه ر، به ردی جوان و ره نگین، زوخالی، زوخالی به رد، شوینه واری کون و که و نارا: ئاسه واری به نرخ و پیی بژیوی باش و به که لک بوئینسان، جاهه ر بوئی له سه رئه م خاکه، سینگه دریی به. ئه حمه د موختار جافیش به وه ی زانیوه که فه رمویه تی:

ده میکه ئه م ولاته وائه سیّری په نجه یی جه هله

له سایه ی عیلمه وه، ئه مرو، ئیترنوبه ی زه فه رتانه

عارفی ره‌بانی شیخ ئەحمەد ناودار به مه‌لای جزیری

لیکۆلینه‌وه:

مه‌لای جزیری فەرمویەتی:

گۆلی ئیره‌می بوه‌تاتم - شه‌بچراغی شه‌بی
کوردستانم.

شیخ ئەحمەد شاعیری ناوداری کورد و ناسراو
به‌مه‌لای جزیری کوری محەمەد، له‌هۆزی بوختی
و له‌بنه‌ماله‌ی عیلم و زانین له‌شاری جزیرو بو‌تان
که‌شاریکه‌له‌کوردستانی باکورو که‌وتوه‌ته‌بن
چیا‌ی جوودی که‌قورئان به‌ (مُتْرَلاً مُبَارَکاً -
سووره‌ی مؤمنون، ئایه‌تی ۳۰) نیوی بردوو، یانی

مه‌لای جزیری

سه‌رزه‌ویی پرپیت و به‌ره‌که‌ت و پاک و ته‌ژی له‌زه‌خیره‌ی بن زه‌وی و سه‌رزه‌وی و
پرپر له‌تازوخه، بو‌ژیانی مرو‌ف، که‌گه‌میبه‌که‌ی چه‌زهره‌تی نوح له‌جوودی له‌خاکی
پرپیت و به‌ره‌که‌تی کورستان گیرساوه‌ته‌وه (واستوت علی الجودی - سووره‌ی هود،
ئایه‌تی ۴۴).

له‌باره‌ی ژیا‌نی مه‌لای جزیری - یه‌وه، بیرو‌رای جیا‌جیا‌ه‌یه. خوالی‌خو‌شبو
جه‌لاده‌ت به‌درخان: (بله‌چ شیرکو) له‌کتی‌بی قه‌زیه‌ی کورد، سالی وه‌فاتی مه‌لای به
(۱۱۶۰ ز) داناوه. می‌ژوانی ناوداری کورد ئەمین زه‌کی، له‌دوکتی‌بی (کوردانی به
ناوبانگ) و (کورد و کوردستان) ده‌وره‌ی ژیا‌نی مه‌لای به‌دوانیوه‌ی سه‌ده‌ی شه‌سه‌می
کوچی نوسیوه، ئوگۆست ژا‌با به‌نیوی باس گه‌لی له‌کوردان، نیوان (۵۴۰ تا ۵۵۶) ی بو
ژیا‌نی داناوه، خو‌ره‌ه‌لاتناسی ئەلمانی فون هارتمان که‌دیوانی مه‌لای له‌سالی (۱۹۰۴)
داله‌به‌رلین له‌چاپ داوه‌و به‌رکولیکی تو‌یژانه‌وه‌ی به‌زمانی ئەلمانی بو‌نوسیوه‌و له‌لایه‌ن
ژا‌با - ی روژ هه‌لاتناسی روسیسه‌وه‌و تارگه‌لیکی تو‌یژانه‌وه‌و لیکۆله‌رانه‌ی له‌باره‌ی

مه‌لای جزیری - یه‌وه بو نوسیه‌وه بیرورای ناشکرای رانه‌گه‌یاندوه، وه ک‌ئه‌وه‌یرورای ژابای قه‌بووله، زانای ناودار عه‌لاه‌دین سه‌جادی له کتیبی میژوی ته‌ده‌بی کوردی - دا، دوا‌ی هینانی هه‌مو بیروراکان به پشت به‌ستن به نوسخه‌ی خه‌تی له دیوانی مه‌لای جزیری به خه‌تی عه‌بدولقادر ئامیدی که له سالی (۱۳۳۸) ی کوچیدا نوسراوه، سالی له دایک بوونی مه‌لای جزیری به (۱۴۰۷ز) و مردنه‌ک‌ه‌شی دوا‌ی (۷۵) سال ژیان داناوه که له شاری جزیره وه‌فاتی کردوه و نیژراوه.

هه‌مو باو باپیرانی مه‌لای جزیری، زانا و شیخی سه‌ره‌رمال و له‌سه‌ر ریپازی نه‌خشبه‌ندی بوون. مه‌لا بو خویندن له‌سه‌ره‌تاوه لای باوکی خو‌ی خویندوبه‌تی و له پاشان هه‌روه ک‌گشت مه‌لا و فه‌قی نیو کورده‌واری، گه‌لینک شارودی گه‌راوه، ده‌لین: له ته‌مه‌نی (۳۲) سالی‌دا، لای (مه‌لا ته‌ها) ناویک له فی‌رگه‌ی گوندی (ستر‌باس) ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی وه‌رگر تووه‌وه له گوندی (سه‌ریا) له نیژیک دیار به‌کر ده‌بیته وانه‌بیژی دینی و له ویشه‌وه چووه‌ته ناوچه‌ی (حه‌سه‌ن کیف) و له‌ویش وانه‌ی به فه‌قی و مه‌لا و تووه‌ته‌وه مه‌لای زانا و پایه‌به‌رزی فره‌زوری پی‌گه‌یاندوه.

ده‌گیرنه‌وه مه‌لا دو سال به‌ر له ئیجازه‌وه‌رگر تی مه‌لایه‌تی له ته‌مه‌نی (۳۰) سالی‌دا، له (دی‌ره‌هان) له نیژیک قه‌لای حه‌سه‌ن کیف، ده‌چیته سه‌ر زه‌ماوه‌ندی ئیجازه‌نامه، وه‌رگر تی فه‌قیته ک (سه‌لما) نیویک کیژی حاکمی (حه‌سه‌ن کیف) که ناوی (مه‌لیک کامیل) بووه له گه‌ل ده‌سته خوشکانی خویدا، چوو بوونه سه‌یری ته‌وه به‌زم و ئاهه‌نگه، مه‌لا که له‌و‌گونده «سه‌لما» ده‌بینی. خوا له چاوی به‌له‌کی ته‌ودا به‌دی ده‌کا و تیری ته‌وینی ته‌وه کچه‌دلی پیکاه‌وه به هه‌لو‌ه‌دا ژیاوه.

ده‌لین (مه‌لیک کامیل) پیشناری ماره‌کردنی پیی داوه، به‌لام مه‌لا ته‌وه خواناسه گه‌وره‌یه، جیا له خوا چی دیکه‌ی به‌دل‌دا رانه‌بردوه.

۱ - مه‌لای جزیری، به دامه‌زینه‌ری فی‌رگه: قوتابخانه‌ی کلاسیکی کوردی داده‌ندری، به‌م واتایه که مه‌لای جزیری یه‌که‌م شاعیر و هه‌ستیاری کورده که شیعی به (غه‌زهل) و له‌سه‌ر کیشی عه‌روزی و شیوازی کلاسیکی فارسی و عه‌ره‌بی داناوه، چونکه

پیش کلاسیزمی سه‌ده‌ی نۆزده‌ له‌ ویژاوه‌ری و ئه‌ده‌بی کوردیدا، مه‌لای جزیری به‌ یه‌ که‌م دامه‌زێنه‌ری ئه‌و فیژگه‌و مه‌ که‌ته‌به‌ له‌ قه‌له‌م ده‌دری.

۲ - دیاره‌ زانا و شاعیری ناودار، مه‌لا خدری نالی - ش که‌ دوای مه‌لای جزیری، هاتووه‌ ته‌ مه‌یدانی شیعر دانانی کوردی که‌ به‌ یه‌ که‌م شاعیری گه‌وره‌ی کلاسیستی کوردی خولی خو‌ی ناو ده‌برئ، دژابه‌تییه‌ ک سازنادری که‌ قوتابخانه‌ی نالی - ش تا بیسته‌ کان و سیه‌ کانی سه‌ده‌ی بیسته‌م، هه‌ر درێژه‌ی هه‌بوو، چونکه‌ له‌ نیوان غه‌زه‌لی مه‌لای جزیری و نالی - دا، زیاتر له‌ دو سه‌د سال زیاتر ماوه‌ هه‌یه‌ که‌ دیاره‌ ئه‌م ماوه‌یه‌ش که‌ بو‌شایی خستووه‌ ته‌ نیوان غه‌زه‌لی کوردی، له‌ به‌ر نه‌بوونی ده‌سه‌لاتداری کورد خو‌ی؛ روی داوه‌و نامو‌و بیگانه‌ش، به‌ری گه‌شه‌ کردن و په‌ره‌سه‌ندنی زمان و فه‌ره‌هنگ و شیعر و غه‌زه‌ل و هونه‌ری کوردی گرتووه‌.

(حاجی قادری کو‌یی)

۳ - هه‌ندی پرسیار ده‌ که‌ن، ئه‌ گه‌ر مه‌لای جزیری به‌ یه‌ که‌مین هه‌ستیاری کلاسیزمی گه‌وره‌ی کوردی شیوه‌زاری کرمانجیی ژورو ناسراوه‌، ئه‌دی بو‌به‌ شاعیری نه‌ته‌وه‌یی هه‌روه‌ک (ئه‌حمه‌دی خانی) و (حاجی قادری کو‌یی) نیو نابری؟ له‌ وه‌لامدا ده‌وتری ئه‌حمه‌دی خانی و حاجی قادر به‌ ئاشکرا بانگی کوردایه‌تیان داوه‌و له‌ باب‌ه‌ت کورد و سازدانی ده‌وله‌تی کوردیه‌وه‌،

شیعریان داناوه‌و به‌ به‌ژنوبالاً و ئازایی و نه‌به‌زی و مه‌ردی و نه‌ به‌ردی و نان بده‌یی و شه‌ره‌ف و به‌ ناموسی نه‌ته‌وه‌ی کوردیان هه‌لو‌تووه‌، به‌لام مه‌لای جزیری و زو‌ریه‌ی شاعیرانی پیشوی کورد، نه‌دوان، ته‌نیا خانای قوبادی له‌ په‌سه‌ندیی زمانی کوردیدا و ته‌رجیح‌دانی زمانی کوردی، به‌سه‌ر زمانی فارسیدا فه‌رمویه‌تی:

هه‌رچه‌ند مه‌وا چان فارسی شه‌که‌ره‌ن کوردی جه‌ فارسی به‌ل شیرین ته‌ره‌ن
بروانه‌دیوانی خانا (خوسره‌و و شیرین) چاپی گه‌لاریزانی (۲۵۸۱) مادی

شاهه‌نشاهی هۆخ شه‌ته‌رو سالی (۱۳۴۸) ی هه‌تاوی، تاران، سه‌رگورد مراد ته‌وره‌نگ، په‌ره‌ی (۲۱) و شیرین و خوسره‌و، لاپه‌ری (۱۴)، چاپی کۆری زانیاری کورد، سالی (۱۹۷۵ ز) به‌غدا «که زانای ناودار کاکه محهمه‌دی مه‌لاکه‌ریم، ئەندامی یاریده‌ده‌ری کۆری زانیاری کورد، ساغی کردوه‌ته‌وه‌و فه‌ره‌ه‌نگی بو‌رینگ‌خستوووه و سه‌ره‌تای بو‌ نووسپوه».

۴- به‌لام ته‌گه‌ر به‌ وردی بنوارینه‌ کاری شاعیره‌ کورده‌ کان به‌ تیکراو به‌ تایه‌تی کاری مه‌لای جزیری که له‌و سه‌رده‌مه‌دا، شیعی به‌ زمانی کوردی داناوه؛ نه‌ک به‌ زمانی ناگورد، خو‌ی له‌ خو‌یدا ده‌سه‌لمی‌تی که مه‌لای جزیری شاعیر و هه‌ستیاری نه‌ته‌وه‌یی بووه، بو‌یی به‌ زمانی کوردی شیعی داناوه؛ تا له‌و ریگایه‌وه‌ بلی: به‌هاتنی دینی ئیسلام بو‌نیو نه‌ته‌وه‌ی کورد، زمانی کوردی نه‌فه‌و تاوه‌و ئەمه‌ش باشترین به‌لگه‌یه، که فه‌ره‌ه‌نگی ئیسلامی به‌ زمانی شیرینی کوردی عارفانه‌ به‌یان کراوه، هه‌رچه‌ند هه‌ندی لایان وایه‌ که مه‌لای جزیری وه‌ها له‌ دین و غیرفاندا، غه‌رق بووه‌ که ئیدی سه‌ری نه‌په‌رژاوه‌ته‌ مه‌به‌ستی دیکه، ته‌نیا ده‌ربرینی واتای مه‌به‌ست بووه، جا به‌ هه‌ر زبان و زاریک بوویی، مه‌لا به‌هه‌ر لایه‌کی خو‌ی روانیوه‌ ته‌نیا خوای بینیوه (وحدة‌الوجود) ته‌وه‌ی بو‌مه‌لاگه‌رینگ بووه، خودا و ته‌وین به‌ خوا بووه، جا هه‌ر له‌به‌رته‌وه، بیری له‌ جیهانی ئەنبوژنه‌ی (مادی) و جیاوازیی زمانه‌کان نه‌کردوه‌ته‌وه‌ که فه‌رمویه‌تی:

میننه‌ت ژ خودایی کو به‌ عه‌بدی خو‌مه‌لایی

ئیکسیری غه‌می عیشق نه‌ دینار و دره‌م دا
یانی بو‌مه‌لای جزیری (غه‌می عیشق) و ناودروک و هه‌ستی به‌ سوژ و واتاگرینگه‌تره
نه‌ک «دینار و دره‌م و دراو» یانی چه‌شنی ده‌ربرینی زمان، زورگرینگ نه‌بووه‌ به‌لای
مه‌لاوه، به‌لکو زیاتر مه‌به‌ستی خودی ده‌ربرینی هه‌سته‌که‌ی خو‌ی بووه. دیاره‌ مه‌لا له
سه‌ره‌تای شیعی و هونه‌وتنی خو‌یدا، رازانه‌ودی واژه‌یا وشه‌کاری کلاسیکی و روخساری

شيعری له بهر چاو گرتوو ه:

ههروه ك فهر مويه تي:

چين چين كرن زولفنين سيا كه سكه ئه تله سي ديبا قه با
ئيدى نيشان نابن خويا، تيكهل كرن لازم سه با
من دى سه با دايى سه حهر مادارى به درى كر دو كهر
قه وس و قه زهح ژى هاته دهر ديسا به زولفانرا ته با
ئير و ژمهل به درا ته مام عه نهر فشان بن سه د سه لام
ئهى هود هودى شيرين كه لام (اهلا و سهلا مرحبا)
من دل به ره ك وه ك دور هه يه مه حبوبى شيرين سوژ هه يه
حوسن و جه ماله ك پور هه يه به لقيس سيفهت مه سكه ن سه با
شوخ و شه پالا مه ي په رست ئه و زالما هشيارو مه ست
فى نامه يى خه ف دى قده ست (فى طيها نشر النبأ)
بيژ ئه و شرينا سوژ په رى دور دانه يا ئه ز موشته رى
كا عه ه دو په يمانا به رى؟ بى فايده چون شوبه يى هه با
مه دفى په رى يا دل به رى لى هه ي ب ئوسلوبا به رى
لى كه فش به بيته په نجه رى بى و بچت ته شيبه يى با
دل بهر مه جالا نامه دى ناسى كو نيشانا مه دى
نونه ك مخالف تى نه دى هل قلبها نحوى سه با
نه ي شه كه را سپى ده ست و زه ند زانم مه جالا نامه خون د
ليقا ته به سسوم كر ژ ته ند (ماست كبان فى ربا)
قاسيد به مه قسودا مه هات با موژده و ئه مرو به رات
نیشان هه نارن هه م خه لات شه هزاده يا گولگون قه با

ئیرۆ مه‌جال لی هات و وهخت دیسا جوان بومن درهخت
 ئه‌و لامعا دایی ژ تهخت (ماکان برقا خلبا)
 سه‌لوی ره‌وان زه‌رین وه‌ره‌ق چیچه‌ک مه‌لی دین سه‌د نه‌سه‌ق
 (یا قوتها یحکی الشفق یحکی عقودا کوکبا)
 «دیوانی مه‌لای جزیری به‌شه‌رحی شاعیری گه‌وره‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورد هه‌ژار - چاپی
 سروش تاران، (۱۳۶۱) ی هه‌تاوی، لاپه‌ره‌ی ۲۷ - ۳۳».

۵ - هه‌رچه‌ند مه‌لای جزیری له‌ شیعری یه‌ که‌مدا (زولفه‌ین: زولفه‌ین) ی موخالیفی
 قیاس به‌ کاربردوه‌ که‌ له‌ گه‌ل ریزماندا یه‌ ک ناگرته‌وه‌. «بروانه‌ لاپه‌ره‌ی (۹) کتیبی گه‌شتی
 له‌ عیلمی به‌ لاغه‌، مه‌هاباد چاپی (۱۳۶۴) ی هه‌تاوی دانراوی، زانای ناودار ئوستاد:
 محهمه‌د سه‌عید ئیبراهیمی محهمه‌دی (ئاویر).

۶ - مه‌لا ئه‌حمه‌د کوری مه‌لا محهمه‌د بو‌تانی زفنکی موفتی باژیری قامیشلی - له
 سووریا، شه‌رحیکی به‌ عه‌ره‌بی به‌ نیوی «العقد الجوه‌ری فی شرح دیوان الشیخ الجزری»
 له‌ سه‌ر دیوانی مه‌لای جزیری داناوه‌، ده‌لی مه‌لا له‌ ئاخرو ئۆخری سالی (۹۰۰) و
 سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ده‌یه‌م له‌ دایکبووه‌ تا سالی (۱۰۰۰)، به‌ لکو تا (۱۰۰۵) له‌ حاللی
 ژياندا بووه‌.

۷ - هه‌رچه‌ند، ئه‌وه‌ مه‌لای جزیری، که‌ی له‌ دایکبووه‌ کوری کتیه‌ و چه‌ند سال
 ژیاوه‌ و چی له‌ به‌ر کردوه‌ و چی خواردوه‌ و چلو‌ن هه‌ستاوه‌ و دانیشتوه‌ و به‌ کیه‌ نه‌خوشی
 وه‌فاتی کردوه‌، زور گرینگ نییه‌، گرینگ ئه‌وه‌ یه‌ مه‌لای جزیری عه‌مه‌لی به‌م ئایه‌ته
 کردوه‌ [هو انشاکم من الارض و استعمرکم فیها - ئایه‌تی ۶۲، سوره‌ی هود] یانی خوا
 ئیوه‌ی له‌ زه‌وی خه‌لق کردوه‌ و پێی راسپاردون تا گویی زه‌وی له‌ هه‌ر بارو بابه‌تیکه‌وه‌
 ئاوه‌دان بکه‌نه‌وه‌، دیاره‌ ئاوه‌دان کردنه‌وه‌، گوی زه‌وی ته‌نیا به‌ کشتوکال، یا مه‌رو
 مالاتداری، بازرگانی، سه‌نعه‌ت و تیکنیک نییه‌، به‌ لکو له‌ باری په‌ره‌دان به‌ زمان و

فهره‌نگ و هونه‌ریشه‌وه‌یه، جا‌ئه‌وه‌یه مه‌لای جزیری له باری په‌رده‌دان به‌زمانی کوردی، فهره‌نگ، عیرفان و ناسه‌وه‌ری کوردی، هونه‌ری شیعریه‌وه، ئه‌رک و ئه‌سپاره‌ی خو‌ی ئه‌نجام داوه. جا‌هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌ده‌بی بلین: هونه‌ر لای کوردان و به‌س.

۸ - هه‌مو ده‌زانین که زمان و فهره‌نگی کوردی به‌ر له ئیسلام، له چاخ و ده‌وره‌ی ئیسلامیدا له‌گه‌ل فهره‌نگی ده‌وله‌مندی ئیسلامیدا تیک‌لا‌بوو، زو‌ری له ده‌سته‌اته‌کانی فهره‌نگ و ژبیری کوردی، به‌هو‌ی راژه‌ی زانایانی موسلمانان کورده‌وه، چووه‌ نیو فهره‌نگی ئیسلامیه‌وه. باش ده‌زانین که ده‌سته‌اته‌کانی عیلمی و زانینی له‌بابه‌ت ئه‌م زانینه‌وه بزاین و بیانین:

پزیشکی که به‌هو‌ی زانایانی ژن و پیاوانی کورده‌وه، ناسینی گیا ده‌رمانیه‌کان چلو‌ن نه‌خوشیان چاره‌کردوه و ده‌س و پیی شکاویان گرتوه‌ته‌وه، یا زانینی فه‌لسه‌فی که به‌هو‌ی که‌سانی وه‌ک شیخ شه‌هابه‌دین سوهره‌وه‌ردی کوردی لای‌بیجار، شیخی ئیشراق، دامه‌زرتی‌ه‌ری فیرگی فه‌لسه‌فی ئیشراق، جوگرافیا به‌هو‌ی که‌سانی وه‌ک ئه‌بو‌فیدا شازاده‌ی ئه‌ییوبی زه‌ر زاری کورد، ئه‌ستیره‌ناسان و ریازی زانانی وه‌ک محبه‌دین خه‌لاتی که له‌گه‌ل خواجه‌نه‌سیر تووسی - دا، له دامه‌زاندنی ره‌سه‌دخانه‌ی مه‌راغاکاری کردوه، یا ئیمام ئه‌وره‌حمان خازینی، ره‌سو‌لی زه‌کی سابلاخی یا عه‌بدولسه‌لام ماردینی گیاناس و ریازی زان، ئه‌بو‌حه‌نیفه‌دینه‌وه‌ری ریازی زان و گیاناس که که‌شفیاتیکی له عیلمی شیمی (گیایی) دا هه‌یه‌و جوگرافیا‌زانیش بووه، سه‌رف، نه‌حو، گرامه‌ر، به‌هو‌ی که‌سانی وه‌ک ئیبنو‌حاجیب شاره‌زووری، ئیبنی جنی که (فقه‌اللغه‌)ی داهیناوه، زه‌ینه‌دین ئامیدی خه‌تی بو‌نایینایان داناوه‌وه‌ش سه‌د سالی به‌ر له (لبنی برابلی فه‌رانسه‌وی) ژیاوه و هه‌زاران زاناو دانای وه‌ک ئیبنو‌خه‌له‌کان، کورانی ئه‌سیر، زانایانی شاره‌زووری و ئامیدی و دینه‌وه‌ریه‌کان، مه‌ولانا عه‌بدولره‌حیم عیراقی (بارزانی)، شیخ مه‌ته‌ر بارزانی، ئه‌بوله‌فای کورد، که‌حه‌کیم سه‌نایی به‌شیعر له‌په‌سه‌ندیدا ده‌آلی:

[قرنها باید که تا از پُشتِ آدم نطفه‌ای بو‌الوفای گُرد گردد یا شود ویس قرن] مه‌لا ئەبو بە کری موسەنێف، ئەبو سعوود ئامیدی، شیخی شەرقاوی، حاجی خەلیفە (بەها) که بابە مەردووخ روحنانی له بەرگی ۲ مەشاهیری کورد، پەرەیی ۲۲۲ فرەتاریفی

کردووە و غەزەلێکی بەزمانی کوردی بەناوی نیکگاری لەو زاتە چاپ کردووە و ئەمین حوزوری مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلائی نەهری شاهی شەمزی بەبووە که هەر ۲ کیان کوردایەتیان کردووە. مەلا یەحیا مزووری، مەولانا خالید شارەزووری نوسخەیی جامیعه، که کودایەتی کردووە، عایشە تەیمورییە کان، ئەحمەد شەوقی، مەحمود عەقادی زەهاوییە کان، عەبدولرەحمان روژبەییانی، قزلبجی و تورجانی زاده کان، شیخ محەمەد مەدەنی کوری

سلیمانی کوردی، مەلا ئەحمەد گۆرانی شیخ الاسلام، قدوة المحققين تاج الملة والدين مەحمودبن خوداداد بن یوسف شنۆیی، عەلامە که مەلەدین شارەزووری، شیخ ئەحمەد ناودار بە بیژەیی مۆتەحەرێک، شیخ کاک ئەحمەد بەرزنجی قوتبی سلیمانی، سیف القورات، زیائولحەق حیسامەدین چەلەبی، جابان الکوردی، ئەبو بەسر مەیموون بن جابان الکوردی سەحابەیی رەسوڵی خوا، هەر چەند بە قەولی حاجی قادر رەحمەتی لەبەر بی دەفتەری ون بوون وفانی، بەلام ئەگەر لە «هەر شتیکی مشتیک» و لە «کۆشکی خشتیکیش» ماوە، هێمان هەر زور داراو دەولەمەندین. کورد نێرومییشی نەناسیووە دەلی: (شیر لە لان دەرکەوی چ نێر چ می)، کورد تەنانەت لە شیوێ حکومەتداریشەووە ناودارن، کەسانی وە ک بەرمە کیان، ئەبو موسلیم خوراسانی کورد، بابە کی خورەم دینی کورد، سەلاحەدین ئەیوبی، شجرە الدر ملکہ المسلمین لەبەنەمالە ئەیوبی، زیرینای ئامیدی، میهرانکۆی ئامیدی، یان کەریم خانی زەند که لە تاران (شەقامە ریگایە کی پان و بەرین و دووبانده) بە نیوی کەریم خان هەیهو کەس نەیتوانیووە بە کەریم خان بلی: زالم

بووه، چونکه زور دادگهر و مه‌ردو مپه‌روه‌ر بووه.

۹ - له سه‌ره‌تای سه‌ده‌کانی یه‌که‌مینی ئیسلامیدا، ده‌توانین چلو‌نایه‌تی نه‌قل و دانانی فه‌ره‌نگی کوردی - ئیسلامی بدوزینه‌وه، بی‌شک و بی‌دوودلی، زانایانی موس‌لمانی کورد، یه‌که‌م‌که‌سانی بوون له‌به‌دییه‌نه‌رانی قه‌واعیدی زمانی عه‌ره‌بی و... ته‌واو کردن و پیشخستن و پینگه‌یاندنی ئه‌و فه‌ره‌نگه‌کو‌شاون، فه‌ره‌نگ و زمانی کوردی به‌ر له ئیسلام له‌نیۆ نه‌چوو، به‌لکو له‌رینگای فه‌ره‌نگی ئیسلامیه‌وه‌که‌وتوو ته‌وه‌گه‌ر، کوردانی زاناو داناو موس‌لمان به‌کارو لیکو‌لینه‌وه‌و نووسین، فه‌ره‌نگی خو‌یان له‌نیۆ فه‌ره‌نگی ئیسلامیدا به‌رده‌وام و پته‌و راگر تووه‌و بیرو باوه‌ری کوردی گر تووه‌ته‌وه.

۱۱ - دیاره‌ کورد موس‌لمان بوو، به‌لام کوردستانی بوون و کوردایه‌تی، تیدا نه‌چوو، هه‌ر به‌رده‌وام ماو خو‌ی پته‌و راگرت، جا که‌وابی به‌موس‌لمان بوونی نه‌ته‌وه‌ی کورد، زمان و فه‌ره‌نگی کوردی هه‌ر به‌رده‌وام ماو بووه‌هۆی نه‌قلی فه‌ره‌نگی کوردی بو ده‌وره‌ی ئیسلامی، له‌هه‌مان کات و ساتدا براو خوشکانی ئیزه‌دی فه‌ره‌نگ و زمان و داب و ده‌ستووری کو‌تی کوردایه‌تیان له‌نیۆ خو‌یاندا پاراست و به‌وردی تا ئه‌م سه‌رده‌مه‌ جوان رایان گر تووه‌.

۱۲ - جالیزه‌دا ده‌بی‌بلیین: عارفی ره‌ببانی شیخ مه‌لاه‌مه‌دی جزیری یه‌کیکه‌له‌زانا

کوردی که‌فه‌ره‌نگی کوردی له‌نیۆ فه‌ره‌نگی ئیسلامه‌تیدا زور به‌پته‌وی به‌رده‌وام راگر تووه‌و په‌ره‌ی به‌زمان و فه‌ره‌نگی کوردی داوه‌.

۱۳ - فه‌رمانه‌وایانی جزیری «دیارد مه‌به‌ست جزیره‌ی عبدالعزیز بن عومه‌ر به‌رقه‌عیدی: به‌رده‌قیتی کورده، نه‌ک بنی عومه‌ری خه‌تاب» که‌ئه‌ کورده، به‌رده‌قیتی یان له‌به‌چه‌که‌ی خالید یا هالیدییه‌کانی کورد بوون و له‌(۶۵۰)ی کو‌چیدا، ده‌وله‌تیکیان له‌جزیرو بو‌تان به‌نیوی خو‌یانه‌وه‌ دامه‌زراندو له‌پاشان

په‌ره‌یان به‌فه‌رمانه‌وه‌یایی خو‌یان له‌ناوچه‌کانی دیکه‌ی کوردستان داو‌هه‌روا‌به‌پیی‌ قسه‌ی زانای ناودار عه‌لاه‌دین سه‌جادی (به‌درخان پاشا له [۸۶۷ - ۱۸۰۲ ز] به‌دژی عوسمانلی راپه‌ری که‌به‌داخه‌وه‌به‌قسه‌ی ئەمین زه‌کی له‌سالی (۱۳۰۶) ی‌کو‌چیدا‌دوایی به‌حکوومه‌تی کورانی به‌درخان پاشا هینرا، ئە‌گه‌ر دا‌گیر که‌رانی، کوردستان ئاو‌هه‌زا‌زا لمانه‌به‌ری په‌روه‌رده‌کردنی زمانی نه‌ته‌وه‌ی کوردیان نه‌گرتبا، زمان و هونه‌رو ئە‌ده‌ب و به‌شه‌کانی زمان و ئە‌ده‌ب و فه‌ره‌ه‌نگی کوردی، فره‌زور له‌مه‌زیاتر سه‌رده‌که‌وت و په‌ره‌ی دسه‌ند.

۱۴ - ئە‌مه‌راسته‌له‌هه‌ر ده‌رفه‌تیکدا، حکومه‌تی کوردی و ئاسایش و ئە‌منیه‌ت دا‌بین کرای، فه‌ره‌ه‌نگ، زمان، ئە‌ده‌ب و هونه‌ری کوردی په‌ره‌ی سه‌ندوه، هه‌روه‌ک ئیستای باشوری کوردستان که‌چه‌نده‌ئه‌ده‌ب، فه‌ره‌ه‌نگ، زمان، هونه‌رو نوسین و چاپه‌مه‌نیی کوردی گه‌شه‌ی کردوه‌و په‌ره‌ی سه‌ندوه (سو‌پاس بو‌خوا)

۱۵ - سه‌ده‌ی نو‌یه‌م، ده‌یه‌م، یازده‌یه‌م و دوازده‌یه‌م له‌میژوی کوردی کرمانجی با‌کورد، به‌سه‌رده‌می سه‌ره‌لدان و په‌ره‌سه‌ندنی و یژاو‌ه‌ری و ئە‌ده‌بی کوردی ئه‌و هه‌ریمه‌دیته‌ژمار.

هه‌روه‌ک چلو‌ن له‌کاتی حکومه‌ت و ده‌سه‌لاتی با‌جه‌لانه‌کان و نه‌رده‌لانه‌کان و یژه‌و و یژه‌وانی له‌باشوری کوردستانی رو‌ژه‌لاتدا‌که‌سانی و ه‌ک‌خانای قوبادی، عه‌لل‌امه‌ غولام‌ره‌زا‌ه‌رکه‌وازی، بی‌سارانی، مه‌وله‌وی - ی‌کورد، سه‌ی ساله‌ی ماهی ده‌شتی، سه‌ی یاقو، میرزا شه‌فیع کی‌منه‌یی، مه‌لا په‌ریشان، میر نه‌ورو‌ز لورستانی، مه‌لا مه‌نوحیهر، مه‌لا روسته‌می ئیلامی، سه‌یدی هه‌ورامانی، ره‌نجور گه‌وه‌ن تو‌یی، خزمه‌تیان به‌ویژه‌و و یژه‌وانی کورد کردوه.

۱۶ - مه‌لای جزیری (خان شه‌ره‌فخانی) میری جزیر و بو‌تانی زور خوش‌ویستوه، ئە‌وه‌به‌له‌شیریکدا‌مژو‌لی سه‌لمای چاو‌مه‌ستی کچی مه‌لیک کامیلی به‌تیره‌ئە‌نگیوه‌که‌ی میرشه‌ره‌فخانی به‌درخانیان شو‌به‌اندوه‌و نیوی (خان شه‌ره‌ف) ی‌بردوه‌و ده‌لی:

خه‌ف وان رشان‌دن دل خه‌ده‌نگ ته‌شیه‌ی تیرین «خان شه‌ره‌ف».

شاری جزیری که له کوته‌وه پایته‌ختی (ده‌سه‌لانداری حاکمانی کورد بووه و زوریش
گاوهدان بووه و خزن و وارشی ده‌وری ته‌و شاره، له بهره‌ مه‌رمهری تاشراو دانراوه و
به‌شی زوری ئایه‌ته‌کانی قورئان وه‌ک (فاتحه‌الکتاب) و (ئه‌نعام) و (انا فتحن) و
(آیه‌الکورسی) وه‌ی تریش... له‌و بهره‌ مه‌رمهرانه، هه‌لکه‌نراون.

۱۷ - میر شه‌ره‌فخان کوری ته‌بدال له‌ میرانی خانه‌دانی ئازیژان و باپیری به‌درخانیان،
له‌ هه‌زار تا هه‌زار و پینج میری جه‌زیرو بو‌تان بووه‌و له‌ ده‌وره‌ی میر شه‌ره‌فخان
بدلیسی - ی میژونوسی شه‌ره‌فنامه ژیاوه‌و له‌ شه‌ره‌فنامه‌شدا، ناوی براوه.

ئه‌م (میرخان شه‌ره‌فخان)ه، زور دیندارو مه‌لاو فه‌قیی زور خوشویستوو و فه‌رگه‌و
مزگه‌وتیکی زوری له‌ شاری جزیر ساز کردوه که یه‌ک له‌ وانه‌ مزگه‌وتی (سوور) بووه‌ که
شیخ ئه‌حمه‌دی جزیری له‌و مزگه‌وته‌ وانه‌ی و تووه‌ته‌وه. گه‌لی مه‌لای له‌وی ئیجازه‌داوه‌و
له‌شاری جزیر په‌ره‌ی به‌زمان و هونه‌ر و خوینده‌واری دراوه. جا ته‌وه‌یه‌ مه‌لاش دو‌عای
خیری بو‌ته‌و کردوه‌و فه‌رمویه‌تی:

ئه‌ی شه‌هه‌نشاهی موعه‌ززه‌م حه‌ق نیکه‌هداری ته‌بی

سووره‌ی (انا فتحن) ده‌ورو ماداری ته‌بن

له‌ قه‌سیده‌یه‌ کی دیکه‌شدا، له‌ بابته‌ میر شه‌ره‌فخان - هوه‌ فه‌رمویه‌تی:

خانی خانان لامیعی نه‌جما ته‌ هه‌ر پر نور بی

که‌شتیا به‌ختی ته‌ ته‌زبایی موخالیف دوربی.

یاوه‌ کو (ئایه‌ته‌لکورسی و ئه‌نعام هه‌یکه‌لا توخی ته‌بن).

یاوه‌ کو (سووره‌یی ام‌الکتاب ماداری حه‌زرت سوور بی).

مه‌لا له‌ شیعریکی ترده‌ فه‌رمویه‌تی: «ئه‌گه‌رچی ده‌رئیقلمی رابیع هاته‌ ته‌ختی

سه‌لته‌نه‌ت». هه‌روه‌ کو ده‌زانین جوگرافی زانانی پیشین گووی زه‌ویان به‌ حه‌وت به‌ش

دابه‌ش کردبو، هه‌ر به‌شهی به‌ناوی (ئیقلم) ی بو، شاری جزیره‌ له‌و دابه‌ش دابه‌شه‌دا

له‌سه‌ر ئیقلمی چواره‌م بووه. مه‌لا له‌ شیعریکی ترده‌، دو‌عا بو‌ میر شه‌ره‌فخان، میری

جزیرو بو‌تان ده‌ کاو ده‌لی: «تو له‌ شاریکدا ده‌ژی و له‌ ئیقلمی چواره‌مدایه، جا چونکه‌

به‌ ئایین و دین، مه‌لاو فه‌قی و نیشتمان و ولات خزمه‌ت ده‌ که‌ی خوا بتکاته‌ خواوه‌نی

حهوت ئیقلم» ههروه ک فهرمویه تی: (نه‌ته‌نی ته‌بزیرو کوردستان له‌به‌ر حوکمی ته‌بن - سه‌دوه کی شاهی خوراسانی ده‌فهرداری ته‌بی.)

«برواننه سه‌ره‌تای دیوانی مه‌لای جزیری به‌شهرحی هه‌ژار موحه‌قیق و موته‌رجیم و شاعیری گه‌وره‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورد، چاپی تاران، سروش (۱۳۶۱) ی هه‌تاوی.»

هه‌ندی لایان وایه مه‌لاله (۷۶) سالی‌دا وه‌فاتی کردووه، دیاره مه‌لای جزیری له‌شاری جزیره له‌ژیر زه‌ویی ئه‌و مزگه‌وته‌ی وا میرشه‌ره‌فخان به‌درخانیان له‌شاری جزیر له‌پاش هه‌زاره‌ی مانگی سازی داوه، نیژراوه‌و تا ئیستاش گۆری پر له‌نوری مه‌لا جیی زیاره‌تی دلدارانه و له‌سه‌ر گلکۆی گۆلباران.

۱۸ - مه‌لای جزیری دارای دیوانی شیعر، قه‌سیده‌و غه‌زه‌له‌و له‌عیلمی ته‌جوید، ته‌سه‌وف و ئیلاهیاتیشدا نوسراوه‌ی هه‌یه.

۱۹ - له‌کاتی شیعر شیعریندا فه‌قی ته‌یران له‌هۆنراوه‌یه‌کی خویدا به‌نیو (دلو رابه‌دلو رابه) میژوی ئه‌و رۆژه نیو ده‌باو له‌نیوه شیعرینکدا ده‌لی: (هه‌زارو چل و یه‌ک چوونه).

۲۰ - حاجی قادری کۆبی نیوی دوو شاعیری مه‌زنی کوردی کرمانجیی ژوروی له‌دیوانه‌که‌ی خویدا زیکر کردووه ده‌لی: عه‌لی، عه‌لی حه‌ریری له‌گوندی حه‌ریری لای ره‌وانداز - حه‌ریر و باتاس، شیخ ئه‌حمه‌د جزیری له‌جیهاندا ناودارن - ئه‌وره‌حمان جامی ئه‌و شاعیره‌پرسی وێژه له‌سالی (۸۷۷) ی مانگی و رینکه‌وتی (۱۴۷۲) ی زاینی له‌شاری جزیر چاوی به‌مه‌لای جزیری و عه‌لی حه‌ریری که‌وتوو هه‌روه‌ک ده‌لی:

پیرمردی بدیده‌م زجه‌زیر نیک مه‌ردی بدیده‌م زحه‌ریر

۲۱ - شیخ ئه‌حمه‌دی جزیری، زانایه‌کی دینی و خواناسیکی ره‌بانی بووه.

هۆنراوه‌کانی عارفانه‌یه، زمانی کوردی، عه‌ره‌بی و فارسیشی جوان زانیوه، بیری نه‌ته‌وه په‌روه‌ریشی هه‌بووه.

۲۲ - له‌م دوا‌ییانه‌دا مه‌لایه‌کی کورد، له‌کوردستانی باشوری بچوک به‌نیوی مه‌لا ئه‌حمه‌د زفنگی موفتی شاری قامیشلی یا (مه‌لا عبدالسلام) که‌ (له‌ ۱۹۵۸) ی زاینیدا مردوه، دیوانه‌که‌ی مه‌لای جزیری وه‌رگیراوه‌ته‌سه‌ر زمانی عه‌ره‌بی و ته‌واوی ئه‌و شیعره‌ته‌رو پاراوانه‌ی بو دلدارای دانراون، به‌نیوی سوڤینگه‌ریه‌وه، کردوه به‌پاران‌ه‌وه‌و خوا

دواندن و له‌و مه‌به‌سته‌ی بردوه‌ته‌ ده‌ری که مه‌لای جزیری له‌ دلیدا بووه.

سه‌رچاوه: کتیبی ژیناوه‌ری زانایانی کورد له‌ جیهانی ئیسلامه‌تی یا گه‌نجینه‌ی فه‌ره‌ه‌نگ و زانست لاپه‌ره‌ی ۲۰۰ تا ۲۰۵ چاپی (۱۳۶۴) ی هه‌تاوی، تاران، چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت، نوسراوی (شه‌پۆل) - کوواری گرشه‌ی کوردستان، ژماره‌ی ۲ و ۳، چاپی تاران سالی دووهم، (۱۳۶۰) ی هه‌تاوی و (۱۹۸۱) ز و (۲۵۹۳) ی کوردی په‌ره‌ی (۸) تا (۱۷). به‌خاوه‌ن ئیمتیازی و سه‌رنوسه‌ری دکتۆر (شه‌پۆل): محمد صالح ئیبراهیمی - یه‌که‌م ژماره‌ی گرشه‌ی کوردستان له‌ (۱/۳/۱۹۸۱) له‌ تاران به‌ زمانی کوردی چاپ و بلاوه‌ کرایه‌وه‌و تا (۹) ژماره‌ی لی چاپ و بلاوه‌ کراوه‌ته‌وه.

- کوواری فه‌ره‌ه‌نگی کوردستان ژماره‌ی (۲)، به‌هاری (۱۳۷۹) لاپه‌ره‌ی (۵) تا (۵۰) به‌قه‌له‌می کاک به‌ختیار سه‌جاد - ی مامۆستای زانکۆی کوردستان - سنه. تاریخ - مشاهیری کورد، عرفا، علما، ادبا شعرا به‌رگی یه‌که‌م به‌قه‌له‌می زانای ناودار بابا مه‌ردوخ روحانی شیوا - تاران چاپی سروش (۱۳۶۴) هه‌تاوی لاپه‌ره‌ی ۱۸۵ تا ۱۸۶ - قورئانی که‌ریم - به‌چ شیرکۆ - جه‌لاده‌ت به‌درخان، ئەمین زه‌کی، عه‌لئه‌دین سه‌جادی، میژوی ئەده‌بی کوردی، ئا. ژابا، العقد الجوه‌ری فی شرح دیوان الشیخ الجزیری، شهرحی دیوانی مه‌لای جزیری به‌عه‌ره‌بی مه‌لا محمه‌مه‌د بو‌تانی زفنگی موفتی قامیشلی. گه‌شتی له‌ عیلمی به‌لاغه‌ چاپی (۱۳۶۴) به‌قه‌له‌می زانای ناودار ئوستاد: محمه‌مه‌د سه‌عید ئیبراهیمی محمه‌مه‌دی - دیوانی عارفی ره‌بیانی مه‌لا ئەحمه‌د جزیری شهرح به‌ زمانی کوردی به‌قه‌له‌می شاعیری ناوداری کورد مام هه‌ژار، چاپی سروش - تاران ۱۳۶۱ دیوانی خوسره‌و و شیرین چاپی گه‌لاریزانی (۲۵۸۱) ی مادی شاهه‌نشاهی هوخ شه‌ته‌ر، سالی (۱۳۶۸) ی هه‌تاوی، تاران، سه‌رگورد مرادی ئەوره‌نگ، په‌ره‌ی (۲۱) هه‌روه‌ها شیرین و خوسره‌و، په‌ره‌ی (۱۴) چاپی کووری زانیاری کورد سالی (۱۹۷۵) ز، به‌غداکه‌ زانای ناودار کاک محمه‌مه‌د مه‌لا که‌ریم، که‌ ئەندامی یاریده‌ده‌ری کووری زانیاری کورد ساغی کردوه‌ته‌وه‌و فه‌ره‌ه‌نگی بو‌ریکخستوه‌ و سه‌ره‌تای بو‌نوسیوه‌...

نه‌قل له‌ ریمان ژماره ۵۲ - ۵۳ تشرینی یه‌که‌م ۲۰۰۰ به‌قه‌له‌می (شه‌پۆل).

جزیری خواناس و عارفیکی مه‌زن و عاشقی زاتی خوا بو، دیاره زانایانی وه ک
 حه کیم ئەحمه‌دخانی، مه‌لای جزیری، حاجی خه‌لیفه (به‌ها) ئەمین حوزوری مه‌لیک
 غازی شیخ عوبه‌یلانه‌هری شاه‌ی شه‌م‌زین، حه کیم مه‌وله‌وی کورد، وه‌فاتی، حاجی قادر
 کوی، نالی، مه‌حومی، ناری، ئاویر، بیکه‌س و... جیی فه‌خرو شازین بو نه‌ته‌وه‌ی ناشتی
 خوازی کورد، مه‌لای جزیری له‌زانینی ئیسلامی، عیرفان، فه‌لسه‌فه و ئەستیره‌ناسی و
 زانینی به‌لاغه و قورئان و حکمه‌ت و که‌لام و زانینه‌کانی سه‌رده‌می خو‌ی، وه ک ده‌ریا
 هه‌رشه‌پۆلی داوه و به‌زانین و زانست و زمانی شیرینی کوردی په‌ره‌ی داوه و ئەو دیوانه
 شیعه‌ره‌ جوانه‌ی بو کوردان داناوه، دیاره، مه‌لای جزیری زمانی کوردی، فارسی،
 عه‌ره‌بی و تورکیسی باش زانیوه. شیعه‌ره‌کانی جزیری باوه کوزیاتر له‌ چوار سه‌ده‌ ساله،
 دانراوه، به‌لام هێمان به‌ تازه‌یی و شیرینی هه‌ر ماوه و خودان به‌وه. بو‌وینه: فه‌سیده‌ی
 (ئه‌للاسه‌حه‌ر گاه‌ا ئەزهل) که‌ پروته‌ژین له‌مه‌به‌ستی عیرفانی و عیلم و زانین، هه‌ر
 ئەوه‌یشه‌که، به‌زانین، زانیویه‌تی نیشتمان و وارگه‌و ژینگه‌ی مرو‌چهن شیرین و دلپه‌سه‌ند و
 خوشه‌ویسته و پر به‌دل فه‌رمویه‌تی:

گولی باغی ئیره‌می بوه‌تانم شه‌بچراغی شه‌بی کوردستانم
 جزیری باوه‌ری وا بووه که مرو‌ده بی له ژیانیدا خه‌بات بکاو به‌کارو کرده‌وه،
 دلسوزی، خو‌ی نیشان بدا، تا بتوانی بیژی. من ئەوم، بو‌وینه له‌م چهن شیعه‌ردا ئەوه‌ی به
 ئاشکرا راگه‌یانده‌وه، که ده‌لی:

فاعله‌ک لازمه‌دا فعل و ئەسه‌ر په‌یدا ببت
 گهر تو هه‌ددا، نه‌بن کوریی هه‌داد، دی چ که‌ت؟
 مومکنه‌ک دی هه‌بتن داکو ته‌له‌ب حاصل ببت
 سه‌ید و نه‌چیر کو نه‌بت تووله‌یی سه‌یید، دی چ که‌ت؟
 □ له‌بابه‌ت واتانی فه‌لسه‌فه‌تو بروانه چهن شیرین له‌بابه‌ت مردن و ته‌مه‌نی مرو‌دا
 فه‌رمویه‌تی:

تو بنی و ماهی ئەو و ده‌ستی قه‌زایی هه‌ی هه‌ی
 نه‌له‌زه‌رعی فه‌له‌کی، به‌لکی ژعومری مه‌یه‌داس.

مه‌لای جزیری له بویری و کولنه‌دریدا، سوارچاکی فره به کاره، که ده‌لی:
 قه‌سدا وه سلّی مه بجان گرت کوفیدانی نه‌هیتت
 دوست نه‌هیلین ژ ته‌له‌ب گهر مه بفتت چهند سه‌روتشت
 پشت ناده‌ین دو هزار خه‌نجه‌و تیر و روم خشت
 مه‌سه‌ری دانیه ری و به خودی به‌ستی‌یه، پشت
 مه‌لای جزیری لای‌وايه مروّ ده‌بی راستی، وه‌فا و ئیلتیزامی هه‌بی که ده‌لی:
 دل یه که دی عشق یه ک بت عاشقان یه ک یار به‌س
 قبله‌دی یه ک بت، قولووبان، دل‌به‌ره ک، دلدار به‌س.
 □ - جزیری باوه‌ری به خووی هه بووه، بویی ئاوه‌ها به راشکاوی فه‌رمویه‌تی:
 گهر لوئلوئی مه‌نسور، ژ نه‌زمی تو دخوازی
 وه‌ره، شیعی مه‌لی بین ته، بشیراز، چ -حاجه‌ت
 □ مه‌لای جزیری فره ژیره ک و هوشیار بووه و زولم و غه‌دری قه‌بول
 نه کردوه، که ده‌لین:
 مه‌لایه ک هندنئی شیعی جزیری دزیو بوو له‌م لاو له‌ولا به ناوی خووی خویندو
 یه‌ته‌وه و مه‌لا ئه‌حمه‌د جزیریش لی له‌قاو، داوه و به‌شیعر، به‌و دزه‌ی و تووه:
 ئه‌ی مه‌لا نافی ته‌یه خمه‌سه‌ عشر
 توبه شیعرانه‌ته‌گوتی، خوه‌دکی قه‌ندو شه‌که‌ر
 دوری ناسوفته، ده‌وونی مه‌نه‌دی میسلّی ته‌قه‌ت
 نه‌د سه‌متی عه‌جه‌می دا نه، دئیقلیمی ته‌ته‌ر
 تودزانی د فنک دا، ئه‌مه‌کانی غه‌زه‌لانه
 چ بوه‌هانی نه مه‌تاعی ته‌ه، ته‌یابی، سه‌رو به‌ر
 ده‌ست و پایان، ژ به‌ری، زی‌ده‌بکی، دی ته‌بکم
 میسلّی حه‌ممادی، عه‌ره‌ب، هه‌روه‌کی، شه‌یخ ئانی به‌سه‌ر
 دیاره به و جوّره ئابروی مه‌لای شیعر دزی بردوه له دوایشدا به شیعر فه‌رمویه‌تی:

ئه‌حمه‌دم سینه‌ سپهر، پێشبه‌ری تیرا فه‌له‌کی

ده‌عه‌وه، دارێ ته‌مه‌ ئیرو، توژ ده‌حلی وه‌رده‌هر.

هه‌ر ئه‌وه‌یشه‌ که‌ حه‌ کیم خانی به‌ شیع‌ر فه‌رمویه‌تی:

بینه‌فه، روحا، مه‌لی جزیری پێ حه‌ی بکرا عه‌لی حه‌ریری

کیفه‌ک وه‌بدا فه‌قیهێ ته‌یران حه‌تاب ئه‌به‌د بمایه‌ حه‌یران

نه‌قل له‌ و تاری کاک مه‌سه‌ود بارزانی سه‌روکی به‌ریزی کورد و کوردستان له‌ فیستیفالی مه‌لای جزیری که‌ له‌ روژانی ۱۸/۹/۲۰۰۰ ز - له‌ شاری ده‌وک سازدرا، برونه‌ گوڤاری گولان ژماره‌ی ۲۹۷/۲۱/۹/۲۰۰۰ ز - هه‌ولێر - دیاره‌ سازدانی ئه‌وه‌ فیستیفاله‌، نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه‌ که‌ شوکر بوخوا، کوردستان ئازاده‌ و غه‌م خوڕانی زمان و ئه‌ده‌ب و هونه‌ری کوردی، به‌ دانانی ئه‌وه‌ جوړه‌ ریژدانانه‌ له‌ گه‌وره‌، زاناو عارف و شاعیری وه‌ک عارفی ره‌ببانی مه‌لا ئه‌حمه‌د جزیری، خوێ ئه‌وه‌مان پێی ده‌لی: حه‌زهره‌تی حه‌ کیم ئه‌حمه‌د خانی، روڵه‌ی کورد، ئه‌گه‌ر ده‌ره‌تانی هه‌بێ، فره‌جوان ده‌کاری و ده‌توانی و ده‌یه‌وی بره‌و به‌ زمان و هونه‌ر و هونه‌ و شیع‌ر و ئه‌ده‌ب و وێژه‌ و وێژه‌وانی کورد، بداو بیراز بێته‌وه‌ و بێ خه‌ملینی و غه‌نی بکا و روخ و ره‌وانی توو شاعیران و غه‌م خواری کوردی پێ شادبکا، تو برونه‌، له‌وه‌ به‌ شه‌ی ئازادی کوردستان، چلۆن زمان و هونه‌ر و وێژه‌وه‌ری و ئه‌ده‌بی کوردی گولی کردوه‌ و هه‌لیداوه‌ پیکه‌ یشتووه‌. به‌ راستی مه‌لای جزیری شه‌وچرای کوردستانه‌، فه‌لسه‌فه‌ی عیشق و ئه‌وینی مه‌لای جزیری فه‌لسفه‌ی روناکی و نور و ماریفه‌ته‌. عیش و ئه‌وینی جزیری ته‌نیا ئه‌ده‌ب و هونه‌ری به‌دی نه‌ هیناوه‌، به‌لکوله‌ باری کوومه‌لایه‌تی، سیاسی شه‌وه‌ له‌ نیو‌ها و بیرانیدا، راپه‌رین و بزای رزگاری خوازی و کوومه‌لایه‌تیشی به‌دی هیناوه‌ فه‌لسه‌فه‌ی ئه‌وینی جزیری له‌لای مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدیلائی نه‌هری شاهی شه‌مزین و شیخ سه‌عید پیران و شیخ ره‌زاده‌رسیمی و شیخ عه‌بدوسه‌لام بارزانی و مه‌لیک مه‌حمود و شیخ ئه‌حمه‌د بارزانی و پیشه‌وا قازی محمه‌د و ژه‌نرال مسته‌فا بارزانی رابه‌ری نه‌مرو که‌بیری نه‌ته‌وه‌ی کورد و کوردستان، بووه‌ فه‌لسه‌فه‌ی راپه‌رین، بو ئازادی کوردستان و هه‌ر ئه‌وه‌ عه‌شق و ئه‌وینه‌یه‌، که‌ شیع‌ری به‌ زمانی کوردی پێی و تووه‌، که‌ هینشتا، به‌رده‌وامه‌، تارزگاری و ئازادی

به‌ته‌واوه‌تی کورد و کوردستان. عه‌شقی پاک و عیرفانی مرو له سهر راست گویتی،
عه‌دالته‌ خوازی، ئازاد په‌روه‌ری، به‌ره‌ کانی له‌ گه‌ل سته‌م و زولم و زور و یژی،
باردیتی و فی‌ری ده‌ کا، که‌ چۆن بجولیتته‌وه‌.

پیوسته‌ بزاین ه‌او ده‌نگی و ه‌اره‌نگی فره‌ جوان له‌ نیوان ریت‌م و واتاو ده‌نگ و ریت‌می
سیمانتیک له‌ شیعه‌ کانی جزیریدا هه‌یه‌.

جزیری له‌ دانانی شیعی‌ سو‌فی‌ گه‌ری و عیرفاندا، دانه‌ری تیوری فه‌لسه‌فی‌یه‌، فره‌ به‌
ئاشکرا فه‌لسه‌فه‌ی ئە‌فلاتون و شیخی ئیشراق و فی‌ساغورس له‌ نیو شیعی‌ جزیریدا،
دیاره‌ وه‌ ر‌ه‌نگ ده‌ داته‌وه‌. دیاره‌ مه‌لای جزیری له‌ شعری عیرفانی دا مه‌له‌ وانیکی زه‌ری و
باتنی‌یه‌، مه‌لای جزیری، له‌ کوردایه‌تی دا بی‌ری نه‌ته‌وه‌ خوازی هه‌بووه‌، که‌ فه‌رمویه‌تی:

نه‌بتنی ته‌بریژ و کوردستان ل‌بن حوکمی ته‌بن

سه‌د وه‌ کی شاهی خوراسانی د فه‌رمانی ته‌بن

هه‌ر ئه‌وه‌ که‌ زیاتر له‌ ۴۰۰ سال به‌رله‌م ساله‌: (۱۹۹۹ ز -) که‌ مه‌لا ئه‌حمه‌د جزیری

فه‌رمویه‌تی:

گولی باعی ئیره‌می بوه‌تانم ش‌ه‌ب چ‌راغی ش‌ه‌بی کوردستانم

که‌ به‌ ئاشکرا ناوی کوردستانی بردوه‌ و شانازی به‌ خو‌ی کردوه‌، که‌ شه‌و چ‌رای

کوردستانه‌. - ئه‌مه‌ خو‌ی باشت‌رین نیشانه‌ی کوردایه‌تی ئه‌و زاته‌ پاکه‌یه‌.

□ جزیری له‌ بابه‌ت ناوی جوان و جوانی و جوانکاری و نه‌خشین و ره‌نگینی واژه‌ و
بیژه‌دا له‌ ده‌رب‌رینی واتای عیرفانی و فه‌لسه‌فی‌ و ویژاوه‌ری و ئه‌ده‌بیدا، فره‌ لیژان و جوان
ویژو خوش راویژه‌. دیاره‌ له‌ لای زه‌رده‌شت پیغه‌مبه‌ری کوردان و لای فه‌یله‌ سو‌فانیش
جوانی و جوان خوازی باو، بووه‌ و مه‌لای جزیریش که‌ زانایی ئاگادار به‌ تاینه‌ کان و
فه‌لسفه‌ی فه‌یله‌ سو‌فان - ه‌، باش توانیوه‌تی له‌ جوانی و جوان خوازیدا به‌ تایبه‌ت له‌ شیعی‌
سو‌فیانه‌ و عیرفانیه‌ کانیدا، ئه‌سپی بیرو ه‌زری ب‌ثاژوی و شو‌ره‌ سواری خو‌ی به‌ جوانی
نیشان بدا.

مه‌لا له‌ ناو ه‌وژی بوختی له‌ ۱۴۰۷ی زاینی چ‌اوی به‌ ژبان هه‌ل‌ناوه‌وه‌ له‌ چه‌رخ‌ی

یانزه‌ی مانگی‌دا ژیاوه‌.

هه‌مو باو باپیرانی شیخی سهر به‌رمال و له سهر شیوه‌ی نه‌خشبه‌ندی بون. مه‌لا بو‌خویندن گه‌لیک شارو دی‌گه‌راوه، ئەلین: له‌ته‌مه‌نی ۳۲ی سالی‌دا لای (مه‌لا تاها) ناویک له‌فیڤگه‌ی گون‌دی (ستر‌باس) ئی‌جازه‌ی مه‌لایه‌تی وەر‌ئە‌گری‌و له‌گون‌دی (سهر‌با) له‌نیریک دیار به‌کر ئە‌بیته‌ دهر‌س بیژی دینی و له‌ویشه‌وه‌ چوو‌ه‌ته‌ مه‌لبه‌ندی (حه‌سه‌ن کیف) و له‌ویش دهر‌سی و توت‌ه‌وه‌ مه‌لای پایه‌ فره‌ به‌رزی زوری پیی‌گه‌یان‌دوه.

ده‌گیر‌نه‌وه: مه‌لا دو‌سال به‌ر له‌ئی‌جازه‌ وەر‌گر‌تنی. مه‌لایه‌تی له‌ته‌مه‌نی ۳۰ی سالی‌دا له‌ (دیر‌هان) له‌نیریک قه‌لای (حه‌سه‌ن کیف) ده‌چیته‌ سهر‌زه‌ماون‌دی ئی‌جازه‌نامه‌ وەر‌گر‌تنی فه‌قی‌یه‌ک. (سه‌لما) ناویک کیژی حاکی (حه‌سه‌ن کیف) که‌ناوی (مه‌لیک کامیل) بو‌وه له‌گه‌ل ده‌سه‌ خوشکانی خوئی چبونه‌ سه‌یری ئە‌و ئاهه‌نگه‌، مه‌لا که‌ له‌و‌گون‌ده‌ (سه‌لما) ده‌بینی، خوا له‌ چاوی به‌له‌کی ئە‌و‌ا به‌دی ئە‌و‌ کاوتیری ئە‌و‌ینی ئە‌و‌ کچه‌دلی پیک‌اوه‌و به‌هه‌ل‌وه‌دا ژیاوه.

ئە‌لین: (مه‌لیک کامیل پێش‌نیاری ماره‌کردنی پیی‌داوه، به‌لام مه‌لاه‌ه‌و خوا‌ناسه‌ گه‌وره‌ جیا له‌ خوا چی‌تری به‌دلا‌رانه‌ براوه.

شاری جه‌زیر که‌ له‌کو‌نه‌وه‌ پێته‌ختی (ده‌سه‌لات دارانی کوردبو‌وه‌و زوریش ئاوه‌دان و وارشی ده‌وری ئە‌و‌ شاره‌ له‌ به‌رده‌ مه‌رمه‌ری تا‌شراو دانراوه‌ و به‌شی زوری ئایه‌ته‌کانی قور‌تان وە‌ کو (فاتیحا) و (ئه‌نعام) و (اَنَا فَتَحْنَا) و (ئایه‌ته‌لکورسی) و هی‌تریش... له‌و به‌رده‌ مه‌رمه‌رانه‌ هه‌لکه‌نراون.

میر شه‌ره‌فخانی کوری ئە‌بدال له‌ میرانی خانه‌دانی نازی‌ران و باپیری به‌در‌خانیان له‌ هه‌زار تا‌هه‌زار و پینج میری جزیر و بوتان بو‌وه‌ و له‌ ده‌وره‌ی میر شه‌ره‌فخانی بدلیسی میژو‌نوسی شه‌ره‌فنامه‌ ژیاوه‌و له‌ شه‌ره‌فنامه‌دا ناوی براوه.

مه‌لای جزیری له‌ سالی ۱۴۸۱ی زاینی له‌ ته‌مه‌نی ۷۴ سالی‌دا بارگه‌ی بو‌لای خوا تیگ‌ ناوه‌و هه‌ر له‌ شاری جه‌زیر له‌ ژیر‌زه‌مینی ئە‌و‌ مزگه‌و ته‌، و میر شه‌ره‌فخانی به‌در‌خانیان له‌ شاری جزیر له‌ پاش هه‌زاره‌ی مانگی سازی داوه‌، نیژ‌راوه‌و هه‌تا ئیستاش گوری پر له‌ نوری مه‌لا جیی زیاره‌تی دل‌دارانه‌و له‌سه‌ر‌گلکوی گولبارانه‌.

مه‌لای جزیری دارای دیوانی شیعر، قه‌سیده‌و غه‌زه‌له‌و له‌ عیلمی ته‌جویدو ته‌سه‌وف و

ئیلاهیاتی‌شا نو‌سراوه‌ی هه‌یه.

له‌کاتی شیع‌ر شیعی‌نا فه‌قی ته‌یران، له‌هونراوه‌یه‌کی خویدا به‌ناوی، (دلو رابه‌دلو رابه) میژوی ئه‌و رۆژه‌ناو ئه‌باو له‌نیوه شیعی‌کا ئه‌لی: (هه‌زارو چل و یه‌ک چون). دیوانی کوردی شیخ ئه‌حمه‌دی جه‌زیری که‌به، پیتی پیت گه‌لی هیجاو ئه‌لف و بی هونراوه‌ته‌وه، بویه‌که‌م جار له‌لایه‌ن فون‌هارتمان - ی ئالمانییه‌وه له‌سالی ۱۹۰۴ زاینی داله‌برلین له‌چاپ دراوه‌و. به‌رکولیکی توێژانه‌وه‌ی به‌زوانی ئالمانی بو‌نوسراوه‌و له‌لایه‌ن ژاپا، رۆژه‌لات ناسی روسیش و تارگه‌لیکی توێژانه‌و لیکوله‌رانه‌ی له‌باره‌ی شیخ ئه‌حمه‌دی جه‌زیری یه‌وه‌نوسیوه.

شیع‌رو هه‌لبه‌ست: مه‌لای جزیری

خانێ خانان لامیعی نه‌جماته‌هر پر نوری
گه‌شتی یا به‌ختی ته‌ئه‌ز بای موخالیف دوری
که‌و که‌با سه‌عدا شه‌ره‌ف طالبع دنیف بورجا ته‌بت
داتنی تو ژچه‌رخێ بالا شوبه‌ی مه‌ه‌مه‌نظور بی
ئه‌نجومی چه‌رخێ موحه‌دده‌ب هه‌ر ژزاتی ته‌ی شه‌ریف
که‌سه‌بی ئه‌نواری بکن هه‌تا کو نه‌فخا صوری
ئه‌خته‌راته‌په‌رده‌یا غه‌یبی ئه‌گه‌ر بیتن ظه‌ور
دی بتن (نصف‌النهار)ی وه‌ر شه‌بی ده‌یجوری
«ئایه‌الک‌رسی» و «ئه‌نعام» هه‌یکه‌لاتوخی ته‌بن
بی‌نیهایه‌ت پر مرادو بی‌عه‌ده‌ده‌مه‌نصوری
هه‌ر که‌ناری وه‌رگ‌رینی پیفه‌عه‌زمو هیممه‌تی
رایه‌تا فه‌تخی بنه‌صرا (لم‌یزل) مه‌نشور بی
خه‌یمه‌تا نوری عینایه‌ت ظل مه‌مدودی ته‌بت
سوره‌یی (ام‌الکتاب) ماداری هه‌ضره‌ت سوربی
ما جزیری شوبه‌ی داری ته‌ختی هه‌فت ئیقلیم بت
هه‌م بحوکم و سه‌لطنه‌ت ئه‌سکه‌نده‌ر و فه‌غفوری

ميٿلى جهم جاما زهرين خالى نه بي ته ژبا ده بي
 داڙخه مرا شادمانى دائيماً مه خمور بي
 مادباغى عهيش و نوشى ههر بسازو نه رغنون
 كامران و كامبه خش و دلخوش و مه سرور بي
 جهنده كى شيرين بسور ده ربه ندى ديوانا ته بن
 به ندى شاپورى ته بن تا خسره وو شاپور بي
 شوبهه تي روح القدس عهردى توپى لى داينى
 سه بزه وو ره يحان و نه سرين گولى مه نقور بي
 هه رده رى نه على فه رس شوبهه ت بوراقى فى كهفت
 چه شمه بي حه يوان ژهه و عهردى موباره ك فورى
 ماته عومرى خضرو نوح و مولكى (ذوالقرنين) بتن
 گونبه دا چه رخي موله ممه ع ههر بته مه عمورى
 گهرچى ده ر ديوانى حنه ضره ت پور حه قيرين شوبهه مور
 چه شمى ته چه شمى سوله يمانى بحالى مورى
 ئى نه وه ك گوى بي سهرو پا بيت دبه ندا خه مه تي
 مادچه و گانا ته ههر پهر كهنده وو مه قهورى
 مالىسانى من دوعا گوى لدهر حه ق وه صفى خان
 مه ظهه رى سيره كه لامى وه ك دره ختا طورى
 ههر دم هه دحى ته وه نه ناى سينه وو قه لى مه لى
 بي ته فاوت قو لزو ما پر لوئلوى مه نثورى
 ژاستانى ده وله تي غايب نه بي جاره ك «مه لا»
 دا ژفه رمانى موكه رره م ده م بده م مه ثمورى *

به‌گزاده

به‌گزاده ناوی خیلّی گه‌وره و ناوداری کورده له ناوچه‌ی بوکان و سه‌قر. و مه‌هاباد و چهن شوینّی له‌لای شار باژیر و سلیمانی، بلاو بونه ته‌وه و به‌گزاده یه‌کی له ده‌سه و هوژی گه‌وره و نه‌جیب و ناوداری نه‌ته‌وه‌ی کورده (نیکتین، ۲۵۵).

وارگه و نشینگه و پیشینه‌ی میژوی: جیگای سهر هه‌لدانی کوردی به‌گزاده، به‌راستی و دروستی رون‌نیه، به‌لام ته‌وه‌ی دیاره ریشه‌وره گژی به‌گزاده له ههر جیگایه‌دا بژین یه‌که، ثوبین جیها‌نگه‌ری فه‌رانسه‌وی که‌له ۱۹۰۶-۱۹۰۷ زاینی له ئیراندا بووه، له‌بابه‌ت به‌گزاده‌کانه وه‌نوسیو یه‌تی: «به‌گزاده، ده‌چینه‌سهر بوداق سولتانی کوری شیرخان (بنیات نه‌ری سابلاخ)، که‌به‌کوردی موکری دیپته ژمار، بوداق سولتان دوکوری به‌ناوی عه‌بدولعه‌زیز سولتان و عه‌بدوللا به‌گ، زاروی عه‌بدولعه‌زیز به‌خانزاده، ناو بانگیان ده‌ر کردوه و له‌شاره‌کاندا جیگیربون و منال و نه‌وه‌کانی عه‌بدوللا به‌به‌گزاده، ناوداربون و له‌نیوکیوه‌کاندا بلاو بوونه ته‌وه، به‌گزاده‌کان تاناوه‌راستی سه‌ده‌ی (۱۳ مانگی و ۱۹ز) سه‌روگ و خانی کورده‌کانی موکری و حوکرانی سابلاخ (مه‌هاباد) بون (په‌ره‌ی ۱۱۲-۱۱۳). (ته‌وه‌ی له‌میژو ده‌رکه‌و تووه، بوداق سولتان کوری شیرخان (بنیاتنه‌ری سابلاخ) ۲ کوری به‌ناوی موسا سولتان و سوهراب به‌گ هه‌بووه که‌له‌م باسه‌دا باشرقه‌سی لی‌ده‌که‌ین شه‌پول) ده‌سه‌یی ترله به‌گزاده‌کان، که‌به‌به‌گزاده‌کانی هه‌ورامان، ناودارن فه‌سل و نه‌سه‌بی، ده‌ده‌نه‌پال تیه‌ورسی کیانی پاشای ناوداری کوردی کیانی (ئیدموندز، ۱۶۸-۱۶۹. به‌گزاده‌کانی جاف‌چله‌روژه‌لا‌ت و چله‌باشوری کوردستان خو‌یان به‌زاروی زایر به‌گ، ده‌زانن و یه‌که‌مین تیره‌ی پاشایان و خانی خیلّی جاف له‌وانه سه‌رایان هه‌لداوه و خو‌یان مرو‌یانه‌نیشان داوه (عه‌زاوی، ۲/۳۲، ۷۳). زایر به‌گ له‌۱۱۸۶ مانگی و ۱۷۷۲ زاینی له‌گه‌ل ده‌سه‌یی له‌جافه‌کان له‌جه‌نگ له‌گه‌ل حاکمانی نه‌رده‌لان، ده‌شکین و به‌ناچار روده‌که‌نه «بانی خیلّان» له‌که‌ناری غه‌ربی چه‌م و ئاوی سیروان و که‌وتنه به‌رپشتیوانی پاشای کوردی سلیمانی (زه‌کی، ۳/۳۴۱؛ ئیدموندز،

۱۵۶، نیکتین، ۳۶۸). کهم کهم و بهره‌بهره، به‌گزاده کان به را به‌ری زایر به‌گ، به زال بون و ده‌سه‌لات په‌یدا کردن به‌سه‌ر خیلّه کورده کانی ناوچه، رابه‌ری کردنی جافه کانی ئەم دیوو ئەو دیوی کوردستانیانی هینایه بن ده‌سه‌لاتی خو‌یان و هیژو ده‌سه‌لاتی فره‌یان بو جافه کان به ده‌س هینا، لەم ده‌وره‌دا به‌گزاده کان به په‌یدا کردنی ده‌سه‌لات له نیوخیل و هوزه کوردیه کانی ترا، پر هیزترین ده‌سه‌لاتیان به ناوی پاشاو حوکمران له نیو کوردانا؛ چ له کوردستانی روژه‌ه لاتی یا کوردستانی باشوریدا په‌یدا کرد (ئیدموندز، ۱۵۸، ۱۶۳-۱۶۴، ۳۴۰). ئیعماد سه‌لته‌نه لای وایه به‌گزاده کان یه‌کی له ره‌سه‌نترین و موعته‌به‌ترینی هوزی جوانرویه (۲۳۷۸/۴).

به‌گزاده کان: هندی له به‌گزاده کان به وینه‌ی خیلّه کی یا تایفه تایفه‌ی سه‌ر به‌خو، ده‌ژین و هندی‌تریان به‌وینه‌ی تیره به تایفه و هوزه کانی دیکه‌وه لکاون، بو وینه به‌گزاده کانی ناوچه‌ی ته‌ر گه‌وه‌ری لای ورمی؛ یه‌ک هوزی سه‌ر به‌خون (ئیرانشار، ۱/۱۲۱)؛ هه‌روا برانه‌ی دیه‌قان، ۶۱)؛ به‌لام به‌گزاده کانی خیلّی مرادی که له کوردستانی باشوریدا ده‌ژین تیره یا تایفه یه‌کن له «تیله‌کو» له شیروانه (عه‌زاوی، ۲/۵۹). «یه‌زدان به‌خش» (هه‌رئه‌و، ۲/۶۰) و «گه‌لالی» له شاره‌زور (ئیدموندز، ۱۵۶-۱۵۷، ۱۶۱). وه به‌گزاده کانی خیلّی جافی جوانرو، تایفه‌گه‌لی له «وه‌لد به‌گی» و «باوه‌جانی» به‌ژمار هاتون. سه‌روکی زور به‌ی ئەم تایفانه له نیو به‌گزاده کان هه‌لده‌ بژیر دران (عه‌زاوی، ۲/۷۱-۷۲) ئیعماد سه‌لته‌نه (هه‌رئه‌وی). به‌گزاده کانی جافی جوانرو که له دو به‌شی یاقوب به‌گی و باو‌خانی پیک هاتون له ئەعیانی ئەو ناوچه‌ن. هوزی هه‌مه‌وه‌ ندیش شاخه یه‌کی به‌ ناوی به‌گزاده (چه‌له‌بی) هه‌یه. ئەسل و نه‌سه‌بی هه‌مه‌وه‌ند، ده‌ چینه‌وه سه‌ر جاف وله شار باژیرو سلیمانی بلا‌وبونه ته‌وه. به‌گزاده کانی هه‌مه‌وه‌ندی له به‌ره‌ی «خوامراده شیروان» که‌چوار- کوری به‌ ناوی یادگار، سه‌فه‌ر، ره‌مه‌زان و ره‌شید هه‌بووه و شاخه‌ی به‌گزاده له‌زاروی یادگارن. به‌گزاده کانی هه‌مه‌وه‌ند له ۳ تیره‌ی جوامیر، قادر و کاله پیک هاتون (عه‌زاوی، ۲/۷۸-۷۹؛ زه‌کی، هه‌رئه‌وی، ۳۳۳).

پرش و بلاوی: به‌گزاده کان له ناوچه‌یی له نیوان سنوری ده‌س کردی ئیران و عیراقد،

ده ژین. به گزاده کانی بن دهس ئیران له لای ورمی شاری شنو بلاوبونه تهوه. به گزاده کانی لای ورمی له دو بهش پیکهاتون، بهشی به گزاده کانی دهشت و به گزاده کانی بنار، به گزاده کانی دهشت، له تولکی، دهر بهند و سولیکی سیلیوانه؛ به گزاده کانی بنار له ئه میریاد، دزه، دزاوا و محال، ده ژین و رای ده بویرن، به گزاده کانی شنو به به گزاده ی حه یدهری و فه زلوللا به گی ناودارن و له ئاوا به کانی ده ورو پشته شاری شنو و سندوس بلاوبونه تهوه (که ریمی، ۱۴۸، ۱۵۰). تایفه کانی سهر به خوئی ئه و به گزادانه ی واله بن دهس حوکومه تی ئیراندان، به تیکراله له ۲۹ ئاوا ییدا له محالی دهشت و ته رگه وه رله ناوچه ی ورمی، ده ژین. ناوی هه ندی له و گوندانه ئه مانه ن: (خوشکو، کای، جیرم، بتکار، نو شان، میراوا، هولوری، راجان، دهره گه زوزه نگلان). ده سه یی له به گزاده کان که نیشته جی کراون له محالی ئه نبی ده ژیان (ئیرانشار، ۱/۱۲۱) و به گزاده کانی کوردستانی باشوری له شوینی ده ژین که به کوردستانی باکوری لکاو به تورکیه، نیزیکه و به گزاده کانی هه ورامان له ناوچه ی هه له بجه (هه له بجه ی سوتاوکه به ده ستوری سه دام حوسین و عه لی کیمیایی له ۱۶/۳/۱۹۸۸ز - زیاتر له پینجه زار، ژن، زاروگ و منال و میرمنال، کچ و کورو پیاوی پیروبی چه کبه گازی شیمایی، سیانور و... له چه ن کات و سات خه فه و قرکرد و شاری عیلم و هه نهر پهروه ری هه له بجه ی کرده هیرو شیمای کوردستان و یستایش ۱۸ مارس ۲۰۰۷ز - هیمان نه خوشانی ئه و کاره ساته، نیازیان به داوده رمان هه یه که به ده ستوری به ریژ سه روگ مه سعود بارزانی سه روگی کوردستان زیاتر له چوار سه د بیماری شیمایی هه له بجه له ۱/۳/۲۰۰۷ز - به ره به ره بو مو عاله جه به ری ده کرینه نه خوشخانه کانی تاران و بو هه ر نه خوشیکیش دوسه د دولار یا زیاتر دابین کراوه که بو یان خه رج بکری (شه پوئل)، به لی به گزاده کان له شاری هه له بجه، ده ژین و له و ناوه کو بونه تهوه (ئیدموندز، ۱۶۷)، بابه حه کیم خه لیفه ی شیخه کانی هه ورامان، یه کی له پیاوه ناسراوه کانی نیو عه شایری به گزاده بوو که له دو ده هه ی یه که می سه ده ی (۲۰): بیستی زاینی ژیاوه (نیکتین، ۴۵۸). له پیاوانی ناودار و سه روگه کانی دیکه ی به گزاده له نیو به ره ی جافه کاند، ده کری ناوی قادر به گ، محمه د پاشا، رو سته م به گ و حه ییب به گ،

بیری و یادبان بکری (ئیدموندز، ۱۵۸؛ ئیعماد سه‌لته‌نه ۲۳۷۸/۴).

نه‌خشی میژویی: به‌گزاده کان به‌شیوه‌ی سهر به‌خوله میژوی نه‌ته‌وه‌ی کورد، نه‌خشی
 ئه‌وه‌نده به‌رچاویان نه‌بووه، به‌لام به‌ورد بونه‌وه له‌هیرو قودره‌تی که‌له جافه‌کاندا هه‌یان
 بووه، ده‌کری نه‌خشی ئه‌وان له‌تاریخی خیلتی جافدا بوئی بگه‌ریی، له‌سه‌ره‌تای ده‌وره‌ی
 قاجار له‌ئیراندا، به‌گه‌کانی هۆزی کوردی ده‌ورو به‌ری ورمی و ئه‌م دیوو ئه‌و دیوی
 نیوسنوری ده‌سکردی ئیران و عوسمانی، عه‌بیاس میرزا نایوسه‌لته (د ۱۲۴۹ مانگی)،
 له‌جه‌نگدا، شه‌روانانی سواره و پیاده‌ی خوئی له‌و به‌گانه‌داین ده‌کردو جاهه‌ر له‌به‌رئه‌وه
 که‌وتبونه به‌رحیمایه‌ی ئه‌و (۱۱۰۹/۱۱۱، ۳۱۲). له‌سالی ۱۳۲۱ هه‌تاوی که
 نازربایجان له‌لایه‌ن شو‌ره‌وی یه‌وه داگیر کرابو، هه‌ندی له‌هۆزو خیله‌کوردی کانی
 ده‌ورو به‌ری ورمی ده‌ره‌تانیا بۆره‌خسا بوو که‌ داوای نازادی و مافی ره‌وای خوین
 بکه‌ن و له‌و نیوه‌دا کوردی کانی به‌گزاده‌ش به‌سه‌ر کرده‌ی نوری به‌گ، له‌گه‌ل کوردی کانی
 هه‌رکی (هم) به‌سه‌ر کرده‌ی ره‌شید به‌گی جیهانگیری سه‌روکی هۆزی هه‌رکی و ئه‌ندامی
 حیزبی دیموکراتی کوردستان له‌محالی ته‌رگه‌وه روده‌شتی مه‌رگه‌وه‌ر، له‌خوراوی
 شاری ورمی، هه‌ریکی تیکوشان بوون، به‌گزاده‌کان له‌گه‌ل کوردی کانی خیلتی هه‌رکی له
 ۱۳۲۳ هه‌تاوی له‌به‌رزایه‌کانی کیوی جوله‌که، له‌رداغی شاری ورمی له‌گه‌ل شه‌روانانی
 حوکومه‌ت توشی شه‌ره‌هاتن و شکان (زه‌نگنه، ۳۵-۳۶، ۴۶-۴۷؛ ئیسکه‌نده‌ری نیا،
 ۱۰۷، ۱۱۲). هه‌روا له‌راپه‌رینی بارزانیه‌کان که‌هاتبون به‌کومه‌گی کۆماری کوردستان
 له‌مه‌هاباد، کوردی کانی به‌گزاده له‌گه‌ل هۆزی هه‌رکی به‌تیکرا به‌دژی هی‌رشی شه‌روانانی
 ئیران بۆسه‌ر کوردان، به‌ریان له‌هی‌رشی ئیران گرت و ئاوقه‌ی هی‌زی ئیران ده‌بون (هه‌مو، ۸۹).
 حه‌شیمه‌ت و تیکوشان: له‌ژماره‌ی حه‌شیمه‌تی به‌گزاده ئاگاداری یه‌کی وردو به‌راستی
 له‌به‌رده‌سانیه (چون ئیران ناخوازی ژماری دروستی کورد، له‌ئیران نیشان بدری له
 ۱۳۷۶ هه‌تاوی روژنامه‌ی که‌یه‌هان نویسیبو ۸ میلیون کورد له‌ئیران هه‌ن تازه له‌ده‌سنی
 ده‌رچبوو کوردی ئیلام و لورستان و کوردی کرماشان و قوچان و خوراسانی، نه‌هینابووه
 ژمار). له‌ساله‌کانی ۱۳۱۱-۱۳۴۲ و ۱۳۴۹ حه‌شیمه‌تی به‌گزاده به‌ته‌رتیب به‌ ۴۰۰،

۵۰۰، ۵۵۰ بنه ماله به ژمار هاتوو، که بهان، ۱۱۰/۲، دیهقان، ۶۱؛ ئیرانشار، هه ره ئه وی). حه شیمه تی به گزارده ی کوچه ره له سه ره بنه ره تی سه ره ژماری ۱۳۶۶ به تیکرابه (۱۰۶۲۰) که سه دانراوه، که له له وه رگه کانی ناوچه ی گونده کانی ته رگه وه ره، ده ژین و رای ده بوژن (سه ره ژماری...، ۱۲). به گزارده کان سوننی و شافیعی مه زه بن و هوژه کوچه ره کانین زیاتر به مه رو په زو مالآت داری یه وه، خه ریکن (دیهقان، هه ره ئه وی؛ مه شکور، ۱۹۱؛ ئه فشار، ۱۶۶؛ ئیرانشار، هه ره ئه وی). سه رچاوه: ئیدموندز، سیسیل جان، کورده کان، تورکان و عاره بان، ته رجه مه ی ئیبراهیم یونسی، تاران، ۱۳۶۷، ئیسکه نده رنیا، ئیبراهیم، ساختاری سازمانی خیلات و شیوه ی ژیانی هوزه کانی نازربایجان، ورمی، ۱۳۶۶؛ ئیعتما د سه لته نه، محمه د حه سه ن ئاوینه ی شاران به کوششی عه بدولحوسین نه وایی و هاشم موحه دیس، تاران ۱۳۶۸ هه تاوی، ئه فشار سیستانی، ئیره ج، خیلات: ره شمال نشینان و هوژ و تایفه کانی ئیران، تاران، ۱۳۶۶، ئه وین ئوژین ئیرانی ئه مرو ۱۹۰۶-۱۹۰۷ (ئیران و نیودوروان: به ینه نه هره بن) ته رجه مه ی عه لی ئه سغه ره سه عیدی، تاران، ۱۳۶۲، ئیرانشار کومیسونی میلی یوتسکو له ئیران، تاران، ۱۳۴۲ هه تاوی ده فته ره (نوسینگه ی محمه د هادی و عه بدوللا حه سه ن عیراقی باکوری، به غا، ۱۹۸۵ ز- عه لی دیهقان سه رزه وی زه رده دشت، تاران، ۱۳۴۸، زه کی محمه د ئه مین، کورد و کوردستان، به غا، ۱۳۵۰ مانگی و ۱۹۳۱ ز- زه ننگه نه، ئه حمه د، بیره وه ری له مه ئموریه ته کانم له نازربایجان، تاران، ۱۳۵۳، سه ره ژماری جواکی، ئابوری، هوژه کوچه ره کان ۱۳۶۶، حه شیمه تی عه شامیری دیهستانه کان، ناوه ندی ئاماری ئیران، تاران ۱۳۶۸ عه زوای، عه بیاس، عه شایری عیراق به غا، ۱۳۶۶ مانگی و ۱۹۴۷ ز- که ریمی به هه من جوغرافیای موفه سه لی تاریخی غه ربی ئیران، تاران ۱۳۱۶ هه تاوی. که بهان مه سعود، جوغرافیای موفه سه لی ئیران، تاران ۱۳۱۱، مه شکور، محمه د جه واد، چاوخشانی، به میژوی نازربایجان...، تاران، ۱۳۴۹ هه تاوی، نیکتین، واسبلی، کورد و کوردستان، ته رجه مه ی محمه د قازی، تاران، ۱۳۶۶ هه تاوی و هه روا ۳۱۲ جه عفه ره ئیسحاقی ته تموری، دايره تولمه عاریفی ئیسلامی ج

۱۲، تاران، ۱۳۸۳، په‌ره‌ی ۴۳۰ تا ۴۲۸ (شه‌پۆل).

هوژی فه‌یزوللا به‌گی بانی بوکان: میژویه کی کورتی بنه‌ماله‌یه کی به‌گزارده‌ی کورده،
 نویسنی: فولنگه‌نگک رودولف Wolfgangrudolf وه‌سه‌ن سه‌لاح سوۆان، ئەم
 لیکۆلینه‌وه له‌گو قاری: Baessler-Archiv، به‌شی تازه‌ی، به‌رگی ۱۱، که سالی ۱۹۶۷ز-
 ده‌ر چووه، له‌په‌ره‌ی ۲۷۵ تا په‌ره‌ی ۳۰۴ به‌زمانی ئەلمانی بلاو کراوه ته‌وه و منیش
 پاش لیکۆلینه‌وه و راست کردنه وه‌ی هه‌له‌کانی، وه‌ری ده‌گیرمه سه‌رزمانی کوردی.
 د. ناجی عه‌باس ئەحمه‌د. (پروانه: په‌ره‌ی ۶۳ گو قاری کوری زایناری کورد، به‌رگی ۵
 چاپی ۱۹۷۷ ز- به‌غدا. منیش (شه‌پۆل) بوته‌وه‌ی ئەم مه‌به‌سته‌ی هوژی فه‌یزوللا به
 گی‌یه، به‌کورت کردنه‌وه بتوانم له‌گه‌ل ئەو مه‌به‌سته‌ی به‌ناوی به‌گزاده له‌دایره‌ تولمه
 عاریف... دا، چاپ کراوه یه‌کی یان بخه‌مه‌وه والی‌ره دا، قسه‌ی لیده که‌م. دياره ئەو مه‌به
 ستانه‌ی که‌له‌بابه‌ت ئەم هوزه‌وه له‌کتیپی (نیگه‌هی به‌تاریخی مه‌هاباد به‌ریژ سه‌بید محمه‌د
 سه‌مه‌دی چاپی ۱۳۷۳ هه‌تاوی و تاریخی فه‌ره‌نگ و ئەده‌بی موکریان به‌ریژ ئیبراهیم
 ئەفخمی چاپی ۱۳۶۴)، له‌سه‌رم زیاد کردوه و به‌کورتی و به‌خولاسه‌گیراو مانه‌ته‌وه.

هۆزی فهیزوللا به گی

له شهیری به که می دنیا نه ته وهی کورد، که وته بن دهس ۵ حوکومه تی ئیران، تورکیه، عیراق، سوریه و به کیه تی سوڤیت، به شی سوڤیت له ۱۸۲۹ز- له حوکمی عوسمانی جیا کراوه ته وه.

فهیزوللا به گی خاندانیکی ئه رستوگراتی گه وره ن و گه وره بون، به م واتایه: که له ئیران بهرله دابه شکردنی زهوی به سهر وه رزیرو جوتکاردا خاوه ن زهوی کشت و کال ئه وان بون و به دهس ئه و فهیزوللا به گیانه وه بووه له ناوچهی خویندا و ئه وانیش و به گشتی خاوه ن زهوی کشت و کال که به ئاغاوات یا مالیک ده ناسران له کوردستانی بن دهس حوکومه تی ئیران، وه رزیر و جوتکاریان ده چه و سانه وه، جاههر مالیکی خوی و ئینسافی، وه رزیرو جوتکار فره بی ده سه لات بون.

فهیزوللا به گی یا به گزادهی موکریان بنه ماله به کی گه وره ی تایبه ته، له خیللی موکری، که سه روکه کانی ئه م خیللی لی پهیدا بووه، له سالی (۱۳۳۴ هه تاوی و ۱۹۵۵ز) له لایهن ئیبراهیم خان صلاح (و ۲ که سی دیکه به ناوی سه عد، ئه عزمی و محمه ده سه لامی)، باسی فهیزوللا به گیان نوسیوه و ده سه خه ته و چاپ نه کراوه. بروانه په ره ی ۷۲ کوۆری زانیاری کورد، به رگی ۱۹۷۷-۵ز به غا-د. ناجی عه باس ئه حمه د.

ئیبراهیم خان صلاح کوۆری ئه حمه د به گ له ۱۲۷۱ هه تاوی له دایک بووه و هه ره له دیی سارو قامیش لای سه دی ئاوی بوکان مولکی خوی خویندویه تی و به زیریکی و پشتی کار بوته خوینده واری باش و فازل، هونه روه ر، خوی داهیتان، بوینه: زمانی ئینگلیسی، فه رانسه وی، روسی، عه ره بی، فارسی و تورکی و کوردی ده زانی و ناسیاویشی به زمانی ئه لمانی و لاتینی هه بوو و خه ریکی زانیی فیزیک و لیکولینه وه ی میژو: Historiographie بوو، فره حه زی له زانین و فیروبون بوو، ته نانه ت به و زانسته سه يرانه ی وه ک (جه فر و ئه وفاق) و پیت زانی، ناسیاو بووه و کاری پزیشکیشی ده کرد، ده رمان و داروی به بی ئه نوایان ده داو با تریشی له ماله خویدا سازدا بوو هه روا له سالی

۱۳۳۶ دهستوری زمانی کوردی نویسیو و له کووماری کوردستانی ۱۹۴۶ز - به شدار و پلهی سه رگورد و فرماندهی پاده گانی کوردستان له شاری مه هاباده، هه بووه.

□ چهن ئیسکبهندی مروّف (؛ ئینسان) له ئه شکهوتی شانهدهر له نیو خاکی کوردستانی باشوری دوز راوه ته وه، به پئی هندی بیرورای هیری دوت Hererot و کسنه فون xenophon هی دوکهن و زانیی که به زانست ئه و ئیسکانهی ناسیوه: Ralph solecki و تویه تی و ایزانم ته مهنی یه کیکیان نیریک... ۵۰ ساله و دوه میشیان... ۶۰ ساله (گوفاری سومیر ژماره ی ۱۳ سالی ۱۹۵۷ز - په ره ی ۵۹-۶۰) به زمانی ئینگلیسی. به سه رنجدان به وه که له شانهدهر باکوری روژاوا ی ره واندزی کوردستان دوز راوه ته وه دورنیه هی کوردیی و کورد گهنم و گهنم چهنندن و که لک وهر گرتن له گهنمی دوزیوه ته وه. (برواننه په ره ی ژبانی قهوام سه لته نه چاپی ۱۳۶۶ هه تاوی). هندی لایان وایه سورانی کوردی له گهل وازه ی سومیر یه کن. کورد، له ره گه زدا ههروه کوزانیی Anthropology ده لی: ههروه ک هندی له دراوسیکانی ده چیه سهرسی (۳) ره گه ز: ره گهزی ئه لپی، ره گهزی ناوهندی زه ریا (به حری موته وه سیت) و ره گهزی پیش نو ردیه کان Proto-nordic که چاوشین و قز زه ردن و زمانی کوردی له زمانی هیندو ئوروپایه و پیوهندی به زمانی فارسی، ئه فغانی، ئوردو، به لوچ، پشتو، هیندی و تاجیکی هه یه، ئه و زمانانه هیندو، ئوروپایی (هیندو - جه رمانی) ن (کوری زانیاری هه ره ئه وی - بو زانیاری زیاتر له بابه ت ره گهزی کورد: برواننه په ره ی ۳۵ تا ۳۳ و ۱۳ تا ۲۲ کتیبی کوومه له و تاری وارگه و ناودارانی کورد به قه له می د. محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) به رگی ۲ و ۳.

ئه وه ی له میژو دهرده که وی خه لکی هه ریمی لای territor موکری له کون و که و ناراه له بنه ره تا کورد بون، به لام له سه ده ی ۱۳ و ۱۴ که وتنه ژیر زه بری مه غول و تورکه وه که هیرشیان بوئه و ناوه هینابو، هندی له خه لکی موکریان بوو نه ژیرده س. به لام هندی کوچیان کردو چونه به شی کوردستانی باشوری (عیراق).

له سه ده ی ۱۵ هه ل و مهرجی ره خسا، ئه و کوردانه گه رانه وه بو ولاتی خوینان. له ۱۴۴۶ز سه یفه دین خانی موکری سه ر زنجیره ی سه ردارانی موکری، که موکریان

بہدہ سی جاگیر لو، یہ کیّٰ لہ تورکمانان: (تورک رہہ شہ) داگیر کرابو لہ روزگاری سہرنہ خون بونی تہخت و بہختی حاکمانی قہرہ قوینلو و ثاقاق قوینلو، توشی شہر بوو (دریاس) و یہشی روزاواى موکریانی لہ چنگک جاگیر لو دہرہینان، ہندی دلین سہیفہ دین خان لہ خیلّی (موکری) ناوچہ ی شارہ زورہ، یا لہ تیرہ ی بابانہ، ہندی دلین سہیفہ دین خان فرہ بہ مہ کرودا ہو بووہ و بہ (مہ کری) ناوی دہرجووہ، ہیچ دوریش نیہ لہ (موغری): ریگای موغان) وہ، ہاتیبی، چون ناوی موکری ناویکی کوّ و کہو نارایہ. (برواننہ شہرہ فنا مہ، وەرگیرانی ہہ ژار، لیکولہ رو مو تہ جیمی قانون بہ فارسی، چاپی ٹوفسیّتی ۱۹۸۱ ز - جہ و اہیری تاران و ٹیسکلو پیدای ٹسلام بہ ٹینگلیسی ج ۴ پەرہ ی ۱۹۰ واژہ ی sauī Bulak مینوریسکی ہہر ٹہوی.

خانہ دانی (بہ بہ میری) کہ لہ گہل خانہ دانی بابان پیوہندیان ہہ یہ و ناوی موکری لہ پشتی ۴ لہ پاش (سہیفہ دین خان) بہ ناوی (بہ بہ میری ہاتو تہ مہیدان، ہہروہ کوہ بہ گزارہ ی ٹیستا ٹم ناوہ بہ خوینانہ وہ دہنن. (پەرہ ی ۸۱ گو فاری کوری زایناری ہہر ٹہوی). سہیفہ دین خان دوّل باریک، دریاز (: دریاس)، یہختہ چی (: ٹہختاچی)، بہلٹہ مر (: ٹیلٹہ یمور)، سندوس (: سلدوز) یشی رزگار، کردن و ہہموی خستہ وہ سہر دریاز، لہو سہر دہمہ دا خاکی بن دہس موکری یہ کان، گہ یشتبووہ ٹہو پہری فراوانی و سولتان مرادی سیوم ہیرشی کردہ سہر ٹیران و تا شاری تہو ریژی داگیر کرد. پیشہ وای موکریان میرہ بہ گی دوہم و دوستی سولتان مراد بوکہ ناز ناوی پاشای پیدا. ٹم میرہ بہ گہ (نہوہ ی روستہ می برازای سہیفہ دین خان) ہ، کہ لہ ۱۵۸۳ ز - ہہر لہ موسلہ وہ حوکمی دہرویی تامہ راغہ روزہ لاتی ورمی (مینوریسکی پەرہ ی ۱۹۰ ہہر ٹہوی) و شہرہ فنا مہ ۵۳۴ ہہر ٹہوی) صارمخان کوری سہیفہ دین خان لہ ۹۱۲ مانگی و ۱۵۰۶ ز - بہرہ نگاری ہیرشی شائیسماعیلی صہفہوی بو. کہ دہ یویست مال و مولکی داگیر بکا و بیکوژی، لہ سالی ۹۱۸ مانگی بہ ناچار داواى کوّمہ گی لہ سولتان سہلیم. عوسمانی کردو داوی مردنی صارمخان مولکہ کہ ی لہ نیوان (۳) کوری روستہ می برازایدا، دابہ شکر، میرہ بہ گی دوہم بہ قسہ ی شہرہ فنا مہ کوری شیخ حہیدہر کوری روستہ م، کوری بابا

عومہر کوری سہیفہ دین خان بووہ (مینوریسکی پہ رہی ۱۹۰ ہہرئہ وئی و شہرہ فناہہ پہ رہی ۵۳۲ و ۵۳۳ ہہرئہ وئی).

نوکتہ لہ کتیبی: خہ تایی نامہ نوسراوی سہ یید عہلی ئہ کبہر خہ تایی ہا و سہ رده می شائیسما عیل صہ فہ وی کہ بہ تیکوشانی ئیرہ ج ئہ فشار چاپ کراوہ، لہ پہ رہی ۱۶۷ نوسراوہ: نہم بیستووہ ہیچ کافرئیک ئینسان بخوا، مہ گہر قزلباش نہ بی، کاتی ریم کہ و تہ، شاری تہ وریژ، لہ و سہ رده مہ دا صارمی کورد، لہ گہل قزلباشاندا، لہ غہ زوہ دابو، برای ئہ ولہ گہل کوری ئہ و دا بہ دہ سی ئہ و قزلباشہ بی دینانہ ئہ سیر کرابون، کورہ کہ یان بہ زیندوی بی کردہ، کہ باب و ئہ و ہل ئہ و پارویہ کی لہ گوشتی ئہ و کورہ خوارد و لہ پاشان قزلباشہ کان گوشتی ئہ و کورہ بی تاوانہ یان خوارد و برا کہ یشیان لہ مہ نہ جلد ا کولاند و خوار دیان، لہ پاشان خہ تایی لہ کتیبہ کہ یدا، لہ خوا پاراوہ تہ وہ تا سولتان سہ لیمخانی عوسمانی، بہ سہر قزلباشاندا، زال بی. (نہ قل لہ کتیبی روانینیک بہ میژوی مہ ہاباد، دا نوسراوی بہ ریژ سہ یید محمہ د صہ مہ دی چاپی ۱۳۷۳ ہہ تاوی پہ رہی ۱۴ و ۱۵. بلاؤکی رہ ہرہ و (شہ پوئل)

ئہ و ہ ی باش زانراوہ، باپیری موکریہ کان بوداخ سولتان یا بوداق سولتانی موکری کوری شیرخانی کوری حہ یدہر خانی موکری بہ کہ لہ سالی ۱۰۸۹ مانگی مزگہ وتی سوری لہ (سابلاغ) مہ ہاباد ساز داوہ و ہہرلہ ویش نیژراوہ و گومہ زہ کہ ی زیارتگہ بہ بہ لام پیوہندی ئہ م بوداخ سولتانہ لہ گہل میرہ بہ گی دوہم بہ قسہ ی C.ich روناک نہ. لہ پہ رہی ۳۱۳ باسی بداخ سولتان کراوہ. (مینوریسکی پہ رہی ۱۹۱ ہہرئہ وئی و بہرگی ۱ پہ رہی ۲۹۱ ریچ).

لہ بابہ ت فہ قی ئہ حمہ د کہ لہ شہر بہ قازانجی عوسمانی بہ سہر کیغانہ ی کچہ فہرہ نگی ئور و پادا زالبووہ و سولتانی عوسمانی ناوچہ ی دارہ شیمانہ و مہرگہ و ماوہ تی پیداوہ و کیغانہ ی مارہ کردوہ و بہ جوتہ ہاتونہ تہ دارہ شیمانہ و ۲ کوریان بہ ناوی بابہ سلیمان کہ دامہ زربنہری حوکومہ تی بابان بووہ و دوہمہ کہ یش (بوداخ سولتان) باپیرہ گہ و رہی بہ گزارہ کانی موکریہ. ریچ دہ لی: (پاشا: مہ حمود پاشا ۱۸۱۳-۱۸۳۴ ز) بہ شانازی یہ وہ

چهن قسه‌یه کی به تیڭلاوی بوگیڭرا بومه‌وه و شانازی ده کرد که له‌بنه‌ره تا ده‌چیته سهر کیغانه‌ی ئوروپایی و پئی ده‌وتم له‌وانه‌یه خزمم بی و ئافره تانی مالی پاشایش چیروکی فه‌قی ئه‌حمه‌د و سلیمان پاشای پاپیری بابانه‌کانیان بو‌خیزانم Mrs.Rich گیرابو‌وه، له پاشان ریچ له‌په‌ره‌ی ۲۹۷ به‌رگی‌یه کم ده‌لی: «ئه‌مه له‌یه کی له‌چیروکه کانی کاتی شه‌رو شو‌ری (صه‌لاح‌دین) دژخاچداران ده‌چی و له‌پاشان بو (بابه سلیمان) ریک خراوه (ریچ C.Rich به‌رگی ۱ په‌ره‌ی ۲۹۲ تا ۲۹۶).

نوکنه چیروکی فه‌قی ئه‌حمه‌د و کیغانه ئه‌مین زه‌کی له تاریخی سلیمانیدا په‌ره‌ی ۵۴-۵۸ و ریچ Rich یش ئه‌وه‌ی له به‌رگی ۱ په‌ره‌ی ۲۹۲ تا ۲۹۶ گی‌راوه ته‌وه‌ود. محمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پوئل) یش چیروکی فه‌قی ئه‌حمه‌د - ی داره شیمانه‌ی گی‌راوه ته‌وه‌وله چاپی داوه‌و دوا‌ی ئه‌وه له‌په‌ره‌ی ۱۹۲ کتیی زانایانی کورد، چاپی ۱۳۷۹ ی هه‌تاوی چاپه‌مهنی سه‌قز (محمه‌دی)، (شه‌پوئل) ده‌لی: «دی‌مورگان ده‌لی: هه‌زهره‌تی ئه‌شه‌ره‌ف سه‌ردار سه‌یفه‌دین خان موکری کوری ئه‌میرخان موکری زمانی فارسی، کوردی، تورکی عوسمانی باش ده‌زانی و جوان له‌به‌ر خو‌به‌وه زمانی فه‌رانسه‌وی، ئینگلیسی و ئالمانیس فی‌ربو و چاک ده‌یزانی، جا به قسه‌ی دی‌مورگان (که میوانی سه‌یفه‌دین خان بو‌وه) ناوی باوکی سه‌ردار سه‌یفه‌دین خان ئه‌میرخان بو‌وه. نه‌ک فه‌قی ئه‌حمه‌د (په‌ره‌ی ۳۶ و ۴۱ و ۴۴ کتیی موتاله‌عانی جو‌غرافیای (کو‌ری عیلمی فه‌رانسه‌وی دی‌مورگان له‌ئیراندا، وه‌رگه‌راوه‌ی د - کازم وه‌دیعی چاپی ۱۳۳۹ هه‌تاوی نه‌قل له‌کتیی زانایانی کورد، نوسراوی د. محمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پوئل) هه‌رئه‌وی). چریکه‌چرانی کورد ده‌لین: کاکه‌میروکاکه‌شیخ به‌ده‌سی حه‌یده‌رگوران یا ئه‌وده‌لی کوری حه‌یده‌ر له‌میرگه‌مه‌لبه‌ندی پشده‌ر کوژراون. له‌شه‌ره‌فنامه‌دا کاکه‌شیخ به‌حاجی شیخ و کاکه‌مریش به‌میره‌به‌گ ناوبراوه‌ه شاتوهماسب سه‌فه‌وی ۳ جار هی‌رشی کرده‌سه‌ریان و قه‌لباش ده‌شکی و له‌سالی ۹۴۱ سولتان سلیمانی وه‌سمانی به‌غاده‌گری و ده‌چیته‌میرگه‌و حاجی شیخ که‌له‌راو بو‌وه دی‌بچی بولای به‌لام له‌کاتی نو‌یژا خه‌لکی میرگه‌ده‌یکوژن و کتیی میژوی حوکمدارانی بابان له‌قه‌لا چوالان تا دروست کردنی

شاری سلیمانی ۱۰۸۰-۱۱۹۹ مانگی و ۱۶۶۹-۱۷۸۴ زه نوسراوی ته و فبق قهفتان چاپی ۱۹۶۹ ز به غاکه دوکتور کاوس قهفتانیش بهرگولی له سهر نوسیوه، دهلی: ناوچهی پشدهر که و ته بن دهس کاکه میر و ناوچهی مهرگه یش، که و ته بن دهس کاکه شیخ، کاکه میر شه و پک ئەدا به سه ریدا و هه مویان ده کوژی ته نیا فهقی ئەحمده که بهر مه مکان و له گهل دایکی زنگاری ده بن، فهقی ئەحمده تاقه کورهی کاکه شیخ بوو دایکی ده پرفینی بوگوندی خدران لای کویخای ناسیاوی خوین و ئەویش پاراستنی. سهره نجام فهقی ئەحمده بو تو له ی باوکی له گهل یاران دای به سهر مامیدا و کوشتی هه ندی له خزمانی کاکه میر له ترسا چونه ئیران له سابلآغ و سه قز و ئەو ناوچانه گیر سانه وه، لای سه قز هوژی فه یزوللا به گی و له سابلآغیش شیخ عه لی له زار و که و نه ته وهی کاکه میرن. سهره نجام ناوچهی مهرگه و پشدهر که و ته بن دهس فهقی ئەحمده و داره شیمانیهی کرده پیته خت. فره ی پینه چو شهری روس و عوسمانی هه لگیرسا، فهقی ئەحمده به قازانجی عوسمانی به گز روساچو و (کیغانه) به ئەسیری ده گری و له خوئی ماره ی ده کاو حوکمی میری پشدهر و ئەو ناوه له عوسمانی دوباره، وهرده گری و دیته وه داره شیمانیه و ناوچهی گه ورک، مه نگور، مامه ش، وه جاخ، بتوین و کوئی خسته بنافه رمانی خوئی (برواننه) شه پوئل، کتیبی زانایانی کورد، چاپی ۱۳۷۹ چاپه مه نی سه قز ههر ئەوی). د. ناجی عه باس ئەحمده ده لی: ئەوه ی له راست ده چی سهره تایی پشتی پیش فه یزوللا به گک ده گاته ناوه راستی سه ده ی ۱۸ و ئەو پشتانه ش ئەمانه ن: «محهمه د خان به گک، ئەحمده د خان به گک، مسته فابه گی به که م که ناز ناوی په بیازی هه بووه (یانی شوین هه لگر)، مسته فابه گی ۲، له پاشان عه بدو ره حمان به گک که باوکی فه یزوللا به گه (گوفاری کوری زانیاری ۸۸ ههر ئەوی).

مه هابادی موکری له به را به (سابلآغ: ساوق بولاق) ناوبراوه یانی کانی سارد له شهرفنامه ی ئەمیر شه ره فخان بدلیسی که له ۱۰۰۵ مانگی نوسراوه و عاله مارای عه باسیش که له ۱۰۲۵ نوسراوه ناوی سابلآغی موکری نه براوه، له وه ده چی ویران بوو بی یاگوندی چگوله بووه. به لام له کتیبه کانی تراناو براوه و له وه ده چی سابلآغ له دوای

سالی ۱۰۲۵ مانگیدا سازدراپی، همدوللاموسته و فی له نه هزه تولقوب داکه له (۷۴۰ مانگی و ۱۳۴۰ ز) نوسراوه له پهره ی ۱۶۹ دهلی ساوج بلاغ ویرانه بووه وله زه منانی مه غوله کان تهخت و ویران کراوه. خالیده کان که له نیوان سالی ۷۷۸ و ۸۱۲ بهر له زاین حوکمیان کردوه، ناسه واری خالیده کان له جوگانانی ژیرزه وی له (شه یثا ناواو و سوکه ند) له قه راغی - چه می سا بلاغ دوز راونه ته وه و کیلیک له فه قره قه: (فه رها دگه) نیژیک ئیندر قاش باکوری سا بلاغ (مه هاباد) دوزراوه ته وه، به قسه ی E.Herzfeld له کاره کانی ماد، ده چی (مینور یسکی ۱۸۹ هه رته وی).

له ته شرینی ۱ سالی ۱۸۳۸ ز، جیهانگه رو میژوزان majar Rawlinson چوته سا بلاغ و له پهره ی ۲۹ گه شتنامه که یدا نوسیویه تی (سا بلاغ شاری جوانه و له نیو شاخه کانه له داوینی تنگه وه له کیقه کانی روژاویه وه، ئاوی چه میکی گه وره ی بو دی و شاره که تازه یه، و ته منی نه گه یشتوته سه د سال و ۱۲۰۰ مالی تیدایه، سه د مالیان جوله که ن و ۳۰ مالیان عیسه وین و ئه وانی تر کوردی موکرین، شاره که له خواره وه به ره و داوینه ی کیوه کان هه لده کشی و دیمه نیکی جوانی هه یه. له لاولای چومه ئاوه که یش. باغ و بیستان و ره زو باغه تری و داری میوه ی وه ک سیو، قه یسی، بادام - ی هه یه و گول و گولزار و میرگ و چیمه نیسی فره یه و چون سا بلاغ له سه ر ریگای کاروانی ته وریر، به غا، دایه، هاتوو چویی بهر فراوانی هه یه، به م قسه سا بلاغ بو جاری دوهم له ۱۷۳۰ ز - ئاوه دانکراوه ته و ئه مه یش له و سالانه نیژیک ده بیته وه که بوداق سولتان مزگه وتی سوری لیدر وست کردوه و عه لی ره زاخانی موکری یه کی له پیاوه ناوداره کانی موکریه که له گه ل نادرشای کوردی قراخلو له گر تنی دیه لی باشدار بووه (عاله مارای عه باسی). له زه منانی سه یفه دین خانی موکری هاو ده وره ی شائیسما عیل سه فه وی تا سالی ۱۲۶۲ مانگی سا بلاغ (مه هاباد) به ده س حاکمانی ناوچه یی بووه، که زیاتر له خانه کانی موکری و کوران و نه وه کانی سه یفه دین خان موکری بون، به ریته ده برا. عه بدوللاخان موکری کوری بوداقخان موکری ئاخیرین حاکمی ئه و خانه دانه یه، که به کوشتنی عه باساغادیبوکری له ۱۲۵۶ مانگی توشی هه له یی گه وره کرا و له ئاکامدا بووه هو ی له ناوچونی حاکمانی

کوردی ناوچہ بی. (یہ کہ مشای صفہ وی شیخ حیدر۔ کہ لہ شہری قہ فقاز کوژراوہ و شائسماعیل صفہ وی بہ کہم لہ ۱۵۰۱ چوہ، سہر حوکم و لہ ۱۵۰۲ ز و ۹۰۸ مانگی لہ قہ بی شای و ہر گرتوہ (ٹینگلو پیدای بہریتانی چابی ۱۹۷۴ ز مہ شہیری کورد ٹہمین زہ کی ج ۲ پەرہی ۳۸ و ۳۹). دلین: دواي کوژرانی عہ باساغا بہ دہستوری گزی و فری شای ئیران لہ ۱۲۵۶ مانگی ئیدی حوکمہ تی سابلاغ لہ دہس عہ بدوللاخان نہ ماودہ و لہ ت لہ بوین زہرا لہ ۵۴ کیلومتری باشوری قہ زوین، ہندی مولکی خالیسہی بہ عہ بدوللاخان و بنہ مالہ کہی داوہ و تیتیش لہ قہ زوین بہ ناوی بابہ میری ہن و عیڑہ توللاخان تا سہرہ تاي جہنگی ۲ جیہانی لہ قہ زوینہ و ہ سہری لہ مہاہاد داوہ (ژمارہی ۳-۴ پایوزستانی ۱۳۷۱ ہہ تاوی بلاوکی زانستگہی ٹدہ بیات و زانینہ کانی مروفا نی زانکوئی تہ وریژ۔ نہ قل لہ کتیبی روانینی بہ میژوی مہاہاد سہید محمہد صفہ مہدی ۱۳۷۳). عہ بدوللاخان ناہید (ٹیفخار) دلہی: عہ بدورہ حمان بہ گ لہ حودودی ۱۲۵۰ مانگی لہ زہمانی حوکمہ تی عہ بدوللاخان موکری لہ سابلاغ (مہاہاد) لہ سہرہ تاي سہ لٹہ نہ تی محمہد شای قاجار دہ ژیا و عہ بدورہ حمان بہ گ مروفی زیرہ ک، قسہ زان، لہ کارزان، سہ فہر کردہ و زمانداربو، کہ چہند چار لہ لایہن عہ بدوللاخان و ہ چبوہ تاران و گیروگرتی کاری ولاتی لہ دہرباری محمہد شای قاجار، لای میرزا ثاقاسی لہ برد بو۔ و ہ کاری خوئی بہ باشی ٹہنجام دابو، دواي کوژرانی عہ باساغا سہروکی عہ شایری دیوکری کوری قادراغا، سہ روکی ہوژی دیوکری لہ ۱۲۵۶ مانگی، عہ بدوللاخانی موکری عہ بدورہ حمان بہ گ دہ نیریتہ تاران و لہ ریگای حاجی میرزا ثاغاسی دوبارہ حوکمہ تی سابلاغ بو عہ بدوللاخان موکری کوری بو داقخان با بہ میری موکری، و ہر دہ گریٹہوہ، بہ لام دواي ۸ مانگ و نیو، سہرہنجام خوداداد خانی گورجی لہ دارولخہ لافہی تارانہوہ، دہ کریٹہ حاکمی سابلاغ و عہ بدوللاخانیش بو (بوین زہرا) بہری دہ کری. (ہہرٹہوی). لہ ۱۷۸۴ ز۔ لہ شہری یہ لٹہرم (ٹیلٹہ یمور) لہ نیوان سہقز و سابلاغدا لہ نیوان نہواب محمہد پاشای سلیمانی و بوداقخان یانی شہرلہ نیوان بابان و بابہ میری یہ کاندراوی داوہ و بوداقخان کوژراوہ، بہ لام ریچ

دہلی نہواب محمہد پاشا کوڑراوہ (پہرہی ۲۸۳ ہہرئہوی). بوداقخان ہہرچہند بہگزاہی موکریہ و بابہ میریہ، لہلکی فہیزوللا بہگیہ کان نیہ و ہہروا نہوی بوداق سولتان کہ مزکہ وتی سوری داناوہ نیہ (کوڑی زانیاری ژ، ۹۰ و ۹۱ ہہرئہوی). لہماوہی ۲۰۰ سالہی حوکومہ تی مہغول، بافہراتاتارہ کان کہ بہفہرمانی ہولاکو، کہسہر زہوی کوردستان یان داگیر کردبو، ہہمیشہ لہ شہر و شور دابون، کہوای لیہات سہلئہ تی مہغول لہئیران تیاچوو و بو ہہمیشہ بنہ بربو و لہ بہشی خوراوای ئیران یانی: کوردستانی روژ ہہلاتی، بووہ جیی شہرو سوری تورکہ کان و تہیموری یہ کان و مال ویرانی کورد و کوردستانی، عہدوللاخان ناہید (ئیفتخار) دہ نوی: ئہ جدادی من بونہ دو شاخہ، ہہندی لہ کوردستانی باشوری بہناوی بابان لہوی مانہوہ و دہسہ یہ کیش ہاتنہوہ بہشی باکوری خاک و نیشتمانی ئہسلی خوین یانی دریاز (دریاس) ہہریمی موکریان territory و بہ مہ کری ناو براون... سہیفہدین خان یہ کی لہسہرانی ناواری ئہم خانہ دانہ بووہ و لہسہرہ تاوہ ناوچہی سہقزی لہ بیگانہ پاک کردو تہ وہ و ئہ و سالہ بہشی قہلای دریاز (نیریک مہہاباد) ی لہ جاگیرلو (جابقلو) قہرا تاتارہ کان تاکہ ناری زہربنہ چہم (جہغہ تو) پاک کردو تہوہ، دواوی مردنی بوداق سولتانیس ئال و گوڑی تر بہ دیہاتوہ، دوکوری بہناوی موسا سولتان و ئہوی تر سوراب بہگ، کوری دوہم نوسہر، خہت خویش و چہن جہلد قورئانی بہ خہ تی نہسخ فرہ جوان و دلپہ سہندانہی نوسیونہ تہوہ و کہ تیہی بہردی دہروازہی مزگہ وتی سوری مہہاباد خہ تی سوہراب بہگہ و ناوی بوداق سولتانی باوکی فرہ جوان دہرہیئاوہ - بنہ مالہی خانہ کانی موکری بوونہ دو بہش، ئہوانہی لہ منالانی موسا سولتانن، بہ خانزادہ ناوداربون و منالی سوہرابیش بہ بہگزاہ ناو بانگیان دہر کردوہ. حوکومہت لہم خانہ دانہدا میراتیہ. لہ کتیبی میژوی فہیزوللا بہگیدا کہلہ ۱۹۵۵ز و ۱۳۳۴ ہہتاوی و لہ گوندی سلیمانکہندی کہو توتہ دہس د. ناجی عہباس ئہحمہد، دہنوسی: عہبدو رہ حمان بہگ دیی تیکانئہ پھو ساروقامیش و چہند گوندی تر، لہ بانی بوکان دہ کری یانی لہ ناوچہی دریاز و مہہابادہ وہ بہرہ و شہرق دہروا، دیارہ یہ کی لہ ہو یہ کانی ئہم رویشتنہ، کوڑرانی عہباساغا و ئازاوہ و دومہیان بزای خیلی بلباس و مہنگور، بووہ، بلباسہ کان لہ ناوچہی پشدہرو ئہو ناوہبون

عہدو رحمان بہ گگ چوٹہ تاران و بہ یارمہ تی حاجی میرزا ثاقاسی بی شہر و شورئی زیاتر، بتوانی بہرہ و بانی بوگان برون و لہو ناوہ دا بی روبہرو بونہوہ لہ گگل ٹہ فشاری یہ کان (تورکمان) و (وہرمہ زیار)ہ کان کہ لہو ناودا دہ ژیان، بہ لانی زور و بہ لانی خوایش و یارمہ تی میرزا ثاقاسی لہ بانی بوگان، باغچہ و تیکان تہ پھو سارو قامیش بخنہ بن دہس خوین و ہوژی و ہرمہ ریازیش بہرہ و ناوچہ ی کولیایی کوچیان کردوہ (ٹاغاسی سہروگ و وزیرانی محمہد شای قاجار (۱۸۳۴-۱۸۴۸ ز) لہ سیاسہت، ہونہری سپایی بی خہ بہر، بہ تال، دل پیس، زمان پیس، لوت بہرز، سست و تمہل و تہوہ زہل، بی توانا، خراب کہ خہزینہ ی حوکومہ تی خالی کردبو نہ قل لہ (Bawlinson) کوری زانیاری پہرہ ی ۹۶ ہہر ٹہوئی) sykes, P.: pa gw 338 لہ ٹیرانی ٹہو دہورانہ دا، سہرانی خیل خوین کاروباری ناوچہ ی بن دہس خوین ہل سوراندوہ و ٹیدارہ یان کردوہ و جوڑی حوکمی زانی (ٹوتونومی) یان ہہ بووہ و سہروگہ کانیش بہ حاکم ناو براون (پہرہ ی ۲۹۵ Curzon).

وادیارہ حوکومہ تی شا بہ تہواوی نہ بتوانیوہ دہسہ لآت بہ سہر خیلہ کاندہ پیدہ بکاو بہ ناچار لہ گگیان سازوہ۔ ٹہوہ یہ کہ ناسرہ دین شای قاجار لہ ٹیران نامہ ی بو عہزیز خان سہردار، نوسیوہ و دہلی:

«عہزیزا بیا تا عہزیزہت کوٹہم سہراسہر ٹیرانرا کہ نیزہت کونہم».

عہزیز خان سہردار لہ زہمانی ناصرہ دین شای قاجار (۱۸۴۸-۱۸۹۶ ز). سہرداری گشت سپای ٹیران بووہ و ٹاب سہردار و چوار ریہ عہزیز خان لہ تاران بہ ناوی ٹہوہ و خانوہ کہیشی لہو چوار ریہ دایہو تا سالاکانی ۱۳۶۱ ہہ تاویش بوکلہ (موجہ سہمہ ی مرو یہ ک بہ لباسی کوردی یہوہ کہ لہ بان دہ روازہ ی مالہ کہ ی چہ قابو، ہہر ماپو و لہ ۱۸۶۸ ز۔ و ہفاتی کردوہ و سہیفہ دین خانی کوری عہزیز خان سہردار، حاکمی مہا باد فرہ پدہسہ لآت بووہ و بوٹہ خواوہنی بوگانیش و لہ ۱۸۹۱ ز۔ و ہفاتی کردوہ و حہمہ حوسین خانی کوری سہرداری موکری چہن جاری بوٹہ حاکمی سابلآغ (: مہا باد) و لہ سالی ۱۹۱۴ ز۔ تورکی عوسمانی کہ بہ ٹانقہ ست شہری خوئی لہ گگل روسدا خزاند بووہ نیو خاکی کوردستان تا کوردہ کان بہ شہر سہر گہرم بکا، کاتی ہہستی کردبو و

حه مه حوسین خان و سولتان موزه فه ر حاکمی سه قز و بانه و شیخ بابا سه عید: گولبا با غه و سبادی، خه ریکن خوین و کورد له بن زه برو زه نگی نه وشه ره داسه پاوه رزگار، بکه ن و کوردستانی سه ر به خو و نازاد، رابگه بیئن، تورکی عوسمانی ده رفه تی هینا و هه رسیکیانی گرت و نامرویانه بی مو حاکمه شه هیدی کردن (شه پوئل).

دهس نوسی میژوی، هوژی فه یزوللا به گی ده لی: عه بدو ره حمان به گک سی کوری به ناوی: فه یزوللا به گک، که ریم به گک و سولتان به گک، هه بووه، فه یزوللا به گک له وانسی ترپیش که و تووه، جونکا، مرو فیککی زیره کک، خوینده وار، ژیر، زانست پهروه رو عیلم و فهزل دوست و له کارزان و به هه بیته بووه و توانی له سه رده می خویدا زیاتر له ۵۰ تا ۶۰ ئاوی بکری و هه رگوندیکشی کریوه، مزگه وت، گه رماو (:حه مام) و فیترگه: (حوجره بو خویندنی فه قی و ته درسی مه لای مودریس) ی له نیو نه و گونده دا؛ سازه دا و مه لای موده رسی دینا و خه لات و به راتی بو له به رچا و ده گرت تا به ئاسوده یی و دلنیا بون دهرس به فه قی و مه لا و کوره ئاغا کان و نه و گه نج و لاوانه بلی، که ده چنه خزمه تی بو خویندن و فیربونی دین و زانین و کوره کانی خویشی نار دوته بهر خویندن. بوینه: عه للامه مه لاسه عید، گه وره، کوری مه لا محمه د، کوری حاجی مه لا عه بدو لکه ریم پیرویس، ناودار به شیرازی نه وه زای موزه فه ره دین محمه د شه هیدی شوا نکاره ی شیراز.

مه لا سه عید له دار و لعیلمی تورجان لای عه للامه مه لاه لی قزلجی ئیجازه ی ئیفتا و ته دریس له زانینه کان و مه عارفی ئیسلامی و هه رده گری و له گوندی تیکانته په ی مولکی فه یزوللا به گک ده بیته مه لا و موده ریس و حه نیفه خانم کچی مسته فا به گک برازای یه حیا به گی و ه کیل و حاکمی سه قز ده خوازی و ماره ی ده کاو ده بنه حه لالی یه کتر و ۵ کوری به ناوی (: حاجی مه لا نه حمه د، حاجی خه لیفه مه لا محمه د (به ها) که نه م دوانه یان دیوانی شیعیان به کوردی، فارسی و عه ره بی هه په، مه لا مه حمود، مه لاهه بدوللا و مه لا حه کیم - ی لیبووه. ده گیر نه وه که فه یزوللا به گک له ماله خویه وه نان و خوانی بوفه قییان نار دوته حوجره ی فه قییان، فره قه در و حورمه تی عه للامه مه لا سه عیدی لایبووه و مه لا سه عید له ۱۲۶۹ مانگی بوته مه لا و موده ریس له گوندی تیکانته په و له سالی ۱۲۹۰

مانگی دواى ۲۱ سال تہ دريس و مہ لایہ تی کردن له وی و ہ فاتی کردوہ و ہ ہرلہ گورستانی تی کانتہ پہ نیژاوہ و ئەم ہونہ بہ قہ دکیلی پشت سہریہوہ نوسراوہ و ئیستایش ہہ روا ساغ ماوہ:

روان پاک این عالم خجستہ سیر خدای پاک بہ فضل و کرم بیامزد امید ہست کہ روشن شود شب گورترا بہ زیر رایت الطاف حق شاد بمانی و ہ حاجی مہلا محمہد ناودار بہ (بہا) کوری ئەو مہلا سہ عیدہ یہ کہ ئیستا مہرقہدہ کہی لہ شہ قامی جامی جہمی مہ ہابادی موکری دایہ، لہ نیو (خزن: وارش) ئی نیژاوہ کہ گوری شیخ مہ حمود نہ ہری شہ مزینی کہ لہ ۱۳۳۳ بہ دەسی روسی تہ زاری شہ ہید کراوہ و گوری (بہا) و یہ کی لہ خہ لیفہ کانی مائی ساداتی نہ ہری شہ مزینی له وی نیژاون، کہ قہ برستانی شاری مہ ہابادیان لہ سالہ کانی ۱۳۳۸ ہہ تاوی تیمسار و ہرہرام بہ دەستوری حہ مہرہ زاشای دہرکراو، تیگ درا، تاقہ بری پیشہ و اقازی محمہد و صہدر و حہ مہ حوسین خانى سہیفولقوزات بروخین و لہ بہر چاوی خہ لک بہ خہ یال و ندای بلکہن. دەسیان له وسی (۳) قہ برہ نہ داوہ و ہہ روا ماوہ و میتریک لہ ئەرز بہ رزترہ و بہردہ مہرمہ رلہ سہریان دانراوہ (بروانتہ کتیبی فہرہنگی ناما و ہرانی مہ عاصری ئیران ج ۲ پەرہی ۴۸ چاپی ۱۳۸۴ ہہ تاوی، سورہ، تاران).

ہہرہ کو رامان گہ یاند فہیزوللا بہ گ لہ سالی ۱۳۰۰ مانگی و ہ فاتی کردوہ و مرو فیکی زیرہ ک و دیندارو بہ غیرت و ئازا بووہ، جاہر، لہ بہر ئەوہ لہ لایہن ناصرہ دین شای قاجار، فہمانی بوہاتووہ کہ لہ سالی ۱۲۸۲ مانگی توانیویہ تی عہ شیرہ تی جاف لہ و ناوہ، پالہ ستو بداو دہریان پەریتی. جاہر بوریز دانان، یہ ک سہد تہ مہ نیشی مواجب بو بریوہ تہوہ، ۱۲ کوریشی بہم ناوانہ ہہ بووہ: (حاجی محمہد صالح، محمہد حہسەن، ئەمیرتومان، ئامانہ للاً، شیر بہ گ، سہلیم خان: (حاجی سہرتیب)، حاجی کہ یخوسرہ و بہ گ، عہزیز بہ گ، رەشیدخان شہ جیعی، حاجی عہبدو رەحمان ئیلخانی، گہنجەلی سولتان (لہ گہردنہی سویرہ کہ لہ نیوان دیی سہراو بوگان لہ جہنگدا کوژراوہ) و عہبدو رەحمان کہ بہ منالی مردوہ (پەرہی ۵۹۶ تا ۵۹۴ کتیبی تاریخ فہرہنگ و ئەدبہ بی موکریان، بوگان ئیبراہیم ئەفخەمی ۱۳۶۴ ہہ تاوی) جافہ کان لہ نیوان ہہریمی

کوفری له کوردستانی باشوری و ههریمی بوگان و سه قز له کوردستانی روژهه لاتدا بو
 ئازال له وه راندن هاتو و چویان کردوه و نیزیکه ی... ۱۰ مالیک بوون، فه یزوللا به گی به
 کان له یه که م شهر داله بانی بوگان که ریم به گی برای فه یزوللا به گک ده کوژری و له شهری
 دوه مدا به راهری حاجی سه لیم خانی کوری فه یزوللا به گک، جافیان شکاندو تو له ی
 خویان ساندو ته وه. هوژی بلباس (: مه نگوران) که له سهر سنوری روژاوا ی بوگان له
 ناوچه ی موکریان دامه ز رابون، جار به جار هیرشیان بو ئاوا یه کانی بوگان بر دوه و
 تالانیان کردون، فه یزوللا به گیه کانیش له (که له که به گزاره که ئیستا به که لکی به گزاره ناوده
 بری، به ره نگاری مه نگوران ده بن و خراب تیکیان ده شکینن. به رله فه یزوللا به گک، بنه
 ماله که به به گزاره ی موکری یا بابه میری ناو براون، ههر له بهر ته وه یشه له سهر به ردی
 (گلکوی فه یزوللا به گک، ناوی سولتان به گی برای وشیر به گی کوری): بابه میری موکری
 هه لکه ندراوه و له پاشان له بهر ناوبانگی فه یزوللا به گک ئیدی ناوی بنه ماله که؛ گوژ دراوه
 و بوته (فه یزوللا به گی)، نوکته: له پیش شهری به که می جیهانی نوخواه ن مولکی ناودار له
 ناوچه ی شاری بانه داهه بووه، یه ک له وانه بنه ماله ی روسته می یه، که له شهری نیوان هوژه
 کانداله ناوچه ی پینجوین، سه روگی روسته میان کوژ راوه و به شه هید ناویان بر دوه و
 ئیتر له و روژوه ناوی بنه ماله بووه ته (شه هیدی). کوژری زانیاری پهره ی ۱۰۲). نوسه ری
 روس Vichevskij که له (۱۹۴۵-۱۹۴۶ ز) هاتو ته مه هاد، له لیکوئینه وه ی ته تنوگرافی
 خویدا ناوی به گزاره کانی موکری به به هیرترین هوژ هیناوه، به لام باسی فه یزوللا به گی
 نه کردوه، که چی W.Eagleton که له (۱۹۴۷-۱۹۵۰) هاتو ته مه هاباد و لیکوئینه وه ی
 میژوی له سهر کوماری کوردستان له مه هاباد کردوه، که باسی هوژه گرینگه کانی کردوه،
 ناوی فه یزوللا به گی هیناوه، که چی باسی به گزاره ی موکری نه کردوه، له وه ده چی
 W.Eagleton قسه ی له و هوژانه کردوه که له و سهرده مه دا ناویان هه بووه، چونکا
 به گزاره ی موکری تا سهرده می عه زیزخان که به رله ۱۸۵۰ ز بوته سهردار، ناوی هه بووه،
 ئیتر بونه شارنشین و وزیران له خیلایه تی هیناوه و فه یزوللا به گی کانیش تا ۱۹۱۴ ز- خیلایه
 یه تی و ناو بانگیان فره یووه (مینوریسکی پهره ی ۳۱ هه ره ئه وی نه قل له کوری زانیاری
 کورد پهره ی ۱۰۲ تا ۱۰۱ هه ره ئه وی). فه یزوللا به گی کان له سالانی (۱۹۴۵-۱۹۴۶ ز)

لہ کوٹمار و پیشہ‌وا، قازی محمہد پشتیوانیان کردوہ و دوکے سیشان بہ ناوی (ٹیراہیم خان صلاح سہرگورد و فہرماندہی پادہ گانی مہاباد بووہ و سہرگورد عہلیخانی شیرزاد، کہ لہ سالی ۲۳۲۵ لہ بوکان (لہ لایہن حوکومتی پہ ہلہوی حمہرہ زای دہرکراو) لہ (قہ نارہ) دراوہ و شہید کراوہ - نہقل لہ گوٹاری کوڑی زانیاری کورد ۱۰۸ تا ۶۳ چاپی ۱۹۷۷ز - بہرگی ۵. فہیزوللا بہ گ کہ لہ ۱۳۰۰ مانگی وہ فاتی کردوہ کوری عہدورہ حمان بہ گ موکری کوری مستہ فابہ گی دوہم کوری مستہ فابہ گی یہ کہم ناودار بہ مستہ فابہ گی پیباز، کوری محمہدخان، بہ گ کوری سہیفہ دین خانہ. حاجی سہلیم خان (: سہرتیپ) کوری فہیزوللا بہ گ سہروکی تائفہی فہیزوللا بہ گی یہ کی لہ مروفہ فازل و خویندہوار و ئہدہب دوست و شاعیر و بویرو ئازاو نہترسی بنہمالہی فہیزوللا بہ گی بووہ - ئامانہ للا بہ گ (شہیدا) کوری فہیزوللا بہ گ لہ ۱۲۶۰ لہ دایک بووہ و، زانا بہ عولومی عہرہ بی، شاعیر و فازل کہ بہ زمانی کوردی و فارسی شیعری ہہ یہ و لہ لباسی روحانیدا بووہ .

- عہدوللاخان ناودار بہ سالاری ئالبلاغ کوری ئہمانہ للا بہ گ (شہیدا) مروی ہونہرورہ، نہقاش، خہت خوش بووہ و دواي (۷) سال لہ ۱۳۲۲ ہہ تاوی لہ ئالبلاغ وہ فاتی کردوہ - حاجی عہدورہ حمان بہ گ ئیلخانی کوری فہیزوللا بہ گ لہ ۱۲۴۱ لہ دایک بووہ و لہ ۱۳۱۲ مردوہ و لہ تہمہنی ۳۱ سالیدا چوتہ زیارہتی حہج و مروفیکی خویندہوار و فازل و ئاگدار و زیرہ ک بووہ و لہ لایہن ناصرہ دین شای قاجار، ناز ناوی ئیلخانی پیڈراوہ، فرہ ریژ و حورمہتی بو ملا و فہقی داناوہ، و لہ دیی خوئی شاری کہند فیرگہی عولومی دینی داناوہ و خزمہتی بہ ملا و فہقی کردوہ و لہ سالی ۱۲۴۱ لہ دایک بووہ و لہ ۱۳۱۲ ہہ تاوی وہ فاتی کردوہ و ئہدہب دوست و زہوقی شاعر و تیشی ہہ بووہ بہ تابیہت لہ رہخنہ و نہقد و لہ تیفہ گویدا دہسی بالای ہہ بووہ.

- محمہدخان بابہ میری (سہ ہامولمولک) مروفیکی فازل، ناسیاو بہ زانیہ کانی زمانی عہرہ بی و فارسی، خہت خوش و لہ زہمانی خویدا بہ خہت خوش ناودارہ و خہتی خوشی عہرہ بی و فارسی ئہو ناو دارہ و مروی دیندارو جار جارہش لباسی روحانی لہ بہر کردوہ و لہ ۱۲ جومادی ئوخرالہ سالی ۱۲۰۸ مانگی لہ دیی نہو بہ ہارلہ

دایک بووه و له ۱۳۱۸ هه تاوی له تیکانته په وهفاتی کردوه و ههرله ویش نیژژاوه. -
 عهدوللاخان ناهید (ئیفتخار) کوری مستهفاخان سالار ناصر و نهوهی شیربهگ نوسه ری
 پروژه، فازل، نهقاش، هونه روه، له تار لیداندا دهسی بالایی هه بووه و به موسیقیش
 ناسیاو بووه، له زانستی تاریخ و جوغرافیا، فلسهفه و مهنتیق و ئهده بیاتی عهره بی و
 فارسی دهسی بالایی هه بووه و زیاترله ۹ ته ئلیفی هه یه و لوغتنامه ی به کوردی و فارسی
 هه یه و ۳ دوره نویته ری خه لکی سه قز و بانه بووه له مه جلیسی تاراندا و له سالی ۱۲۷۰
 له دایک بووه و له گه لا ریژانی ۱۳۲۴ له گوندی سلیمانکه ندی حه ومه ی سه قز، وهفاتی
 کردوه. - فه یزوللا خان ناهید کوری مستهفاخان برای عهدوللاخان ناهید (ئیفتخار)
 نه قاشی فره دهس ره نگین، خاوهن هونه ر، ئوستادی موسیقی و تار لیدان که ماله که ی
 هونه ر خانه بووه و له ۱۲۹۰ له دایک بووه و له ۱۳۱۶ وهفاتی کردوه و محهمه مد خان
 کوری فه یزوللا خان ناهید که له خزمهت باوکیدا فی ری هونه ری نه قاشی و موسیقی و
 تارزنی فی ر بووه و دوای وهر گرتنی دیپلومی ریازی له ده بیرستانی نیزامی به پله ی ستوانی
 چوته نیو ئه رتهش و له سالی ۱۳۶۰ باز نشه سته بووه و له سالی ۱۳۴۸ گورانی و شیعره
 کانی خوئی له رادیو بلاو کرده وه و زیاتر ناوی دهر کردو له سالی ۱۳۲۰ له
 سلیمانکه ندی له دایک بووه و هیمان شوکر له سه رحاله - ئیبراهیم ناهید سه ره نگی
 ئه رتهش و هونه روه و نوسه ر - سه عیدخانی ئه ده هم کوری ئیبراهیم خانی باغچه که له
 باغچه له که ناری شاعیری ناودار میسباح دیوان ئه ده ب نیژژاوه و مرو فیککی فازل و
 شاعرو به کوردی و فارسی شیعی و توه - به کی دیکه له و بته ماله مه زنه ی کورده واری
 به ریژ حه سه ن صه لاح سورانه، سوران کوری ئیبراهیم خان - ه - که له ۱۳۲۳ هه تاوی له
 دایک بووه و لای باوکی فی ری خویندن بووه و به زیره کی خوئی پیی گه پیوه و زمانی
 کوردی، فارسی، ئینگلیسی، ئالمانی، روسی و فه رانسه وی فی ر بووه و دیوانی شیعی به
 زمانی کوردی له ره ژیمی حه مه ره زای په هله وی دهر کراو، له ته وریر له چاپ دراوه و
 چه ندین کتیب و ئه شعاری به کوردی له چاپ دراون و ئه مه یش نمونه ی شیعی کوردی
 ئه و شاعیره زانایه:

کوری کوردہ کانی تاران

ٲہم کورداتہی لہ تارانین ٲہ ک میلیون و ھہ زارانین
 گشتمان خہ لکی کوردہ وارین ٲہی دی، ھہوار، ٲاہی شارین
 ٲرٲیک ٲا دینی و سورانین ھیندی ھہورامی و گورانین
 دہ سیتہ ٲہ لور، ٲرٲیک لہ کین ٲو دلٲاکی تاک و تہ کین
 خہ لکی روٲار و خوراسان کمرمانجی شیروان و قووچان
 ٲہ عزیزیک فہ ٲلی و ٲہلی ھہقین لہ راسٲیدا، ٲہلی ھہقین
 ھہ رکی، شکاک ٲہ ختیاری ٲہ رده لانی، موکری، ٲاری
 زہزا، مامہش، دوٲم، جابانی گہ ورک، مہ نگور، ٲاوه جانی
 شامانی، دہشتی لاجبانی خہ لکی چوٲمی مہ جید خانی
 مہ نمی، داسنی، گہ لٲاخی گہ رووس، سارال، بان ٲہ ٲلاخی
 تیکاب، ھہ وشار، بان ھوٲہ تو کہ لی خان و لای کہ مہ تو
 چالدورانسی و مہ رگہ وہ ری تیلہ کوٲی، تہ رگہ وہ ری
 کالہ مووین، دارستانی ٲیران، جلولو، ٲارستانی
 سہ رشوی و دہ ستہ ی ٲشدہری وہ رمہ زیاری و رہ وانسہ ری
 ھوٲی ٲہ گزادہ و کولیایی مٲورہ ک، جہہ لالی، کاکایی
 سہ نجابیشمان لہ نیو دایہ ٲرٲیکیش جاف و زازایہ
 سٲہ ٲد و شیخ و مہ لازادہ دہرویش و ٲیاری ٲازادہ
 خہ لکی سیندووس، گاوه روٲی دیموکری و زاوہرویی
 ھیندیکش خہ لکی ٲہ و دیون لہ کہ رہ جہا، دابہ زیون
 چ گہہ رمٲینی، چ کوٲستانین گیانفیدای سہ روک ٲارزانین
 خہ لکی تہ واوی شارہ کان مہ لٲہ ندی روٲاواوی ٲیران
 لہ ٲیلامہ و، ھہ تا ماکو لہ دوٲاوه و، تاکو ٲہ مو
 سوٲقور، ھہ رسین، کرماشانی ٲیچار و کوٲنہ لاجبانی
 سنہ، سہ ردهشت، خہ لکی خانی ٲیستون، قہلای فہرہادی
 سیمینہ ٲی و مہہادی دہوری سہ لماس، مہرہند و خو
 سہرٲیلی، قہسری، ٲوکانی ٲہ ھہابی
 سہ ھنہ ٲی و خوررہ ماوایی ٲرٲیکور، گیوٲدہرز و ٲہزنا
 ٲاسوٲچی و خہ لکی شاری کورد ٲہ ٲہادی
 ساینٲہلا و دیوانتدہرہ ٲہ ٲہادی
 کہ نگاوهری، خہ لکی زیوہ ٲرٲیکور، ٲہزنا
 سریشاوا و دیگولانی ٲہ ٲہادی
 ٲاہدانان و دہولہ تاواا ٲہ ٲہادی
 رہ نگہہ کوردی دیشی لی ٲی

لہ م کوردستانہ گہ ورہ یہ
 گہر ہوزی تو م لہ بیر چوہ
 لیم ببورہ ، بہ کوردانہ
 دیارہ خاوان چہ ن دینشین
 لہ وہ گہری ! ہہ مو کوردین
 روجمان یہ کہ ، گشتمان یہ کین
 لہ زیدی خو ژینمان تال بو
 لہ دہ ستی جہ ور و بیکاری
 ہاتین گیساینہ و لہ تاران
 لہ تاران و دہوروبہری
 کہ س ہہ والی لہ کہ س نہ بر
 کہ س نہ بدہدی رووکاری کہ س
 بہ ہوی «کور» و نیستا خاسین
 خو بناسی ، نناپسینہ وہ
 لہ دہ وری «کور» کو بن بہ کو
 من یہ کی کم ، نہ ختی جیمہ
 کاتی کو بوین ، بوینہ نیمہ
 ہہ ر داریک کہ بو بہ ہوزہ
 دوا ی نہ وہی خو ی پی نہ شکین
 یہ ک بگرن ، یہ ک بکہ ون
 سورانیس ہاوری نیوہ یہ
 یہ ک نہ بین ، یہ ک نہ ناسین
 پہ رہ نہ گرین ، نہ ژیینہ وہ
 بی دہ گہ شہ و گزہ و دہو
 پہری سہ رکوت پستی لیمہ
 قل ہیوا ی دنیای پی مہ
 بو گہ لی خو ی بو بہ خو رہ
 لہ ناگردا ، نہ یسووتین
 ہہ تالہ کہ ل سہ رئہ کہ ون
 پہ نجا سالہ بہ ریوہ یہ

بہ لام نیستا «کور» مان ہہ یہ
 جیی ہومیدی نہ م گہ لہ یہ
 بہ ہوی نیوہ بہ پیوہ یہ
 بہ پیوہ یہ ح . س . سوران

لزگدی ناقمہ کان ، زاراوہ کان ، ہوزہ کان و جیگہ کانی ناوچہ گہلی کوردہ واری نہ مدبو ، کہ لہ ہونراودی
 سہ رہوہدا ، ناویان ہاتوہ (بہ پی پی پیتی نہ لغوبی):

گیلانی روزاوا	سونقور	چہرداوو	نابدانان
لور	سہ حنہ	خانزادہ	نہ رده لان
لہ ک	سہ رپیل	خانن	نہزنا
ماکو	سہ ردهشت	خو	نہ ودبو
مامہش	سہ رشبو	خوراسان	نہ ہلی حق
مسکین	سہ فز	خورپہ ماوا	نہ یوان

- عہزیز بہ گٹ (کرمناج) کوری گہ نجعلی بہ گی فہیزوللا بہ گی بہ، کہ بہ زمانی عہرہ بی، فارسی، ٹینگلیسی، فہرانسہ و روس ناسیا و بووہ و لہ مہاہاد زیندان بووہ کتیبی لوغہ تنامہ ی بہ زمانی کوردی، فارسی، عہرہ بی، ٹینگلیسی و... داناوہ و لہ ۶۴ سالیڈا لہ سالی ۱۳۴۸ ہہ تاوی وہ فانی کردوہ۔ خوالیخوشبو شہ ہیدی کوردو کوردستان نہ حمہد شہ جیعی کوری رہشیدخان شہ جیو سہ لٹہ نہ لہ سالی ۱۲۷۸ ہہ تاوی لہ تاوایی کہ لٹہ گہ لہ دایک بووہ، شہ ہید نہ حمہد خان کوردی زان و فارسی زان و شاعیر و خاوہن قہ لہ م بووہ و زمانی کوردی، فارسی، تورکی و روسی باش زانیوہ و بہ زمانی فہرانسہ ش ناسیا و بووہ و لہ رہ شہ مہ ی ۱۳۲۵ ہہ تاوی بہ دەسی رہشی رہژیمی حمہ رہ زای پەہلہ وی دەر کراو، لہ قہ نارہ دراوہ و لہ کہ لٹہ گہ، نیژراوہ و نہ مہیش چہن شیعری تہ و شہ ہیدہ بہ زمانی کوردی لہ شینی غہوسی سانی شیخ عہ بدولقادر کوری مہ لیک غازی شیخ عوبہ بیدیلائی نہ ہری شاہی شہ مزین:

بریندارم بہ زہ خمی دلّ دہوای نایہ بہ دہرمانہ

لہ دو چاوانمہ جاری زووخاوی دلّ دو چاوانہ

سمومی فیتنہ ہات سوتاندی گوٹزاری شہ ہی کہ ونین

مہ گہر ہہر خاک بہ سہر دا کہم نہ ماوہ صبر و سامانہ

مہ گہر شمیری لہ عین بولہ و دیار بہ کرہ ظہوری کرد

کہ باز بو آلی پیغہ مہر ہزار واوہ یلو تہ فغانہ

شہ بیہی روژی عاشورا دہباری خوین وہ کوباران

دہ لین بو غہوئی ثانی و شیخ محمد تیرہ بارانہ

بہ میثلی شای حسین و حہزرتی عباس شہ ہادہت نوش

بہ ظولمی ناخودای وہ ک کافری بی دینو ئیمانہ

ہزار تہ فسوس سہروی جو بیاری تہ حمہدی موختار

جلال الدین قوطبی عالم ناراماہی کہ نعانہ

ہزاران حہ سرہ تا نووری گوئی تاہای شہ مزینی

جہوانہ شیخ محمد فانہ تہ سراری یہزدانہ

تہ من سا چون نہ کم خاکی ہم موو عالم بہ سر خوم دا
 لہ پو تہو قوطی گہ ورہی وا کہ بہ حری فیض و غیر فائہ
 کہ سی بہو حادثہ و دہردو مصیبت شادمانی کا

یہ قینہ تہ و موفاق روسیایی دہرکی سوبحانہ

◻ رہ حیمخان شیرزاد - خوالی خوشبو رہ حیمخان کوری حہسن خان شیرزاد، لہ

دکتر صالح عبراہیمی ام فردر شیرزاد
 سررہیصد سہیست سہی در شیرزاد بہ ہر
 سررہیصد سہیست سہی در شیرزاد
 ۱۲۵۰ راز ۳۰

ٹاواپی یہ کشہوہ حہومہی بوگان
 دیہستان بہ ہی ناوچہی فہ بزوللا
 بہ گی لہ سالی ۱۳۰۵ ہہ تاوی لہ
 دایک بووہ و دواي خویندن و
 وەر گرتنی دیپلوم لہ سالی ۱۳۲۱
 ہہ تاوی لہ یانہی سہبت تہ حوال لہ
 شاری مہاہاد دہس بہ کار بووہ و
 لہ ماوہی کار کردن لہ و یانہدا،
 چون زانایی و لہ کارزانی و
 مروفانی لہ خوئی نیشان داوہ و
 مرویانہ چووہ بہ دہم تہو کہ سانہی
 کاریان بہو بووہ و تہ خلاق و
 ٹاکاری فرہ ٹینسانی بووہ، لہ ماوہ
 یہ کی کہمدا کراوہ تہ، سہروگی
 یانہی سہبت تہ حوال لہ شاری مہاہاد

و لہدواي ماوہ یہ ک، کراوہ تہ رہ ٹیسی یانہی ٹاماری شاری سہقر و لہ تاخریداہہ کریتہ سہروگی
 یانہ و بریفکاری ٹیدارہی گشتی سہبت تہ حوالی ٹوستانی ٹازربایجان غہری لہ شاری ورمی و لہ
 نیو خہ لکدا فرہ خوشہ ویست و جیی باوہری خہ لک بوو، راست بیژ، خو بہ کہ مزان، رو خوش،
 قسہ خوش و دہم بہ بزہ و پیکہ نین، خہت و ٹینشایی جوانی ہہ بوو، تہو دوستہ بہریژ و خوشہ
 ویستہی (شہ پوئل) لہ سالی ۱۳۶۱ ہہ تاوی دواي ۵۶ سال ژیانی پرلہ فہ خروش نازی و مروقانی
 بہرہ و لای خوا بارگہی ٹیکناوہ و بہ ہشتی بہرین جیگاہہ تی.

له نیو بهرە ی فه یرو للاً به گیدا ئەم مرو فە زاناو به کارانه ش هه لکوتون: که سانی وه ک دوکتور سلیمان خان ئەنه وشیره وان خاوه نی روژنامه ی سه حەر، روژنامه وان و سیاست زان که له ده وره ی ۲۳ نوینه ی خه لکی بوگان بووه. یانی له ۹ خه رمانانی ۱۳۵۰ تا ۱۶ خه رمانانی ۱۳۵۴ وریکه وتی ۳۱ توتی ۱۹۷۱ تا ۷ سپتامبری ۱۹۷۵ - ز له تاران له مه جلیس دابوو و دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) به ناوی نوسه ری به رنامه ی کومه لایه تی و ئەخلاق ی له ساله کانی ۱۳۴۸ و ۱۳۴۹، تامیه ری ۱۳۵۰ له روژنامه ی سه حەر مه به ستی بوئه و روژنامه ی سه حەر - ه - نوسیوو و یارمه تی ئه وی داوه.

۲ - عه بدوللا خان ناهید ئیفتخار که ۲ ده وره نوینه ی خه لکی سه قزو بانه بووه، له مه جلیس له تاران.

۳ - قادرخان ئەنه و شیره وان نوینه ی خه لکی سه قز و بانه بووه له مه جلیس له تاران. بوژور دوربووین کاک حوسین یه زدانپه نا کوری عومه رخان فه یزوللا به گی که ۲ برای وه ک سه عیدخان و ره شیدخانی له ریگای کوردو کوردایه تی له ده س داوه و به ده سی ره شی پاسداری به ناو کوماری ئیسلامی له ده س داوه. به راستی کاک حوسین ئەمیر و رابه ری بزای کورد و کوردستان به شی روژ هه لاتی و کاک حه سه نی برای جیی هیوای کورد و کوردستانی ئەم دیوه، له خاکه لیوه ی ۱۳۸۶ هه تاوی له روژی چواری ئاوریلی ۲۰۰۷ ز - و روژی چوارشه مه ی ۱۵ خاکه لیوه ی ۲۷۰۷ کوردی، ئامینه خانم دایکی کاک حوسین یه زدانپه نا له کوئگره ی یادو ریژدانان بوپیشه واقازی محمه د له هه ولیر چوو و پشت میکروفون، قسه ی کرد، قسه کانی ئەوه نده شیرانه و میترانه و شیره ژنانه و به ری و جیی قسه ی کرد، کاتی نوره ی من (شه پوئل) هات، به ناچار له پشت میکروفون رام گه یاندو وتم له شیره ژنی وه ک ئامینه خانم شیره پیاوی وه ک کاک حوسین یه زدانپه نا زهور ده کا و دپته مه یدان و کوردایه تی ده کا و گیانی شیرینی خوئی ده نپته سه ر له پی ده سی و بو ئازادی کوردو کوردستان ده کوشی. خوابه عیژه ته وه بیان پاریزی (شه پوئل).

له مانگی سه‌رماوه‌زی سالی ۱۳۲۵ هه‌تاوی، له کاتی داگیر کردنه وه‌ی کوردستان چهن که‌س له دلسۆزانی کوردو کۆماری کوردستان به تۆمه‌تی هاو کاری له گه‌ل کۆمار له‌خاوه‌ن مولکه کانی فه‌یزوللا به‌گی که خزمایه تیشیان له گه‌ل پێشه واقازی محهمه‌د هه‌بو، به ده‌سی ره‌شی تیمسار هو مایونی نوکه‌ری حه‌مه‌ره زاشای په‌هله‌وی ده‌ر کراو؛ له دوا‌ی له قه‌ناره درانی پێشه واقازی محهمه‌د و سه‌دري قازی و حه‌مه‌د حوسین خان سه‌یفی قازی که‌له ۱۳۲۶/۱/۱۰ له چوار چرای شاری مه‌هاباد شه‌هید کران ئەم دلسۆزانه‌ش له دار دراون.

□ - سه‌رگورد عه‌لیخان شیرزاد نه‌وه‌ی شیر به‌گ له شاری بوگان له‌قه ناره دراوه. ئەم شیر و شیرمه‌دانه‌یش له شاری سه‌قر له قه‌ناره دراون:

۱ - ئەحمه‌د خان فاروقی (سالار) کوری خه‌لیل خان و نه‌وه‌ی شیر به‌گ که له جه‌ننه‌ت ده‌ره نیژراوه.

۲ - عه‌بدو‌للا خان مه‌تین برای ئەحمه‌د خان فاروقی (سالار).

۳ - محهمه‌د خان دانشوهر.

۴ - محهمه‌د به‌گ فه‌یزوللا به‌گی قاره‌وا (بابه‌خان به‌گ).

۵ - حه‌سه‌نخان فه‌یزوللا به‌گی کانی نیاز.

۶ - ئەحمه‌د خان شه‌جیعی (: ئەحمه‌ده شه‌نگه) کوری ره‌شیدخان شه‌جیعو سه‌لته‌نه که‌له کاتی بردنه به‌رقه ناره پر به‌ده‌نگی، به رزو شیرانه رایگه ندوه، که شاد و خوشحالم، که هه‌روه کو شیخانی ساداتی نه‌ه‌ری شاهی شه‌ مزینان له‌ریی ئازادی کوردو کورد ستاندا شه‌هید ده‌ کریم (بروانه قاره مانانی نه‌ته‌وه‌ی کورد، به زمانی کوردی نوسراوی لیکوله‌رو زانا به‌زاینه کانی ئیسلامی و نوسه‌ری گه‌شتی له زاینه کانی به‌لاغه به‌زمانی کوردی و نوسه‌ری کتیبی قاره‌مانانی کورد، له پێش‌دادیانه‌وه تا راپه‌رینی ژه‌نرال مسته‌فا بارزانی رابه‌ری که‌بیری نه‌ته‌وه‌ی کورد، به زمانی کوردی ئوستاد محهمه‌د سه‌عید ئیبراهیمی محهمه‌دی (ئاویر) په‌ره‌ی ۲۹۸ چاپی ۱۳۸۲ هه‌تاوی چاپی ته‌ندیسی نو‌قره‌یی تاران).

۷ - عه‌لیخان فاتح کوری سه‌رتیبی قه‌نده‌ر.

- ۸ - عەلیاغای جەوانمەردی تەموتە و لە تەموتەیش نێژراوە.
- ۹ - رەسولآغای مەحمودی، مێرەدی.
- ۱۰ - شیخ صەدیق ئەسەدی یازی بلاغی لە جەننەتدەرە نێژراوە.
- ۱۱ - شیخ محەمەد ئەمین کەس نەزانی لە جەننەتدەر نێژراوە.
- نوکتە: - ئالای کوردستان هەرۆه کو دەلێن: لە دیی یە کشەووە بە دەس کاک شکارچی
هەلدراوە و شوکر هێشتالە ژیانداوە.

گەوهەر تاج خانم کچی شیر بەگ خیرانی قازی عەلی و دایکی پیشەوا قازی محەمەد و
صەدری قازی بوو و زبێدە خانم کچی شیر بەگ خیرانی حەسەن سەیفولقورات ئەو
شاعیرە مەزنە، ناودارە و دایکی حەمە حوسین خان وەزیری جەنگی کۆماری کوردستان
بوو، دیارە لە دایکانی ئاوەها شیر و شیرزاد کورانی ئاوەها مێرانە و شیرانە و نیشتمان
پەرۆرانە یان لی دەبی، روحیان بە بەهەشت شادیی و کوردستانیش سەر بە خو و ئازاد و
ئاوەدان بی. پیشەوا قازی محەمەد و صەدری قازی و حەمە حوسین خان سەیفولقورات
لە ۱۳۲۶/۱/۱۰ هەتاوی بە دەستوری حەمەرەزای پەهە لەوی دەرکراو، لە مەیدانی
چوار چرا لە شاری مەهاباد، لە قەنارە دراون، روحیان شاد و کوردستان سەر بە خو و
ئازاد و ئاوەدان بی - دەلێن: (زەرە یە ک ئەقل بێتەو - وتیان: پیشەوا دەبریتە). خوینە
گەشە کە ی کورە بارزانی دوژمنیان بە سەگ زانی.

فەیزوللا بەگی دەچنەووە سەر سەیفەدین خان دامە زریتهری حوکومەتی موکری و
سەربابان، یە کەم کەسی لە سالی ۱۲۶۰ مانگی لە سەرە تایی پاشایی، ناصرەدین شای
قاجار، ناو بانگی دەرکرد فەیزوللا بەگ، کوری عەبدوڕەحمان بەگ بوو، خێلی فەیزوللا
بەگی ئیستالە بەرە ی ئەون و هەر لە بەر ئەویشە بە فەیزوللا بەگی ناودارن، تیرە ی دادخوا،
شیرزاد، کە یخوسرەوی، ئەدەمی، ئەنە و شیرەوانی، فاروقی، شەجعی، هوما یونی،
باباخانی، شکارچی، خێلی فەیزوللا بەگیان بە دیهیناوە. فەیزوللا بەگ لە را پەربینی
مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلائی نەهری شاهی شەمزین لە سالی ۱۲۹۷ مانگی بە شەداری
کردووە، بە لام لە سوئگە ی دل ناخوشی لە گەل هەمزاغای مەنگور شیخ عەبدولقادری بە

جیسی ہیشت و لہ گہل سوارہ کانی گہ رایہ وہ، سہ ردیہاتی خوئی و لہ سالی ۱۳۲۷ مانگی خیللی فہیزوللا بہ گی لہ گہل خیللی دیبوکری لہ دہور و بہری بوگان ٹاوقہی یہ کتر بون. لہ سالی ۱۳۲۰ ہہ تاوی ٹہ حمہ دخانی فاروقی و ٹہ حمہ دخانی شہ جیعی و چہن کہ سی ترلہ فہیزوللا بہ گی، ہاو کاریان لہ گہل حمہ رہشید خان بانہ: قادرزادہ) کردوہ لہ ہاتنی بو سہر دہشت و سہرای نیوان سہ قزو بو بگان. دوا ی گہ رانہ وہی سپای ٹیران بو ناوچہ لہ ۲۱ تازہر (سہر ماوہ ز) ی ۱۳۲۵ ٹہ حمہ دخان فاروقی، ٹہ حمہ دخان شہ جیعی (: ٹہ حمہ دہ شہ نگہ) و عہ بدوللان فاروقی و چہن کہ سی ترلہ ہاو کارانیان لہ بوگان بہ ہوئی سہر ہہ نگہ خاکسار گیران و بہرینکرانہ زیندانی سہ قز، جاکاتی لہ (۱۰) اخاکہ لیوہی سالی ۱۳۲۶ ہہ تاوی قازی محمہد و یارانی، لہ مہ ہاباد لہ چوار لہ قہنارہ دران، ٹہ و فہیزوللا بہ گیانہ یش لہ سہ قز لہ قہنارہ دران، فہیزوللا بہ گی سوننی و شافیعی مہ زہ بن و دیہاتہ کانیان لہ نیوان سہ قز و بوگان دایہ و بہ محالی فہیزوللا بہ گی ناودارہ (پہرہی ۲۰۱ تا ۱۹۹ سہ مہدی ہہر ٹہ وی).

خاوہن ہونہر مستہ قاخانی شیرزاد

مستہ فاخان شیرزاد کوری حہ سہ نخان لہ ۱۳۲۰ ہہ تاوی لہ شاری مہ ہاباد لہ دایک بووہ و دوا ی ٹہ وہی دیپلومی تہ بیعی لہ ۱۳۴۵ و ہر گرتووہ، لہ وہ زارہ تی ٹابوری دا لہ کارخانہی قہند ی پیرانشار دہس بہ کار بووہ، مستہ فاخان شیرزاد، دہورہی تاییہ تی عیلم و ہونہری خوئی لہ بلژیک بو ماوہی ۷ مانگ دیوہ و لہ وی چاوی بہ شوینہ وارہ ہونہری یہ کان کہ و تووہ و ہہروا چوٹہ ٹالمانی غہری، فہرانسہ، ٹینگلیستان و ہولہند و چاوی بہ شوینہ وارہ ہونہری یہ کان (رامبرانڈ) کہ و تووہ و لہ ۱۳۵۰ فرہ بہ پوخت و پاراوی دہسی بہ نہ قاشی لہ یانہی فہرہنگ و ہونہری پیشوی مہ ہاباد، کردوہ و خہریکی تہ دیریس بووہ و لہ پاشان بانگ کراوہ تہ شاری ورمی ناوہندی ٹوستانی تازر بايجان بو تہ دیرسی ہونہری نہ قاشی، ہہروا لہ خہت خوئی و تہ تاتریشدا دہسی بالائی ہہیہ و لہم ریگاوہ فرہ خزمہ تی کردوہ.

حاجی سہ لیم خان (حاجی سہر تیپ) کوری فہیزوللاگ لہ روژی دوشہ مہ ۳

شەعبانی سالی ۱۳۱۰ مانگی لەدی تیکانته پەیی لای شاری بوکانهوه بۆحەج و زیارەت بەره و مەککە و مەدینە، ریکە وتون و لەو سەفەرە دا حاجی مەلا ئەحمەد و حاجی مەلا محەمەد (بەها) کورانی مەلا سەعید - ی گەورە، مەلای تیکانته پەو حاجی عەبدو رحمان بەگ و حاجی رۆستەم و حاجی شەریف و حاجی گەنجالیخان بەگ و... پیکهوه چۆنەتە حەج و زیارەت و لە ۲۶ رەبەعی سالی ۱۳۱۱ مانگی گەشتونە تەو تیکانته پەیی لای بوکان حاجی سەلیم خان لەسە فەرنامەیی حەجدا نوسیویەتی: لەتیکانته پەوه، بەره و ئەرمەنی بلاغی و رەحیمخان و تەوزیز... لە تەوریز حاجی مەلا ئەحمەد و گەنجالیخان (۲۱۵۰ تەمەنیان) بەلێرە گۆرییەوه و لە ویۆ بەره و ئەستەمول و ئاتین: (یۆنان)، ئەسکەندەرون و میصرە و بەره و حەج (ولەم شارنەوه بە پاپۆرۆگەمی بەسەر ئاوا روشتون) و لە ۶ شەوال لە غەزالهوه بۆ قاهیرە و هەروا نوسیویەتی: کە لە جامیعولئەزھەر ۵۰۰۰ فەقی بۆخویندن لەوی بوون و لەوی چاویان بە مەلا محەمەد سابلاغی، کاکە شیخ، شیخ محەمەد، کاکە رەشید کە یخوسرەوی، مامە کوردستانی و مەلا عارف سلیمانی دەکەوی کە هەمویشیان کوردبون و لە روژانی ۲۸ و ۲۹ شەوال دەگە رپنەوه ئەسکەندەریه و لەوی بوکلەیی محەمەد عەلیشا دەبینن و بە ئەسکەندەریه و میصر و قاهیرە و ئەستە بولدا فرە گەراون و لەروژی ۱۳ زیقەعیدەیی سالی ۱۳۱۰ مانگی، دەگە نە مەدینە و لەویش چاویان بە حاجی مەلا حەسەن مودەریسی سابلاغ، حاجی سەبید مستەفا، حاجی مام عیسا، حاجی میرزا ئەولخالق، حاجی مەحمود، حاجی میرزا قادر، حاجی مەلا صادق شەرە فکەندی، حاجی شیخ صالح قولقولەیی، حاجی محەمەد ئەمین، حاجی مەحمود حاجیا لیکەندی، حاجی مەلا حەسەن نەرزبۆه و حاجی قادر برای حاجی تاجر و هەندی حاجیانی تری کورد، کوردی ولات دەکەوی.

لە سەرینگای غەزال و سویس و قاهیرە لە مالی حاجی عومەر ئەفەندی کورد، میوان دەبن کە زۆر ریزی بوڤاناون و هەروا لە مەدینە چاویان بە (عادل پاشای شیخ حەرەمەین) دەکەوی و لەویش حاجی رەسولی کورد، ئەبینن، جادوای زیارەتی: رەسولی خوا و مزگەوت و جینگا پیروژە کانی مەدینە و گەران بە مەدینە دا، دوای نیوہ روی ۵ شەمە ۲۳

ی زیقہ عیدہ، بہرہ و کابہ و مکہ، دہ کہونہ ریّ ولہ زولحولہ یفہ، ئیحرام دہ بہستن و بہرہ و کابہ و مکہ دہ روّ و لہ مکہ چاویان بہ چہن کہس دہ کہوئی و لہ و چاوپیکہ و تنانہ دا، حاجی سلیم خان لہ حازر جوابی و حازر زیہنی حاجی مہلا ئہ حمہد (عارف) قسہ دہ کا ہروا، حاجی سلیم خان فرہ بہر پڑوہ لہ سفہر نامہ کہی خویدا ناوی ئہ وجوتہ برابہی (حاجی مہلا ئہ حمہد (عارف) و حاجی مہلا محمہد خلیفہ (بہا) - ی ہیٹاؤہ و لہ زانایی و مروفانی ئہ وجوتہ برابہ یادی کردوہ و فرہ ریژیسی بوّ داناون و ہروا نوسیویہ تی حاجی مہلا ئہ حمہد (عارف) توشی نہ خوشی (وہ با: کولیرہ) دہ بیّ و ناتوانیّ توافی ئیفازہ ئہ نجام بداولہ نیوہ شہوی یہ کشمہ ۱۱ ی زیحہ جہی سالی ۱۳۱۰ مانگی لہ حیجاز وہ فات دہ کا و بو روژی یہ ک شہ مکہ ئہ وہ لی ئہ یامی تہ شریق بووہ، حاجی خلیفہ مہلا محمہد (بہا)، حاجی نہسروللا بہ گ و حاجی زوراب (سہراب) و خوّم جہ نازہی حاجی مہلا ئہ حمہد (عارف) مان، بردہ (جنۃ المعلیٰ) و لہ (شعب النور) لہ شہوی سہر لہ روژی یہ ک شہ مکہ ۱۱ ی زیحہ جہی سالی ۱۳۱۰ مانگی لہ حیجاز بہ خاکمان سپارد... حاجی سلیم خان ئہم شیعہی بو تاریخی وہ فاتی حاجی مہلا ئہ حمہد (عارف) داناوہ: (ہاتف غیب آواز داد بجنت (۱۳۱۰) خرامید - تاریخ اوست). (پہرہی ۲۰۴ سفہر نامہی حہج و زیارہت نوسینی حاجی سلیم خان بہ خہ تی میرزا علی کہ لہ ۱۹ مانگی سفہری ۱۳۲۹ مانگی بہ خہ تی فرہ جوان بہ دہ ستوری ئہ حمہد بہ گ نوسراوہ تہ وہ و نوسخہ یہ کی لہ پہر لانہی (شہ پوئل) داہہ یہ و ہروا رای گہ یاندوہ کہ جہ نابی حاجی خلیفہ مہلا محمہد (بہا) لہ بابہت تاریخی وہ فاتی حاجی مہلا ئہ حمہد (عارف) ی براگہ ورہی خوئی بہ شیعہ فرمویہ تی: (بر دیدہی عیش گشت یکخال پدید - شد سال وفات احمد ابن السعید). ہروا رایگہ یاندوہ کہ لہ حیجاز حاجی گہ نخالی بہ گ، حاجی روستہم بہ گ، حاجی مہلا عوبہید برای حاجی مہلا صادق، حاجی میرزا صالح و حاجی ئہ بو محمہد شوئی ییّ لہ کوردہ کانی سابلاغ: شنو، سہقز، بہ (وہ با) مردن و ہروہ ک دہ لین: (۲۵۰۰۰۰) کہس بہ وہ با مردون و جہ نابی حاجی خلیفہ مہلا محمہد (بہا) و حاجی عہبدو رہ حمان بہ گی برایشم توشی نازارہ (وہ با) ہاتن. بہ لام

شوگر بوخوا چاک بونہوہ، حاجی عہلی ٹہفہندی مولازیم عہسکہر، برای میرزا (عبدالمجید ملک الکلام کوردستانی) کہلہ مه کہ نیشته جیبی بووہ، ہاتونہ دیداریان و نوسہر تاریفی کردوہ و بہ زانیہ کی ژیروتی گہ یشتو ناوی بردوہ - جادوای ٹہنجام دانی حج و زیارہت لہ حیجاز و مہ کہ، بہرہ ونیشتمان دہ گہ رپتہوہ، لہریگای گراتین سیناودہ ریای مالح و کانالی سویس و بیروت و ٹیسکہندہرون و حہلہب و (ٹورفہ یا عورفا) و لہوی زیارہتی بیشکہی حہزرتی ٹیبراہیم، یان کردوہ و بہ نیو شاری ماردین، نہسبہین و جزیر (مہبہست جزیری عہبدولعہ زیز کوری عہمہری کوردی بہرقہ عید (: بہردہ قیت - ہ -) کہ کوردہ، نہ ک کوری عومہری بنی خہتتاب (شہ پوئل) و ہ بہ بہرامبہری کیوی جودی دا ہاتونہ تہ موسل و کوئی و سہردہشت (: زہردہشت) و زہنیل و ٹالبلاغ و ہاتونہ تہوہ دیی تیکاتہ پہ. لہ بیروت محمہد دہر دہیانی کورد، بانگیشتنی کردون و لہ حہلہ بیش چاویان بہم حاجیانہ دہ کہوی: حاجی عہبدوللا شیخو، حاجی محمہد، حاجی بہشیری غوری کہ کوردی خہلکی حہلہب بون و ہہروا چاویان بہ حاجی مہلا صالح سلیمانی، حاجی میرزا ٹہحمہد-ی سابلاغی، دہ کہوی ولہ شاری حہلہبیش میوانی محمہد ٹہفندی کوری حاجی شیخو دہبن و بہ حہلہبیشدا دہ گہ رین و ہہر وانوسہر تاریفی بہردہ تراشاوہ کانی قہلا و مزگہوت و بہردی تاشراوی کہ ناری حہوزی ٹاوی ماردین، دہ کهن و لہ جزیر چاویان بہمزگہ وتی ٹہوی و قہبری (مہم و زین) و بورجی میرزہینہ دین، دہ کہوی و لہ موسل زیارہتی یونس پیغہ مہر و جرجیس دہ کهن و د ہچنہ ہہولیر دوبارہ حاجی مہلا حہسہن مودہریسی سابلاغی و مہلا محمہدی شہرہ فکہندی و ہندی لہ حاجی بہ کانی ولات دہبیننہوہ و لہ کوئی میوانی حاجی مہلا عہبدوللائی مودہریس و میوانی حہمہداغای کوئی دہبن و روژی ۱۴ رہبیبی سانی دہ گہنہ سہردہشت و میوانی شیخ ٹیسلام و حاجی فہتحواللا سابلاغی دہبن و لہ سہردہ شتہوہ، دہچنہ ٹاواپی لیلانی مالی حہمہداغای گہورگ و لہزہ نبیلش دہچنہ مالی جہنابی حاجی سہید عہبدولکہریم و حاجی سہید عہبدولحہ کیم و پیشوازیان لیدہ کهن و روژی ۲۶ رہبیبی سانی سالی ۱۳۱۱ مانگی دہ گہ نہوہ ٹاواپی تیکاتہ پہی فہیزوللا

بەگ، سەر بە بوکان (سەفەرنامەى حەج و زیارەت ھەرئەوێ - ھەر و سەفەرنامەى حەجى حاجى خەلیفە مەلا محەمەد (بەھا) بەخەتى خوێی که له و سەفەرەدا بە دەسخەتى خوێ نوسیبووەتى و داىناو، پێویستە بزانی که حاجى مەلا ئەحمەد (عارف) دیوانى شیعری بەزمانى کوردی و فارسی ھەبە و خەتیشى خوێشبوو و ئەلا ئەدین سەجادی لە کتیبى میژوی ئەدەبى کوردی لە بن ژمارەى (۱۱۶) یادى کردووە و سەبید عەبدولحمید سەجادی لە کتیبى شاعرانى پارسی گوێبانى کورد، فرە تەعریفى کردووە و ھەر و سەدیق بورە کەى لە کتیبى وێژە و وێژەوانید لە ھەر ۲ بەرگدا ھەندى لە شیعەرە کوردیەکانى لە چاپ دراو و فرەدیش پەسەندى داو و حاجى خەلیفە مەلا محەمەد (بەھا) سەفەرنامەى حەج و دیوانى شیعری بەزمانى کورد و فارسی ھەبە و بابا مەردوخ روخانى لە ج ۲ مشاھیرى کورد لە پەرەى ۲۲۲ یادى ئەم زاتەى کردووە و فرەیش تاریفى کردووە و غەزەلیكى کوردی (بەھا) بە ناو (نیگارى) بە زمانى کوردی لى چاپ کردووە، ھەر و ھا ئەفخمى میرزا، برايم فرە جوان یادى کردووە و عەكسىكى پیری ئەویشى لە کتیبى فرەھەنگدا لە چاپ داو و ئەم حاجى خەلیفە مەلا محەمەد (بەھا) یە ئەمین حوزورى مەلیك غازی شیخ عوبەیدیلانى نەھرى شاھى شەمزین و شیخ عەبدولقادر بوو و لەشارى مەھاباد وەفاتی کردووە و ئیستاقە برە کەى لە دەم شەقامى جامى جەم لە دەم كوچەى لەنیو وارش و خزنى کە ئەو و شیخ محەحمود لە خانەدانى ساداتى کرامى نەھرى کە بە دەسى روس لە ۱۳۳۴ شەھید کراو و یە کى لە خەلیفەى ئەو مالا نیژراون و تیسما و ھەر و قەبرستانى مەھابادى لە ۱۳۳۸ دا، تیک دا بەخە یال قەبرى پێشەوا قازى محەمەد و یارانى لە خەلک و نادابکا، ئەو خزەنى دەس لیئەدا و بە ئەندازەى میتریک لە ئەرد بەرزترە و سى (۳) بەردە مەر مەریان لەسەر دانراو. یاداشتە کانى (شەپۆل)

بوداق سولتان حاکی موکری

بوداق سولتان کوری شیرخان کوری شیخ حیدر موکری کہ بہ چہن پشت دہ چیتہ وہ سہرسہ یفہ دین خان موکری لہ کوردانی بابان حاکی ساو جبلاغ (مہ ہاباد) ی موکری کہ لہ سہرہ تادا لہ ۱۰۳۸ مانگی لہ میروای نہ لین بووہ، دوای ماوہ یہ ک کہ لہ گہل شاسلیمانی صفہ وی ناشتی دہ کا و دہ بیتہ حاکی ناوچہی موکری و دہس دہ کابہ ٹاوہ دانی و دابین کردنی کار و ژیانے خوش و پرلہ شادی و بہختہ و ہری بو خہ لکی ٹہو ناوہ۔ کہ دہ بیتہ حاکی تہ ماشادہ کادریاز لہ سونگہی شہرو شور و بولہ رزہ و ہا ویران بووہ دلی لی ناگیر سیٹہ و ہ ہر وہ (ساو جبلاغ) کہ ٹاویکی ساردو فرہ، لہ وی لہ جیگای (تہ کیہی بابہ خہ لیفہ ٹیستای مہ ہاباد) ہہ لقلوہ و تافگہی کردوہ، ٹاوہ دانی دہ کاتہ و ہ۔

یہ کہ م بیری کہ ہمیشگی موبارہ کیدادی، ٹہوہ دہ بی کہ ٹہو خہ لکہ نان و ٹاو وپی بڑوی دہ وی، جالہ بہر ٹہوہ سہ دو بہر بہندی ٹاوی گوندی (دارہ لہ ک و لہ جی) سازدہ دہ تا ٹاوہ کہ، ہہ لگیر تہوہ و ٹاو بہرہ وی و زارہ کان بگا و خہ لک لہ باتی دیمہ کار کہ داہاتی کہ مہوہ، کشت و کالہ کہ یان، لہ سہر زہ وی بہ راو ٹہنجام بدن کہ داہات و دانہ ویلہی فرہ تریان گیر کہ وی و داراو پر سامان بن و لہوہ لا، ژیانے تیرو تہ سہل و خوش و باشیان ہہ بی۔ دومین بیر کردنہ وی ٹہوہ بووہ کہ تہ ماشای کردوہ، خہ لک لہ ٹیلامہ و ہ، لہ کرماشان و لہ سنہ و ہ، لہ سہ قز و بوگان و مہ ہابادہ و ہ ٹہ گہر بیانہ وی بہرہ و شنو ولاجان ورمی و ٹہو ناوہ ناوہ برون، ٹاوی چومی مہ ہاباد، پیوہندی، فہرہنگی، ٹابوری، کوہ لایہ تی و سیاسی یان لی دہ بیری یا کہ می دہ کاتہ و ہ، ٹہوہ بو، بوداق سولتان پردی سوری لہ ۱۰۷۹ مانگی لہ سہر چومہ کہ سازدا، تانہ و پیوہندی یانہ ٹاسان مہ یسہ ربی۔

سیوہ مین بیر کردنہ و ہ: لہ پاشان بیری کردو تہوہ خہ لکی موکریان موسلمانن و نیازیان بہ نو بڑگہ ہہ یہ ہات مزگہ و تی سوری لہ ۱۰۸۹ مانگی سازدا و ٹہوہ مووہ حوجرہی بوخویندن لی سازدا و چاوی گیرا، باشرین و پر عیلم ترین مہ لای مودہ رسی بو لہ بہر چاوگرت و یہ کہ م مودہ ریس عہ للامہی ناودار مہ ولانا مہ لاجامی لہ خاندانی پر عیلمی

مهولانا مهلا ئه بوبه كرموصه نيف له چۆرى مەريوان، هه ورامانه وه، فره به ريزۆقه دره وه هيتاي و كوردى يه مهلا و مودريسي فيرگه ي مزگه وتى سور. دياره له و سه رده مه دا له ئور و پا خه لك له كليسا خوينا و يانه و موسولمانانيش له مزگه ت. چون هيمان دارولفنون دانه مززا بو، دامه زراندى مهلا جامى له سه ر مزگه وتى سور له مه هاباد، له راستيدا بوداق سولتان، ئه ويى كرده دارولفنون و دارولعيلم كه ئه وه مووه زاناو شاعير و مه لاناودار و پر عيلم و پرهونه رانه، له ويى فيره زانين كردوه: هه رله و سونگه وه، كه سانى، دلسوزى گه ل و هوژ سه ريان هه لدا وه. بو و ئنه كه سانى وه ك: وه فايى عه بد و ره حيم كورى مه لا غه فور خاوه نى ديوان به زمانى كوردى، مه لا صالح هه ريق خيوى ديوان به زمانى كوردى، ئه حمه دى كوژ كه به زمانى كوردى ديوانى هه به، هيمن و هه ژار، مه لا سه عيد ئيراهيمى خيوى قارمانانى كورد و كتيبي گه شتى له عولومى به لا غه به زمانى كوردى، مه لا عه بد و لا ئه حمه ديان كوردى زانى ناودار، سه ييد محمه د صه مه دى خيوى كتيبي كوتمارى ۱۹۴۶ ار به زمانى كوردى و... مه لا غه فورى، حافيز، موئه به دى، سه ييد قادر سياده ت خيوى ديوانى ديمه ن و چيمه ن، زاناى ناودار و نوسه رو موحه قيق، دوكتور عبيدالله ئه يو بيان بره ك، سه يفولقوزات خيوى ديوانى كوردى، كا ك ئه حمه د قازى نوسه رى گوتمارى سه روه، عارفى ره بيانى حاجى مه لا محمه د ناودار به (به ها) خيوى ديوانى كوردى كه بابامه ردوخ له ج ۲ تاريخ مه شاهير كورد، په ريه ۲۲۲ يادى كردوه و مه لا كه ريم فيدايى خيوى ديوانى كوردى، عه للامه مه لاي يايى، مه لاي پيره باب، مه لا حه سه ن موژيس، عه للامه و پرزانا فه ريدي ده ر حاجى مه لاحسين مه جدى مه هابادى، ئه ده ب: ميسباح ديوان خيوى ديوانى كوردى و خه ت خو ش و نه قاش كه له كاتى خويدا شانامه ي فيرده وسى به خه تى جوانى خو ي نوسيوه ته وه و چل مه جليسى پا له وانانى شانامه ي به شيوه يي كه م ويته زاراندو ته وه و كه ريم به گى كورى به ميرزا غه فورى ئه نجيرى فروشتو وه. ميرزا هاشم نانه وازاده خيوى ديوانى شيعر به كوردى، حه سه نيانى نوسه ر به زمانى كوردى و د. محمه د صالح ئيراهيمى (شه پۆل) كه قورئانى به كوردى ته رجه مه كردوه تا زمانى كوردى له سا به ي قورئانه وه زياتر په ره بگري و كه س نه وي زي

زمانی کوردی قهده غه بکاو تهوانه‌ی که ئوگری قورئانن له گه‌ل خویند نه‌وه‌ی قورئان زیاتر فی‌ری زمانی شیرینی کوردی بین و چهن کتیبی دیکه‌ی وه ک شیخی ئیشراق، سه‌لاحه‌دین ته‌ییوبی زه‌زاری. دوینی و ژیناوه‌ی ری زانایانی کوردو زیندوی کوری بی‌دارو شاره‌ه‌نگ و راه‌یرینی مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدی‌لانه هری شاه‌ی شه‌مزمین و و دین و ته‌ده‌ب له ۲ به‌رگدا، په‌ندوئه مسالی قورئان و ۶ به‌رگ کتیب به‌ناوی زانایانی کوردو راه‌یرینی ره نژال مسته‌فا بارزانی راه‌یری که بی‌ری نه‌ته‌وه‌ی هه‌میشه‌ن زیندوی کورد و نویسی ۴ به‌رگ به‌ ناوی کومه‌له و تار: وارگو زانایانی کورد به‌شیوه نویسی دایر توله عارفی کوردی... له مه‌هاباد که‌سی وه ک دوکتور محمه‌د مه‌جدی هه‌لکه و تووه که ۱۶ سال سه‌روکی زانکوئی ئازادی ئیسلامی شاری مه‌هاباد بوو ته‌وزانکوئی‌یه‌ی دامه‌رزانده و زه‌وی و زاری فره‌ی بو پیداکردو کردی‌یه وه‌قفی و زانکوگی‌یه‌ی له وشوینه‌ی ئیستا ئاوا ئابرومه‌ندا بنیات ناوه، خوا به‌ عیژه ته‌وه پایه داری بکا.

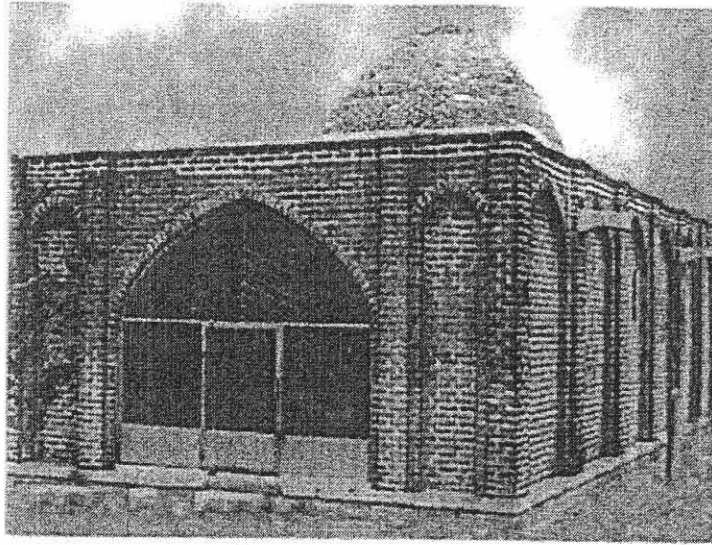
به‌رده نوسراوی که‌تیه‌ی سه‌رده روزه‌ی مزگه‌وتی سوری مه‌هاباد به‌ ده‌سی سوهراب به‌گ موکری کوری بوداق سولتان بنیات نه‌ری ته‌و مزگه‌وت، فره‌ جوان و هونه‌روه‌رانه‌ه‌ه‌ کاک‌ی کراوه و سوهراب به‌گ به‌ لاوی مردوه و له‌مه‌هاباد له‌ نیوگومه‌زی بوداق سولتان حاکی موکری باوکی نیژراوه. به‌رله‌ جه‌نگی نیوگه‌لانی به‌که‌م له‌ مه‌هابادا زیاتر له (۷۰۰ فقه‌ی) له‌وئی درسی خویندوه. بی‌جگه‌له‌ مه‌کته‌بخانه‌کان، جائه‌وه‌یه‌که‌ مه‌هاباد و مزگه‌وتی سور دارولفونونی سه‌رده‌می خوئی بووه و سابلاغ له ۱۳۱۵ هه‌تاوی ناوه‌که‌ی کراوه‌ته: مه‌هاباد و یه‌که‌م زنجیره‌یه‌ک له‌ شیران و می‌ران حوکومه‌ت‌یان کردوه: مه‌هابادئ بون، می‌رزاده‌ی عیشقی کورد، له‌ نومایشنامه‌ی کفنی ره‌شدا ویرانه‌کانی مه‌دایین به‌شاریکی کوستان‌ی که‌ئیستا، ویرانه‌و له‌ داوینه‌ی کیقه‌کانی زاگروس (: زه‌گروتی) به‌ ناوی مه‌هاباد هه‌بووه، ئاوه‌ها ئاماژه‌یه‌کی هه‌یه‌که‌ به‌ شیعر و تویه‌تی: (نه‌گماندار مه‌آباد هه‌مین این بووه / نه‌مه‌آباد صد اینگونه به‌ تخمین بووه / فصل دی خرم و گردشگه‌پشین بووه / قصر

قشلاقی شاهان مه آیین بوده / حجله و کامگه خسرو و شیرین بوده / لیکن امروزه مه‌بابدی نیست / غیر این کوره، ده آبادی نیست) و له ئاساتیریشدا ناوی چهن پیغه مبه‌ر به ناوی (مه‌هاباد) دیته به‌رچاو.

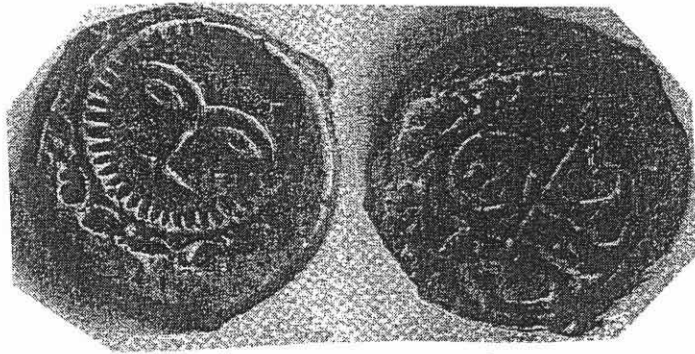
بوداق سولتان دوای سازدانی سهد و به‌ربه‌ندی ئاوی داره له ک و له جیی و سازدانی پردی سور و مزگه‌وتی سور. گه‌رماو: (حه‌مامی) سازداوه، تا بیه‌داشت و ساغ و سلاّمه‌تی خه‌لک، دابین بکری، هه‌روا کاروان سه‌رای له شاردا سازداوه تائه‌و میوانانه‌ی بوگرین و فروشتن دینه شار له‌وی جیگیرین و له ورینگایه شه‌وه، له بلاو بونه‌وه‌ی جوژی نه خوشی به‌رگیری بکری. چونکاله و سه‌رده مه‌دا، که ره‌سته‌ی ته‌ندوستی و بیه‌داشت و به‌رگیری کردن له نه خوشی وه ک ئه‌مروژگار ه‌ئاسان به ده‌س نه‌ها تووه، بوداق سولتان زیاتر له ۱۱ گوندی گه‌وره‌ی پرداهاتیشی وه‌قفی مزگه‌وتی سور کرده. ئه‌وه‌ی دیاره بوداق سولتان له‌ده‌وره‌ی شاسلیمانی سه‌فه‌وی (۱۶۹۴-۱۶۶۷ز) له نه‌لینه‌وه هاتوه و بوته حاکمی هه‌ریمی موکری و سابلاغی کردوته جیی فه‌رمانه‌وایی خوئی ده‌سی کرده به‌ئاوه دانی و دابین کردنی ژبانی مروّفانی بو خه‌لک و هه‌روا، په‌ره‌ی به عیلم و زانین و هونه‌ری روژباوداوه و ریژ و قه‌دری له زانا و خاوه‌ن عیلم و مروّفی زاناو له کارزان گرتووه و ناوی چاک و ئاسه‌واری به‌نرخی له دوای خوئی به جیی هیشتووه، سابلاغ گوندی تابیی دریاس - ی موکری بووه و بوداق سولتان خاکی بن فه‌رمانی خوئی، ره‌واندوتووه و له‌لایه که‌وه گه یاندویه‌ته چیای قه‌ندیل، ورمی و هه‌و شارومه راغه. له‌م سه‌رده مه‌دا له ورگه‌کانی چیای قه‌ندیل به ناوی «ئوربوداق - یورت بوداق» ناوداره، له گه‌لاریزانی سالی (۱۲۱۶ هه‌تاوی ۱۸۳۸ز) تاریخ زان و لیکوله‌ری ئینگلیسی راولینسون هاتوته مه‌هاباد و له په‌ره‌ی ۲۹ جیهانگه‌ری خویدا، نویویه‌تی: «سابلاغ»: مه‌هاباد، شاریکی کوستانی و فره خوش که‌ش و هه‌وایه و تازه سازه و ئاوه‌دان بونه‌وه‌ی، ناکاته سه‌د سال. هه‌زارودو سه‌ت مالی لیده‌ژی. که به‌کسه‌د مالی جوله‌که‌ن،

سی (۳۰) مالی مه سیحین و مالّه کانی دیکه‌ی کوردی موکری، چون ئەم شارە لەریی کاروانی تهوریز / بەغا دایه، فرە پرهاتوچویه، لهوقسه وا دەرده کهوئ که مه‌هاباد له سالی ۱۷۳۰ ز. بو جاری دوهم ئاوه دانکرایته‌وه، به‌لگه و سه‌نه‌دی هه‌یه که نیشانی داوه، مال و دارایی بوداق سولتان چه‌نده بووه، که له نیوان میراتگراندا، به شکرا، ناوی کورانی بوداق سولتان به‌مجوره نوسراوه: عه‌بدوللا به‌گ، سوهراب خان، موسا سولتان، ته‌ییوب به‌گ، به‌ه‌رام به‌گ و یه‌حیا به‌گ، و ناوی ژنانی بوداق سولتان: زلق خانم، زیرن: (زه‌رین) ئیلخان خانم و ناوی کچه‌کانی: نیلوفه‌رخانم، په‌ریزاد خانم، په‌یکه‌رخانم، گه‌وه‌هر خانم، ماه‌جیهان خانم، یه‌کی له‌و شوینه‌واره، به‌نرخانه‌ی که نیشانه‌ی زانایی و عالم بونی بوداق سولتانه، کتیبخانه‌گه‌وره و پرنرخه‌که‌ی بوداق سولتانه، که ده‌سخه‌تی وه‌قف نامه‌که‌ی لای حه‌سه‌ن صلاح سوران، به‌ریز صه‌مه‌دی ۲۳۶ تا ۲۳۵ هه‌ ره‌ئوئ.

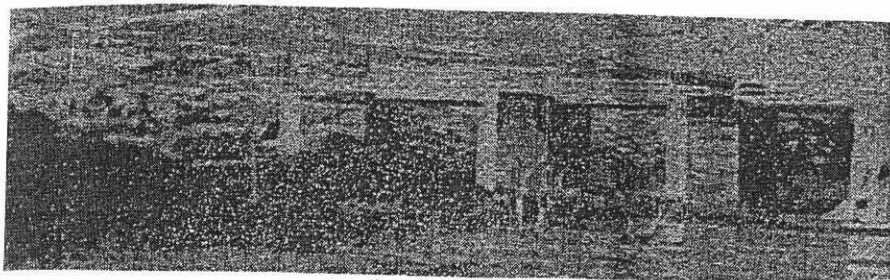
محهمه‌د حه‌سه‌ن صنیع ده و له‌ه کتیبی ئاوینه‌ی شاره‌کانی ناسری، نیوسی: مزگه‌تی سور له‌ ساوجبلاغی موکری بوداق سولتان له‌نه‌واده‌ی صارمخانی کورد، حاکمی هه‌ریمی موکری له ۱۰۸۹ مانگی بنیاتی ناوه و مه‌و قوفاتی فره‌ی بو‌داناوه که ده‌وتری که سی (۳۰) دیی گهور و پره‌داهاتی بو‌وه‌قف کردوه. له‌ نیوان ریگای مه‌هاباد / سه‌رده‌شت (: زه‌رده‌شت) جینگایه‌ک هه‌یه به‌ ناوی « کوخی کورته‌ک » که ئاجور و خشت کانی سور و هی بوداق سولتانه که ته‌ژی بووه له‌وشکه له‌دار، بو‌ئه‌وه‌ی کاروانیان له‌زستانی ساردا خوئی پیی گه‌رم بکه‌نه‌وه و یه‌کی دیکه‌له‌ ئاسه‌واره کانی بوداق سولتان گومه‌زی بنه‌ماله‌ی بوداق سولتانه که خوئی له‌وئ نیژراوه و ۳ قه‌بری تیدایه و ئەو جو‌ره‌ی راولینسون ده‌لی، له‌ شیوه‌ی میعماری سه‌ده‌ی ۱۶ یا ۱۷ زاینه (به‌ریز صه‌مه‌دی هه‌ره‌ئوئ - ژیناوه‌ری زانایانی کورد... په‌ره‌ی ۸۳ به‌قه‌له‌می (شه‌پۆل) چاپی ۱۳۶۴ هه‌تاوی، تاران، چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت، ته‌مه‌دونی مه‌هاباد، پیدرام، مه‌حمود په‌ره‌ی ۱۱۷ تا ۱۱۱).

ٹارامگہی بوداق سولتان

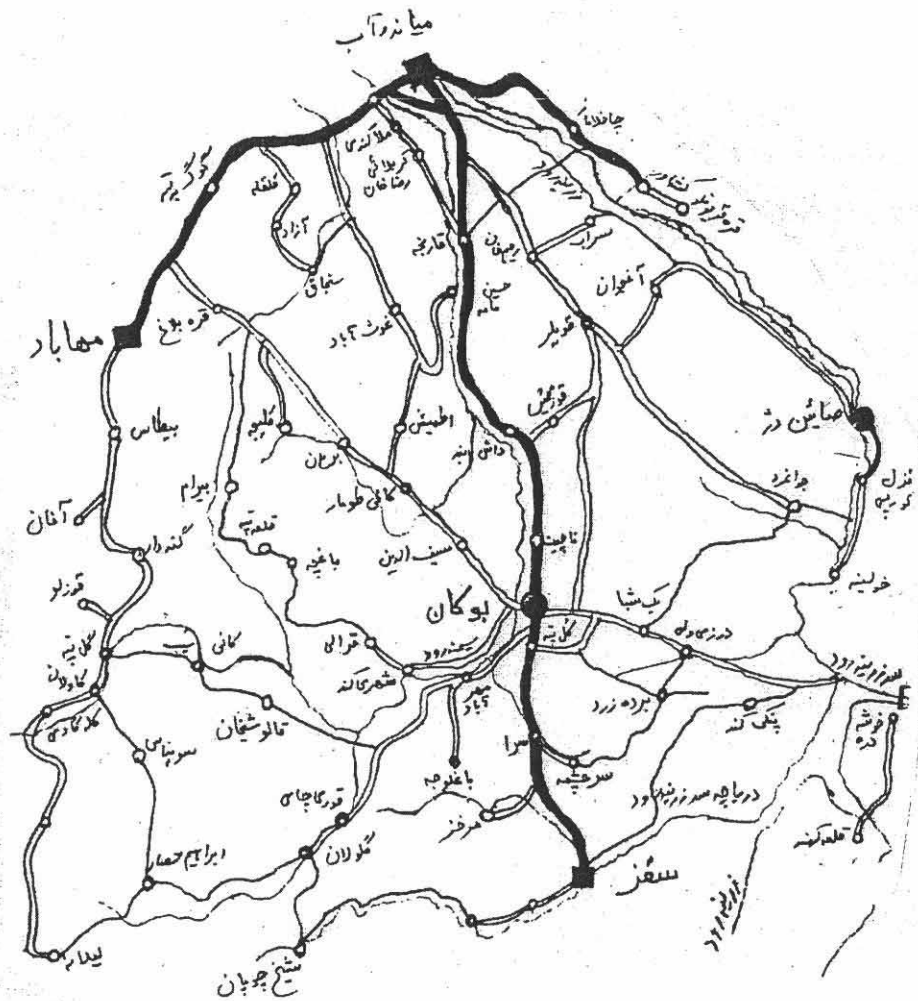
سکہی دہورہی بوداق سولتان

پردی سور - ی بوداق سولتان

ادب مکرانی، علی بیگ حیدری و جمعی از یاران

منطقه مکران

خانوادہ علی بیگ حیدری (سالار سعید)

بلباس

بلباس هۆزیکه گهوره و ناوه بو هۆزیکه کهو نارای کورد، ههروا ناویشه بو یه کیه تیک، له هۆزه کانی کوردهواری، که له ههر، دوپهشی خوژ ههلاّت و بهشی باشوری کوردستاندا بلاو بونه تهوه. ههندی لایان وایه، بلباس له ریشه و له ره گاژوی هۆزی گهوره و ره سه نی روژه کیه (بدلیسی ۴۶۷، عهزاوی ۲/۱۰۳ - ۱۰۴، ئیرانیکا)، ههندی دیکه له میوزانان لایان وایه، بلباس له گهله هۆزی موکری: (هۆزی نیشه جیی له بهشی باشوری ده ریچهی ورمی) له یه ک ریشه و ره گاژون «سوئان، سه فهر...» بو (375-376 - to Mesopotamia)، 164-165 نیکتین، بلباسه کان و موکری یه کان، له گهله خه لکی هۆزی به به یا بابان (بابان له کورده کانی کرمانج، نیشه جیی شاره زور و سلیمانی؛ ئایه توللا مهردوخ کوردستانی ۱/۷۸، ههروا بروانته هه، بابان) به خزمی یه کتر داناوه (ههر ئهوی) بابانی له کتیی سیهرو لئه کراد، نه سه بی فه رمانه وایانی بلباس، ده گه ییتته وه سه ر پاشابانی بابان (به ره ی ۱۷۲). که چی دانانه ری تاریخی مه شاهیری کورد، نوسیویه تی: بابانه کان له بلباسه کان جیابونه ته وه (مهردوخ رو حانی ۳ / (۲) / ۴۵۹).

نه زم و نیزی خیه کی: له سه ده کانی پیشودا نه زم و ته کوزی هۆزی بلباس له ۱۲ تایفه سازدرا بو، که بدلیسی ناوی ۱۰ تایفه ی بردوه، ههر وه کو: که له چیری، خزیلی، باله کی، خیار تی، کوری، بریشی، سوکری، کارسی، ریدوری و بلا کردی (به ره ی ۴۷۴).

له پاشان یه ک گرتنیک له نیوان هۆزه کانی بلباس و چهن هۆزی دیکه، سازدراوه و بیچمی گرتووه، کوئترین به لگه یه ک که ئاماژه به وه یه ک گرتنه ی کردوه، ته قریو لحو دوده که ده رویش پاشا نوسیویه تی و عهزاویش به نه قل لهو، ده نوسی، هۆزو تایفه ی مه نگور، مامش: «ماد» پیران، سن: Sin و ره مه ک (یا رامه ک) له گهله هۆزی بلباسدا یه کیه تی خیلی بلباسیان پیک هیناوه (۲/۱۱۱ - ۱۱۲، ههروا براننه ئیدموتز ZO ته بیی ۴۶۲ نیکتین ههر ئهوی) و سه رچاوه ی دواتر چهن هۆز و تایفه ی دیکه، ههروه کوکا

بانیز (ئیرانیکا)، وه جاخ کاخدری (نیکتین ههر ئهوی، تهیبی ههر ئهوی که به وه چاخ کاخدری ناویان بردوه ههروا کا کاغا عوسمان (موشیرده و له ۱۴۷) یشیان به یه ک یه تی بلباس داناوه، مینورسکی وه جاخ کاخدری به یه کی له یه ک گرتنه که ی زانیوه، به لام سن Sin ورامه کی به په شی له یه ک گرتنی هۆزی بلباسی دانه ناوه (E12). یه کیه تی و یه ک گرتنی بلباس ته نانهت له ده وری سه ره تای ساز دان و یه ک گرتنی هۆزی پیک هینه ری ئه وه، نیزامی سیاسی ریک و پیک نه بووه. تایفه کانی ئه وه همیشه خه ریکی شه ر و تالان و برووشه خوری مال و دارای یه کتربون (پورتیر 11/470، ئیرانیکا) له وه ده چی له ده وری قاجار به م لاوه، پیوه ندی له نیوان ئه ندا مه کانی ئه م یه ک گرتوه، که م، که م سست بووه، ههروه کو، راپورتی فریزر که له نیوه ی سه ده ی ۱۳ ی مانگی سه ری له کوردستان دابوو له ۱۲۵۰ مانگی و ۱۸۳۴ ز - هه ندی هۆز له وه یه کیه تی به، جیا بیوونه وه و ته نیا هۆزی پیران، منگورومامش، له گه ل یه کدا، مابونه وه (ئیرانیکا) له م روزگار ه دا ئیدی یه کیه تیک به ناوی بلباس نه ماوه و ئه م سی هۆزه ش هه ر یه که یان به وینه ی سه ره به خو، ده ژین.

پرش و بلاوی: گه وره هۆزی بلباس له ئوستانه کانی: سلیمانی، هه ولیر، له به شی باشوری کورده واری و له به شی کوردستانی ئیران، پرش و بلاو بونه ته وه، (عه زاوی ۱۰/۲) له روزه لاتی کوردستان، بلباسه کان له هه ری می کوستانی ئه م به ره و به ری چه می لاوین (ئاوی به شی سه روی چه می زی) سابلآغی موکری (مه هاباد) باشوری ده ریاچه ی ورمی، لاجان (په سویی ئه مروکه: دیی ناوه ندی ديه ستانی لاجانی روز هه لاتی، به ناوه ندی شاری پیرانشار (خانیهی به رو) و شاری شنو و ئه و ناوه ناوه، پرش و بلاو بونه ته وه. ده سه یی له تایفه ی سن Sin و ره مه ک و جاخ ی کاخدریش، له سلیمانی و رانیه ی باشوری کوردستان و له کوردستانی به زور لکاو به تورکیه یش نیشته جین (مه ردوخ کوردستانی ۸۱/۱ ئید مونز 225-222، که یهان ۱۷۶/۲، که ریمی ۱۴۸،

ټه فشار ۲۹۵، عهزاوی ۲/ ۱۲۰ - ۱۲۲ (ه د، مهنگور، مامش و پیران) ژماره، دین و مهزه ب و باری ژیان، ناماری ورد له ژماره ی هوژی بلباس بهر له یه ک گرتن و سازدانی یه کیه تی بلباس له بهرده سانه. زهینه لعابیدین شیروانی له بوستانو سه یاحه دا ژماره ی ټهوانی له نیوه ی یه که می سه ده ی ۱۳ مانگی، بیست ههزار خانه دانی ناو بردوه (په ره ی ۱۶۵) که چی فریژر له نیوه ی هه ر ټه وسه ده، ژماره ی بلباسه کان (داگری هوژی پیران، مهنگور و مامش) ی به گشتی به که متر له دو ههزار بنه ماله داناوه (ټیرانیکا) مو شیر ده وه ی ته وریزی ژماره ی بلباسه کانی له سه ره تای سه لنه ته تی ناصره دین شای قاجار به زیاتر له (۳۸۰۰) بنه ماله داناوه (هه ر ټه و ی). بلباسه کان موسولمان و شافعی مهزه بن (زهینه لعابیدین هه ر ټه و ی، سوان (راپورتی... (Irefort) 45 بهری چونی ژیانان له سه ره رومالات داری، به خیوکردنی ټه سب و ماین و گاو گویر و ولسات و کشت و کال: گهنم؛ چو، هوزن، شادانه، گهنه شامی، توتن و برنج؛ به دهس هیئانه (سه ر ژمار ی ۵۹ - ۶۱ - راسیخ ۱۲۲).

پیشینه ی میژوی: بلباسه کان له نیو هوژه کانی دیکه دا، به تالانجی مه رومالات و مال و دارایی هوژه کانی دیکه و به تالان بردنی مال و دارای دراوسی کان ناو ده برین، جا هه ر له بهر ټه وه یه له تاریخی کوردستاندا هوژی بلباس به مرو فی گرژ و توره و خوین ریژ، ناو براون ټه سوان هه ر ټه و ی پور تیتر 11/469، زهینه لعابیدین هه ر ټه و ی، نیکتین 165) بلباسه کان که هه میسه به دژی زولم و سته می حاکمانی وه خت له هه ری مه که دا، راپه ریون، بونه ته هو ی نیگه رانی ټه و حاکمه مارزو زالمانه و له گه لیان دهس به یه خه بون و له بلباسان ترساون و زراویان توقیوه (پور تیتر 11/470، مه ردوخ کوردستانی ۱۴۵/۲) قودره ت و وزه ی بلباسه کان تاراده یه ک بووه، هو که سلیمان قانونی تورکی خوین ریژ (سا ۹۲۶ - ۹۷۴ مانگی له ترسا ده سی دایه فرو فیلبازی و ده سی کرد به زمان چور و نه رمی و ته ماعی وه بهر هندی، له هوژ و تایفه کوردی یه کان، نا؛ بو وینه بلباسه کان و له و ریگاوه توانی ده سی ره شی بگه بیئته خاکی بدلیس (بدلیسی ۴۷۰ - ۴۷۱) سه رداران و سه ر کرده کانی هوژی بلباس که نازناوی (مه زن) یان پیدرا بوو، ټه غلب به وینه ی میرات به

سہر ہوزہ کانی بلباسدا حوکومہ تیان کردوہ (E12) ہندی لہ سہر کردہ کانی گرینگی بلباس ہہروہ کو شیخ ٹہ میر بلباسی، ٹیبراہیم بہ گ، قاسم بہ گ عہ لائودہ ولہ ناغای بلباسی و شاحسین ناغای میہردار کہ لہ سہدہ کانی ۱۰ و ۱۱ مانگی دا ژیاون۔ لہ گہورہ کان و ٹہ میرانی دہولہ تی صفہوی، دہہاتنہ ژمار، ٹیبراہیم بہ گی بلباسی، سالہا سہرحہد دار (سنورہوان) و حاکمی سیستان و بلوچستانیش بوہ (بدلیسی ۲۶۴ (۴۷۱ - ۴۷۳)۔ لہ دہورہی شاہہباسی صفہویدا، کہ لہ بلباسہ کان ترساوہ، لہ کورده کانی موکری بو ڈامرکاندنی بزای بلباسہ کان و جہنگ لہ گہل نہواندا، کہ لکی و ہر گرتوہ (سوان، «سہفر» 375-376) و لہ ۱۱۲۳ مانگی و ۱۷۱۱ ز۔ زہمانی سہلتنہ تی سولتان حسین صفہوی (۱۱۰۵ - ۱۱۳۵ مانگی و ۱۶۹۴ - ۱۷۲۳ ز) حہسہن پاشا و ہزیری عوسمانی بوپشتیوانی لہ کورده کانی بابان لہ گہل بلباسہ کاندہ ہشہر ہاتوہ و بہوانی شکست داوہ (عہزای ۲/۱۰۵ - ۱۰۶) و لہ ۱۱۵۸ مانگی و ۱۷۴۵ ز۔ لہ روژگاری نادرشای ہہوشاری کورد، (۱۱۴۸ - ۱۱۶۰ مانگی و ۱۷۳۵ - ۱۷۴۷ ز) بلباسہ کان ہیرشیان کردہ سہر شاری ورمی و ٹہو دہورہ و سہرہنجام، لہ بہرانبہری شہروانانی نادرشا، تیشکان (مہفتون ۲۷۵، ٹہ فشار ۸۳ - ۸۴، مہحبوبی ۸۴) بلباسہ کان، سالہا لہ گہل ہوزی ہہوشارو جوانشیر لہ ورمی و مہراغہ دہرگیر و لہ جہنگدا بون و بارہالہ لایہن شہروانانی حوکومہ تی یہوہ؛ تیشکاون (ٹہ فشار ۱۶۰ - ۱۶۴ جم، مہحبوبی ۱۲۴ - ۱۲۵ جم) لہ روژگاری زہندیہ دا بلباسہ کان لہ ئیتاعہت کردن بو کہ ریمخان کہ تازربایجانی گرتبو، ملیان بادا، ہہر ٹہوہ بوہ ہو کہ فہتالیخانی ہہوشار؛ ٹہرشلو حاکمی ورمی بہ سپایی تا ۵ ہزار شہروان ہیرش بکاتہ سہر بلباسہ کان و بلباسہ کان لہ و جہنگہدا تیک شکان و سی ہزار کہ سیان یہ خسیر کران (ٹہ بو حہسہن موستہوفی ۲۱۸ - ۲۱۹)۔ یہ کی دیکہ لہ رودا وہ، دلتنہ زیتہ کان لہ میژوی ژیانی یہ کیتہ تی بلباسہ کان، بہ شداری کردنی ہزار کہ س لہ مہردانی ٹہوان بہ سہر کردہ گی باپیراغای مہنگور، لہ میوانی ٹہ حمہد خانی موقہدہم، حاکمی مہراغہ لہ (۱۱۹۰ مانگی و ۱۷۷۶ ز)، کہ بہ گزی و فزی و خہیانہت کردنی ٹہ حمہدخان، ٹہو ہزار کہ سہ لہ بلباسہ کان لہ و (بہناو) میوانیہدا

کوژران (هه وشار، ۱۸۹ - ۱۹۰؛ مه حبوبی ۱۰۳).

یه کئی دیکه له رو داوه گرینگه کانی هوژی گه وره ی بلباس به شداری کردنی ئەو هوژه تازاو نه به زه یه به سهر کرده گی هه مزاعای مه نگور له راپه رینی مه لیک غازی شیخ عوبه دیدیلای نه هری شاهی شه مزین، سهر وگ و مورشیدی ریباری نه خشبه ندی له ۱۲۹۷ مانگی و ۱۸۸۰ زاینی دا. هوژی بلباس له سوئنگه ی ئەو راپه رینه وه، ساله ها له گه ل حوکومه تی ناوچه ی ئازربایجان جه نگیان کردوه و سهره نجام به شه هید کردنی هه مزاعای مه تگور به ده سی ئەمیر نیازم گه روسی بیجاری له ۱۲۹۸ مانگی، به سه ختی بلباسه کان (مه نگوره کان) تیشکان و حوسین عه لیخان ئەمیر نیازم گه روسی حاکمی ئازربایجان که له باغی که ئیستامزگه وتی قبیله ی لی سازدراوه، چادری هه لداوه و سهرباخانه نبوه و سه زباره کان و خوئی له و چادرانه دا بون، میرزا قاسم قازی بانگ ده کاو ده لی ده زانم زولم له هه مزاعا کراوه و ئیمه کارمان به وه و ده یکه مه حاکمی کوردستان و سابلاع (مه هاباد) ی موکری سوینده ده خوا و پشتی قورئان موورده کاو ده لی تاله سهره رزم هه مزاعا ده پارێژم؛ برو بیهینه وه، هه مزاعا دیته وه و ده گاته نیریک، جیغ و حادره کان، ئەمیرنزامی گه روسی له چادر دیته ده ری و پیشوازی له هه مزاعا و ئەوان ده کاو ده یان باته نیو چادری خوئی و ده دانشین چای و شیرینی ده خون و دوا ی ماوه یه ک ئەمیر نیازم به بوته ی دهس شوئی، ده روا و ده چیته چادری تروله وی ده چیته بن زه وی که له به را چالیان کردبوو هه وه ک زاغه، به خه یال له بن زه یه نه ک له سهر زه وی و ئیتر سوینده که ی ناکه وی و له به رانه خشه ی کیشابوو، که هه رکاتی من لای هه مزاعا له چادره که چومه ده ری بیان دهنه، بهر، ره گبار و بیان کوژن و جندر مه یش دوا ی ئەوه ی ئەمیر نیازم روی، هه مراغا و ئەوانیان که تاسی کهس ده بون ده یان کوژن و جه نازه ی هه مزاعا به بی ریزی و به هه تک، به سابلاغ و ورمی دا ده یان گیرن و دوا یی سهری هه مزاعا له له شی جیاده که نه وه و به دیاری ده ینیریته تاران به دیاری بو شای قاجار. حاجی سه ییاحیش له سه یاحه ت نامه که ی خویدا عه ینه ن هه ر ئەو جوژه ی ده گیرته وه، (شه پوئل).

- هه وشار، ۵۷۱ - ۵۷۲، مه حبوبی ۱۳۲ - ۱۳۳، بو زانیاری پترله بابته ده رگیری

بلباسه وه برواننه مروارید، ۷۷۴ - ۷۷۶).

له سه ره تاي جهنگي جيهاني يه كه م هوژي بلباس به هاو ريي قواي عوسماني و پيشمه رگه ي كورد، هير شيان كردو ته سهر روژاوا (غهرب) ي ئيران و ته وريزيان بو ماوه ي مانگيگ گرت بن دهس.. له ۹۱۵ زابني به هوروزمي روس بو ورمي، بلباسه كان به ره و ته پولكه و كيوه كاني ده ورو به ري ورمي خويان كيشادواوه (ئيرانيكا)، سه رچاوه: ته بو حوسين موسته في، گولشه ني موراد، به كووشي غولامره زاته باه باني مه جد، تاران ۱۳۶۹ هه تاوي، هه وشار مه حمود لو، عه بدو ره شيد، تاريخي هه وشار، به كووشي مه حمود راميان و پهرويز شه هريار ته فشار، ته وريزي (۱۳۴۵ - ۱۳۴۶) هه تاوي، بدليسي ته مير شه ره فخان، شه فنا مه به كووشي محمه ده عه بياسي، تاران ۱۳۴۳ هه تاوي، راسيخ، شاپور، «جه معيه تاقم و ده سه ي نيزادي ئيران» ئيران شار، تاران ۱۳۴۲ هه تاوي و ۱۹۶۳ ز، زه بینه لعابيد شيرواني، بوستانوسه ياچه، تاران، ۱۳۱۵ مانگي، سهر ژماری كو مه لايه تي - ئابوري عه شاييري كوچهر (۱۳۷۷ هه تاوي) نه تايجي ته فصيلي، گشت و لات، ناوه ندي ئاماري ئيران، تاران ۱۳۷۸ هه تاوي؛ ته بيبي، حه شمه توللا، به ركول و كو به له سهر توحفه ي ناصري ميرزا شوكروللا سه نه نده جي، تاران ۱۳۶۶ هه تاوي عه زاوي عه بياس، عه شاييري عيراق ۱۳۶۶ مانگي و ۱۹۴۷ ز - كه ريمي به هه مه ن جوغرافياي موفه سه لي تاريخي غهربي ئيران تاران ۱۳۱۶ هه تاوي، كه يهان مه سعود، جوغرافياي موفه سه لي ئيران، تاران ۱۳۱۱ هه تاوي، مه حوبي، جه مشيد، روانينيگ به تاريخ و جوغرافياي ميانداو، تيكاب و شاهيندژ، تاران ۱۳۷۰ هه تاوي، مه ردوخ روچاني بابا تاريخي مه شاهيري كورد، به كووشي ماجد روچاني تاران ۱۳۷۱ هه تاوي، ثايه توللا مه ردوخ كردستاني، محمه ده، تاريخ، تاران، چاپخانه ي ئه رته ش، مرواريد، يونس، مه راغه، تاران ۱۳۷۲ هه تاوي؛ موشيرده وله جه عفر، ريساله ي ته حقيقتي سهر حه دديه، به كووشي محمه ده موشيري، تاران، ۱۳۴۸ هه تاوي مه فتون دونبولى، عه بدو ره زاق، مه ئاسيري سولتانيه به كووشي غولام حوسين صدرى ته فشار، تاران ۱۳۵۱ هه تاوي و هه روا برواننه:

Edmons C.J., kurds, Turks and Arabs London, 1957; E12; Iranica, nikitine; B.,
Leskurdes, Paris, 1956, Porer, R. K. Travels in Gear Sia, Atmenia and ancent,
London, 1822, soone, EB., Report on the sulaimania and district of kurdistan
kalcutta, 1918, idto mesopora mia and kurdistan in disgulse, london, 1912.

مه عصومه ی ئیبراهیمی په ره ی ۴۵۳ تا ۴۵۱ دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی

ج ۱۲ تاران ۱۳۸۳ هه تاوی (شه پوئل)

مینورسکی ده لی: تو قه دیمتر له کورد، له موژو پو تامیا ۶ نابینی، کورد، له وارگه و
هه ریم و نشینگه ی خوین نیشه جین و له که و ناروه له و ناوه که نه مرو به کوردستان ده
ناسری بوون و هه ن و له سه ره تاوه جیی خوین به جیی، نه هیشتووه، مه گه ر به زور
ئاواریان کردین، یا بو په زو پوئل له وه راندن، گه رمین و کوستانیان کردی و له وارگه و
نشینگه ی بنه ره ی خوین گه راون و هیرشیان نه کردو ته سه ر مالی خه لک، نه وه یه ده لپن:
مه لا مسته فا بارزانی که له راپه رینی خویدا بو ئازادی کورد و کوردستان، قه ت ماله
عه ره بی یا ماله نا کوردیکی ویران نه کردوه. جا هه ر له بهر نه و خو و ئاکاره چاکه نه گه ر
هیرشکارانیش، هیرشیان کردیته سه رمال و حالی کوردان، له سه رخاک و ئاو و نیشتمان و
جینگا و ریگای خوین شیرانه و میترانه، دیفاعیان کردوه و بهری هیرشکارانیا ن گرتووه و
نه جدادی کورد، له زاگرو سدا ژیاون و له گه ل سومیر و ئاشوردا، نیریکیان هه بووه (زه کی
سه رچاوه ی بهرو) مادونه ته وه ی ماننا و ماد، پس مامی فارس بووه و له کاتی پیک هیتانی
ئیمپه راتوری گه وه ی ماد، پارسی پس مامی خوئی کردو ته تابعی خوئی و نه و
ئیمپه راتوریه، گه وره و مروی و ئینسانیه یان، به ناوی ماد، سازداوه، هه ر له بهر نه وه یه
بووه، کاتی کورش، ده سه لاتی به ده س گرتووه، ده سی له نیوده سی (ماد) دا بووه، جا
نه گه ر به وردی بروانیه ئاسه واری ته ختی جه مشید - تومادیک به جلکی کوردی و که وای
مرادخانی، ده بینی، یه ک له نیوان له ته ک هه خامه نشیان، له ره دینی یه ک، راوه ستاون.
کورش، بی سواره ی کورد، نه ی توانیوه، بابیل بگری، جا هه روه کو له بهرا و تمان: کورد،
نه ته وه یه کی که و نارای موژو پو تامیایه و فره ئوگری وارگه و نیشتمانی خوویه تی و زور

به‌یش به‌ناوی، چیاو چرو نشینگه و وارکه‌ی خوئی ناودار بووه، جائه گهر لیکۆلەر نه توانی هۆزه کورده کان بیاته‌وه سهر باپیره گه‌وره یه کی دیار و ئاشکرا، چونکا زیاتر به‌ناوی جیی و ریی خوئیان ناودارن و هه‌روا، هه‌رله بهر ئه‌وه یه که کوردو نه‌ته‌وه‌ی کورد؛ فره ئوگری وارگه و نیشتمان و نشینگه و زه‌وی و زارو له وه‌رگه و ئاوی خوویه‌تی و فره ئوگرداری جیی و ریی خوئیانن و به‌دل و داو خوشیان ده‌وی و خوشیان و بستوو و نایانه‌وی به‌جیی بیلن، جا له‌هه‌ر شوینی گیر سا بونه‌ته‌وه، به‌فه‌خره وه خوئیان به‌وه نیسبهت داوه، بو‌نمونه هۆزه کانی بلباس، دزه‌یی، پشده‌ری سو‌ه‌یلی، دئیوگری، ئاکویی، خوشناو و... هه‌مویان نیسبه‌تیان به‌ وارگه و گوندو ناوچه‌و هه‌ریمیکه‌وه، هه‌یه و له به‌رده هه‌لکه‌ندرایی مه‌سته‌به‌ی سو‌میریدا واژه‌ی (Karada) خویندراوه‌ته وه که ناوه بو‌ناوچه یه ک، ته‌نانه‌ت لک و تیره و به‌ره‌بابه کانیش هه‌ر به‌ناوی گوندو ناوچه‌کانه‌وه، ناو ده‌برین یا به‌ناوی ریش‌سپی و مرو‌فینکی ماقوله‌وه، یا کیۆنیک یا ده‌شتیک یا چه‌م و ئاو و روباریکه‌وه ناو ده‌برین. هۆزی بلباس هه‌روه‌کو له به‌را، رامانگه یاندوه و رونیش بو‌ته‌وه، له بنه‌ره‌تا، له چه‌ن تیره و به‌ره یه ک پیک هاتوو به‌واتایی تر هۆز و عیلا و عه‌ش‌ره‌ت، له کورده‌واریدا، زور به‌یان له چه‌ن خیران و له چه‌ن بنه‌ ماله یه ک، له ناوچه یه کی دیاری کراودا، پیک هاتون، مه‌رجیش نیه‌ ئه‌وانه هه‌مو بچنه‌وه سهر یه ک با پیره گه‌وره، جاهه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ی کورد وارگه، نشینگه و نیشمانی خوئی فره‌خووش و بستوو و ئوگرداریه‌تی، توندو‌پته‌و، پییه‌وه نوساوه، که‌مه‌تر به‌ملا و به‌ولادا بلاو بو‌ته‌وه و هیرشیشی نه‌بردۆته سهر هیچ تایفه و نه‌ته‌وه یه کی دیکه و ته‌نیا له سه‌رمال و حالی خوئی دیفاع و به‌رگیری له خوئی کردوه و هه‌رچه‌ند سه‌رزه‌وی کورد، له‌وه‌ی ئه‌مرو، فره و فره‌تر و پان و به‌رین‌تر و په‌ره دارتر بووه؛ به‌لام ته‌ماعکار و چاوبرسی و شه‌رفروشانی تورک و عاره‌بی هیرشکار؛ کوردیان ئاواره کردوه و خاک و ئاو و نشینگه‌ی کوردیان به‌زه‌بری شه‌رداگیر کردوه و له‌بن ده‌س کوردیان ده‌ره‌یناوه و نیشمانی کورده‌واریان، به‌و ته‌قسیم و دابه‌ش و به‌شکرده‌نه؛ به‌سه‌ر چوار پینج و لاتا به‌رته‌سک و به‌رته‌سکتر کردۆته‌وه و ئه‌وه‌یش که نه‌ته‌وه‌ی کورد، زاته‌ن هیرشکار نه‌بووه، هه‌ر له نیومال و جیی خویدا

به‌رگیری له خوئی کردوه، دوای ئیمپه‌راتوری کوردی ماد و دوای. ئیمپه‌راتوری ساسانیان و دوای هاتنی ئیسلام کورد، که متر دهره‌تانی بو ره خساوه تا بیرله دامه‌زاندنی ئیمپه‌راتوری یه‌کی گه‌وره‌ی کوردی بکاته‌وه، هه‌رچه‌ند له ئیران ئیمپه‌راتوری صفه‌وی و نادرشای هه‌وشاری کوردی فه‌راخلوو حوکومه‌تی که‌ریم‌خانی زه‌ند، کورد و کوردزاده بون و سولتان سه‌لاحه‌دین ته‌ییوبی سولتانی کورد؛ قاره‌مانی ئیسلام و دنیای کورد بووه، زوربه‌ی قازی و فه‌رمانده‌ی سپا و نوسه‌رو حاکمانی زه‌مانی سولتان سه‌لاحه‌دین، کوردبون، که ته‌وه‌یش نیشان ده‌دا، که سه‌لاحه‌دین بو کورد، کاری کردوه و دلسوزی کورد بووه و هی کورده، یاره‌زاخانی په‌هله‌وی که له ک بووه و له په‌هله‌وان، که به‌شیکه له ته‌له‌شته‌ری له ک نشین و ره‌زاخانی له ک و له ک زاده له ناوی په‌هله‌وان، په‌هله‌وی کردوته دواناو بو خوئی و به‌په‌هله‌وی ناوی دهر کردوه (بروانه‌کتیی له ته‌له‌شته‌ره‌وه تا ئالاشته‌ر چاپی ۱۳۸۵ هه‌تاوی تاران). به‌لام به‌ ناوی ناسیونالیسمی ته‌مرویی بوگورد، کوردایه‌تیان نه‌ کردوه و له ئیرانشدا دوای ئیسلام زور به‌ی حوکومه‌ته‌کان به‌ ده‌س تورکان بووه، له مه‌حمود سه‌ بوکته‌ کینه‌وه بیگره تا خواره‌زمشاهیان و قاجار - ی تورکه‌مه‌ن، هیچیان به‌ره‌گه‌ز ئیرانی و ئاریای و فارس نه‌بون و ته‌نیا ره‌زاخانی په‌هله‌وی و حه‌مه‌ره‌زا شای دهرکراوی کوری به‌ ره‌گه‌ز له ک و ئیرانی بون.

له کورده‌واریدا وا باو بووه، هه‌ر سه‌ره‌ک هوزیک ژماری مروفی چه‌کداری وه کودار ده‌س بو پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندی خوئی له ده‌ور و پشته‌ی خوئی کوئی کردونه‌ته‌وه و به‌ کاری هینان، دژی و دوژمنایه‌تی، دوای ئیسلام له نیو هوزه کورده‌کاندا فره‌تر به‌ هوئی ده‌سیسه و گزی و فزی و به‌ فیتنه‌ی دوژمنانی کورد، به‌ تایبه‌ته‌ ده‌سه‌لاتدارانی عاره‌ب و تورک و فارس سازدراوه و کوردیان به‌ کورد به‌ کوشت داوه، به‌ تایبه‌ته‌ که هوزی بلباس ره‌سه‌ن و فره‌تر بویر و چالاک و چابوک سوار بون، دژ و نه‌ یاران بلباسیان فره‌تر توشی که‌ند و کوسب کردون و میژوی ژبانی بلباس پروته‌ژی یه‌ له کاره‌سات، بو وینه شه‌ری بلباس و پشتده‌ری، بلباس و گه‌ردی، بلباس و بابان، بلباس و سوران، بلباس و حوکومه‌تی مارزی سته‌مکاری تورکی عوسمانی و بلباس و حاکمانی قاجار، له ئیران -

تورکی عوسمانی چاوبرسی و قاجاری چاوچنوگ له ئیران قهت تیران نه خواردوه و به شهر و هیرشکردنه سهر بلباس و نه ته وهی کورد، و بستویانه، به ههست و بیسته وه، مال و سامانی کورد قوت بدهن و بیخون، جاههر له بهر نه وه هم بو سهرمال و ژبانی کورد هیرشیان هیناوه و به زوری شهروانانی تورک و قاجار کوردستانیان داگیر کردوه و ههم شهر و ئاژاوه یان له نیو هوزه کانی کورد، سازداوه، تا زیاتر بیان چروسیننه وه و مولک و مالیان به تالان بهرن. جاههر لیره وه باش تیده ده گه یین که بوحرانی کورد، بهرله بوحرانی فه له ستین سازدراوه و کورد بهر له راپهرین، له ئوروپا بیری کوردایه تی و ناسیونالیسمی له نیو جهرگ و دلی کورد، گیرساوه و گه رای داناوه، بیری چه کیم نه حمه دخانی بهر له بیری نه ته وایه تی خه لکی ئوروپا، خولقاوه که فهرمویه تی:

له و پیک فه هه میسه بی تفاقن	دایم به ته مه رود و شیفاقن
گهردی هه بوا مه ئیتیحاده ک	فیکرا بکرامه ئینقیاده ک
ته کمیل ده کرمه دین و ده و له ت	ته حصیل ده کر، مه عیلم و حکمه ت
ته ممیز ده بون ژهه ف مه قالات	مومتاز ده بوون، خودان که مالات

یانی نه گهر دژ و دوژمنان بیان هیشتبنا و کوردیش بیری له خوئی بکردبا و له باتی شه ره گهره ک له نیویه کدا موته حید بوایه ن و له پیشه وارا به ریک ئیتاعه تیان بکردایه، ئیمه ی کورد، دین و ده وله تمان ته کمیل و ته واوده کرد و حوکومه تی تایبه ت به نه ته وه ی کوردمان ساز ده دا. جائتر زاناو له کارزان و نوسه رو خاوه ن بیرو نه ندیشه ی کوردی، له نیو داگیر که راندا ون نه ده بون و نه ده تاوانه وه و له دوره وه خویان نیشان ده دا و ده س نیشان ده کران و له داگیر کهر، جیا ده کرانه وه، کورد فهرمویه تی: (بیکه س خوم بیکه س وه ته مه، دینمه) یانی ههم دین و ئایین و مه رامم و ههم وارگه و نیشتمان و وه ته ن و نشینگه م له بهر بیکه سی و بی ئیتیفاقی لیم زه وت و داگیرکراوه، من لیره دا میسالییک دینمه وه تا باش له فایده و واتای ئیتیحاد و ئیتیفاق و یه کیه تی و یه کبون بگه یین و عه مه لی پیکه یین. (تو سیغار) و جگه ره یه ک بگه به ده سه وه و له نیوراست مانگی هاویندا له نیوه رودا بیده به ریشک و تیریژی گوئی روژ، ههرچی بهرزی بکه تیه وه یا بکوشی سیغار

و جگه ره که، گر و ناگر ناگری، به لام ته گهر زهره بینیک بیئی و بیده به رتیشکی گوی روژ و سیغاره که یش بده یته بهر (زه ره بینه ک) فهوری و فره به له زیغاره که گرو ناگرده گری و دوکله له سیغاره که، بهرز ده بیته وه، چونکا زهره بینه که تیشک و تیریژ و نه نیرژی گوی روژی له خوی دا کو کردو ته وه، بوی دوکله له سیغاره که، بهرز کردو ته وه، جا ئیمه ی نه ته وه ی کوردیش، ده بی یه ک بگرین و نه نیرژی کوردا یه تی له خوماندا کو بکه ی نه وه له حوکومه تی ئیستای باشوری کوردستان به ته واوی بیرو هزر و نه نیرژی یه وه پشتیوانی بکه ین و ته قوییه تی بکه ین. - با بیته وه سه ریاسی بلباس و له مه بهسته که دور نه که وینه وه. ئه میر شه ره فخان بدلیسی له کتیبی شه ره فنا مه و حوسین حوزنی له کتیبی کوردستانی موکریان یا ئاترو پاتین، ههر دوکیان به چه که ی بلباس (مه نگور) ده به نه وه سهر هوزی روژه کی و ده یانخه وه سهر هوزه کانی موکریان به و جوره میژو نوسیویه تی: سهر هه لدانی هوزی بلباس و بلاو بوونه وه ی ناویان به بلباس، لیره وه سهر چاوه گرتو وه که ژوریک له روژان (۲۴) تیره ی سهره کی له به ره بابی (روژه کی) له نیرییک (تاب) سهر به ناوچه ی (خویته) دوا ی ته وه ی له موکریان وه باریان کرده، کو ده بنه وه و ده بنه دو به ش و ۱۲ تیره یان به خویان وت ئیمه بلباسین و ته وانی دیکه یش به قه والیسی، ناسران (باشه بزاین حوسین حوزنی فه رمویه تی (۱۹ تیره) بوون، ده لین: بلباس و قه والیسی دو هوزی بابانه کانن. جیی ورد بوونه وه یه که (بلبیس) و (قه والیس) ناوی دو گوندیشن له ناوچه ی هه کاری (شه ره فنا مه ل ۶۷۳) و هه روه ها (بلبیس) شاریکه له میسر، (۸۰ کیلو میتریک) له شاری قوستاته وه دوره (موعجه مولبولدان ج ۱ / ۴۷۹) و شه ره فنا مه (۲۷). هه ندیک ده لین: هوزه کانی روژه کی و هه کاری له بابانه وه هاتون. (بروانه میژوی هوزی بلباس، مه حمود ئه حمه د محمه د پهره ی تا ۱۸ و... چاپی ۱۹۸۹ زه باشه بزاین که له پهره ی ۴۵۴، دایره تولمه عارفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۲ چاپی ۱۳۸۳ هه تاوی تاران. ناوی بلبیس - ی برده که له ولانی میسر دایه. عه ییاس عه زراویش له کتیبی عه شایری کورد، لکاو به عیراقداج ۲ / ۱۰۲ هه ریری رای شه ره فنا مه ی هینا وه. - له ناوچه ی که ندینا وای سهر به هه ولیر گوندی هه یه به ناوی

(حه سن بلباسه) که له سالی ۱۹۵۶ ز - ژماره ی دانیشتوانه که ی (۱۴۰) که س بووه و چهند گوندی تریش به ناوی (چنار و کت و بلباس - عه لیاوا قوچه بلباس، وه (قوچه بلباس) برواننه سهرژماری سالی ۱۹۵۷ ل ۸۱ - ۹۰). ههرجوری ئه و تیرانه ی روژه کی له (تاب) کوبونه وه و مهزنیکیان بو خویان هه لئبارد، له و سهر دهمه ی که (بدلیس و هه زو) له بن دهس (تاویکت) ی خه لکی گورجستان دا بووه، روژه کی، ده ری ده که ن و له بن فه رمانی سهر وکی خویان به و په ری خیر و خوشییه وه ژبان ده ده نه سهر، که به داخه وه، دوا ی وه فات ی سهر وکیان، روژه کی جیایی و جیاوازی خوازی که وته نیویان، پاش ماوه یه ک، عیژه دین و زیاته دین دو شازاده و برابون وله (ئه خلالت: خه لالت) ده ژبان، ده سه یی له روژه کی عیژه دینیان کرده حا کمی بدلیس و ده سه یی تریش زیاته دینیان کرده حا کمی هه زو. به و جو ره ی شه ره فنا مه نو سیو یه تی: «هوژی روژه کی ئازا، به ناموس، دلاوا، دهس پاک و ئایندار و له نیو کو دا هه لئبارده ن و دلسوزی گه و ره ی خویانن، له سالی (۱۵۲۰ مانگی ۱۵۶۶ ز سلیمان قانونی عوسمانی بدلیسی گرت و شه مسه دین خانی ئاواره ی ئیران کرد، تا سی سالیس له گه ل هوژی: (با یه کی و هوژی زیدانی و هوژی بلباسی)، هه رچی، سلیمانی قانونی شه ری پیی فروشتن نه ی توانی بهر ده سیان بکا. به لام له دوا ییدا به فیل و گزی و به ده سکسی (به هائه دین به گی هه زو) و خه لکی دولی: «کفندور» و تیره کانی (با یه کی) و برایم به گ و قاسم به گی کور شیخ میری بلباسی، بدلیسی دا گیر کرد. ده رویش مه حمود که له چیری گه و ره ی که له چیریان مال و ولاتی خوی به جیی دیلی و ده چیته لای سولتان سلیمان و له بهر زبان لوسی ده بیته ها وده می و هه روا حه یده ره گی برازای ده رویش مه حمودی که له چیری چوته لای سولتان سلیمان قانونی و له بهر زیره کی سهرزه وی هوژی (جیهان به گی و محالی پالوی) پیدراوه و خوی و روله کانی به سهر یاندار اگه یشتون (کوردستانی موکریان یا ئاترو پاتین ۴۳). پینج تیره له روژه کی یانی (قیسانی، با یه کی، موده کی: (موره کی) زوقه یسی و زیدان، کوته دانیشتوی بدلیسن و ده شیان که له بهر هی بلباسن ئه مانه ن: (که له چیری، خه ربیلی، باله کی، خه یارتی، کوژی، بریشی، سه کری، گارسی، بیدور و به لا گه ردی). ئه م نو هوژه ش: (زه ردوزی، ئه ندا کی،

پرتاقي، گردیكي، سُهرووردی: (سوره بهردی)، كاشاغي، خالدی، واستوگی و عهزیزانی). له قهوالیسن. (شهره فنامه ۶۷۹) میژوزانی كورد، حوسین حوزنی موكریانی نوسویه تی: (به خاکی موكریانه وه عه شیره تی بلیاس و قهوالیس كه نوژده (۱۹) قه بیله بوون، چونه ته شویتتی به ناو (تاو) له نیریک شاری (خوی) و هه وای گه وریه له سه ری دان و چونه خاکی بدلیس و حاكمیکیان بو خویان داناو (بدلیس و حهزو) یان گرتنه بن ده سه لاتی خویان و ئه وانه به سی قول دانراون: (۱ - بلیاس ۲ - قهوالیس ۳ - حهزو. بلیاس ده قه بیله ن). له وه ده چی دواي شهری چالدیران سالی (۹۲۰ مانگی و ۱۵۱۹ ز) كه به هوئی مه لایدیریس بدلیسی یه وه، عوسمانی چرنوکی له خاکی پاکی كوردستان گیر كردو له گه ل كورده سه ربزیوه كانی وه ك هوزی بلیاس كه وته شهر و ئاوانیش له كوردستانی گه وریه دا چ به شی باشور و چ روژ هه لات بلاو بونه ته وه، بو نمونه: ئیبراهیم به گی كوری قه له ندهر ئاغای بلیاس، په ربیوهی سیستان بووه و له سه رده می سه فه وی یه كان، له لای محمه دخانی فه رمانه وایی دامه زاراندوه و له پاشان به سه ركرده گی سپایه ك چوته سه ر خاکی به لوجستان و به لوجستانی خستوته بن فه رمانی خوئی و له پاشان چهن تیره و به ره بابی هوزی بلیاسی بر دوته ئه وی؛ ئیستایش له به لوجستاندا چهن دین بنه ماله ی مه نگور: (بلیاس) و هوزی دیکه یش هه ر ماون و نه فه تاون و ئیبراهیم به گك له سالی (۱۰۰۰) مانگی و (۱۵۹۲ ز) له به لوجستان به ره و لای خوا بارگهی تیكناوه (ئایه توللا كوردستانی هه رئه وی ۴۳ - ۴۴ و شهره فنامه ۶۷۸). هه روه كو دهر ده كه وی ئه و بلیاسانه ی كه ناوچه ی بدلیسیان به جیی هیشتوه، له خاکی كوردستان نیوان سابلآغ (مه هاباد) و سنه و ره واندز و كوئی) بلاو بونه ته وه (روژ به یانی مه لاجه میل زاناو لیکوری كورد، گوڤاری كوری زانیاری ده سه ی كوردج ۱۶ - ۱۷ په ره ی ۵۰۰). بلیاس په ربیوهی سوریه و لوبنانیش بون (شوكر مسته فا؛ به رگی ۱۷ گوڤاری كوری زانیاری په ره ی ۱۶۸ و ده سنوسی محمه د بیوره یی له هوزی بلیاس). بلیاس راسته و خویش به گز سه فه وی و عوسمانیدا چوون و زه ربه ی كاری گه ریشیان لیداون، روژ به یانی هه رئه وی و ره حله ی ریچ ته رجه مه ی جرجیس فه تحوللا په ره ی ۱۶۵). دو كتیب هه ن (۱ - ته قیری

دهرويش پاشای تورک که له ۱۲۲۱ مانگی و جاریکی دیکه له ۱۲۸۳ مانگی له تهسته مبول له چاپخانهی ئیحسان له چاپ دراوه، که بو زانیاری له بابته هوزه کانی سنوری دهسکردی عوسمانی و ئیران و له بابته بلباسه وه به که لکه (۲ - سه یاچه تنامه ی سنور خورشید پاشاکه خوئی نهدامی دیاری کردنی سنور بووه، که بو ناسینی هوزه کانی سه رسنوری دهس کردی ئیران و عوسمانی به تایهت هوز و به ره بابی بلباس فره به لکه و زیاتر له ۱۶۸ سال به رله مرویانی (فهوره ی ۲۰۰۷ ز) نوسراوه و کتیه که ی دهرويش پاشا بو ناسینی تهو هوزه کوردانه، به تایهت بلباس پهره دارتر و زانستیانه تره. هوئی نوسینی ته مانهش تهوه بووه که عوسمانی له ساله کانی ۱۲۶۴ مانگی و ۱۸۴۹ ز له گه ل ئیران و یستویانه سنوری کوردستانی دابه شکراو دیاری بکه ن و کومه یته ی دیاری کردنی سنوریشیان دامه زرانده بوو یستویانه خه لکه که و هوزی تهو ناوه بناس (میژوی هوزی بلباس هه ره تهوئی) له سالی ۶۵۶ مانگی و ۱۲۵۸ ز - له کوردستاندا چه ند سه روک هوزی کورد حوکومه تیان به دهس بووه و به رزوزمی فره شیان دیوه و له کاتی دهسه لاتی عوسمانیدا فه رمانره وایانی هوزی (بابان، سوژان، بادینان و بوژان) بازیگه ری سیاسی بوون و هه ریه که له ناوچه یه کدا حوکومه تیان کردوه و دیاره (هوزی هه ورامان، بلباس، باجه لان، سنجاب، جاف و هه رکیش) به نو به ی خویان، خویان نیشان داوه (هه زاره ی عیراق ج ۱۱ / ۱۱۹ - ۱۲۰)، با شه بزانی کونترین سه ر چاوه که ناوی بلباسی هیناوه، ده سنوسی مه لاهه نسوری کورپی صادق بلباسی یه، که له سالی (۷۷۰ مانگیدا له پشتی قورئانیکی دهسخه ت له زیمنی چوارینه یه کی عه ره بی نوسیویه تی: «منصور ابن صادق البلباسی» تهو قورئانه له سالی ۵۳۰ مانگی به دهسی سه یید ئیبراهیم حوسین له خورمال نوسراوه تهوه و ئیستا به ماژه ی (۱۶۴۲۵) له کتیه خانه ی (دار سه دام بو دهس نوسه کان) پاریراوه، ته م دهس نوسه تهوه ی رون کردو ته وه که له سالی (۷۷۰) مانگیدا بلباس له شاره زوردا هه بوون. تاریخی جیهانگوشای نادری نوسیویه تی: بلباس هوزیکی گه وره و فره تیره و به ره بابی ولاتی رومن. شه ره فنامه نوسیویه تی: فه رمانره وایانی موکری و هوزی موکری به ره و به ری خه لکی شاره زورن، هه ندیکیش ده لین: سه ره به بابان (شه ره فنامه

هەر ئه‌وێ (۵۳۰) به‌وجۆره‌ی کتیبی عه‌ره‌ب و کورد ده‌لی له ۱۸۳۰ ز - میرمه‌مه‌د ره‌واندزی میری‌گه‌وره، هیرشی کردو‌ته‌ سه‌ر بلباس و بلاوی کردون و له‌ وکاته‌ وه‌ بلباس بو‌نه‌ته‌ چه‌ن عیئل و عه‌ش‌ره‌ت و ئه‌و کتیبه‌ هه‌روا باسی عیئل (مامش (ماد) و پیران و مه‌نگور)ی کردوه (عه‌ره‌ب... هه‌ر ئه‌وی ۴۳۶ - ۴۳۷) له‌ ساڵی ۱۲۶۷ مانگی کومه‌یته‌یی بو‌ دیاری کردنی سنوری ده‌سکردی نیوان عیراق و ئیران، داده‌نری که‌ له‌ بنچینه‌ی ره‌گه‌زی هوژی ئه‌م دیوو‌ئه‌ و دیوی کولێوه‌ته‌وه‌ و له‌ راپور تیکدا هوژی بلباسی به‌م شه‌ش هوژه‌ ناو ده‌با:

- ۱ - مه‌نگور که‌ ژماره‌یان به‌ (۱۲۰۰) خیزان دانراوه.
- ۲ - مامه‌ش که‌ ژماره‌یان به‌ (۴۰۰) خیزان دانراوه.
- ۳ - پیران که‌ ژماره‌یان به‌ (۱۰۰) خیزان دانراوه.
- ۴ - سن Sin که‌ ژماره‌یان به‌ (۴۰۰) خیزان دانراوه.
- ۵ - ره‌مه‌ک که‌ ژماره‌یان به‌ (۱۲۰) خیزان دانراوه.

۶ - هولمزیا (یا هورموزیا) که‌ عه‌یباس عه‌ززاوی هورموزیا - ی به‌ هوژی بلباس داناوه، به‌لام شه‌ره‌فنامه‌ له‌ په‌ره‌ی ۶۰۷ هوژی (ورمزیا)ی به‌ به‌شی له‌ بنه‌ماله‌ی گه‌لباغی داناوه و تاها‌هاشمی ئه‌م هوژانه: (ئوجاق، مه‌نگور، مه‌نگوره‌ که‌ل، مامه‌ش، سن Sin و ره‌مه‌ک) به‌بلباس ناوده‌با (موفه‌سه‌ل جوغرافیایی عیراقی نو‌ی چاپی ۱۹۳۰ ز - په‌ره‌ی ۴۴۰ تاها‌هاشمی - مسته‌فانه‌ریمان و عه‌یباس عه‌ززاوی، گو‌یا بلباس به‌شیکن له‌ هوژی جاف، ئه‌مه‌ هه‌له‌یه‌ و ئه‌و دوزانیه‌ له‌ کتیبی (سه‌یاچه‌تنامه) وه‌ریان گرتووه‌ که‌ هه‌له‌ که‌ له‌ خێوی سه‌یاچه‌ت نامه‌وه‌یه. (ئه‌و راقی تاریخی کوردی له‌ به‌لگه‌نامه‌ی عوسمانیدا، گو‌فاری کاروان ژماره‌ی ۱۳۸/۴۵ ساڵی ۱۹۸۵ ز - مسته‌فانه‌ریمان و عه‌یباس عه‌ززاوی عه‌شایره‌ - هه‌ر ئه‌وی ۶۵). ئه‌مه‌یشی لێی زیاد کردوه: (سه‌روکی بلباسه‌ کانی شاره‌ زور ناوی محمه‌د اغازی کوری ئه‌حمه‌د اغایه‌ و هه‌روا ده‌لی: دیی قاینجه‌، کانی پانکه‌ی شاره‌زور و گوندی خیئل، هی بلباسه‌ کانه‌).

عه‌ززاوی خیئل ئاکو به‌ به‌شی له‌ هوژی بلباس داده‌نی، هه‌ندی له‌ میژو نوسان خیئل

ئاكو به هۆزىكى سەربەخوۆ جيا له بلباس داده نين، شەرفنامە هۆزى ئاكو به خيلى سەربەخوۆ داده نى. - هۆزى ئاكو له ۴۳ گوند، دان و ژيارەى نيرينه يان شەش هەزار كەسە، هەندى له خيلى ئاكو له (رانیه) و هەندى تريان له ناوچەى دەشت نيشته جيىن و غەفورخانى ناودەست سەرەك هۆزىانە (عەشایرى عىراق هەرئەوئى ۱۲۸)، عەززاوى باسى هۆزى دزەبى دا تيرەى كۆتۆلە: (بۆتۆلە) هۆلمزىار كە دولقن له هۆزى دزەبى به (بلباس) يان دەزانى (هەرئەوئى ۱۵۲) عەززاوى هۆزى (بالە كى). بش به بلباس داده نى و له دوایشدا نوسيوه تى: مارف چاووك راى گە ياندوه كە بالە ك له بلباس نين (هەرئەوئى ۱۵۲ - ۱۴۲) شەرفنامە هۆزى بالە كى به تيرەيه ك له بلباس داناوه (هەرئەوئى ۶۷۹ و كوردستانى موكریان هەرئەوئى ۴۰) هۆزى (دەلو) كە له سالە كانى (۱۸۵۰ ز) له ناوچەى سەنگاو ژيان له بەرە بابى دەشۆرەسواری هۆزى بلباسن) كە له نيوان سنه و قەلا چوالان بزويان ئە كردو مە ترسيان حستبووه نيودلى عوسمانى و حاكمى ئيران، جاريكيان به چه ته يى بهر به كاروانى بازارگانى بابانه كان دە گرن، دەبرای هۆزى دەلو، (له شۆرەسواری هۆزى بلباس) كاروانه كە؛ رزگار دە كەن و بەرەو بابان بەر يى دە كەن، ميرى بابان كە به بويرى و جەنگاوهرى ئەوده برايه دەزانى، ريزيان لى دە گرى و هەريىمى (جامريى - ناوسەنگاو) كە له نيوان شاخە كانى (ئاجداغ و بەرگەچ) دايه، پييان دەبه خشى. له دواى پەنجاسالى وەچەى ئەو دەبرايه لەم ئاوايى يانەدا، دادەمەزرىن (بەرگەچ، مەسووبى، عەينكە، كاريزە، ترشاوه، باجگەو پينج ئەنگوست) باجگە له سەر لوتكەى چپاى ئاجداغ) ه (شۆرشى ئيبراهيم خانى دەلو، مستەفا نەريمان ۷۸ - ۷۹ به نەقل له ميژوى هۆزى بلباس هەرئەوئى ۴۲ - ۴۳) دواى هەلوخان له سالى ۱۰۱۴ مانگى و ۱۶۰۵ ز) حوكومه تى ئەردەلان كەوتە دەس خان ئەحمەدخان - ي ئەردەلان كە شاعەبباسى صفهوى هەلوخانى بەدیلی برده ئيسفهان تا سالى ۱۰۲۲ مانگى و ۱۶۲۲ ز) له وئى مرد (ئەمین زە كى كورد و كوردستان ج ۲/۲۲۵ - ميستير لونغويك ۴ سەدە له ميژوى عىراق ۶۴ و شەرفنامە پەراوينز (۲۱۵) خان ئەحمەدخان هيرشى برده سەر بلباس و دانشتوانى موكریان و شارى سابلاغ (مەهاباد)، ورمى و مەراغە دواى گوشتارى زور ئەو

ناوهی داگیر کردو له لایه کی دیکه یشه وه هیرشی کرده سهر (ره واندز، کوئی، حریر و ئامید و ئهوسا کورانی بارامی سورخاب بهگی له سهر دانان، قهرهحه سهنی له سهر ره و اندز و خالد بهگی له سهر شه قلاوه و شه نگال، داناو بهشی له ولاتی ئامیدی دا به عوسمان بهگ، به راستی ئه مه جیی داخه که خان ئه حمده خان له باتی ئه ووری له گه ل ئه وه هۆزه کورده بویر و نازایانه، به دژی (داگیر کهرانی سه فهوی و عوسمانی که ههر دوکیان به خویتی کورد تونیی بوون) به ک بگری و به ره به کی به کبونی کورد؛ سازبدا تا ئاسان بتوانی ده وله تیکی به شان و شکوی کورد، سازبدا. هه میسه له بیری ئه وه دابووه، چلون هۆزه نه ترسه کانی کورد، له نیو بهری که سهره نجام خان ئه حمده خانی ئه رده لان له سالی ۱۰۶۴ مانگی له شاری موسل به دیق کردن مردو له گورستانی یونس پیغه مبه ره له وی نیژرا (شهره فنامه په راویزی له ۲۱۹) - مه ستورده خانم کوردستانی له میژوی ئه رده لاندان نوسیویه تی «خان ئه حمده خانی کوری هه لوخانی ئه رده لان له ۱۰۲۲ مانگی چوووه سهر ته ختی فه رمانه وایی و لی برا که ولاتی روم بیته بن حوکی خوی به سپایی زور هیرشی برده سهر هۆزی بلباس، ته نانه ت له نیو شاخه سه خته کانیش له کولیان نه بووه و نیرومی بلباسی له تیغ کیشان، پاش ئه وه ورمی، سابلآخ و مه راغه و ناوچه ی بلباس و ره و اندز و عیماده ی هینا بهر فه رمان، بریاری دا هه لکاته سهر تیره ی داسنی و خالدی، میژوی ئه رده لان مه ستوره ی کوردستانی وه رگیرانی د. حه سه ن جاف و شکور مسته فا، ده زگای روشنیری زنجیره ی ۲۵۶ سالی ۱۹۸۹ ز. به نه قل له کتیی میژوی هۆزی بلباس له کونه وه تا ئه مرو، مه حمود ئه حمده، محمه د که به ئه رکی حه مه بیوه ری بلباسی له ۱۴۰۹ مانگی و ۱۹۸۹ ز. له تافگه ی سلیمانی له چاپ دراوه. - سلیمان کوری سواراغای بلباس له شاره زور به دژی عوسمانی راهیری و خاکی پاکی کوردستانی له وان پاک کردو ته وه و له سالی ۱۰۴۴ مانگی و ۱۶۳۴ ز بوته حاکی ئه وی و له ۱۰۴۶ مانگی و ۱۶۳۶ ز) وه فات ده کا و میر سو بچانی کوری گه و ره ی بوته جیی نشین و دوای مردنی ئه میش میرخو سه ره وی کوری بوته حاکی شاره زور، تا سالی ۱۱۶۸ مانگی و ۱۶۵۷ ز. که حوکومه تی ئیران و عوسمانی به جوته هیرشیان برده سهر شاره زورو

میرخوسره و کوژراو خه لکیان تالآن کرد و ولاتیان سوتاند. (نهم سی میتره سلیمان؛ سوپجان و خه سره و) ۲۴ سال حوکومه تیان کردوه و نهماره ته که یان به (بلباس) ناو داربوگه (گوفاری کاروان هه ره ئه وی ۳۶) ههروه کو میژونوسیویه تی سلیمان پاشای به بهی کوری ماوه ند میرنشینه که ی بردبووه قه لا چوالآن و ته ماع ده کاته خانوو باله خانه که ی عومه راغای بلباس و هه لده کوتنه سهری، عومه راغوسی کوری ده کوژن و چوارکوری دیکه ی عومه راغای بلباس به ناوی (مامه ند، شاوه یس و ئیبراهیم ده چنه لای شاری سنه و ئیستا، نه وه و نه تیجه ی نهم سی کوره له دیی (موژه ژ) نیریکه ی سی سه د خیرانن و خیلی شاوکه یان پیی ده لین. (میژوی هوژی بلباس هه ره ئه وی ۵۰ و ۵۱). روداوی دلته زین: (عه لی کوری عومه راغای بلباس، ده چینه گوندی (قانیجه) ی شاره زور و عایشه یس میرزا محمه د قه شان ده یباته مالی خوئی له دیی قه شان، نهم کچه ی عومه راغای بلباس که ده گاته ۱۶ سالی به ئیجازه ی براکانی میرزا محمه د له کوری خوئی ماره ی ده کا و عه لی ده کوری ده بی به کی له وانه نیوی (ئیراهیم) ده بی و له ساله کانی ۱۱۱۲ مانگی ئیراهیم ده چینه فه قی یه تی بو خویندن و خوئی به (فه قی ئیراهیم کوئی) ده ناسینی و له به را (عه لی باوکی) قسه ی بو ده کوره که ی و عایشه ی خوشکی، کردبو که چلون سلیمان پاشای بابان عومه راو غاوسی کور و چهن که سی لیکوشتون و خانوو باله خانه شی لیدا گیر کردون. فه قی ئیراهیم بو خویندن خو ده گه یئینه قه لا چوالان و ده چینه دیی (قه شان) بو دیده نی پوره عایشه ی و خوئی پیی ده ناسینی و نه خشه ی تو له ساندن له سلیمان پاشا ده کیشن و عایشه، به ناوی کلنه ت و کاره که ر، ده چینه مالی سلیمان پاشای بابان و له یه کی له شه وانی سالی (۱۱۷۸ مانگی و ۱۷۶۴ ز). عایشه درگا بو فه قی ئیراهیم ده کاته وه و له حاله تی نوستندا (سلیمان پاشای بابان کوری خالد پاشای بابان) ده کوژی (شیخ مارف نودی پی پهره ی ۱۷)، له دوای هاتنی ئیسلام به داخه وه زور به ی گه له زانایانی کورد، میشک و قه له م و زمان و زاریان به واژه و بیری عاره ب ئاخندرا بووه و بیریان له زمان و ته دهب و هونه ر و فهره ننگ و میژوی نه ته وه ی کوردی خوئیان نه کر بووه به لام چون سلیمان پاشای بابان، خزمه تی به خه لک و

به تایبەت خزمەتێ فرە ی به فەقی و مه لا و خوینده وار کردبو و کوششی زیادی بو پیشخستنی روشنبیری و عیلم و زانستی روژ باو کردبوو، ته نانهت عه للامه بیئوشی مه لا عه بدوللا له لاپه ره ی کتیبی (به هجه تولمه رزبه) ی نوسراوی خویدا به خه تی خوئی نوسیویه تی له ۱۱۷۸ مانگی (فهقی ئیبراهیم) نیویک که خه لکی کویه بووه سلیمان پاشای بابانی له مالخویدا له کاتی نوستندا کوژتوو (گوفاری کوری زانیاری کورد، ژماره ی ۱۰ سالی ۱۹۸۳ ز - ره حله ی نیوور، ته رجه مه ی شوکر مسته فا به نه قل له میژوی هوزی بلباس ۵۵ تا ۵۱) جاکاتی دهس و پیوه ند ده زانن عایشه تاوانباره به په له ده یکوژن که ۷۶ ته مه نی بووه. دوای ئەوه ی حوکومه تی ئیران و عوسمانی له ساله کانی ۱۱۰۵ مانگی به چوته حوکومه تی سلیمان پاشای کوری خالد پاشای بابانیان له نیو برد. شاحوسین صه فهوی عه بیاسخان زیاد ئوغلوی له جیی دانا که پاش ماوه یه ک له ئیسفه هان له داری دا و میرحوسین - ی کوری له جیی دانا، ئەم کورە ی ش فره زالم و خوین ریژ بووه و هیژشی کردو ته سه ر پشده رو بلباس و قرتی لی بریون و ئەوه ی ئەو کردویه تی ته تاریش نه ی کردوه و تا سالی (۱۱۱۰) مانگی و (۱۶۹۸ ز) ئەو کاره ساته، به رده وام بووه. (شه رفنامه په راویژی ۲۳۴) به لام له کتیبی میژوی ئەرده لاندانوسراوه: شای صه فهوی عه بیاس قولیخانی لابرده و حوسین خانی لور - ی کرده سپاسالاری له شکره که ی؛ ئەو لوره که پی ناخاکی شاره زور، ده سی کرد به راو وروت کردنی کورد و زهوی و زاری هوزی بلباسی داگیر کرد و ئەو خه لکه ی تا (ئاکو و قه ندیل) هه لبری و دوای کوشتن و تالان کردن و مال ویران کردنی خه لک، گه رایه وه بو ولات و خه لات و ئافه رین کرا (میژوی ئەرده لان مه ستوره خانمی کوردستانی به لیکولینه وه ی د. حه سه ن جاف و شکور مسته فا په ره ی ۷۷ به نه قل له میژوی هوزی بلباس هه رته وی ۵۸ و ۵۹) له ساله کانی (۱۱۲۳ مانگی و ۱۷۱۱ ز) چه ن جار شه رو هه را له نیوان فه رمانره وانی بابان و هوزی بلباس، روی دا و هه ردو کزبون و حه سه ن پاشای والی به غدایش له و کزی به که لکی وه رگرت، که له لایه که وه بلباسه کان که دژی به غا بوون له نیو به ری و له لایه کی تریشه وه دهس بخاته نیو بابان و بیان هیئتیه بن فه رمانی خوئی و ئەوه بووله گه ل

میربە کرە سورەى بابان بە جوته له ناوچهى ههورامان و پینجۆین و سلیمانی و ههله بجه ل هیرشیان کرده سەر بلباس و تیکیان شکاندن و بلباس پرش و بلاوبون حەدیهى زهورا دهلی هیرشی حەسەن پاشا له سالی ۱۱۲۴ دابوو و کتیبی گولشەنی خولهفا به سالی ۱۱۲۶ و کتیبی (قویم الفرج بعدالشدە) سالی ۱۱۲۳ نوسیوه و له هیرشی والی به غا بو سەر بلباس جیایی ههیه. له کتیبی ده سنوسی (یوسف مهولهوی) که سالی ۱۱۵۳ مانگی نو سراوه باسیکی تایهتی له بابەت شەری والی له گەل بلباسا تیدایه و (۲۸۱۷) شیعره و له سالی ۱۱۲۵ مانگی و (۱۷۱۴ ز) بلباس له گەل حوکومهتی ئیران دەرگیر بووه، میربە کرە سورەى بابان که دهسی به سەرشاره زور داگرتبوودهی و یست که رکوکیش بگری و له و بارهوه، له گەل والی به غا دژی سازداو والی به سپایه که وه هیرشی کرده سەر بابان و میربە کرشکا و خوی ون کرد و له پاشان خوی گوری و به ره و به غا دەر و و له ریگا دوژمن دهینا سیته وه و دهیبه نه لای حەسەن پاشا ئه ویش فهوری دهی کوژی و له سالی کانی ۱۱۳۱ مانگی و ۱۷۱۸ ز بابانه کان به دژی به غا، راست بوونهوه، به لام دەر فەتیان پینە دراو زوئەو بزاه تیشکاو ولاتی بابان به ته وای که وته بن دەس عوسمانی و حەسەن پاشا به سەری راده گە پشت. میژوده لی: خانه پاشای بابان که له ۱۱۳۳ مانگی و ۱۷۲۰ زو تانهت تا سالی ۱۱۳۵ و ۱۷۲۲ ز هەر له سەر دهسه لاتداری بابان مابو، که سولتانی عوسمانی ده ستوری دا تا خاکی بن دەس حوکومهتی ئیران بگرن، به فرمان دهی حەسەن پاشا له لای هه مه دان و سنه و سابلاغ (مه هاباد) هیرش کرا و زور بهی ئه و هیرانهی له هیرش بو سەر ئه رده لان و سنه ئاماده بون له هوژی بلباس و فه رمانه وای بابان پینک هاتبون و ئاسان ئه و شوینانه یان گرت (تاریخی عیراق بهینه ئیتحلاله بن ج ۲۰۶/۵ به نه قل له میژوی هوژی بلباس ۶۸).

نادرشای هه وشاری کورد و کوردزاده له ۱۱۵۴ مانگی و ۱۷۴۱ ز بو داغستان ده چو، سوبحان و یردیخان، ئیجازه ی له نادرشاه خواست تا برواته وه سنه به لام باخان ئه حمه دخانی کوری له خزمهت شادابی بو داغستان و هه روا چوار هه زار سواری ئوزبه کی به سەر کردایه تی عاشور خان خسته بن فه رمانی سوبحان و یردیخان که بو ته می

کردنی بلباس که یاخی بون که لکیان لیوه بگری. خان که هه رهاته وه کوردستانی ئه رده لآن، هیرشی کرده سهر بلباس و تیکی شکاندن و به زور باج و خراجی لی و ه رده گرتن (میژوی ئه رده لآن مه ستوره ی کوردستانی ۹۶) جادوای کوژرانی مه حمود پاشای بابان له ۱۱۹۸ مانگی و ۱۷۸۳ ز - له شه ری سابلآغ (مه هاباد) داو په شیمان بونه وه ی شاعه لی مرادخانی ئیسفه هان له کومه گت کردن به بابانه کان، که ده ستوریشی دابو که به دزی یه وه عوسمان پاشا بکوژن یا بیگرن و به ریکه نه ئیسفه هان، عوسمان پاشا ناچار گه رایه وه بو سه قز (برواننه به شی بابان هه رله م کتیه دا). نوکته بلباسه کان که بو یارمه تی دانی بوداقخان چبونه سابلآغ، چونه لای عوسمان پاشا و ئه میش به وردی کاره ساته که ی بو گیرانه وه و بلباسه کان دلخوشیان دایه وه و پشتیوانی خو یان بو عوسمان پاشا را گه یاندو پیاوه کانی شاعه لی مراد که زانیان له راست بلباس هیچیان پیی ناکری؛ کلکیان گرت به گه لوژی خو یاندا و گه رانه وه بو شوینی خو یان و عوسمان پاشایش به پشتیوانی بلباس توانی له سه قزه وه مال و منال و کهل و په لی خو ی، ده ر بازبکا و بیان باته ره واندز و خویشی چو وه ته نیو هوژی بلباس و پاش ماوه یه ک چوته ئامید و له دواییدا له گه ل والی به غا پیک هاتون و حوکومه تی ناوچه کانی (قزرایات، خانه قین و عه لیاوای پیدراوه (تاریخی عیراق بیته ئیتحلاله ین ج ۶/۹۲ - ۹۳) میرزا مه حمود بانیه ی رای گه یاندوه که (بوداقخانی دوهم زیاتر له ۴۳ سال حوکمرانی کرده و دوای مردنی (محمه دخان) ی برای، ئیمام قولیخان - ی ئاموزای ویستویه تی به کومه گی که ریمخان زه ند له (۱۱۶۳ - ۱۱۹۳ مانگی و ۱۷۵۰ - ۱۷۷۹ ز) حوکمرانی له بوداقخان بستنی به لام له شه ری هه ردولا کوژ راوه، شه ری هوژی بلباس و بواقخان بووه هو تا بوداقخان له گه ل تورکی نازربایجان دوستی بکا و خوبخاته بن یالی محمه د قولی خان به گله ر به گی و رمی که ئه ویش به غه در گرتی و له قه لای باران دز (به ره دیز) دا زیندانی کرد، به لام سابلآغیان له گه ل شیخول ئیسلامی قازی سابلآغ توانیان له قه لاکه دا بی رفیتن و له پاشان و رمی گرت و محمه د قولیخانی یه خسیر کردو کوشتی (برواننه که له پوری به لگه نامه ی کوردی، عه بد ره قیب یوسف، گو فاری روشنبیری ژماره، ۱۱۰/۶۰ - ۶۱ سالی ۱۹۸۹

ز - به نوسینی میرزا مه‌حمود بانه‌یی سالی ۱۲۴۶ مانگی و ۱۸۲۰ ز - پاشکویو شه‌رفنامه له بابەت بوداقخانی یه کهمی کوری شیرخان، کوری حه‌یده‌رخان و بوداقخانی دوه‌م، ئەم میرزا مه‌حمود بانه یه، کاتی که شه‌رفنامه مه‌ی به ده‌سخه‌ت بو عه‌بدوللاخانی بوداقخان نوسیوه‌ته‌وه له پاشکویه‌ کدا که بو شه‌رفنامه‌ی نویسه‌وه‌وه یه‌وه یه‌وه یه‌وه (میژوی هوژی بلباس ۷۷)، هیرشی خان ئەحمه‌دخان - ی سیوه‌م کوری خوسره‌وخان بو سه‌ر هوژی بلباس جاکاتی خان ئەحمه‌دخان سیوه‌م به ده‌سی بلباسه‌کان کوژرا، میرئهرسه‌لان کوری ره‌زا قولیخان له گه‌ل محمه‌د ره‌شیدخان به‌گی وکیل به‌سپایه‌که‌وه هیرشیان کرده سه‌ر بلباس و تانیژیک سه‌قز و سیاکیو بلباسیان هه‌لپری و مال و سامانیان به تالان برد. (میژوی ئه‌رده‌لان مه‌ستوره‌ی کوردستانی ۱۵۸ - ۱۵۹) له سالی ۱۲۰۷ مانگی لوتف‌عه‌لی خان به له شکرێ زوره‌وه هیرشی برده سه‌ر حاکمی بانه (ئه‌حمه‌د سولتان)، ئەمیش هاته‌نیو بلباس تاله راست لوتف‌عه‌لیخان یارمه‌تی بده‌ن (میژوی ئه‌رده‌لان هه‌رئه‌وی ۱۶۳)، له سالی ۱۲۱۶ مانگی له سه‌رده‌می ئەمانوللاخاندا، حه‌سه‌ن عه‌لیخانی والی له تاران به‌ند کرابو، که له تاران هه‌لات په‌نای به بلباس هینا و هیرژکی سازداو به‌ره و سه‌رویی ئەمانوللاخان، له ریگا به ره‌نگاری بو، حه‌سه‌نع‌لیخان دیتی ناتوانی له راست ئەمانوللاخاندا خو‌رابگری گه‌رایه‌وه بو نیو بلباس و دوای ماوه یه‌کی دیکه حه‌سه‌نع‌لیخان به له شکره وه هیرشی برده سه‌رگ و یار مه‌تیشی له بلباس خواست، به‌لام بلباس یارمه‌تیان نه‌دا وله که‌نار ده‌شتی مه‌ریوان حه‌سه‌نع‌لیخان به ده‌س ئەمانوللاخان شکاو به برینداری گیرا (میژوی ئه‌رده‌لان ۱۷۰ - ۱۷۱)، سلیمان پاشا که له سالی (۱۳۱۵ یا ۱۲۱۷) مانگی و (۱۸۰۰ تا ۱۸۰۲ ز که له ۱۸۲/۸/۷ ز) مردوه، عه‌لی پاشای زاوای بوته‌والی به‌غا و بلباسه‌کان که له ده‌ور و به‌ری هه‌ولیر، کوی، رانیه و ناوچه‌ی شنو و لاجان، نیشته‌جی بون و هه‌ندیکشیان له ناوچه‌ی سابلاغ (مه‌هاباد)، مه‌راغه‌و ورمی نیشته‌جی بون له به‌ر ئه‌وه‌ی فره به هیربون و گویان بو‌قه‌سه‌ی والی به‌غاشل نه‌کردوه و شای ئیزانیش له ده‌س بلباس بیزار بووه، له ۸ شه‌والی ۱۲۱۷ مانگی و ۱۸۰۲ ز عه‌لی پاشا والی به‌غا به سپایه‌که‌وه

هیرشی بو سه ربلباسه کان برد و نه و ره حمان پاشای بابان و خالید به گی بابانیشی له گهل خویدا هینابو که گه یشتنه شاری (پردی) چه بهری بو ئیبراهیم پاشای پایان نارد که حاکمی (کوئی و حریر) بو که له و لایه وه پلاماری بلباسه کانی (کوئی و بیتوین) و خویشی له پردی و دهشتی ههولیر و ئالتون کوپری دهس بکهن به کوشت و برین بلباسه کان و له هه لاه هیرشیان بو به رن و بلباس له نیوبه رن، بلباسه کان له ترسا مال و منالیان گه یانده چیا کان و چه کداره کانیشیان به رهنکاری هیرشکاران بون و له بلباسی دهشتی کوئی و بتوین و سلیمانی و دهورو بهری کوشتاری فره و تالان کران. ئەم شهرو کاره ساته به شهری موتاو که ژماری فره له هوژی بلباس له سالی ۱۲۱۷ مانگی کوژراون و ۶۰ ههزار مه و ۲ ههزار ره شه ولاغ و ههزار هیستر به تالان براوه و والی به غا دوای مانگی تالان و کوشت و کوشتار، چوته وه به غا، عه ززای نویسه ته ته وه خووره و شتی والی به کانی تورکی عوسمانی بو وه که کوشت و کوشتار و تالان و برو، خوئی زاتیان بو وه. (بروانه نویسن له پشتی کتیبی خه تی کون که ئیستا له کتیبخانه ی نه و قافی ناوه نندی سلیمانی به ژماره ی ۲۹۵۹ - ۲۹۶۴) مه و جوده، تاریخی عیراق ج ۶/ ۱۵۴ هه ره ئه وئی و نویدی هه ره ئه وئی، تاریخی سلیمانی و دهورو بهری ته رجه مه ی جه میل روژبه مانی په ره ی ۱۰۵ هه ره ئه وئی، به نه قل له کتیبی میژوی هوژی بلباس هه ره ئه وئی ۸۵ تا ۸۲). له روژگاری سه فه وئی به ملاوه حوکومه تی ئیران هه میشه له بیرى نه وه دابون کورد نابود و پرش و بلاو بکهن. چون هه میشه له کورد ترساون. له سالی ۱۲۲۶ مانگی و ۱۸۱۱ ز قاجار له ئیران خیلی قهره په باغی تورکومانیان به فیل و به زوره ملی هینایه. دهشتی سندوس (نه غه ده و...) یانی ۱۹۷ سال بهر له مرو (۱۷ فهوریه ی ۲۰۰۸ ز). که له و سه رده مه دا هه وارگه و نشینگه ی هوژی بلباس بو و هوژی بلباسیش ناچارلیان راپه ری و ته نانه ت قاجاریان تاسایه نقه لا (ئه وکان) هه لبری و خاکی بلباسیان له نامو پاکت کرده وه، بوداق خان فه رمانره وای نه و کاتی موکریان گوئی له مستی (عه بیاس میرزای شای ئیران بوو نامه ی بو نویسی تاله شکری پر هیر بو سه رکوت کردنی بلباس بنیری، نه ویش له ۱۲۲۶ مانگی و ۱۸۲۰ ز سپایی بی ژماری به فه رمانده یی نه حمه د خانی کوردی و موقه ده م

عهسکهرخانی هه وشاری نارده سهر هوژی بلباس، دواى كوشتارى فره له ههردولا، سهره نجام بلباس تالان کران (عهشایری عراق، کوردی پهره ۱۰۷). بوداق خان خوئی کرده ناو بژیکه ری و به مو عامه له یه ک ئاشتی خسته نیوان و هوژی قهره په پاخیان هیئاوه ته وه سندوس، جا ههر له بهر ته وه له سالی ۱۲۳۱ مانگی و ۱۸۱۵ ز - دوباره هوژی بلباس له سندوس، له چیاکان چونه خواری و شهرى خویناوی روی دا و بوداق خان نامه ی بو (نایب سه لته نه) نوسیبو و داواى کومه گى لی کردبو و ته ویش ته میرخانی خالی خوئی و جه عهفر ئیلخانی مه راغهی به سپایی نارده هاواری بوداق خان و پیشیان له هوژی بلباس گرت و له ههردولا نیریکه ی پیئجهه زار کهس کوژران، به لام نه مجاره یان نه یان توانی هوژی تورکه مه نی قهره په پاغ له سندوس دهر بکن و بلباس خوئی به ره و چیاکان کیشا دواوه و قهره په پاغ له سندوس جیگر کرا و بلباس ههرکاتی بوئی ره حسابی هیرشی بو سهر داگیر کهر بردوه؛ بو وینه له سالی ۱۸۱۸ و ۱۸۲۰ و ۱۸۲۲ ز - هه لمه تی بردوته سهر داگیر کهر به تابهت له سالی ۱۸۲۵ زاینی دا بلباسه کان له راپهرین و شهر پیکدا قری خسته نیو سپای حوکومه تی ئیران (کورد، ته سلئ، تاریخی، وارگه و نشینگه ی... واسیلی نیکتین پهره ۱۹۴ و روزنامه ی کوردستان ژماره ۱۰. عهشایری عراق کوردی عه بیاس عه ززاوی پهره ۱۰۷، تاریخی قاجار به گى ۱ پهره ۱۴۹). زورجار حوکومه تی ئیران بو نابد کردنی بلباس له تورکی عوسمانی یارمه تی ویستوو و ته و چوته حوکومه ته زالمه هیرشیان بردوته سهر هوژی بلباس. (ههر ته وئی ۱۰۵ به نه قل له میژوی هوژی بلباس ههر ته وئی پهره ۸۹ تا ۸۶).

کاره ساتی قه تل و عام کردنی هوژی بلباس: «مهنگور» له مه راغه، له دواى کاره ساتی کوردی موکری قران به ده سی شاعه بیاسی سه فه وی، کاره ساتی قه تل و عام کردنی هوژی مهنگور یه کییک له و کاره ساته دلته زینانه یه که به سهر کورد، هاتوو و ته م فاجیعه له سالی ۱۱۹۵ مانگی و ۱۷۸۰ ز - قه و ماوه، له و سهرده مه دا بوداق خان کوری شیخه لیخان موکری حاکمی (سابلاغ) مه هاباد بووه، مهنگوره کان به سهر کرده یی باپیراغا که مه زنی مهنگوران و ئازاچ بویر و شیوا بووه، بوداق خان فره لیان ترساوه و نامه بو

ٺه حمه دخان موقه دهم مهراغه يي ده نوسي: تا فرياي كه وي و له و سهرده مه ي حوكومه تي
 تايغه گريدا له نيوان ٺه و حاكمانه ي ليك نيژيك بوون، جوړي په يمانې واهه بووه، كه
 له كاتي ته ننگانه دا فرياي يه كتر بكون، له وزه مانه دا (نه جه فقوليخان حاكمي ته وريز،
 ٺه حمه د موقه دهم مهراغه يي حاكمي مهراغه، محمه د قوليخان هه وشار حاكمي ورمي و
 بوداقخان كوري شيخه ليخان موكري حاكم سابلآغ (مه هاباد) بووه و له نيوان ٺه واندا
 په يمانې واهه بووه، ٺه حمه دخان موقه دهم حاكمي مهراغه، به فيل نامه يي بو باپيراغا
 ده نوسي و ده لي حاكمي ته وريز، دوژمني منه و دژايه تيمه ولي براوم هيرش بكمه
 سهر ته وريز، ٺه گهر تو بيته يار مه تيم، غه نيمه تي ته وريز له گهل تو ده كه مه نيوه نيوه؛
 باپيراغاش به هزار، سواره وه، ده چي ته مهراغا، له سهر، ريگا، كاتي ده گه نه ده يي
 هه مزواي نيژيك سابلآغ (مه هاباد - ي موكري)، ٺه سپي باپيراغا سه رسم ده دا، ٺيبراهيم
 سولتان براي باپيراغا، ده لي من سهر سم داني ٺه سبه كه ت به خراب ده زانم، نه چينه مهراغا
 باشتره، باپيراغا ده لي: تو تر سه نوگي، تو مه يي، ٺيبراهيم سولتان به ته نيا ده گه ري ته وه و
 باپيراغا و سواره كاني ده وون، كاتي ده گه نه مهراغه فره بهريز و قه درو حورمه ته وه،
 پيشوازيان لي ده كروي و سواره كان دو، دو به سهر مالاندا دابهش ده كرين و باپيراغا و چهن
 سواري تر ده چنه مالي ٺه حمه دخان، دو سه عات دواي نيوه شه و؛ له لايه ٺه حمه دخاني
 موقه دهم مهراغه يي حاكمي مهراغه، ده ستور ده ري كه هه مالهي ميوانه كاني خوي
 بكوژي و به و جوړه هه مويان ده كوژن، ته نيا (وه ستا غوريز) توانويه تي راكا و خويي
 رزگار بكا و هه وال به ري ته وه، بو مه نگوران (ده لين چون توركي زانيوه فرياي خوي
 كه و تو وه و ٺه ميهش فايده ي زمان زانيه) ٺه فاجيعه له ۱۱۹۵ مانگي له زه مانې سه لته
 نه تي عه لي مهردان خاني زه ند قه و ماوه (برواننه تاريخي مه هاباد، سه ييد محمه د
 سه مه دي، چاپي ره ره و سالي ۱۳۷۳ هه تاوي په رهي ۲۹ - ۳۰). له سالي ۱۲۳۵
 مانگي باپيراغاي دوه م ناوي كه نه وه ي ٺه و باپيراغا يه بووه كه له مهراغه كوژراوه، له نيو
 هوژي مه نگور، په يدا ده بي بو زياد بوني به ره و منالي زورتر، ٺن زور ديني و ناوي
 ٺنه كاني به مجورهن: (زي زين، شه مي، مروه ت، ٺامان، زيني) دياره له يه ك زه ماندا به پي

شەرع لە چوار ژن زیاتر بوو حەرام بوو، دەبی یەکی لە وانە تەلاق دابی یا مرد بی و لە پاشان ژنی تری ماری کرد بی که تا ئاخری ژیان؛ هەمیشە چواژزنی هە بویی، هەروە کو دەلین ۱۴ تا ۲۱ کوری هەبوو و مەنگوری ئەم سەردەمە لە بەرە ی ئەم با پیراگی دوو ژنە کانی ئەون و نیوی تایفە خۆی بەناوی ئەو ژنانە، ناوانە و دارای پینج تایفە بە ناوی ئەو ژنانە (تایفە زێرین، شەمی، مروەت، ئامان و تایفە زینی) و تایفە یە کیش بە ناوی خدر ناوەدارە و پینج تایفە ئەو لە بە کادە رویشی، ناسراون، بەلام تایفە ی خدر چون لە بەرە ی با پیراغا و ژنانی ئەونیه؛ بە کادە رویشی ناسراوی و دەلین: (تایفە یە کیش بەناوی تایفە ی و سەینی) یا حوسین یان هەیه، لە بابەت ئو جاغەو، هەندی لە مەنگوران ئو جاغ بە مەنگور دەزانن و هندی لە بەرە ی مەنگوری دانانین، لەو ناچی ناوی تایفە ی مەنگور بە ناوی ژن، پۆندی بەزەمانی دایک پاشایی یا ژن سالاری هەبی (تاریخی مەهاباد هەر ئەو ۳۰ - ۳۱). ئەحمەدخان موقەدەم مەراغەیی کوری حاجی عەلی محەمەدە که بە دەسی: نەجەفقولیحان دونبولی حاکمی تەوڕیکو ژراو و ئەحمەداغاله جیی باوکی بوته حاکمی مەراغە و لە گەل خانە کانی موکری دوژمنی کۆنە ی هەبوو، جا هەر لە بەر ئەو لە دەرفەت گەراو تا بلباس و مامەش و مەنگورو کورد، بکوژی (ج ۶ ریحالی ئیران مەهدی بامداد ۱۳۵۱ هەتاوی ۱۹ و ۲۰) بەو جوړە ی مام عەبدولقادر دەباغی نوسیو یە تی با پیراگا که شهید کراو، ژنە که ی دوگیان بوو و خوا کوریکی دەداتی و ناوی دەنن با پیروگەورە دەبی و بە با پیراغای دوو ناو دەبری لە ۶ ژن هەژدە کوری بوو، که هەمزاغا چکوڵە ی هەمویان بوو، ئەم با پیراغای دوو مە لە شەر لە گەل تایفە ی مامەش دە کوژی و هەمزاغای کورە چکوڵە ی دە کریتە جیی نشینی باوکی و روژیک بە لەشکری مەنگورە وە هیرش دە کاتە سەر خیتی مامەش. هە ی لیان دە کوژی و تالانیان دە کا، ئەو کارە دە بیته هوگە عەشیرە تی پیران، دیوکری و گەورک و... بچنە بن فەرمانی هەمزاغای مەنگور و هەمزاغا قادراغا، دە کاتە سەر وکی دیوکری، هەمزاغا لە کویستانی گەدە و سپی سەنگ دەبی و زوربە ی مەنگوران لە کویستان لەوی دەبن. خە بەردینن که حەوسەت سواری بە گزادە و قەرە پە پاغ هاتون و لە گردی قەرە پە پاغان لە نیزیک

سابلاغ خيوه تيان هه لداوه، نه كا خه يالكيان هه بي! هه مزاعا سواره ي مه نكوران خرده كاته وه و به په له خو ده گه يته شه رگه، عه جه مان بي خه يال له خه و دابون وله چهن قول وه، له به ره به ياندا، هيرش ده كه نه سهريان و قريان تي ده خهن و ته نيا سوار ينگ نه بي كه سيان ده ر ناچي و ده يان كوژن (گوفاري كاروان ژماره ي ۶۵ په ره ي ۱۴ - ۱۵ - مام قادر ده باغي) ته قيه دين پاشا والي به غا له ۱۲۸۴ مانگي و ۱۸۶۷ ز - ليبرا هيرش به ريته سه ره مه مزاعاي مه نكور، كه له ترسي حوكومه تي ئيران هاتبووه، ده ورو به ري بتويين و چي اي قه نديل ده ژيا، خواوراسان والي به غا بو ي ده لوي هه مزاعا ده سگير بكا. عه بدوره حمان سابلاغي و عه بدولقادر هاله يي له سالي ۱۲۶۶ مانگي به جوته (فه تاواي ئيبنى حه جهر) بو ماموستا كه يان: (حاجي مه لا ئه سعده، جه ليزاده باپيري مه لاي گه و ره ي كو يه) به ده سخه ت ده نوسنه وه و حاجي مه لا ئه سعده جه ليزا ده ش، به خه تي خو ي له پشت ئه و كتيبه نوسيو يه تي: (ته قيه دين پاشا بو دامر كاندني ئازاوه ي هه مزاعاي مه نكور له روژي هه يني ئاخري مانگي سه فه ري ۱۲۸۴ مانگي به ره و رانيه بو هيرش بر دنه سه ره مه مزاعاي مه نكور، روشت، (حه ماغاي گه و ره، مه سعود محمه د ۱۱۸). به داخه وه، حاجي مه لا ئه سعده ئه وزانا گه و ره هه ر به و چهن دي ره كه به خه تي موباره كي خو ي له پشت ئه و كتيبه، به سي كر دوه و ئه و يش به و جو ره (ئازاوه ي هه مزاعا) كه س نه بووه بلي هه مزاعا له كوردستاني بن ده س قاجار له ئيران په ره وازه كراوه و چو ته به شي دي كه ي كوردستاني بن ده س عوسماني، بو ئازاوه گيره؟ - خه ير عوسماني و قاجار زالم و ئازاوه گيرن كه هه ميشه كورديان ئاواره و تالان و كوشت و بر كر دوه، ئه ي كاش ئه و ماموستا زانايه تاريخي كوردو حه ره كه تي كورد ي بن ده س زالماني بنوسيبا. تا هه روه ك به شه ره فنا مه، ده نازين به نوسراوه كاني ئه و زانايه، فه خرمان بكر داي، والي به غا حه ماغاي كو يي و هه مزاعا زيندان ده كا و هه مزاعا بو ماوه ي ۷ سال له به غا زينداني ده كرى، دو اي ئازادبون ده گه ريته وه؛ سه رمال و مولكي خو ي له كوردستاني بن ده س قاجار، به لام حاكمي شاري سابلاغ كه فره ته ما عكار و درنده بووه به ده ستوري حاكمي ته و رپر، ده يه وي هه مزاعا بگرن يا بيگوژن و ئه و يش ناچار له نيو هوژي مه نكوران خو ي

حه شار ده دا و نایه وی خو بده به ده سه وه و له و سه رده مه یشدا، ده نگ و باسی پیروزی ساداتی کیرامی نه هری شاهی شه مزین به تایهت سه یید تا های گه وه و شیخ عوبه یدیلای کوری له سا بلاغ و کوردستانی سه ر به ئیران ده نگی دابوو و مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری له سالی ۱۸۸۰ ز - زیاتر له ۲۲۲ که سی له سه رانی هوزه کورده کان کو کرد بووه و خه ریکی راپه رینیک بوو تا کورد و کوردستان ئازاد بکا، دیاره سازدانی ئه و کو تگره خوئی نیشانه ی کوردایه تی کردنی شیخ عوبه یدیلایه، ئه وه یه، راپه رینی ئه وزاته، به راپه رینی ناسیونالیزم و کوردایه تی کردنی ره سه ن دانراوه. هه مزاغای مه نگو پاشکو بونه وه که ی شه مزین: مه سه له ی کوردی یه، که ده لی: (خه نجهری ده بان له کالان ناویستی) ئه و هه له ی قوژته وه و چون شیای و دلسوزی کورد و کوردستان، بووه کراوته فه رمانده ی سپای ئازادی ده ری کورد، به رابه رایه تی شیخ عوبه یدیلای و فره شیرانه و میرانه له و راپه رینه دابه شدار بووه و مو به مو له گه ل شیخ دابوو (جه لیلی جه لیل راپه رینی کورده کان له ۱۸۸۰ ز - و کتیبی راپه رینی مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری شاهی شه مزین، محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پۆل) چاپی ۲۰۰۶ ز - هه ولیر، وه زاره تی روشنبیری).

تورکی عوسمانی شه ره که ی خوئی له گه ل روس به فیل خستبووه کوردستان، له ۱۹۱۶ ز - یه کی له بلباسه کان به ناوی مه لا عه بدوللا مه لا عه زیز، بلباس دانشتوی گوندی گردیش به سه ر کرده یی بلباسه کان ئاوقه ی له شگری روس ده بی که خوئی وشه ش که س له بلباسه کان شه هید ده کرین. بلباس سپای روسی له ره واندر، وه ده ر ناوه. - له ۱۹۲۲ ز خویان زوریان بو هوز و سه ره ک هوزکانی قه لادزه و رانیه هیتابو، جا هه ره له بهر ئه وه هوزی مه نگور، پشه ره و ئاکو، له شکرینکیان به نه پتی کو کرده وه و له ده ره بندی رانیه له ناکاو هه ر چوار ده وری روسه کانیا ن گرت و زوریان لی کوشتن، یا برینداریان کردن و هه ندیکیان به را کردن چونه گوندی (سه ر خو مه) لای سواراغه ی سه ره ک هوزی بلباس (چم دی شو ر شه کانی شیخ مه حمودی مه زن ئه حمه د خواجه ب ۱ / ۸۳ - ۸۴) هه ره کو له به را و تمان سه ره کی مه نگور: (بلباس) ئه مانه ن: (مه نگور، مامه ش، پیران،

رهمه ك، هولمزيار «هورموزيار» - هرچهند ناجی عه بيا هوژی هولمزياری به بلباس حسیب نه کردوه. مهنگور به شیکه له بلباس، به لام له بهر زوری و بهر بلاویان، به هوژیکی سهر به خو حسیب ده کرین - کاده رویشی له م چهن به ره بابه ن: (ئولمزيار، مهرنه کوته، بابه ره سول، که لور، شنلانه، خضر ثاجیا و ئومر بل) گونده کانیشیان له نه لیتی مهنگور ئه مانه ن: (بازرگان، مام هیبه، شه ختان، سلوس، ههنگاوه، گرد نه لین، شالو، گاکه ش، بامر، گهرمین دار، سهریز، گه ده، خره غالان، قاواوا، لوسه، ره ننه، به دراوا، گولک، سوستان و کیدیج). له ناوچه ی سا بلع (مه هاباد) هه ن: (سیاقولی بالا، سیاقولی ژيرو، داغه، کونه کوتر، صهر مساعلو، باگردان: (سهر و خوارو) حه سه نه چه پ، زیوه، خانکه، لیمونج، بی ههنگوین، دوله سیر، خوله پول، ئافان، ئامید، روسید، نانج، بولاخ، خاتون ئهستی، حاجی مامیان، غولیار، بهیتاسی بالا، بهیتاسی ژيرو، توتلو، جه واله، ره شان، لاجین، کونه سیکه و قاشقنه). ۱ - باپیراغای مهنگور له سالی ۱۱۹۸ مانگی و ۱۸۷۹ ز - شه هید کراوه - ۲ - هه مزاغای مهنگور له سپتامبری ۱۸۸۱ ز و شه والی ۱۲۹۸ مانگی و خهر مانانی ۱۲۶۰ ی هه تاوی، شه هید کراوه. - ۳ - سواراغای مهنگور له گه ل هه مزاغای مهنگور له ۱۲۹۸ - مانگی و ۱۸۸۱ ز شه هید کراون. - ۴ - کاکه للای مهنگور له ۱۳۱۰ مانگی و ۱۸۹۲ ز - مردوه - ۵ - باپیراغای کوری هه مزاغای مهنگور له ۱۳۳۶ مانگی و ۱۹۱۷ ز - مردوه - ۷ - محهمه د کوری باپیراغای مهنگور له ۱۳۳۵ مانگی و ۱۹۱۶ ز مردوه - ۷ - فه تناحی کوری هه مزاغای مهنگور - له ۱۳۴۴ مانگی و ۱۹۲۵ ز مردوه.

له چه رخی بیسته مدا حه مه داغا سه روکی هوژی مهنگور، له بهشی ئیران بو و له باشوژ کوردستانیشدا، حه سه ناغا (فه قبی حه سه ن) سه روکی مهنگوران بووله دوا ییدا (بایزاغا) بووه سه روک و له پاش ئه و حه سه ناغا بوته سه روکی مهنگوران و له راپه ریتی مه لا خلیل به دژی ره زاخانی په هله وی به شداری کردوه و دوا ی مردنی حه سه ناغا، عه لیاغای کوری بوته سه روکی مهنگوران. هوژی مامه ش بهشی زوریان له کوردستانی روژ هه لاتی لایین له با کوری مهنگوران و روژاوا ی مه هاباد، ده ژین، گوندی په سوئی گه وره ترین

دیپانه. - بهشی بچوکی مامهش له باشوری کوردستان ده ژبان له سالی ۱۲۵۳ و ۱۲۵۴ مانگی و ۱۸۳۸ و ۱۸۳۹ زاینی له لا یه ن حوکومه تی ئیرانه وه ناوچه که، درابه مامهش و سهروگک هوزیان پیروٲ تاغاز بوو هوزی مامهشیش ده بوو؛ سالانه چله هزار، فروش بدا به حوکومه تی ئیران، به ناوی پوشانه یا مولکانه (عه شایری عیراق، کوردی پهره ی ۸۰۱). هوزی مامهش چهن تیرون. (هه مزاغایی، مهربوکی، مهربابه کره، فهقی و تمانه، جه ماله، کاسوری، جوخوٲر، بلاوهند، ده مبوٲر، کراو دله و به یی. هوزی مامهش له سالی ۱۲۶۷ مانگی و ۱۸۵۰ ز سهروگیان پیروٲ تاغا بووه، ئیبراهیم سولتان که مامی باوکی ئه م پیروٲ تاغایه بووه، له زه مانی خویدا بو ماوه ی ۵ سال فه رمانره وای سندوس بووه و فره خزمه تی کردوه. دوا ی وه فاتی پیروٲ تاغا، حه مه داغای کوری ده بیته سه ره ک هوزی مامهش، به لام به داخه وه له راپه رینی مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری شاه ی شه مزین، به دژی ئه و زاته، وه ستاوه. به لام له و کاته ی هه مزاغای به دژی حاکمی مه هاباد راپه ری بو، شیخ عوبه یدیلای نه هری شیخ که مال له سه ییده کانی گوندی (خالدار) و خه لیفه سه یید تاها ی باوکی، نارده لای هه مزاغای هه مزاغاش چووه خزمه ت شیخ وله شه ردا بریکاری شیخ عه بدولقادر کوری شیخ عوبه یدیلای بوو و له و کاته دا (حه مه داغا له گه ل بیوک خان) ی سهروکی قه ره په پاغ، به سودی حاکمی سابلأغ و زه ربه دان له راپه رین، وه ستان، به لام له ئاخریدا هاتنه خزمه ت شیخ و یارمه تی راپه رین یان دا و حه مه داغا له ۱۹۰۸ ز له نه لوس، سه ره به شنوٲ مردوه. له دوا ی ئه و قه ره نیاغای کوری بوٲه سه ره ک هوزی مامش و هه وه ل که س بووه که موعه لیمی راگر تووه تاکوره کانی بخوینن (کتیبی زه رده شت ره زائیه عه لی دیهقان بلاوکی سینا چاپی ئه وه ل).

حاجی قادر کوٲی، قه ره نیاغای مامهشی به هاوشانی هه مزاغای مه نگورداناوه و به شیعر فه رمویه تی: (ههروه ک ئه لفی جانه ستوونی له سلووندا - نه ک تابعی غهیره موته حه ریک و ه کوه مزه). له م هونه شدا واده رده که وی که له سه رده می حاجیدا، ژیاوه (دیوانی حاجی قادر کوٲی به لیکوئینه وه ی سه ردار میوان و که ریمشاره زا چاپی ۱۹۸۶

ز پەرەى ۱۰۸ - ۱۰۹ و حاجى قادر كوئى مەسعود محەمەد ج ۲/ ۲۴۶ - ۲۴۷). -
 ھۆزى پىران ، تىرەپەكن لە بلباس. دەرۆيش پاشا لە كتيبي سەياحەتنامەى حودوددا،
 نوسيوپەتى: قەرەنياغا سەرۆكى ھۆزى مامەش و حاكمى شارى خوي بووه و فرە باشيش
 ئىدارەى كردوه. ھۆزى مامەش ئەمانەن: (مورك كه ناوى روستەما غابووه و، پياوئ
 ماقول و سەرۆكى مامەش بووه لە ۱۲۶۳ مانگى دا، پەرچەم، ئەحمەد ئاليكە، ھولەملە،
 حەسەن ئاغايى، مخانە، سەبريمە، فەقى خليا، وەستاپيرە، بيوا، ھەرن سەما و قون
 ھەلكرىتە. بەلام ئەمىن زەكى بەمجورە ناويانى بردوه (موخانە، پەرچەم، مورىك،
 يوسف، خليكە، سەبريمە، سەنا، وەستاپيرە، ورمزىار، نانەكەلى، حەسەن ئاغايى، مەمەندە
 شينەو پاوه، خولاسەى تاريخى كورد و كوردستان محەمەد ئەمىن زەكى (۳۹۱)، يەكئ
 ديكە لە سەرۆك ھۆزى بلباس (پىران) كانەبى فەقى وەيسى بووه و گويلا لە شەر لە گەل
 خان ئەحمەدخانى ئەردەلان كوژراوه، ھەر وە كو (خووزى) خيزانى لاواندوبەتەو: (كانە
 بى شيرە كەى لە بنەمالان - سەركرەدى عىلى بلباسان - بەلام سەد حەيف لەبەر خانى
 ئەحمەدخانى... ئەمەيش ناوى ھەندى لە گوندى مامەش كە ئەمانەن (كەلەكەين، زەرەكە،
 قەلات، گردەسور، قەرەنياغا، خانە، كۆنەلاجان، ترەكەسرو، دلاوان، دربەكە، دېلز و
 باديناوا).

يەكيك لە بنە مالە ناودارە كانى ھۆزى بلباس بنە مالەى مستەفا پاشا يامولكى يە. لە
 بلباسە كانى شارى خورمالى شارەزورن، مستەفا پاشا لە (۱۲۸۱ مانگى و ۱۸۶۸ ز لە
 سلیماني لە داىك بووه و دواى تەواو كردنى خويندن لە سلیماني و بەغا لە ئەستەمبول لە
 زانستگەى حقوق ليسانسى وەرگرتوو و ئەم پوست و پاىە و پلانەى ھەبووه (سەرۆكى
 ئەركانى حەرب فىرقەى حىجاز، شالىار لە شارى خوي و سەلماس (زاروھند)، سەرۆكى
 ئەركانى حەرب لە ئەنكارە، ئەميرليوا، قائىدى فىرقەى ۲۱ لە بەغا و فىرقەى ۳۰ لە
 ئەرزەنجان و لە شەرى بالكاندا فەرماندەى فىرقەى ۲۷ و دواى جەنگى جىھانى يەكەم.
 بوته سەرۆكى دادگای حەربى پاشا والى بروسە. لە سالى ۱۹۲۰ ز - گەراو تەوە سلیماني
 و لە مانگى تەموزى ۱۹۲۲ ز جەمعیەتى كوردستان: كۆمەلەى كوردستانى بەنھىتى لە

سلیمانی سازداوه و خوشی بوته سه روکی و روژنامه‌ی بانگی کوردستانی له چاپ داوه که ژماره‌ی ئه‌وه‌لی له ۱۹۲۲/۸/۲ ز - بلاو بوته‌وه، ئه‌م کومه‌له فره به دلسوزی پشتیوانی له حوکومه‌تی شیخ مه‌حمود پاشای کوردستان کردوه و مسته‌فا پاشا له مانگی شوباتی ۱۹۳۶ زاینی له به‌غا وه‌فاتی کردوه و له سلیمانی له سه‌روه‌سیه‌تی خوی له گردی سه‌یوان ناشتویانه (روژنامه‌ی ژین ژماره‌ی ۴۶۳ روژی ۱۹۳۶/۲/۸ زو تاریخی سلیمانی و ده‌ورو به‌ری به عه‌ره‌بی ته‌رحه‌مه‌ی محمه‌د جه‌میل روژ به‌یانی په‌ره‌ی ۲۹۱ و جه‌معیات و مونه‌زه‌مات و ئه‌حزابی کوردی له نیوه‌ی سه‌ده‌ی ۱۹۰۸ - ۱۹۵۸ زاینی عه‌بدو سه‌تار تاهیر شریف په‌ره‌ی ۸۹ ئه‌م سه‌رچاوه‌ی سیوه‌مه، مسته‌فا پاشایامو لکی به بلباس داده‌نی. - پیره‌میردی نه‌مر له سالی ۱۹۳۶ ز - به هونه له‌بن ناوی: (بو مسته‌فا یامولکی) یادی ئه‌وشیره‌ میره‌ی کردوه:

به‌لام هه‌ر یه‌که‌ی بو‌لا یه‌ک چووه	ئه‌م قه‌ومی کورده زور گه‌وره‌ی بووه
عه‌زیزی میسه‌ره سه‌لاحه‌دین مان	نادر و که‌ریمخان که‌وتونه ئیران
شوعه‌رای عه‌ره‌ب له لایان عه‌بده	خو ئه‌حمه‌د شه‌وقی و محمه‌د عه‌بده
له ناو کوردان دا، ون بو‌بوو ناوی	داخی سه‌رداخان جه‌میل زه‌هاوی
به‌لام زه‌هاوی له کورد ناخوازی	به‌لی مومکینه جه‌میل ئه‌دزری
هه‌رچی خوی گوری دیاره به‌دناوه	با عه‌ییشی بو بی کافی زه‌هاوه
فه‌خری به‌کورد بوو لای خوداو به‌نده	مسته‌فا یا؛ بوئی په‌سه‌نده
به وه‌سیه‌تی خو له سه‌یوان نیژرا	له وه‌سیه‌ تیشدا خویی لی نه‌گورا
به‌گژ شاهه‌که‌ی ئیراندا ئه‌چو	له سه‌ر کوردیکمان غیره‌تی وابو
پاشای کوردستان هاتوه به‌میوان	بیگه‌ر باوه‌شت ئه‌ی گردی سه‌یوان
زور گه‌وره‌ی ترتان تیا هه‌ل ده‌که‌وی	کور گه‌ل گه‌وره‌تان ئه‌گه‌ر خوش بو
زور که‌س هه‌ول ئه‌دا بو‌مان بیته‌کار.	ئه‌مرو ئه‌م یاده بوو به‌یادگار

(دیوانی پیره‌میرد به‌رگی به‌که‌م چاپی سالی ۱۹۹۰ ز - په‌ره‌ی ۲۳۲ - ۲۳۳).

مستهفا پاشا یامولکی
(۱۸۶۶/۱/۲۵-۱۹۳۶/۱/۲۵)

سەرۆکی جهمعیهتی کوردستان- ۱۹۲۲؛ رهئیسێ مهعاریف، دووهم حکوومهتی کوردستان.
سەرچاوه: جهمال بابان.

دهلین: کاتی مه لیک مه حمود - ی حه فید، ویستویه تی ژن به سهر نایشه خان دا بیئی و مینا خانم که ئافره تیکی قیت و قوژی مهربوانی بووه، دهس نیشان ده کا و ده یه وی مارهی بکا، نایشه خان ده چی بولای کا که حه مه ی ناری و تکای لی ده کا به لکو شیخ له و ژن هیتانه په شیمان بکاته وه، کا که حه مه یش به ته وری به، غه زه لیک پر واتا و ناسکی بو شیخ نووسیوه و له دیره شیعیکی ئه و غه زه له دا، باسی ئازایی و چاپوک سواری بلبسی کردوه: که ده لی:

(زه رفی (مینا) شاهی من مه زرو فی ئه لماسی ده وی

وه ک کونی ما کینه ده رزی تیژو ره ققاسی

ده وی - قه تعی ریگهی دوله سورو کانی گهرمی به رموان

هیممه تی چاپوک سواری قهومی بلبسی ده وی).

دیوانی ناری لیکولینه وهی کا که ی فلاح (۱۱۸). قانعی ره حه تهی فهرمویه تی

(عه شره تی بلباس، هوزانی ئه لوه ند پارچه ی نه روئی، لاوانی په سه ند)

پیره میردی نه مریش بو نوکته و پیکه نین فهرمویه تی:

(له ته نگانه دا خودا ده ناسی که وتیه فهرچی دیسان بلبسی)

(ژین ژماره ی ۵۵۴ ی ۵/۲/۹۳۷).

شیخ ره زا تاله بانی به فارسی فرمویه تی:

(آنچه بلباس بخوشناو به آکو کرده است

نشیدم که ببغداد هلاکو کرده است).

نادرشای هه وشاری کورد، له (۱۶۸۸ - ۱۷۴۷ ز) هیژیکی تاییه تی له هوزی بلباس

(سن Sin، ره مه ک) سازدابو، ههر شوینی ئه سته م و دژوار بوایی، به وانی، به یده س

ده کرد. ههر له به ره وه سه لیم پاشای بابان له (۱۷۴۳ - ۱۷۵۷ ز) له ولاتی بابان ده ری

کردن و توله ی لی سه نده وه. (کورد، عه رب، تورک ته رجه مه ی جرجیس فه تحوللا

په ره ی ۱۳۲ به نه قل له میژوی هوزی بلباس ههر ئه وی په ره ی ۲۳۹ و ۲۴۰). مه لا

خه لیل مه نگور له ده ورو به ری سالی ۱۸۷۶ ز له دیی گورومه ر (گور عومه ر) له دایک

بووه و له میر منالیدا له حوجره ی فه قی یان ده سی کردوه به خویندن و دوا ی ماوه یه ک

چوته شاری مه هاباد، لای مه لاوه سیمی سهر دهشتی دهسی کردوه به خویندنی مه عارفی ئیسلامی تائیجازهی مه لایه تی له و زاته وه رگرتووه و چوته (دیگی گورو مهر) و دهسی کردوه به تهریسی عولومی ئیسلامی و فهقی و مه لاییی زوری فییری زانست کردوه و ئیجازهی مه لایه تی پیداون و دوای ماوه یه ک ده چینه میراوه و به تیگرا نیژیکیه چل سال دهرسی، به فهقی یان و توته وه و ده لین: فییرگی مه لا خه لیل زوربه ی کات تا ده موسته عیدی تیابوو و له خز مه تیدا دهرسیان خویندوه، هه ندی له و موسته عیدانه ی لای مه لا خه لیل دهرسیان خویندوه، که سانی وه ک مه لا ئه حمه د تاژانی و قازی عه لی سهردهشت و مه لا سه یید سه لام گهنگی و مه لا ره سول زیویه یی، بون، مه خه لیل عالمیکی مه زن و که له گهت و چاوو برو رهش و به شان و شکووبه هه بیهت و خاوه ن دیوه خان و نان بده و دلگوشاو دلوا بووه و له کاروباری دین و دنیا شاره زا و به ئاگابوو. له کاتی خویدا موناغه شه و مونازه ره ی له گه ل مه لا محه مه د - ی کوئی: (مه لای گه وره) و مه لا ئه فه ندی هه ولیر، هه بووه و زانایی و زیره کی خوئی به وان نیشان داوه، مه لا خه لیل حاشیه ی له سهر جه مع جه و امیع و کو به ی له سهر روبعی موجب و... داناوه. - له سالی ۱۹۳۰ - ۱۹۳۱ زاینی حوکومه تی ره زاخان. ده یویست به زور شه بکه له سهر مه لا و خه لکی کورد، بنی و جلک و لیباسی کوردی به کورد، بگوری، مه لا خه لیل له حوکومهت به دژی ئه و کاره نامروییانه ی ره زاخان راپه ری و چه کدارانه، به ری زور ویژی حوکومه تی گرت، دیاره ئه م راپه ری نه هه م باری دینی و هه م باری نه ته وایه تی کوردی و کوردایه تی کردنی، له خوگرت. - له و سهرده مه دا، بایزاغای سه روگی تیره ی ئوجاغ: (کاخدری) بوو، له پشتی قه لا دزی داده نیشته و له گه ل ئاغاگانی میرئاوده لی کیشه یان بوو له بهر ئه وه هاتبووه، به شی کوردستانی سهر به ئیران، ئه م بایزاغایه به خوئی و دوپیاوی به ناوی (خدره لالا و حه مه ی عومه ری) شه هیدکران و هه رله و زه مانه دا (حه سه ناغا و هه مزاعای مه نگور) که هه م خزمی یه ک بوون و هه م هه ر دوکیشیان سهره هوژی مه نگوران بوون له زیندانی حوکومه تی ئیراندا بوون و عه بدوللاغای برای حه سه ناغا کرابوو سهره کی هوژی مه نگور، جا که راپه ری نه که ی مه لا خه لیل خه ریک

په ره بگری و بتنیته وه، ئیران حه سه ناغا و هه مزاغای له زیندان نازاد کرد و کاغزی بو مه لا خه لیل نارد، که واز له دژایه تی حوکومه تی بیئی و بگه ریته وه سه رجیی و ریگای خوئی، مه لا خه لیل وه لامیکی ئه و توئی نه داوه و نه یشی هیشته حه سه ناغا و هه مزاغای بگه ریته وه، لای حوکومه تی ئیران و له گهل خوئی خستن، مه لا له ماوه ی پینج مانگدا که هه وایش سارد و سربو، توانی بزاهه که په ره پیندا و تا سه رده شه، به شی مه نگوران و به شی گهورگ و دیوکری و مامه ش و مه هاباد بگریته ژیر بالی راهرین، ته نانه ت شاری مه هاباد، به ته وای له بن فه رمانی مه لا خه لیل و هیژی راهرین دا بوو. حوکومه تی ئیران که کاری هه همیشه فرو فیل و درو و ده له سه بووه، له گهل راهرینی مه لا خه لیلیش که وه ته فرو فیل، له لایه که وه سپایی زورو ره وه ندی بو سه ر مه لا خه لیل به ری کردبو و له لایی دیکه وه له سه بلاغ (مه هاباد) وه سه یید عه بدوللا نیویکیان، ناردبو، تا مه لا خه لیل به ره شه کوژی، بکوژی، به لام دانیشتوانی سابلاغ به پیلانه که بیان زانیو، به ره له وه ی ده سی بگاته مه لا خه لیل، هه روا له که بیان به راهرین گه یاندو سه یید عه بدوللا یان گرت و به ده س سه یید خدر - ی کانی زه ردی که سه روکی تیره یه کی مه نگور بوو کوژرا، هه روا حوکومه ت سالاری میرزا فه تاحی سابلاغی که مرو فیککی زیره ک بووه، ناردویانه ته، ناوچه ی پشده ر تا بزانی ناخو پشده ریان له مه لا خه لیل پشتیوانی ده که ن؟! جا که بیان زانی، به په له خوئی ده رباز کردبوو، مه لا خه لیل، کوخا عه بدوللا ی میرا وایی، ده ینیریته لای ناغایانی پشده ر (عه باسی مه حموداغا و حاجی صالحاغا) و داوای لیکردبون یارمه تی راهرینی مه لا خه لیل بدن و ناغاکانی پشده ر: (ئه حمه د - ی حه مه ناغایان) به سی سواره وه ناردده لای مه لا خه لیل و چوار روژ لای مه لا خه لیل ده بی و ده لی: ناغایانی پشده ر گوئیانه: ئیمه راسته و خو ناتوانین یارمه تی مه لا خه لیل بدین، چونکا حوکومه تی ئینگلیس و کار به ده ستانی عه ره بی عیراقیش دژی ئه وه ن که ئیمه پشتیوانی له راهرینی تو بکه ین. هه روا پشده ری یه کان، رایان گه یاندبوو که ئه گه ره هه مو هوژی کوردی مامه ش، دیوکری و عه شیره ته کورده کانی دیکه به ئاشکر بیته پیشه وه و له گهل راهرین که ون، ئیمه ی پشده ریش به ئاشکرا دین و پشتیوانیتان لی ده که ین و گوئی ناده یته نه یاران، ته نانه ت

ته گهر خوانه خواسته مه لا خه لیلیش پشکی، نیمه له م دیو له خوئی ده گرین و دهی پاریزین، ته حمهد - ی حهماغای پشدهری، ده لی: جادوای شهوهی بیرورای ئاغایانی پشدهرم به مه لا خه لیل. راگه یاند، دیتم، سپای ئیران هیرشی کرده سهر مه لا خه لیل و راپه رین شکا و مه لا خه لیل ناچار چووه گوندی (که رسونات) که له خوار ئاوایی ژاراه، دایه و له مالی مه لا عه لی مه لا همین موفتی و دواى ماوه یه ک ده لین: مه لا خه لیل به نامه پیوه نندی به مه لیک مه حمود حه فید - هوه گرتبو، به لام له و سهرده مه ی دا، قودره تی مه لیک مه حمود، ته وه نده نه بووه تا بتوانی یارمه تی مه لا خه لیل بدها. له ماوه دا حوکومه تی ئیران بو ته وه نه بادا، دوباره خه لکی لی راپه رن، عه فوی گشتی بو مه لا خه لیل و خه لکه راپه ریوه که، ده دا و پیویش ده نیرته لای مه لا خه لیل و دلخوشی ده ده نه وه و دوازده ئاوایی ناوچه ی نه لین به مه لا خه لیل ده به خشن و مه لا خه لیلیش گه رایه وه، سهر مال و مولک و ژیانی خوئی، تا سالی ۱۹۵۶ - ۱۹۵۷ ز - له ته مه نی هه شتادا له دئی میراوی وه فاتی کردوه و جه نازه که یان بردوته وه بو گوندی گورومه رو له وی به خاکی ده سپرن، ئیستا گلکوگه ی زیاره تگه ی خه لکی یه، ئیستایش، به تایهت خه لکی مه نگوران سویندی پیی ده خون. مه لا خه لیل دوزنی هیناوه، یه کیان کچی حه مه دی قازی سهرده شت بووه و ته وی دیکه شیان کچی ئاغای بایزی بووه و مه لا خه لیل دوکوری به ناوی مه لا عه لی و مه لا خالید و برابه کیشی به ناوی حاجی ره سول، هه بووه و حاجی ره سولیش خوینده وار و خهت خوشبووه. نه قل له کتیبی میژوی هوژی بلباس له کوته وه تا ته مرو، مه حمود ته حمهد محه مه د که به ته رکی حه مه بیوره یی بلباسی له ۱۴۰۹ مانگی و ۱۹۸۹ ز له تافگه ی سلیمانی له چاپ دراوه.

پیران

پیران، هۆزیکی ناوداره له خێله کورده کانی بهشی روژ هه لاتی کورده واری دایه و له ئوستانی ئازربایجانی غه ره بی و باکوری روژ هه لاتی باشوری کوردستان ده ژین. به وجوهی و تراوه ناوی ئەم هۆزه له سه ره تاوه (وسو) بووه و له پاشان بوته (وسو سواره) و له دوایدا کراوه ته: (پیران) وسو یا وسوسوار، ناوی سه روکی خیل بووه (بلوکباشی... ئیل...) (له سه رچیا ی کور ی له باشوری کوردستان، قه بر ی به ناوی: شیر ه سوار یا شیرکو سوار، هه یه. دورنیه، که هه ر ئەم وسو سواره بی (بروانه سه لاهه دین ئە یو بی به زمانی کور دی په ره ی ۸۲ نوسینی د - محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پۆل) چاپی ۲۰۰۸ زاینی) - هوی گۆزانی ئە و نیوه، دیارنیه. پیرانه کان کوردو کوردزبانن و به کرمانجی خوارو: (سۆزانی)، قسه ده که ن و شافعی مه زه هب و سونین (راسیخ، ۱۲۲).

پرش و بلاوی جوغرافیایی: به قسه ی میرزا جهوه رموشیرده وله (په ره ی ۱۴۵-۱۴۷) له ۱۲۷۲ مانگی، پیرانه کان ۷ مانگ له سالداله ناوچه ی لاجان و ۵ مانگیش بو ئاژال له وه رانندن چونه ته به شی گه رمین له کوردستانی ئە و دیو وله و سه رده مه دا ئاو دهانی گه وره ی دهشت و دو لی لاجان شاره دیی په سو ی بووه، به لام له به راشوینی په سو ی به کو نه لاجانی به ری پیران ناودار بووه و له داوینه ی زنجیره کیوی قه ندیل (له خوراوای دهشت، له وه رگه ی په زوپو لی هۆزی موکری و بلباس) نیریک به چۆمی بادین ئاوا، دابوو، که ئاوا بی ئە سل ی و حاکم نشینی ئەم دهشته بووه. له سه ره تای سه ده ی ۱۴ هه تاوی پیرانه کان، له باشوری کوردستاندا بوون و هاتنه کوردستانی لای ئیران و هه ندی له وان. له چه ن ندشونیی له دهشتی لاجان وارگه یان خستو نیشته جیبون (که ریمی، ۲۰۷). به قسه ی ئیدمۆندز که له سالانی ۱۲۹۸-۱۳۰۴ هه تاوی و ۱۹۱۹-۱۹۲۵ ز - له ناوچه کانی باکوری خو ره لاتی عیرا قدا، گه راون و رایانوار دوه، پیرانه کان له دوبهش کو یستانی باکوری هۆزی مه نگورو غه ربی چۆمی لاوین (به شی بالاده سی چۆمی زاب (زیی) له ولاتی ئیران و به شی دهشتی له گونده کانی بتوین نیشته

جیبون (په ره ی ۲۲۱)، تاروژگاری ته سبیت و نیشانه کردنی سنوری ده سکردی ئیران و عیراق له ئاخری ده یه ی ۱۹۳۰ز- (ته کمیلی هوما یون، ۷۴-۷۵). تایفه کانی ئەم خیله و چهن خیلێ دیکه له دولای سنوری ده سکرد، گهرمین و کویستانیان ده کرد (بلوکباشی، ههر ئه وی؟ ئیدمۆندز، ۲۲۲).

ناوچه کانی وارگه و ژبانی پیرانیه کان له عیراقدا، به ناوچه ی کوی، بیتوین، قهره چوڅو هه ولیر، (عه زاوی، ۱۱۹/۲) وه ناچه کانی سوکنای پیرانیه کانی ئیران په نیوان چومه کانی لایون و بادیناوا، نوسراوه و دانراوه (تابانی، ۷۶).

له دابه شکردنی ئوستانه کانی ئیرانی ته مرودا، ناوچه ی ژبانی پیرانه کان له ناوچه ی خانه: (پیرانشار ئاوايه کانی لاجانی رۆژ هه لاتی و لاجانی غه ربی، پیران، (به ری پیران) لاجان و مه نگوری غه ربی) دایه. (سه رژماری...، حه شیمه ت، ۲۲-۲۳، ئیسکه نده ری نیا، ۲-۳-۴). شارستانی پیرانشار که له به رابه (خان، خانی) ناودار بووه. به ناوی ئەم هۆزه گه وره ناو نریاوه (ئه فحه می، ۲/۶-۴). تایفه کانی خیلێ پیران له ده یه ی ۱۳۴۰ هه تاوی له نیو ئاوه دانیه کانی ته و ناوه بلاو ببو نه وه و ناوی ئاوايه کان ئەمانه ن: شیناوا، که ناوه ندی هۆزه کانی پیران و جیبی ژبانی سه روکی خیل بووه. نه مه نجا، قه لاته ره ش، گه زگه سک، کاسوردیی، زیوه، زیدان، کوته لاجان، کوته خانی، جهران، سیلک ئاوا، دیلزی، ده لاوان، چییان، بادیناوا، گورگول و سوخانلو و... (بلوکباشی، ههر ئه وی).

سازمانی خیله کی و سه ره په رستی: پیرانه کان له رابورودا، ئەندامی یه کیه تی خیلێ بلباس (ه م) بون. بلباس له ره گه زی هۆزی رۆژه کی یه و له و هۆزه گه وره، ره گاژی کردوه (بدلیسی، ۴۶۷-۴۷۴؛ عه زاوی، ههر ئه وی)، عه زاوی به مجوره خیله کانی پیران، ناوده با: مورک، په رچه م، ئەحمه د ئەلکه، هولمه له، حه سه ن ئاغایی، مخانه، سی بریمه، فه قی خالیا (فه قی خلیا)، وه ستاپیره، ییوا، هه رزن سه ماو هونهل کرینا، (ههر ئه وی). خیلێ پیرانی بن ده س حوکومه تی ئیران، ئەم چوار هۆزه ن: موریک، سادات، یا ئەمیر عه شایری و قه ره نی ئەحمه دی، (ئیسکه نده ری نیا، ۳-۴-۴۰)، هه روا برواننه سه رژماری، فه ره نگی، ۹۰) و هۆزی پیران ۵۰ تیره ن (به رنامه ی ته و سیه ...،

۵۸/۷) پیرانه کان لایان وایه: ئەمەین عەشایری و قەرەنی ئەحمەدی هەردوکیان لە تایفە و سو سوار (سەرۆک خێل) ن و لەوان جیا بونە تەو، تایفە سادات لە بنەرە تا لەرە گەزی پیران نەبون، بەلام لەبەر نێژیکی و تیکلا بون لە گەل پیرانه کان، لە تایفە کانی پیران هاتونەتە، ئەژمار (بلو کباشی، هەر ئەوئ)، تایفە موریکیه کانیش روژکاری بەر لە سالی ۱۲۷۲ مانگی لە گەل پیرانیە کان پێوەندیان پەیدا کردووە و لەسەرە تاو بەشی لە پیران نەبون (موشیردەو لە، ۱۴۷).

ریچ لە گەران بە کوردستاندا (۱۲۳۵ مانگی و ۱۸۲۰ ز) بو ماوێ یە ک لە نیو بلباسە کاندای، رای بواردووە و نوسیویەتی: لە یەکیە تی خێلی بلباسدا، بووینە پیران، هەریە ک لە پیاوانی خێل، لە مەسە لەی گشتی دامافی دەنگ ورە ئی هەبوو و لە بابەت بە رێو بەردنی کارو بار، پیاوانی پیران لە گەل سەرانی هۆزی بلباسدا، تە گبیرومە شوە تیان کردووە (۱۵۱-۱۵۰ / ۱)، تاکە تاکێ هۆز لە کاتی کوچدا، چەن دەسە بە ناوی «هۆبە» سازدە دەن، هەردەسە یی لە چەن خانەوادە پیک دین، کە هەریە ک لە نیو چادرورە شمالی تاییەت بە خوێان، دەژین و رای دە بویرن. سەرپەرستی «هۆبە» بەردین سپی و مەزنی ئەوان، دەناسری و سەرۆکیانە (بلو کباشی، هەر ئەوئ)، پیرانه کان بە را بەر و گە ورە ی خێل دەلین: (سەرۆک): رە ئیس و بە گە ورە و رابەری تایفەیش دەلین: «گە ورە و ر دین سپی».

بە قسە ی یە کێ لە تاگاداران پیران، دوا ی و سویا و سوسوار، ئەو ئەلین: سە روکی خێلی پیران، قەرە نیاغای کوری بوو؛ کە سەرپەرستی خێلی پیرانی بە ئەستۆ بوو، ئەو دو کوری بە ناوی (مامە نداغا) و (کاک ئەحمەد) هەبوو، مامە نداغا کورە گە ورە ی بوو و کراوە تە سەرۆکی خێلی پیران و کاک ئەحمەدیش بوو تە سەرپەرستی دەسە یی کە ئیستابە تایفە ی ئەحمەدی ناودارن. مامە نداغا و دوا ی ئەویش جیی نشینە کانیشی بیجگە لە سە روکایە تی خێل سەرپەرستی کردنی تایفە ی «ئەمەین عەشایری» ییش؛ کە خو ی لە م تایفە بون بە ئەستۆیان بوو (هەر ئەوئ).

کوچەری و گوند نشینی: پیرانیە کان لە سەرە تاو کوچەر بون (موشیردەو لە هەر ئەوئ).

لہ نیوہی سہدہی ۱۴ ہہ تاوی زوربہی خہ لکی پیران نیشتہ جیکران ولہ ٹاواہہ کانی کوستانہ وارگہی خویمان نیشتہ جین بون و دامہ رزان. ٹیستا ہندی لہ پیران نیوہہ کوچہرن و ہندی ترشیان لہ ناوچہی کوٹہ لاجان نیشتہ جیبون و لہ مہودای مانگہ کانی گولان تا ئاخری مانگی گہ لاویژلہ لہ وەرگہی، دہ وروپشتی ٹاواہہ کانی کوستانہ وارگہی خویمان بہ نیو کیوہ پر لہ وەرہ کاندہ بہ مہرو پەزلہ وہ راندن، دہ سورینہ وہ (بہ نامہی تہ وسیعہ، ۷/ ۵۱، ۵۰) راسیخ، ۱۲۲، دیہقان، ۶۴).

ژمارہی بہشی کوچہری ہوزی پیران لہ ۱۳۶۶ ہہ تاوی ۱۳۳ بنہ مالہ و (۱۱۵، ۱ کہس) بون، بہ لام لہسہ رژمارہی (۱۳۷۷) ہہ تاوی لہ بہ خش دا ۹۵ بنہ مالہی (۹۶۴۴ کہس) ی - ۱۵/۹ % کہ متری نشان داوہ (- دیارہ دہ ولت نایہوی ژمارہی واقعی کورد، نشان بدا، بوئی کہ می کردوہ) کہ تاحودودی ۵% گشت ہوزہ کوچہرہ کان لہ ٹیراندا پینک دینی. لہ ۱۳۶۶ ہہ تاویدا، کوچہ رانی پیران لہ ۲۳ ہوبہ دا کوچیان دہ کرد (سہر ژمارہی، نہ تایج ۳۱، ۳۳؛ ہہر ٹہوی، فہرہ ننگ، ۷۷، ۷۸، ہہر ٹہوی، حہ شیمہت، ۲۳) دہسہ کانی کوچہری پیران لہسہ رہ تای مانگی گولان، بو ماوہی چوار تا پینج مانگہ لہ کوستاندا، رایان دہ بوارد، (قہ ندیل دولہ نی، گوری ردینی، سہرقہ لات، حاجی براہم، کونہ کوتر، خدر شہرہ فان و کانی خودا)، ٹہوانہ جیی، وارگہ و لہ وەرگہی پیرانہ کان بون (ٹیسکہ ندرہ نی و مہنسور ٹہ فشار، ۱۵، ٹیسکہ ندرہ نی، ۴۰۳؛ بلوکباشی، ہہر ٹہوی).

حہ شیمہت و مہ عیشہت و ہوی ژیان، ژمارہی بہ تیکرای خیلی پیران لہ سالی ۱۳۷۲ مانگی بہ (۶۰۰ بنہ مالہ) دانراوہ (موشیردہ ولہ ہہر ٹہوی)، لہ سالی ۱۳۱۱ ہہ تاوی بہ ۳۰۰ بنہ مالہ دانراوہ (کہ بہان، ۱۰۹/۲) و لہ ۱۳۴۲ ہہ تاوی بہ ۶۵۰ بنہ مالہ دانراوہ (راسیخ ہہر ٹہوی) ولہ ۱۳۵۰ ہہ تاوی بہ تا پینج ہہزار کہس نوسراون (ٹیسکہ ندرہ نی و مہنسوری ٹہ فشار، ہہر ٹہوی). بو حہ شیمہتی پیران بہ تیکرالہم کات و ساتانہ دا ٹامار و ژمارہی لہ دہ سانہ، ژمارہی بہ تیکرای کوچہرانی خیلی پیران کہ لہ دیہستانی بہری پیرانی شارستانی پیرانشار، نیشتہ جین - ہہر وہ کورابورد - لہ ۱۳۷۷ ہہ تاوی، ۹۵ بنہ مالہ: (۹۶۴۴ کہس) بون. ژیانی پیران لہ سہر کشت و کال و ٹاژہ لڈاری بہ. پیرانہ کان

دارای زهوی و زارو موچه و مهزرای پرپیت و بهره که تی کشت و کال و جوت و گان. بیجگه له ئاژه لدارای و مهرو و لسات به خیو کردن، کاری به دهس هیئانی گهنم و جو، توتن، چوندهری قهند، برنج و دانه و یله چاندنیش وه کشت و کالی باش ده کهن و خاکی پیران فره به پیت و بهره که ته (راسیخ، ههروا ئیسکه ندره نیا و مه نسوری ئه فشار، هه رئه و شوئانه؛ بهرنامه ی ته وسیعه، ۵۱/۷).

پیشینه ی میژویی: له دهقی میژویی تاده وره ی قاجاره کان ئاماژه یه ک و نوسراویک له بابته خیلی پیران، له ئیراندا نابیندری، ئه م که مته رخمیه هه م نوسهرانی کوردو هه م نوسهرانی ئیرانی، ده گریته وه. به ورد بونه وه له هه بونی چهن گوند به ناوی پیران و پیرانلو و ههروه ها تایفه ی پیرانلو له ناوچه ی کوردنشینی باکوری خوراسان، ده کری پیشینه ی کوتری بو خیلی پیران له بهر جاو بگیردری، رهنگ بی به شی له هوژی پیران له سه ر ده می راگویرانی کورده کان له ناوچه کانی کوردنشینی لای ورمی و موکریان و گاودولی لای مه راغوه بو پاراستنی، باکوری خوراسان له ده وره ی پاشایانی صه فه وی کوردو کورد زاده (شیخ صه فی وته باره ش کیسه وه ی). له راست هیرشی ئوزه به ک و مه غولاندا، کوچدرا بنه ئه و ناوچه، چونکاله و کوچدان و جیی به جیی کردنانه دا، بووه، که هوژ و تایفه کان، ناوی خیل و ئاوه دانی پیشوی خویان له سه ر وارگه و نشینگه ی تازه ی خویان داده نا. (ته وه حودی، ۱/۲۸-۳۱، ۲/۱۸۰-۲۴۱؛ موفه خه م، ۹۴).

پیرانه کان له سالی ۱۲۹۷ مانگی مه لیک غازی شیخ عوبه بدیلا نه هری شاهی شه مزین یان له راپه رینی نه ته وایه تی بو ئازادی کوردو کوردستان، یارمه تی داوه و کوردایه تی و نیشتمان خوازی خویان نشان داوه و به گژ حوکومه تی داگیر که ری قاجار و دهس نیشانه کانی قاجار له ورمی و موکریان، داچون و تاروماریان کردون (نادر میرزا، ۴۲۸؛ دیهقان، ۱/۴۰؛ قوریانسه شه له، ۳۷، ۶۲، ۶۷). له هاوینی ۱۳۰۰ هه تاوی و له سالی ۱۹۲۱ز- له بزای سمکوی مه زن بو ئازادی کوردو به دهس هیئانی مافی ره وای کورد، پیرانه کان چونه یارمه تی سمکوی مه زن و ئاوقه ی شه روانانی حوکومه تی داگیر که ر، له ناوچه ورمی و موکریان و... بوون (ئه رفه ع، ۵۹-۵۸، ههروا بروانه: ئیرانیکا، ۱۷/۱۲۲). پیرانه کان له پیک هیئانی کو ماری کوردستان له مه هاباد له ۱۳۲۵

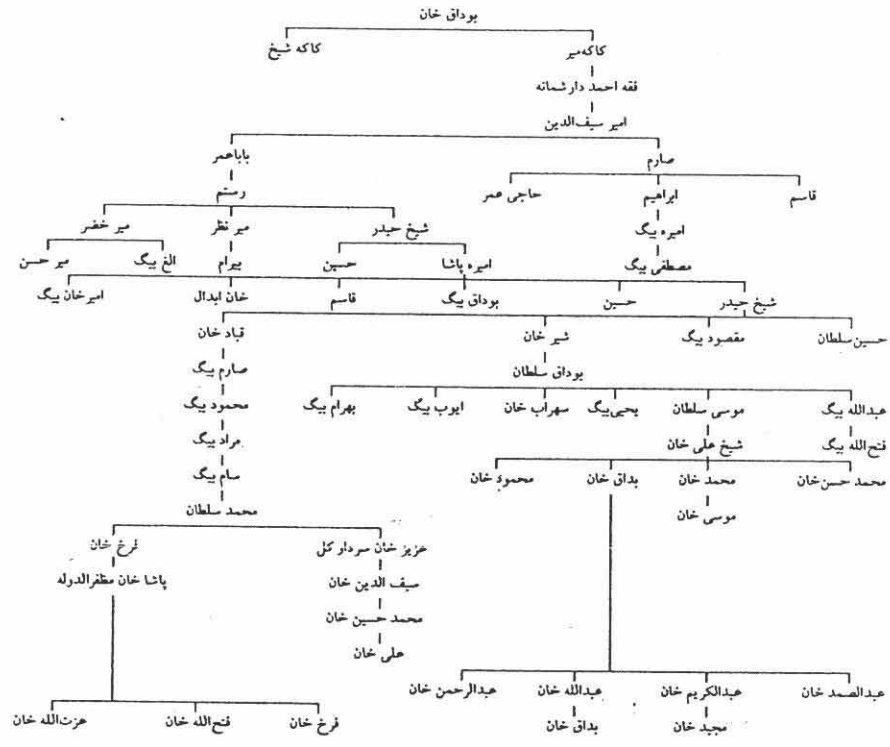
هه تاوی و ۱۹۴۶ زاینی، پشتیوانیان کردوه و به سیسه د (۳۰۰) سوار، به رابهری محهمه د
 ئەمیناغاو قهره نیا غاله سپای کوماری کوردستان ئەندام و به شداربون (ئیکلتۆن،
 ۱۶۶-۱۶۷) - سەر چاوه: ئیسکه ندهری نیا، ئیبراهیم، ساختاری سازمانی ئیلات و
 شیوهی ژیانی، عه شایری ئارزبایجانی غهری، ورمی، ۱۳۶۶. هه ره ئه وی و سیامه ک
 مه نسور ئە فشار سه یری له نیو هوزی ئارزبایجانی غهری، سازمانی به رنامه و بودجه ی
 ئارزبایجانی غهری، راپورتی تایب کراو، ئە فخمی، ئیبراهیم، تاریخی فهره ننگ و
 ئە ده بی مو کرمان مه هاباد و سهر ده شت و شنو، بوکان، ۱۳۷۰، ئیکلتۆن، ویلیام،
 کوماری ۱۹۴۶ ز- کوردستان، ته رجه مه ی سه ید محهمه د صه مه دی، مه هاباد، ۱۳۶۰؛
 بدلیسی، شهره فخان، شهره فنامه، تاران، ۱۳۴۳ هه تاوی، به رنامه ی ته وسیعه ی ئابوری
 و جواکی، ئوستانی ئارزبایجانی غهری، سازمانی به رنامه و بودجه، ۱۳۵۵، ژماره ی
 ۳۳ بلوکباشی، عه لی، هوزی پیران، توژیینه وه کانی مه یدانی ساله کانی ۱۳۴۰ - ۱۳۴۱
 جوزوه ی چاپ نه کراو، تابانی، حه بیوللا پیا حونه وه ی باری ته بیعی، ئابوری و ئیسانی
 کوردستان، ته وریژ، ۱۳۴۵؛ ته کمیل هوما یون، ناسر، سنوره کانی ئیران له دوو سه رده
 مداء، تاران، ۱۳۸۰؛ ته وه حودی که لیموللا حه ره که تی تاریخی کورد، بو خوراسان،
 مه شه د ۱۳۶۴؛ دیه قان، عه لی، سه رزه وه ی زهر ده شت، تاران، ۱۳۴۸، راسیخ، شاپور و
 جه مشید بیه نام «ئیلات و عه شایری ئیران»، ئیرانشار، تاران، ۱۳۷۸، سه ر ژماری جواکی،
 ئابوری عه شایری کوچه ر ۱۳۷۷، حه شیمه تی عه شایری، دیه ستانه کان له گشت ولاتا،
 ناوه ندی ئاماری ئیران، تاران، ۱۳۷۸، سه ر ژماری جواکی، ئابوری عه شایری کوچه ر،
 ۱۳۶۶، فهره نگی عه شایری جوزوه کانی ۱ و ۲، ناوه ندی ئاماری ئیران، تاران،
 ۱۳۶۸، عه زاوی عه بیاس، عه شایری عیراق، به غا، ۱۳۶۶ مانگی و ۱۹۴۷ ز؛
 غوریانسه شه له، ئیسکه نده ر، راپه رینی شیخ عوبه یدیللا شه مزینی له سه رده می ناسره دین
 شا، به کوششی عه بدوللا، مه ردوخ، ۱۳۵۶ هه تاوی، که ریمی، به همهن، ریگا کانی
 باستانی و پیته خته کانی قه دیمی غهری ئیران، تاران، ۱۳۲۹ هه تاوی، که یهان، مه سعود،
 جوغرافیای موفه سه لی ئیران، تاران، ۱۳۱۱، موشیرده وله، ته حقیقاتی سه رسنوری، به
 کوششی محهمه د موشیری، تاران ۱۳۴۸، هه تاوی، مه فه خه م پایان، لوتفوللا،

فەرھەنگی ئاوە دانیه کانی ئێران تاران، ۱۳۲۹، نادر میرزا، تاریخ و جوغرافی داروسه لته نهی ته وریر، به کوششی غولامرهزا تهبا ته بابی مهجد، ته وریر، ۱۳۷۳ هه تاوی و هه روا:

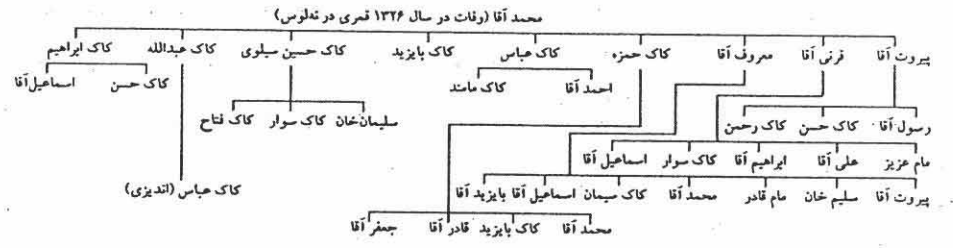
Arfa, H; the kurds London 1966; Edmods C.J; kurds, turks and Arabs, 1957; Iranica, C.J.narrative of a residence in koordistan London, 1836

مێترادا نیشوهر، دايره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۴ په ره ی ۱۱۱ تا ۱۰۹ چاپی ۱۳۸۵ هه تاوی، تاران (شه پۆل).

نوخته - بهریر حاجی مسته فای قادری کوری خوالیخوشبو حاجی ئیبراهیم نهوهی حاجی کاک عهبدووللا جهلدیان سهروکی تایفه ی مامش قادری، که پله ی لیسانسی حیسابداری هه یه و یه ک دهوره نویته ری خه لکی پیرانشار و سه رده شت بووه له مه جلیسی شورای ئیسلامی له ئێران و ئیستا بهرپرسی پارلومانی وه زیری بهرق و کاره بایه له کاروباری مه جلیس - ۲ - بهریر دوکتور ره سول قادری دیان پزشکی که له شیراز دهرسی زانکوی خویندوه و تیمساری بازنشسته ی ئه رته ش و ماموستای زانکوی ئازادی ئیسلامی تاران و کوری کاک نه حمهد و نهوه ی (کاخدر): کاخزری سه ر و کانی یه وله تایفه ی مامه شی قادری یه . ۳ - موهه ندیس و ئه ندازیار، بهریر ره حمان قادری؛ که فهوقی لیسانس - ه - له زهوی ناسی دا، که له ولاتی ئه لمان، وهری گرتوو و له شورشی گهلانی ئێران بووه ته ماموستای زانکوی سه نعه تی ئه میرکه بیرو ئوستادی زانستگه ی علمی شاری ورمیی له ئازربایجانی روژاوا دا، بووه و ئیستا کار ناسی ئه رشه دی وه زاره تی سه نایع و مه عادینی ئێرانه و کوری کاک مه حمود پیرانشار و نهوه ی کاک سه سن و نهوه زای محمه مد اغای موریک و له تایفه ی موریکه، که له نیو خاکی کورده هاری به شی ئێران و عیراقدانیشه جین و له گهل بنه ماله ی قادری مامش خزمایه تیان هه یه و له ژن و ژن خواسته وه تیکلا بوون (بروانه ده سخه تی ئه ندازیار، بهریر ئه ندازیار ره حمان قادری).

شجره نامه خاندان مگری

به شیء له شه جهرنامه ی خیلئ گهوره ی مامش، له م ره دیفهدا، ته نیا، ریعایه تی
ته من له بهر چا و گیر دراوه، گهوره ترین برا: پیرو تاغایه و دوای نه و قهره نیاغایه.

پیرانشار

شارستان و شاری له به شی روژهه لاتی کوردستان که له باشوری روژاواي نازه ربایجانی غه ربی دایه. شارستانی پیرانشار به ۲۲۵۹ کیلومه تر ۲ وسعت . ۸۶،۷۲۱ کهس حه شیمهت (۱۳۷۵هه تاوی) به ناوهندی شاری پیرانشار، که دارای دو به شه، به ناوی ناوهندی و لاجان و ۵ دیهستان، به یهک شار و ۱۵۶ دیی، ناوه دان. شارستانی پیرانشار له باکوره وه ده لکی به شاری شنو و نه غه ده، له خو رهه لاته وه به شاری مه هاباد، له باشوریشه وه ده لکی به سه رده شته وه (زه رده شت، جوغرافیای نازه ربایجانی غه ربی ۱۱۰ و ۱۱، سه رزماری ۱۵، ۳۹). پیرانشار له رابوردودا به خانئ (خانه) ناوبراوه و له باری دابه شکردنی ولات یه کئ له ناوه دانی یه کانی پیرانی سه ر به شارستانی مه هاباد، ده هاته ژمار. له مانگی گه لاریزانی سالی ۱۳۳۸ هه تاوی، دیهستانه کانی پیران، کونه لاجان و مامش له شارستانی مه هاباد، جیا کرایه وه و کرایه به شی خانئ به ناوهندی ئاواپی خانه-ی سه ربه شاری نه غه ده. (له راستیدا بو به رته سکردنی شاری مه هاباد ئه و کاره کراوه، هه روه کو له سه رده می ده سه لاتی کوماری ئیسلامی ئیران زوربه ی ئاواپی یه کانی سه ربه شاری مه هاباد درا به شاری میاندواو بو ئه وه ی له گرنگی سیاسی و ئابوری و جوغرافی و فرههنگی شاری مه هاباد که م بکریتته وه) (شه پۆل). (برواننه فرههنگی جوغرافیای ئیران، ۱۸۷/۴، ته وه کوللی موقه ده م، ۲۳۷/۱). له سالی ۱۳۴۹ به شی خانئ کرا به شارستان و له بهر ئه وه ی هوزی گه وری پیران، له و ناوه ده ژین، خانئ به پیرانشار ناو نراوه (دایره تولمه عاریف... ۲۳۳۱/۲).

شارستانی پیرانشار له ناوچه کانی کینفاوی و کوستانا هه لکه وتوو که هه رچی بو لای روژاواي ئه و شاره برۆین، به رزی و بلندی کتیه کان زیاتر و زیاتر ده بن، کتیه کانی حاجی برایم (۳،۵۵۰ متره). سوره دال که بلیند و به رزترین کتیه کانی شارستانی پیرانشار دیته ژمار (جه عفه ری، فرههنگی جوغرافیای کتیه کان ...،

۱۲۲/۱، ۱۲۴). له بهر بهرزایی و به فرگیری ئه و چیا و کتیوانه وه، چۆمگه لێ پڕئاو سه رچاوه ده گرن که گرینگترینی ئه وانه چۆمی زیی بچوک یا کلاسه، ئه م چۆمه ئاوه که له بهرزایی به کانی ده وروپشتی پیرانشار سه رچاوه ده گری، له سه ره تایی سه رچاوه گرتنه وه به چۆمی لاوین ناو ده بری به لام دوا ی تیکه لاوبوون له گه ل چۆمی گه ده له باشوری پیرانشار به زیی بچوک یا به چۆمی کلاس ناو ده بردری (ئه فشین، ۱۸۵/۱-۱۸۶). شارستانی پیرانشار له بهر ئه وه ی له خاکیدایه هه م به کوردستانی باشور و هه م به کوردستانی باکوره وه لکاوه و سنوری ده سترکد له و ناوه دروست کریاوه، ناوچه ی پیرانشار کراوه به مولگه و پاده گانی سپایی و حکومه تی حه مه ره زا شای ئیران. هه م له جه لدیان و هه م له په سو ی و هه م له شاری پیرانشار مولگه یی پڕوته زی له شه پروان و چه کوچولی سوک و قورسی کورد، کوژی له و ناوچه داناوه (جوغرافیای کامل، ...، ۲۶۵/۱، مه جوبی، ۱۴۹). به شی فره گرینگ له حه شیمه تی شارستان له هۆزی کۆچه ری مه نگور، مامش، بلباس، پیران و سو فیانکو پیک هاتووه (ئیسکه نده ری نیا، ۴۰۲-۴۰۳، ئه فشار، ۶۸۶/۲، ۷۱۷). ناوه ندی شارستان یانی پیرانشار له ۴۶ و ۴۲ پانتایی باکوری و ۴۵ و ۸ دریزی روژه لاتی و له بهرزایی ۱،۴۴۵ میتری له ته ختی ده ریا دایه (پاپلی ۱۳۲). پیرانشاری ئه م سه رده مه تا چه ند سال بهر له مرۆ (۲۰ مارس ۲۰۰۷ ز) ئاوا بی به کی بچوک بووه که له سالی ۱۳۳۰ هه تاوی ۵۱ که س حه شیمه تی هه بووه (فه ره نگی جوغرافیایی ئیران، هه ره ئه و ی) به لام له بهر ئه وه ی له سه ر ریگا کانی پتوهندار به باری شیای ئابوری فره زوو ته سیعه ی په یدا کرد و حه شیمه ته که یشی به پی ودانی سه رژماری ۱۳۷۵ گه یشتوته ۳۳،۳۸۶ که س (جوغرافیای کامل، هه ره ئه و ی، سه رژماری چل).

پیشینه ی میژویی: ناسه واری که ونارا که شوینی دیاره له چیا و چره زهرد و بهرده لانه کانی دیهستانی مهنگوری غه ربی سه ره به شارستانی پیرانشار، که ونارایی و کۆنی ئه م ناوچه، ده باته وه بۆ هه زاره ی ۲ بهرله زاین، توژی نه وه ی جیماوه کانی

قه‌لای مه‌سکونی (قه‌لاتی‌شا) له‌بان به‌رزایی کتو (کیف) لندی شیخان -یه‌کی له به‌رزایی یه‌کانی شاری پیرانشار- دایه (ب‌روانه کۆزانی فه‌ره‌ه‌نگی زمانی کوردی (شه‌پۆل) چاپی ۱۳۷۹/۱۱/۱۵ هه‌تاوی و ۲۰۰۱/۲/۳ز- چاپی دوهم، په‌ره‌ی ۱۷۷ تا ۱۷۶، چاپی تاران، چاپی ئه‌ندیشه)، به‌ جوانی روونی ده‌کاته‌وه که یه‌که‌مین به‌ردی بناغه‌ی ئه‌م قه‌لا و دژه‌گه‌وره و سه‌رسوره‌په‌نه‌ره، له سه‌ره‌تای هه‌زاره‌ی یه‌که‌می به‌ر له زایین به‌هۆی شان و باهۆی هۆزه‌کورده‌کانی ناوچه، سازدراوه و دامه‌زراوه و له ده‌ورانی ئیمپه‌راتوری دیاکۆی ماد په‌ره‌ی زیاتری پیدراوه (قه‌راخانی ۱۰۲، ۹۹، ۱۰۹-۱۱۰، فه‌ره‌ه‌نگی جوغرافیای کتوه‌کان، ۱/۱۸۴). له سه‌ده‌ی ۹ به‌ر له زایین شارستانی ئیستا له‌و ناوچه‌ی بووه که له‌بن ده‌سه‌لاتی مانناکاندا بووه (تابانی ۱۳۷-۱۳۹، پیدرام، ۳۰). س‌رمین ماننا له‌به‌ر باری سپایی خۆی و دراوسی له‌گه‌ل حکومه‌ته‌کانی گه‌وره‌ی ئورارتوو و ئاشۆر، زۆربه‌ی کات خه‌ریکی به‌ره‌وانی و به‌رگیری کردن له خۆی بووه، له‌ده‌سه‌لات و نیشتمانی خۆی و ئه‌وانیش هه‌ر جار نه‌جاری هیرشیان بۆ مانناکان بردوه (نیاکان، ۱۶۶)؛ هه‌ر وه‌کو سارگینی دوهم (حک- ۷۲۳-۷۰۵ به‌رله زایین) که له‌شکرکیشی هه‌شته‌می خۆی بۆ سه‌ر نیشتمانی ماننا و ئورارتوو له ناوچه‌گه‌لی که له‌م سه‌رده‌مه‌دا (مارس ۲۰۰۷ز) به سه‌رده‌شت و پیرانشار و په‌سوئ ناو ده‌برین، ده‌گه‌شته قه‌لا و دژی ماننایی «سینی هینو» که له‌سه‌ر ریگای په‌سوئ و مه‌هاباد هه‌لکه‌وتبو. (ره‌ئیس‌نیا، ۲۰۲/۱-۲۰۳، تابانی، ۱۴۴).

هه‌ندی له لیکۆله‌ران ناوی په‌سوئ ئه‌م‌پۆ به‌ وه‌رگێردراو له پارسوا ده‌زانن و لایان وایه پارسوا بۆته په‌سوئ که واژه‌ی پارسوا له زمانی ئاشۆریشدا به واتای سنوره) که له‌وپه‌ری غه‌ربی خاک و نیشتمانی ماد و سنور بووه له نیوان ماد و ئاشۆردا (دیاکۆنۆف، ۶۸، پیدرام، ۶۴-۶۵). ره‌نگه شارۆلکه‌ی په‌سوئ که یاقوت (۶۲۶/۱) له سه‌ده‌ی ۷ مانگی، نه‌وی له نزیکی خان خاسبک و به‌یه‌کی له شماره‌کانی ئازهریایجانی ناوبردوه و هه‌مدوللا مسته‌وفی په‌ره‌ی ۸۶ له سه‌ده‌ی ۸

مانگی ئه‌وێی به‌یه‌کێ له‌ چوارشاری تومانی مه‌راغه‌ داناوه‌، هه‌ر ئه‌م په‌سوێی ئه‌م سه‌رده‌مه‌ بێ (مارس ٢٠٠٧ز- بڕواننه‌ کتیی سولتان سه‌لاحه‌دین ئه‌ییوبی ته‌حقیق له‌ بابته‌ دوین جیی باو و باپیرانی سه‌لاحه‌دین، په‌ره‌ی ٥٣ تا ٥٥ به‌ قه‌له‌می (شه‌پۆل) چاپی ٣٠ ئوکتوبری ٢٠٠٧ز، تاران، چاپی ئه‌ندیشه‌). به‌ جووره‌ نوسینی میژو ئه‌و په‌سوێی به‌ شارێکی بچوک به‌ حه‌ق و حقوقی دیوانی ٢٥ هه‌زار دینار بووه‌ و له‌وێ دانه‌ویله‌ و ترێ و هه‌ندی میوه‌ به‌ده‌س هاتوووه‌ (په‌ره‌ی ٨٧). ره‌نگه‌ خان حاسبکی که‌ یاقوت (هه‌ره‌ئوێ) په‌سوێی له‌ نزیک ئه‌وێ زانیوه‌ و یادی لێ کردوه‌، هه‌ر خانێ (خانه) یا پیرانشاری ئه‌مپۆ بوێ. له‌ روداوه‌کانی گرینگی ئه‌م ناوچه‌ له‌ جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م دا ئه‌وه‌ که‌ هێزی شه‌روانی عوسمانی ئه‌و ناوچه‌ی داگیر کرد و کوردی ده‌روتانه‌وه‌ و وزه‌شی له‌ ده‌وله‌تی ئێران بپریو، به‌لام به‌ تیکشانی سپای موته‌حیدین له‌ جه‌نگدا، عوسمانی به‌ ناچار ئه‌و ناوچه‌ داگیرکراوه‌ی چۆل کردوه‌ و که‌وتونه‌ته‌وه‌ بن ده‌س حکومه‌تی ئێران (بڕواننه‌ شه‌میم، ٤٥٣-٤٥٤، مه‌حبوبی ١٤٨-١٤٩)، هه‌روا له‌ ١٣٢٠ هه‌تاوی له‌و سۆنگه‌وه‌ که‌ شوهره‌وی له‌شکری له‌ ئێران و نازه‌ربایجان و کوردستانی موکریان مۆلدا بوو، ئێران له‌ نیوان شوهره‌وی و ئینگلیس، دابه‌شکرا بوو، کورده‌کان که‌ کۆمه‌له‌ی ژێ-کافیان بۆ بوژانه‌وه‌ی کورد و کوردستان سازدابوو حوسینی زیرینگه‌ران سه‌روکی بوو دوکتور عه‌زیز زه‌ندی، ناودار به‌ عه‌زیز ئه‌لمانی حیزبی ئازادی کوردستان-ی له‌ سالی ١٩٤٢ز- له‌ مه‌هاباد سازدا بو. که‌ مه‌رامنامه‌که‌ی به‌ زمانی کوردی، ئه‌رمه‌نی و ئاسۆری نوسرابوو. وه‌ زاره‌تی شه‌ر ئه‌و مه‌رامنامه‌ی له‌ زمانی کوردی یه‌وه‌، کردۆته‌ فارسی، نیشانه‌ی حیزبی ئازادی کوردستان ٣ گۆله‌ گه‌نم، ٢ خنجیری له‌ پال یه‌ک و ئه‌ستیره‌یه‌ک و خوای به‌رز، بڕواننه‌ (ئه‌سنادی سیاسی ئێران، په‌ژوه‌یشکه‌ده‌ی ئه‌سناد به‌ کۆششی بیه‌روز تاران، چاپی ١٣٦٧ هه‌تاوی تاران).

پیرانشار و ناوچه‌کانی سه‌ربه‌وێ له‌به‌ر ئه‌وه‌ ی له‌ عیراق و به‌غا نزیکه‌ به‌ درێژایی جه‌نگ له‌ نیوان عیراق و ئێراندا، زه‌ره‌ر و زیانی گیانی و مالی به‌ر فراوانی

لیکه و تووه و خه لکی تووشی کوژران و مال ویرانی زور هاتوون (گرینگترین تیکوشانه کان ... ۱۴۴، ۱۲۲، ۹۹، ۲۶، ۱۵۷، ۳۴۴، ۳۴۲). سه رچاوه: ئیسکه نده رنیا، ساختاری سازمان و ئیلات و شیوهی ژیانی عه شایری نازه ربایجانی غه ربی، ورمی، ۱۳۶۶، نه فشار سیستانی، ئیره ج، روانیتیک به نازه ربایجانی غه ربی دا، تاران، ۱۳۶۹، نه فشین یه دوللا، چومه کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۳؛ گرینگترین دوباره سازی و نوئ سازی ناوچه کانی جهنگ لیدراو له ۱۳۶۱ و ۱۳۶۲، ستادی ناوه ندی دوباره سازی و نوئ سازی ناوچه کانی زیان دیتو له شهردا، تاران، ۱۳۶۳؛ پاپلی یه زدی، محهمه د حه سهن، فرههنگی ناوه دانی یه کان و شوئنه مه زهه بی یه کانی ولات، مه شهه د، ۱۳۶۷؛ پیدرام مه حموود، ته مه دونی مه هاباد، تاران، ۱۳۷۳، تابانی حه بیوللا، وه حده تی قهومی کورد و ماد، مه نشهء تاریخ، ته مه دونی کوردستان، تاران، ۱۳۸۰؛ ته وه کوللی موقه ده م، غولامحوسین وه جهی ته سمیه ی شماره کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۵؛ جه عفه ری عه بیاس، دایره تنولمه عاریفی جوغرافیای ئیران، تاران، ۱۳۷۹؛ جوغرافیای نازه ربایجانی غه ربی، وه زاره تی فیترکردن و بارهینان، تاران، ۱۳۸۱؛ جوغرافیای کاملی ئیران، وه زاره تی فیترکردن و بارهینان، تاران، ۱۳۶۶؛ حه مدوللا مسته وفی، نه هزه تولقولوب، به کوششی لیسترنج لیده ن، ۱۳۳۱ مانگی؛ دایره تولمو عاریفی فارسی، دیهقان عه لی سه رزه وی زه رده شت، تاران، ۱۳۴۸؛ دیاکونوف، ا.م، تاریخی ماد، ته رجه مه ی که ریم که شاوهرز، تاران، ۱۳۵۷ هه تاوی، تاران، ره ئیس نیا ره حیم، نازه ربایجان له سه یری تاریخی ئیران دا، ته ورئز، ۱۳۶۸؛ سه رژماری نفوس و مه سکه ن له ۱۳۷۵، نه تایجی ته فسیلی ئوستانی نازه ربایجان غه ربی ناوه ندی ئاماری ئیران، تاران، ۱۳۷۶؛ شه میم عه لی نه سغه ر، له ده وه ی سه لته نه تی قاجار، تاران، ۱۳۴۲؛ فرههنگی جوغرافیایی ئیران، ناوه دانی یه کانی ئوستانی ۳ و ۴، نازه ربایجان، دایره ی جوغرافیایی ستادی نه رته ش، تاران، ۱۳۳۰؛ فرههنگی جوغرافیایی کقه وه کان، قه راخانی حوسین، «تویژینه وه کانی باستان ناسی له ناوچه ی مه نگوری مه هاباد، قه لا و دژی مادی قه لاتی شا»،

توێژینه‌وه‌ی تاریخی، تاران، ۱۳۵۴، سالی ۱۰ ژماره‌ی ۵؛ مه‌حبوبی جه‌مشید،
روانیتیک بۆ تاریخ و جوغرافیای میانداو و تیکاب و شاهیندژ (ئه‌وکان) تاران،
۱۳۷۰؛ نه‌شریه‌ی عه‌ناسری دابه‌شکردن به‌هاوکاری ناوه‌ندی بریکاری سیاسی
وه‌زاره‌تی ناخۆ، تاران، ۱۳۸۱؛ نیاکان، لیلی، کورته‌یی له‌موتاله‌عاتی فه‌ننی
ئاجور (خشته‌کان) ی بۆکان، (قه‌لایچی)، باستان‌ناسی و هونه‌ری ئیران، به‌کۆشش
عه‌بیاس عه‌لیزاده، تاران، ۱۳۷۸ هه‌تاوی، یاقوت بولدان، که‌ریم شه‌ریعه‌ت،
دایره‌تولمه‌عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۴ په‌ره‌ی ۱۱۳ تا ۱۱ چاپی ۱۳۸۵
هه‌تاوی، تاران (شه‌پۆل).

مامەش

دۆستی ئازیز و فازل و بەرئیزم جەنابی خەلیل موستاق پەر و تەژی لە سەفا و بوزورگواری لە ۱۳۸۶/۴/۹ و ۳۰ ژوونی ۲۰۰۷ ز و ۹ جۆزەردانی ۲۷۰۷ کوردی لە شەپۆل، نووسەری ئەم دێرانی لەبابەت خۆی و خێلی مامەشەو نووسیووە و دەلی: خەلیل موستاق کارناسی ھۆنەرەکانی تەجەسومی (ریشتە ی نەقاشی) کارناسی نەرشدی ھۆنەرەکانی کاربوردی (ریشتە ی لیکۆلینەو ھە ی ھونەر) و قەبولی مەقتەعی عیلمی دوکترا ی لیکۆلینەو ھە ی ھونەری زانکۆ ی ھونەری تاران سالی ۱۳۸۷ ھەتاوی، نەقاش، نووسەر، شاعیر، موحەقق، خێوی نووسینی چل کتیبی چاپکراو لەبابەت: نەقاشی، گرافیک، مێعماری، خوڤنووسی، کاردەستی، تاریخی ھونەری ئێران، مێژوی ھونەری جیھان و... دو کتیبی شیعری چاپ کراو (شیعری نوێ یا سپی) دانانی چل پێشانگای ھونەری تاکی و بەکۆر و ۳۵ سال پێشینە ی دەرسدان لە زانکۆ ی ھونەر، ناوئەندی پەرورەدە ی دەبیر، ناوئەندی عیلمی، کاربوردی ھونەرستانەکانی ھونەری و مۆئەسسەساتی فەرھەنگی و ھونەری ئازادی شاری تاران، ھەرورەھا دەنوسی: من کورپی کاک حەسەن کورپی گولایاغا کورپی کاک حەسەن کورپی کاک بایز کورپی ھەمزایا ناوداری مامەش. لەبەر ئەو ھە ی لە چوار کورپی ھەمزایا بەناوی کاک بایز، پیرۆئاغا، گولایاغا و مام قادر، دامەزرینەری ئەسلی و ھەر چوار بەشی مامەش (: بایزی، پیرۆئاغایی، گولایاغایی و قادری) و لە ھەو ھەکانی کاک بایزی گەرورەم، لە تایفە ی بایزی دیمە ژمار. ئەم کابایزە بە پێی قەبالە لە سالی ۱۲۶۳ مانگی یانی لە ۱۶۵ سال لە مەو بەر گوندی "لکبن" ی لە عەبدولابەگ کورپی رۆستەم بەگ بابامیری و حاکمی مەھاباد کریو ھە ی رۆژەو ھە ی تا ئەمڕۆ جیی ژیان و ناوئەندی بنەرەتی تایفە ی بایزی بوو ھە ی تایفە ی بایز ئاوی دیکەشیان لە ناوچە ی لاجان لە دەسا بوو ھە ی ژیانیشیان لەوانە کردو ھە ی.

به قسه‌ی کاک همزه‌ی بایه‌زیدی (کاک همزه‌ی کیله) که مرۆفیککی ئاگادار و ریش‌سپی تایفه‌ی بایزیشه خێلی مامەش له سه‌ده‌کانی رابوردو له کوردستانی بن ده‌س تورکیه کۆچیان کردوه و هاتونه‌ته ناوچه‌ی لاجان، ئوستانی نازه‌ربایجانی غه‌ربی. جا له‌به‌ر بویری و جه‌نگخوازی و دارای ئازالی فره‌بون له‌وه‌رگه و زه‌وی و ئاوايي فره‌یان یا کریوه یا به‌ده‌ستیان هیناوه و به قسه‌ی ئه‌و که سه‌نهد و به‌لگه‌یش له ده‌سایه خێلی مامەش له‌گه‌لّ خانی له‌پ زیرین خزم و له‌یه‌ک ره‌گه‌زن که له قه‌لای دم‌دم (جم‌جم) دا حکومه‌تی کردوه و به قسه‌ی کاک همزه‌ بایزی خێلی مامەش تایفه‌یی به‌ ناوی "مامەش به‌به" و هیمان تایفه‌گه‌لی له خێلی مه‌نگور و پیران له سلیمان و ئه‌و ره‌خه‌ ده‌ژین.

خێلی مامەش میژویی پر له هه‌وراز و سه‌ره‌وخواریان هه‌یه، شاخه‌یه‌یی گه‌وره له خێلی بلباس و له‌گه‌لّ ئه‌وا له‌چهن سه‌ده‌ی ئه‌م دوايه مامەش له کوردستانی باکوری و له دوایدا له‌به‌ر چهن روداو له کوردستانی رۆژه‌لآت ژبانیان کردوه.

له دو سه‌ده‌ی ئه‌م دوا‌ی‌اندا وارگه و نشینگه‌ی خێلی مامەش له نیوان شاری مه‌هاباد، نه‌غه‌ده، پیرانشار(خانه) و شنودا بووه و به قسه‌یی له ده‌شتی پان و به‌رین و سه‌ره‌وزی (لاجان) نیشته‌جی بون.

هیرشی تاتار ئاق قویونلو، قه‌ره قویونلو، ته‌یموره‌شه و ... بونه‌ته کۆچ و هه‌لآت هه‌لآت تا له ده‌وره ئاق قویونلو و ... میر سه‌یفه‌دین موکری دپته باکوری ده‌ریاچه‌ی چی‌چيست (ورمی) و نوسه‌ری کتییی سه‌ه‌رولته‌کراد له په‌ره‌ی ۱۷۲۱ دا نوسیه‌تی: «سه‌ره‌رشتی خێلی موکری له‌م کۆچه میژویی‌یه‌دا بابا میر له بنه‌ماله‌کانی بابان بووه». یه‌کیه‌تی خێلی بلباس له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ۱۲ له کوردستانی باکوری و له پاشان دیبوکری‌یه‌کانیش له کلکه‌ی سه‌ده‌ی ۱۲ له دریه‌کره‌وه هاتونه‌ته ناوچه‌ی موکریان. ئه‌م خێله کوردانه له‌سه‌ر له‌وه‌رگه و زه‌وی پرده‌هات هه‌میشه ده‌مه‌ قه‌ریان هه‌بووه و خه‌ریکی شه‌ر و شوپ و پیک‌ه‌لپژان بون.

ئایه تۆللا مەردۆخ شیخ محەممەد کوردستانی نوسیویەتی کوردی ناوچەیی موکریان لە بنەرەتا لە سێ ھۆزی مەنگور (بەلباس)، مامەش و پشندەری بەدی ھاتووە کە بە رەگەز دەچنەووە سەر ماد (حەبیبوللا تابانی کتیبی کوردستان پەرەیی ۹۶). قەرەنیاغای ئەمیر عەشایەر سەرۆک و سەرداری شیاوی ناوبەدەرەووی خێلی بەلباس، مەرۆفی نوکتەزان، تیزبین، مەتین و لە کارزان و نەجیب و بەرەگەز میراتگری بەراستی ژیار و شارستانی کەونارای ئەشرافی ماد و نەتەووی شەریف و رەسەنی پاکی کورد، بوو. دیاکۆی مەزن و لە کارزان و دلسۆزی گەل و نیشتمان بەدەمەزراندنی ئیمپەرآتوری ماد، رینگای بۆ بزاو سەرکەوتنی دوارۆژ خۆش و راست و پاستەیی کرد. دیدارە ئەویش بە مەرۆفانی و بویری خەلکی ماد و سەزکردە بۆ وینەکانیان کە بە گیان و بە دل یارمەتی دیاکۆیان داو، پینک ھاتوو و جا ئەوویە دەبۆ بلیین وەختی کورد و ماد ھەبوو کەس یا کەسانی تر دیار نەبون و لە غاناو تا کانیان بە دەس بوو. سەنەدە خەتی یەکان بگونجیندیرین.

مامەش وەکو مەنگور ۲ بەشن. بەشی گەرەیی لە کوردستانی باشوری دان لە رۆژھەلاتی ئاوی لاوین. لە باکوری مەنگورەکان و لە رۆژاوی مەھابادن. پەسوئی گەرەترین دێیانە. بەشیکی بچوکیان لە عێراقن و مامەشە رەشکە ناو دەبرین و ئەمانە لە چوار دی دەژین کە دەکەونە لای باشوری ئاوی ژاراو، لە سەرەووی مەنگورە روتە. لەو دەچێ ئەمانەش ھەوێک جافە رەشکە، ناوی رەشکەیان خراوتە دوا، لەبەر دورکەوتنیان لە خێلە بنچینەکانیان. ھەندێ لەم مامەشانەیش ھاوینان دەبنە شوان و شوانکارە و بۆ لەو پەڕاندنی مینگە لەکانیان دەچنە کویستانە پەر لەو پەڕەکانی نیوان کوردی ئەم دیو و ئەو دیو (۸۸۸ و کۆری زانیاری ۱-۲) و ھە رووھا دەچنە لەو پەڕەکانی مێرگەکانی مێرگەجۆ، سێلوی، سێ ریس، گورانگە، کانی رەش و قوری چای و لە نیوان پیرانشار و پەسوئی و نەغەدە و شنۆ و جەلدیان دەژین (کتیبی ساختاری سازمان ایلات و شیوہی ژیان، نازەربایجان غەربی، ئیبراھیم ئەسکەندەری نیارستانی ۱۳۶۶ تاران).

له زهمانی سهلتنه تی زهندی به هه مزایا نیوی سهرۆکی خێلی مامەش بووه که هه میسه له گهڵ ئە فشاری به کانی حاکی ورمی له شهرا بووه. هه مزایا کورپکی به ناوی گولایاغا و ئەمیش کورپکی هه بووه به ناوی پیروتاغا، پیروتاغا له زهمانی شا محهممهدی قاجار باوکی ناسره دین شای قاجار له سالی ١٢٥٨ مانگی، سهرۆکی خێل و حاکی شتو بووه و ئەمیش ٢ کورپ به ناوی محهممهداغا و سلیمان ناغا هه بووه و ئەو ٢ برایه دژی به ک بون و نهوه و نهوادهی ئەو ٢ برایه ئیستاش وه پیکه وه نین، له محهممهدئاغا تایفه ی ئەمیر عه شایر و سلیمان اغایش تایفه ی قادری به دیهاتوو، چون محهممهداغا فره تر جیی دنیایی هۆز و حکومهت بووه، کراوته سهرۆکی خێل و حکومهتی شنویشی پی سپی دراوه، خێلی مامەش له رۆژگاری سهرۆکی ئەوا، پیکه وتی ئەوتوی نه کردوه و ناسره دین شای قاجار خوشی ویستوو و له لایه ن ئەمیر نیزامی کوردی گه روس نازناوی ئەمیر عه شایه ری پی دهری، ئەم محهممهدئاغایه یه ١٢٩٧ مانگی له راپه رینی مه لیک غازی شیخ عوبه دیدیلای نه هری شاه ی شه مزین به شدار ی کردوه، به لام له گه ل هه مزایا مه نگور نیوان ناخوشی په یدا ده کا. له گه ل خێلی دیوکری له سپای شیخ جیا ده بنه وه و شیخ عه بدولقادری له سۆنگه ی دزایه تی ئەو خێلانه ناچار به پاشه کشه بو نیو کوردستانی باکوری بن ده س عوسمانی ده بی. محهممهدئاغا ٩ کورپ به ناوی پیروتاغا، قهره نیاغا ناودار به ناغا، کاک هه مزه، کاک عه باس، کاک بایز، کاک حوسین، کاک عه وللا و کاک برایم. محهممهداغا مامەش له سالی ١٣٢٦ مانگی له دیی نه لۆس مردوو و دوای ئەو قهره نیاغا ئەمیر عه شایه ر کراوته سهرۆک هۆز، قهره نیاغا چ له نیو خێلدا و چ لای حکومه تی مه خت جیی سه رنج بووه. له جهنگی جیهانی یه که م روسه کان له شه رپیکدا له «حه یده راوا» ژماری فره له تاکه تاک ی ناو به دهره وه ی خێلی مامەش یان شه هید کرد، جا هه ر له و سهرده مه وه خێلی مامەش له باری نفوسه وه که میانداوه. له سالی ١٣٠٣ هه تاوی قهره نیاغا له گه ل هه ندی له خزمان و مروقه کانی خوی به هاوری خێلی دیوکری و مه نگور بو

دهرکردنی حه‌مه‌ره‌شیدخان قادرزاده بانه‌یی له کوردستانی بن دهس ئیران هێرشیان بو ناوچه‌ی سه‌رده‌شت بر دووه و له‌وی گولله‌ی ویکه‌وتوو و زامدار بووه دوا‌ی چاک بوته‌وه و له جه‌نگی جه‌هانی دوهمدا، قه‌ره‌نیاغا خۆی نه‌دا دهس روس و په‌یره‌وی له قازی محهمهد نه‌کرد تا له سال‌ی ۱۳۲۳ وه‌دوا‌ی قازی نه‌که‌وت، دوا‌ی مردنی ئه‌و (مام عه‌زیز) یه‌کێ له کورانی له جیتی ئه‌و بوو مه‌زن و سه‌روکی هۆز و حکومه‌تیش پله‌ی سه‌ره‌نگی ئیفتیخاری پێ‌دا و له سال‌ی ۱۳۳۵ له پێکدادانی ئوتومبیل تیا چوو و نه‌ما.

خێلی مامه‌ دو تایفه‌ی گه‌وره‌ن ئه‌میر عه‌شایه‌ر و قادری و چه‌ن تیره‌ی چکۆله‌ی تر و تا شه‌ش هه‌زار که‌س ده‌بن، خێلی مامه‌ش کورد و شافیعی مه‌زه‌به‌ن، له ناوچه‌ی لاجان‌دان و ناوه‌ندیان (په‌سوێ) بووه و کاریان مه‌ر و مالا‌تداری و کشت و کال و توتن چاندنه. جه‌نابی سه‌یید محهمهد سه‌مه‌دی له په‌ره‌ی ۲۰۳ روانینی به‌ میژوی مه‌هاباددا هیوا‌ی خواستوو که جه‌نابی کاک سلیمان» که مروفتیکی فازل و ئه‌دیبه و مامه‌شه که وه‌عدیشی داوه روژ تاریخی کاملی خێلی مامه‌ش بنوسی و ده‌ینی خۆی به هۆز و نه‌ته‌وه‌که‌ی ئه‌دا بکا، به‌و هیوا‌یه (شه‌پۆل) هه‌روا جه‌ناب فه‌مه‌دی له په‌ره‌ی ۱۹۵ روانینی به‌ میژوی مه‌هاباددا ده‌نوسی دوستی به‌ریزم کاک حه‌سه‌ن دانیشفه‌ر له نامه‌یه‌کدا که له ۱۳۶۷/۱۲/۸ بۆ منی نویسه‌وه له بابته‌ خێلی پیران ده‌نوسی: قه‌ره‌نیاغا سه‌روکی پیران کورانیکی به‌ ناوی «مامه‌ند و کاک ئه‌حمه‌د که هه‌ریه‌که به‌ناوی خۆی تایفه‌یه‌کی به‌وجود هێناوه مه‌زنی ئه‌م خێله‌ ئیستا محهمهد ئه‌مین عه‌شایه‌ری‌یه که له (شیناوا) دا داده‌نیشی ئه‌م خێله‌ ۳۴ ئاوا‌ییان هه‌یه و سنوری خاکیان له شه‌رقه‌وه چۆمی دربه‌که‌یه و له غه‌ربه‌وه چۆمی بادیناویو و له باشووره‌وه چۆمی لاوین و له باکووره‌وه سنوری ده‌سکردی ئیران و عێراقه، ئه‌و خێله‌ له موسل و هه‌ولیر و رانیه و بتوین هه‌ن و خێلی پیران به‌ ناوی ئه‌مین عه‌شایه‌ری ئه‌حمه‌دی موریک حوسینی و دانیشفه‌ر ناودارن.

پیران: ئەم خێلەش دو بەشە بەشیککی لە کوردستانی رۆژهللاتی و ر لە رۆژئاوای ئاوی لاوین و لە باکوری مەنگوران و نزیک خانە ی رۆژهللاتی گەروی زینۆئی شیخ و بۆی دەکیشی و دەکەویته رۆژهللاتی قەزا(فەرماندار)ی بالەک. مروف که لە بەیانی بەکی خوش دا لەم گەروه که ئاوریزه راوهستی جوان چاوی به ئاوی لاوین دەکەوی که هەر وهکوو زیو دەبریقیتتوه و بەرهو باشور دەروا. لەم لاو و لەو لای روباره که چاوی به دوکەلی تهنور و ئاگردانی مالی گوندهکان دەکەوی. بەشی دوهمی پیران لە دوانزده گوندا دهژین. یهکیکان سهر بهخویه و له دهشتی بتوین تابعی ناوچهی چوارقورنەن. ئەم پیرانانە ی گەرمیان بیجگه له سەد مالیک هەموو نیشتەجین و خەریک کشت و کالن. ئەو سەد ماله هەندیکان بەنیو کۆچەر و هەندی تریان شوانن و میگهل له گکانیان له گهل خویان دەبەنه کویستان پر له وەرگه. کهوا بی له کۆچەر پتر ترانس هیومانس کەرن. (پەرهی ۳۸۹ کۆری زانیاری جلدی ۲- ۱) پیران بەم ناوانه (بلباس، پیران و سوسوسواره). ناو دەبرن. پیران زستانان لەبەرا بۆ مەر لەوه راندن چوونه ته بتوین و رانیه لهو دیو و هەوینانیش له ناوچهی پیرانشاردا بوون- له کانیاخوا، حاجی ئیبراهیم و قەندیل دولنی.

بلباس خێلکی گەورە کورده، پینج تیره یه: ۱- وه جاحی کاخدری ۲- ئاکۆ ۳- مەنگور ۴- پیران ۵- مامهش: مامهشی شیوهی بلباسان جۆره درومانیکه (پەرهی ۱۱۲ فەرهنگی کوردستان، گیوی موکریان، چاپی ۱۹۹۹ز، ئاراس، ههولیر)

- مەنگور خێلی گەورە کورده.
- مامهش عەشیره تیکی گەورە کورده.
- هۆزی رۆزه کی ۲۴ تیره بوون، سەرەکی هۆزی رۆه کی له نزیک گوندی تاب که سەر به ناوچهی خۆیته کۆ بوونه تهوه و بوونه ته دو بەش دوازده یان یه کیان گرتوووه و ناویان له خۆ نا بلباس. دوازده هۆز و تیره که ی تر به قهوالیسی ناسراون. ده لێن قهوالیسی و بلباس دو هۆزی بابانه کان. ناوی بلباس و قهوالیسی له دوو

گوندانیش نریاون که هه ن له ناوچهی هه کاری دا(شه ره فنامه به کوردی په ره ی ٦٧٣ ئۆفستیتی جه واهیری ١٩٨١ از تاران و دایره تۆلمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج.... په ره ی.... چاپی.... تاران).

- بلباس له راستیدا فیدراسیونی بووه له نیوان مهنگور، پیران، مامهش، برادۆست و ئاکۆ و له دواییدا مهنگور و برادۆست له و هاوپه یمانیه چونه ته ده ری، له هه ندی سه رچاوه ته نیا خیلێ مهنگور، مامهش و پیران به به شی له بلباس دانراوه. دوکتور ره حیم هوهیدا ده لی: بلباس له باکوووری غه ربی سابلأغی موکری ده ژین و له لکبن و ئاوی که لوی تا بادیناویان به ده سه وه یه. بلباس دوو تیره ن: مامهش و پیران. مامه شه کان حه شیمه تیان له پیرانه کان زیاتره، ناوه ندی هوزی مامهش په سوێیه و ناوه ندی پیرانیش شیناوايه (رواینه به میژووی مه هاباددا، په ره ی ١٩٥، سه ییه د محمه مد سه مه دی بلاقۆکی ره ره وه سالی ١٣٧٣ هه تاوی)

خیلی مهنگور ئه م تایفانه ن: تایفه ی مروه ت، تایفه ی ئامانی، تایفه ی زیڕین، تایفه ی زینی، تایفه ی شه می و تایفه ی خدر.

خیلی پیران ئه م تایفانه ن: موریک، ئه میر عه شایری، سادات و تایفه ی قه ره نی ئه حمه دی.

خیلی مامهش ئه مانه ن: تایفه ی قادری، تایفه ی ئه حمه دی، تایفه ی سلیمانی، تایفه ی پاشایی، تایفه ی خه لاغایی (له وه ده چی له حه ل: خلکان، تایفه ی کوری خه لکانی نووسه ری ناوداری کورد بی، شه پۆل)، ئه میر عه شایری گولأویاغا و تایفه ی بایه زیدی.

تایفه ی قادری سی تیره ن: ئاهه نی، محمه مدی و ئیفتیخاری.

تایفه ی خه لاغایی پینج تیره ن: مامهش، ره سوولی، عه بدی، مامه ندی و ئه مینی.

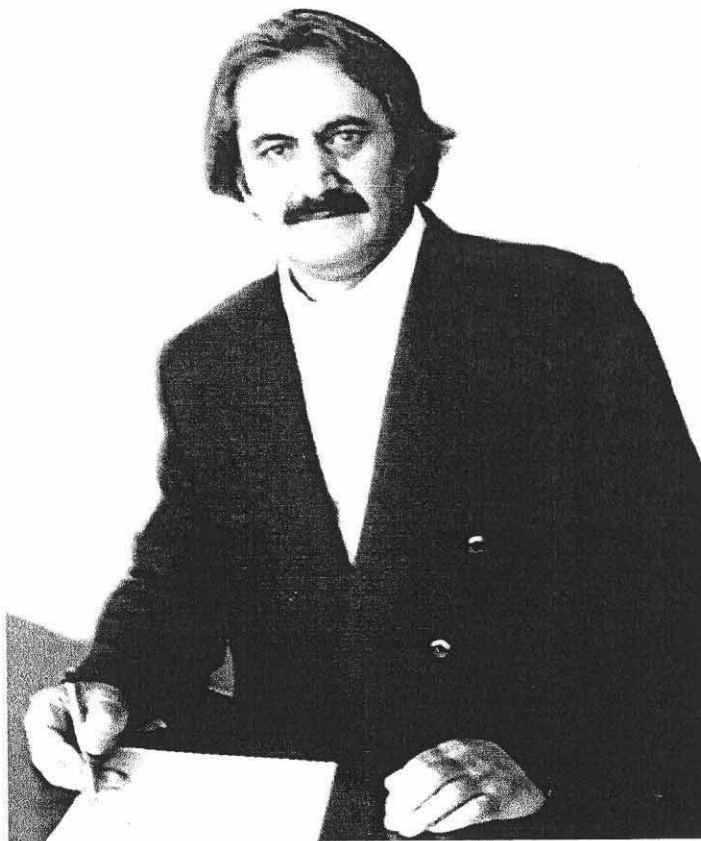
تایفه ی پاشایی چوار تیره ن: ئاغایی، خه لیلی، هه مزه زاده و فه قی پوور.

خیلی مهنگور ئه لین سی تایفه ن: تایفه ی ئوجاغی، سلیمان جه نگی و تایفه ی

مه لا خه لیلی.

نوخته: دوابی که عهلی خانی تورکی هاوشار که ههشت بنه ماله‌ی له ناوچه‌ی ورمی بلاو کردبووه وه کوردکوژی ده‌کر، ههشت که‌سی تر له و تورکه ههوشاریانه بوونه‌ته حاکمی ورمی که وئاخرینیان خودادا بیگلهر به‌یگی بووه و ئه‌میش ده‌ست ده‌کا به کوشت و بری کوردان و ژوماری فره له خیللی بلباس ده‌گری و سه‌روکه‌کانیان ده‌باته ورمی و باقی بلباسه یه‌خسیره‌کان له ناوچه‌ی چه‌مه و دۆلاما و ده‌یداته سه‌ر شه‌روانانی سپا و خوئی ده‌چیتته‌وه شاری ورمی و له‌ناکا و خه‌به‌ری بو ده‌به‌ن که ئه و بلباسه یه‌خسیرانه، له ده رفه‌تیکدا هیرشیان بردۆته سه‌ر دۆلاما فره‌یی له شه‌روانانی سپا ده‌کوژن و بلباسه یه‌خسیره‌کان به دیل و غه‌نیمه‌ت و مالی فره وه به‌رو و ارگه‌نشینگه‌ی خوئیان گه‌رانه‌وه‌ته و خودادا له‌به‌ر خوئی‌وه پيشده خواته‌وه‌خ و چه‌قویی له‌وه‌رگی خویده‌دا و له داغان خو ده‌کوژی (ئیبراهیم ئیسکه‌نده‌ینا، په‌ره‌ی ۷۹، هه‌ر ئه‌وی).

دوکتور خه‌لیل موستاق موهمه‌قیق و ئوستادی زانکوله تاران

مەنگور

خێلی مەنگور لە زەمانی سەلتەنەتی کەریم خانی زەند بە سەرکردەیی باپیراغا لە کوردستانی بن دەس عێراقەووە هاتونەتە ناوچەی ؟؟؟؟؟؟ دانیشتوانی ئەوێیان راوناوە و یا خستونەتە بن دەس خۆیان و لە جێی ئەوان جێگیر بون و ئەو تایفانە که لەوێ بون و خێلی مەنگور دەسیان بەسەرا گرتون، ئەمانە بون: مەر ئەکەنە- باب رەسو- برایمە سنە(ئێبراهیم حەسەن)- شیخ شەرەفی- ئال سێمانە- فەقی ئیسی(فەقی عیسا، هەندی بە فەقی وەسی ناویان بردووە)- زود- سەلکی- خەلکی- کارەش- گوێرەش- زەرەکا دەرویش- کەلھور- وەستا خالە- باریک هورموزیار- چەکالە و کەوابی باش دەردەکەوێ که مەر ئەکەنە، شیخ شەرەفی، باب رەسو و ... مەنگور نین. مەنگور فرە شیرین زمان و زارخۆش و میوان گر و بویر و نەترسن. سەرۆکی خانوادە زێدین، یا شەم بوو و تایفەکانی دیکە مەزنی ئەوانی قەبول کردووە، یەکی لەو خێلە هەمزاغای کورپی باپیراغای گەورەیه که چریکە ی راپەرینی ئەو لە زەمانی ناسرەدین شای قاجار و چونە نیو راپەرینی مەلیک غازی شیخ عوبەدی دیلای نەهری شاهی شەمزین ویردی سەر زمانە و بەیتی کوردی بە ناوی بەیتی هەمزاغا فرە شیرین و دلگیرە. پێویستە بزاین ئەو باپیراغایە که پالەستوی بوداق خان کورپی شیخ عەلی خان حاکمی سابلاغ دابوو لە زەمانی سەلتەنەتی عەلی مەردان خان زەند لە سالی ۱۱۹۵ مانگی بە گزی و فزی بە دەس ئەحمەدخان موقەدەم مەراغەیی دەکوژری و لە نیو پراستی پاشایی فەتحەلی شای قاجار لە ۱۲۳۵ مانگیدا یەکی تر بەناوی باپیراغای دوهم نەوێ ئەو باپیراغای لە ۱۱۹۵ لە مەراغە کوژراوە لە نیو هۆزی مەنگور سەر هەلەدا و بو فرەبونی منال چەن ژن دینی بەم ناوانە: زێرن(زێرن)، شەم، مروەت، ئامان، زین. دیارە هەر پینجیان لە یەک زەماندا حەلالی نەبون چون شەرع ئیجازە ی پێ نەداوە. مەنگوری ئیستا لەم باپیراغای دوهمەن و ۱۴ تا ۲۱ کورپی لەوان بوو و تایفە ی خۆی بەناوی ئەو

ژنانه‌ی خۆی ناو ناوه (په‌ره‌ی ۳۰ و ۳۱ سه‌یید محهمه‌د حه‌مه‌دی هه‌ر ئه‌وی). به‌لام گۆڤاری کاروان ژماره‌ی ۶۵ ی سالی ۱۹۸۷ز له‌ په‌ره‌ی ۱۷ تا ۱۳ به‌ ناوی «هه‌ر که‌سی سمیلی سور بی هه‌مزاغانی یه» به‌ قه‌له‌می عه‌بدولقادر ده‌باغی، ده‌نوسی: ئه‌و کاته‌ باپیراغانی شه‌هید کراوه، ژنه‌که‌ی منالیککی له‌ سک‌دا بووه و کاتێ منالی ده‌بی و به‌پیتی داب و ده‌ستوری هۆزه‌واری ناوی ده‌نی (باپیر) واته‌ ئه‌م باپیراغایه، باپیراغانی دوهمه‌ که‌ ۶ ژن و ۱۸ کورپی ده‌بی که‌ هه‌مزاغا له‌ گشتیان به‌ته‌مه‌ن چکۆله‌تر ده‌بی و کاتێ باپیراغانی دوهم له‌ گه‌ل تایغه‌ی مامه‌ش شه‌ریان ده‌بی له‌ گه‌ل چه‌ند که‌س له‌ خزمانی له‌و شه‌ره‌دا ده‌کوژری و هه‌مزاغا که‌ له‌ براکانی دیکه‌ رویتار و زیره‌کتر و بویرتر و له‌ کارزان‌تر بووه‌ بۆته‌ جێ‌نشینی ئه‌م باپیراغا، ته‌نانه‌ت هۆزی پیران، دیبوکری، گه‌ورک و ... له‌ هه‌مزاغانی مه‌نگور په‌یره‌وی ده‌که‌ن. له‌ بلاڤوکی ئالمانی ۱۳ ئوکتوبری ۱۹۱۰ز و ۱۲۸۸ هه‌تاوی وتاری به‌ ناوی هۆزی مه‌نگور به‌هۆی د. جه‌واد قازی ده‌لی: هه‌مزاغا کورپی باپیراغا بۆ تۆله‌کردنه‌وه‌ی کوژرانی باپیراغانی ئه‌وه‌ل به‌ده‌س ئه‌حمه‌داغانی موقه‌ده‌م مه‌راغه‌یی چووه‌ ئیو سپای شیخ عوبه‌یدیلائی نه‌هری. ئه‌وه‌ بو له‌ میانداو ئه‌و کوشتاره‌ی کرد. به‌ سه‌رنجدانه‌وه‌ ناوی باوکی هه‌مزاغا باپیراغا و قسه‌ی ده‌باغی له‌ راست ده‌چی.

ئه‌مه‌یش چه‌ند به‌ندی له‌ به‌یتی باپیراغا:

گویی رادیترنی دیوانه	سی شه‌و سی رۆژانه
بۆ بکه‌م مه‌دحی شیرانه	دۆلابی موکریانه
بی ره‌شه‌ی ره‌سولاغایه	قاقه‌ز چو بۆ خیلانه
رابه‌ریان ئه‌وره‌حمانه	چۆلیان کردباگردانه (باگردانی سه‌ری و خواری)
له‌شکری باپیرخانی	ره‌نگ وه‌زیر رومیانی
سوار بو له‌ باگردانی	مه‌نگورپی ده‌می وه‌جاغی
ته‌داره‌ک بۆ مه‌راغی	بۆ مه‌راغه‌ی ره‌وانه
سی شه‌م سه‌ر هه‌موانه	به‌ سی شه‌مۆی پر هونه‌ر

بوداخانی بوو دهسته بهر	باپیراغای پر جگهر
نه وهی رۆسته می زالی	هۆی سوله یمان خه زالی
رانک رهشی چه کمه سور	بلباس هاتن به جه مبور

به داخه وه هه مزاغای مهنگور له سالی ۱۲۹۸ مانگی به گزی و قزی ئه میر نیزام کوردی گه روس حاکمی سابلاغ (مه هاباد) شه هید کرا و ئه میر نیزام گه روسی دوا ی شه هید کردنی هه مزاغای بو دویه ره کی نانه وه له نیو مهنگوراندا، کاکه لاغا که له دایکه وه برای هه مزاغای نه بوو کردیه خیلێ مه نگوران و دوا ی مردنی کاکه لا بایری کورپی کرده سه رۆکی خیلێ مه نگوران که باپیراغای سیوه م کورپی هه مزاغای ده سده کا به دژایه تی کردنی چونکا سه رۆکی به هی هۆی ده زانی. له جهنگی جیهانی یه که م بایزاغای له گه ل سپای تورکی عوسمانی ده که وی و باپیراغای سیوه م بو دژایه تی کردن له گه ل ئه ودا، پالده دا به روسه وه. ده لێن ئیستایش ئاسه واری ئه و دژایه تییه. له نیو نه چوو وه و چند جار به گز هۆزی مامه شدا چون، که جار جار سه ر که وتوو و جار جاریش تیشکاون و روبه روو بوو ونه وه شیان له (مه حمه شه) له گه ل خیلێ دیوکری یان بووه که له وه دا سی (۳) که سی ناو به ده ره وه له خیلێ مه نگوران ده کوژرین: (مام سلیمان سه رۆکی هۆز، مام ره سوول و مام حوسین که هه ر سیکیان کورپی بایزاغای مه نگور و برای عه ولاغای بایزیدی بوون که کوژرابون (۱۲۹۸ هه تاوی) و له خیلێ دیوکریش ئاغا فه تاح داره له ک کوژراوه. له دوا ییدا هه ر دوو خیل ناشتی ده که ن و زیاتر له هه موویان تایفه ی مروه ت خویان له دیوکری نزیک کردۆته وه (ده لێن له مات کور، کورپی ماد یا له مانگر یا مه نگور له مه نچوو و ولاتی مه نچووری گیراوه یا له مامی گونی یه. گهورک له گاورک یا گاور: گه بر: ئاگردۆست یا له گورک: گورگی بالاندید: گورگی ته له دیتوو. فه ره هنگی مه ردۆخ.... مامه شه بی له رووی زانیی ئه تمۆلۆژی Etymology زانستی ریشه خوزای واژه - فیههولوغه ناساندنی ریشه ی واژه: قسه ی لی بکری (و

ئەمەیش بەشی لە شەجەرەى خێلى مامەش بە نەقل لە كىتیبى روانینى بە میژووی مەهاباد سەید محەممەد سەمەدى چاپى ۱۳۷۳ رەهرۆ)

لە كوردستانی باشوریدا مەنگور دەبنە دوو بەش مەنگورى بنچینەیی و مەنگورى روتە، مەنگورى بنچینەیی لەنیوان روبرارى ژاراواو گارفین لە ۲۶ گوندا دەژین، ئاوى چۆمى ژاراوا لە باكورى قەلادزەووە لە رۆژھەلاتەووە بەرەو رۆژاوا دەرواوە دەرژیتە نیو ئاوى زىى بچوك و ئاوى چۆمى گارفینیش لە باكورەووە بەرەو باشور دەروا و لە دەربەند دەرژیتە نیو ئاوى زىى. مەنگورە روتە لە ۴ گوندا دەژین كە دەكەونە رۆژھەلاتى ئاوى روبرارى ژاراوا، لەپیش تىكەل بوونى لەگەل زىى ئەم مەنگورانە لەگەل مەنگورانى بەشى كوردستانی رۆژھەلات خزمایەتى و پتوهندیان ھەبە و سەرۆكەكانى خێلى مەنگور لە لەوارگەى گەدەوھەنگوین لای مەهابادى موكرى راي دەبوێن. بەشێك لەم مەنگورانە بەتایبەت شوان كارەكانیان ئیستا ھاوینان بە ترانس ھیوماس یانى شوانەكان و ھەندى كەسى تر ھاوینان دەچنە ھاوار و ئەوانى تر لە گونداكان دەمینەووە و خەرىكى كشت و كالىان دەبن. كۆچەرى تەواو لە ھاوین و زستانا ھەوارگەى وای گیر نایى لە سالىكەووە بۆ سالى تر نەگۆرئ، كۆچەرى تەواو ناتوانى خەرىكى كشت و كالى بئ، بۆ مەر لەوھەراندىن مەجبورى بچنە كوێستانەكانیان كە دەكەونە رۆژھەلاتى شاخى گەلآلە و مامەروت و سەرى ساوہ لە باشورى قەندیل، لەوئ لەگەل خزمەكانى ئەو ديو ھەندى جار يەك دەگرن (كورى زانیارى ھەر ئەوئ). ھۆزى مەنگوریش ھەر وەكوو ھەموو خاوەن مولكەكانى خاكى كوردستان لە گونداكانیاندا مزگەوتیان ساز دەكرد و مەلا و مودەرىسیان ھەبوو چونكە ئەو داب و دەستورە لە سولتان سەلاحەدىن ئەیوبى دوینی زرارى و بنەمالەى ئەو سولتانە كوردە و لە بابانەكان و سۆرانەكانەووە ببوو بە باو چونكە لەو سەردەمانەدا ھیشتا دارولفنون دانەمەزرا بوو نەھاتبوووە ولاتە موسلمان نشینەكان و خەلكى لە كوردەوارى دا بە شیوہى حوجرەى مەلا و فەقى خویندویانە و بە وینەى ھەرەووز و یارمەتى ھەموو لایەنەى خەلك خزمەت بە

مهلا و فهقی کراوه و بره و به خوینده‌واری دراوه ئه‌وهی ئه‌و هم‌موو زانا و مه‌لا
عالمه‌مه‌گه‌ورانه له‌خاکی پاکی کوردستان سه‌ریان هه‌ل‌داوه و خزمه‌تیان به‌زانیو
مروانی کردوووه و بوونه‌ته‌جپی فه‌خر و شانازی بو کورد و کورده‌واری و جیهانی
ئیسلام. مه‌نگور مروقی گه‌وره و مه‌زنی زوره‌بو وینه‌عه‌بدو‌لا‌غای بایه‌زید و
مام‌ره‌سوولی کوری عه‌بدو‌لا‌غا له‌مروثانه‌ناوداره‌کانی هۆزی مه‌نگورن.

شه‌پوئل/ ۲۹۴

صفحه ۱۴

شنبه ۱۶ آذر ۱۳۸۱

۲ شوال ۱۴۲۳ - شماره ۱۷۵۴۳

برای اولین بار در ایران و جهان

قرآن کریم به زبان کردی ترجمه شد

وی در ادامه گفت: این کتاب در داخل کشور پنج بار و در میان کردهای خارج از ایران نیز دوبار تجدید چاپ شده و در کردستان عراق هم این کتاب با اشتیاق مخاطبان مواجه شده است. وی در خصوص مدت زمان کاری که روی ترجمه این قرآن انجام گرفته بیان داشت: در سال ۱۳۶۶ ترجمه قرآن را به اتمام رساندم و در سال ۱۳۷۶ این کتاب چاپ شده و دلیل این وقفه طولانی هم می‌توانست مشکلات مالی و مسائل دیگر باشد که من خیلی در جریان آنها قرار نگرفتم. وی در خصوص سیاست‌های دین‌زدایی در گذشته خاطر نشان کرد: رژیم گذشته نمی‌خواست به هیچ شکلی برای اسلام تبلیغ شود چرا که با دین‌داری و اسلام مخالف بود و واژه داشت. خصوصاً با اقدام ملی و محلی مخالفت‌هایی صورت می‌گرفت و رژیم نمی‌خواست به زبان آیین و سنت‌های آنان بها دهد.

برای نخستین بار در ایران و جهان، آیات قرآن کریم از عربی به کردی ترجمه شد. دکتر محمد صالح ابراهیمی محقق علوم قرآنی و مترجم این قرآن در گفت‌وگو با باشگاه خبرنگاران جوان با بیان این مطلب در خصوص اثرگذاری این ترجمه گفت: هرگز باور نمی‌کردم که این ترجمه تا حد بسیار زیادی بتواند مخاطب داخلی و خارجی جذب کند و به گفته برخی از ایرانیان کرد زبان این ترجمه توانسته است الفت آنان را با کلام خدا عمیق‌تر کند. وی افزود: البته پیش‌تر از این قرآن کریم به زبان کردی اما با خط لاتین که ویژه کردهای مقیم ترکیه است ترجمه شده بود. وی در خصوص تأثیرات انتشار و مطالعه این ترجمه در بین کردزبانان تصریح کرد: تأثیر مطالعه این ترجمه بر تقویت علاقمندی مردم به قرآن تا آنجا که بررسی کرده‌ام قابل توجه بوده است.

شه هید کرانی هه مزاغای مه نگور

هه مزاغای کورپی باپیاغای مه نگور سپاسالاری راپه پینی مه لیک غازی شیخ عوبه دیدیلای نه هری شاهی شه مزین بو که دوی گه رانه وهی شیخ عوبه دیدیلا بو کوردستانی باکوری بن دهس عوسمانی، هه مزاغای مه نگوریش به سپا و سواره کانی یه وه به ره و کوردستانی باکوری رۆیی به لام ههروهک رابه ری راپه پین ئارا و قارای نه بو جار به جار دههاته وه کوردستانی رۆژه لاتی بن دهس تورکه مه نی قاجار و گورزیکی ده وه شاندا. قاجار خه ریکی گزیو فزی بو که به شیوه یه ک هه مزاغای بخته نه داو، حه سه ن عه لیخان ئه میرنیزامی گه روسیش که له ده وه ری قاجاردا فره ده سی ده رۆیی، پیی خوش بو ئه و گرییه به به ده سی ئه و بکریته وه و پاداشی ئه و کارهش له دهس شای قاجار له ئیران بو خوی وه ریگری، جا چون ئه میر نیزامی کوردی گه روس (وه زیر چرچه) ده یزانی هه مزاغای له گه ل میرزا قاسم قازی پتوهندی دوستانه یان هه یه، میرزا قاسم قازی راسپارد برپا دلخووشی بداته وه و به خه تی خووشی بو هه مزاغای نوسی له گه ل تو زولم کراوه و ئیمه کارمان پتته و ده تکه مه حاکمی کوردستان و سابلاغ (مه هاباد) ی موکری، میرزا قاسم نامه گه ی گه یاند و وه لامیشی هیناوه، هه مزاغای نوسیوی ئه گه ر وه زیر له تایفه ی قاجار بوایه باوه رپم به قسه کانی نه ده کرد به لام چون ئه ویش وه ک من له هۆز و عه شیره ته ئه گه ر سویندم بو بنخوا و په یمانم له گه ل گری بدا، باوه ری پیی ده که م و دیمه وه، ئه میر نیزام سویندی بو خوارد و له پشت قورئان بۆی نوسی تا زیندوم و له م دنیا یه دا زیندو بم له گه ل توم و ده تپاریزم ته نانته له کاتی پتویست گیانم ده که مه قوربانت و مۆر و ئیمزای خووشی به پشت قورئانه که وه ناو بو هه مزاغای نارد. به و قورئان مۆر کردنه هه لۆی به رزه فری چیا ده سه مۆ کرا، خو یان به ره و سابلاغ ساز کرد. سواره ی برازای هه مزاغای که لای بویر و نه ترس و ئازا و زیره ک و پره هوش بو، به هه مزاغای وت: هه ر ئه میر نیزام له عه شیره تیش بی پیم

چاک نی یه برۆی بۆ لای چون نامهرده، که سۆ باوکی خۆی کوشتبۆ جیگای باوهر
نی یه؟ همزاغا وادیاره ده ترسی، سوارهیش ده لۆی ههرچهنده به ترسه نوکم ده زانی
ههرچهند برۆام وایه ده یان کوژن به لām له گه لۆت دۆم. قورئان ماچ ده کهن و به چهن
سواره وه ده رۆن و زۆربه ی سواره کانی له پشت کیوی عه لیاوا له پشت پادگانی
ئێستای مه هاباد له باشوری غه ربی شار راده گرن و خۆبی له گه لۆ چهن سوار به ره و
باخی شیخ (له باشوری مه هاباد که ئیستا ئه و باخه نه ماوه و له چواررۆی مه وله وی
تا پشتی گۆره پانی حه یوانات و ئازالی ئه مرۆی ده گرت بهر) هاتنه خواری و ده چنه
باخی شیخ و له دوره وه چاویان بع چادر و سه ربازی حکومت ده که وی، سواره
ده لۆی ئاغا به باشی نازام بچینه نیویان، ده ستور بده حاکم له چادر ده رکه وی و بیته
لامان تا ئیمه یش زیاد له سواره کانمان دور نه که وینه وه، باشه باشه تا ئیره قسه ی
خۆمان له گه لۆ حاکم بکه ین، همزاغا ده لۆی: یانی ئیمه له م سه ربازه برسی و رهش و
روته لانه بترسین؟ یه کراست ده چۆته نیو باخه که وه و له کۆی زینی ئه سپ
داده به زی، حاکم له پیشدا ده ستوری دابو ۲ فهوج سه ربازی ئازا و به جهرگ و به
تفنگ و گولله و که رهسته ی مرۆف کوژی تپل له سه ر ماشه تفنگ له نیو
چادره کانی لای راستی چادری خۆی ئاماد و دهس به تیر راوهستن و ئاماده. راست
له به رانبه ری چادری خۆی چادری تر ساز ده دا و له نیو ئه و چادره دا قوولکی،
ههروهک زاغه سازده دن و ده ستور ده دا هه وهخت هه مزاعا هات و من هه مزاعا و
هاوریکانی چوینه نیو چادره که، من دوای ماوه یهک ده رۆم ده چمه نیو چالی
چادری به رانبه ر، جا دوای ئه وه چادری که هه مزاعا و هاوریکانی ئه وی تپدان
تیرباران بکه ن و هه مویان بکوژن، جا دوای ئه وه ی هه مزاعا له ئه سپ پیاده بوو
حاکم هات به پیری یه وه و هه مزاعا میوانه کانی برده نیو چادر که ۳۰ کهس بون،
دروای به خیر هینان و خواردنی شیرینی و خواردنه وه ی شه ربهت، ئه میر نیزام
که روی به بۆنه ی دهس به ئاو گه یاندن له چادر ده چۆته ده ر و داروده سه که یشی له
گه لیدا ده چنه ده ری، به لām له بهر ئه وه ی هه مزاعا شک نه کا، ۳ خزمه تکار و قاوه چی

له چادرا ده میننه وه، ئه میر نيزام و پياوه کانی ده چنه چادری به رانبهر و خو ده خزیننه نيو چاله که، هه رکه تيرباران کردنی هه مزاعا و هاوړیکانی ده سپی کرد، ۲ فهوج سه رباز حهوت جار چه که کانیاں پر ده که نه وه و هه مزاعا و یارانی ده دهنه بهر تیر و گولله بارانیاں ده که ن و یه کیک له نوکه رانی حاکم به خه نجه ره وه هیرش ده کاته سه ر هه مزاعا به خه یال سه ری جیا بکاته وه و له راست ئه و کاره دزیوه دا ئه مپش خه لات و به راتی خو ی وه ربگری و هه مزاعا بویرانه هه لمه تی بو ده با و جی به جی ده یکوژی و نایه لئ ده ست بکاته وه و چه ند که سی دیکه ش له داروده سته ی ئه میر نيزام ده کوژی و له ريساله ی جونگی فه یزی دا له هه وائی موده ريسی ته با ته بایی دا نوو سراه سوار ئاغای برازای هه مزاعا ده پروانی وا تيرباران کران و هیرش کراوته سه ریاں به برینداری ده ست ده با چه ند گوله ده خاته نيو ده می تفه نگیکی مارتین که هی (سالار ئه میر نيزام بووه) و له نيو چادره که دا ئه بی ده ست ده داتی و له سه ره تاوه حوسین عه لی به گ یاوه ر که مه ئمووری کوشتاری هه مزاعای مه نگور سه رداری سپای راپه رپنی ئازادینخوازی کورد و کوردستان بووه و هاوړیکانی هه مزاعا بووه ئه یکوژی و به خه نجه ره که شیی وه ها له سینگی سو لئان قه جه به گلو ده دا که نووکی له پشتی یه وه ده ردی به لام له سونگه تيرباران و هیرشی نوکه رانی حوکومه تی قاجاره وه هه موو شپزه و شه هید ده که ون و جندرمه کان ده رژین به سه ریاں دا و هه موو کورده کان و ئاغا مه نگوره کان و هه مزاعایش به شه هیدی ده بین و ده ست ده که ن به سه ر برینیاں و سه ر هه مزاعا له له شی موباره کی شه هید کراوی جیا ده که نه وه له گه ل سه ری ئه وانی تر ده یکه ن به نووکی سه رنیزه وه و به مه هاباد ئه یانگیرن و به و جو ره ناحه ز و نامرو یانه له مه هاباده وه ده یان به نه نيو شاری ورمی بۆلای محه ممه د ره حیمیاں عه لائوده وله ئه میر نيزام حاکمی قاجاره کان له و شاره دا؛ جا دوای ئه وه که راپه رپین و بزاقی نه ته وه ی دابه ش کراوی کورد به رابه ری شیخ عوبه یدولا نه هری تیکچو و کورده کانیاں به و شیوه نامرو یانه کوشت و پرشاو بلاوه یان پی کردن، لوتف عه لی خان کوری موئه ییه دده وله سه رکیشیک چی

باشی وهلی عهد گهردوون سپهه‌بۆد له مانگی رهمه‌زاندا له سالی ۱۲۹۷ مانگی بوو به حاکمی شاری مه‌هاباد و لهو ریگایانه‌وه به فروفیل قه‌له‌ره‌شه بو به‌جی نشینی باز و هه‌لو و شاهۆ(بروانه کتییی ژیانه‌وه‌ری زانیانی کورد... یا گه‌نجینه‌ی فره‌هنگ و زانست په‌ره‌ی ۱۵۸ و ۱۵۹ چاپی ۱۳۶۴ هه‌تاوی، تاران، چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت). به‌لێ دوا‌ی شه‌هید کرانی ئاعا مه‌نگوره‌کان و هه‌مزاعای مه‌نگور که ده‌بینن که هه‌مزاعا نه‌ماوه و شه‌هید کراوه ئه‌میر نیزامی کوردی گه‌روس ده‌ستور ده‌دا سه‌ری هه‌مزاعا له به‌ده‌نی جیا بکه‌نه‌وه و به‌پری بکه‌ن بو تاران. حاجی سه‌بیاح له بیره‌وه‌ری په‌کانی خویدا نوسیویه‌تی: گشت ئه‌و ئاعا مه‌نگوران هه‌ر له مه‌هاباد به‌خاک ده‌سپێدرین و ده‌نیژین، شا به‌کوشتن و شه‌هید کرانی ئه‌و ئاعا مه‌نگورانه‌فره‌خۆش‌حال ده‌بی و خه‌لاتی تایبه‌ت و یه‌ک پر شیعیر بو ئه‌میر نیزام گه‌روس که حاکمی سابلاغ (مه‌هاباد) و سایه‌ن‌قه‌لا (ئه‌وکان): شاهیندژ بووه، ده‌نیژی. شه‌هید کرانی هه‌مزاعای مه‌نگور له سپتامبری ۱۸۸۱ازو شه‌والی ۱۲۹۸ مانگی و خه‌رمانی ۱۲۶۰ هه‌تاوی روی داوه. ده‌لێن: هیمان جلک و لیباسه‌کانی هه‌مزاعا له ئاوا‌یی بستم به‌گ، پارێزاوه. سالی دوا‌ی شه‌هید کرانی هه‌مزاعای مه‌نگور له ژوینی و ژوئییه‌ی ۱۸۸۲از حاج سه‌بیاح هاتۆته سابلاغ(مه‌هاباد) و چۆته سه‌ر گلکۆی هه‌مزاعا و له بابته شه‌هید کرانی هه‌مزاعا و یارانی په‌رسیاری له خه‌لک کردووه و رای گه‌یاندوه سه‌یره ئه‌میر نیزام چۆته ژیر زه‌وی نیوچالی به‌خه‌یال سوینده‌که‌ی ناکه‌وی، چ فروفیلی (بروانه په‌ره‌ی ۴۵ و ۴۶ روانینی به‌میژو مه‌هاباد، نوسراوی به‌ریژ سه‌هید محهمه‌د سه‌مه‌دی چاپی ۱۳۷۳ بلاوکی ره‌ره‌و.

له ۲ ته‌شرینی په‌که‌می ۱۸۸۰از میان‌دواو ده‌که‌وێته ده‌س مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدیلا‌ی نه‌ه‌ری شاه‌ی شه‌م‌زین خرنالی به‌یت بیژی هه‌مزاعای مه‌نگور که له نیزیکه‌وه ئاگای له‌و کاره‌ساته‌بووه(به‌پاستی گرتنی میان‌دواو به‌جۆره کاره‌سات بوو هه‌ر ئه‌وه‌یش بووه هۆی که سپای کورد نه‌یتوانی سه‌رکه‌وی، بناو، مه‌راغا و

تهوریژ که له دهس زولم و زوری قاجار خهریک بون خو بدن به دهستهوه و له گهڵ کورد بو ئازادی یهک بگرن، بهلام ئهه کارهساتهه میاندواو ئهوانی پهشیمان کردهوه و بهرگریان له چونی سپای کورد کرد. له ۱۰ی تهشرینی یهکهمی ۱۸۸۰ز سپای کورد، بهرهو بناو دهروڤن، جا ئهوهیه خرخال دهلی: هه مزاجا بلیند بوو له ناوی- له بریقهی زریه و قه تلاوی- ئهوچهل دهچمه سهه بناوی. دهلین: لهو چهوتوو که میاندواو به دهس کوردهوه بووه (۸۰۰ موسلمان و ۲۰۰۰ ئهرمهنی و ۵۰ جولهکه) کوژراون (پروانه پهپه ۱۲۵ و ۱۲۶، میژوی هۆزی بلباس بهرگی ۱ چاپی ۱۳۸۹ز، سلیمانی، مهحمود ئهحمدهد محهممهه و حهمه بیورهی بلباس).

یهکیک له کارهساته دلتهزینهکانی کوردستان دواي موکری قرانهکهی شا عهیباسی سهفهوی، کارهساتی قهتل و عامی عهشیرهتی مهنگوره له مهراغا به گهندلی و نهزانی بداقخان حاکی سابلاغ و به فیلی ئهحمه دخانی موقهدهم حاکی مهراغا که دوژمنایهتی کونیشی له گهڵ خانهکانی موکریدا ههبووه و به فیل باپیراغای مهنگور بو مهراغا بانگ کردوو و ئهویش به ۹۰۰ سوارهوه دهچی بو مهراغه به شهو هه مویان ده کوژن. عهلی بهرده شانیس بهیتی بو سازداوه، هه رچه ند ئهوهی بهرده شانیس نهی بهلام بهیتهکه جوانه:

هۆی سوله یمانی خه یالی	نهوهی رۆسته می زالی
حهوت قوبیهی له مه تالی	پیم نالین ئه تو مندالی
له جلیتی نه کرد خالی	وهک هه وران به گه والی

یا:

بانگم وه بهر پاشای له ژور	خان ناردنی دور به دور
بلباس هاتن به جه مبور	رانک رهشی چه کمه سور

باپیراغای دواي کوژرانی، ته نیا کورپکی به ژن و مالی هه بوو، جا بویه جگه له بهرهی خدری، بهرهکانی دیکه مهنگوران هه مو به ناوی دایکیانهوه ناو ده برین. بهرهی زیڕینی، بهرهی شه می، بهرهی زینی، بهرهی مرۆتی، بهرهی ئامانی، هیمنی

ناسک خه یال شاعیری نیشتمانی کوردستان ده لئی من به منالی مام بايزاغای کوری بايزاغای منگورم دیوه که ده یانگوت ته منی له سه د سالی هه لباو دووه و ژنی مردوه و ده یه وی ژن بیته وه، به لام له نیو عه شره ته که ی خویدا که سی بی ناشی (برواننه په ره ی ۱۴۹ توحفه ی موزه فه ریه به زمانی کوردی کۆکردنه وه ی ئوسکارمان، به رلین، ۱۹۰۵، پيشه کی و ساخ کردنه وه و هینانه وه سه ر رینوسی زمانی کوردی هیمن موکریانی به شی یه که م به غا، ۱۹۷۵ از چاپخانه ی کوری زانیاری کورد.

سن Sin و ره مه ک

جاران سواره ی باشی نادرشای کوردی قه راخلو بوون (۱۷۳۷- ۱۷۴۷ز)، ئیستا ۲ تیره ی بچوکن و له بتوین ده ژین. زۆربه یان نیشه جین و به شیکی بچوکیان به شوانی و شوانکاره یی هاتوو چۆی کۆستان ده که ن. (۴۹۳ ج ۲-۱ کوری زانیاری) هۆزی ره مه ک زیاتر له شاهه لی ژیاون و هیشتا ژماره ی له وی ماون، سه روکی هۆزی ره مه ک هه ر وه کو له به یتی کۆنی کوردی دا بیژراوه: ۱- کانه بی فه قی و یسه) بووه، که له شه رێکدا له روبه رو بون له گه ل ئه حمه دخان ناوی له خاوه ن مولکه کانی مه راغه، هه ر دو به ده سی یه کتر کوژراون و ئه و به یته یش ژنی به ناوی خوازی خوشکی کانه بی دایناوه (په ره ی ۱۹۹ روانینی به میژوی مه هاباد، هه ر ئه وی)- هه ندی له هۆزی بلباس له قه ره ته په وه هه تا قاينه یجه ی باکوری خورمال به دینه اتا بلاو بون و نیشه جین.

ئهم بلباسانه به بنه چه ک (سن Sin و ره مه ک) ن که ئیستا له ده شتی بتوین ده ژین و سه لیم پاشای بابان (۱۷۳۷- ۱۷۴۳ز) له وی ده ری کردون 5-19 bid P. ۱. کۆبه ی په ره ی ۳۸۳ کوری زانیاری به گی ژماره ی ۲-۱ چاپی ۱۹۷۴ز، به غا. د. ناجی عه باس ئه حمه د.

مأمون بن ابی زبیر برای
دستخدهای مورعانه که بتواند اولاد باغی یا نه
مردی له سال ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۴

شوهکات
(تشیخ)

علیه عرفیه
مالک فرخ
مالک کهن

ترالدین بالدین

مدرسه سیدنی

افرنی طرز در المن و اسما
لمرکز

باص
تبع کتبه قان در جرایع معلوم
کتاب آبی نام حسین بایزیدی
مدرسه حرم کاکر بار

برنده درجه آبی کتبه آبی بایزیدی
مدرسه حرم کاکر بار

در شهرت از تحریر الی بعد با رضایت
مدرسه حرم کاکر بار

که است از آله قالی بدون معترض
مدرسه حرم کاکر بار

معهده بدون مدرسه و قانون ادا
مدرسه حرم کاکر بار

بایزیدی صاحب نامه
مدرسه حرم کاکر بار

مطابق ۱۳۱۲
مدرسه حرم کاکر بار

دانش آبی کتبه بایزیدی
در سال خود بایزیدی نام
معهده متن آبی کتبه قان
مردودیه آبی کتبه قان
مدرسه حرم کاکر بار

مدرسه حرم کاکر بار

الشاهد في تامل الكتاب
ما يزيد الحسن الاقل
حجرتي السبع والنذر والاطلاق
وتدبر ما في نون الشعر
بغير لادى العاصم

منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠

بمنه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠

منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠

منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠

لما حرق علي السبع والنذر
والاجارة لعمري انزل
الحسن بن علي

الشاهد في تامل الكتاب
ما يزيد الحسن الاقل
حجرتي السبع والنذر والاطلاق
وتدبر ما في نون الشعر
بغير لادى العاصم

الرباع النادر مما في الكون
لدى الشعر جلالا للبلد والبلد
لدى الشعر جلالا للبلد والبلد

الشاهد في تامل الكتاب
ما يزيد الحسن الاقل
حجرتي السبع والنذر والاطلاق
وتدبر ما في نون الشعر
بغير لادى العاصم

منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠

منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠

منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠

النذر والشعر والشعر
موت اكبث كما يزيد الصفح من قوله
العص وصور الشعر والاعجاب
سبح انقلا في فالت ركب اودان كوجرت از
مفقد توجه ذان كيكبارك حيدر الصرب محمد بن
زان نوريت بيت دانت كوكوه فرقة تا كماله
عقد كرامات سراسيم بايع كوكوه فرقة فرقة

النذر والشعر والشعر
موت اكبث كما يزيد الصفح من قوله
العص وصور الشعر والاعجاب
سبح انقلا في فالت ركب اودان كوجرت از
مفقد توجه ذان كيكبارك حيدر الصرب محمد بن
زان نوريت بيت دانت كوكوه فرقة تا كماله
عقد كرامات سراسيم بايع كوكوه فرقة فرقة

منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠

النذر والشعر والشعر
موت اكبث كما يزيد الصفح من قوله
العص وصور الشعر والاعجاب
سبح انقلا في فالت ركب اودان كوجرت از
مفقد توجه ذان كيكبارك حيدر الصرب محمد بن
زان نوريت بيت دانت كوكوه فرقة تا كماله
عقد كرامات سراسيم بايع كوكوه فرقة فرقة

النذر والشعر والشعر
موت اكبث كما يزيد الصفح من قوله
العص وصور الشعر والاعجاب
سبح انقلا في فالت ركب اودان كوجرت از
مفقد توجه ذان كيكبارك حيدر الصرب محمد بن
زان نوريت بيت دانت كوكوه فرقة تا كماله
عقد كرامات سراسيم بايع كوكوه فرقة فرقة

منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠
منه في سنة ١٢٤٠

الشاهد في تامل المكتوب
بأيدي المني الاقل
حري البيع والتذوق
وغيره ملكة ثومان من الشري
الملا

Dr. Saleh Ebrahimi

ان هذا في سنة ١٢٠٠
من قضاة القضاة
لوقه

بموجب بين شهادت
افتح البيع النافذ
جافندي

بموجب بين شهادت
لوقه

بموجب بين شهادت
لوقه

المناظر في مجلس البيع والتذوق
والاجازة لوقه
محمد الكلبا

٢٧٣

ان هذا في سنة ١٢٠٠
من قضاة القضاة
لوقه

اقرب البائع الناظر مما في المكتوب
لوقه

بموجب بين شهادت
لوقه

التذوق المشهور المشهور

بموجب بين شهادت
لوقه

التذوق المشهور المشهور

بموجب بين شهادت
لوقه

بموجب بين شهادت
لوقه

بموجب بين شهادت
لوقه

بموجب بين شهادت
لوقه

خیلی زرزا

خیلی زه رزا ئه م تایفه نه ن: تایفه ی ئیبراهیم خانی، تایفه ی سه ییده به گه، تایفه ی حوسین به گی، تایفه ی فه تحعه لیخانی، تایفه ی عه بدوللاخانی، تایفه ی غه فورخانی و تایفه ی ئه میرخانی.

تایفه ئیبراهیم خانی ۲ تیره یی به ناوی زه رزا و ره شیدی لی په یدا بووه. تایفه ی عه بدوللاخانی ۳ تیره ی زه رزا دوست، موسازه رزا و ئه شجه عی هه یه. تیره ی ئه شجه عیش ۳ تیره ی، راد، همزه زه رزا و تیره ی ئه شجه عی هه یه. تایفه ی غه فورخانی تیره یه کی به ناوی مه جیدی هه یه.

تایفه ی ئه میرخانی تیره یه کی به ناوی عه زرخانی هه یه.

تایفه فه تحعه لیخانی ۳ تیره ی مهدی زاده، ئه میری و زه رزا حوسین زاده ی هه یه. تایفه ی سه ییده به گی ۲ تیره دهستی و بوداگی هه یه (کتیبی ساختار سازمانی نازبه یجان غه ربی ئیبراهیم ئیکه ندهری نیا پهره ی ۴۱۸ تا ۴۱۶ چاپی زستانی ۱۳۶۶ تاران). - هوژی زه رزا تاراده ی ۲۸۴ بنه ماله، له گونده کانی: [سینگان، حه ق، بیمزورته، میراوا، پوشاوا، ئه میراوا، نهرزیوه، نه لیوان، شاوانه، عه لیاوا و فه ره جاوا بلاون بونه ته وه. خیلی زه رزا، ۳ تایفه ن، که ئه م ۳ تایفه: (ئیبراهیمخانی، فه تحعه لیخانی و عه بدوللاخانی) یه که به تایفه ئه سلی ناسراون و سه روگ عه شیره تیش تایبه ت به تایفه ی عه بدوللاخانی بووه. بهرله سالانی ۱۹۸۱ ز - کوچه ری و گهرمین و کوستان کردن، له نیو هوژی زه رزادا هیمان بهر مابووله سه ره تای مانگی گولاندا بو ۳ تا ۴ مانگ، ده چوونه کوستانه خوش له وه رو بژوینه کان، به تایبه ت شیوودولی ره سول با پیران، کیله شین، درو، تاله جار، هاوار کروس و... بو ئاژال له و راندن و په ز به خیو کردن، به لام دوای شورشی گهلانی ئیران، له بهر شهر و شورو ئه مین نه بونی ناوچه که، ئیتر کوچ و کوچه جباری مه یسه ر نه بووه، ئیستا له م سه رده مه ی دا (۲۰۰۸ ز) سه روکایه تی هوژ به ئه ستوی سلیمان خانی زه رزایه و سه روگی تایفه ییش به مجوره یه: ۱ - تایفه ی برام خانی: سمایل خانی زه رزا - ۲ تایفه ی

عبداللآخانی: سلیمان خانی زهرزا - ۳ - تایفه‌ی سه‌یده به‌گی: کاک ره‌شید نهرزیوه - ۴ -
تایفه حوسین به‌گی: خوسره و ئیسکه‌نده‌ری - ۵ - تایفه‌ی غه‌فورخانی: مه‌جید مه‌جیدی -
۶ - تایفه‌ی فه‌تعه‌لیخانی: ئه‌میرخان زهرزای حوسین‌زاده - ۷ - تاطفه‌ی ئه‌میرخانی:
هوژی پیران ئه‌م تایفانه‌ی هه‌یه (: ئه‌مین عه‌شایری، تایفه‌ی قهره‌نی ئه‌حمه‌دی، تایفه‌ی
موریک و تایفه‌ی سادات).

هوژی مامه‌ش دارای ئه‌م تایفانه‌ن (: تایفه‌ی قادری، تایفه‌ی خهل ئاغایی، تایفه‌ی
ئه‌میر عه‌شایری، تایفه‌ی سلیمانی، تایفه‌ی گولآویاغا، تایفه‌ی بابه‌زیدی، تایفه‌ی پاشایی و
تایفه‌ی ئه‌حمه‌دی).

تایفه‌ی قادری ئه‌م تیرانه‌ی هه‌یه (: ئاهه‌نی، محمه‌دی و ئیفتخاری). تایفه‌ی خهل
ئاغایی ئه‌م تیرانه‌ی لئی جیا بوته‌وه: (مامه‌ش، مامه‌ندی، ئه‌مین، عه‌بدی و ره‌سولی).
تایفه‌ی پاشایی ئه‌م تیرانه‌ی هه‌ن (: هه‌مزه‌زاده، خه‌لیلی، ئاغایی و فه‌قی‌پور).
هوژی مه‌نگوری نه‌لین ئه‌مانه‌ن: (وجاخی، کاسلیمانی جه‌نگی و مه‌لا خه‌لیلی).
هوژی زهرزا، ئه‌م تایفانه‌ی هه‌ن: (برایمخانی، حوسین به‌گی، عبداللآخانی،
غه‌فورخانی، ئه‌میرخانی، فه‌تعه‌لیخانی و تایفه‌ی سه‌یده به‌گی).

تایفه‌ی ئیراهیمخانی ئه‌م تیرانه‌ی هه‌یه (: زهرزا و رشیدی. تایفه‌ی حوسین به‌گیش
ئه‌مانه‌ن: تیره‌ی ئیسکه‌نده‌ری و صادقی. تایفه‌ی عبداللآخانی ئه‌مانه‌ن: زهرزا دوست،
موسازه‌رزاو ئه‌شجه‌عی و تیره‌ی ئه‌شجه‌عی ئه‌مانه‌ن: هه‌مزه‌رزا، رادوئه‌شجه‌عی
تایفه‌ی غه‌فورخانی: (مه‌جیدی و تایفه‌ی ئه‌میرخانی: عه‌زیزخانی).

تایفه‌ی فه‌تعه‌لیخانی: (تیره‌ی مه‌هدی‌زاده، ئه‌میری و زهرزاخوسین‌زاده). تایفه‌ی
سه‌یده به‌گی ئه‌مانه‌ن (: تیره‌ی ده‌ستی و بوداگی). سه‌رچاوه: ساختار و سازمانی خیلات و
شیوه‌ی ژبانی عه‌شایری ئازربایجان، ئیراهیم ئیسکه‌نده‌ری نیا، پهره‌ی ۴۱۸ تا ۴۱۱
بلاوکی ئه‌نزله‌لی ورمی چاپی ۱۳۶۶.

ره‌شیدی زه‌رزا و شیعه‌کانی له بابته چه‌لتوک و...

چه‌لتوک

من برینجی گرده‌ی رووتم
 شهرمه له گهل «گوخل» به‌تا
 نازانی چونم داچینی
 به‌خومه‌وه نه‌دی خوشی
 لیم نیشتووو زور توز و‌گه‌رد
 لیم هالاوه جله وه‌ک زنج
 مینش زه‌ویم سنده پیدا
 «پیتاوه» نه‌بوو لیم بگری ریز
 شیله گه‌م هه‌موو خرا بوون
 له «چه‌نهر» و له «خووننه‌دان»
 به‌ره‌نگاری توز و خول بووم
 به‌قه‌ولی «گوخلانه» دانی
 ئه‌وه‌ی بوو به‌پاشه‌که‌وت
 هیندیک هه‌رمان وه‌کوو به‌ری
 من و دنیای ته‌نگ و تاریک
 ویستی هارینی من بوو به‌س
 بی‌نی و بمبا له دینگیدا
 به‌لام نه‌ک هه‌ر دزیو نه‌بووم
 ئه‌و جار لیم که‌وته ته‌له‌که
 که‌چی پیم‌گوت: به‌سه‌ زولم
 زولم به‌ری ته‌نکه‌ ته‌سکه
 دلت به‌ «پاکانه‌م» پاکه
 بی‌سووده ئه‌م گزه و تووکه

نانم، رسقم، ژینم، قووتم
 زه‌جرم ده‌دا په‌یتا په‌یتا
 چون له «یاستر غه‌م» ده‌ر بینی
 بی «یاستاو» و بی «تالخوشی»
 قه‌وزهم بووه به‌تاشه‌ به‌رد
 دایکوتاو له ده‌وره‌م پنج
 شه‌ی ئاوم کیشا به‌ویدا
 لیم تیکچوو پایه‌و «ماره‌گوز»
 تیره‌م لی هه‌لا هه‌لا بوون
 له وه‌ختی «کولنه‌مه‌و» و «ته‌پان»
 په‌کجار که‌ نه‌فت و کلول بووم
 گه‌یمه‌ قه‌ره‌نیمه‌ی دوانی
 وه‌ به‌ر «هینگی» دینگی که‌وت
 هیندیک له توخی هاتنه‌ ده‌ری
 مه‌کوی دینگی وه‌ها باریک
 تارزگار نه‌بم له قه‌فه‌س
 نرکه‌م ببری له سینگیدا
 چی واکه‌متر له زیو نه‌بووم
 خه‌می لیکردم که‌له‌که
 زه‌فه‌ر نابهی به‌کاکلم
 وه‌ره‌ تو‌بی و خودا به‌سکه
 به‌ند و جوگه‌له‌م بو‌چاکه
 گرده‌ ناگوری چه‌لتورکه

نادار

له ٺاخر و ٺاخرى سه رماوه زيڊا
 تهقى سامال، نه ماجى بهر به روچكه
 كرىوه و گيڙه لوو كه هاتنه كايه
 نه نه زمابى ده يانروانى له به رزى
 نه جوانى قه لپه زهى ٺاوى له كيوى
 كه ڙ و كيو و چيا گشت ناته يار بوون
 كه زستانى سهخت خوى سهر به رزدي
 به باى گوت زولفى سونبول دهر بكيشه
 به بهند و بهسته له ك به ستيني رهق كه
 مه هيله كهس له مالى خوى هه دا دا
 له پر ده ننگيك به دم ويزه ي شه مالى
 كه لايه كى له خهم رستوو به «خهم با»
 كوتى بيڙه به با بهس كه پ به با دا
 به زوقميشت بلى ٺاوى بوه ستى
 له ٺادارى هه زار هيندهش ببارى
 مله ي هه واران دڙى زهرده ي هه تاوى
 كه زهر دوى گرت به دم زهرده خه نه ي روڙ
 به وه ي پيك نايه ٺه مرويه ده مى تو
 كه خورسكيم سهرى هه لدا ده پشكووم
 ده بينى نه ختى جوان و رهنگى ٺه لوان
 ٺه وه ي خشل و جلى جوان بى ده پوشم
 به هاران خوشه كيو و دهشت و زه نوږ

كه زستان كاروانى كه وه ته ريڊا
 چه و و چيوان له سهر يان نابوو كوچكه
 نه بنچى كاخ و كوخان مانه پايه
 نه به رزايى ده ياندى لووتى عهرزى
 نه ره وتى كيو به كيوى ٺاسكه كيوى
 په چه ي ليوى ره وه ز گشت ناديار بوون
 جي بهانى قودره تى خوى بى مه رزدي
 وه دووى خوى ده له سهر رووى رابكيشه
 دلى به ردى له دوندى كيوى شفق كه
 هه موو سه رمايه كان با ده به با دا
 كه مالى بوو، كه مالى بو ده مالى
 له ره ي بوو ههر به دم جوولانه وه ي با
 له هات و هووت و هات و چوه هه دا دا
 هه تاكوو دى بوه ستى رابوه ستى
 به زور خو ناگرى تافينكى ٺيوارى
 ٺه وه نه ده، تاكوو روڙ هه لڊى هه تاوى
 به هه لمى خوى له روومى ده ترازي به ركوڙ
 به دهردى خوت ده زانى ٺه وه ده مى خو
 ده بينى نه ختى نه ختى ده مى و رووم
 په رستاريم له بو سهر خوش و ده لوان
 له بو دلخوشى گشت وزيروح ده كوشم
 «حى كايه ت خوانى مه ولانايه بلوږير»

کوردستان

دیاره له ههر شوێنی کورد زمان هه بی ئه وی کوردستانه، ههروه کو ئه م شوینانه: ماکۆ (مادکۆ یا مادکیۆ، کیف)، سه لماس (زاروهند) خو (خوئی)، ورمی، مه هاباد، بوگان، شاهیندژ (ئه وکان)، پیرانشار، شنۆ، لاجان، سه رده ست (زه رده شت)، ناوچه کوردنشینه کانی خوړاسان، کوردانی ناوچه ی ره شت: (که جور، حه سه ن کیف، کوردی چال، عه مارلو، رودبار)، ناوچه کوردنشینه کانی، قه زوین، کوردانی جاوانی ده ماوه ند، وه رامین، کوردی تاران که زیاتر له ملیۆنیک و هه شت سه د هه زار که سن، کوردی، که ره ج و قه لای حه سه ن خان، کوردی هه شت گرد، لورستان، چوار محالی به ختیاری و بویر ئه حمه دی و مه مه سه نی، به شا کورد، له سه رلیواری خلیج، خلیجی ئیرانیان و تونگی هورموز (شه ره فنامه). ئه مین زه کی ره خنه ی له دایره تولمه عاریفی ئیسلامی گرتووه، که، لورستان و وان و ئه رزه رۆمی له بیر چوووه و خو ئه ولیا چه له بی که له ۱۰۶۵ مانگی به کوردستاندا سو راوه ته وه. له (وان) - وه تا به صره ی عیراقی به کوردستان، داناوه، لورو له ک و کرماشانی و ئیلامی که خو یان به کورد، ده زانن کوردن، دابه ش کردنی کورد، له سه ده ی بیسته مدا له نیۆ روسیه، تورکیه، ئیران، عیراق و سوریه، نابیته هو که کورد زمانان، خو یان به روس یا تورک یا عه ره ب یا فارس، دو ژمنانی کورد و کورد، کو ژو فاشیست بزائن، کورد، کورده و کوردا به تیش ده کا، جابادو ژمنیش هه ر بقیرینی.

ئیران که ئه وه هه مووه جیفرگ له خو ی ده دا، له مه حمودی سه بوکته گین تا ته یموره شه له و کورانی ته یمور و تورکه ره شه (ئاققوه ینلو - قه ره قوه نیلو، سه لجوقی و قاجار) که حوکومه تیان به سه ر ئیراندا کرده، هه یچیان ئاریایی یا ئیرانی نه بون، سه فه وی که ئیرانی شانازی پیوه، ده کا کورد بون (شیخ سه فی و ته باره ش، ئه حمه د کیسه ره وی په ره ی ۴۸ چاپی ۲۵۳۵ شاهه نشاهی و ۱۳۵۵ هه تاوی و خیوی سه فوه ت سه فا ده نوسی: شیخ سه فه دین ئیسه حق ئه رده ویلی کوردی سه نجاری «ژه نگاری» به. یانی باوک و باپیری شیخ سه فی شاهانی سه فه وی له کوردانی سه نجاری کوردستان و شافیعی

مه زههب بووه. مه زاوی پهره ی ۴۹ و کتیبی ته سه وف و ته شه یوع پهره ی ۳۷۴، ئیننی بهزاز نوسخه ی خه تی کتیبخانه ی مه لیک ژماره ی ۳۸۹۴ و کتیبی دین و مه زههب له زه ماننی صه فه ویدا پهره ی ۴۱. حه مدوللا موسته وفی نوسیه ته تی: ئه رده ویل له ئیقلمی چواره مدایه و زور به ی خه لکه که ی شافیعی مه زههب ن، صه فه تو تاریخ و حه ره که تی تاریخی کورد، بو خوراسان پهره ۳۵ ج ۱، چاپی ۱۳۶۴ هه تاوی که لیموللا ته وه خودی. دوکتور محه مه د موعین نوسیه ته تی صه فه وی مه نسوب به صه فه دین ئه رده ویلی زنجیره یه ک، که له ئیران له ۹۰۷ مانگی و ۱۵۰۲ زاینی تا ۱۱۴۸ و ۱۷۳۶ زاینی سه له ته نه تیان کردوه و سه لته نه تی صه فه وی له چهند باره وه گرینگه، یه کیان وه حده تی میلی ئیرانیان و ره سمی بوونی مه زههبی ته شه یوع و ته ره قی هونهر و سه نه ته، دامه زریته ری سه لته نه تی صه فه وی شا ئیسماعیله که توانی ته ساسی وه حده تی میلی له سه ربنجینه ی پته وی مه زههب، دا به مزریتی، فه رهنگی موعین ج ۵ ته علام چاپی ۵ سال ۱۳۶۲ - دوکتور موعین خوی باشی زانیوه که ته نیا به زور خه لکیان بی ده نگ کردوه، ده نا ته وه هه میشه بوته هوئی دوبه ره کی و چهن به ره کی له ئیراندا و کلاوی سوری دوازده تورکی له سه رناون، جیی داخه زانایی وه ک موعین چاوی له کورد بونی صه فه وی و زه ره رو زینانی که له بیرومیشکی خه لکیان داوه، نوساندوه که چی صه فه وی به درو خویان کردوته عه رب، قه بولیان کردوه، هه رچه ند به بروای من (شه پوئل) صه فه وی یا صه فه ویان که کوردبون ته گه ر چاک بون، هی کورده و ته گه ر به دفه ر و خراپیش بو بن هه ر هی کورده، هه ر چه ند ته وانه، نه کورد بون و نه ئیرانی، به لکو، زالم و خویین و به دیین بون. هه ر جو ر بی، که ریمخانی زه ند و نادرشای هه و شاریش کورده، ره زاخان په هله وی ئالاشته ری هه ره کوکتیبی له ته له شته ره وه تا ئالاشته ر نوسیه ته تی ره زاخان خه لکی په هله وان - ی سه ر به ته له شته ره و له ک و له ک زمانن و له پاله وان یا په هله وان په هله وی قوژتوته وه و له ک و له ک زاده یه، له روسیه، قه ققاز له ئازربایجان، گورجستان، قرقیزستان، کورد، هه ن و له ئه رمه نستان دا زیاتر له هه شت سه د که س کورد، هه ن، دیاره له ناوچه ی جه وان شیر که لباچار Kabajar، قوبادلی، قورن و قه ره باغ، لاجین

شاروڵکەکانی ئەوی و ئاخکەندو... کورد هەبون و هەن. تەنات بە ناوەندی لاجین لە و شویانە لە سەردەمی ئەستالیندا حوکومەتی کوردی هەبوو و ئەستالین تیکی داو و کوردەکانی بە زۆر ناردووە سبیری و... بەو ناوە کە کورد، زیرە ک و بویر و شەروانی چاکن، بالە گەل کچانی روسیە بزەوجن و کوری ئازایان لیان بی، لە سەرەتای شوێشی گەلانی ئێران روژنامەیی جمهوری ئیسلامی نوسیوی گۆر باچۆف لە کوردانی ئاوارەیی روسە.

لە باکوری کوردستان زیاتر لە ۲۵ ملیون کورد، دەژین بو نمونه، دیمیریل سەرکۆماری پیشوی تورکیە و تی: لە ئەستەمبول زیاتر لە ۵ ملیون کورد، هەن، ئە گەر ئاپو کوردستان سەر بە خو بکا، بو تورک فاجیعە یە، ئیتردیمیریل شو عوری ئەو هی نه بو، بلی برای تورک وەرن با مرویانە لە گەل کورد بژین و دەس لە نه سلی کوژی کورد، هەلبگرن، بالهوه زیاتر کورد، لە سەر مال مولکی خوئی ئاواره و مال ویران نه کەین با به ئاشتی و دوستی پیکهوه بژین، کورد، چی دەوی ئاشتی و ئارامی و ئاسایش. کورد لە بن دەس تورکی تورکیە لە (قارس) هوه، لە نیریک ماکو (مادکو)، ئەرزه رووم، بایه زید، مەر عەش، ئالشگرد، ئورفا، درسیم، زازا، رهها، هه کاری، سیواس، دیار به کر (ئامید)، ماردین، لە بهشی ئاناتولی، لە بهشی چه می قزل ئیرماق، دەورو بهری ئنکارا، قونیه، ئەرزه نجان، Arzanjan و مه لاتیا Malatya هەن، ههرواکورد، لە باشوری کوردستان لە نیوان دو چه می زیی، زهیی گه و ره و زهیی بچوک، هەن لە ناوچهی زاخو. دهوک، سوران، که لادزه، ههولیر، شاره زور، سلیمانی و هه له بجه (هه له بجهی سوتا و هیرو شیمای کوردستان) و دهر به ندیخان، کهرکورک، مهوسل و شهنگار و لالهش، موسل خاک و نیشتمان و وارگهی نه ته وهی کورده، موسل (ئه و شاره یه که شیخ عوبه دیدیلای نه هری دهویست بیکاته پینه ختی کوردستانی ئازاد)، مهنده لی، به دره و خانه قین خاکی پاکی کوردانه، که زیاتر لە ۶ ملیون. لە کوردستانی بن دەس حوکومەتی به عسی سوریه زیاتر لە ۲ ملیون کورده هەن، دیاره کوردستان به گشتی له نیو چیاو چر و کیوی بهرزو تهرزدا یه و دهشتایی پرپیت و به ره که تی فرهی هه یه و ته په و ته پولکهی نرم و کهم بهرزیشی زوره، بهرزوی

دوندی کیۆه بهرزه کان ده گاته (۴۰۰۰) میتر و له زومرهی زنجیره چپای زاگروسی (زه گروتی: ناوه بویه کی Zagroti) له شاره کوته کانی ماد و تاروس دینه ژمار، کیته بهرزه ناوداره کانی کوردستان، چل چاوه، دالایا (دالان) په، قه ندیل، تیله کو و ئاراراتن. له بهر ئه وهی حوکومه ته کانی تورک و عه ره ب و ئه و حوکومه تانهی واله ئیراندا ده سه لاتیان به ده س بووه دژو دوژمنی نه ته وهی کورد، بون و کوردیان له نیۆ خویناندا به ش به ش کرده، نه یان هیشتوو و کورد، بیر له خوئی بکاته وه داگیرکه رانیش، سه ره رای نسل کوژی کورد، کوردستا نیشیان ویران کرده و خه لکیان له سه رمال و مولکی خویمان به زور ده رکرده و خوینی کوردیان خواردوه و نه یان هیشتوو و کوردستان ئاوه دان بی، دژ و دوژمنی کورد، هه ر به وه ش نه وه ستاون به لکو، به خه یال و یستویانه، نه یه لن زمان و فه ره نگی کورد، یه ک بگری، به لام ده بی بزاین کوردی کرمانجی باکوری و کوردی کرمانجی باشوری له باری واژه وه؛ فره لیک نیزیکن و جیاوازی ئه و تو ناییندری، هه رچه نده له باری ده ستوری که می جیاوازی هه یه، بو نمونه له کرمانجی باکوری دا. - ده لین: ها ته کوشتن له باتی کوژراو دینه کوشتن، له باتی: ده کوژی. به لام، کو مه ل یا جواک واژه ی زمانی کوردین، فره بونی واژه ش خوئی به ره که ته بو زمانی کوردی، زمانی کوردی له زمانی ماد و ماننا یه و کونترینی زمانی نیۆ دوروان (به ینه نه هرین) ه - زمانی کوردی زمانیکی زیندوه چون واژه ی لی سازده بی و موشته قاتی هه یه، هه ر زمانیکیش موشته قاتی هه بی نیشانه ی زیندو بونه له باری عیلمیه وه (بروانه فه رید وه جدی: میسری دایره تولمه عاریف پیتی زمان) دیا ره فره بونی واژه و زاراوه خوئی به ره که ته بو زمانی ئه ده بی و ره سمی، زمانی کوردی، مینورسکی ده لی: تو له ناوچه ی موژو پو تامیا له کورد، قه دیمتر نایینی. مه لیک شو عه رای به هار له سه بک ناسیدا ده لی: «ماد یه که مین که سانی» بون خه تیان له ئیرانی کوئدا، به دینه ناوه، هه خامه نشیان به رده نوسراوه کانی خویمان به خه تی ماد - ی نویسه ته وه و له راستیدا پارس خه تی بزما ری خویمان له خه تی ماد، وه رگرتوه، له سالی ۱۳۳۷ که قات و قری له ئازربایجان روی دابو و ئازره یه تورک زمانه کان رویان کرده کوردستان و خه لکی کوردیش فره مرویانه نانیان ده دانی و

کۆمه گیان ده کردن، من: (شه پوئل) که له فیرگه‌ی مه‌لا عه‌لی ره بیانی له‌دییه بوغده که‌ندی لای شاری بوکان و سه‌قزی کوردستان ده‌م خویند له‌گه‌ل فه‌قی کان بو‌سه‌یران چوینه کیوی بالوقایه‌له‌ شه‌شکه‌وتی شه‌و کیوه به‌قه‌د تاشه‌ بارده‌ کانی یه‌وه، خه‌تی میخی یا بزما‌ری هه‌بوو، ئیمه‌ زوره‌مان پیی سه‌ر بو که‌ شه‌م وینه‌ بزمارانه‌ چلوئن هه‌ر واله‌م به‌ردانه‌ نه‌خشیان به‌ ستووه و هه‌روا ماون و له‌نیو نه‌یراون.

دارمیستیه‌ره، ئیران ناسی ناودار بروای وایه که‌ زمانی ئاو‌یستای زه‌رده‌شت پیغه‌مبه‌ر زمانی کوردی مادی یه و له‌ ده‌وره‌ی (ماده‌) وه، له‌ ده‌جله و فراته‌وه تا خلیج، خلیجی ئیرانیا‌ن بره‌وی هه‌بووه و له‌ پاشان خو‌ی کی‌شا، ئیسفه‌هان و نه‌هاوه‌ند، لورد کی‌رزون ئینگلیسی، پولاک‌ی ئالمانی، ئاکویف، نیکتین (عه‌لیره‌زا شیخ عه‌تار، کورده‌کان و قودره‌تی ناوچه‌ی شه‌ولای ناوچه‌یی، چاپی ۱۳۸۲ هه‌تاوی په‌ره‌ی ۴۱ تا ۳۲)، مینورسکی زمانی کوردی به‌زمانی سه‌ر به‌خوله‌ زمانی فارسی ده‌زانن، به‌لام من خوم لام وایه، شه‌گه‌ر واژه‌ ره‌سنه‌کانی کوردی له‌ زمانی فارسی جیا بکه‌یته‌وه، بو‌ زمانی فارسی چه‌ن واژه‌ زیاتر نامیتی شه‌ویش زیاتر به‌ سازدان سازدراوه و باقی زمانی فارسی عه‌ره‌بی و تورکی و موغولی یه، بو‌ نمونه‌ فارس فره‌ له‌ بینایی که‌لک وه‌رده‌ گری، که‌چی ریشه‌ی له‌ فارسی دانیه، به‌لام ریشه‌که‌ی له‌ کوردیدا هه‌یه، کورد، ده‌لی: بین، بینین، بینراوه، ده‌بینی و...

شه‌شکانی جیی خو‌ی به‌ ساسانیا‌ن داوه و شه‌رده‌شیری بابه‌کان سه‌لته‌نه‌تی به‌ ده‌س گرتووه، ناوی، کورد، ماده، مادی، مادی کورد، فره و فراوان هه‌بووه، به‌لگه‌ی ۱ - نه‌به‌ردی شه‌رده‌شیری بابه‌کان (شه‌رته‌خشیر) که‌ له‌لای ماهی ده‌شتی کرماشان چوته‌ سه‌ر: (فره‌فت) کوردان‌شای ماده و شه‌ری پی‌ فروشتووه ۲ - به‌لگه‌ی ۲ شه‌وه‌یه که‌نیوی دایکی شه‌رده‌شیری ساسانی «دینگ Dinag یا رام به‌هه‌شت کچی گوچیهر - ه - Gaochitta که‌ ته‌به‌ری به‌ جو‌زه‌یر ناوی بردوه، پاشای بازرنگی که‌ له‌ زنجیره‌ پاشاکانی ناوچه‌ی پارس بووه، له‌ (دژسپی: به‌یزای پارس) نه‌شته‌جیی بووه. که‌ کوری شه‌سیر به‌ شه‌لبادرنجین و ته‌به‌ری به‌ شه‌لبادرنجین و مه‌سعودی له‌ ته‌نبیه‌و ئیشرافدا به‌ شه‌لبارنجان و کوری به‌ لخی به‌

روم ته لبازنجان ناویان برده که گشتیان لایان وایه له کوردانی ناوچهی پارسن ۵۰ دیاره روم یازوم به واتای ره شمال و جیغ و چادری هوارنشینانه، که ههر کومه له جیغ و چادر و ره شمالیک به زوم ناو براوه (شه پول). - به لگه ی ۳ - هوزی شوانکاره له ناوچهی پارس که شانازی یان به وه کرده که له زاروکی ئه رده شیر ی بابه کانن (مه جمه عی ئه نساب محمه د شوانکاره که له ۷۳۳ مانگی نوسیویه تی، نه سه بی ملوکی شوانکاره به بروای گشت میژوزانان و زانایانی نه سب ناس موحه قه ق و ئاشکرایه، که شوانکاره ی کورد له زاروی ئه رده شیر ی کورد - ی ساسانین. به ورد بونه وه له و به لگانه؛ قسه ی ئه رده وان که به نامه؛ به ئه رده شیر ی و تووه: «ئه ی کوردی کوری کوردی مادی که له نیو چیغ و چادرو ره شمالی کورد؛ پهروه ده کراوی، چلوته له به ره ی خوٚ زیاتر پیٚت را کیشاوه و تاجی شاهیت له سهر ناوه و له سهر ته ختی به خت دانیشتوی، ئه ویش له وه لآمدا پیٚ و تووه: توٚی ئه رده وان ی ئه شکانی که بن ده سی ئیسکه نده رو رومیانت قه بولٚ، له گه ل ئه و پارتی یانه ی وه ک توٚ، روم زه دو ئافهت زه ده ی بیگانه و داگیر کهرن و سهرتان بوٚ داگیر دانه وان دوه، ده مه ویٚ بتان هیٚم و بیان هیٚمه سهر ریگای نیشتمان ویستی و نیشتمان له بیگانه و داگیر کهر و ناموٚ خواز پاک بکه وه و ده س بکه ین به ئاوه دانی و رازاندنه وه ی ولات، به ورد بونه وه له وه ی که «باوه ک»: بابه ک و ساسان، باوک و با پیره ی ئه رده شیر له چینی به گ و موغ بامه گوٚیه و ناوی ویسپوهیرگان: هیٚر بود: نیگاو ان و پاریزهر - ی ئاگردان و ئه هلی بیوتات له ئاگردان یا مه عبه دی ئانه ی ئیسته خر، به کاری کاهینی و روٚحانی گهری مه شغول بووه، ههروه کو (هیٚریدوٚتی میژوزانی یوٚنانی) رایگه یان دوه که پاپه ک و ساسان و موغ یا ماگوٚیی یه کان له شه ش تایفه ی ماد بون و نیسه تی کورد بونی ئه رده شیر ههر به و سه نه ده سابت بووه و ئه رده شیر به و پیشینه موباره که وه، بروای و بووه که فره ی ئیزه دی هه یه و هه ر ئه و فره یارمه تی داوه که بوٚته شاوئیسکه نده رو ئیسکه نده ریانی له و لات و هه ده ر ناوه و کوردی: ئه شکانیا ن و پارتی، سهر به داگیر که را نیشی رام کردون و کاری وای کرده که خه لک به تیکرا پشتیوانی له ئه رده شیر ی بابه کانی کوردی ساسانی بکه ن، که سه لته نه تی ساسان و ساسانیانی، دامه زراندوه

(کارنامه‌ی ئه‌رده‌شیر بابه کان، به‌شی ۵ دوکتور به‌ه‌رام فره وه‌شی بلاوکی زانینگه‌ی تاران په‌ره‌ی ۵۱ ژماره‌ی ۱۴۹۹ چاپی ۱۳۵۴ هه‌تاوی، کریس تنسین، ئیران له زه‌مانی ساسانیان و کوردانی گورن و مه‌سه‌له‌ی کورد له تورکیه، گ. ب. ئاکوطف (هاکوپیان). م. ا. هه‌ساروف چاپی ۱۳۷۶ هه‌تاوی په‌ره‌ی ۱۹ تا ۱۷ نوسویانه: جاهه‌ر له به‌ر ئه‌وه که ئه‌رده‌شیر بروای و ابوو که فه‌ری ئیره‌دی هه‌به، ده‌ستوری دا که دینی زه‌رده‌شت پیغه‌مبه‌ر بکه‌نه دینی ره‌سمی ولات، سه‌یرو سه‌رنج راکیشه‌ ده‌لین: زه‌رده‌شت له‌لای ورمی به‌ده‌س کورده‌کانی ناوچه‌ی وان که به‌دیو ناو براون توشی که‌ندوکوسب بووه و ناچار به‌سواری لوکه‌زه‌رد - ه‌که‌ی؛ هاتوته ناوچه‌ی سه‌رده‌شتی ئیستا، که (زه‌رده‌شت) ه - که (ز) بوته‌سین، که له‌و نیریکانه، کیو؛ هه‌ن به‌ناوی گه‌ورکان و له‌و کیوه وه، ئاوی هه‌ل ده‌قولی و ده‌بیته‌ چه‌م و روبار که به‌و ئاوه‌ ده‌لین: (تیه‌تی یا هییه‌تی) له‌م دیو، شرین و دیی هه‌یه‌پی ده‌لین: هورموزو له به‌شی کوردستانی ئه‌ودیو، له‌ولای تر ئاوی و دیی هه‌یه‌پی ده‌لین: هورمن، ئه‌وانه‌گشتی نیشان که زه‌رده‌شت له‌و ناوه‌ بووه، له راستیدا سنوری کوردستان به‌مجوره: دیاری کراوه: سنوری روژاوی کوردستان له‌حه‌وزه‌ی قوولایی و نیرینه‌ی ئاوی ده‌ریای ئیسکه‌نده‌رون و چیاوکیوی توروس تانیرینه و قوولایی ده‌ریای ئاوی ره‌ش و سنوری باکوری کوردستان له‌ده‌ریای ره‌ش و ئه‌رده‌هان تا ئاوی ئاراس: «ئه‌ره‌ز» و سنوری باشوری کوردستان له‌خوزستان و ئه‌هوازه‌وه‌یه تا ئاخری چه‌می فورات: (فره‌هات) و کیوی چه‌مره‌ین و کیوی سنجاروری نه‌سبه‌ین و ئاستی چه‌می جه‌یحان خوده‌گه‌ پینیه‌ ده‌ریای سپی وله‌ نیریک ئاراس دا، ده‌چینه‌ سه‌ر ده‌ریا، هه‌روا ده‌روا به‌که‌ناری یمورتالک و له‌باشوری ئیسلاویه‌وه، به‌لای کیلیس ناوچه‌ی جرابلوس دا، ده‌روا و له‌گه‌ل ئاوی فورات (فره‌هات) به‌یه‌ک ده‌گه‌ن. له‌باشوری موسل نیریکی کویر له‌خاللی به‌یه‌ک گه‌یشتن - ی زیی گه‌وره‌و دیجله (تیکه‌ل هات یا تیکلات)، ده‌گاته دیجله و کیقی چه‌مرین و سیروان و شه‌ه‌ره‌بان (شه‌ه‌ربانو) و ده‌گاته دیزفول و به‌نده‌ری ئیلام و به‌خوراوی به‌نده‌ر بوشه‌هر، به‌شاکورد و به‌داوینیه‌ی زنجیره‌ی زه‌رده‌کیف و خوره‌ماوا، بروجردو... دیاره‌کورد، له‌ده‌شتایی خیمانه، ئه‌نکه‌ره، ئه‌ده‌نه، مه‌جید توزی

ئاماسیه و ههوزهی لای قیرشارو مهجیدییه و دهشتایی زوموره دین، کورد ههن، ههروا له
 ههلهب هه به شهین، تهغر، ههسهک تهعز، قامیشلی... له به مههن، لوبنان، ئوردوون و...
 کورد، ههن، (مایسای خورینسکی) باوکی میژوی ئهرمه نی لای وایه کورد و ماد یه کن،
 کوردی ئیستا ماد - ی قه دیمه، تیگران پاشای ئهرمه نی له هاتنه سه رکاری کورش و لادانی
 ئاستیاگ (ئه شنوو یگو - یا ئه ژده هاگ له ئوستوره ی شانامه دا) که له بان تهختی پاشایی
 ماد، دانیشته، کورش به ناچار له گهل ماد بووه هاوکارو هاو په یمان، جادوای زالبونی
 کورش به سه ر ئاستیاگدا، تیگران خوشکی خوئی که ژنی ئاستیاگی ماد بووه بر دویه ته وه ماله
 خوئی لای خوئی وژنی دوه می ئاستیاگی ماد به ناوی (ئانوش) له گهل ده ها هزار له یه
 خسیرانی ماد، به ری ده کرین بو دولای چومی ئهرهس (ئاراز) و له لای روژ هه لاته له
 ناوچه ی چپای ئارارات تانه خجهوان و جولفا و ئهردوباد، دایان ده نیین یانی ئه و
 کوردانه ی له سه ده ی ۷ تا سه ده ی ۳ بهر له زاین له که ناره کانی ده ریای ره شابون بروانته
 ماسای خورینسکی کتیبی یه که م / کژی ۳۰). یونانیانی قه دیم به شه کانی باکوری غه ربی
 ئیرانیان به میدیا media ناو بر دوه.

□ گوندی ئه جدانکان (: قه لاته: که لاته جنه - ی سه ر به موسل و نیزیک هه ولیتر)
 له ده ر وازه ی شاری دوین که مایسای خورینسکی، ئیشاره ی پی ده کا، ئه و گونده جیی
 له دایک بونی باوکی سه لاهه دین ئه یوبی زه رزاری یه (۱۲۵۰ - ۱۱۶۹) له کتیبی چهن
 بهرگی له میژوی قه ققاز، نوسراوی مینورسکی که له ۱۹۵۶ ز - به ئینگلیسی چاپ بووه،
 ده لی به شی غه ربی ماکو یا وردتر بلیین: ناوچه ی دامبات که مایسای خورینسکی باسی
 کرده، ئیستا کورد نشینه، هه رکاتی (ماد) ی قه دیم له زمانی ئهرمه نیدا به (مار) ناو براوه، له
 فارسیدا بوته (ماه) و له مازنده ران نیزیک ده ریای خه زه ر به (ماژ: ماد) ده خویندیته وه،
 ههروا شکلی قه دیمی ماکو: (ماهکو) پیوهندی کوردو ماد به جوئی وردو جوان،
 ده سه لمیتی یانی ناوی قه دیمی کورده کان له زمانی ئهرمه نیدا که خزم و جیرانی کورد بون
 (مار) بووه. مادو ته مه دونی ماد، له سه رچاوه ی ئاشوریدا له ۸۳۶ ز - بهر له زاین ئامازه به
 هه بونی ماد، له باشوری ده ریاچه ی ورمی، کراوه. یانی کوردستانی موکریانی ئیستا، ماد

حوکومەتی بچوکی ئیسکیتی یەکانی کە لە باکۆرە و هاتبۆن تێکی شکاند و هەر و ماد لە تیشکاندنی ئۆزار تووی کوردیش دا لە ناوچە ی وان بە شدار بوو، بەلام گرینگترین سەرکەوتنی ماد، لە ناو بردنی حوکومەتی قەدیمی ئاشوری یەکان بوو کە (هۆخشە تەرە یا کە یخوسرە و پاشای ماد، دوای گرتنی نەینەوا، پێتەختی ئاشور لە ۶۱۲ بەر لە زاین، توانی دەسەڵاتی خووی بە پەلەو بە لەز تا قوو لای ئاسیای سەغیر، پەرە ی پیتی بداو دوای شەر لە گەل پاشای لیدیا (۵۹۰ - ۸۵۸) بەر لە زاین، سنورەکانی حوکومەتی ماد تا چۆمی گالیس، (: قزل ئیرماق)، لە ۵۰ کیلومتری شەرقی ئانکارایە، درێژ بوو تەو، هەر وائەو بزوانە، بونەتە هۆکە هۆزەکانی ماد، بە ویتەیی بەرچاو بەرەو غەری ئیران بکشین و لە ئەنجامدا توانیان یە کەمین ئیمپەرآتوری گەورە ی ماد بە شان و شکۆ لە میدیان: لە ئیراندا سازبەن کە هەمو ناوچەکانی ئیرانی ئەو زەمانی هینا بوو بن دەسەڵاتی حوکومەتی ماد و بو ماوە ی ۱۷۵ سال ماد، حوکومەتی بە دەس بوو، یانی تا ۵۵۰ بەر لە زاین، کە ئاخیرین پاشای ماد یانی ئاستیاگ (ئەشنوویگو) بە هۆی کورش لە پاشایی لایرا، کورش کچەزای ئاستیاگ بو. - لە زەمانی هیرشی ئیسکەندەری مەقدونی بو سەر ئیران (۳۳۱ - ۳۲۳) بەر لە زاین ئاتروپات یەکی لە فەرماندەکانی سپایی ماد، کە سیۆمەن دەو لەتی ماد - ی بچوکی لە ئازربایجان، دامەزراندو، کە خەلکی لە بەر مدفەرکی ناوی ئەو، ناوچە کە یان بە ناوی ئەو سەر دەاره کورده ماد - ە - بە ئاتروپاتان یا (: ئاتروپاتکان) ناو ناو و زور بە ی مادە کان لەوی کو بونە تەو و لە روژگاری (ئارشاکیە کان - ۲۴۸ - ۲۲۶ بەر لە زاین)، لە ئازربایجاندا هۆزی تازه، لە روژ هەڵاتی ئیرانەو، سەری هەلداو کە بو تە هۆ، ماد - ە کان، بولای غەرب برو و تاییعەتی حوکومەتی تازه دامەزراوی ئەرمەنی قەبول بکەن کە خزمبون، جیاوازی کوردو تەفاو تە جلک و لیاسیان، ئەو نیشان دەدا کە ئەم نە تەو کە لە نیوچیاو چەرە دورە کاند، بلاو بونە تەو، ئەشی لە گەل هەندی لە هۆزگەلی، کە تیاچون و نە ماون، تیکلاویان هەبویی، شتی کە فرە گرینگە و جیی سەرنجە، کە بو تە هۆی یەکیە تی و یە کبونی نە تەو ی کورد، زمانی کوردی یە، هەرچەند، زاراوی جیا جیان، هە یە، بەلام زمانی کوردی لە بابەت دەنگەو (فونۆتیک) و گرامیر، زمانی سەر بە خو یە. ماد - ە کان لە ناوچە ی باشوری

ئانکارا له ئاسیای سه غیر تا با کوری سوریه، به لاو بونه ته وه، نه خشه ی (مارک سایکس) ئینگلیسی که له جهنگی جیهانی یه که م و بو ماوه ی چهن سال له ناوچه کوردنشینه کانا، گه راوه و نه خشه ی کوردستانی کیشاوه و نه وه خشه باشتین به لگه ی نیشان دان و دیاری کردنی خاکی کوردستان و سنوه کانی کوردستانه. ناوی ده یله می له گه ل واژه ی کوردی جیا به، نه شی ده یله میه کان باوه گه و ره ی هوژگه لی بن که له نیو کورداندا جیگیر بوبن، ههروه کو هوژی زازا، له با کوری به ینه نه هره بن، باوه کو شیوه ی ژیانان له کورده کان پرنیزیکه، به لام له هجه یان جیا یه و کورد، له زازا قه دیمی تره، دیاره، دیله می و زازا کوردن. - نوکته ی گرینگ نه وه یه. که ناوی قه دیمی کورد، له زمانی ئه رمه نیدا، جیرانی قه دیمی و خزمی کورد، به (مار)، ناو براوه، که به پی قاعیده ی زمانی ئه رمه نی ناوی قه دیمی (ماده)، (برواننه و تاری کورد، نه وه ی ماده، نوسراوی ولادیمیر مینورسکی، هه روا تاریخی ماده (باکو)، ۱۹۶۰ ز - نوسراوی عه لی ئوف، هه روا تاریخی ماده له قه دیمی ترینی ده و ره کان ۱۹۶۵ ز - نوسراوی دیا کو ئوف. - هیریدوت له ستایشی بویری ماده قسه ی کرده که به دژی ئاشور راپه ربوه و ماده (ئیلباتان: هه مه دان - یان: یانی جیی کو بونه وه ی خه لک) کردیانه پیته ختی ئیمپه راتوری شاهه نشایی ماده (کتیی) به ندی ۶۹ و دیا کو ئوف ۱۰ - م. تاریخی ماده په ره ی ۱۶۸ که ماده بو ته سه رمه شق بو هوژه کانی تر. (هیریدوت کتیی ۱ به ندی ۶۹ - که ریم خانی زه ند، دایکی له زه نگه بووه، بوئی، زه نگه نه، وه ند، که له ور یار مه تیان داوه - خو راسان، هیرات، خو زستان، به ختیار، برازجان، بوشه هر، فارس، کرمان، قه زوین، له کو ئندا به ولاتی کوردستان دانراوه، ده لین: سارو بیره ی کورد، جهنگی چادرانی به جهنگی نه ته وه یی زانیوه بوئی خوئی به شه هید کردن داوه، - له و تیشکانه ی چالدران دوسیوه می خاکی کوردستان درا به تورکیه و له ۱۶۳۹ ز - دوا ی مور کردنی په یمانی ئاشتی له نیوان سولتان مرادی ۲ عوسمانی و شاهه باسی دوه می سه فه وی خه تی سنوری ئیران و عوسمانی، به نیو دلی خاکی کوردستاندا کیشراوه یمان نه و خه ته ده سکرده ماوه، که هیوادارین له سو نگه ی راپه ربینی روله ئازاو بویره کانی کورد، نه وه هیله ده سکرده، نه مینی و کورد، سه رکه وی و ئازاد و سه ر به خوئی و ده وله تی تایهت به خوئی هه بی.

هوارت

هوارت Hwart و دارمیسیتیر domesteter و ههندی له زانا کانی دیکهش دهلین: زمانی ئافیستای زهردهشت. زمانی میدیه کانی پیشووی کوردیی ئیستایه 309,97 مه سعود محمه مد دلّی: زمانی ئافیستاله گهلّ زمانی فارسی کوندا جیاوازه و یه کشت نین (29, 108) له بهرده نوسی ساسانی په یکولّ له کوردستان له باکوری قه سری شیرین به دو زمانی ره سمی: زمانی په هله وی ئه شکانی و زمانی په هله وی ساسانی له سه رلا ته نیشتی یه کانی بورجیکی چوار گوشه، نوسراوه و وینه ی پاشا: «ئه رسی» له هه رچوار ته نیشتی بورجه که، نه خشکراوه، به لامّ ئه و بورجه رماوه و ته نیا قاعیده که ی ماوه (26, 70).

زمانی فارسی فره که لکی له زمانی مادی وه رگرتووه و زانیانی ئارکیو لوژیایا، لایان وایه له ئورارتو خوازاراون و ئیرانیه کان و پارس خه تی بزمار یان له خه تی ماد و هر گرتووه، ئه وه ی دیاره ئه وه یه، له ماوه ی سیّده سه ده، روداوه کانی میژونه یه توانیوه له به شی روژاوی ماد، شتی بگوری. دیاره دانیشتوانی ئه م به شه ی مادستان - ی کون، ئه مروی کوردن که نه وه ی میدیه کانن. زمانی کوردی ئه مرو، به رو بوی ته ته ور و ته کامولی زمانی ماد - ی دوینیه (39, 70) کاتی ئیسکه ندهر له 331 به رله زاین، ده سی به سه ر چهند ناوچه ی ئیراندا گرت، زمانی په هله وی هه خامه نشی له بره و که وت. پارسی واژه یه کی ماد - ی یه و فارسی ناوه راست، یانی په هله وی که ئه م زاراوانه بوون: (پارتی، پارسی، خواره زمی، خوته نی، سوغدی، دیاره (زمانی پارتی و پارسی) هه ردوکیان به په هله وی ناوبراون، دیاره زمانی پارتی و پارسی له کوردی فره نیژیکن. دیاره زمانی کورد زمانیکی سه ر به خویه (29, 70) په ره ی ۲۰۹ تا ۲۱۰ - ۲۱۱ کتیی سه لیه ی زمانه وانی - د حوسین محمه د عزیز ستوکهوّلّم ۱۹۹۹/۵/۵ ز -

۱ - ئه فسانه ی بلیندی یادگاری زهریران Jadhghar-i-zarian ئه م ئه فسانه ریساله یه کی بچوکه، له گهلّ چهن شیعر که له ئه سلدا به زمانی پارتی یه، ده قی یادگاری زهریران به خه ت و زمانی په هله وی له مه جموعه ی متونی په هله ویدا مه وجوده (۴۳ کوپه، داستانی

بارام چوبین (نهرتور کریستین سین - ترجمه مهی مهنیژه - همد زاده گان ناهی چاپی ۱۳۸۳ هه تاوی بلاوکی / ته هوری تاران - داستانی ویس و رامین tristan 081solde که داستانی عاشقانه و له بنه ره تا به زمانی پارتی بووه و له ئاخری ده وری ساسانیدا کراوه ته په هله وی که هه سهد گورکانی له سده ی ۵ مانگی کردویه ته، شاعر و ئیستا هوه هه یه. خودی نامه khwadhānamāgh هه م کتیبه گرینگترین نوسراوه ی تاریخی ده وری ساسانی یه که نیوی زنجیره ی ئیرانی و روداو ه کانی تیدا یه و له بنه ره تا به زمانی په هله وی بووه و له زه مانای ه نه و شیرواندا، دانراوه، هندی دهقی په هله وی وه ک، داستانی به سه رهاتی خوسره و قوبادان (خوسره وی یه که م میمنالی خوش ئاره زو)، خه بهری دانانی شه تره نج که له هیند بو تاقی کردنه وه ی خوسره وه، ه نه و شیروان دانراوه و بوزورگ میهر، وه زیری ه نه و شیروانیش نهردی داناوه، که پاشای هیندی پی تاقی بکاته وه، که دهقی هردوکیان به زمانی په هله وی هه یه.

□ کارنامه ی هرده شیر با به کان Kamāmagh-i-Ardeschr-i-Papakan داستانیکی میژوی یه. له بابته هرده شیر باوه کان، سه رزنجیره ی ساسانیان و قسه ییش له باری ئیران، ده کا به تایبته دوا ی داگیرکردنی به شی له ئیران به ده سی ئیسکه ندهر و هه روا قسه له حوکومه تی ملوک تایفه یی هه شکانیان و شه ری هرده شیر له گه ل پاشا کانی ناوچه ی ئیران و له دایک بونی شاپوری کوری هرده شیر له کچی هردوان و له دایک بونی هورموزد، له شاپور و میهره ک، ده کا. به داخه وه نوسران و وه رگیره نهران، کارنامه یان به سودی زمانی فارسی له فارسی نیژیک کردوته وه. کارنامه ی هرده شیر با به کان ۱۳۲۹، ۱۳۴۲، ۱۳۵۴ - ز - فیرده سی کارنامه ی به باشتین شیوه به یان کردوه و به زمانی په هله وی هه و کارنامه هه یه.

□ ئیسکه ندهر نامه که له بنه ره تا به زمانی په هله وی بووه و جاری تریش له ئاخری ساسانی، داستانی ئیسکه ندهر له یونانیه وه کراوه ته په هله وی و بو خودی نامه که لکی لیوه ر گیر دراوه.

□ داستانی بارامی چوبین که له بنه ره تا به زمانی په هله ویه، که شانامه به به یانی

شاعیرانه، ئەم داستانهی له شانامه‌دا به‌یان کردوه و دینه‌وه‌ری که له ۸۹۵ ز و ۲۸۱ مانگی وه‌فاتی کردوه و له نیهایه تولئه‌دهب له‌خه‌به‌ری فارس و عه‌ره‌بدا که به فارسی به‌ناوی (ته‌جار و بی‌ئومه‌م) له‌خه‌به‌ری ملوکی عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م ته‌رجه‌مه‌کراوه. یاقوبی (له‌ئاخری سه‌ده‌ی ۹ ز و سه‌ده‌ی ۳ مانگی) و ته‌به‌ری که له ۹۲۳ ز و ۳۱ مانگی وه‌فاتی کردوه و مه‌سه‌ودی و سه‌عالیبه‌ی که ۱۰۳۸ ز و ۴۲۹ مانگی وه‌فاتی کردوه، به‌یروورای خویان له‌بابه‌ت بارامی چوبین به‌یان کردوه.

به‌قسه‌ی سئوفیلاکتوس بارامی چوبین له‌ئوستانی ئه‌رزنه Arzane ی ئه‌رمه‌ستان و له‌نیۆ بنه‌ماله‌ی میهران Mihrān سه‌ری هه‌لداوه که به‌کی له ۷ خانه‌دانی پاشایانی پېشوی پارتی بون. ئەو ۷ خانه‌دانه‌گه‌وره‌ئهمانه بون [کارن: قارن، سورین، میهران، ئەندیگان، سپه‌ندیار، وه‌راز و خانه‌دانی ئەسلی پاشایی، ته‌به‌ری ده‌نوسی گۆشتاسب به ۷ که‌س له مه‌ز نه‌کان، به‌رزترین پله‌ی میراتی پێی به‌خشیون (داستانی بارامی چوبین هه‌رئه‌وی). ئەفسانه‌گه‌لی له‌بابه‌ت راو کردنی بارامی گۆر.

بارامی چوبین کوری میلاد - ی گورگین - ی کورد، که له لای زیی و که‌رکوک و میافاریقین (سیلوان) نێزیکه‌ی نامید، خه‌ریک بو، خو‌بگه‌یینه‌تسه‌فون پێته‌ختی خوسره‌و په‌روێژ، خوسره‌و په‌روێژ له‌ترسان رای کرد و بارامی چوبین چوه‌تسه‌فون و ده‌یویست به‌ناوی شاه‌سه‌ر ته‌خت دانیشی، به‌لام به‌داخه‌وه‌چون دژ و دوژمنانی بارامی چوبین مه‌به‌سته‌که‌یان، نوسیوه‌چونه‌سه‌رته‌ختی بارامی چوبین یان به‌ئان‌قه‌ست شیواندوه. (سئوفیلاکتوس، په‌ره‌ی ۵۸ داستانی بارامی چوبین هه‌رئه‌وی) فه‌ر و هیزو وزی مه‌عه‌وی ئاهورا مه‌زدا:

فه‌ری کیانی (پاشایی) که‌ده‌بووه‌هوی پاشایی سه‌رانی ولات، فه‌ری کیانی له‌سه‌ره‌تاوه‌هی هوشه‌نگ بووه، که به‌سه‌ر ۷ ولاتا پاشایی کردوه، له‌دوایدا که‌وته‌ده‌س تیه‌مورس که‌ئهمیشه‌به‌سه‌ر، ولاتا حاکم بووه و له‌دوای ئەو به‌جه‌مشیدگه‌یشتوووه‌که‌ماوه‌یی فه‌ر، فه‌ری هه‌بووه و له‌دوایدا وه‌ک (شاهین: شاهو) له‌و، دور که‌وتوته‌وه و چوته‌نیۆله‌شی گرشاسب و له‌ویش جیا بووه‌ته‌وه و دوای ماوه‌یه‌ک چوته‌نیۆ دل و ده‌رونی که‌یقوباد

په که مین پاشای کیانی و... (په ره ی ۵۹ هه رته وی).

ویژاوه ری په هله وی فره پیوهندی به ثاینی زه رده شته وه هه یه، که به داخه وه شیعی ری په هله وی که م له به رده ساماوه و ته نیا ۳ مه نزومه ی کور تی ته خلاق ی ناسراون، وه ک پهن ددانی زانایان به مه زد - ی یه سنان، خیم و ژیری فره و میژد، پهن ددانی بیه زاد فره و پیروز و ههروه ها ۲ بره شیعی دینی وه ک (هاتی شابارام وه رجاوه نند، که له مه جموعه ی په هله ویدا هه یه و سرود و شیعی ناگردانی گرکوی که زمان و وه زنه که ی په هله ویه، که له میژوی سیستاندا نوسراوه (په ره ی ۳۸ هه رته وی).

چوارگه لی زاگروس لولو، گوتی، کاسای، سوباری یا هوری زمانی تابه تیان هه بووه، پارتی و پارسی زمانیان په هله وی بووه، یا زمانی خیلاتی یان بووه و تا کوژرانی یه زدی گورد له ۵۶۱ ز - ئاخو و ئوخری ساسانی ته شکانی پارتی زمانی ده ولت بووه. ئایه توللا مه ردوخ دنوسی: کورد و پارس هه میشه ها و دهر د بوون و له شادی، له جهنگ له گهل هیرشکاران دهاو په یمان بوون، پارس له حوکومه تی کوردی وه ک: گوتی، کاسی، کیانی و ماد به شدار بون و کوردیش له حوکومه تی پیشدادی، هه خامه نشی و ساسانی به شدار بووه.

له سالی ۲۲۵۰ به رله زاین گوتیه کان ده سه لاتی زال بون و پیروزیان له ناوچه ی سو میریاندا به دهس هیئاوه و بو ماوه ی ۱۳۰ سال حوکومه تیان کردوه (په ره ی ۲۱ ره گهزو هوویه ی کوردی).

کتیب

هه ره که سی فـه ره ههنگ و زانین به دهس بیـنی
ره حمهت و به ره کهت به سه ره خویـداده بارینـی
هه ره کاتی ده چه په ره لانه خه قه تمه
ته مهن چهن کورته بو که لک و هرگرتن له و سفره رنگینه. (شه پۆل)
کتیب باغ و بیستانی زانایانه
دیاره کتیب سه رچاوهی فـه ره ههنگ و زانینه.
□ سوقرات دهلی: کومکار کاتی زانایی و به خته وهری گیردی، که خویندن و
خویندنه وه و فیروبون کاری روزانه ی بی.
هوگو: به خته وهر، که سیکه، دهسی بگاته، یه کی له دوشته، یاکتیبی پرناوروک و باش
یا دوستانی چاک، که کتیب خوین بن.
□ من کتیبکم دی گشت واژه کانی له بلور و زیر بوون، کاغزه یکم دی، له ره گاژوی
به هار خو ناسینی روژ بوو، بهرق و تیریزی پهیدا بوو، دوستی پهیدا بوو، واژه و بیته،
پهیدا بوو (شه پۆل).
توده لئی کتیب ئەم قسه بیژانه ی بی دهنگ و کروکپ، بهرزترین و خوشه ویست ترین،
دلبر یکن، که بو راژه به خه لک ره نجیان، دیوه و به تازاردیتو، به دیهاتون.
□ ئه ری چلون ئه شی له وده شته سهوزه لانه پرپیت و به ره که ته، مرو که لک
وه ربگری، چلون ده کری خوت له و ئاوه پاک و زولاله به تافگه و به تامه، خوت پاراو
یا تیر ئاو بکه ی؟
کتیب ژین و ژبان، کتیب گه و هه ری سه رده ستانه، کتیب له بنه ره تا، ژبان، هو ی مان و
نه مانی مرو یانه، تیریز هاویژ یاوندا بونی میژوی وانه. کتیب باغ و بیستانه، کتیب دل و
میشکی روزگارانی رابوردوان و ئه لئانه. کتیب خولاسه ی هه بونی ئینسانه.
کتیب سه رچاوه ی تیگه یشتن و پیگه یشتن و سه رکه وتنی ئیمه مانانه، به په یژه ی

تیره قی و زال بون به سهر که نند و کو سپانا، کتیب مرو، به بیرو هزر و جوړی ژیانی پیشینان تاسیاو ده کاو په نند و عیبه تمان فیژده کا. دیاره کتیب بهر چاو ترین شوینه واره، که له دل و دهرونی مرو تافگه و قه لپه زه ی گرتووه. کتیب ده نگدانه وه ی بیرو هزری مرویه، بیر کر دنه وه، مایه ی ژیانی گیانی ئینسانه (شه پوئل).

ثایمی لاولیل: شاعیره ی ئه مریکایی خوشکی ره ئیسی زانکووی هاروارد، ده لی: کتیب یانی ژیان، دل و میشکی روزگارانی رابوردو. کتیب: گه وه هری ژیانی ری مرویه. یا باشر: زوبده و خولاسه ی بوونی ئینسان کتیبه. کتیب بی ده نگه قسه بیژه، که بی ده نگ و بی هرا و هوریا ته وه ی له نیو دو تووی خویدایه، بی که م و کوری و بی بوخل و دل ته نگه و حه سودی، فیژت ده کا. خوی مروفی خوینده وار، ده بی خوگر تن به کتیب بی. دیاره کتیبی ته کوینی عالم، کتیبیکه و هه مو عالم کتیبی حه ق ته علاوه.

کتاب ار هست کمتر خور غم دوست که از هر دوستی غم خوارتر اوست. به فرموده ی سه عدی شیرازی:

برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفترست معرفت کردگار.
الکتاب بساتین العلماء - سیسرون: خه تیب و سیاست زان و رامیاری ناوداری رومی قه دیم ۴۳ - ۱۰۶ به له زاین، گوتویه تی: هوډه و وه تاخی، بی کتیب له حوکی جیسمی بی روجه.

فره نسیس بیگن: فه پله سوف و سیاست زان و نوسه ری ئینگلیسی ۱۶۲۶ - ۱۵۶۱ ز - کتیبی به که شتی زه ری اگه راناوه، که به سهر ده ریای گه وره ی روزگار دا، گه راوه. له جیبی ترا و تویه تی: هه ندی کتیب ده بی بی چیژی، هه ندی تریان ده بی قوتی بده ی، هه ندی له کتیب هه ن که ده بی بیخوی و هه زیمی بکه ی یانی کتیبی که ده بی بی چیژی ته نیا به شیکی بو خوینده وه ده بی، به لام نه و کتیبی که ده بی قوت بدری یانی ده بی به په له چاوی پی دا، بخشینی، نه ک به دیقته یا به وردی لی بروانی. وه نه و کتیبی که ده بی بیجاوی و هه زیمی بکه ی یانی ده بی به وردی و به دیقته وه، له سهره تاوه، تااخر، بی خوینییه وه. لورد چیسٹیږ خیلد: فرمویه تی: باشرین کتیب باشرین دوست و هاونشینه.

کارلایل: نوسەر و میژوزانی ئیسکاتله‌ند (۱۸۸۱ - ۱۷۹۵ - ز) بو کادموس یا بو فنیقی یه کان یا هرکه‌س که کتیبی داهیناوه، له خوای و بستوووه که ئه و که‌سه بیخشی. کارلایل کتیبی به گه‌وره‌ترین و عه‌جیب‌ترین و به‌شیاو‌ترین، کارداناوه، که به فیکری مرو سازدراوه. کارلایل باوه‌ری وایه: هرچی به بیروه‌زری مرو داها توه و کاری پیی کراوه یا کاری پیی ده کری و به‌ده‌سی مرو گه‌یشوووه، به واتایی تر مرو هرچی بویه تی له دو توئی. کتیبدا، به‌ویته‌ی سیحر به جیماوه.

ئیبنی خهلدون له تاریف و له سه‌رزانی و خزمه‌تی به‌رچاوی کوردان که به عیلم و فره‌ه‌نگ پهره‌یان داوه و خزمه‌تیا ن کردوه، شایه‌دی داوه و نوسیویه‌تی: (بنچینه‌و پیگه‌ی زانین و ئه‌ده‌ب و ویژاوه‌ری جوار کتیبه: ۱) - الادب الکاتب ته‌ئلیفی کوری قوته‌بیه‌ی دینه‌وه‌ری - ۲ - نوادر یا الامالی ته‌ئلیفی ئه‌بو‌علی‌قالی دیار به کری‌یه. پهره‌ی ۱۱۷۵ موقه‌دیمه‌ی کوری خهلدون به فارسی و هه‌روا رساله‌ی عولومی ئیسلامی ته‌ئلیقی دوکتور جه‌لال هومایی که (شه‌پوئل) ئه‌م ریساله‌ی له زانکوئی عولومی قه‌زایی و خه‌ده‌ماتی ئیداری داشگاهی تاران به دهرس به زانینخوازان و توته‌وه. ئیمام غه‌زالی فره‌مویه‌تی: فره‌ه‌نگ و زانینه‌کانی ئیسلام له‌سه‌ر ۴ کوله‌که، راوه‌ستاوه، ۳ له‌و کوله‌کانه، عوله‌ماو زانایانی ئامید، شاره‌زور و دینه‌وه‌زی لای کرماشانه، ئه‌گه‌رخوا زانایانی ئه‌و ۳ هه‌ریمه‌کوردی، نه‌دابا، فره‌ه‌نگ و زانینه‌کانی ئیسلام ئاوا قه‌وام و ده‌وامی نه‌ده‌بوو. -

ئه‌میرسون: فه‌یله‌سوفی ناوداری ئه‌مریکا (۱۸۸۲ - ۱۸۰۳ ز - ده‌لی: به‌رزترین و عالترین مه‌ده‌نیه‌ته‌کان و شارستانی‌یه‌ت هیمان به‌رزترین هوئی چه‌زوله‌زه‌تی رو‌حانی و مه‌عنه‌وی کتیبه و به‌دیپهنه‌ری کتیبه‌که، ده‌باته‌سه‌ری.

ودبوری: نوسه‌رو ره‌خنه‌گری ئه‌مریکایی ده‌نوسی: هه‌روه‌ک شاره‌کانی مدفه‌رک و پیروژ نیشانه‌ی نیژاد، قه‌ومیه‌تی ئه‌قوام و وه‌سیقه‌ی وه‌حدت و یه‌کیه‌تی هوژه‌کانی بیوان‌گه‌ره، کتیبی چاک و پرناوه‌وکیش بو‌که‌سانی که رو‌حن چه‌یران و سه‌رگه‌ردانن، کتیب و ه‌ک که‌عه‌ی فیکری ئینسانه. -

سیودور پاکیز: زانای رو‌حانی ئه‌مریکایی (۱۸۶۰ - ۱۸۱۰ ز) فره‌مویه‌تی: پرکه‌لک

و پرسودترین کتیبِ ثہ وہ یہ کہ مرو بخاتہ بیرکردنہ وہ و تیقکرین. بہ لام صائب تہ وریزی
دہ لی:

چہ سود از آنکہ کتب خانہ جهان از تست ز علم ہر چہ عمل می کنی همان از تست
ویلتیر:

پہرہی کتیب وہ ک شاپہرہ

روحی نیمہ بولای نورو روناکی، دہ خاتہ ہہ لفرین.

مالی بی کتیب وہ ک لہ شی بی گیانہ، مالی بی کتیب کہ نگہ لاشکی بہر بایہ. (شہ پوئل)

عبدالرحمن جامی (و: ۸۱۷) مانگی لہ دہ فترہی ثہ وہ لی سلسلہ الذہب دا لہ تاریفی

کتیبدا فہر مویہ تی:

شَو انیس کتابهای نفیس	اُنھا فی الزمان خیر جلیس
مصحفی جوی روشن و خوانا	راست چون طبع مردم دانا
در حدیث صحیح مصطفوی	ناشی از خُلق و سیرت نبوی
نسخہای چون بخاری و مسلم	کہ ز سقم علل بود سالم
در تفاسیر آنچه مشہور است	کہ ز تحریف مبتدع دور است
وز اصول و فروع شرع ہدی	آنچه الیق نماید و اولی
وز مقالات ناظران ملیح	چون ترا جمع گردد این اسباب
روی دل از اختلاط خلق بتاب.	

دیارہ رو لہ تیکہ لی خہ لک وہ رگیران کاتی بہ کہ لکہ، کہ ٹینسان لہ جلکی تہ قوا و
خہرقہی پاریر و خو پاراستن دا خہریکی موتالا و بیرکردنہ وہ و تیقکرین بی، کاتی ثہ و
تہریکی بہ، بہ کاردی کہ عیللہ تی غایی، تہذیب و ترکیہی نہفس بی بو خزمہت کردن بہ
خہ لکی خوا، ثہ وہ یہ: کہ سہ عدی شیرازی فہر مویہ تی:

صاحب دلی بمدرسه آمد ز خانقاہ	بشکست عہد صحبت اہل طریق را
گفتم: میان عابد و عالم چہ فرق بود	تا اختیار کردی از آن این فریق را
گفت: آن گلیم خویش بدر کند ز موج	وین جہد میکند کہ بگیرد غریق را.

مروّده بی به باوهر و به کدلی و به کرهنگی و به ک زمانی، به عیلم و عمهمل خوئی و نه ته وه که ی رزگار: بکا. دیاره کتیب به کی له و که رهسته ی ثم جیهاد پاکه به.

□ دیتم کوژی کی برکی گولی ته حقیق و لیکولینه وه، گهرمه، خه ریکه خونچه گوله باغه کانی، فهرهنگی کورده واری، سهر تا پاگری گوری گرتووه، له وه ی که جهنگی له نیوان... بیانومان به یه ک گرتووه، چونکا ثم گر گرتانه، له سهر ماف و حقی کورده، قسه که، فره تودار و ورده، فره گه شامه وه، وتم خوژیا قه لم به دهسانی کورد. بگه نه دوندی گولی ته حقیق، له سهر رو پهری میژوی ثم دنیای نور و گول، و دلرفیتی گول و نه وینداری گول گولی دل بردو، که ته مه نیکیان له سهر لیکولینه وه و ته حقیقی میژوی کورده واریدا، به سهر بردوه.

گولی نازادی و پیشکوتن و پیشوه چون له باغ و بیستانی نازادی و نه ندیشه ی جوان و هزر و بیرکردنه وه ی ژیرانه، چه که ره ده داو ده روی و پیی ده گاو بهرو میوه ی شیرین و به له زهت ده دا، دیاره مه به ست له نازادی نه روی و نه فی بالای خو و نه خلاق چاک و مروّفانی نه.

نایه ره ی خو و ناکار و نه خلاقیش، دیاره گوّمه لگا، کوّمکاری به ره ی مروّ، دیاری ده کا، که چه و چلو نه. بیرو تیفکرین و نه ندیشه ش ههرچی بی واژه ی خوابه و به واتای پهره دار، کتیب «په راو»، به مروّ قه در و بایه خ ده دا. دیاره ته ده ب «ویژه و یژه وانی» - سازو تاواز و موسیقی، ژیارو شارستانی، پیوه ندی کوّمه لایه تی و فه ن و فنونیشی به در یژای میژو، له شوینه واری بیرو گیانی مروّیه، به لام کتیب «: په راو» مروّ، به بیرو هزری، پیشینان ناوسیواو ده کا.

کتیب به رچاوترین، شوینه واره که له کیان و بیرو هزری مروّف تافگه و قه لپه زه ی کردوه. وتمان: کتیب ئیمه به جوژی تیفکرینی باو با پیران و پیشینان ناسیواو، ده کا، تاتیبگه ی، نه توانین له شوینیکه وه، دهس پیی بکه ی که خه لکی دیکه له ویدا دوایبان هاتووه. تا بزاین رینگایه ک که خه لکی تر پیدا رویشتون، ده گاته بن بهس «داخراو»

ته مه یش خو ی سهر چاوه ی پیی گه یشتن و تی گه یشتنی مروّیه، شتی وا، له بوونه وه راندا، بوونه و رانی دیکه دا نابیندری، تازه کتیب ئیمه به وه زع و باری میژو یا باری که مه لایه تی

سهردهمی خویمان و پیشینان، ناسیاو ده کا.

ئازادی ژیرانه و عهقلانی و رامیاری دیاره: (فهزایی): ئاو و ههوایی که مرو له و دار ریژ و قه در و حورمه تی هه بی، باشتین شوینه بو ژیار و شارستانی مرو و بوارو زه مینه و هوئی به دیهینه تی باشتین ئاسه واری فهره نگی و ژیاره.

دیاره ئه گهر دروست له ئاو هه ئازادی یه ک، پاریزگاری بکری، ژیاری به دیهاتوو پر، بزاو پویاو پیشره و؛ به دی، دی. دیاره ئه گهر ئه مه شیش بکری نشیوی قوول و شیوه لی ره ش و تاریکی که «کوری خهلدون» ئه وهی به ته قدیری پرینگانه وه «گوری» ی ناپه ریژی: «ناوه رگری» ئینسانی ده زانی، مرو ئاسان ده توانی، تی بگا، که ته قدیری ئیلاهی که به واتای قه بول کردنی ههروه زع و حالیک، وه چوونه ژیرباری ته حقیر و بن چه بو که بی، نیه و ئه ومانایه، ناگونجی و ناخونجی به لکو ده بی له سوئنگه ی - ئاگادار بون و له ریگی به هیژ کردنی لیته وین و راپه رین و ئاگادار بون و ئازادی بیرورا، مرو باش ده توانی دوره بی که به ته قدیر ناوده برا بیشکینی، ههروه ک نه ته وهی نه جیب و دابه شکرایی کورد، وه رابه رانی به بیرو به مشورو دلسوزو ئازا، که سانی وه کو: به درخان پاشاو میری ره واندزو مه لیک غازی شیخ عوبه دیدیلای نه هری شاهی شه مزین و شیخ سه عید پیران و شیخ عهبدو سه لام بارزانی و عهبدو ره زاق به درخان و ئیحسان نوری پاشا و سمکوی سه زن و مه لیک مه حمود به رزنجی و قازی محمه دو رابه ری که بیر و هه همیشه زیندوی کورد و کوردستان: ژه نرال مسته فابارزانی که سه ریان به مله ویران و مارزانی وه ک صه دام دانه واند و له ۱۱ مارس ۱۹۷۰ ی زاینی، ره ژیمی به عسی عه فله قی مه جبور کرد، دیان به مافی کوردا بنی، - دیاره له زه مانی که ریم قاسم فه یلی ئه ویشی وادار کرد، که بلی: عیراق مو لکی کورد و عه ره به و هه ردو ها و به شن، دیاره ئازادی کوردی باشوری کوردستان، به رومیوهی ئه وهی ۱۱ مارس ۱۹۷۰ یه له و مافه ی ئه و سه رده مه، زیاتر به کورد، نه دراوه و هیمان که رکوک به ده س داگیر که رانه وه، ده نالی. - دیاره ئازادی و بوارو زه مینه و هوئی روست و حورمه تی مرو، پاریزگاری کردنی، ده وی. ده شی له حزه یی، هه ل و مه رچی که میژو ده ی ره خسینی له کیسی نه ده یین. به دل و شیاریین،

دوژمن بناسین، به کاربین، به هاو دلی وهاو کاری پر به دل و پتهو، به کاربین، له لاسایی خوژگار کهین، له داگیر کهر، خو قوتار کهین، با بویر و نه ترس بین، با نازا و کولنه دهر بین، پیاوی خو بین، پیاوی خودابین، له حق و ماف خوازی رانه و هستین، ته نیا پشت به خواو به نه ته وهی کوردی خو مان به ستین و به دل و دوا، همومان لهو دس کهو تهی باشوری کوردستان پشتیوانی بکهیم. به خشه رو به خشه نده، نه و که سه یه، که نه گهر به لینی دا، جیی به جیی بکا، نه گهر ده سه لاتی هه بوو لیبوره بی.

گاندی: که سی نه توانی یارمه تی خو ی بدا هیچ کهس ناتوانی یارمه تی بدا هه روا پاراستنی مافی خه لک باشترین و بهر زترین ره سم و یاسایه.

چون بژی، مهرج و شهر ته نه ک چه نده بژی (پوشکین). سیروان ژماره ی ۳۴۳ سالی

۸، ۱۵ که لاویژی ۱۳۸۴

حه کیم مه وله وی کورد

سوبحن بوئی گولان میانوم نه سیم وینهی وای ره حمهت خه زانهی که ریم
سه حرا و دهشت و دهر به هشت مه نمانو مورئ هه وای وهش و هش دهر شانو
له شینی عه نه بهر خانی هاوژینی دا فهر مویتی:

ئیمسال نهو وههار چون خه زانی سهرد وهرگ وهرد باغ مه عدوم بهرد، په ی ههرد

پارانه وه له خوا

ئه ی خودای دیار و نادیار، وه ئه ی خاوه نی شاکار، ئه ی خولقی نه ری زه وی و هه وا و نه وی، ئه ی خودای بهرد و ئاو و شاخ و ههرد و زه وی و ساغی و دهر د و سه فا و گهر د، ههرتو ده په ره ستین و پشتن هه ر به تو ده بدستین، له تو رایه، بوون و نه بوون، هانتی گیان و روخ دهر چون، توئی ئاواتی ئیمه پیک بینی، دوا ی تاریکی روناکی بینی، روژی نورپرژین هه لدینی و گیاندارانی پیی ده ژینی و چی بته وی پیک دینی. خوایه، له ولاته که ی ئیمه له وه ی بهراوه یا دیمه، چی خوشیه، بیبارینی، چی مهینه ته بیتارینی، ههرچی به لایه. لیبی لابه ی ههرچی نه گبه ته، لیبی لاده ی و بی پاریزی له جهنگ و وهیشومه و قات و تاقری، له هه ژاری و گیژو وری و سری. هه ر ئاوابی به عیلم و بروا و چاکی و پاکی، پروته ژی بی، له خیر و خوشی ژین، خادمانی یارمه تی بده ی، خابنانی شورت و گوم که ی.

په تاي کتیب نه خویندنه وه له کورده واریدا

به ورد، بوونه وه، له وه، که مام ناوه ندى جیهانی، که لک وه رگرتن و خویندنه وه ی کتیب بو ههر تاکی ۲۶۳ ده قیقه، له شه وانوه روژانه دا، به راورد، کراوه، به داخه وه، له کورده واریدا، ته نیا ۳۰ ده قیقه، له حه وتودا بو خویندنه وه، ته رخان، ده کری. جا چونکا حوکومه ته داگیر که ره کانی، نه ته وه ی کورد، نه یان هشتووه، نه ته وه ی کورد، رو له خویندنه واری بکه ن، نه وه یه خه لکی کورد، زور به ی نه خویندنه واره و خویندنه واره که یشی، بو خویندنه وه به تایه ت، خویندن و خویندنه وه، به زمانی شیرینی دایکی، که م ته رخه م، باره اتووه. جاهه ره له بهر نه مه، نه شی له باشوری کوردستان، که نازادی هه یه، بهر نامه بو کتیب و کتیب خوینی، دابنری و گرینگی پی بدری رگه شه به کتیب و په رلان (:کتیبخانه) بدری تا خویندنه وه و خویندنه واری گه شه بکاو په ره بستینی و ره نه ق په یدا بکا و بو گه یشتن به پله ی دلخواز نه بی فه ره ننگ سازی بو خویندنه وه بکری.

هه ره له مرووه (۲۰۰۸ مای ۲۰۰۸ ز.) نه بی منال و میر منال فیره کتیب خویندنه وه بکری و له ماله وه، نه شی خو بدریته نه م کاره گرینگه و خه لک به تایه ت لاوان، و اربارین حه زله خویندنه وه ی کتیب بکه ن و له زه تی لی ببه ن. دنیای پیشکه وتو، له سوئنگه ی کتیب و خویندن و خویندنه وه، که یشتونه ته، دوندی تیکنولوژی و فه ن و فنون و هونه ر و سه نعه ت، که بیجگه، له داهینانی، بهر ق، که دایکی گشت تیکنیک و فه ن و فو تیک، ئو تو مو ییل، فرو گه، گردبال، ته له یفون، موبایل (: ته له یفونی گیر فان)، کامپیو تیر: (: داتا)، ئیترنی ت، رادیو، تلویزیون (ده ننگ و ره ننگ) ماهواره، دوزینه وه ی چه ندین گو ی ئاسمانی و سه فه ر بو نیو نه وان، دوزینه وه ی نه وت و گاز و...

ده ی ئیمه ی کورد، که نه ته وه یه کی شادین، با له و به شه نازاده ی کوردستاندا، بیر بکه ینه وه و خو مان و زا رولمان، به زانین برا زیننه وه منال و میر منال انمان به عیلم و

زانین فیږبکه یڼ و فیږبین، تا سه رکه وین.

ده لاین: ژیان ته جره به یه، ده ی بائیمه ی کوردیش له ئەزمونی ولاتان، فیږبین، به منالانی خویمان کتیب فیږکه یڼ، کتیبی باشیان بو زیاد بکه یڼ و ریځایان نیشان بده یڼ، تا خویندته واریو باش و به که لک و فیږه خویندن و زانا بارین.

□ دیاره فیږکه و فرانکو ته بی منال و زاروک خویندته واریو بارینتی که بوکاری روژ باو، به کار بی. و به جوړی بار بی که حه ز که له کتیب و خویندته وه بکا، منال به وه؛ هه ست به گورانی گه و ره، له خویندا ده کا، ئاره زوی ده جو ی که زیاتر بخوینتی و بخوینتته وه و سات به سات حه ز له وه ده کا، له گه ل دنیای پرله راز و ره مزی نیو کتیب ناسیاوی. تافره تر له وه ی که له فیږکه و فرانکو فیږی بو وه، بال بگری، جادیاره نه گه ر له وه، ده وارانده دا، فیږانخوازو زانینخووزان له لایه ن دایک و باوک و دهرس بیژان و فیږکاران و ماموستایان، ته شویق و ته رغیب بکریڼ و به باشی دنه بدرین و کتیبی که له گه ل ته مه نی ئه وان بخوینتته وه و باش بی و ئاسان له بهر ده سیان دا بنری، فره به ئاره زو، هوگری کتیب ده بن و حه ز له کتیب ده که ن و ریځای به خته وه ری له کتیب دا به ده س، دین، شیوه ی فیږ کردن و بارهینانی خویندگه و زانینگه ی کورده واری، ده بی له سه ره تا وه له په روه رده کردن و فیږ کردن و بارهینانی ته ک بوعدی و یه ک جه نی، دوری بگری، ئه شی فیږانخوازه کان، به چاوی کراوه، روانینی په ره دارانه و باریک بین و ورد، ئه ندیش و پرفیکرو به هزر کردنه وه، فیږبکریڼ و بارین، وه خویمان به زانینی روژ باو، فیږ بکه ن، تابیر و هزری فیږانخواز له میرگ و چیمه ن و دیمه نی پروته ژی له بیرو باوه ری روژ باو، فیږبن و بارین، تا بو ئازادی کورد و کوردستان، به کار و کاراو به کاریڼ. ئه بی خویندته واراننی کورد، و ابارین، له هه ره ل و مه رجیکه هه ستیاری تاریخیدا و له سه ر هه رچوار ریځایه کی بیرو هزری و فره نه نگیدا، بتوانی ته صمیم بگری و ریځای به خته وه ری خو ی و رزگاری کورده واری، بگریته، ده س. له دنیای ئه مرودا، به ژماره ی کتیب خوین، چلوئایه تی کتیب خویندته وه،

ژماره ی پهرلان و کتیبخانه کانی گشتی، تیراژی کتیبه چابکراوه کان، نه اندازه و جوړی کرینی کتیب له لایه ن خه لکه وه و کات و ساتی که بو خویندنه، تهرخان ده که ن، ده توانری، په ی به وه، بهی که فهره ننگ له م ولاته چ جینگه و پیگه یه کی هه یه وه له م ریبازه وه که شه و پهره دان، یا دوا که و تویی و بهره و دوا، گه رانه وه ی نه ته وه یه ک، ده س نیشان، ده کری. دیاره له دنیای پیشکه و تو، خه لک قره تر رویان له کتیب و خویندنه وه، دایه. هه رنه وه یش بوته هو تاله ژباندا سه رکه ون و شاد و به خته و ه ربن. نه وه خوئی به باشی تیمان ده که یتئی، ریگای سه رکه و تن له فیربون و زانین و خوگرتن به کتیب خویندنه وه، به ده س دی و نه بی خه لک فیری کتیب خویندنه وه بکرین و کتیب ئاسان بگاته، ده س خویندنه وان، هه مو، ده بی بزاین و و ابارین که نه زانی و نه خویندنه واری و بی ئاگایی، پر مه ترسی ترین و ئاشکراترین دوژمنی به ره ی مرویه. که وایی ده بی خویندنه واری چاک بین، تابو خویمان و نیشتمانمان به که لک و مو فیدین.

صفحه ۱۴

چهارشنبه ۱۹ اسفند ۱۳۷۷

۲۲ ذیقعدہ ۱۴۱۹ - شماره ۵۷۲۸ - سال بیستم

جمهوری اسلامی

تقدیر جمعی از نمایندگان استان کردستان از

مترجم قرآن کریم به زبان کردی

این نامه را نمایندگان مردم پیرانشهر و سردشت، مهاباد، سنندج، دیواندره، کامیاران، قروه، سقز و بانه، پاوه و جوانرود و ایلام امضاء کرده اند. لازم به ذکر است ترجمه قرآن کریم به زبان کردی سورانی توسط استاد ابراهیمی از علمای اهل سنت کردستان چند سال پیش انجام پذیرفته و با استقبال قابل توجه کردزبانان سراسر جهان مواجه شده است.

بخش خبری: جمعی از نمایندگان کرد زبان مجلس شورای اسلامی ضمن نامه ای از محقق علوم قرآن جناب استاد، دکتر محمد صالح ابراهیمی (شه پوئل) مترجم قرآن کریم به زبان کردی تقدیر و تشکر کردند. در نامه این عده از ترجمه قرآن به کردی به عنوان تلاشی سترگ و عظیم یاد شده و این اقدام ناشی از روحیه سرشار از عشق به خدا و ایمان به کلام جانبخش الهی دانسته شده است.

پەند

نوكتە: كركوكە: ئەلەين: كركوكە مەنجهلى مېزانە كەلە ویدا ئەبى قسە بکولینی و دای بیژی و بی چیژی جائه و سابی هاویژی. - ئەگەر قسە كەش بوۆتن شیاو نە بو قوتی بداتە وە.

دونبولى

لە كتيبی جیهان نومای توركیدا، نوسراوہ: هوژی دونبولى كورد یەزدان پەرستن و بەو كەسانەى كە لە قەلاى دونبول، دا، نیشته جیبون و هەروا ئەو كوردانەى وا لە دەورو بەرى ئەو قەلاىە، ژیاون، بە دونبولى ناودارن. ئەو چیاو كیتانەى كە نە تەوہى كوردی تیدا، دەژین لە ئەوہلى دەریای موخیت لە نوختەى مەشریقەوہ، بیگرە تادە گاتە نوختەى موخیتی غەرب، وارگە و جیی و نشینگە و مەوتەنى، نە تەوہى كورد - ە - لە زور بەى جیگا سەختە كانی چیاكان، پێو ندىیان پینكەوہ، هەپە، تادە گاتە، بەدەخشان و كابلستان، بە كافر - ى رەشپوشان ناو، دەبردین، تادە گاتە چیاو كیۆه كانی قەندەهار، كرمان، فارس، كوستان و چیاكان، بە كوردستانی عیراق - ەوہ - ئاترو پاتان: (ئازربایجان) و كیۆه كانی روم دەرزى، تادە گاتە، مەغریب، یەك تایفە و یە كزمانن، لە جیگە سەخت و چیا و چەرە كاندا، لە نە تەوہى دەسە دەسەى كوردی یەزدان پەرست و عەلى یوللاهی و كوردی سونى مەزھەب لەو دەشت و شیوو دول و كیف و چیا و چرانەدا، وارگەیان هەپە و دەژین و نیشته جین، فەرەنگیان بەو هەمووہ، ئاگاداری یەوہ، لە ژمارى كوردان، بی خەبەرن... پەرەى ۶۲ ئەلف.

لە پاشان ناوی هەژدە (۱۸) تایفە لەو كوردانە، ناودەبا، دونبولى، مەحمودى، نوکی، شیخ نرین، سونى، ماسك، رەشكى، دەستى، مرسى، ئەنوش، مخ، میهرانى، پەيكانى، سنورى، شیرویان، دیوران، ئەردمانى، ئەنھاوەر، كە هەمویان خویان، بە بەر مەکیان، نیسبەت دەدەن و دەلین: ئیمە لەرە گەزى کیانیانین و یەزدان پەستین، پەرەى ۲۸۹ ئەلف. نەقل لە تاریخی دونبولىه كان كە لە ۸۳۰ پەرەى ئەو دەسنوسەدا یە و رەشید، شەھمەردان

نوسیه یه تی. له کانالگ له کتیبخانهی (کاما) هیندوستاندا هه یه و عه بیاس محمه د
 ته لپسیخانی له ۱۲ جومادی ئه وه لی ۱۲۸۶ مانگی نوسخه ی له بهر نوسیه ته وه، به لام
 نوسه ره که ی فه قیر بن حوسین عه لی دونبولى به، که له ۱۲۷۳ مانگی نوسیه تی و
 ته وای کردوه (ریتومای کتیب بهرگی ۱۵ په ره ی ۱۹۳ و ۱۹۶. ناوه روکی کتیبی
 تاریخی دونبویه کان، فه قیر بن حوسین عه لی دونبولى، له باره ی نیشه جییانی قه لاکانی
 دونبولى، ره و شه ن، دژ هوخت (HOKHT) و تاریخی ئه و کورد. ه - گه و رانه یه، له زه مانى
 جیا جیا له ئیران، عیراق، سوریه و له ئاسیای گچکه دا، کاروباری گه و ره و گرینگیان به
 ده س بو وه و هه روه کو حاکمان و پاشایان و مه زنه کانی (ئه خشیدی) که ۱۲۷۳ ئی سال
 بهر له مرو، له ئیران، تورکیه، به سره، حیجاز و سوریه فربه کارزانی و ناوداری
 حوکومه تیان کردوه و به ره گه ز هه ر له م کوردانه بون و ئه م کوردانه ش له وانن. له
 هه و اللهه ری ره سمی ده وه له تی تورکیه دا، هاتو وه، که سه ر چاوه ی ئاوی ده جله، له وه
 کیوانه وه، هه لده قولی که کوردانی یه زدان په رست له وئی ده ژین و بهرگ و جلکی
 قه دیمی وه ک باوبا پیرانیان له بهر دایه وه به داب و ده ستوری، ئه وان ره فتار ده کهن، یه زدان
 په رستان، له سه ر تاسه ری، ئه و کیفانه ی که له کیشمیر، ته بهت، به ده خشان که تاچین
 راکشاوه و هه روا له نیوکیوه کانی بهر په رستان، تورکیه و میسر، بلاون و به (کافر کورد)
 ناودارن. یه زدان په رستان تائیستا له خیلێ ترو ناکورد، ژن و ژن خوازی یان، نه کردوه،
 نوسه ر کتیبه که ی خوئی به (مانوک جی هاریا) پیشکه ش کردوه و پرو ته ژری یه له مه به ستی
 فره گرینگ و له بابته کوردانه وه و له باره ی دژو که لانی دونبول ده نوسی که قه لای
 دونبول له کیقه کانی دیار به کر و موسل ساز دراون، کوردی ئه و ناوانه، پیوه ندیان به
 کوردانی یه زدان په رسته وه، هه یه، حه کیم فیرده وسی که قسه ی له په رینه وه ی فره یدون
 له چه می ئه و وه ند رود، کردوه، که هه مان شه تی به غایه، فره یدون له کیقه کانی قه لای
 دونبولیان و له نیو تایفه ی کوردانی یه زدان په رست، سه ری هه لداوه و چوته خاکی بایبل،

تاریخی ئەو چیاو کیوانه، به بیان ناکری، چ له بابته سهختی و چر و چیری و چ له بابته کهش و هه وای خوش و دلگیر و دلگوشا. کیوی یهزدان پهستان... که کیوی سه نجرانه و تاشام را کشاوه و ده گاته ده ریای شام، هه مو نیشته جییانی ئەو ناوانه کوردانی یهزدان پهستن و هیچ پیوهندی یه کیان به یهزیدی کوری مه عاویه وه نیه و ئیزه دی مه زه بن، قه لای دونبۆل له بنیات دانراوه کانی که یکا و سی یهزدان، په رسته و کورده کان له و چیاو شویتانه، ده ژین و لباسی که و نارایان هه یه و به قانونی قه دیم رهفتار ده کهن. یه کهم سه رچاوه ی ئاوی ده جله له کیوی نیو ئەو تایفه هه لده قولی. هه نندی له و کوردانه، قه لای و دژه کانیا ن ئەونه سهخته، ئیتاعه تی که سیان، نه کردوه و له سه ردینی فه ره یدون - ی قه دیم ماون که دینی یهزدان په راستی یه. له هه نندی شوین، که به ولاتی تره وه لکاون؛ بونه ته عه لی یوللا هی که هیچ ته فاوه تیکی له گه ل دینی ئیزه دیدا نیه. بروانه لاپه ره ی... په ره ی ۲۲ ئەلف - گرینگی وارگه و نشینگه ی کورد، له مه دایه، که له هیندوستان له ده ریای مو حیه وه به سه ر شه تی به غاوه، که شتی و گه می، به که ناری دژو قه لای دونبۆلیدا، دی و ده رو، له ولاتی روسه وه له ریگای ده ریای مو حیت، خه زه ره وه، به سه ر چه می ئاراز (ئه ره س) دا، به که ناری قه لای ره وشه ن داگه می دی و ده روا، ئەم دو چه مه گه وره ی (ئارازو کر) له کیوی یهزدان په رستان، هه لده قولی و له مولکی ئه رمه ن - ه وه، ده روا و له ده شتی موغان، تیکه ل یه کتر ده بن، له لای ئەو کیوه وه، بولای باکور، ده چن و ۲ چۆمی ئاوی فره و گه وره، له و کیوه وه، سه رچاوه ده گرن، یه کیان شه تی ده جله یه و ئەوی تریان، فوراته (فره هات) بولای باشور، ده روا و له نیو کیقه کانه وه، بولای دیار به کر، ده روا و له ده شتی عیراق، بابل، تیکلاو به یه کتر ده بن، قه لای روشن له خاکی ئه رمه ن، دایه، په ره ی ۴۰ ئەلف.

نه ته وه ی کورد، له کیقی سنجار sanjar - ه وه، بیگره تا ده گاته چیاکانی شام، که له ولاتی ده رزی دایه، تا ده گاته مه غریب له لای روزه لاته وه یه. دونبۆلیان و کوردان له

دوندى چياكان دژوقه لای سخت و پته ويان ههيه، تا ده گاته لوزستان، فارس، کرمان، کچ، مه کران، کورد کافر - ی هیندوستان، تاده گاته، کافر، ره شپوسان - ی تبت و تا چيا کانی چین، ئەو کوردانه، نیشته جین و وارگه یان ههيه.

جلک و لیباسه کانیا گوشاده و سه رو پیچ و ده سمالیان به، به ده سه ره و کلاو، به سه ره وه یه و به قانونی قه دیم عه مه ل ده که ن. له گه ل دین بیگانه، تیکلاو، نابن و یه زدان په رستن. له روژانی جه ژندا، ئەو جلکه گوشاده، له بهر منا لانیان، ده که ن. هه ره ک لیباسی کوردی و لیباسی ئیمامه فه ره یدون، دین، وه ک، پشتوین به ره سمی کوردان یا هه ره ک ئالای کاویان ده یهین و چوار چه قویش، که سه ره کانیا پیکه وه، ده به ستن و به وینه ی موده وه، نیشانی ده ده ن، هه روا که شتی و سیدره - یش، له نیویاندا یه، په ره ی ۴۲ ب.

هه روا له کتیه دا فره له بابته ئه میرانی کورد، که له خزمه ت سه فه ویانی کوردا بون، قسه ی کردوه، که له لای سه فه ویان ریژ داربون و له سه فی قولیخانی کورد، قسه ی کردوه و به لگه یشی هیناوه ته وه، په ره ی ۲۳۴ ئەلف.

بو وینه به ده ستوری شاعه بیاسی دوهمی سه فه وی حاجی به گ دونبولى بیگلهر به گ، به سپایی له کوردان و مهردانی له کارزان و غازیان، ده چن تا قه نده هار، بگه ریئنه وه سه رمولکی خویمان و سه فی قولیخانی دونبولى سپه سالاری ئیران و بیگلهر به گی ئازربایجان و شهروانانی کوردی ئه ویش له گه لیان به ره، قه نده هار، ده رو و ده نگ و هه راو نه عره ته ی سپای شهروانانی ئەو کوردنه، ده گه نه، بستام، به لام دوژمن تاسپا ده گاتی، په یتا په یتا هیرشیا ن بردو ته سه ر، زولفه قارخان بیگلهر به گی قه نده هار و ئه ویش شیرانه و میرانه خوئی راگر تو وه، تا حاجی به گ (به گ: گه وره، خوا، مه زن که له روژگاری ساسانیان دا بو ته به غ. به گ و به گ کوردیه هه وه کو چه له بی واژه یه کی کوردی به و به واتای خوا، مه زن و گه وره یه. (بروانه نیکتین کورد و کوردستان، ته رجه مه ی محمه د

نوسراوه: که کورد، باوه کو، تهغیری مه زهه بی داوه، هیمن فره له بن شویندانی ئاینی یه زدان په رستی دان و سه بارهت به حاکمانی خوین که له زاروکی بهر مه کن و بهر مه کیش له زاروکی ساسانیانه، فره وه فادارن. نوکته لی ره داجوان دهر ده که وی که میژوزانی ناودار کورد: کوری خه لکان که خوئی له بهر هی بهر مه کیان زانیوه، راسته. چون بهر مه کیان له بهر هی ساسانیانی کوردن.

نوسه ری که شاف له سه ره تاوه، چه ندین جه دوه لی له زنجیره ی جیا جیا، به بیان کردوه: وه ک: بهنی ئیسرا ئیل، عه جه م، تورک، که لدانیان، چین، ماد، هیئد، میسر، یه مهن، روم، کار تاژ، فه رانسه، ئینگلیستان، حیره، ماچین و سی (۳) زنجیره یشی له نه ته وه ی کورد، باس کردوه. له سه ره تاوه باسی پاشایانی زاروکی ئه رده وان، پاشا کانی مه غریب، میسر، یه مهن، کوردستان، ئازربایجان، ئه رمهن، شیروان و مازنده ران، خو راسان، هیرات و هیئدوستان، له به شی دوه مدا له زاروکی سولتان شه مسو مولک جه عفه ره له ولاتی ئه رزو کوردستان و ئازربایجان تاجیاو کیوی دهرزی. له به شی ۳ دا له پاشا کانی شیروان، که له سه ر ولاتی داغستان و گورجستان بون و له ره گه زی ئه رده وان شاو سه ره نجام بوونه ته، زنجیره یی جیا. ئه رده دان شا کوری هورموز کوری ئه نه و شیروان، له سه ره تای په ره سه ندنی ئیسلام. پاشان بووه ته سه ره په رستی به لخ و مه عبه دی ناوداری نو به هار، بووه. کورزی ئه رده وان شابه ناوی خو ران له مه دینه چاوی به ئیمام عه لی که و تووه و موسولمان بووه، قوباد و بهر مه ک کورانی خو ران بون و چونه ته وه، سه ره ئه نه شیروان. سی (۳) زنجیره پاشایی له ناوچه ی ئاسیای غه ربی سه ریان هه لداوه، له نیویه کی له و خانه دانه، زاتی وه ک: سه لاهه دین ئه ییوی زه رزاری هه لکه و تووه. یاغه یا سه دین غوری له ئاسیای ناوه ندی. هیژو قودره تی کورد. ئه ونه فره بووه، که خه لیفه موسور عه بیاسی، خالیدی ی بهر مه کی له کار لادا به لام کورده کان به زور، مه نسوریان وادار کرد، تا به ناچاری خالیدی بهر مه کی بگیریته وه سه ره پله ی وه زارهت و وه زیری. کوردنامه، نوسراوی ربیع-ی شاعیر فوشنجی، فره، به شاخ و بالی عیسا کوری یه حیا ئه ییوی زه رزاری دا، هه لده لی و هه روا له شه مسه دین محمه دی جه عفه ره ئه ییوی ناوی برده وه

که له زه‌مانی جه‌نگیزی مه‌غولدا، فره‌ پرقودره‌ت بووه‌ و له‌ کاتی خویدا کو‌مه‌گی به‌سوڵتان روکنه‌ دین غوری کردوه‌، که‌ تاقه‌ منالیککی کچی بووه‌ و له‌ شه‌مه‌دین محه‌د جه‌عفه‌ر ئه‌ییویی ماژه‌ کردوه‌ و سه‌ره‌نجام بو‌ته‌ میرانگری غوری یان، سوڵتان غه‌ یاسه‌دین-ی ناودار و فاتیحی هیندوستان، نه‌وه‌ی ئه‌وه‌ و خافزی شیرازی بو‌هیندوستان بانگ کردوه‌ و حافزیش له‌باتی چوون بو‌هیندوستان غه‌زه‌لی ناودار-ی (: ساقی حه‌دییی سه‌رو و گول و لاله‌ میره‌وه‌د)ی داناوه‌ و بو‌سوڵتانی ناردوه‌.

نوسه‌ری کتیبی میژو به‌ناوی که‌شاف له‌باره‌ی وسعه‌ت و پان و به‌رینایی کوردستان و پرش و بلاوی کوردان، ده‌نوسی: کورد له‌هه‌مو تایفه‌ی خه‌لکی دنبا زورتر و فره‌تره‌ و له‌ شامه‌وه‌ تا هه‌مه‌دان، یه‌ک گو‌شه‌ی کوردستانه‌، له‌و ناوه‌ داچیه‌ا کی‌وه‌هن و له‌نی‌وه‌ ئه‌و کی‌وانه‌ داچیه‌ا کورد، هه‌ن - ئاسه‌واری ناوی کوردان، یارو‌له‌ کانی حوکمرانی کورد، له‌ و‌لاتی مه‌غریب، عه‌ره‌بستان، یه‌مه‌ن، میسر، شام، دیاربه‌کر، ئازربایجان، شیروان، گورجستان، هیرات، سیند، سیستان و بنگاله‌، هه‌یه‌ و هه‌یمان له‌به‌ر چاوه‌. کوردانی نیشه‌ جیی کی‌وی سه‌نجه‌ران، ئاداب و روسومی پاشاکانی قه‌دیمیان هه‌یه‌، تائیس‌تا هه‌یچ یه‌کی له‌ پاشای عه‌ره‌ب و تورک، نه‌ی ویراوه‌، ده‌سیان بو‌بیا (په‌ره‌ی ۱-۳۰)

موغان له‌ قه‌دیمدا مه‌وته‌ نی‌ کوردانی یه‌زدان په‌رست بووه‌ و ۱۲ شارله‌ که‌ ناری چۆمی ئاراز تا ده‌ گاته‌ موغان، ئاوه‌دان بون و ئیس‌تا که‌ لاواکانی به‌ ویرانه‌، دیارن و شوینه‌واری ئه‌و ۱۲ شاره‌، هه‌یمان هه‌رماوه‌ و نه‌فه‌و تاون (په‌ره‌ی ۲۸۵ هه‌ره‌ئووی و په‌ره‌ی ۱۸۴ ریتۆمای کتیب به‌رگی ۱۵).

له‌ کات و ساتی هه‌رشه‌ی ته‌یموره‌ شه‌له‌، بل بشیوی، فره‌روی داو رو‌له‌ کانی موعیزه‌دین، که‌له‌ ئه‌فغانستان و هیندوستان بون، به‌مال و گه‌نجینه‌ی خوینانه‌وه‌ گه‌رانه‌وه‌ کوردستان.

ئه‌وه‌ی له‌م کتیبه‌دا فره‌ دوپاته‌ی له‌سه‌ر کراوه‌ته‌وه‌، ئه‌وه‌یه‌ دین و ئاینی کوردان، یه‌زدان په‌رستی یه‌و هه‌روا نوسه‌ر له‌ په‌ژه‌ی ۲۳۳ دانوسیه‌تی جیاوازی ریبازو ته‌ریقه‌ت له‌نی‌وه‌ ته‌ریقه‌تی نعمه‌توللاهی و یه‌زدانیدا، ته‌نیا له‌وه‌دایه‌، یه‌زدان په‌رستانی

کورد، دهلین: (بیجگه له یهزدان ئیزدی ترنیه) و نیعمه توللاهی یه کان به عه ره بی دهلین: لاله الاالله.

کوردان به تایهت سه ران و نه میرانی دونبولی که له زاروکی به رمه کی ساسانیان له روزگاری صه فه ویانی کوردا، یارمه تی ئه وای، داوه، نوسه ری که شاف، لای وایه، ئاق قویونلوه کانی ئازربایجان کوردبون و له سه کمه ن ئا وای لای خو نیشه جیبون. هر واله باره ی ئه میر بهروز-ی میری کوردستان، له ده ورائی شائیسماعیل، ده نوسی: ئه میر بهروز کورپور و مزیدی صوفی، گه وره، بووه و له قه بی سه لمانی پیداوه، یانی سه لمانی کورد، چ خزمه تیکی به پیغه مبه ری ئیسلام کردوه، ئه میش ئاوا به دل خزمه تی صوفی گه وره ی کردوه و باوکی له ری باوکیدا و باپیریشی له ری باپیری شائیسماعیلی صه فه وی داشه هید کراوه. له زه مانی شاصه فیدا کوردان، وه ک دیواری پولا، وابون، له راست هیرشی عوسمانیدا، عه لی قولیخان موله قه ب به صه فی قولیخان ئه ماره ت و حوکومه تی به ده س بو و له راست دوژمناندا ههروه ک روسته می باپیری بو، نوسه ره له قه ولی تاریخی سیاقه وه، ده نوسی: حوسره و یاشا و حافظ پاشا به ۱۷۰ هه زار، شه روانه وه، هیرشیان هیناو ناکام مان. بو سالی دوا ی سولتانی عوسمانی به خو ی و ۷۰۰/۰۰۰ شهروانی سوار و پیاده هیرشی هیناو ته وریزی داگیر کرد، به لام چون ئازوخه ی نه بو، ناچار، گه را دواوه و ئه ییوب خانی کورد، له لایه ن ئه میر عه لی-یه وه، له دواوه هیرشی بو بردن و تاروماری کردن و قه لای ئیره وان و چهن قه لای دیکه یشی له بن دهس، ده ره ینان و دایه، دهس صه فه ویان. بو سالی دوا یی ئه حمه د پاشا به چوار سه د هه راره زوان له لای به غاوه و فه رهاد پاشا به سه د هه زار شهروان له ره خی ئازربایجانه وه، هیرشیان هیناو، قه لای گه وره ی کوردستانیان که به دهس صه فی قولیخان بو، ده وره دراو و قاویان داخست که ئه حمه د پاشا (صه فی) تیشکاندوه و به ئه میر عه لیخانیان را گه یاند، عوسمانی جازره تو ههروا خاوهن جو قه وسکه له سه ر حوکم بمیته وه و فه رهاد پاشا خوشکی خو ی بدا به تو و تو یش خوشکی خو ت بده به فه رهاد پاشا، به لام صه فی قولیخان، سیاسه تیکی ژیرانه ی ئه نجام دا به م جو ره: مهردانی دونبولی جلکی ژنان و له ژیریشه وه زری له بهر کهن و

خنجیر لہ بہر پشتوین، کہ زاوہی بوک سازدہن و سندوقان ٹامادہ بکہن و ہر سندوقہ ی ۲ شہروانی لی دابنن و یہ کسہد غولام ہاوریی کیڑی علیخان بی کہ بہ بوکی بو فہرہاد پاشای دہنیرن و بہ ہزار شہروانیشی کوتبو: لہ کیو گوینی و گژوگیا خربکہنہ وہ جاہر کاتی ٹاگر لہ قہ لآ، ہلکرا، ٹہوانیش لہ کیو ٹاگر لہ و گوینی و گژوگیانانہ بہردہن و بیکہنہ ہرا، پاشا ہات فہرہاد پشایش دوی نویری شیوان، چوہہ دیداری بوک، کچی علیخان، جالہو دہمہی ویستی تارا لہ سہر روی بوک لادا شیرہ پیوانی دونبولی شیریان، دہر ہیٹاو فہرہاد پشایان لہت و پت کردوشیر بہدہسان لہ صندوق ہاتنہدہری و کوچکہیان لہ سہر فریداو ہہموخہ لکی نیو قہ لآی ٹہوہل کہ فہرہاد پشای تی خزابو، کوشتیان، چون ہی خوین بو، دہیان زانی چبکہن و لہ دوی قہ لآی ٹہوہل، بو قہ لآی دوہم ہیرشیان بردوو، دہ روازہ کانیان کردہ وہوہ و ٹاگریان ہلکردو چوار ہزار کہس کہ لہ بسقوربون، رزانہ نیو قہ لآ و لہ ولاشہوہ لہ کیوہ کہ، گوینی و گژوگیا کانیان ٹاگردا و لہ ۲ لاوہ ہرایان دہ کردو گشت ٹوردوی دوژمنیان لہ ناو بردو مژدہی سہرکہوتیان بو شا ناردو شایش خہ لآت و بہراتی بو صفی قولیخان ناردو لہ قہ بی سپاداری پیدا و ٹہو فہرمانہ ہیمان لہ نیو زاروکانی ٹہوا ہہرماوہ. ٹہمیر ٹہحمہد خانی دونبولی کہ حاکمی کوردستان بو، کوران و براکانی شہ ہبازخان لہ شیراز لہ خزمہت کہریمخانی زہند، دابون (پہرہی ۳۵۰ و ۳۵۱ و ۳۸۳ ہہر ٹہوی) سہر چاوہ کتیبی: تاریخی جیہان ٹارای قازی ٹہحمہد غہفاری، عہلہ مارای ٹیسکہندہریہ (ٹیسکہندہری)، تاریخی نہواب مہحمودخان، تاریخی سیاق، تاریخی عہبدو رہزاق بہگ دونبولی، جیہان نومای تورکی، تاریخی ہشت بہہشت، تاریخی عہرز۔ی لہشکر، روزہتو صفہا، تاریخی ریاز جہنہ، حہوت ٹیقلم، شہرہفنامہ، میژوی شیروانشاہان، تاریخی ٹہلغہی، کوردنامہی رہبعی شاعیر فوشنجی، تاریخی ہیرات شیخ عہدوللا، جہوامیعی تہواربخ۔ی ٹہبو سہعیدی بہ یزاوی و قسہسہر زارہ کانی قوتبولٹہ قتاب حاجی مہلارہزا۔ رہشید شہہمہردان لہ کتیبی خویدا بہناوی پہرستگہی زہردہشتیان، پہرہی ۲۰۳ دا ناوی دانہری کتیبی تاریخی کہ شاف۔ی بہ حاجی تہیمور پاشا بن حوسینخان دونبولی،

ناوبردوه، سال روژى بارام مانگى گولانى ۱۲۲۱ يەزدى گوردى بووه.

نوسهري كتيبي دونبوليه كان كه خووى عارفى خواناس بووه، له پهژهى ۳۸۳ ب.دا، دهلى: منى خاكپاي زنجيرهى عهلهويهى حوسينيهى نوريهى رهزهويهى نيعمه توللاهم «پهژهى ۳۸۵ ئەلف» باوكم له زنجيرهى ئابدیان-ه و له (ئابادان) داتامردن حوكومهتى به دهس بووه و دايكيشم له بنه مالهى خهواتين-ى توركستانه و من يه كسالانه بوم باوكم مردوه و دايكم شوى كردوته و ئه و بنه ماله حاكمه گهوره، تيك چووه و ههر يه كه مان روى له ديارى كردوه (پهژهى ۳۸۵ ئەلف) و له پهژهى ۳۸۵ دا دهنوسى له ۵ سالي دا قورئانم خویندو دلم دا به دين له روز بهى دینه كانی دنياى كۆليه وه و ۴۰۰ شارگه رام ئيران، روم، روس، هيند، تورك، رهنك، حه بهش، عه رب، مه غريب، ميسر، يه مهن و جهزيريم دى (په رهى ۳۸۷ ئەلف). له بهنده رى بنا رهس چهن روژى له بت خانه، مه نزم گرت كچانى جوانچاك به هه لپه ركى و دهنگ و ئاواز له گه ل ميروغ (: موغان) رايان ده بوارد، له گه ل براهامى مه زن له و بابه ته وه قسم له گه ل كردو ئه و كارانه م به روى دادا وه.

هه روا له م كتيبي دونبوليه كاندا نوسراوه، تازه مانى سولتان حوسين كه كوردان پشتيوانى صه فه ويان بون، روميان، نه يان ده توانى، پابننه سه ر خاكي ئيران، به لام له وسه ر ده مه ي كه شاباز خان حاكمى كوردستان بوو، شاي صه فه وي له قودره تي ئه و، ده ترسا و ده بويست له سه ر حوكم لاي بدا، له وه، به دو، كوردان له ده زگاي سولتاني صه فه وي، خويان دوره پهريز گرت، له م كتيبي دونبوليان ئه م سه رچاوانه ناوبراون: تاريخى كازم به گك، خولدى به رين، كوردنامه، عاله مارا، زه فه رنامه، شه ره فنا مه، نيگارستان، تاريخى ئه لغه ي توركى، جيهان نوما، تاريخى عه بدوله تيف، فتوحاتى مه ككى، مه فاتيح-ى مه لا حوسين، مه ببودى، شاهه نشا نامه ي صه با، تاريخى خوله فاي ئالى عه بباس، تاريخى ئالى ئه ييوب، تاريخى ئه خشيديه، كتيبي مه ولاناصه در شه ديعة، رياز جه ننه، ره وزه تو صه فا و...

په ره ي ۱۴۲ ئەلف و رينوماى كتيب په ژهى ۱۹۹ هه ر ئه وى). دايره تولمه عاريفى ئيسلامى و تارى دورودريژى له باره ي نه ته وه ي كورد، تيدايه (۱۱۵۴-۱۱۳۲) و ده لى كارى ئه و توله باره ي ميژوى نه ته وه ي كورد، نه كراوه، ئه وه ي كراوه سه باره ت به زمان

عەبدورەزاق دونبەلى: مەفتون ۱۱۷۶-۱۲۴۳

ئەم گەورە پیاوۋە دوای تیا چۈنى محەمەد حەسەن خان قاجار و سەرکەوتنى (كەرىم خانى زەند) لە ئازربايجاندا لە بەرئەوۋى (كەرىم خانى زەند) نە جە فقولىخانى باوكى (مەفتون)ى لە فەتخەلىخانى ئەرشلوى ھەوشارى ورمىى ولە شابازخانى دونبولى كورى مورتەزا خانى (ئاموزاي مەفتون) بە جيائەزانى، دەسى بوئە جە فقولىخانى باوكى (مەفتون) نە بردو كرديەو، بېگلەر بە گى تەورىژ، بەلام فەزل عەلى بە گى كورى، لە گەل كورىانى سەرۆكە كانى، مەلبەندى ئازربايجانى لە بارمەتەدا لە گەل خويىدا بردنە شيراز. كەرىم خانى زەندى كورد لەو سەفەرەدا: (سالى ۱۱۷۵ى مانگى) فەتخەلىخانى ئەرشلوى ورمىى لە ماله «قەمتە» كوشتو.

نوكتە: لەم بابەتەو لە ميژودا نوسراو (گورگە كانى ھەوشار، لە تەخت، داكەوتن وزەند بەھات ھات) بەلام شابازخانى دونبولى كورى مورتەزا قولىخانى: (ئاموزاي مەفتون)ى لە گەل خويىدا برده شيرازو لە ۱۱۸۷ى مانگيدا لە شيراز مردوۋە لە شەكەيان بردوئە نە جەف و ناشويانە، ئەمير مەحمودخان خاوەر، كە لە كەلە پياوانى ناودارى زۆژگارى شافتخەلى قاجار بو، نەوۋى شابازخانى دونبولى بە.

عەبدورەزاق بەگ: (مەفتون) نوسەرى كتيبى: (تجربة الاحرار و تسلية الابرار) يە كيكە لە نوسەرانى ناودارى زۆژگارى شافەتخەلى قاجار و لە كەلە پياوانى ناودارى ئەو سەردەمە بو. مەفتون مروفيكى زانا، خواناس، ميژوزان، موفەسیر و شاعیر و ويژاوەر بوو، نوسەرىكى شارەزا و ئاگرين و نوسینگ زيرين، لە زوانى عەرەبى و پارسى و كوردى دا بوو، نازناوى شيعرى: (مەفتون) بو، ئەشعارىكى زۆر بە تايبەت بە عەرەبى و پارسى ھەيە.

مەفتون لەسالى ۱۱۷۶ى مانگى لە شارى (خو) لەدايك بوو باوكى ئەوى لە (خو) وە، لە گەل خويىدا بردوئە شارى تەورىژ ولە دەسالىدا ئەوى لە جياتى فەزل عەلى بە گى كورى گەورەى خوۋى بە بارمەتە نادوئە شيراز، لاي (كەرىم خانى زەند) و فەزل عەلى

به گك كه به كارو كردوه و خو، خوشه ویستی لای نوسه رانی ئه و رۆژگار ه بوه و شاگرد:
«وه رۆژگار» ی رهشید دهر ویش عه بدول مه جید تاله قانی و یه کینک له ماموستایانی
ناوداری خه تی شکسته بوه، هیناویه ته وه، بوته بهر یژ لای خوئی و (مهفتون) ی له باتیان
داوه به که ریم خانی زه ند

مهفتون له و ماوه ی که له شیراز دابوه، خه ریکی فیرونی عیلم وزانست بوه و دوای
گه رانه وه، له ته ور یژ به قسه ی ته ز که ره ی دلگوشا: (بو هه میشه ده سی له کار و باری
جیهان داری به ردا بوو خه ریکی فیرونی زانست و هونه ر بوه، و له گه ل زانایاندا هه لسا وه
دانیشته، تاله زانست و فه ره ننگ و هونه ر دا، گه یشتوته پله یه کی به رز و ته رز و بوته
جینگای هات و چوئی زانایانی ئه و سه ر ده مه.

محهمه د عه لی ته ربیه ت له زایانانی ئازربایجاندا له بابه ت (مهفتون) ه وه، نوسیوه یه تی:
(عه بدوره زاق به گك چارده سال که له شیراز دا ده س به سه ر بوه، کاتی: (عه لی مه ردان
خانی زه ند) داویه به سه ر (صادق خانی زه ند)، ئه و شیرازی له بن ده سی دهر هینا وه، ئه وانه ی
وا به بار مته له شیراز بون نار دنیه ئیسفه هان.

له چارده ی (ره بیع الاولی) سالی (۱۱۹۹ ی مانگی) دا که عه لی مه ردان خانی زه ند
داویه به سه ر صادق خانی زه ند دا و مر دوه و ئا غامحه مه د خانی قاجار چو ته ئیسفه هان، ئه و
ئازربایجانانه ی وا بار مته بون له وی و (مهفتون) یش یه کینک له وانه بوه، ئه وانه ی
نار دو ته وه، بو ئازربایجان.

مهفتون له سالی ۱۲۴۱ ی مانگیدا چو ته هج وله سالی ۱۲۴۳ ی مانگیدا له شاری
ته ور یژ بار گه ی به ره ولای خوا تیکناره و نیژ راه.

مهفتون زوری کتیب دانه وه، ته ربیه ت ناوی ۱۶ په راهی مهفتونی بر دوه. که
هیندیکی به چاوی خوئی دیوه، و هیندیکیشی له م وله و گیرا وه ته وه. بو وینه:

۱ - مه ئاسیری سولتانی یه، که له سالی ۱۲۴۱ ی مانگیدا له مانگی ره جه بدا به پیتی،
سوربی له ته ور یژ چاپ کرا وه.

۲ - نیگار ستانی دارا.

۳ - حہ دائیق.

۴ - تہ جربة الاحرار و تسلية الابرار - ثم كتيبہ له لايهن بهريز حهسن قازي تہ باتہ بايي يهوه، خوش كراوه و له ۱۳۴۹/۴/۳۰ ی هه تاويدا، له تهوريژ له لايهن موئسه سهی ميژو و فہرہ نگي ئيزان زانكوئی تهوريژ له چاپ دراوه.

مهفتون مروفيكي زاناوپايه بهرزو ناودار بوه و له زانسته كاني جياجياي فہرہ نگ و زانستی ئيسلامی دا، شارهزا و دهسي بالاي هه بوه.

ميرزا ته بول قاسم قائيم مه قام وه زيري ناودار كه له ويژا وريدا ناوداره، له زواني عه بياس ميرزا نايب سه لته نه وه، نوسيوه يه تي: (ته گهر هاوده مي خودان، كه مالت ته وي له تهوريژا: عه بدوره زاق به گك (مه فتون) ه.

له و كاته دا مه گهر ئيمام عه بدول مه ليك سه عاليبي نه يشابوري هاوتاي بوييت.

مهفتون له راست نوسين و راست ده رختن و دهس تي وه ر نه دان، دا له وانه ي وا به چاوي خوئی ديوني ته بي به هاو تاي (به يهه قي ته بول فہزل) ي ميژو نوسي دابنين وي هنيته ژمار.

مهفتون له په راوه ي تہ جربة الاحرار و تسلية الابرار دا كه له شيعري شاعيران كو ليوه ته وه، جار حاره، ره خنه ي لي گرتون دياره، ثم ورده كار يا نه له زوانگاي هه لا ويژي و بژاره كردن و نه قدي ته ده بي دا كاريكي گرينگه.

بو وينه ره خنه ي له شيعري (موشتاق) گرتووه و نوسيوه تي: (انصاف آنست كه اگر ظهور جناب مير قريب بزمان شعراي باردالكلام نميبود اگرچه كلام وي ناسخ آيات آن فصحا بوده راضي به بستن لفظ (قافا) نميشده كه برود خامي اين كلمه بر پخته سخنان عصر مخفي نيست، باري لفظ قهقه خوشتر از (قافا) است و شيعر ظهير باين معني گواه: شيعر كبك دري كه قهقه شوق ميزند آسيب قهر پنجه شاهينش از قفاست پهره ي ۲۱۵ تہ جربة الاحرار و تسلية الابرار.

مهفتون له كاتي ژيناوه ري نوسيني: (صباحي بيدگولي دا، به راورد يك له نيوان شاعيراني عه رهب و كوردو پارسدا ته نجام داوه، كه تاويستا وينه ي نه بينراوه يا زور

كەمەوینەى، تائىستا كەس وە كو "مەفتون" ئاوا بىروباوهرى خوۆى لە بابەت، كە لە شاعىرانى عەرەب و پارس و كورد دا، ئاوا زاست و دروست و بەدل نىايەووە دەرنە بزیووە. پەرەى ۳۸۴ى تەجربە الاحرار و تسلیة الابرار چاپى ۰/۳/۱۳۴۹ى هەتاوى.

بەهائەدین محەمەد كوۆى: (مەفتون) كە بە (عەلى) كوۆى محەمەد كوۆى عبدالرزاق: (غەرىب) ناودارە كە لە شارگردانى: (دارالفنون) ه - دواى لا بردنى میرزا ئاغاخاننى نورى لە صەدارەت لە لاين عەلىقولى میرزا قاجار، كە زانا بوە، كاوارانىكى ۴۲ كەسى لە خویندەوارە كانى: (دارالفنون) ى تاران، بەسەر پەرستى عەبدو رەسول ئىسفەهانى و لە ژیر چاوە دىرى میرزا حەسنەلىخاننى ئەمىر نىزامى گەروسى كە بالوۆىزى تايەتتى ئىران لە دەربارى ئىنگلیس و فەرانسە بوە، ناردووە تە پاریس. (غەرىب) عەلى كوۆى محەمەد كوۆى عبدالرزاق (مەفتون) یش یە كىك لە و ۴۲ كەسە بوە بوۆ خویندن چۆتە ئەوى. ئەم غەرىبە تەفسىرىكى لە ئەو لەلى سورەى یونسەو تە ئاخىرى سورەى فاطر نوسىووە كە لە سالى ۱۲۵۹ى مانگیدا ئەم جزمەى تەواو كردهو لە سەرەتاو نوسىووەتتى:

(باوكم: عبدالرزاق بەگ (دونبولى - مەفتون) تەفسىرىكى لە فاتىحاو، تا ئاخىرى سورەى بەقەرە نوسىووە ئەگەر مردن بەیلى، بوۆ تەواو ئە كەم و گويا تەواوى كردهو، ئەم نوسخە ئىستالە پەرلانى (ثقة الاسلام) لە تەوریزدا هەیه.

غەرىب راوە تىكىشى لە سەر دیوانى ئەنوەرى هەیه و ئەشعار و پەراوەشى هەیه.

مىرزا ئىبراھىم دونبەلى ۱۲۴۰-۱۳۲۵

مىرزا ئىبراھىم كوۆى حەسین غەفار لە هوۆى دونبە لى كورده، كە گەورە كانیان لە سەرەتای رنجىرەى صەفەوى یەووە لە (شارى خوۆ) و گونده كانى دەورو بەرى (خوۆ) هیزو قەوە تیان پەیا كردهو و حوكومەت و مىرمىرانی (خوۆ) بە دەس بند مالەى ئەم هوزە كورده مسولمانە مەزنەووە بوە.

مىرزا ئىبراھىم دونبەلى لە سالى ۱۲۴۰ مانگیدا لە شارى (خوۆ) لە داىك بوەو سە رەتای زانست و فەرھەنگى لەم شارەدا خویندووەو لە سالى ۱۲۶۲ى مانگى بوۆتەواو كردنى زانست زوى كردوۆتە نەجەفى ئىراق و لە كوۆى دەرسى زانایانى ئەوى خویندووەتتى و دواى تەواو كردنى زانستى سەر دەمى باوى خوۆى ئە چۆتە حەج و زیارەتتى

ماله خودا و له دواییدا، ده گهریتهوه بو (شاری خو) و خه ریکی فیڕ کردن و بارهینانی خه لک ئه بی، له باری فه ره ننگ و زانست و خو و ئا کار و ئه خلاقه وه. - بزوانه میژوی (خوئی) نوسراوی مه هدی ئا غاسی چاپی میه ری سالی ۱۳۵۰ ی هه تاوی چاپی میه ری ته ورزیه پهره ی ۴۶۴ و ۴۶۵ و زانایانی آزر با یجان پهره ی ۱۵ و زه ریه جزمی چار پهره ی ۴۳۳.

حاجی میرزا ئیبراهیم دونبه لی له زانا پایه به رزه کانی خولی خوئی بوه و زور له وا ترس و خوا په رستو زانا بوه، له زانسته کانی فیه، ئوصول، فه رموده ی پیغه مبه ری مه زنی ئیسلام، ریجال که لام و حیکمه ت و خو و ئا کار و عیرفان: (میستیک) و زور که س له زانایان له فیڕگه ی ئه و پیگه یشتون و خویندویانه و زور زانایانیشی له هه له ی زانستی هینا وه ته ده ری و ریئوینی کردون.

حاجی میرزا ئیبراهیم دونبه لی مرو فیکی خوش گفتم و لفت و خو به کم زان و زانا وله سه ره حق سوربوه و زور ئازا و نه ترس و نه به زیش بوه و له راست حه قاً سه ری بو هیچکه س دانه نواندوه و قسه ی له هیچکه س نخوار دوته وه و زوریش دارا و ساماندار بوه و زور به ی دارایی خوئی به هه ژاران داوه و دوا ی مردنیشی سامانی خوئی وه قف کرد، بو تاله زیگای خیر و خیراتا، به هه ژاران و نه داران بدری و هه ژارانی پیی به خیو بکری. به داخه وه ئه م زانا خو و ئا کار، چاکه له (شه عبانی) سالی ۱۳۲۵ ی مانگی که شاری (خو) به ده س کوردانه وه بو، رق له دلان به زه شه کوژی ئه م زانا ئا کار و خو چاکه بیان کوشت.

حاجی میرزا ئیبراهیم دونبه لی ئه م په راوانه شی نوسیون:

۱ - ۴۰ فه رموده ی پیغه مبه ر به شه رح و راوه ته وه که له سالی ۱۲۹۹ ی مانگی له

ئیران له چاپ دراوه.

۲ - ته له خیص یا ملخص المقال فی تحقیق احوال الرجال چاپی سه نگی ئیران.

۳ - ریساله به ک له ئوصولدا و چهن په راوه ی تریش.

ئه حمه دخانی دونبه لی کوژی مورته زا قولیخانی دونبه لی (خوئی) که یه کیک له

میر میرانی ئازاونه به زی (خو) بوه.

ٲه میر ٲه صلان خانی دونبہ لی کہ ماوہ یہ کی زور میری تہ وریژ بووہ، خاوہ نی پہ زاوہی
(روضۃ الصفا ج ۱۰ پہرہی ۱۱۹ نویویہ تی مہ حمود خانی دونبہ لی (خاوہر) لہ سالی
۱۲۶۰ ی مانگی لہ شاری ٲیصفہ ہان مردوہ، گہ نجینہی فہرہ نگ و زانست.

ٲہ مہش چہن ہہ لبہ ست لہ یہ ک قہ صیدہ:

بہار دلگشا آمد روان و جہان آرا چو عہد دولت خسرو چو بزم عشرت آرا
صفای او بہ سر آرد ہوا ی با دہ صافی ہوا ی او بہ دل بخشد صفای ساغر صہا
در آغوش نسیم آسودہ گل بی پردہ در گلشن ولی در عشق بازی بلبل بی خانمان رسوا

غہریب دونبہ لی

عہلی کوزی محمہد عبدالرزاق دونبہ لی کہ نازناوی (غہریب) ہ۔ لہ شاعر دا، یہ کیکہ
لہ شاعران وزانایانی، سہ تہی سیانزہی مانگی و دیوانی شاعریشی ہہ یہ۔ غہریب لہ
(دارالفنون) ی تاران دہرسی خویندوہ و لہ سالی ۱۲۷۵ ی مانگیدا لہ لایہن حوکومہ تی
ٲیرانہوہ لہ گہل حہ سنعہ لی خانی ٲہ میر نیزامی گہ روس ناردراوہ تہ پاریس (فہرانسہ) و
دوا ی تہ واو کردنی خویندن گہ راوہ تہوہ بو ٲیران و دہس بہ کار بوہ و کتیبکی لہ بابہت
باری سہرکہ وتی ٲہرو پاو بہرہ و ٲیش چونی ٲہوانہ۔ لہ بابہت زانست و ٲیشکہ وتنی
عہسکہری یہوہ، نویویہ و کتیبکی لہ فہرانسہوہ کردو تہ پارسی۔ گہ نجینہی فہرہ نگ
و زانست نوسراوی (شہ پوئل)

شعیری غہریب دونبہ لی

تادم ٲرتو محشر نرود از یادم	بہ طریقی کہ بکندی تو مرا بنیادم
ای بسا حیف کہ سردادہ و پا آزادم	مرغ دل در ہوس دام تو دائم گوید
کاسمان لرزہ کنند از اثر فریادم	از غمت نالہی دلسوز چنان مینالم
عاشق خسرو شیرین کہ من آن فرہادم	ٲیش آہ من غمدیدہ نباید گوید
زانکہ بنیاد زین جملہ رود بر سادم	باد بر زلف تو ای دوست خدایا نرسد
ہمچنان دام گرہ در گروہی افتادم	لذت گردش پرواز دیگر کی یابم
ای غریبا تو بہ من گو کہ چہ سان دامادم.	جغد در طعنہ بلبل بہ چمن میگوید

چهن نوکتهی وردی مروفانی کوردی

سیروان: زنجیره و تاری چهن نوکتهی وردی مروفانی کوردی ماموستا شه پۆل سیدای زانکو و نه دیبی دانیشتوی تاران، که مهسه له کومه لایه تیه کانی ئیستا ده خاته بهرباس و لیکوئینه وه، به هیتانه وهی راسته میژویه کان، دههم و تاری پیشکەش ده کری. پینک گرتن یالیکدانه وه و لیکوئینه وهی میژوو، به شیوهی زانیاری روژباوله میژبوو، دههمه و یست ههندهی له رادهی زولم و زورویژی قاجاریان بدویم، تابزانی بوچ شاعیرانی کورد، به تایبەت شاعیره نه ته وه خوازه کانمان ئه وهنده یان له دهس زیندان و بی دادی قه جهر نالاندوو و گازنده یان کردوو و نه نانهت چالی چه ناگه ی جوانی دلبره ئازیزه که ی خوین به زیندانی قاجاریان شوبهاندوو که رزگار بونیان له وه به محال زانیوه. پینک گرتن گه لو پینک گرتنی دوو فهرهنگی کوردی ئیرانی و ناکوردی: بهراورد کردنی دوو فهرهنگ، دوو کرداری فهرهنگی، یالیکدانه وه و لیکوئینه وهی میژوو.

میژوو ده لی: کاتی نادرشای هه و شار له هوزی قهراخلو - ی کورد و سپاچه شایره کانی ئه و، هاتنه مه یدان که نه زم و مه کو ی سه فه وی یانی، به ره گه ز کورد و به مه ز هه ب سوننی، لیک ترازابوو کاروباریان شیواوولیک ئالوزابوو، لیان قه و میابوو، له شکری روس و تورکی عوسمانی له باکوورو باکوری روژئاوی یه وه هیرشیان هینابوو، سه رخاکی پاکی ئیران و ههروه ک دال بوگوشتاروبو تالان به کوردستاندا وه رببون، خه لکیان قه لاچوده کردو خوینیان ده رشتو خویناویان به قوزوی خه لکی لیقه و ماو، ده کردوبه ر دیان به هیلانه ی ژین و ژیانی خه لکی کورده واری دا، ده دا.

که ریمخانی زهند له وهه لومهر جه دابو به ده سه وه گرتنی کاوباری ئیران، راپه ربیوو. که ژیانی نادرشا و ده سه لاته که ی، له کلکه ی دوایی دابو، وه له و لاتدا، ده سه لاتی ئه و توله گوز دا، نه مابوو.

که ریمخانی زهند په ره ده ی فهرهنگی کورده واری ئیران و ئیرانی بو، له روانگه ی

كۆمەلایەتى و فەرھەنگى يەو، كەرىمخانى زەند مرویەك بوولە چینی مامناوهندی، تایەفەى زەند، بە راوژوی ئاغامحەمەدخانى قاجار، زورلە و جیاو جیاوازی هەبو، خو و ئاكارى كەرىم خانی زەند مروقانى و هی ئەونامروقانى بوو.

دەتوانین بلیین: كە تایەفەو هوژی زەند كەلەرەگ و ریشەى كوردان و ئاریایی و ئیرانین و لە پە ناوپە ناگای خوړسكى چیاپە رزوتە رزوبلیندە كانی زاگرووس گەورە بوو و پینگەى بوو و داب و دەستور و فەرھەنگ و بایەخە كانی ماله باوانى كوردانى ئیرانى خوئی تارادەیی، بەرفرە پاراستوو.

میژودە نووسی: دواى كارەساتى كوژرانى نادرشا چوارسەر كردهى هوژەوارى بوپر كرده وەى جیی خالیانەى نادرشاد، تی كوشان. ۱ - ئاغامحەمەد حەسەن خانی قاجار سەرۆكى تیرەى ئەشاقەباشى خیلێ قاجار، كەلە بەرابەوینەى یاغى و ئاوارە، لەنیو تور كۆمەنە كانی یەموت دا، دەژیا. ۲ - عەلیمردانخانی بەختیارى كە سپایە كى لەعەشایرى بەختیارى دا، لە ئیختیار دابوو. ۳ - ئازادخانی ئەفغانى كە بەسەر ئازربایجان رادە گەى وژمارى لە هوژی ئەفغانى لە گەل بوو كەرىمخانى زەندیش، رابەرى عەشیرەى زورزولە مەیدان دەرچوو. ئازادخان، سپای كەرىمخانى زەندى تیشكاند، بەلام كەرىمخانى زەند پایە دارما و خوئی گەیانە فارس و ئازادخان بەسپای فرەو، وەدواى كەوت، كەرىمخان، لە گەل محەمەد عەلیخانى خشتى هاوریى لە پینچىكداله نيزىك ئاواى خشت، ئازادخان ولە شكرە كەیان خستەنیو داوو تاروماریان كردن و ئازادخان بە هەناسەبركى خوئی گەیانەو ئازربایجان، بەلام لەوى ئاغامحەمەدخانى قاجار ئاوقەى بوورە پینى ناوبە هەلە داوان بەرەو بە غارای كرد. بەلام لە سالە كانی ۱۱۴۰ى مانگى وریكەوتى ۱۷۶۱ئى ئازادخان، لە كاروئاكارى خوئی پەشیمان بوو و هاتە خزمەت كەرىمخانى زەند و كەرىمخانىش بەخشی و هوئی ژبانى بوڊابین كردو تەنانەت ئەسپ و خزمەت تكاریشى بوڵەبەر چاوگرت، میژووودە نووسی: بەلام محەمەد حەسەنخانى قاجار دوژمنى بەهیزومە ترسى دارى كەرىمخانى زەند، لە مەیدان مابوونە فەو تابوو، هەر جارنە جارێك هیرشى بو كەرىمخان دەبرد تالە شیراز ئایلوقەى

كەرىمخانى زەندى داودەورەى تەنى، بەلام بەو جورەى لە پەراوى مېژوودانو و سراوه، دواى ماوه يەك، بوى روون دەبێتەو وە كە ناتوانى ھەروادەورى شيراز بگري و بەناچار پاشە كشە دە كاوبەرەو مازندەران بوى تى دەقوچينى ولەوى بە دەسى نەيارانى خوئى لە ھوزى (يوخارى باش) دە كوژرى و سەرە كەى لە لەشى جيا دە كە نەو ھو بو خوش خزمەتى، بەديارى بو كەرىمخانى زەندى دەبەن كە لە و سەردەمەى دا، لە تاران بوو.

ئىستابو بە راورد كەردنى دوو فەرھەنگى كوردى و ناكوردى گەشتوینە تە، جىگای خوئى.

پىك گرتنى دوو فەرھەنگى كوردى و ناكوردى، كەرىمخانى زەند لە كوردستان و ئىران و ئاغامحەمەدخانى قاجارىش لە ئىران و ئايران، پەروە رەدە كراون و پى گەشتوون.

لە كتيبى مېژوودا، نو سراوه: ۱ - كەرىمخانى زەند كە سەرى براوى محەممەد حەسەنخانى قاجار ئەو دوژمنە بەدەفەرەى خوئى دەبىنى، لە باتى بى حورمە تى پى كەردن بە پەلە، دەستور دە داتاسەرى بە گولاً و بشون زور بە قەدر و حورمە تەو، لە (شاعبدالعظيم) بى نىژن. بەلام كاتى لوتفەليخانى زەند، نەو ھى كەرىمخانى زەند بە زامدارى و نيوە گيان، دەبە نەلای ئاغامحەمەدخانى قاجار ئەو مازە، بەقینەو دەستور دەدا، ئەزىت و ئازار و شكەنجەى لوتفەليخانى زامداروبى ئازارونيوە گيان بەدەن، وە ناشيرين ترين كارى، نامروفانى و بى ئەخلاقى سەبارەت بەو ئەنجام بەدەن و داشيان:

گورانى وسترانى كە مېژوولە بابەت مەزلومى و بى ئازارى لوتفەليخانى زەند تو ماری كەردوو. - (لوتفەليخانى زەند ئازابوو - ھەركەس زانى كوژرابوئى گريابوو - داىك و خوشكى زور خويان پنى - گيانى لوتفەليخان بولای بەھشت فرى - دى دەنگى بلوئروشمشالە - لى دەدەن بە ئاھونالە) ئەم گورانى بە، يە كى لە گەروگان و جىھانگەرى ئىنگلىسى بەنيوى (ئىسكات وارينگ) كە لە و سەردەمەى داچوتە شيراز، لە كتيبى «چوون بو شيراز» بە تەرجمەى ئىنگلىسى و بى دەقى شىعروگورانى بە كە، نوسيو بەتەو، ئەوگورانى سەرنجى (يوھان فن گوتە Uhan Fen Gotteh) ئەلمانى بولای خوئى رادە كيشى ولە ئىنگلىسەو، دەيكاتە ئەلمانى و ئىستا لە بەشى لە يادداشتە كانى تە و داماوە و نەفەو تاو، خوالخوشبوو (مەسعود فەرزاد) و ھە روھا (دوكتور توراب بەسیری)

كردویانه ته فارسی و ئەسلە كەیشی لە كنییی گۆرانی یە كانی فارسی داله چاپ دراوه، لوتفعەلیخانی زەند دەلی: روزگاری خوشە وستی هەموان بووم و منیان بە جیی شانازی شیراز و ئیران نیۆدەبرد، بەداخەوہ ئیستازن وزاروگانم، هەروە كووبالندەو پەلەوہ لە نیۆر كەو قەفەزدا، بەرە و حەبەس بە دیل براون. من چ كارم بە تەبەسە، هەر ئیستادامە زریئەری زنجیرەى زەند «وہ کیلی گەورە» لە قەبرسەر، دینیئە دەر، هەزارمخانب دەبیئی! رولەى ئازاونە بەزى ئەوزاتە: «كەریمخانی زەند» لە تەخت و بەختی خوویی بی بەش كراوہ. خەیانە تكارى لە جیی ئەو (لوتفعەلیخان زەند)، دانیشتووہ - پەردەى رەشى تەقدیر بە سەروزە و قودرەتى زەندى یە كان دا، كشاوہ و دەنگ وزە نازە نای سەرنیژە لە نیۆ كروكپی داون بووہ مرووفی ژیرو بە ئاوہ زدە توانی لەو گۆرانی یە، بەلگەى باوہرپی كراو بو توژیئەوہى رامیاری و كوومەلایەتى ئەو سەردەمە، بە دەس بیئی.

۲- كەریمخانی زەند لە كات و ساتی دەسەلاتداری و قودرەت دا ئاغامحەممەدخان كورە گەورە كەى ئاغامحەممەد حەسەنخانی قاجار، بانگ دە كاتە لای خوویی و بەزو خوشی دەیدوینی، ئەم و هەردو برا كەى دەباتە شیرازولای خووی زور بە ریزە وەلە گەلیان دە جوئیئەوہو تەنانەت بە ئاغامحەممەدخان ری دە دابچیتە نشیمەنى گەورە پیاوان و جاروباریش بو ریزدانانی زیاتر، بیرووالە ئاغامحەممەدخان دەخوازی. بەلام كاتی ئاغامحەممەد خانى قاجار، دەبیئە شای ئیران دەستور دەدالەشى كەریمخانی زەند لە شیرازە وە، بگوژیئەوہ بو تاران و لە ژیر پلیکانی كووشكى ئەو دایخەنە بن خاك، تا هەمو روژی خەلك بە سەرداها تو چو بکەن و بین و برون.

□ نوکتە تاریخ دەنوسی: محەمەد حەسەنخانی قاجار، دەچیتە قەزوین لای شاتیهماسی صفەوی تا کاریکی بداتی، شاكە نیزیکی دەبی، دەیدا بە محەمەد حەسەنخانی قاجار كاتی لای شادەروا، شەو، دە گاتە، دیی یەك، تەماشادە كا ئەوژنە دوگیانو ئاخوندی دی نامە یەك بو شادەنوسی، شاتیهماسب لەوہ لآمدا، دەلی: لەخووم دوگیان بووہو ئاغامحەممەدخان قاجار لەوژنە بووہو بە كوری ئاغا محەمەد حەسەنخانی قاجار، دە ناسری.

۳- که ریمخانی زه‌ند، بو که مک‌ردنه وهی دژودوژمنی، خوشکی محمه‌ده
حه‌سه‌نخانی قاجار بو خوی ماره ده کا و هه‌رواکیچی خانیشی له کوره کهی خوی
ماره کردو گویرتیه‌وه بو شاری شیراز.

به لام تاغامحه‌ممه‌دخانی قاجار، دوای ئه‌وهی ده‌سی ده‌گا، به لوتفعه‌لیخانی زه‌ند،
به‌دغه رانه و مارزانه له گهل مه‌ریه‌م خانمی ژنی لوتفعه‌لیخانی زه‌ند، ده چولیته‌وه و به
خه‌یال بو هه‌تکی حورمه‌ت، شازاده می‌رماله‌کانی تازه بالغ، به که‌سانی هیچ و پوچ
وبی ئابرو به می‌رد، ده‌دا.

۴- که ریمخانی زه‌ند، دوای کوژرانی نادرشای قه‌راخلو حورمه‌تی نان و نمه‌کی ئه‌وله
به‌رچاو، ون ناکا. جاهه‌ره‌له‌به‌ر ئه‌وه حوکومه‌تی ویلایه‌تی خوراسان له ئیختیاری شاروخ،
ئه‌وهی نادرشا داده‌نی و نایه‌لی که‌س پیی بلی له‌ل، به لام تاغامحه‌ممه‌دخانی قاجار، باوه
کو که ریمخان ئه‌وه هه‌مووه پیاوه‌تی و مروقانی یه‌ی له گهل ئه‌ودا کردبوو، که‌چی
تاغامحه‌ممه‌د خان به نامروقانی و به درنده‌یی له گهل گشت‌زاروگ و خزم و که‌س و
کاری ئه‌وه جولایه‌وه، ته‌نانه‌ت له گهل له‌ش و ئیسک و پلوسکی سواوو پواوی که ریمخانی
زه‌ند، به‌دغه‌رانه‌وه نامرویانه و بی‌شهرمانه و خویری یانه و نمه‌ک به‌حه‌رامانه، ره‌فتاری
کردو جولایه‌وه.

۵- می‌روزانان له‌باره‌ی که ریمخانی زه‌نده‌وه ئاوه‌هayan نویسه‌وه: شاری شیراز، که
که ریمخان کردبو یه پیته‌خت‌له‌بن ئالای سه‌لته‌نه‌تی ئه‌ودا که دروشمه‌که‌ی، ئاشتی بوو،
ئاسوده‌یی، ره‌ونه‌قه و ژیان ته‌ژی له شادی و خوشی و بروی تیداپه‌یداپه‌و له ئازاوه و
شه‌روشوری نیو خویی، وه‌له‌هه‌للاوه‌هه‌راوبگره‌وبه‌ند، خه‌وه‌ری نه‌مابوو، خه‌لک به
ئاسوده‌یی ده‌ژیان و مافی هه‌موو که‌س پارێزراپوو، ئیترله‌توران و ئه‌شکه‌نجه و ئازارو
ده‌ردومینه‌ت و زولم و جه‌فاو سه‌ختی، قسه‌یه‌ک نه‌بو، گه‌وره و بچوک خوویی دزی و
باجگیری و راه و تیان له می‌شک، دوردده‌خسته‌وه، که ریمخان، فره‌حه‌زی له‌وه، بوو
خه‌لک به‌خوشی و شادی و بی‌وه‌ی به‌خته‌وه رانه‌بژین و شه‌روشور و ویشومه‌نه‌می،
له‌کات و ساتی فه‌رمانه‌وایی ئه‌ودا، نیشانی له‌خو‌قه‌فکردن و خو‌هه‌لسماندن و خو‌به

زلزاین و خه فتهت خواردن و شین و په ژاره، نه مابوو، پیاو هتی ئەوداگری هه موکەس بوو، ته نانهت خویش و بیگانه، مه سیحی و موسولمان، له دادگه‌ری و مروقانی که ریمخانی به شداربوون و کهس مه حروم و بی هیوانه بوو.

ده لێن: دواى شکاندنی شوره‌ی شاری کرمان، یه کسه‌ت ئەفسه‌ر، له هه‌وژی هه‌وشاریان به یه‌خسیری برده، لای ئاغامحه‌مه‌دخانی قاجار، ئەوانه له کرمان پارێزه‌ری (و ئاگادارچی) لوتفعه‌لیخان بوون، ئاغامحه‌مه‌دخانی قاجار، هه‌روه‌ک له‌و جووره‌ رو‌دوانه‌ دا، عاده‌تی بوو به‌خوگیل کردن له‌وئه‌فسه‌رانه و توانج و ته‌شه‌ر هاو‌یشتن و به‌سه‌گه‌بنیسی کردن، ئەوان ده‌خاته بن پرسیاره‌وه - ئایا لوتفعه‌لیخانیان خو‌ش ده‌ویست؟ هه‌مووبه‌یه‌کده‌نگ، له‌وه‌لاماوتوو یانه‌ به‌لی! - عه‌شق و ئەوینی ئیوه‌ به‌وتا‌کو‌ی بوو؟ ئەوانیش پر به‌ده‌نگ و تبویان: تاگیانمان تێدابوو خو‌شمان ده‌ویست. ئایا به‌کترتان خو‌ش ده‌وی؟ «به‌لی: چونکا خزم و برایی یه‌کین» ئەوسا فه‌رمانی دا، تاچه‌که‌کانیان، به‌وئه‌فسه‌ره‌ هه‌و شاریانه، بده‌نه‌وه، تا پیکه‌وه‌یه‌کتر بکوژن که‌چی میژوو، ده‌نوسی: به‌لام ئەو ئەفسه‌رانه، هه‌ریه‌که‌له‌وان روی چه‌کی کرده‌خو‌ی.

ئەم میسالانه نوینتەری دوو فه‌ره‌نگ، دوپه‌روه‌رده‌بوون، دوو ئا‌کار، دو‌خو‌و، دو‌کرداره، نه‌ک دو‌که‌س، یادوتا‌ک، فه‌ره‌نگ و په‌روه‌رده‌بونی، نیوکورده‌واری و ناکورده‌واری فه‌ره‌نگی ئێرانی و نائێرانی، هه‌رچه‌ند ئەم دوو فه‌ره‌نگه‌ به‌سه‌دان سال له‌که‌ناری یه‌کابوین، به‌لام تیکه‌لاونه‌بوون، هه‌روه‌ک رو‌ن و ئاو، که‌تیک‌لاویه‌ک نابن، فه‌ره‌نگی کورده‌واری پروته‌ژی یه، له‌مرو‌فانی، پیاو هتی، لی‌پوردن، جوامی‌ری و خو‌وئا‌کاری چاک و چاکه‌و چاکه‌کردن و کارچاکی، خو‌وی ئاو ه‌دان کردنه‌وه، نه‌ک رووخان و رماندن، فه‌ره‌نگی ناکوردو نائێرانی هو‌ی کوشتارو تالان و برو، رماندن و کاول کردن و بگه‌وه‌برده‌یه. ئەم مه‌به‌سته‌له‌ په‌ره‌ی ئەندیشه‌ی حه‌وته‌نامه‌ی سیروان ژماره‌ی ۲۷۷ سالی ۷ و ۱۶ جوزه‌ردانی ۱۳۸۳، سنه‌له‌چاپ دراوه.

ناودارانی خیلی «دونبولی»

حہ یران خانمی دنبولی کورد:

حہ یران خانم دنوبہلی و بنہ مالہی دنوبہلی وہ کوو (مہ فتون) «عہ بدولرزاق» دنوبہلی و بہ ہائہ دین دنوبہلی و مہزنہ کانی تری بنہ مالہی دنوبہلی ہہ موولہ «خو» و گوندہ کانی لای «خو» بوون. ہہ ندی لایان وایہ حہ یران خانمی دنوبہلی لہ تہ وریز و ہہ ندی تریش لایان وایہ لہ (نہ خجہ وان) لہ دایک بووہ کہ دواہی پہ یمان نامہی «تورکومان چای» لہ نہ خجہ وانہ وہ، گہ راونہ تہ وہ. کہ ریم خانی باوکی حہ یران، خانم گوندی (خانہ قای سوری) لای ورمی لہ لایہن «نایب السلطنہ» وہ - پندراوہ، بہ لام دہ سگیرانہ کہی حہ یران خانم نہ یتوانیوہ بگہ ریٹہ وہ بوٹازہ ربایجان و لہ ٹاکاما حہ یران خانم لہ دہ ردو سوژی دوری دہ سگیرانہ کہی چہن غہ زہ لی زور جوان و پرواتای داناوہ و زیاتر لہ ۸۰ سال ژیاوہ و گو یا تاروژگاری شاناسرہ دینی قاجار ماوہ. ٹہ مہ ش غہ زہ لیک لہ حہ یران:

بر محفل خود راه مده اهل هوس را	در دور شکر، دور برانند مگس را
گلزار که از روی گل ماه تو خالی است	خار است به من با تو کنم میل قفس را
صد وای به حال دل آن کس که نداند	از ناله مرغان چمن بانک جرس را
فریاد که نادیده رخ یار خودم را	آه دل برگشته به من راه نفس را
حیران، به فدای تو برای مدعیان	خوبان نگذارند به محفل همه کس را

ہیماں:

خواهم به تو از غم نهانی	بـنـمـایـم شرح داستانی
روزی ز قضاى آسمانی	دل را به هزار مہربانی
برد از کف من جهان جانی	مشہور جهان خردہ بینی
غار تگر جان بہ نازینی	در فہم و کمال بہ قرینی
خورشید جمال و مہ جبینی	شیرین سخن شکر دہانی
ہم خور مراد و ہم ملک خود	گنجینہ جمال و مارگیسو
نسرین بدنی و عنبرین بو	غار تگر جان بہ خال ہندو

با چشم سیاہ جان ستانی

ناوى هه ندى له ناوداران دونبولى:

دونبوليه كان له سالى ۶۰۷ى مانگيه وه له شامه وه هاتوونه ته هه ريمى سه كمن تاوا كه به عيسا دونبولى به خشراوه، له پاشان چوونه ته، چورهس - قه لاي سميران، لاي چورهس، قهره زياته دين، جيگاي ديب بستام يا (بهستان) به قسه ئه و ليا چه له بى ده سيان كردوو به حوكومهت كردن دونبوليه كان له كوردانى يه زيدىن: يه زته، يه زه كه له تاو بستادابه واتاي فرشته و پهرى هاتوو. دونبوليه كان له گهل سه لاجه دين بوون و دوايي هاتوونه لاي خو، له ۱۹ «ربيع الثاني» ۱۰۱۲ى مانگي كه له ته ورير پاشاي توركي عوسمانيان دزي و بردبانه (نيك پهي) لاي زهنگان بولاي شاهه باسى سه فهوى سه لمان به گك: سولتان سوباشى دونبولى بووه ته، حاكمى سه لماس و چورهس، چون خو، به هوئى عوسمانيان ويران كرابوو، سه لمان به گك كورى شاوردى و نه وهى حاجى به گي كوژراوله ۹۵۵ى مانگيدا، سه لمان به گك له ۱۰۳۴ به ملاوه كه شاهه باس مرد بوماوهى ۲۲ سال حوكومهتى كرد تا له ۱۰۴۰ دامردو جه مشيد سولتاني ماميشى بووه حاكمى مه رند. يا «عبدالرزاق» دونبولى كه ۱۲۴۳ وه فاتى كردوو و كتيبى (رياض الجنه و تجربه الاحرارى) نوسيوه و شاعير بووه، يا «بهاء الدين محمد بن عبدالرزاق دونبولى» كه تاريخى «ده نابله» نوسيوه و نوسخه خه تى ئه وه له كتيبخانه مى ميللى ته ورير به ژومارهى ۱۷۹۹ هه يه. يا فه قبرى كورى حوسه ينعهلى دونبولى له ۱۲۷۳ دائه ميس تاريخى ده نابله نوسيوه، يا حوسه ين خان دونبولى كه ئه ميس تاريخى ده نابله نوسيوه. له ۱۰۴۹ كه په يمانى قه سرى شيرين له نيوان شاسه فى و پاشاي عوسمانى موركرا گرينگى چورهس كه له زه مانى سه لمان سولتان دونبولى ده سى پيكر ابو له ده وهى ئه يوب خان و مورتهزا قولى كورى زياتر گرينگى پيدراو بووه ناوه ندى بازارگانى. نه جه فقوليخان، خوداداد خان جه عفه ر قوليخان، ئه مير ئه رسه لانخان، مه حمودخان خاوه ر، شه هباز خان، قورساوول باشى، محه ممه د سادقخان، سوله يمانخان كورى حوسه ينقوليخان، نه جف قوليخان، خانم حه يران دونبولى، ساحيب دونبولى، شه وقى ته وريرى دونبولى، كورانى «عبدالرزاق دونبولى»: (بهاء الدين تاغا، حاجى محه ممه د تاغا، عهلى كه ناز ناوى: غه ريب بووه، مه حمود تاغا).

دونبولیہ کانی شاخہی کاشان: له شه والی ۱۲۱۸ ی مانگی که روس «عروس» شاری گه نجهی داگیر کرد، شهر ی روسیه ی ته زار و ئیران ده سی پیکرد، شاری خوئی که بووکی شاره کانی ئیران بوو، نه حمده خان دونبولی سازی دابوو، وه له ۱۱۷۰ قه لای خوئی بوخوئی ساز کرد بوو که چوار، ده روزه ی هه بوو: (ده روزه ی چورهس، شوراب، نه سته نبول، خیابان) که به هوئی روس له ناو چوو حه سه نعه لیخان ناو، جوانباشی، حاجی میرزا ئاقاسی، حاجی میرزاعه بدوللا، میرزائه حمه دخان، نه جه فعه لیخان، میرزاجه بار نازم مه هام، سه در ده له، مومتاز مولک، موفه خه مولمولک، عه لاثوسه لته نه - (شه پوئل) هونه - شیعر:

چه سازد گر کسی بیمار باشد؟	طبییش در پس دیوار باشد؟
نه در هجران بود صبر و قرارش	نه راهش در بر دلدار باشد؟
سرش در بستر و رنجور و نالان	دلش در حسرت دیدار باشد؟
به حال بلبل صد وای کورا	گلشن اندر میان خار باشد؟
چه باشد حال عاشق در زمانی	که نزد یار صد اغیار باشد؟

کوردانی دونبولی له ۶۰۷ ی مانگیه وه له شامه وه هیژاونه ته ئیران له دواییدا چوونه ته خو، چورهس و خوره. نه حمده خان دونبولی په نجا سال و شهش مانگ حوکومه تی کردوو و دونبول بنه ماله یه کی گه وره و له سه ر ثاینی یه زیدی؛ یاری، یارسانبوون و پیایو ثاینی وه ک (احمد بن نصر فقیه شافعی و علی بن ابی بکر سلیمان محدث) یان تیدا هه لکه و تووه. دونبولیانی کاشانیش ناودارن وه ک صبا (نه بولحه سه ن) موسیقی زان ناودار له دونبولیانه.

۳۲ - صاحبه سولتان خانمی کچی که ریمخان له هوژی که تکه ر لوی دونبه لی که له شیعردا (شهباز) ناز ناوی بووه، خیرانی نه بولفه تح خان کوری مورته زاقلیخانی دوه می دونبه لی که تافره تی زور زانا و له زانستی نه ستیره ناسیدا نوسراوه ی فره، زوره و هونه و شیعر ی جوانیشی هه یه و له فنه ی ئینشا و له زور ی له صه نایعی زهریغه، زور شارها و خوش خهت و دهس و قه له م جوان بووه.

شهزاده باکمال شیرین سخن است
در گلشن خسروی گل یاسمن است

شهزاده حسن دلیر و لشکرشکن است
در باغ شهنشی خرامان سروی است

شه و بو خانم: ژنی ئازا و کورد
خوشه ویست و کورد خواز بووه و
له سهر کوردایه تی کردن له به ندیخانهی
شاری به سره ی عیراق زنجیری له پیی
ده کهن و ئازار و ئه شکه نجه ی دده ن
و له سوئنگه ی ئازار دران نه خوش ده
که وی و له نه خوشخانه وه فات ده کا،
دیاره به شی کورد به دهس دوژمنانه
وه، له وه چاتر نابیی، ویئنه ی ئهم
خاتوونه کورده به خسیره زنجیر
کراوه، به نه ته وه ی نه جیب و دابه
شکراوی کورد ده لی: کورد، ده بی یه ک
بن تاله به خسیری و ئازاردانی
دوژمنان رزگار بیی و کوردیش مافی
رهوای خوئی به شداریی و ههروه ک
باقی گهلانی سهر گوئی ئهم زه و بیه ئازاد

و سهر به خو، له نیشتمانی که و نارای باب و باپیرانی کوردی خوئی بژی و له مافی مروف و
ئینسانی خوئی که لک وه ربگری.

۵ - ناهید خانمی محهمه دی له هوژی ناوداری که له هور که تائستا دوو دیوانی
شیرعی به زاروه ی شیرینی که لوری له چاپ داوه «چه وه ری» چاپی ۷۹ و «دهروه
چه یلی شه که ت» به ئافه رین نامه و به رکولی دوکتور میرجه لاله دین که زازی له ۱۳۸۳
چاپ کراوه و ئه و شاعرانه ی له بابته کوردستان و هه له بجه ی سووتاو، هیرو شیمای

کوردستان و شاری کرماشانه وهن، زۆر شیرین و جوانن و بهسه زاری شیعردوستانه وهن [که لاهور که پهنجهی له پهنجهی وهران - هه موو ناخونی وه کت خهزه لوه ره لوه ران] به پیی لیکۆلینه وهی لیکۆله رانی، زمانی پارسی که به پارسی دهری ناوده بری له زمانی مادو زمانه کونه کانی ئاری و ئیرانیان گورو اووه و چه که ره ی داوه و به هوئی شاعیران و نووسه رانی نه ته وه ئیرانییه کان به تیکرا په روه رده کراوه و کراوه ته زمانی روژباو، میژوو ده لی: په راوی پر دهنگ و رهنگی مه رزه بان نامه که رهنگین و سه نگینه، له راستی دا له کتیبی مه رزه بانی روسته م شیروین، وه رگێرداوه، که له ریشه ی زمانی کۆنی ئیرانیانه، ئەم کتیبه سه عده دین وه راوینی له سه ده ی حه و ته م هیناویه ته سه ر زاری که به فارسی دهری نیوده بری، هه روه کوو کتیبی نه فه حاتو لئونسى شیخ جامی، وه رگه راوه یه که، له ته به قاتی وه فیه ی خواجه عه بدوللای ئه نسار، که تاریخی به له می نوو سیویه تی، خواجه عه بدوللای ئه نساری فه رموویه تی: من کوردی بووم بیاوانی. ئەم شیوه کارانه تا ئەم سه رده مه، به رده وامه و شاعیران و نووسه ران، به یت بیژان و خوش خوانان به زار و زمانی دایکی، به کوردی شیعیران و تووه، ناهید هانمی محه ممه دی ئەم کێزه کورده، خوینه وارو ژیر و نیشتمان خوشه و یسته، کێژیکه زانا، هونه ر په روه ر که به شیعرد و تن به زاری شیرینی که له وری توانویه تی خو بخزینته نیو حافیزه ی وێژه و وێژه وانی و شیعری ئەو شیوه زاره ببته ئەده بی مه کتوب و مه تبوع و خو پاریزی و له نیو کوره و سو به ی گردار نه تاوینه وه و نه فه وتی و به زه ق و زیندوو هه ر بمینی و به ر ده و امیش بی.

دیاره کورد، خانم و خاتونی زانا و له کارزانی زۆره بوینه: فه له کناس ئوجا، له یلازانا، له یلاقاسم شه هیدی ریگای کورد و کوردستان، شیرین ئامیدی، پاکیزه ره فیک حیلمی، نه سرین فه خری یا دوکتوره فه خری، خانزاده خانمی سوژان که له و په ری دوسه لاتدا حوکومه تی کردوه و له راست هیرشی سه فه ویه کاندایشیرانه له ولاتی خوئی به ره وانی و به رگیری کردوو. حه فسه خان، فاته مه حسین په نا، دوکتور پروفیسور خانم ژاله ئاموزگار خوئی له کوردانی لای شاری خو، خانم دوکتور فاته مه موده ریسى ئوستادی زانکوی شاری ورمی. خانم ژیلا حوسه ینی ئەو شاعیره پره سه ست و خه یاله، خانم دوکتور کوردستان کچی خوالیخوشبو گیوی موکریانی ده بیرى کوری زانیاری کورد.

له ههولێر پێتهختی ههڕیمی کوردستان، خاتوو رووناک یاسین شاعیر و رهخنه گری نیودار، خانم کولسوم عوسمانپور شاعیره ی شیرین زمانی هه ورامانی، خاتوو قه ره داغی، دوکتور شوکوریه ره سول، جیهان ئاراخانم شاعیری ناودار، مهستوره خانم ئه رده لان کوردستانی ئه و شاعیره میژوو نووسه، ئامینه ئه و دال له خانمه زاناکانی کوردی ئیره وان، که ئاداب و روسومی زۆر و بهر فره وانی، به زاراوه ی کرمانجی باکووری کوکردونه وه، خاتوو کاکو یه، که له روژگاری غه زنه و بیه کاندایا حاکمی به شی له باکووری ئیران بووه. سه ر چاوه ی کتیبی ژبناوه ری زانایانی کورد له جهانی ئیسلامه تی یا گه نجینه ی فه ره نگ و زانست، به فه له می (شه پۆل) تاران، چاپخانه ی مه هاره ت ۱۳۶۴ ی هه تاوی و زانی ناوداری ئیران له «کتیبه میژویه که ی دوکتور پوران فه روخ زاد». گو فاری گه رشه ی کوردستان به سه ر نووسه ری و بهر پرسی محهمه د سالیح ئیبراهیمی (شه پۆل) که یه که م ژماره ی گه رشه ی کوردستان له ۱۹۸۱/۳/۱ ی زانی له تاران به زمانی کوردی تا ۹ ژماره ی لی چاپ و بلاو کراوه ته وه، هه رواکتیبی «ژنانی ناوداری ئیسلام و ئیران چاپی ۱۲۳۸»، و بهرگی ۲۰ ی کتیبی زانایانی کورد، چاپی ۱۳۷۹ نه شری محهمه دی سه قز، تاریخی که مبریح و تاریخی به بیهقی و روژنامه کان و میژوی میرانی سوژان حسین حوزنی موکریانی و کتیبی گولزاری ئه ده بی لورستان نووسراوی ئیسفهن دیار غه زه نفه ری ئومه رایبی خو ره ماوای لورستان.

نوکتە: یا گازنده و گله یی - به داخه وه ده بی بلیم: بوچی و له بهر چی؟ کورده کان چژن و چ پیاو، که به زمانی فارسی شیعیان فه رموووه، که سانی وه ک؛ به سسام - ی کورد (۲۶۵ کوچی مانگی) یالو که ری ئه بوو حه سه ن عه لی که فه رموو یه تی: (بخارا خوشتر از لوکر خداوندا همیدانی - ولیکن کردنشکبید از دوغ بیابانی) یا هومام ته وریزی [که له دیوانه که یدا شیعه کوردیه کانی چاپ نه کراوه، به لام له جوابی] شوره وی سابق دا، شیعه کوردیه کانی چاپ کراون وله ریساله یه کدا که رایانگه یاندوووه، به پپی ئه م شیعه رانه ی هومام به کوردی، نشان ده داته م ئازربایجان له ته ک ئازربایجانی باکولیک جیان ئه وی ئاران بووه و کراوه ته ئازربایجان، یا نیزامی گه نه جوه ی کوری ره ئیسه ی کورد، یا مه لامحه مه د شه ریف ناودار به شیخی مه غربی (که به زمانی په هله وی کوئی کورد یا ئازهری کوئن شیعه و دیوانی چاپ کراوی هه یه)

چەن نوکتەى وردى عىلمى لە بابەت بابە تاهير هوه

- ۱ - دوکتور سەعیدخانى کوردستانی لە گوڤارى جیهانى ئسیلامدا، لە پەرهى ۴۰ دا نووسیویەتی: بابە تاهیر، چەند هۆنەى بە زمانى کوردى بە شیۆهى گوڤانى، داناوه و دیاره لە ناوچهى کرماشان و روژ ههلاى کوردستان. بە پەیرهوانى ئاینى (یارى: یارسان: ئەهلى حەق)، دەلین: گوڤان. بابە تاهیر ئە و چوارینانەى بوئی دا ناوه تا خەلکى لە بیرورای یه کتر، تى بگەن و بیته سەر ریی و ریبارى بابە تاهیر
- ۲ - حەشمە تولاى خالقى هەرسینی بابە تاهیرناس کە زیاتر لە ۲۰ سالا لە سەر چارینه کانی بابە تاهیردا کارده کا، تائىستا ۵۸ چوارینهى لە نیۆ ئەهلى حەقى لە لورستان و لە کستان، بە دەس هیناوه و لە گەل ئە و شیعراى بابە تاهیر کە لە کتیبخانەى قونیه سەر بە تورکیه، پارێزراون، پیکیان بگری و رای گەیاندوه کە هیچ جیاوازی یه کى لە نیوانیاندا، نەدیوه و هەر دەلیى لە بەر یه ک هەلگیراون.
- ۳ - نوسەر و لیکۆلەر: مەجید یەز دانیهنا لە سەرەتای کتیبى رۆستەم و زنون، دانراوى سەر هەنگ ئە لماسخان کە نوڵەیی، ئاماژەى بە ۵۸ هۆنەى بابە تاهیر کردوه، کە لە نیۆ ئەهلى حەقى لورستان پارێزراون و هەندى لە وانەیشى لە سەرەتای ئە و کتیبەدا هیناوه.
- ۴ - مێتورسکى دەلی: لە کتیبى سەرەنجام ۱۳ چارینهى بابە تاهیرم، دۆز یوه تەوه و هاوریانی ئەهلى حەقىش ۳۱ چارینهى دیکه یان بۆم ناردوه و ههروا مینۆرسلی دەلی: لە سالى ۱۹۶۸ ز - داگورگین ئاکو پف لە زانستگهى ئەرمەنستانهوه، هاتیوه شارى لیئنگراد، لە بابەت بابە تاهیرهوه، وتی: لە سالى ۱۹۴۳ ز - لە تاران چاوم بە رهشید یاسه مى که وت که سەدر - ی قازیش لهوئ بوو، رهشید یاسه مى که قسهى ده کرد، ئەم شیعرهى خوێتدهوه «کى گوتى ک نینه له دنیا دا راس / ئەزک من شه یدایى تا یه م راس نینه». یانى کى دەلی له دنیا دا، راستى نیه، ئایا ئەوه، راستى نیه، که من شیت و شه یدای تو م.

ره شيد ياسمی نه وشيعره ی له پياوړکی پيريستبو، منيش له ټاکو پفم پرسى، نه ی تو نه توت، نه ی بوچی نه وهونه ت له ديوانی بابۀ تاهير عورياندا، له چاپ نه داوه؟ له وه لameda وتی: نه خير.

دوکتور پروفیسور مارف خه زنده دار، له بابۀ نه وشيعره وه، ده لی: کوردی یه و به زاراه یه کی، ټیکلاو، به یان کراوه و له روی ناوه روکیشه، له شیوه شيعری بابۀ تاهير، ده چی. کتیبی سه رنه نجام، باسی و توویژی بابۀ تاهير و شاخوشین - ی لورستانی ده کا و شيعره کانی بابۀ تاهيری، هیتاوه و هه روا شيعره کانی فاتمۀ لوره، که به که لام به ناو بانگن هاوردوه و به شيعری کوردی گورانی دانراون و هه رله سه رنه نجامدا باسی چاو پیکه وننی بابۀ تاهير و فاتمۀ لوره له گه ل شاخوشین کراوه، دياره شاخوشین، گه شت و گیللی میروبی هه بووه، که به گه شتی شاخوشین ناوداره، هه روه کو گه رانی خه لیفه ی شیخه کانی کوردی ناوچه کورد نشينه کان که له پایزو زستانا به ديهاته کاندا، ده گه ران و بول و پارۀ یان کوډه کرده وه و خالکیان تو به، ده دا. شاخوشین له و گه شته دا، له (یافته کو تا شاهو یا له لورستانه وه بو هه ورامان و له و کاروانه، سه فه رانه دا، زوربه ی شایه ران و خو بیژان، ژه نیاران و هونه روه رانی یارسانی نه و سه ر ده مه، له و گه شته، به شداریان کردوه. هه روه کو چلون صوفی و ده رویش و مرید له گه ل شیخ و خه لیفه ی شیخدا، ده گه ران، له میروبی یارساندا نه و سه فه ره به نو سه ی نو سه ی (نو سه د نو سه د) ی شاخوشین ناوداره. نه و کاروانه پاش گه رانه وه له شاه زوری هه ورامان و دیداریان له گه ل زانایانی وه کوه (: بابۀ فه قی بان زه رده یی و شیرخان سه یانی و مایخان زه هاوی) و زانایانی شاره زورو هه ورامان و گوران و سه حنه، بو دوا جار، چوونه ته، سه ردانی بابۀ تاهير و فاتمۀ لوره، له شاری (نارومه ن) له نیژیک هه مه دان و له شاری نارومه ن، کو بو نه وه یه کی پر و چرساز دراوه و زانایانی به ناو بانگی، هه روه کو (: کاله راهداو پير شالیاری هه ورامی و میه زه ردی دلفانی و سولتان چله وی مایه شتی و بابۀ بوزورگی دلفانی و بابۀ هند و

هندوستانی و بابہ فہقی بان زہردہیی و خاتو ماما جہلالہ و خاتونہ سائی جان و خاتو
ریحانہ) لہو کو بونہ و ہدا بہ شدار بوون. لہم ہونہی خواریدا کہ بہ کہ لامی یارسان
ناودارہ. باسی ٹہ و کو یونہ و ہی کردوہ:

بیوہن کلّام وان شاناس و ہ شاہو

ژ شاہو خوشین شی و ہ ہلّوہن کو

ژ ہلّوہن کو دا، شا، شی، و ہ نارومہن

شاچہنی میردان شاخوشین پہسہن

خہلک ہمہدان ہاتن و ہ پیشواز

سہرومال کہردہن گرد، و ہ یایہنداز

شاواتہش و ہ خہلک خازان زاہیر

وادہی میوانم و ہ یانہی تاہیر

شاخوشین، خوہش نام قہدہم رنجه کہرد

تہ شریف و ہ یانہی بابہ تاہیر بہرد

تہ تاہیر ژہہیبہت شائاماوہ دہرت

چووسہریانہی قاپیش، کہفت و ہ سہرت

شا پرسا تاہیر ئینہ چیشہن چیش

فہرقی پیشانیت پہی چیش بیہن ریش

لہ و کاتہی بابہ تاہیر لہ پردیتہ دہری بو پیشوازی کردن لہ شاخوشین، کوتہ داریک

لہ سہردرگای مالہ کہی، دہ کہ ویتہ خواری و لہ پیشانی بابہ تاہیر دہدری و برینداری

دہ کاوکاتی شاخوشین، ٹہ و ہ دہبینی پرسیار دہ کا و بابہ تاہیریش بہ بہ شاعر، و ہ لامی دہ

داتہ و ہ کہ دہلی:

تا کہ سی ہہ و اخواتہ فہرقہش ہونینہ سہرینش خستہ، بالینہش زہ وینہ.

شاخوشين له و قسه ي بابه دلگير ده بې و جله وي ته سپه كه ي و ه رده گير، تا بگه ريته وه
 بو دواوه، به لام به هو ي پارانه وه ي فاطمه لوره، داده به زي و ده چيته مالي بابه تاهير و
 ۹۰۰ كه سيشي له گه لدا بو وه. كه نه م شيعرانه مه به سته كه مان بو ده گيريته وه.

شاخوشين له و قسه ي بابه دلگير ده بې و جله وي ته سپه كه ي و ه رده گير، تا بگه ريته وه	شاخوشين له گه لدا بو وه. كه نه م شيعرانه مه به سته كه مان بو ده گيريته وه.
بو دواوه، به لام به هو ي پارانه وه ي فاطمه لوره، داده به زي و ده چيته مالي بابه تاهير و	
۹۰۰ كه سيشي له گه لدا بو وه. كه نه م شيعرانه مه به سته كه مان بو ده گيريته وه.	
شاخوشين له و قسه ي بابه دلگير ده بې و جله وي ته سپه كه ي و ه رده گير، تا بگه ريته وه	شاخوشين له گه لدا بو وه. كه نه م شيعرانه مه به سته كه مان بو ده گيريته وه.
بو دواوه، به لام به هو ي پارانه وه ي فاطمه لوره، داده به زي و ده چيته مالي بابه تاهير و	
۹۰۰ كه سيشي له گه لدا بو وه. كه نه م شيعرانه مه به سته كه مان بو ده گيريته وه.	

(ياني: شامو عجزه ي نواند به له فزي شيريني خو ي فاطمه لوره ي بانگ كرد)

يه قهري برنج، چهن دانه فلفل دا، وه فاطمه چيشت كه رو حاصل
 فاطمه سانان خواجاي خاموش كه رده ش وه ديكي هر مه دانه جوش
 دوس ژ فاطمه، به ره كه ت ژ شا چيشت نو سه ده، وه ئاديگه دا.
 پاشنان خواردن شاخوشين و فاطمه لوره و بابه تاهير، دوس ده كه ن به وتوويز
 بيكه وه. بابه تاهير به هوته ده لي:

پاشا هر كه ش شاهه س توي حاله ش هه مينه

سه رينه ش خشت و بالينه ش زه وينه

جورم نه ز ئيدهن ك دوس تو ديرم

هه رنان ياره ش تويي حاله ش چينه

شاخوشينش له و لام به هوته به بابه تاهير ده لي:

تاهير شه و سارانه كه رده م مه يل و امه يل

ته له و كه سي كه رد سوخته ش بي وه زه يل

ئەگەر، رەنگرێژان عالەم حالەم بزانی

جوملە رەنگرێژان ژ من بەرن نین.

فاتمه لورەش بە ھۆتە وتی:

راز داریم راز داری یاریم (یاریم لێرە دا بە واتای ئاینی یاری یە)

وہ فەرمان شا رازداری یاریم

شاھەم بە زەیش ئاما وە زاریم راز کەرد، وە دەرمان، دەر دە کە ی کاریم

گیان پەری چیشەن ھەرکەس تۆ دارۆ، گیان پە ی چیشەن

وہ نامت قەسەم دەر ونەم ریشەن بێ تۆ گیان و زیل ھەمیشە پری شەن

زیل کەرەن رەو شەن یاران وە خوشین زیل کەرەن رۆشەن

سەر سو پور دە یان وە یاری وە شەل بسازان پەری ویتانا جەوشەن).

بابە تاهیر بە ھۆتە وتی:

ھەرکی شاھەش توی بۆ یەش خوش ئایو

بە ھەر مە جلیس نشینە خەندەش ئایو

ھەرکی تورا واچە با دل و با جان

ھەمیشە کابینەش، ھەر دوشەش ئایو

مودەرویش لە کم ئی عجاز دێرم

مودۆسی چو خوشین دە مساز دێرم

مومە عشوقی وە ناو فاتمە لور

سەر بە سەر قامەتی پر ناز دێرم

موژ عیلم لە دون سەر مایە دێرم

قەلایە کم ژ گوھپایە دێرم

موده رویش مه سله ک وه ئاگر مه جازم
نه بو حاجه تی بهر تهخت و تاجه م
فه راموشم بیرن دونیای خاکی
له باس عاشقی که رده ن ره و اجم
چوینان فسل وه شماره، شه و یاران
تلوع روی یاره شه و یاران
به وه ری تا باده ی وسله ت بنوشم
ک مه رگ ئینتیزاره، شه و یاران.
سه رچاوه سه رنه نجام، دهس نوس، ده و ره ی شاخوشین سه ده ی ۵ مانگی، دهس
نوس کو کردنه وه ی سام نه لدین ته وری یان، له بابه ت میژوی ویژه ی کوردی یه وه،
نوسینی دوکتور مارف خه زنه دار، دیوانه گه و ره ی گوژان نوسراوی ده رویش عه لی
دیژده رویش، کورده کانی گوژان، ته رجه مه ی سیروس ئیزه دی و روسته م و زنون
سه ره ننگ نه لماسخان که نوله یی، به خوش کردن و هه له گیری مه جیدیه، به به کورتی،
نه قل له نوسینی به ریژ نبعمه ت زه حمه تکیش، گوفاری مه هاباد په ره ی ۴۶ تا ۴۸
ژماره ی ۷۹ چاپی سالی ۱۳۸۶ هه تاوی.

دونیر donery زاناو بیروردی ئوروپایی دهلی [گرینگترین هوکه ئوروپا به نیوی کیانی موته جانیس و شویتدانه، که به خویدا هات و ده رکه وت و سه رکه وت به مجوره بوون: ۱- هه بونی زمانی لاتین ۲- ئەدهبیاتی کون ۳- روناک بیران یا ئیئیلجنسیا، که له سه دهی سێزدهی زاینی یه وه، له زانکوکانی هاوویتنه دهسیان کرد، به دهرس و وانه گوته وه. منیش دیتم زمان و شیعی عهلی عهریری و حه کیم ئەحمه دخانی، مه لای جزیری و بیسارانی و حه کیم مه وله وی کورد و حاجی قادرو... زاناو نوسه رو ماموستای دهرس بیژی زانینگه و زا کۆمان هه یه، قورئانم هیئابه سه ر زمانی شیرینی روژباوی کوردی، تا زمانی کوردی بیته، زمانی قورئان و له نیو خه لکدا قیداسه ت په یدا پکا و کس نه ویرئ زمانی کوردی قه دهغه بکا و ئەوانه ی هوگری قورئانن له ریگای قورئان خویندنه وه، باشتر هوگری زمانی شیرینی کوردی ببن و له و ریگا یه وه، زیاتر په ره به زمانی کوردی بدرئ.

دوای پرس و راله گهل دۆستان وه ختی چاوپیکه وتنم له گهل ئاغای په هلبود، زا راوی حه مه ره زا شاو وه زیری فه ره هنگی ئەو سه رده م، وه رگرت و قوئانه کوردی یه که ی خو م و کئیئ که دوکتور سه عیدخانی کوردستانی ئینجیلی وه رگیرا بو وه سه ر زوانی کوردی که له سالی ۱۳۰۹ هه تاوی کلێسه ئ له شه قامی قه واموسه لته نه له تاران به ناوی مزگانگی نه زانی به کوردی بو چاپ کردبو و پیشه کیسه کی وردی پرواتای به فارسی بو نوسیوو بردم و چومه لای په هلبود، له پیشدا ئینجیله کوردی یه که م داده سی و پیم وت: ئەمه کلێسه له چاپی داوه، دیاره خه لکی کورد، که ئەمه بخویتیته وه، هوگری بو دینی حه زره تی عیسا په یدا ده کا، منیش قوئانم هیئا وه ته سه ر زمانی کوردی تا خه لکی باشتر له قورئان حالی ببن و له سه ر دینی خو یان زیاتر سوربن، په هلبود، فره به پله چاویکی به سه ر، پیشه کیسه که یدا، گیزا وه ماشای کوردی یه که یشی کردو دانیاو قورئانه کوردی یه که ی لیوه رگرتم و ته ماشای کرد له پاشان، له سه ر میزی به رده می خو ی دانیاو منیش وئم بو یی هاتوم لوتف بکه ی بو م له چاپ بدن، له وه لameda و تی: ئیمه ناتوانین قورئان به کوردی له چاپ بدن، چونکا کوردی گویشه (: بن زاره) ئەگه ر قورئان به کوردی له چاپ بدرئ و بلاو بیته وه، کوردی په رهیژو قه وی ده بی و ئەوه یش زهره ر و

زيان به زمانى فارسى ده گه يىنى و هه چى شير و ريويم بو هيتايه وه كه لكى نه بو و به دل ساردى له لاي هه ستام و ليتمدار و يشتم.

شوكر بوخوا به پي پهروه ندهى كلاسە ۴۸۱/۴/۸۲ و ژماره ي دادنامه ي ۲۵۶ شوعبه ي ۳ دادگاي ته جديد نه زهري ئويستاني تاران له ۱۳۸۵/۶/۷ هه تاوى مه ته ئيد نه زهري كارناسى ره سمى وه زاره تي دادگوسته ري (عه لي بياني فه ر)، ريسته ي كيب و كيب دارى و به ريعايه تي مه وازيني شه رعى و قانونى و ته شريفاتي دادره سى به ئيستينادى مادده ي ۳۵۸ قانونى دادگاي به ده وي ستادى مه ته قه ۲ سازمانى ته بليغاتي ئيسلامى مه حكوم و راى قه تعى دراوه و جيى قسه نه ماوه. جيى ورد بونه وه يه كه كارناسى (عه لي بياني فه ر) له راپورتى ۸۱/ ۱۰/ ۳ خويىدا، به پي نامه ي ژماره ي ۳/ ۲۳۵۱۳ مورەخه ي ۷۹/ ۵/ ۲۵ كه تاريخى ئيمزاكه ي ۷۹/ ۷/ ۲۶ يه كه له لايه ن سازمانه وه به تيرازى ۱۰۰۰۰ دانه ئيجازه ي چاپى ئه و قورئانه كوردى يه به بلاوكى ئاداب له چاپخانه ي جيهان له مه شه هه د، ئه ملاولا دراوه، هه روا راى گه ياندوه كه غه يره موجاز له چاپخانه ي پيروز و هه ندى كه س له م لا و له و لاله چاپ دراوه و له جه له سه ي ۸۱/ ۹/ ۲۵ له قوم ئه وه يان راگه ياندوه و كارناس راگه ياندوه ئه و قورئانه به زمانى كوردى ۴ جار له تيرازى ۵۰۰۰ و ۳ جار له تيرازى ۱۰۰۰۰ جه لى، كه به تيكرا له ۵۰۰۰۰ نوسخه له چاپ دراوه و سازمان مه جهور بووه به پي سه نه دى كه تبي ديان به و په نجا هه ژار چاپ كراوه دا بنى و هه روه ها كارناسى ناو براو ئه وه كه واتاى ئايه تي ۶ سوره ي مائيده له بابته وضو و ده سنويزه وه له چاپى ئه وه ل به پي بيروبرواى موته رجيم ئاغاي دوكتور محه مه د صالح ئيبراهيمى (شه پۆل) ئوستادى زانكوى تاران كه ئه هلى ته سه نونه، له چادراره وه له چاپى دوه مدا، واتا كه ي گوڤ دراوه و له گه ل چاپه كه ي ئه وه ل يه ك ناگريته وه مافى و پراستاران نه بووه كه خويان به ناو به موحه قيق داناوه، ئه وان، نه شه رعه ن نه قانونه ن حه قى ده سكارى واتاى ئه و ئايه ته يان نه بووه و له باتى ئه وه ي خويان به شيوه ي بيروراى خويان قورئانان ته رجمه به بكر داى نه ك ده س له سه رمايه ي فيكرى موته رجيم به دن. عه لي بياني فه ركاناسى ره سمى وه زاره تي دادگوسته ري ريسته ي كيب و كيب دارى ۸۱/ ۱۰/ ۳ ژماره ي نامه ۸۱/ ۵۴ مور و ئيمزا.

پیرست

پهړه	مه به ست
۱	سهره تا
۷	وینه
۸	ژیانی بابه تاهیر
۴۶	چهن نوکته ی ورود و جوان جوان
۴۹	شيعری ده سخته
۵۱	به درخان پاشا: پيشه وای ناسیونالیزمی کورد
۶۲	دوکتور کامران به درخان
۶۵	وینه ی دوکتور کامران به درخان
۶۶	عه بدوره زاق به درخان
۷۴	وینه
۷۵	تازیزانی بوختی
۸۰	بدلیسی ته میر شه ره فخان
۹۵	بدلیسی ته بو عه مار بن یاسر
۹۸	بدلیس شار
۱۰۵	بدلیسی حه کیم ئیدریس
۱۱۰	برادوست
۱۲۳	بوختی
۱۳۸	عارفی ره بیانی مه لای جزیری
۱۵۸	به گزاده
۱۶۴	هوژی فه یزوللا به گی
۱۹۲	بوداق سولتان
۲۰۲	بلباس
۲۳۴	وینه مسته فا پاشا یامولکی
۲۳۹	پیران
۲۴۷	پیرانشار

۲۵۳	مامه‌ش
۲۶۰	وینه
۲۶۱	مه‌نگور
۲۶۶	شه‌هید هه‌مزاعای مه‌نگور
۲۷۱	س Sin وره‌مه‌ک
۲۷۲	ده‌سخه‌ت
۲۷۵	خیلی زه‌رزا
۲۷۷	شیر حمیدزه‌رزا
۲۷۹	کوردستان
۲۸۹	هوارت
۲۹۳	کتیب
۳۰۰	په‌تای کتیب نه‌خویندنه‌وه
۳۰۳	دونبولی
۳۰۷	سه‌نه‌دی خه‌تی
۳۲۰	چه‌ن نوکته‌ی جوانی مروفانی کوردی
۳۲۶	ناودارانی دونبولی